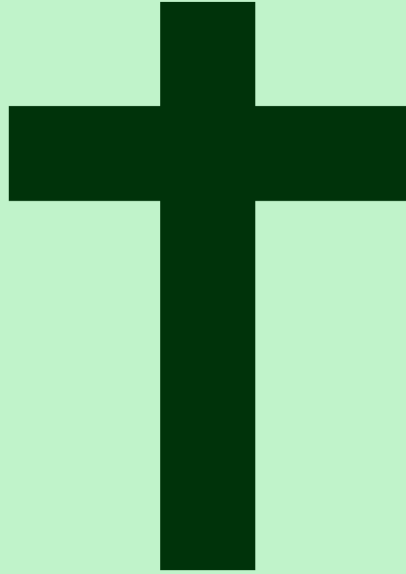

KILƏ-MİNDİ Kİ
SİGİ

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

KĒLƏ-MĒNDĪ KĪ SĪGĪ
New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bedjond

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Bedjond

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-01

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
a4f34a03-c89e-55e0-bc3f-22f7829df823

Contents

Matiye	1
Marki	40
Luki	66
Ja	108
Kilə lə NJé kaw kilə je . . .	138
Rom je	176
1 Korəti je	194
2 Korəti je	211
Galati je	223
Epəji je	230
Pilipi je	237
Kolosi je	242
1 Təsaloniki je	247
2 Təsaloniki je	251
1 Timote	254
2 Timote	260
Titı	264
Piləmq	267
Ebirə je	269
Jaki	285
1 Piyər	290
2 Piyər	295
1 Ja	299
2 Ja	304
3 Ja	305
Judi	306
Nə ki tē ki dəe	308

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Matiye ndangi

*Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jaju ki
Matiye ndangi*

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Matiye ndangi e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. NGa ninga, ta je ngay ki Matiye al, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jaju ki Marki ndangi noo to. J-a j-inga:

MBe la Ja Batisi ki ila (3.1-12);

Batam la Jaju ki na ki su na-e (3.13-4.11);

Kila je ki Jaju ra-de donangi Galile ti, adi e kila mbe Poy Ta ki Maji, ndo kosi dije ne, ki kaji nje moy je (4.12-18.35);

Kosi do rabi ti mba kaw ki Jorijalam (19-20);

Jorijalam ti, Jaju ra ndo ngay al, ra ndo ki asi dimasi kare be par, ninga tol ta ndo je lane ki ta ki gangi ki dije gangi doe ti, toli-e-n, ba go ti, i taa lo koy, tee adi dije ooi-e ki lo lo (21-28).

Ne kare ki to ta dangi, Matiye ila ngira makitibi lane ki kor gin ka la Jaju nim, koji Jaju nim, taa dokagilo ki Jaju e-n ngon bay nim to. Ta ki ila-n ngira makitibi lane kin al adi goe ngal (1-2), ninga mee ti noo, toji daw ki e Jaju ki n-aw ta n-ndangi Poy Ta ki Maji lie kin kadi dije gari-e taki e a e NGar ki nje kaji dije ki Luwa a na n-a n-ila sie, e to a e Emanuwel ki kor mee na Luwa e saje, taa e to a Luwa a un-e kadi tol-n ta koji ra lane ki un mindine do ti kate nu kin to.

Ne kare ki to ta dangi bay to me makitibi ti la Matiye, e kosi ki asi do ne ndo je la Jaju ngay naa ti, asi gin mi, adi e:

Ne ndo ki do mbal ti (5-7) ki al ta ki do pa njiya ti ki dana ki Luwa isi ngina tae ki ro dije ti lie ki e ngar dode ti.

NDu je ki e ki kadi dije ki sobi kadi a ilai mbe ki kobe ki e basi (10).

Kobe la Luwa ki e ki kal tae me kuji ta ti asi gin siri, e kobe ki to lo bayo ti basine, na ndo ree a to ki taga pay (13).

Go rabi kisi naa ti la ngakonaa je me beko ti ki sigi kin (18).

Go rabi kisi do nja ti ngina-n ro ki tati ki dabay ti ki kobe ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi la Matiye toji Jaju ta Babe ki a re kadi adi ndune do beko ti lane ki sigi, tee-n tae. Bay to adi dije ki a uri me ti ne ndo ki awi ki ndooe kadi mai naji lie ki ro ndagi dije ti to.

Gin ka la Jaju (Lk 3.23-38)

¹ Gin ka la Jaju Kirisi ki ngon ka *Dabidi, ki ngon ka *Abirakam a to kin: ² Abirakam oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngakoe je. ³ Juda ai ki Tamar oji Parasi ai ki Jara, Parasi oji Esrom, Esrom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Naso, Naso oji Salmo, ⁵ Salmo ai ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji ai ki Ruti oji Obadi, Obadi oji Jase, ⁶ Jase oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomo, ⁷ *Salomo oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja, ⁸ Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi, ⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejakiyasi, ¹⁰ Ejakiyasi Oji Manasi, Manasi oji Amo, Amo oji Jojiyasi, ¹¹ Jojiyasi oji Jakoniyasi ki ngakoe je. Dokagiloe ti kin a uwai dije ki Jorijalam awi sade ba *Babilon ti*.

¹² Loki awi sade Babilon ti, Jakoniyasi oji Salatiyal, Salatiyal oji Jorobabel, ¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajor, ¹⁴ Ajor oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Mata, Mata oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisapi ki ngaw mari. Ninga Mari oji Jaju ki bari-e Kirisi ki e daw ki Luwa mbate. ¹⁷ Ha ngire do Abirakam ti biti do Dabidi ti, gin koji e dogi gide so, a i do Dabidi ti biti kaw ba Babilon e gin koji dogi gide

sə, taa j̄ də kaw ɓəə Babilon ti bit̄i koji Kirisi ti, e gin koji d̄əgi gide sə t̄ə.

*Koji Jəju
(Lk 2.1-7)*

¹⁸ Go rəbi koji Jəju Kirisi ə to kin. Kəe Mari e nje nonḡi lə Jisəpi ki uwə d̄əe. Ningə, loki ingəi-naa d̄əne ki dingəm al ɓəy ə, Mari j̄ səm ki t̄əgi lə ND̄il Luwə. ¹⁹ Lo kin ti n̄oq̄ be, Jisəpi ki nje nonḡi lə Mari, ki e d̄əw ki dana, nd̄igi kadi n-əl ta kin ki taga n-ilə-n r̄əsəl d̄ə Mari ti al, adi oji mene ti kadi n-iyəi-naa ki Mari gidi nḡəy par. ²⁰ Loki oji ta kin be mene ti ningə, malayka lə Bəbe t̄əe h̄əy me ni ti əl-e ə n̄ə: «Jisəpi, ngon ka *Dab̄idi, iɓəl al kadi itaa Mari nei ti, tad̄ə ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go rəbi lə ND̄il Luwə. ²¹ Mari a oji ngon ki dingəm, ningə a ind̄ə t̄əe n̄ə Jəju, tad̄ə e ə e d̄əw ki a aji dije ləne me majal je ti ləde.»

²² Ne je kin p̄əti a rai ne be mba kadi ta ki Bəbe əl ki ta nje kəl ta ki tae ti k̄əte nu kin t̄əl tane:

²³ Bəbe əl ta ki ta nje kəl ta ki tae ti ə n̄ə: «Oi ngon ki mandi ki ḡər dingəm al ɓəy a j̄ səm,

A oji ngon ki dingəm,
Ningə a ɓari-e n̄ə Emanuwəl,
Ki k̄ər gine n̄ə: “Luwə e s̄əje”✧.»

²⁴ Loki Jisəpi ndəl d̄ə bi ti, ra t̄əki malayka əl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie k̄əy. ²⁵ Nə ḡər-e ki d̄əne ki dingəm ti al, bit̄i kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dingəm, adi Jisəpi ind̄ə t̄əe n̄ə Jəju.

2

Ta ki d̄ə nj̄e ne ḡər je ki d̄ə mee je ti ki koji Jəju

¹ Oji Jəju Bətiləhəm✧, d̄ənangi ki Jude ti, d̄əkagilo k̄əbe ti lə ngar Erodi. Go koje ti, nj̄e ne ḡər je ki d̄ə mee je ti, ij̄ lo kibə kadi ti rai Jorijaləm, ² ningə d̄əji əi n̄ə: «NGar lə *J̄ipi je ki oji-e kin e ra be ə? J-o mee lie t̄əe lo kibə kadi ti ə ji re kadi j-ɔsi m̄əkəsije nangi n̄əe ti.» ³ Loki NGar *Erodi oo ta kin, mee gangi man, naa ti ki dije ki Jorijaləm ti ba p̄əti. ⁴ Be ə, ngar kaw ki bo je lə nj̄e kij̄ə ne m̄əsi kadi-kare je, ki nj̄e

ndo ndu-kun je lə Luwə, d̄əji-de se lo ki ra be ə a oji Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte titi wa? ⁵ Ə əli-e əi n̄ə: «A oji-e Bətiləhəm, d̄ənangi ki Jude ti, tad̄ə ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə to kin:

⁶ “Səi dije ki Bətiləhəm ki d̄ənangi ti ki Jude,

Kadi iḡəri t̄əki r̄əjeti,
Be ləsi e ki ndae goto al jagi dan ɓe bo je ti ki d̄ənangi ki Jude ti, ki ndade to ti,

Tad̄ə ngar ki nje k̄ər n̄ə dije ləm, je a t̄əe dansi ti.”✧

⁷ Lo kin ti, Erodi ɓa nj̄e ne ḡər je ki d̄ə mee je ti gidi nḡəy, d̄əji-de se d̄əkagilo ki ra wa bangi ə mee t̄əe-n wa? ⁸ Ba go ti, ilə-de Bətiləhəm ti ə n̄ə: «Awi id̄əji ta ki r̄əjeti d̄ə ngon ti kin. Lo ki ingəi-e ɓa, ir̄əi əli-mi adi mi ka m-aw m-əsi m̄əkəsım nangi n̄əe ti t̄ə.»

⁹ Go ta ti lə ngar kin ɓa, nj̄e ne ḡər je osi d̄ə rəbi ti isi awi. Ə loki isi awi ningə yə ooi mee ka ki ooi-e lo kibə kadi ti ka kin ə a nj̄iyə n̄əde ti. NJiyə re t̄əe d̄ə k̄əy ti ki ngon to ti ɓa, a lo ka ti. ¹⁰ Loki ooi mee kin, r̄əde nəl-de ngay. ¹¹ Ə uri me k̄əy ti ningə, ooi ngon əi ki k̄əe Mari, ɓa ɔsi m̄əkəsıde nangi, p̄iti-e. Go ti, t̄əe ta ɓəl je ləde, adi-e ɔr, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go ne je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi t̄əli goḡi ki rəbi ki d̄ə Erodi ti al. Be ə, t̄əli awi ɓe ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki Jəju awi sie Ejipi ti

¹³ Loki nj̄e ne ḡər je awi ningə, malayka lə Bəbe t̄əe me ni ti əl Jisəpi ə n̄ə: «I taa un ngon əi ki k̄əe, ə ay aw s̄əde Ejipi ti. Aw isi ti n̄oq̄ bit̄i kadi mi wa m-adi ndum ɓəy taa it̄əl ire s̄əde, tad̄ə *Erodi a sangi kadi n-t̄əl ngon kin.»

¹⁴ Jisəpi j̄ taa kond̄ə n̄oq̄, un ngon əi ki k̄əe, ɓa ay aw s̄əde Ejipi ti. ¹⁵ Isi ti n̄oq̄ bit̄i koy Erodi, adi ta ki Bəbe əl ki ndu nje kəl ta ki tae ti ə n̄ə: «M-ɓar ngonm kadi t̄əe me ɓe ti ki Ejipi k̄ə»✧ kin t̄əl tane.

Erodi t̄əl ngan je ki kasi me ɓe ti ki Bətiləhəm

✧ 1:23 Ejay 7.14 ✧ 2:1 1 Samiyəl 16.1 ✧ 2:6 Mise 5.1 ✧ 2:15 Oje 11.1

¹⁶ Loki *Erodi oo kadi njé ne gər je ədi-e, wongi ra-e ngay. Wongi ra-e adi un ndune kadi təli ngan je ki kasi ki j dɔ ɓal ki joo ti təl ki nangi ne pəti me ɓe ti ki Bətiləhəm, ki ngan ɓe je ki gidi ti. ʔal kin e ki go dəkagilo ti ki njé ne gər je ɔji-e-n. ¹⁷ Be ə, ta lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi, ki əl təl-n tane. Jərəmi ə nə:

¹⁸ «NDu dəw ɓa me ɓe ti ki Rama, Nɔ je, ki ndingə rɔ ki əti ɓəl ngay je. Adi e Rasəl ə nɔ ngane je, NDigi kadi dəw səl mene al, Tado gotoi.»[☆]

Jisəpi təl Ejipi ti aw Najarəti

¹⁹ Loki *Erodi oy ngata ɓa, go koye ti, malayka lə ʔabə tɛɛ ki rɔ Jisəpi ti, Ejipi ti me ni ti, əl-e ə nə: ²⁰ «I taa, un ngon ki kɔe, ə itəli awi dənangi Isirayəl ti gogi, tado dije ki isi sangi kadi n-təli ngon ka oyi ngata.» ²¹ Jisəpi j taa, un ngon ki kɔe, ə təli awi dənangi *Isirayəl ti gogi. ²² Nə loki oo kadi Arkəlosi ɔ ɓe dɔ Jude ti to bawne Erodi ti, ɓəl ra-e kadi aw Jude ti. Be ə, Luwə əl-e me ni ti ade aw Galile ti yo. ²³ Aw isi me ɓe bo ti ki ɓari-e nə Najarəti. Be kadi ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə: «A ɓari-e dəw ki Najarəti ti kin təl-n tane.»

3

Jə ki nje ra dije batəm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Jə 1.19-23)

¹ ʔal je də go ti, Jə Batisi tɛɛ, ilə mɓe dilə lo ti ki Jude ə nə: ² «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, tado kɔɓe lə Luwə e ɓasi.» ³ Jə Batisi ə, e dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ta dɔe ti ə nə: «NDu dəw madi ɓa dilə lo ti ə nə: “Irai go rəbi lə ʔabə!”

Irai go rəbi lie adi a njururu[☆]!”»

⁴ Jə ilə kibi ki ra ki bi jambal rəne ti, ningə dɔ mene ki nda tɔ. Ne kusoe e gibiri je ki təji je. ⁵ Dije ki ɓe bo Jorijaləm ti, ki dənangi Jude ti pəti, ki dənangi ki kadi ba Jurde ti pəti, rəi rɔ Jə ti, ⁶ rəi təri ndude dɔ majal je ti ləde, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti.

⁷ Loki Jə oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay rəi kadi ra-de batəm ɓa, əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ. ⁹ Ningə, kadi iyəi ta kəji mesi ti kə nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. ¹⁰ Ki ne kin, kingə e ɓasi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kɔ. ¹¹ Mi, m-ra səsi batəm me man ti, mba kadi təji təki iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ, nə dəw ki a re gom ti, e nje tɔgi ki əti ɓəl, ki itə-m say. M-asi kadi sa ki njae ti ka m-ɔr al. E a ra səi batəm, me NDil Luwə ti, ki me por ti. ¹² Uwə kee to ne jine ti kadi to-n kə ko ki maji, ɔy me dam ti, ɓa ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jəju ra batəm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jə 1.29-34)

¹³ Lo kin ti nɔɔ, Jəju j Galile ti, re ta ba Jurde ti rɔ Jə ti, kadi Jə ra-e batəm. ¹⁴ Nə Jə ge kədi al, adi əl Jəju ə nə: «E mi ə kadi j, ira-m batəm, ningə j taa itəl ire rəm ti kadi m-ra-i batəm ɓəy tɔ a?» ¹⁵ Nə Jəju əl-e ə nə: «Ki ɓasine kin, ira be, tado e ki goe kin ə j-a j təl-n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jə ndigi dɔ ti, ra-e-n batəm. ¹⁶ Loki Jəju ra batəm taa par, ə tɛɛ me man ti ningə, loe ti nɔɔ, ta dɔrə tɛɛ, adi oo NDil Luwə risi tə də dum be re isi dɔe ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi tɛɛ dɔrə ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dɔe ti ngay[☆].»

4

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

¹ Go ti, NDil Luwə ɔr nɔ Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e. ² Jəju ɔgi rəne kuso ne, kondɔ ki kada, ndɔ kuti sɔ, ə go ti ɓo ra-e. ³ Lo kin ti, su, nje na dije ɔti re rəe ti, əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin təli mapa adi m-o.» ⁴ Ə Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki

dəne taa ki takul ne kuso par al, nə ki takul ta je pəti ki tee ta Luwə ti tə”.*»

⁵ Go ti, su aw ki Jəju me be ti ki Jorijaləm, ki e be bo lə Luwə, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa, ⁶ ba əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al.*» ⁷ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə tə əi nə: A na Bəbe Luwə ləi al.*»

⁸ Su təl aw ki Jəju də mbal ti ki ngal taa ngay bəy, oje kəbe je ki dənangi ti ne pəti, ki ne kingə je ki me ti, ⁹ ningə əl-e ə nə: «M-a m-adi ne je kin pəti, loki re osi məkəsi nangi nəm ti, ə ilə təji dəm.» ¹⁰ Jəju təl əl-e ə nə: «I *Sata, oti kə say. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A osi məkəsi nangi nə Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re noe ti kadi igose.”*»

¹¹ Be ə, su iyə Jəju ə oti aw. Ba malayka je rəi rə Jəju ti, rəi rai sie.

*Jəju ilə mbe Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)*

¹² Dəkagilo madi uwəi Jə dangay ti, ə Jəju oo tae ba, təl ər rəne aw Galile ti. ¹³ Nə ke ə, iyə be bo ki Najarəti, ə aw isi Kapərnayim ti yo. Kapərnayim ki e be bo ki a kadi ba ti ki Galile, dənangi ti lə Jabilo je, ki Nəpitali je. ¹⁴ Be kadi təl ta ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

¹⁵ «Səi dije ki Dənangi Jabilo ti ki dənangi Nəpitali ti,

Ki isi bəsi kadi ba ti,

Gidi ba Jurde ti,

Səi dije ki dənangi Galile ti,

Ki səi dije ki səi Jipi je al!

Uri mbisi oi:

¹⁶ Dije ki kəte isi lo ki ndul ti,

Ooi kunji ki bo,

Ningə dije ki kəte isi be lə yo,

Ki e lo ki ndul kururu,

Lo kunji tee dode ti.*»

¹⁷ Də gangi loe ti kin, Jəju ilə ngirə kilə mbe ə nə: «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, tadə kəbe lə Luwə e bəsi rəsi ti.»

*Njé ndo je ki dəsəy ki Jəju bar-de
(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)*

¹⁸ NDə kare, Jəju a njiyə kadi ba bo ti ki Galile, ningə oo ngakonaa je joo, adi e Simo ki bari-e Piyər əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti. ¹⁹ Jəju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi səi njé ndo dije kadi ingəi kaji.» ²⁰ Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie. ²¹ Jəju oti ki kəte say ndəy ningə, oo ngakonaa je ki rangi joo: Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbəde, isi me to ti ki bawde, isi rai go bandi je ləde, ba bar-de. ²² Loki Jəju bar-de ningə, kalangi ba, iyəi bawde Jəbəde ki to, ə awi uni go Jəju.

²³ Jəju njiyə dənangi Galile ti ba pəti, ndo ne dije me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji ki oji də kəbe lə Luwə, taa aji njé moy je ki njé rə to je ki dan dije ti tə. ²⁴ Təba lie sane dənangi ti ki Siri ba pəti, adi rəi ki dije pəti ki rəde ra-de, njé rə to je ki dangi dangi, njé ki ndil je ki majal rai-de je, njé damsil je, ki njé rə koy je, adi aji-de. ²⁵ Kosi dije ngay rəi go Jəju ti. Njé ki dənangi Galile ti je, dənangi Be bo je ti ki Dəgi je, be bo Jorijaləm je, ki dənangi Jude ti je, ki dənangi ki gidi ba Jurde ti je.

5

Jəju ndo ne njé ndo je ləne də mbal ti

¹ Loki Jəju oo kosi dije kin ba, oti aw də mbal ti, isi nangi, ningə njé ndo je lie rəi rəe ti. ² Lo kin ti, Jəju ilə rəne ndo ne dije ə nə:

*Maji ki rəjeti
(Lk 6.20-26)*

³ «Maji-kur e lə njé ki ooi rəde kadi n-asi al ta kəm Luwə ti, tadə kəbe lə Luwə e yade.

⁴ Maji-kur e lə njé ki isi noi bone, tadə lo ti ə Luwə a səl mede.

⁵ Maji-kur e lə njé ki səli ləm ləm, tadə Luwə a adi-de dənangi kadi-kare ti.

- 6 Maji-kur e læ njé ki bo ra ne ki go ndu Luwə ti e mede ti, tado lo ti ə a ingəi tɔgi.
- 7 Maji-kur e læ njé ki isi ooi kəm-to-ndoo læ dije, tado Luwə a ra səde maji.
- 8 Maji-kur e læ njé ki mede e kare do Luwə ti, tado a ooi Luwə ki kəmde.
- 9 Maji-kur e læ njé ki isi sangi rəbi lapiya, tado a bari-de ngan læ Luwə.
- 10 Maji-kur e læ njé ki dije isi adi-de ko mbata ne ra ki dana, tado ko bə læ Luwə e yade.
- 11 Maji-kur e læsi loki dije isi taji səsi je, isi adi səsi ko je, isi tati ta do si ti je mbata læm. ¹² Irai rənəl, itiləi kole, tado ne kigə go jisi e ngay dora ti. *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki rai kilə kəte nɔsi ti, ingəi ko kin be tɔ.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunjji ki dɔnangi ti

¹³ «Səi ə səi kati ki dɔnangi ti. Ningə kin ə mbə kati goto ə, dəw a ra ban ə kadi a təl ade mbə gogi bəy ə? Maje goto ngata; a buki-e kə gidɔ lo ti kadi dije njiyəi do ti par ngata.

¹⁴ «Səi ə səi kunjji ki dɔnangi ti. Ningə be bo ki indəi-e do mbal ti taa, asi kadi a bəyɔ rone al. ¹⁵ Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo do ti al. A ində do ne ti taa mba kadi dije ki me kəy ti pəti ooi lo. ¹⁶ Be tɔ ə, səbi kadi adi dije pəti ooi kunjisi me ne ra ki maji ti. Lokɔ ooi ne rasi ki maji ningə, a iləi tɔji do Bawsi Luwə ti ki isi dora ti.

Nə ndo ki do ndu-kun ti læ Luwə

¹⁷ «Səbi kadi igai təkɔ m-re kadi mbuji ndu-kun je læ *Mojɔ ə se ta læ njé kəl ta je ki ta Luwə ti al. M-re mba bujide al, nə m-re mba təl tade yo. ¹⁸ Təkɔ rɔjeti, m-əl səsi, kəte nɔ kadi dora əi ki dɔnangi kin a gotoi kə, ngon ku ta ki ndəy be, ə se ngon ndaji madi ki me ndu-kun ti læ Luwə ki ndangi ki dəw a ɔr kə goto. A to be bitɔ kadi ne je pəti ki ndangi me ti rai ne. ¹⁹ Dəw ki al do ngon ndu-kun ki ndəy be dan made je

ti, ə ndo dije kadi rai təkɔ e ra-n be tɔ ba, a e ki du ngay me bəkɔ ti ki dora ti tɔ. Nə dəw ki təl rone go ti, ə ndo dije, a e ki bo me bəkɔ ti ki dora ti. ²⁰ Adi m-əl səsi: kin ə ne ra ki dana læsi itə yə njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je al ə, a uri me bəkɔ ti ki dora ti al.

Nə ndo ki do wongɔ ti

²¹ «Səi, igəri maji təkɔ ndu ta əl kaje je ə nə: “A itəl dəw al, *dəw ki təl madine ba, səbi kadi awi sie nɔ njé gangɔ ta je ti.”» ²² Nə mi m-əl səsi: «Dəw ki ra wongɔ ki ngokone, səbi kadi awi sie lo gangɔ ta ti; dəw ki taji ngokone “mbə”, səbi kadi awi sie lo gangɔ ta ti ki bo læ Jipi je, ə dəw ki ba ngokone “ma”, səbi kadi iləi-e me por ti læ su. ²³ Kin ə aw ki kadi-kare læi dingiri lo kilə kadi-kare ti kadi Luwə, ə mei ole do ti kadi ngokoi aw səi ki ta madi ba, ²⁴ maji kadi iyə kadi-kare kin nɔɔ, ə ire aw ilə noji naa ti sie bəy taa itəl ire un kadi-kare læi adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangɔ ta ti ki nje ta læi ba, loki səi do rəbi ti bəy kin ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, nə tə aw səi iləi ji nje gangɔ ta ti, adi nje gangɔ ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je awi səi iləi-ni dangay ti. ²⁶ Təkɔ rɔjeti, adi m-əli, a iteɛ lo kin ti al bitɔ kadi ugə dəbəy sisi bəy taa a iyəi-ni taa.

Nə ndo ki do kuwə marim ti

²⁷ «Igəri ndu ki əl ə nə: “A uwə marim al, *” kin maji. ²⁸ Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki go dəne ki kəm-nda ba, uwə sie marim mene ti ngata.” ²⁹ Kin ə kəmi ki do ji ko ti rai adi osi me majal ti ə, ɔr-e ile kə. Tado e soti kadi ngon rɔi kare goto, itə kadi iləi darɔi ba pu me por ti læ su. ³⁰ Kin ə ji koji rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ngon rɔi kare goto, itə kadi iləi rɔi ba pu me por ti læ su.

Ta ki do gangɔ-naa ti læ dəne ki dingəm

³¹ «Igəri kadi ndu-kun əl bəy tɔ nə: “Re dəw tuwə nene ba, kadi ade makitibi gangɔ-naa.” ³² Nə mi m-əl

✧ 5:21 Teɛ ki taga 20.13; Dətarənom 5.17 ✧ 5:27 Teɛ ki taga 20.14; Dətarənom 5.18 ✧ 5:31 Dətarənom 24.1

səsi: “Dəw ki ra ki tuwə nene mbata ne ki rangi, bi e ta la kaya ki ra, al ə, dəwe kin sur-e ta kuwə marim ti. A re dəw taa dənə ki ngawe tuwe ba, dəwe kin təl nje kuwə marim tə.”

Ta ki də kibi rə ti

³³ «NDu ta əl kaje je kəte bəy tə ə nə: “Re ibi rəi də ne madi ti ə, a də ti, kadi ira ne ki ibi rəi də ti nq Babe ti”.[☆] ³⁴ Nə mi m-əl səsi təkə a ibi rəi al tə kibi al. A ibi rəi ki dərə al, tadə dərə e kimbər kisi Luwə; ³⁵ a ibi rəi ki dənangi al, tadə dənangi e kimbər kində njəe; a ibi rəi ki Jorijaləm al, tadə Jorijaləm e be bo la NGar ki bo; ³⁶ a ibi rəi ki jam dəi al, tadə j asi kadi itəl bi dəi kare be ki nda ti ə se ki ndul ti al. ³⁷ Re ta ləsi e oyo ba, ai də oyo ti, re ta ləsi e jagi ba, ai də jagi ti par tə. NDəgi ta je ki a re go ti kin j rə su ti.

Ta ki də dal bə ti

³⁸ «İgəri kadi ndu ta əl ə nə: “Re dəw tə kəm madine ba, to kadi e ki tə kəme tə, a re dəw tətə ngangı madine ba, to kadi e tətə ngange tə.”[☆] ³⁹ Nə mi m-əl səsi kadi itəi rə nje me ndul al. Re dəw ində dam mbəi ki kə ə, iyətə dame ki gəl ade ində bəy. ⁴⁰ Re dəw aw səi nq nje gangi ta ti kadi taa kibi ki gəji ləi ə, ade e ki ngal də ti. ⁴¹ Re dəw ində gu dəi ti kadi injiyə njai dibi ə, injiyə sie njay dibi joo. ⁴² Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə re dəw ndiməi ne ə əge al tə.

Ta ki də ndigi njé bə je ti

⁴³ «İgəri təkə ndu ta əl ə nə: “A indigi dəw madi, nə ə əsi ta nje bə ləi”.[☆] ⁴⁴ Nə mi, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isəi adi səsi kə. ⁴⁵ İrai be ningə, a səi ngan lə Luwə ki e Bawsi ki isəi dərə ti. Tadə adi kadi əsi də njé me maji ti ki njé me majal. Adə ndi ədi də njé ra ne ti ki dana, ki njé ra ne ti ki dana al. ⁴⁶ Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tə par ə, ne kigə go ji ri ə Luwə a adi səsi ə? *Njé taa lambə je ka rai be tə. ⁴⁷ Kin ə irai lapıya ngakəsi je par ə, ri ki to ta dangi ə irai ə? Tadə njé gər Luwə al ka rai be tə. ⁴⁸ Ningə səi, səbi kadi indigi dije adi osi

taga pay təkə Bawsi Luwə ki isəi dərə ti ndigi-n dije adi osi taga pay kin be tə.»

6

Ta ki də ra ki njé ndoo je ti

¹ «Kadi oi maji, kin ə re isəi rai ne ki ndu Luwə ndigi kadi irai ba, kadi irai ta kəm dije ti ki kadi dije ooi səsi al. Re irai be ba, Bawsi ki isəi dərə ti, a adi səsi ne kigə go ji ləsi al. ² Kin ə ira ki nje ndoo ə, kadi ində gəngi də ti kadi dije ooi, al. İrai təkə nje kədi kəm dije isəi rai gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki go rəbi ti je kin al. Rai be mba kadi dije pitide. Nə ki rəjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ³ Nə j, loki ira maji ki njé ndoo je, maji kadi ji gəli gər ne ki ji kəi adi al. ⁴ Be ningə, ne ləi ki adi kin to lə bəyə ti, ba Luwə ki oo ne je ki to lə bəyə ti, a igəi kire.»

Ta ki də kəl ta ti ki Luwə

⁵ «Loki isəi əli ta ki Luwə ba, kadi irai təkə njé kədi kəm dije isəi rai kin be al. Njé kədi kəm dije ki nəl-de ngay kadi ai taa me kəy ti lə *Jipi je, ki sil rəbi je, taa əli ta ki Luwə kin. Əi je rai be mba kadi dije ooi-de. Nə ki rəjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ⁶ Nə j, loki ige kəl ta ki Luwə ba, maji kadi ur kəy toi ti, uti ta kəy dəi ti, ba əl ta ki Luwə lo bəyə rə ti kin, ningə Bawsi Luwə ki isəi lo ki bəyə ti, a oo, ə a adi ne ki idə-je.

⁷ «Loki isəi əli ta ki Luwə ba, əli ta ki də-naa ti, də-naa ti tə dije ki njé gər Luwə al be, al. Əi je ooi ə nə me ta ti ki kəl ngay kin ə Luwə a oo-n də ndude. ⁸ Maji kadi irai təkə əi je isəi rai kin be al, tadə Bawsi Luwə gər ne je ki awi ki ndooe, kəte bəy taa kadi əli sie ta də ti.

Kuji kəl ta ki Luwə

⁹ «Səi ba, kadi əli ta ki Luwə əli əi nə: “Bawje ki isəi me dərə ti taa, Kadi dəw ki ra gər təi təkə j Luwə, ¹⁰ Kadi kəbe ləi re. Kadi dije rai ndigi ləi dənangi ti ne, Təkə njé ki dərə ti isəi rai kin be tə. ¹¹ Adə-je ne kusoje ki asi taje me ndə ti ki bone.

☆ 5:33 Ləbətiki 19.12; Kər Isirayəl je 30.3 ☆ 5:38 Təç ki taga 21.24; Ləbətiki 24.20; Dətərənom 19.21

☆ 5:43 Ləbətiki 19.18

12 Iyə go majal je laje kə,
Təki je wa ka j-iyə-n go majal je la dije
ki rai səje majal kə kin be tə.

13 Iyə-je adi j-osi me ne na ti al,
Nə kadi ɔr-je ji nje majal ti kə.
[MBata j ə, kəbe, ki təgi, ki təba e laɪ bitɪ
ki nɔ ti.]”

14 Kin ə re iyəi go majal je la dije kə
ba, Bawsi ki isi dərɔ ti a iyə go majal je
ləsi kə tə. 15 A kin ə re iyəi go majal je
ki dije rai səsi kə al ba, Bawsi a iyə go
majal je ləsi kə al tə.

Kəgi rə ne kuso

16 «Loki əgi rəsi ne kuso ba, maji
kadi isikiti kəmsi sikiti sikiti tə yə njé
kədi kəm dije be al. Əi, sikiti kəmde
mba kadi dije ooi-de təkɪ n-əgi rəde ne
kuso. Nə ki rəjeti, adi m-əl səsi, ingəi
ne kigə go ji ləde ngata. 17 Ningə j,
loki əgi rəi ne kuso ba, maji kadi itogi
ta kəmi sukɪ, ə indu dəi. 18 MBa kadi
dije gəri, təkɪ əgi rəi ne kuso, al. Ningə,
Bawɪ ki isi lo ki bəyɔ ti par ə oo, e ki gər
ne ki to lo bəyɔ ti a adi səsi ne ki idəji-e.

Ne kingə ki dərɔ ti

(Lk 12.33-34)

19 «ɪmbəi ne kingə je mbata ləsi
dənangi ti ne al. Dənangi ki e lo ki ne ki
titi a ndusi je, yə je a ɔi je, taa njé bogi
je a mbuti bole bər kadi bogii je. 20 Nə
kadi ɪmbəi ne kingə je ləsi dərɔ ti taa,
ki e lo ki ne ki titi a ndusi al nim, yə je
a ɔi al nim, taa njé bogi je a mbuti bole
bər ba a bogii al nim tə. 21 Tadə lo ki ne
kingə laɪ e titi ə mei a e titi tə.»

Kəm e lambi lə darə

(Lk 11.34-36)

22 «Kəm dəw ə e lambi lə darə. Kin
ə re kəmi oo lo maji ba, darəi pəti e me
kunji ti. 23 A kin ə re kəmi oo lo maji al
tə ba, darəi pəti e me til ti tə. A kin ə re
kunji ki to rəi ti kin təl til ningə, a e til
ki dum kəl tae.

Me ka sururu

(Lk 16.13; 12.22-31)

24 «Dəw ki a ra kilə bəə lə ngar je
joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi
ki nungɪ, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki
nungɪ tə. A asi kadi ɪrai bəə lə Luwə
nim, bəə lə la nim al.

25 «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi
mesi a sururu də ne kusosi ti, ki man
kəysi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa
də kibi kəsi ti al nim tə. Tadə kisi ki də
taa itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki
kə tə. 26 Igoi yəl je ki a nali dan nəl ti
kin oi, dibi ko al nim, tətɪ ko al nim,
taa kawɪ ne me dam ti al nim tə, nə
Bawsi ki isi dərɔ ti taa, adi-de ne usoi
maji. Ə se, səi je, itəi yəl je kin gidɪ bay
bay al wa? 27 Nə dansi ti ə asi kadi a
ilə ngon kadi ki ndəy be də ndəne ti
ki takul me ka sururu ləne ə? 28 Asi
al, nga ra ban be ə mesi a sururu də
kibi kəsi ti ə? Igoi putɪ kam je ki ai me
wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji
kibi al nim tə, 29 nə ngar *Salomɔ ki tə
ba ngay me ne kingə ti kin ka ɔ kibi ki
ndole asi naa səde al. 30 Ə kin ə Luwə
ilə kibi rə ngan kagi je ti ki wale, ki j-
o-de bəne, ə lo ti par ə a ɔi por kin be
ningə, səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al a?
Səi tɔ je me kadi-me ti. 31 Adi mesi a
sururu kadi əli ə nə: “Ri ə j-a j-uso wa?
Ri ə j-a j-ay wa? J-a j-ingə kibi ra ə j-a
j-ɔ wa?” al. 32 Ne je kin pəti, e dije ki
gəri Luwə al, ə isi sangɪ ki nɔ kəmde ti.
Ningə Bawsi ki isi me dərɔ ti gər maji
kadi awi ki ndooe tə. 33 Isangɪ kəbe lə
Luwə ki ndigi lie kəte, ningə a adi səsi
ndəgi ne je kin pəti də ti. 34 Adi mesi a
sururu də ndə ki lo ti ti al. Tadə ndə ki
lo ti ti aw ki me ka sururu ləne. NDə je
pəti awi ki ne to rə ki səbi dəde, ɔi awi
ki made də ti al.»

7

Gangɪ ta də-naa ti

(Lk 6.37-38, 41-42)

1 Igangɪ ta də dəw ti al, kadi Luwə
gangɪ ta dəsi ti al tə. 2 Tadə Luwə a
gangɪ ta dəsi ti təkɪ igangii də madi
je ti be tə. Ningə kadi igəri təkɪ go rəbi
ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangɪ-
n ta dəsi ti tə. 3 Ra ban be ə, oo burɪm
wale ki to kəm ngokɔi ti yo, ə oo kagi
ki boy ki to yəi ti kin al ə? 4 Kagi ki
boy ə to kəmi ti ne tə kin, nga ki go rəbi
ki ban ə a əl ngokɔi ə nə: «Adi m-un
burɪm wale ki to kəmi ti kin,» ə? 5 J nje
kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti

kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokoi ti.

⁶ «Oti kadi ilai ne ki ay njay adi bisi je, nə tə a ii teli ki dōsi ti tə toi səsi. Taa ibuki madi-kōsi je ləsi nō kōsongi je ti al, nə tə a ii njiyəi dō ti, tibai ki njade.»

Dəji ne Luwə
(Lk 11.9-13)

⁷ «İdəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēēi adi səsi. ⁸ Tado dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tēēi adi-e tō. ⁹ Nə dansi ti ə ngone dəje mapa ningə a un mbal taa ade ə? ¹⁰ Ə se dəje kanji ningə a un li taa ade ə? ¹¹ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawsi ki isi me dōra ti taa kin taa a adi ne ki maji dije ki dəji-e al ə?

¹² «Nə je pəti ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə irai adi-de tō. Tado e wa kin ə e ne ndo ki to me ndu-kun je ti lə *Mojī nim, me ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi nim tō.

Ta rəbi je ki joo
(13.23-24)

¹³ «Uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado ta rəbi ki boy, tati pandangi, rəbi ki kun-e o al, e rəbi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningə, e rəbe kin ə dije ngay uni. ¹⁴ Ningə ta rəbi ki nje kaw ki dije kaji ti taa e mbəngirə ba, ibə dije. Ba rəbe kin, njé kun-e je əi ngay al tō.

Njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je
(Lk 6.43-44)

¹⁵ «İndəi kəm-kədi dō rōsi ti ki rō njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je. A rəi rōsi ti, a oi gidide taga ne əi bati je, nə mede ti kəy, əi jagim je ki njé kuwə ne kul je. ¹⁶ A e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ə a igəri-de. Dəw a ijə kandi nju dō kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi mbay-kote dō kon nga ti al tō. ¹⁷ Kagi ki maji, ba a andi kandi ki maji, ə kagi ki majal, a andi kandi ki majal tō. ¹⁸ Kagi ki maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji al

tō. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a tigəi-e kadi ilai-e me por ti kō. ²⁰ Adi, a e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ə a igəri-de.

Njé ndo je ki rəjeti
(Lk 6.46; 13.25-27)

²¹ «E njé ki isi bari-mi “Babe, Babe!” tade ti ne par kin ə a uri kōbe ti lə Luwə al, nə e njé ki isi rai go ndigi ti lə Bai ki isi me dōra ti taa. ²² NDō gangi ta ti ə, dije ngay a əi nə: “Babe, Babe! e me toi ti al ə j-əl-n ta ki ta Luwə ti a? E me toi ti al ə ji tuwə-n ndil je ki majal a? E me toi ti al ə ji ra-n ne kōji je ngay ki əti bəl bəl a?” ²³ Ba lo kin ti, m-a m-əl-de ki taga wangi m-ə nə: “Awi say nu, m-gər səsi ndō kare al, səi ki səi njé ra majal je*!”

Kəy je joo
(Lk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rone go ti ningə, to tə dəw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne dō dii ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, man kō lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dō ti tō, nə kəy budi nangi al, tado ngire e dō dii ti. ²⁶ Nə dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rone go ti al ningə, to tə dəw ki mbə, ki ra kəy ləne dō yangira ti be. ²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, man kō lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki dō ti tō, ba kəy budi nangi mur mur, adi toe to dilə yiw.»

Tōgi ne ndo lə Jəju
(Mk 1.22; Lk 4.32)

²⁸ Loki Jəju təl ta ta ləne, ne ndo lie əti kosi je bəl to ti ki dum. ²⁹ MBata ndo ne tə dəw ki aw ki tōgi ki j rō Luwə ti, bi ndo ne tə njé ndo-de ndu-kun je lə Luwə al.

8

Jəju əji nje banji
(Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)

¹ Loki Jəju j ki dō mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti. ² Nje banji kare tēē re rō Jəju ti, əsi məkəsi ne nangi nōe ti, ningə əl-e ə nə: «Babe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm

ay njay.» ³ Jəju ilə jine, əde-n, ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nōq banji lie ur, adi rəe ay njay. ⁴ Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw əji rəi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti lə *Moji. İra be mba kadi gəri təki banji ləi ur adi ingə rə nga.»*

Jəju aji ngon nje kilə lə nje kun də buti asigar je ki bu
(Lk 7.1-10; Jq 4.43-54)

⁵ Loki Jəju isi ur ki me be ki Kapərnayim ti ningə, dəw ki Rom ti kare ki nje kun də buti asigar je ki bu, re rəe ti, nō ki dəe ti ə nə: ⁶ «Babe, ngon nje kilə ləm kare to moy be nōq, njae oy ta gine ti, adi ingə kō ngay.» ⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.» ⁸ Nə nje kun də buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Babe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga. ⁹ M-əl be tado, mi ki dəm mi gin tōgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tōgi ti ləm tə. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ba aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: “İre!” ba re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “İra ne ki be!” ba ra nee kin tə.» ¹⁰ Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təki rəjeti adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, m-ingə rə dəw madi ti dənangi ki *İsırayəl ti al bəy. ¹¹ NGa ningə, m-əl səsi bəy tə, dije ngay ki əi *Jipi je al, a jı ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ki *Abırakam je, ki *İsaki je, ki *Jakobi je me beko ti ki dərə ti. ¹² Nə njé ki kəte beko ki dərə ti səbi dəde, a tuwəi-de, buki-de kə taga, me til ti. Loki a nōi je, a ngəi ngangide je titi.» ¹³ Ba, Jəju təl əl nje kun də buti asigar je ki bu ka kin ə nə: «Maji, aw! Ningə kadi ngon nje kilə ləi aji ki go kadi-me ti ləi kin.» Ningə də kade ti nōq, ngon nje kilə lie ingə rə ki nga tə.

Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)

¹⁴ Go ti, Jəju aw me kəy ti lə Piyər ba, oo məme ki dəne to nangi, rəe q por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jəju ədi jie, ningə, rəe ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, jı taa ra ne kuso adi Jəju.

¹⁶ Loki lo səl, dije rəi ki njé moy je ngay ki ndil je ki majal rai-de, rə Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndil je ki majal ka kin dəde ti kə ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti tə. ¹⁷ Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə:

«Oy tujı je,
Ki moy je ləje ki dəne ti?»

Kun go Jəju
(Lk 9.57-60)

¹⁸ NDə kare, Jəju oo kosi dije ngay iləi-naa gəi gide, ningə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi ba n-awi dame ti ki kare. ¹⁹ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rə Jəju ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ²⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJə je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.» ²¹ Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)

²³ Jəju al me to ti, ba njé ndo je lie ali goe. ²⁴ Ningə yə, nəl ki bo ngay ibə səde busi də ba ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to bi. ²⁵ NGa ə, njé ndo je lie rəi ki rəe ti, ndəli-e ki nō tade ti əi nə: «Babe, aji-je, nə j-isi j-oy.» ²⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba.» Ningə, jı taa, ndangi nəl əi ki man ba, adi lo təl to jıjıjı. ²⁷ Ne kin əti dije bəl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki ba je ka oi ta lie be ə?»

* **8:4** Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ba tə Luwə al, Ləbətiki 14.2-32. ✨ **8:17** Ejay 53.4 ✨ **8:27** Pa je 65.8; 89.10; 107.23-32

Jəju tuwə ndil je ki majal də dingəm je ti joo

(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)

²⁸ Loki Jəju re tɛɛ gidi ba ti, dɔnangi ti lə dije ki Gadara, dingəm je joo, ki ndil je ki majal rai-de tɛɛi ki dɔ badi je ti rai ingəi-e. Dije kin rai ne majal ngay, adi dəw ki kadi un rəbi kin goto.

²⁹ Lo kin ti, ilai rəde uri kəl əi nə: «NGon lə Luwə, e ri ə ige rəje ti ə? Ire ne mba kadi adi-je kə kəte nɔ dəkagiloe ti a?» ³⁰ NGa ningə, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi lo ti nɔɔ say ndəy. ³¹ Ə NDil je ki majal nɔi dɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Re ituwə-je ə, adi j-aw me kəsongi je ti kam.» ³² NGa ə, Jəju əl-de ə nə: «Awi!» Ba tɛɛi, awi uri me kəsongi je ti, adi kosi kəsongi je bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi. ³³ Njé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ɔri poy ne ki ra ne, ki ne ki tɛɛ dɔ dingəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi. ³⁴ Dije pəti ki me be bo ti tɛɛi awi kadi ingəi Jəju, ə loki ooi-e ba, dəji-e kadi iyə dɔnangi ləde ə aw.

9

Jəju əji nje rə koy njururu
(Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)

¹ Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me be bo ti ləne. ² Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rai sie rə Jəju ti. Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, uwə təgi ba, majal je lai e ki kiyə go kə.» ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nə je əli ta mede ti əi nə: «Dəw kam əl ta ki mal dɔ Luwə ti!» ⁴ Nə Jəju gər mər ta ləde, adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə? ⁵ Kəl dəw kə nə: “Majal je lai e ki kiyə go kə” ba ngə ngay al, ə se kəl-e kə nə: “I taa, ə injiyə” ə ngə ngay al ə? ⁶ Re e be ba, m-a m-əji səi tək mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə lai, ə aw be.» ⁷ Ba dingəm j taa, ə un rəbi, aw be. ⁸ Loki kəm kosi je oo ne kin, ra-de bəl ki dum,

adi ilai təji dɔ Luwə ti, ki adi dije təgi ki əti bəl be kin.

Jəju bar Matiye kadi un goe
(Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)

⁹ Loki Jəju ɔti nɔɔ isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dingəm ki bari-e nə Matiye, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ba Matiye j taa, un go Jəju. ¹⁰ Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Matiye. NGa ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rai isi naa ti ki Jəju, ki njé ndo je lie ta ne kuso ti. ¹¹ Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə Nje ndo səsi ne isi uso ne ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?» ¹² Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. ¹³ Awi isangi kadi igəri me ta ki Luwə əl ə nə: “E ra maji ə m-ge, bi m-ge kijə məsi kadi-kare al✧. Tado, m-re mba bar njé ka dana je al, nə m-re mba njé ra majal je yo”.»

Jəju əl ta dɔ kiyə ta ne kuso
(Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)

¹⁴ *Njé ndo je lə Jə Batisi rai ingəi Jəju əli-e əi nə: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta ne kuso, ə njé ndo je lai rai al ə?» ¹⁵ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti, a əi ki rənəl al, dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? NDɔ je a rai nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso. ¹⁶ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a j ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy. ¹⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki j al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tɔ. Re e be ningə, loki kasi a j ba, mbu nda je a ndui, kadi kasi kandi nju a lo kə nim, taa mbu nda je ka təli ne ki tuji kə nim tɔ. Be ə, re kasi kandi nju j al bəy ba, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. Be ba, mbu a ndu al nim, kasi ki me ti ka a lo kə al nim tɔ.»

✧ 9:13 Oje 6.6

Jaju aji ngon ki dāne ai ki dāne ki nje moy māsi

(Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jaju a əl-de ta kin ningə, nje kun də *Jipi je kare, re əsi makəsine nangi nge ti, əl-e ə nə: «NGonm ki dāne ki du oy taji naa ti ne bəy. Nə re ire ində jii dəe ti ə, a təl təsi ndəl.» ¹⁹ Jaju j taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

²⁰ Ningə, dāne kare ki moy māsi ade kə bəl dāgi gide e joo, re bəsi rə Jaju ti, ki rəbi ki gide ti, ədi ta kibi lie. ²¹ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie wa par mindi ə m-ədi ka, rəm a nga.»

²² Jaju ilə rəti oo-e, bə əl-e ə nə: «Uwə təgi bə ngonm, kadi-me ləi aji.» Ningə də kade ti wa kin par, dāne ingə rə nga.

²³ Loki Jaju re tēē me kəy ti lə ki bo lə Jipi je ka kin ningə, oo njé kəl nal je, ki kosi dije singəi sokito də-naa ti, ə əl-de ə nə: ²⁴ «Əri rəsi gogi, ngon oy al, nə to bi kare.» Dije ibəi Jaju kogii. ²⁵ Loki adi kosi dije tēēi taga ningə, Jaju ur kəy, uwə ji ngon, bə ngon ki dāne j taa. ²⁶ Poy nē kin sane ki dānangi ki noq ba pəti.

Jaju adi njé kəm tə je joo oi lo

²⁷ Loki Jaju isi aw, njé kəm tə je joo uni goe, əli ta ki ndude ki boy əi nə: «NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje.»

²⁸ Jaju re bə ningə, njé kəm tə je ki joo ka kin rəi rəe ti bəsi, ə Jaju əl-de ə nə: «Oi kadi m-asi kadi m-ra nē kin wa kare wa?» Ə njé kəm tə je iləi-e ti əi nə: «Oyo, j-o kadi asi, Babe.» ²⁹ Lo kin ti, Jaju ədi kəmde, ə əl-de ə nə: «Maji, kadi nē je rai nē ki go kadi-me ti ləsi!» ³⁰ Bə, kəmde oo lo. Ningə, go ti, Jaju ndəji-de ki təgine ə nə: «Oi maji, kadi dəw madi gər nē ki ra nē kin al.» ³¹ Nə loki tēēi ki taga bə par ə, iləi ngirə kəl ta ki dəe ti ki go nangi ki noq pəti.

Jaju tuwə ndil ki majal də dəw ti ki əl ta al

³² Loki njé kəm tə je tēēi awi ningə, dije rəi ki dīgəm kare ki ndil ki majal ra-e adi əl ta al. ³³ Jaju tuwə ndil ki majal bə, dīgəm ki kəte əl ta al ka kin,

təl əl ta. Ningə nē kin əti kosi dije bəl ngay, adi əli əi nə: «J-o nē ki bə kin dānangi *Isirayəl ti nja kare al bəy!»

³⁴ Nə *Parisi je əli əi nə: «E ki təgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

Jaju oo kəm-to-ndoo lə kosi je

³⁵ Jaju aw ki bə bo je, ki ngan bə je, ndo nē me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji əji də kəbe lə Luwə, taa aji njé moy je, ki njé rə to je pəti tə.

³⁶ Loki Jaju oo kosi je, oo kəm-to-ndoo ləde, tadə kə rade, təgide goto, awi tə bati je ki nje kul-de goto be*. ³⁷ Bə ə, Jaju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. ³⁸ Ə əli ta ki Bə nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti ləne.»

10

Njé ndo je lə Jaju ki dāgi gide e joo

(Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

¹ Jaju bə rə njé ndo je ləne ki dāgi gide e joo, adi-de təgi kadi tuwəi ndil je ki majal je, ajii njé moy je, ki njé rə to je, pəti. ² Tə njé kaw kilə je ki dāgi gide e joo ə to kin: E ki dəsəy e Simo, ki bari-e nə Piyər əi ki ngokone Andire; Jaki əi ki Ja ki ngan lə Jəbədə; ³ Pilipi əi ki Batiləmi, Tomasi əi ki Matiye ki nje taa la-mbə; Jaki ki ngon lə Alpe əi ki Tade; ⁴ Simo ki e mbə njé rə mbata kingə də lə bə ləde ti əi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun də Jaju.

Jaju ilə njé kaw kilə je ləne ki dāgi gide joo

(Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

⁵ Jaju ilə njé kaw kilə je ləne ki dāgi gide joo ki ndu kin ə nə: «Awi rə dije ti ki əi *Jipi je al, al, taa awi me bə bo je ti ki *Samaritə al tə. ⁶ Awi ki rə gin koji ti ki *Isirayəl, ki toi tə bati je ki ndəmi bə kin yo. ⁷ Də rəbi ti, iləi mbe təkə kəbe lə Luwə e bəsi. ⁸ Ə aji njé moy je, adi njé koy je jii lo koy ti, adi banji ur kə rə njé banji je ti adi rəde ay, ə ituwəi ndil je ki majal də dije ti tə. E nē ki ingəi kare, ə adi dije kare tə. ⁹ Uni ə r al nim, la al nim, silə al nim, iləi də nda ti ki bədisi

* 9:27 İgoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi. ✦ 9:36 Kor Isirayəl je 27.17; 1 NGar je 22.17

ti al. ¹⁰ Taa, uni bɔl kaw mba al nɪm, ɔyi kibi joo al nɪm, ɔyi sa al nɪm, uni kagi tɔsi al nɪm tɔ. Tado sɔbi kadi nje ra kilə ingə nɛ kusone ji dije ti ki ra kilə dande ti. ¹¹ Loki uri me ngon be ti, ə se me be bo ti ə, idəji ta, ə re ingəi dəw ki asi kadi uwə səsi rone ti ba, isi be lie nɔɔ biti kadi awii. ¹² Loki uri me kəy ti ningə, irai dije ki me ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwəi səsi ki rɔde ti ba, kadi lapiya ləsi aw ki dɔde ti, a kin ə re uwəi səsi ki rɔde ti al tɔ ba, kadi itəli itaai lapiya ləsi gogi. ¹⁴ A kin ə re, me kəy ti, ə se me be ti, dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti, ə se mbati koo dɔ ta ləsi ba, loki isi tɛɛi me be ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kɔ.* ¹⁵ M-əl səsi təkɪ rɔjeti, ndɔ gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ bee ti kin a itə yə Sodom ki Gomɔr bəy✧.

Ko ki a ingə njé ndo je la Jəju
(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)

¹⁶ «Ki ne kin, mi, m-ilə səsi tə bati je dan jagim je ti. Maji kadi indəi kəm-kadi dɔ rɔsi ti təli je be, ə isəli ləm ləm tə də dum je be tɔ. ¹⁷ Adi kəmsi ədi dɔ rɔsi ti ki rɔ dije ti, tado a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa je ti. ¹⁸ A awi səsi nɔ njé kɔbe je ti, ki nɔ ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti, əi je, ki dije ki əi *Jipi je al, a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dəm ti rɔsi ti. ¹⁹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli-de wa, ə se a əli-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a əli-de ba, Luwə a ində tasi ti loe ti nɔɔ. ²⁰ Tado e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Bawsi Luwə ə a un səsi kadi əl-n ta.

²¹ «NGakonaa je a uni dɔ-naa awii lo tɔl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tɔli-e kɔ, ningə ngan je, mede a majal ki njé koji-de je, ə a uni dɔde awi kadi tɔli-de tɔ. ²² Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə rone ba biti ta tɔl tae ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi səsi kɔ me be bo ti ki kare ə, ayi-naa awi ki nungi ti. Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, a iləi ta nja be bo je ki

*Isirayəl ti naa ti al bəy ə mi *NGon dəw m-a m-re. ²⁴ Nje ndo itə nje ndo-e nɛ al, taa bəə itə bane al tɔ. ²⁵ Nje ndo, re asi ki nje ndo-e nɛ be ba, e ngay; ə bəə, re asi ki bane ba e ngay tɔ. Kin ə, ba nje kəy wa mɪndi ə, dije bari-e Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ningə, njé ki me kəy ti lie yəde a to ban?

Luwə ki karne ba ə dəw ki sɔbi bəl-e
(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)

²⁶ «Ibəli-de al, tado nɛ ra ki gidɪ ngəy ti ki gine a tɛɛ al goto, taa nɛ ki to lo bɔyɔ ti, ki dəw a gər al ka goto tɔ. ²⁷ Nɛ ki m-əl səsi lo ki ndul ti, əli tae kada wangi, ə nɛ ki dije kɔti mbisi ti ngun ngun ngun, iləi mbeɛ dɔ kagi ti taa tɔ. ²⁸ Ibəli dije ki a tɔli darəsi par, bɪ asi tɔl ndilsi al kin, al. Nə kadi ibəli Luwə ki asi kadi tuji ndilsi əi ki darəsi naa ti me por ti lə su kin. ²⁹ Dije isi gati ki ngan yəl je joo ə gusi kare adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi osi nangi ki kanji kadi Bawsi Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki ɔji dəsi, bɪ dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kəre. ³¹ Ibəli nɛ madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

³² «Dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi, təkɪ n-e dəw ləm, mi ka m-a m-un ndum nɔ Bai ti, ki isi dɔrə ti, təkɪ e dəw ləm tɔ. ³³ Nə dəw ki naji ta kəm dije təkɪ, n-gər-m al, mi ka m-a m-naji ta kəm Bai ti, ki isi dɔrə ti təkɪ m-gər-e al tɔ.»

Jəju ə nə n-re ki rɔ dan dije ti
(Lk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «Igai mesi ti təkɪ m-re ki lapiya dɔnangi ti al; m-re ki lapiya al, nə m-re ki rɔ dan dije ti. ³⁵ M-re ki gangi-naa dan ngon ki dingəm ti əi ki bawne, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki kone, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dəne ti əi ki məmne ki dəne. ³⁶ Dəw madi, dije ki me kəy ti lie e wa, a təli njé bə je lie✧.

³⁷ «Dəw ki ndigi kone, ə se bawne itə-m, dəwe kin asi kadi e dəw ləm al. Dəw ki ndigi ngonne ki dingəm, ə se ki dəne itə-m, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al. ³⁸ Dəw ki un kagi-dəsi ləne dəne ti, ə

* **10:14** Ki go kuji rae ti lə Jipi je, kində bu ki nja ti kɔ, tɔji təkɪ lo ki n-ji ti, ə se be ki n-itɛɛi me ti ki taga kin, nɛ kare ki dɔ-de sie naa ti goto. ✧ **10:15** Kilə ngirə nɛ je 18-19 ✧ **10:36** Mise 7.6

un gom, al, dawe kin asi ta kadi e daw lam al. ³⁹ Daw ki ge ngam rone ne wa, a ti tae, na daw ki ila rone ko ki mbata lam, ta rae a ti al.

Ta ki do ne kiga go ji ti
(Mk 9.41)

⁴⁰ «Daw ki uwə səsi ki rone ti, e mi ə dawe uwə-m ki rone ti. Ningə daw ki uwə-m ki rone ti, e nje kilə-m ə uwe ki rone ti to. ⁴¹ Daw ki uwə nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rone ti, mbata ke ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, a ingə ne kiga go ji ki asi naa ki ya nje kəl ta ki ta Luwə ti wa kin be to. Daw ki uwə daw ki dana ki rone ti, mbata ke ki e daw ki dana ba, a ingə ne kiga go ji ki asi naa ki ya daw ki dana wa kin be to. ⁴² M-əl səsi tək rəjeti, daw ki adi man ki səl wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti lam kin, mbata ke ki e nje ndo lam ba, dawe kin, tək rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kiga go ji lane al.»

11

Ja Batisi əi ki Jəju
(Lk 7.18-35)

¹ Loki Jəju adi ndu kin njé ndo je lane ki dəgi gide e joo, gine gangi ba, ətə noo, aw ndo ne je, ila mbə Poy Ta ki Maji je me be bo je ti ki dənangi ti ki noo. ² Lo kin ti, Ja Batisi ki to kəy dangay ti, oo poy ne je ki Kirisi ra, adi ila njé ndo je lane, kadi dəji ta Jəju əi nə: ³ «I ə j daw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?» ⁴ Ə Jəju ila-de ti ə nə: «Awi əli Ja ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: ⁵ Njé kəm to je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je ij taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbə Poy Ta ki Maji to. ⁶ Maji-kur e la daw ki m-təl gin kosi lie, al.»

⁷ Loki ətə awi, Jəju ila ngirə kəl kosi je ta ki do Ja ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ⁸ A re e e al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E daw ki ə kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGA njé ki

əi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti. ⁹ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy. ¹⁰ E e ə makitibi la Luwə əl ta ki dəe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə lam kəte kadi ra go rəbi noj ti*.” ¹¹ Tək rəjeti, adi m-əl səsi, dan dije ti pətə ki dəne je oji-de kin, daw ki bo itə Ja Batisi goto. Nə ki basine kin, daw ki e ki du ngay me beko ti ki dərə ti, bo ite. ¹² Lo kilə ngire dəkagilo ti la Ja Batisi, bitə bone, kəbe la Luwə e gin ne ra ki ki təgi ti, ningə njé təgi je sangi kadi n-taai-e gin təgide ti. ¹³ Makitibi je la njé kəl ta je ki ta Luwə ti pətə, ki ndu-kun je la *Moji, əli ta ki do ne je ti ki a rai ne bitə tēēi do Ja Batisi ti. ¹⁴ Re indigi kadi igəri gine maji ba, Ja e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ Ə daw ki aw ki mbine mba koo-n do ta ba, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «M-o daw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki bone kin al. M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, bari-naa ki yo je ki ne je əi nə: ¹⁷ “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inoi, ə imbati no.” ¹⁸ E be ə, Ja re, uso ne al nim, əy man al nim ba, dije əli əi nə: “Dəe majal”, ¹⁹ NGA ə, mi *NGon daw m-re, ə m-uso ne je, m-əy man je ba, dije əli əi nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kəy ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy to! Nə njé ki ndigi gosi la Luwə, gəri kadi gosi la Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

Be je ki mbati kiyə rəbi ne rade je ki majal ko

(Mt 10.15; Lk 10.12-15)

²⁰ Lo kin ti, Jəju ila rone, kəl ki dije ki me be bo je ti, ki əi ə əi dije ki, ra ne kəji je ngay dande ti, nə iyəi rəbi ne rade je ki majal ko al, ə nə: ²¹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kəji je ki ətə bəl, ki Luwə oji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti, ki be bo Sidə ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki

* 11:10 Malasi 3.1

majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kəy-n bu por ki də ti. ²² E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndə gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də Tir ti ki Sido, yaşi a ngə ite. ²³ NGa ningə i Kapərnayim, o kadi a un doi taa biti kadi ədi rə, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo. Tado ne kəji je ki rai ne Kapərnayim ti kin, re rai ne Sodom ti be ə, re bone kin be bo ki Sodom a a ki dəne taa ne bəy. ²⁴ E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndə gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də dije ti ki Sodom a ngə ngay tə yaşi be al.»

*Jəju əi ki Bawne Luwə
(Lk 10.21-22)*

²⁵ Də gangi loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nə: «Bai, ki i Ba dərə ki dənangi, m-ilə təji doi ti, təki ibəyə ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteə ki dəe adi ngan je ki du gəri. ²⁶ Oyo, Bai, e ndigi lai kadi ne kin ra ne be.»

²⁷ Ba, Jəju əl dije ki ai noo ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tə, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tə.

²⁸ «İrai ki rəm ti, səi pəti ki əi rəgəgə gin ne koti ti ki əy, ə m-a m-adi səsi əri kəə. ²⁹ Uni jugi ləm, ə itaai ne ndo ləm, tado mi dəw ki səl ləm ləm, taa mi nje kilə dəm nangi nim tə. Re irai be ə, a ingəi lo kər kəə lə ndilsı. ³⁰ Mi, jugi ləm əy al, taa ne ki madi səsi kadi oti ka əle pəl pəl tə.»

12

*Ta lə Jəju də ndə taa kəə ti
(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)*

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, bə ra-de adi gangi də ko je, usoi. ² Ə loki *Parisi je ooi-de ningə, əli Jəju əi nə: «O njé ndo je lai rai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.» ³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «İtidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bə ra-de ki dije ki goe ti kin al a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə

ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e səbi dəe al nim, səbi də njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi*. ⁵ Ə se ta ki ndu-kun lə *Moji ndangi əl ə nə: ndə taa kəə ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al, gin kəy ti lə Luwə, nə dəw tidə dəde ti kadi e majal al kin, itidəi al a? ⁶ NGa ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə to ti ne. ⁷ Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: «E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, bi e kilə məsi kadi-kare par al*» kin ə, re a igangi ta də dije ti ki ta ləde goto kin al. ⁸ Tado mi *NGon dəw, m-aw ki təgi də ndə taa kəə ti.»

*Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy nju-ruru
(Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)*

⁹ Jəju i noo, aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti noo. Ba, dije sangi rəbi ki kadi n-indəi ta də Jəju, adi dəji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dəw aji madine ndə taa kəə ti ə se aje al ə?» ¹¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansi ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi be ti ndə taa kəə ti, ə aw un-e tē sie taga al ə? ¹² NGa ningə re e dəw bə, itə bati gidi bay bay! Ə ə m-əl səsi təki ndu-kun adi ta rəbi kadi dəw ra maji ndə taa kəə ti.» ¹³ Lo kin ti noo, Jəju əl dingəm ka kin ə nə: «İsurə jii.» Ə dingəm surə jine bə, jie təl to maji asinaa ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki *Parisi je tēgi taga bə, awi əli-naa ta ki də Jəju ti, kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e bəə kilə lə Luwə

¹⁵ Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, əti lo kin ti noo kə. Dije ngay uni goe, ningə aji njé moy je pəti tə. ¹⁶ Ba, ndəji-de ki təgine, kadi rai adi dəw gər-ne al. ¹⁷ Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin*, təl tane. Luwə əl ə nə: ¹⁸ «Oi bəə kilə ləm ki m-kəte, Nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dəe ti.

* 12:4 1 Samiyəl 21.2-7; Ləbatiki 24.9 * 12:7 Oje 6.6 * 12:17 Ejay 42.1-4

M-a m-ində NDilm dɔe ti,
Ningə a ilə mbɛ nɛ ra ki dana rɔ gin ɓe
je ti ki dangi dangi✧.

¹⁹ A kɔli-naa ki dɔw al nim, a ində ndu
al nim.

Dɔw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al✧.

²⁰ A budi gakira ki to ki mbɔne nangi
al,

Taa, a tɔl lambi ki isi oy al nim tɔ.

A ra be bɪti kadi tɔ nɛ ra ki dana ɔ ɓe✧.

²¹ Gin ɓe je ki dangi dangi a indəi mede
dɔe ti.»

*Dije ai nɔ Jaju e ngar lə ndil je ki majal
(Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)*

²² Dije rəi ki dingəm kare ki ndil ki
majal ra-e adi kəme oo lo al nim, əl ta
al nim, ə Jaju ade əl ta je, oo lo je. ²³ Nɛ
kin əti kosi dije ɓəl ngay, adi dɔji-naa ta
əli əi nɔ: «Dɔw kam e *NGon ka Dabidi
al ma?» ²⁴ Nə loki *Parisi je ooi ta kin
ningə, əli əi nɔ: «E kam isi tuwə ndil je
ki majal ki tɔgi lə Bəljəbul, ki e ngar lə
ndil je ki majal.» ²⁵ Jaju gər mər ta ləde
adi əl-de ə nɔ: «Kin ə, dije ki me ɓekɔ ti
ki kare ba, tɔli dɔ-naa ti rɔi-naa ə, ɓe
kɔe kin a tuji. Taa, ɓe bo, ə se me kəy
ki dije ki me ti tɔli dɔ-naa ti, rɔi-naa, ki
kadi a a taa ka goto tɔ. ²⁶ Kin ə re *Sata
wa tuwə dije lə Sata, e wa adi dije lie
tɔli dɔ-naa ti rɔi-naa ə, lo kadi kɔɓe lie
a aw ki kəte goto. ²⁷ Kin ə re e ki tɔgi
lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal
ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tɔgi lə nɔ
ə? Dije ki gosi ti wa a tɔji kadi ta ləsi
e ta ki go ti al. ²⁸ A re e ki tɔgi lə NDil
Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal
tɔ ningə, tɔji kadi kɔɓe lə Luwə re tɛɛ
rɔsi ti ngata.

²⁹ «Ningə təkɪ rɔjeti, re dɔw uwə dɔw
ki nje tɔgi dɔe kəte al ə, a asi kur me kəy
ti lie, kadi ndur nɛ kingə lie al. Loki
dɔe ngata ningə, a ndur nɛ ki me kəy
ti lie təkɪ mene ge. ³⁰ Ningə kadi igəri,
dɔw ki e səm al, e nje kɔsi-m ta, taa
dɔw ki kaw səm nɛ ki naa ti al, e nje
tɪndə ti tɔ. ³¹ Be ə, m-əl səsi təkɪ, majal
je pəti ki dije a rai-de, ə se ta je ki mal
pəti ki dije a əli dɔ Luwə ti, Luwə a iyə
goe kɔ adi-de, nə ta ki mal ki kəl dɔ
NDil Luwə ti, Luwə a iyə go kɔ adi-de

al ratata. ³² Kin ə re dɔw əl ta ki majal
ɔsi-n tam, mi *NGon dɔw ə, Luwə a iyə
go kɔ ade, nə re əl ta ki mal ɔsi-n ta NDil
Luwə ə, Luwə a iyə go kɔ ade ki ɓone ti
al nim, ki lo ti ti al nim, ratata.

*Ta ki tɛɛ ta dɔw ti ki ngame dɔw
(Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)*

³³ «Kin ə re kagi maji ɓa, kande maji
tɔ, a re kagi majal ɓa, kande majal tɔ.
Tadɔ e ki kandi kagi ə dɔw a gər-n kagi.

³⁴ Səi njé man majal tɔ li je be kam, a
rai ban be ə ta ki maji a tɛɛ tasi ti, səi ki
səi dije ki majal ə? Tadɔ e nɛ je ki rɔsi
me dɔw kin ə isi tɛɛ tae ti. ³⁵ Dɔw ki
maji, kilə rae je tɛɛ me nɛ ra ti ki maji
ki uwə mee. Ningə dɔw ki majal, kilə
rae je tɛɛ me nɛ ra ti ki majal ki uwə
mee tɔ. ³⁶ M-əl səsi, ngan ta je ki galala
pəti ki isi tɛɛ ta dije ti kin, a əli gine ndɔ
gangi ta ti. ³⁷ Tadɔ e ki ta ki tai ti ə a ɔri
ta dɔi ti, ə e ki ta ki tai ti tɔ ə ta a uwəi.»

*Parisi je dɔji Jaju nɛ kɔji
(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16,
29-32)*

³⁸ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je
uni ta əli Jaju əi nɔ: «Nje ndo dije, ji
ndigi kadi ira nɛ kɔji madi kare adi
j-o.» ³⁹ Ə Jaju ilə-de ti ə nɔ: «Dije ki
dɔkagilo ti ki ɓone, əi dije ki majal, ki
njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi nɛ
kɔji, nə nɛ kɔji madi ki rangi ki kadi
a oi ore dɔ nɛ kɔji lə nje kəl ta ki ta
Luwə ti Jonasi, goto ngata. ⁴⁰ Tadɔ, tɔ
ka ki Jonasi ra kondɔ mitə, kadi mitə
me kanji ti ki boy ka kin ə, mi *NGon
dɔw m-a m-ra kondɔ mitə, kadi mitə
gin nangi ti tɔ✧. ⁴¹ NDɔ gangi ta ti ə,
dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti
ki dɔkagilo ti ki ɓone kin kadi a iləi ta
dɔde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbɛ Poy
Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi nɛ
rade je ki majal kɔ✧. NGA ningə, ki
ɓasine kin, dɔw ki itə Jonasi say e ne.
⁴² NDɔ gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin
ɓe ti, a j taa ta kəm dije ti ki dɔkagilo ti
ki ɓone kin kadi a ilə ta dɔde ti. MBata,
j soy dɔnangɪ ti nu ə ndɔ ki re kadi
oo gosi ta lə Salomɔ✧. NGA ningə, ki
ɓasine kin, dɔw ki itə Salomɔ say e ne.

✧ 12:18 Ejay 42.1 ✧ 12:19 Ejay 42.2 ✧ 12:20 Ejay 42.3 ✧ 12:40 Jonasi 2.1 ✧ 12:41 Jonasi 3.5 ✧ 12:42 1 NGar je 10.1-10

*NDil ki majal ki təl re tone ti gogi
(Lk 11.24-26)*

⁴³ «Loki ndil ki majal tee me daw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə al 6a, ⁴⁴ əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tee ka kin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ NGa ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, 6a rai uri me daw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi daw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy. Be ə, dije ki majal ki dəkagilo ti ki 6one ka a toi be tə.»

Jəju əl ta lə kone je ki ngakone je ki rəjeti

(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Jəju isi əl ta kosi je ba bəy ningə, kəe je ki ngakəe je rai ai taga, sangi kadi n-əli sie ta. ⁴⁷ NGa ə daw madi əl-e ə nə: «O kəi je ki ngakəi je ai taga nəə, a sangi kadi n-əli səi ta.» ⁴⁸ Ə Jəju təl əl daw ka kin ə nə: «Nə je ə ai kom je, ki ngakom je ə?» ⁴⁹ Ba un jine təji-n njé ndo je ləne, ə ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ⁵⁰ Tado daw ki nje ra ndigi lə Bawm ki isi me dərə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

13

*Kuji ta ki də nje dibi ne ti
(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)*

¹ NDəe ti kin, Jəju tee me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti. ² Kosi dije ngay kawinaa gəi gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pəti, ai ngangı ba ti ne. ³ Jəju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə nə: «Nje ndər kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangı rəbi ti adi yəl je rai oi maki. ⁵ Kə ko madi je, tosi dənangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dənangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə, təgi kalangi ba, tado ngirəde to taa ne. ⁶ Loki kadi əsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, 6a go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl. ⁸ Nə kə

ko je madi, tosi dənangi ti ki maji, adi andi. Ki nə je andi asi 6u kare, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi bəy andi asi kuti mitə tə.» ⁹ Jəju ilə də ti ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta 6a, kadi oo də ta kin maji!»

*Gin ne ki Jəju ndo-n ne ki kuji ta je
(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)*

¹⁰ *NJé ndo je lə Jəju rai rəe ti dəji-e əi nə: «MBa ri ə əl-de ta ki kuji ta je ə?»

¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl-de ta ki kuji ta tado səi, Luwə tee ki də ne ki to lo bəyə ti ki əji də kəbē lie adi igəri, nə əi je, Luwə tee ki dəe adi-de al. ¹² Tado daw ki aw ki ne jine ti, a adi-e də ti bəy, kadi to mbar mbar jie ti, nə daw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy. ¹³ E mbata kin ə, m-əl-n-de ta ki kuji ta, tado gəi lo maji ka, ooi ne al nim, ooi ta maji ka, gəri me al nim. ¹⁴ E be kadi ta ki Luwə əl ki nje kəl ta ki tae ti Ejay kin təl tane. Ejay* əl ə nə:

“A ooi də ta maji, nə a igəri me al nim, A igəi lo maji, nə a ooi lo al nim,

¹⁵ Tado me dije kin təl ngə ngororo.

Uti mbide,

NDəmi kəmdə,

NDigi kadi kəmdə oo lo al nim,

Kadi mbide oo ta al nim,

Taa kadi n-gəri ne madi kare al nim tə,

Nə təkı ne n-ij n-rəi rəm ti,

Adi m-aji-de*.”

¹⁶ «Nə səi, səi njé maji-kur, tado kəmsi oo ne je maji nim, mbisi oo ta maji nim. ¹⁷ Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ngay, ki njé ra ne je ki dana ngay, ndigi kadi kəmdə oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo də ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tə.

*Jəju ər me kuji ta ki əji də nje kilə ko
(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)*

¹⁸ «Səi, maji kadi gəri me kuji ta lə nje kilə ko kin maji. ¹⁹ NĞangi rəbi ki kə ko je tosi ti, e daw ki oo ta ki də kəbē ti lə Luwə, nə gər me al, ə su re ər ta ki dibi mee ti ka kin kə. ²⁰ Dənangi njəkirə ki kə ko je tosi ti, e daw ki oo ta lə Luwə ningə, taa langisi ba ki rənəl,

* 13:14 Ejay 6.9 * 13:15 Ejay 6.10

21 nā ta kin, ilā ngirāne mee ti al. E dāw ki nje kuwā ki ta lā Luwā dākagilo ki ndāy be par. Dākagilo ki kō je, ə se kindā kām-ndoo ki mbata ta lā Luwā re 6a, iyā kadi-me lāne kō kalangi ba. 22 Kā ko je ki tosi dan kon ti, e dāw ki oo ta lā Luwā, nā me ka sururu dō ne je ti ki dānangi ti, ki ra ta ne maji je uti dō ta ki oo, adi lo kadi andi goto. 23 Ningā, dānangi ki maji ki kā ko je tosi ti, e dāw ki oo ta lā Luwā, gār mee, adi andi maji. Dōe ki madi je andi 6u kare je, ki nungi andi kuti mehe je, kuti mitā je.»

Kuji ta ki dō jone ti

24 Jaju indā kuji ta ki rangi nōde ti 6ay ə nā: «Kōbe lā Luwā, to tē dāw ki dibi kandi ne ki maji me ndār ti lāne, 25 ə kondā, loki dije toi 6i 6a, nje bā lie re dibi jāne dō ne ti ki maji ki dibi ka kin, 6a ətī aw. 26 Loki kandi ne ki maji ka kin ibā tōgi, ə kande je isi tēēi 6a, jāne ka kande tēē tō. 27 Lo kin ti, njé ra kilā je awi əli 6ade əi nā: “Baje, e kandi ne ki maji ə idibi me ndār ti lāi tō, nga jāne je kin tēēi ra ə?” 28 Ə 6ade əl-de ə nā: “E nje bā ə ra ne kin.” NGa ə njé ra kilā je dāji-e əi nā: “Indigi kadi ji rāy-de kō a?” 29 Nā 6a nje ndār əl-de ə nā: “Jagi, lo rāy jāne je ti kin, a rāyi ki ko ki maji ba. 30 Ə iyāi-de adi tōgi naa ti biti kagi lo kijā ko ti, ningā ndō kije ti 6a, m-a m-əl njé kije je m-ə nā: Irāyi jāne je kin idāi ki dōe dōe kadi tē ilāi por 6ay taa, ijāi wa ki me dam ti lām.”»

Kuji ta dō kq kagi ti ki 6ari-e mutadi (Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)

31 Jaju indā kuji ta ki rangi nōde ti 6ay ə nā: «Kōbe lā Luwā to tē kq kagi madi ki 6ari-e nā mutadi ki dāw madi un dibi me ndār ti lāne kin be. 32 Kā mutadi ə e kandi ne ki du itā ndāgi kandi ne je pāti, nā lo ki tōgi 6a, təl kagi tāj ki bo itā kam tāj je pāti ki me ndār ti. Təl kagi ki bo, adi yəl je rāi rai kəy tode bajie je ti.»

Kuji ta dō əm ti (Lk 13.20-21)

33 Jaju əl-de kuji ta ki rangi 6ay ə nā: «Kōbe ki dārā ti to titi-naa ki əm ki dāne

madi un lōy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki lōy ba pāti i kin be.»

Jaju əl ta je pāti ki kuji ta (Mk 4.33-34)

34 Ta je kin pāti, Jaju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. 35 E be kadi ta je ki Luwā əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. Nje kəl ta ki ta Luwā ti əl ə nā: «M-a m-tēē tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilā mbe ne je ki toi lo 6oyō ti lo kilā ngirā dārā ti ki dānangi ti nu kin.»

Kār gin kuji ta ki dō jone ti

36 Jaju iyā kosi je ə aw 6e. Loki rāi 6e, njé ndo je lie rāi rōe ti, dāji-e əi nā: «Ōr-je gin kuji ta ki dō jone ti ki a me ndār ti kin adi j-o.» 37 Ə Jaju ilā-de ti ə nā: «Dāw ki nje dibi ko ne ki maji kin, e mi NGon dāw; 38 ningā ndār, e dānangi; ə kandi ko ki maji, e njé je ki ndigi kadi Luwā o 6e dōde ti; jāne, e njé je ki uni go nje majal; 39 nje bā ki nje dibe, e su; kagi lo kijā ko e dōbāy ndō; 6a njé kijā ko je əi malayka je tō. 40 Tā ka ki, e ki rāy-n jāne 6uki poro, dōbāy ndō a to be tō. 41 *Mi NGon dāw m-a m-ilā ki malayka je lām kadi tuji dije pāti ki njé kōsi madide je kadi osi me majal ti, ki dije ki njé ra majal. 42 *Malayka je a 6uki-de me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nōi je a ngāi ngangide je titi. 43 Lo kin ti, njé ra ne ki dana a unji tē kadi be me 6ekō ti lā Bawde Luwā. Dāw ki aw ki mbine kadi oo-n dō ta 6a, kadi oo dō ta kin maji.

Kuji ta ki dō ne kingā ti ki to lo 6oyō ti ki madi-kōsi

44 «Kōbe ki dārā ti to tē ne kingā ki 6oyōi me ndār ti, ə dāw madi aw tēē dō ti kin be. Dāw ka kin təl 6oyō gogi, 6a rōe nāl-e ngay, adi aw gati ki ne maji je lāne pāti, ə iyā lae re ndogi-n ndār ka kin. 45 Kōbe ki dārā ti to tē nje ra gati ki isi sangi madi-kōsi ki ndole be. 46 Loki ingā e ki gate e ngay, təl aw gati ki ne kingā je lāne pāti, ə iyā lae re ndogi-n madi-kōsi ka kin.

Kuji ta ki dō bandi ti

47 «Kōbe lā Luwā to tē bandi ki dāw a ilā me ba ti ə a oyi dō kō kanji je ki dangi

☆ 13:35 Pa je 78.2

dangi kam be. ⁴⁸ Loki bandi ka kin rosi ba, nje ndo ndor re-n ngang'i ba ti, isi nangi, ninga tar nje ki maji maji me sukim ti, a iyə nje ki teei ne al buki-de ka. ⁴⁹ Kae ti ka kin ə, dabəy ndo a e be to. *Malayka je a rai kadi ori kam dije ki nje ra ne je ki dana ki nje ra ne je ki dana al, naa ti. ⁵⁰ A buki dije ki nje ra ne je ki majal me por ti ki dum kal tae, ki e lo ki a noi je a ngai ngang'ide je titi.»

⁵¹ Lo kin ti noo, Jaju daji nje ndo je lane ə nə: «İgəri me ta je kin pəti a?» Ə ilai-e ti əi nə: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jaju əl-de ə nə: «E be ə, nje ndo dije ndukun ki təl nje taa ne ndo ki də kəbe ti lə Luwə, to tə ba nje kəy ki ingə ne je ki sigi ki ne je ki kəke lo ngəm ne ti lane kin be.»

*Dije ki Najarəti ti adi mede Jaju al
(Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)*

⁵³ Loki Jaju əl kuji ta je gine gangi ba, əti lo ki a ti kin ka. ⁵⁴ Əti noo, aw be bo ti ki təgi ti. Jaju ndo ne dije gin kəy kawnaa ti lə *Jipi je. NDo-de ne ndo ki əti-de bəl, adi əli əi nə: «Gosi ta je ki ne kəji je kin ii-n ra ə? ⁵⁵ Ma ngon lə nje ragi kagi də kəy ti wa ka am wa? Kəe al ə e Mari a? Ə Jaki je, ki Jisəpi je, ki Simo je ki Judi je to al ə əi ngakəe je a? ⁵⁶ Taa, konane je ka isi səje ne to al a? NGA ne je kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki daji kin əgi-de kadi adi mede Jaju, ə Jaju əl-de ə nə: «Nje kal ta ki ta Luwə ti ba, e me be koje ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵⁸ Lo kin ti, Jaju ra ne kəji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

14

*Koy Ja Batisi
(Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)*

¹ Dəkagiloe ti kin, *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, oo ta təba lə Jaju. ² Ə əl nje ra kilə je lane ə nə: «Dəw kin e Ja Batisi! E e ə i taa dan nje koy je ti. Gine kin ə, aw-n ki təgi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.» ³ Erodi əl be, tado ndo ki adi uwəi Ja, dəci-e ki sən, ilai-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokəe Pilipi, ⁴ ki Ja əl-e ta də ti ə nə:

«E go ti al kadi itaa-e nei ti».^{*} ⁵ Me ta ti kin, Erodi ndigi təl Ja, nə bəl kosi je, tado kosi je ooi Ja kadi e nje kal ta ki ta Luwə ti. ⁶ NGA ə, ndo rənəl koji Erodi ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, teə ndam no dije ti ki bari-de lo ne kuso ti, ə nəl Erodi ngay, ⁷ adi Erodi un ndune ki kibi rə kadi n-ade ne je pəti ki dəji-ne. ⁸ Lo kin ti, kəe sule, adi əl ə nə: «Adi-m, təki j-a-n wa kin, də Ja Batisi me supira ti.» ⁹ Me ngar tuji əji-n də ne ki ngon ki dəne dəje kin, nə ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti kin to ba, un ndune kadi adi-e də Ja. ¹⁰ Be ə, adi dəw madi aw gangi də Ja kəy dangay ti, ¹¹ re-n me supira ti, adi ngon ki dəne ka kin, adi aw-n adi kone. ¹² *NJé ndo je lə Ja rai uni nine awi dibi, ba awi ori poye Jaju ade oo.

*Jaju adi ne kuso dibi dije usoi
(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Jə 6.1-15)*

¹³ Loki Jaju oo ta kin ba, un to ə aw əsi rəne ngərangi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tae ba, ii ki be bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti. ¹⁴ Loki Jaju ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, adi əji nje moy je ləde. ¹⁵ Loki kadi aw tə ur ba, nje ndo je əti ki rə Jaju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur to ngata, ə ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.» ¹⁶ Nə Jaju əl-de ə nə: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, səi je wa adi-de ne usoi.» ¹⁷ Ə əli Jaju əi nə: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi ə kanji joo to par.» ¹⁸ Ba Jaju əl-de ə nə: «İrai adi-mi m-o.» ¹⁹ Ningə go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi də wale je ti. Ba əy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dəe, ningə uwə gangi naa ti, adi nje ndo je, adi adi kosi je. ²⁰ Dije pəti usoi ne ndani maji, adi nje ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dəgi gide e joo bəy. ²¹ Dije ki usoi ne kin asi dīgəm je dibi mi, ki kanji tidə dəne je ki ngan je.

* 14:4 Ləbatiki 18.16; 20.21

Jəju njiyə də man ti
(Mk 6.45-52; Jə 6.16-21)

²² NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nəne ti, dəkagilo ti ki e a tuwə-n kosi je. ²³ Loki Jəju tuwə-de adi awi ningə, əti aw də mbal ti, əsi rəne ki karne, mba kəl ta ki Luwə. Loki kadi ur, Jəju isi loe ti noq ki karne ba. ²⁴ Də gangi loe ti kin, to lə njé ndo je e dan ba ti, say ki ngangı ba ngata. Nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungı ba ra-de majal. ²⁵ Dan lo ti ba, Jəju i a njiyə də man ti, isi aw ki rə njé ndo je ti. ²⁶ Ə loki njé ndo je ooi-e a njiyə də man ti ningə, dəde majal, adi əli əi nə: «E muwə dəw,» ba bəl təl-de, adi uri kəl. ²⁷ Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə ibəli al!» ²⁸ Lo kin ti, Piyər ilə Jəju ti ə nə: «Baə, re e i ə, adi-m ndui adi m-njiyə də man ti m-aw rəi ti.» ²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «İre!» Ba Piyər i me to ti, ur də man ti, njiyə də ti isi re ki rə Jəju ti. ³⁰ Nə loki Piyər oo nəl ki isi ilə ba, bəl ra-e adi ilə ngirə nduy man, adi no ə nə: «Baə, aji-m!» ³¹ Ə kalangi ba, Jəju ilə jine uwə-n Piyər, ba əl-e ə nə: «İ dəw ki kadi-me ləi e ndikiri ba, ra ban ə ibadi ə?» ³² Ningə loki ali taa me to ti ba, gin nəl gangi. ³³ Ə njé ki isi me to ti əsi məkəside nangi noe ti, ba əli-e əi nə: «Təki rəjeti, i NGon lə Luwə wa!»

Jəju nga njé moy je dənangi
Gənəjarəti ti
(Mk 6.53-56)

³⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, teəi dənangi Gənəjarəti ti. ³⁵ Dije ki loe ti gəri Jəju, adi iləi kilə ki lo lo, dənangi ki Gənəjarəti ti ba pəti, ə dije rəi ki njé moy je pəti rəe ti. ³⁶ Dije noı də Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ədi ta kibi lie par ə a ingəi rə nga, ba dije pəti ki ədi ta kibi lie ingəi rə nga tə.

15

Jəju əl ta ki də ne jibəl be ti
(Mk 7.1-13)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki madi je i Jorijaləm ti, rəi ingəi Jəju dəji-e əi nə: ² «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rəde go ne jibəl be ti lə kaje je al ə? Ji dəji be tadə togi jide al par ə usoi ne.» ³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «NGa səi, mba ri ə itəli rəsi go ndu-kun ti lə Luwə al mbata ne jibəl be ləsi ə? ⁴ Təki rəjeti, Luwə əl ə nə: «Əsi gon bawi ki kəi.» Taa əl bəy ə nə: «Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy» ⁵ Nə səi, əli əi nə: «Dəw ki əl bawne ə se kone ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-əsi-n səli e kadi-kare ki m-ində ta dangi mbata lə Luwə ngata,» ba, ⁶ dəwe kin aw ki ndoo kadi əsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta lə Luwə mbata ne jibəl be ləsi.» ⁷ Səi njé kədi kəm dije, ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rəjeti. Luwə əl ə nə:

⁸ «Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare,

Nə mede e say səm.

⁹ Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tadə ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki i rə dije ti tə».

Nə ki nje təl dəw ne ki to nje ti
(Mk 7.14-23)

¹⁰ Go ti, Jəju bar kosi dije ki rəne ti, ə əl-de ə nə: «Uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tə. ¹¹ Ne madi ki i taga aw ta dəw ti ki a təl-e ne ki to nje ti ta kəm Luwə ti goto. Nə ne ki teə ta dəw ti ə a təl dəw ki ne ki to nje ti.» ¹² Lo kin ti, njé ndo je lə Jəju rəi rəe ti əli-e əi nə: «Ta ki əl kin to me *Parisi je ngay, kin igər ma?» ¹³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kagi ki ra ki Bai mə-e al, a əri-e kə. ¹⁴ İyəi-de, əi njé kəm tə je ki isi ndəri njé kəm tə je. NGa ningə, re nje kəm tə ndər nje kəm tə ba, joo pu a osi me be ti.» ¹⁵ Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «Or me kuji ta kin adi j-o.» ¹⁶ Ba Jəju əl ə nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al tə a? ¹⁷ Adi m-əl səsi, ne je pəti ki ədi ta dəw, a aw teə kandae ti, ba go ti ə, teə kə, aw be si ti. ¹⁸ Nə ne ki teə ta dəw ti, e ne ki i ngəme dəw ti, ningə e kin ə e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti. ¹⁹ NGa me dəw ə e lo ki

mər ta je ki majal isi tee ti, ki təl-naa, ki kuwə marim, ki kaya ki ra, ki bogi, ki ma naji ki ngom, ki kəl ta ki majal də-naa ti. ²⁰ Əi je kin ə əi ne je ki isi təli dəw ne ki to nje ti; nə kuso ne, ki kanji togi ji, a təl dəw ne ki to nje ti al.»

*Dəne ki Kana ti adi mene Jəju
(Mk 7.24-30)*

²¹ Jəju j loe ti noo, ər rəne aw dənangi ti ki Tir ki Sidə. ²² Ningə yə, dəne ki Kana ti kare tee noo re, ba un ndune ki taa əl ə nə: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm! tadə ndil ki majal adi kə ngonm ki dəne ngay.» ²³ Nə Jəju ile ta ti al. Ba njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e əi nə: «Ituwe kə goje ti, tadə a ində ndu goje ti.» ²⁴ Ə Jəju ilə ti ə nə: «E ngan *Isirayəl je, ki toi tə batı je ki nayi-naa be kam par ə Luwə ilə-m ki rəde ti.» ²⁵ Nə dəne re əsi məkəsi ne nangi noe ti ə nə: «Babe, ire ira səm!» ²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E go ti al kadi dəw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.» ²⁷ Ba dəne əl Jəju ə nə: «E rəjeti Babe, nga ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirə ne je ki tee ta bade je ti tosi nangi tə.» ²⁸ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Dəne, kadi-me ləi bo ngay! Ningə kadi ingə ne ki to rəi kin, təkı idəji-n.» Ba ngone ki dəne ka kin, ingə rə nga də kade ti wa kin noo tə.

*Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 7.31-37)*

²⁹ Jəju əti loe ti noo, aw ta ba ti ki Galile. Al aw də mbal ti, isi nangi. ³⁰ Kosi dije ngay rəi rə Jəju ti ki njé məti je, ki njé kəm tə je, ki njé kingə tuji je, ki njé mbi bəy je, taa njé moy je ki rangi ngay noo bəy. Rəi ki njé moy je kin buki-de nə Jəju ti, ba Jəju aji-de. ³¹ E ne ki əti kosi je bəl ngay, kadi njé mbi bəy je əli ta nim, njé kingə tuji je ingəi rə nga nim, njé məti je njiyəi nim, taa njé kəm tə je ka ooi lo nim tə, adi iləi təji də Luwə ti lə *Isirayəl je.

*Jəju adi ne kuso dibi dije usoi bəy
(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)*

³² Jəju bər njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tadə ndə mitə bone ə əi səm naa ti, ningə,

ne ki kadi usoi goto. Ba m-ge kadi m-tuwə-de ki mede ki bo ba al, nə tə bo j taa təgide rəbə.» ³³ Ə njé ndo je lie dəji-e əi nə: «J-a j-j ki mapa ra dilə lo ti ne, ə kosi dije ki əti bəl be kin a usoi asi-de ə?» ³⁴ Ba Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndəy də ti.» ³⁵ Ə Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. ³⁶ Ba əy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwə də ti, ningə gangi naa ti, adi njé ndo je ləne, adi adi kosi dije usoi. ³⁷ Dije pəti usoi ne ndani, adi njé ndo je kawı ginde je ki nay, kare siri. ³⁸ Dije ki usoi ne, asi dıngəm je dibi sə, ki kanji tidə dəne je ki ngan je. ³⁹ Go ti, Jəju tuwə kosi je adi awı, bə al me to ti, aw dənangi Magadə ti.

16

*Parisi je ki Sadusi je, dəji ne kəji Jəju
(Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)*

¹ *Parisi je ki *Sadusi je rəi rə Jəju ti, dəji-e kadi ra ne kəji ki j dərə ti adide n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw. ² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Loki kadi aw tə ur ningə əli əi nə: “Lo a to maji, mbata dərə kər jə.” ³ Loki lo ti ki sı batı ningə, əli əi nə: “Bone ndi a ədi, mbata dərə kər wuu.” E be ə, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dərə ti, nə ne je ki isi rai ne dəkagilo ti ki bone taa asi gər al! ⁴ Dije ki dəkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kəji, nə ne kəji madi ki rangi ki kadi a ooi ore də ne kəji lə Jonasi, goto ngata.» Ba iyə-de, ə əti aw.

*Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je
(Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)*

⁵ Loki isi awı dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy də mapa ti ki kadi əyi. ⁶ NGa ningə Jəju əl-de ə nə: «Oi maji! İndəi kəm-kədi də rəsi ti, əji-n də əm lə *Parisi je, ki əm lə *Sadusi je.» ⁷ Nə əi je isi məri ta kin yo dəde ti əi nə: «E mbata kəy ki j-əy mapa al!» ⁸ Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri ə isi məri ta ki də mapa ti ki əyi al ə? ⁹ İgəri me ne je al ka bəy a? Mesi ole

dɔ mapa ti ki mi ki dingəm je dibi mi usoi kin al a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm je dibi sɔ usoi kin ka mesi ole dɔ ti al nim tɔ a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹¹ Ta ki m-əl m-ə nə: Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, ɔji dɔ əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki sɔbi dɔ mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?» ¹² Lo kin ti ngata ə gəri təki əl-de kadi n-indəi kəm-kədi dɔ rɔde ti, ɔji dɔ əm ra mapa al, nə ɔji dɔ nɛ ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

*Piyər əl təki Jəju e dəw ki Luwə mbəte
(Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)*

¹³ Loki Jəju aw tɛɛ Səjare ti ki Pilipi ti, dəji njé ndo je ləne ta ə nə: «Dije isi əli ta ki dɔm ti təki mi *NGon dəw mi nə ə?» ¹⁴ Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əli əi nə i Jə Batisi; njé ki nungi əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.» ¹⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «NGa səi je wa ki dɔsi, əli əi nə mi nə ə?» ¹⁶ Ə Simo Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki nje kisi kəm ba!» ¹⁷ Ba Jəju əl Simo ə nə: «I nje maji-kur, Simo ki ngon Jonasi, tadɔ e dəw bə tɛɛ ki dɔ nɛ kin adi igər al, nə e Bai ki nje kisi me dɔrə ti taa ə tɛɛ ki dɔe adi. ¹⁸ NGa ningə m-a m-əli m-ə nə i Piyər (ki kər mee nə MBal), ningə dɔ mbal ti kin ə m-a m-ində ngirə njé kaw-naa je ləm dɔ ti. Təgi koy a ra sie nɛ madi al. ¹⁹ M-a m-adi lakəle kɔbe ki dɔrə ti. Ningə nɛ je pəti ki a dɔɔ dɔnangi ti ne, a dɔɔi dɔrə ti tɔ, ə nɛ je pəti ki a tuti dɔnangi ti ne, a tuti dɔrə ti tɔ.» ²⁰ Ba ndəji njé ndo je ki təgine təki ke n-e Kirisi ki Luwə mbəte kin, kadi əli tae dəw madi al.

*Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)*

²¹ I dɔkagiloe ti nɔo, Jəju ilə ngirə tɔji njé ndo je adi gəri təki, sɔbi kadi n-aw Jorijaləm, n-ingə kɔ ngay ji ngatəgi je ti lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je. A tɔli-ne, nə ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koyne

bə, n-a n-tɛɛ lo koy ti. ²² Nə dɔ ta ti kin, Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie ə nə: «Bəbe! Luwə a ngəm-i, nɛ kin a rai al!» ²³ Nə Jəju təl rəne, əl Piyər ə nə: «Itəl gogi *Sata, ɔr rəi kɔ gom ti! I jigi ki nje tigə-m, tadɔ mər ta ləi e mər ta ki i rɔ Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

²⁴ Ningə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə nɛ madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ²⁵ Təki rɔjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dɔnangi ti ne a tɔ ta rəne. Nə dəw ki tɔ ta rəne ki mbata ləm, a isi ki dəne taa gogi. ²⁶ Kin ə re dəw ingə nɛ maji je ki dɔnangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? Nɛ madi ki dəw a adi ɔr-n to ndilne to nɔo a? ²⁷ Mi *NGon dəw m-a m-re ki malayka je ləm me tɔbə lə Bai Luwə, ningə m-a m-igə dəw ki ra go jie ki go kilə rae ti. ²⁸ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi-mi NGon dəw ki m-a m-re tə NGar kin.»

17

*Jəju mbəl rəne
(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)*

¹ NDɔ mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Jə ki ngokɔ Jaki nim tɔ, ə aw səde dɔ mbal ti ki ngal, say ki ndəge je. ² Loe ti nɔo, Jəju mbəl rəne ta kəmde ti. Ta kəme unji tə kadi be, taa kibi ki rɔe ti ka unji tə kadi be tɔ*. ³ Ningə loe ti nɔo, *Mojɔ əi ki Eli tɛɛi ki rɔde ti hɔy, a əli ta ki Jəju. ⁴ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. Re ige ə, m-a m-ra kəy-lo mitə: kare e yaɪ, kare e yaɪ Moji, ə ki kare e yaɪ Eli tɔ.» ⁵ Loki Piyər a əl ta tane ti ba bəy ningə yə, kil ndi ki kunje to, i sɔbi dɔde litɔ. Ba ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, e ki nəl-m ngay kadi m-kɔte, ə oi ta lie.» ⁶ Loki njé ndo je ooi dɔ ta kin bə, osi ki ta kəmde nangi, bəl təl-de. ⁷ Ə Jəju re rɔde ti, ɔdi-de ə əl-de ə nə: «I taa, ə adi bəl ra səsi al.» ⁸ NGa ningə, loki əi nə n-uni

* 17:2 2P: 1.16-18

kəmde ki taa 6a, ooi dəw madi ki rangi al, ooi Jəju ki karne ba par.

⁹ Loki ij də mbal ti isi uri ki nangi, Jəju ində ndu kin nɔde ti ə nə: «Əli ne ki ra ne adi oi kin dəw madi al, biti kadi mi *NGon dəw m-teɛ dan njé koy je ti.» ¹⁰ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBarī wa bangi ə, njé ndo ndu-kun je əi nə sɔbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹¹ Ə ilə-de ti ə nə: «E ki rɔjeti kadi Eli a re kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi.» ¹² Ningə mi, adi m-əl səsi madi oi, Eli re ngata, nə dije gəri al, adi rai sie ne ki mede ge. Be tɔ ə, mi NGon dəw ka m-a m-ingə-n kɔ jide ti. ¹³ Lo kin ti, njé ndo je gəri kadi ta ki Jəju əl-de kin sɔbi dɔ Jə Batisi.

*Jəju nga ngon ki nje damsil
(Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)*

¹⁴ Loki təli isi rai ki rɔ kosi dije ti, dingəm madi kare re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsine nangi nɔe ti, əl-e ə nə: ¹⁵ «Babe, o kəm-to-ndoo lə ngonm ki dingəm, ki damsil ra-e adi ingə kɔ ngay kin. Taa taa, isi tosi ki poro je, ki me man ti je. ¹⁶ M-re sie rɔ njé ndo je ləi, nə asi kadi adi-e ingə rɔ nga, al.» ¹⁷ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me nga je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-ɔsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? Irəi ki ngon rɔm ti ne.» ¹⁸ Ba Jəju ndangi ndil ki majal ade tɛɛ rɔ ngon ti, par ə ta naa ti nɔɔ, ngon ingə rɔ nga.

¹⁹ Go ti, njé ndo je rai rɔ Jəju ti, loki əi sie ki karde ba, dəji-e əi nə: «MBarī ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?» ²⁰ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Asi al, mbata kadi-me ləsi e ndikiri ba. Ningə kadi m-əl səsi təkī rɔjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki ɔari-e mutadi kin be mindi ka, a əli mbal kam əi nə: “Ōti, aw a nu be” ə, a ɔti kadi aw a. Ne ki a dum dəsi goto. [²¹ Taa ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki takul kəl ta ki Luwə ki kagi rɔ ne kuso par.]]

*Jəju təl əl ta ki də koyne ti ki kine lo
koy ti bəy*

(Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²² NDɔ kare njé ndo isi naa ti pəti Galile ti, ə Jəju əl-de ə nə: «A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti, ²³ kadi a təli-mi, nə ndo ki kɔ mitə lə ndo koym ə, m-a m-i taa lo koy ti.» Ta kin ɔr tɔgi njé ndo je ə təl ɔr bəy.

*Jəju əi ki Piyər igəi la-mbə ki me kəy ti
lə Luwə*

²⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je rai tɛɛi Kapərnayim ti, njé ki isi taai la-mbə me kəy ti lə Luwə rai rɔ Piyər ti dəji-e əi nə: «Nje ndo səsi ne igə la-mbə ki me kəy ti lə Luwə al a?» ²⁵ Ə Piyər ilə-de ti ə nə: «Oyo, igə la-mbə.» Ningə loki Piyər re tɛɛ be 6a, Jəju un ta kəte əl-e ə nə: «Mər ta ləi e ri ə Sımɔ? Nə je ə əi njé kigə la-mbə je ki njé kigə ne ki ngar je ki dənangi ti ne gangi dɔ dije ti ə? E ngan njé be je ə se e mba je ə?» ²⁶ Ə Piyər əl-e ə nə: «E mba je.» Loki ə nə: «Mba je», Jəju ə nə: «Re e be ə, ngan njé be je, ai kare ən. ²⁷ Nə re e be ka, kadi je ji təl jigi tigə dije kam al, ə aw baa, ilə kuy, uwə-n kanji ki dəsəy ki a re un kuy, ningə itɛɛ tae, 6a a ingə silə kare mbəe ti, kadi igə-n la-mbə ləi tɔ, yəm tɔ.»

18

*Dəw ki e ki bo me bəkɔ ti lə Luwə
(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)*

¹ Dɔ kade ti wa kin, njé ndo je rai dəji Jəju əi nə: «Nə ə e ki bo me bəkɔ ti lə Luwə ə?» ² Ə Jəju ɔar ngon ki du ade re a dande ti, ³ ningə əl-de ə nə: «Təkī rɔjeti, adi m-əl səsi, re itəli itoi tə ngan je ki du be al ə, a uri me kɔbe ti lə Luwə al jagi. ⁴ Dəw ki səl dɔne ləm ləm tə ngon be ə, dəwe kin a e ki bo ngay me bəkɔ ti lə Luwə. ⁵ Re dəw uwə ngon ki be kin rəne ti, me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti.

*Jəju ndəji dije də majal ti
(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)*

⁶ «Kin ə təkī dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, ɔsi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie

kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə ɔsi-e, ilai-e ɔul ba ti. ⁷ Kəm-to-ndoo ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ki njé re ki ne je ki isi tigəi madide je jigɔ ti adi osi. Təki rɔjeti, sɔbi kadi ne je ki njé tigə dije jigɔ ti toi, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki nje ra kadi dəw osi. ⁸ Kin ə jii, ə se njai rai-ni adi osi me majal ti ə, igangi-de ilə-de kɔ say. Tado, e soti ngay kadi ingə kaji ki jii ki kare, ə se ki njai kare wa, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə se njai je joo pu wa, ə ilai-ni me por ti ki gine a gangi al kin. ⁹ Kin ə kəmi kare rai adi osi majal ti ə, ɔr-e ile kɔ say. Tado, e soti kadi ingə kaji ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kə kəmi je joo pu, ə ilai-ni me dilə por ti lə su. ¹⁰ Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, tado, təki rɔjeti, malayka je ləde isi ki dəkagilo je pəti, ta kəm Bai ti ki isi dɔrə ti taa. [¹¹ MBata mi *NGon dəw m-re mba kaji dije ki tade ti.] *

Kuji ta dɔ bati ti ki nay
(Lk 15.3-7)

¹² «Dəw madi aw ki bati je ɔu, ə e ki kare nay ningə, iyə ndəge je ki dɔ jikare gide jikare dɔ wale ti, ə aw sangi e ki nay ka kin. Ə se ki go koe ti ləsi, ta ri ə a əli dɔ lo kin ti wa? ¹³ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re ingə bati ki nay kin ə, rəe a nəl-e ngay dɔe ti itə njé ki dɔ jikare gide jikare ki nayi-naa al kin. ¹⁴ Be tɔ ə, Bawsi ki isi me dɔrə ti, ge kadi ki kare ka tae ti dan ngan je ti kin al.»

Rəbi kingə dəw ki ra majal

¹⁵ «Loki ngokɔi ra majal ə, aw inge, səi sie joo ba, ɔa ilə ji dɔ majal ti lie ki ra, ade gər. Re oo ta ləi ɔa, j ingə ngokɔi gogi. ¹⁶ A re oo ta ləi al ɔa, aw un dəw ki rangi kare, ə se dije joo wa səi, aw inge-n ɔəy. Ira be mba kadi “ne je pəti e ki kun-ndu dɔ ti ki go ta ti lə dije joo ə se mitə ki kadi mai naje*.” ¹⁷ Kin ə re mbatɔi koo ta ləde ə, əl njé kaw-naa je. Ə re mbatɔi koo ta lə njé kaw-naa je ɔəy tɔ ningə, kadi o-e tə dəw ki gər Luwə al, ə se tə nje taa la-mbə be. ¹⁸ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi: ne je pəti ki a dɔɔi

dɔnangi ti ne, a dɔɔi dɔrə ti tɔ, ə ne je pəti ki a tuti dɔnangi ti ne, a tuti dɔrə ti tɔ.»

¹⁹ «Təki rɔjeti, m-əl səsi m-adi igəri ɔəy təki re dije joo dansi ti, indəi ndude naa ti dɔnangi ti ne, kadi dəji ne ri ki uwə mede ə, Bai ki isi me dɔrə ti a adi-de. ²⁰ Tado lo ki dije joo ə se mitə kawinaa ti, me təm ti ə, mi dande ti nɔɔ.»

Kiyə go majal je lə naa kɔ

²¹ Lo kin ti, Piyər ɔti ki rɔ Jəju ti dəje ə nə: «Babe, kin ə ngokom ra səm majal ə, kadi m-iyə go kɔ nja ban m-ade ə? Kadi m-iyə go kɔ bitɔi nja siri a?» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əl m-ə nə bitɔi nja siri al, nə bitɔi nja dəsiri nja siri.

²³ «E be ə, kɔbe lə Luwə to tə ta kin be. NDɔ kare ngar madi ge kadi njé ra kilə je ləne idəi kɔr ne je ləne nɔne ti adi n-oo. ²⁴ Ə ilə ngire, adi rəi ki e ki kadi a ade la ki dum kidə kɔre. ²⁵ Nə dingəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi ɔae un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin. ²⁶ Ə nje ra kilə osi nangi nɔ ɔane ti, nɔ uwə njae ə nə: “Isi səm dɔ ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.” ²⁷ NGA ə, lo kin ti, ɔae oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kirə ki dɔe ti kin kɔ, ə iyə adi aw kare.

²⁸ «Loki dəw ki kirə e dɔe ti ka kin ə nə n-tɛɛ ki taga ɔa, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dɔe ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “Igə-m kirə ki dɔi ti!” ²⁹ Ə made osi nangi nɔe ti, nɔ dɔe ti ə nə: “Isi səm dɔ ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.”

³⁰ Nə mbatɔi, adi aw sie bitɔi ile dangay ti, nginə-n ta kirə ki kadi igə-ne. ³¹ Loki madi kilə je ooi ne ki ra kin ɔa, to rəde ngay adi awi ɔri poy ne je kin pəti bade adi-e oo. ³² Ə ngar ɔar-e ade re, ɔa əl-e ə nə: “I nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki dɔi ti pəti kɔ mbata nɔ ki inɔ dɔm ti. ³³ NGA j, ri ə ɔgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təki mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tɔ ə? ³⁴ Lo kin ti, wongi ra ɔae dɔe ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kɔ, bitɔi kadi igə-n kirə

* **18:11** Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi kəte nu ki ndon ta girəki. * **18:16** Dətərənəm 19.15

ki dāne ti pāti tigə. ³⁵ Ningə Jəju ilə də ti ə nə: E be tə ə, Bai ki isi me dərə ti taa, a ra-n səsi, loki dəw madi dansi ti, iyə go majal kə kiyə ki j ngame ti adi ngokone, al.»

19

Ta ki də gangi-naa ti lə dāne ki dingəm
(Mk 10.1-12)

¹ Loka Jəju təl ta ta je ba, ətə Galile ti, aw dānangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. ² Kosi dije ngay uni goe, adi aji-de də moy je ti ləde. ³ *Parisi je ətə rəi rə Jəju ti, dəji-e ta tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene, əji də ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Hidəi ndu Luwə ki ndangi kin al bitə a? NDU Luwə əl ə nə: “Lo kilə ngirə kində ne je ti, NJe kində ne je ra dingəm əi ki dāne», ⁵ ningə əl ə nə: E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, kadi təli darə ki kare». ⁶ Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə əi darə ki kare ba. Ningə ne ki Luwə də nāa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.» ⁷ Ba əli Jəju əi nə: «NGa ra ban be ə *Mojə adi ndu ə nə re dingəm tuwə nene ba maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə?» ⁸ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Mojə adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nə lo kilə ngirə ne je ti, e be al. ⁹ NGA ningə, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al, ə taa dāne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim.»

¹⁰ Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nə: «Re e kin ə e ndu ki to də dingəm ti ki rə dāne ti ə, taa dāne al e soti.» ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dije pāti gəri me ta kin al, nə njé ki Luwə adi-de ta rəbe par. ¹² Dije madi əi noo, taai dāne al, mbata təgide sangi dāne goto, ningə e ne ki tēi me kəde ti nu; njé ki madi je e mbata kər ki əri-de kuji, ə njé ki nungi, mbati taa dāne mbata kəbe lə Luwə tə. Dəw ki asi kadi gər me ta kin ba kadi gər.»

Jəju njangi də ngan je ki du
(Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du rə Jəju ti kadi njangi dəde, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nə njé ndo je kəli səde. ¹⁴ Ə Jəju əl ə nə: «tyəi ngan je du adide rəi ki rəm ti, bi əgi-de ta rəbi al, tadə kəbe ki dərə ti e yə dije ki toi tə ngan je ki du be.» ¹⁵ Go ti, Jəju njangi dəde, ba ətə ilə dāne aw lo ki rangi ti.

Ta ki də ngon ki basa ti ki nje ne kingə
(Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)

¹⁶ NDə kare, ngon ki basa kare re rə Jəju ti, ningə dəje ə nə: «NJe ndo dije, e ri ki maji, ə kadi m-ra, ə m-a m-ingə-n kaji ki a to bitə ki nə ti ə?» ¹⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «MBA ri ə idəji-m ta də ne ki maji ti ə? Dəw ki maji e kare ba. Re ige kadi ingə kaji ba, itəl rəi go ndu-kun je ti.» ¹⁸ Ə ngon ki basa ka kin dəji Jəju ə nə: «NDu-kun je ki ra ə?» Ba Jəju ilə ti ə nə: «A təl dəw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom də madi ti al», ¹⁹ əsi gon bawi əi ki kəi, taa a ndigi dəw madi tə darəi j wa be tə.» ²⁰ Ningə ngon basa ə nə: «Ne je kin pāti, m-təl rəm go ti. NGA ki ne kin, e ri bəy ə nay-m kadi m-ra ə?» ²¹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Re ige kadi asi-naa tapi ta kəm Luwə ti ba, aw, igati ki ne maji je ləi pāti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dərə ti, ə ire un gom.» ²² Nə loki ngon basa oo ta je kin ba, ətə aw ki rənəl al, tadə e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Ə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, a ngə ngay ki rə nje ne kingə ti kadi ur me bəko ti ki dərə ti, ²⁴ ningə m-təl m-əl səsi bəy, e ne ki ngə ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me bəko ti lə Luwə.» ²⁵ Ta kin ətə njé ndo je bəl ngay, adi əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, na wa bangi ə asi kadi ingə kaji ə?» ²⁶ Ə Jəju ində manjide ba ningə əl-de ə nə: «Ki rə dije ti ba, dəw ki asi goto, nə Luwə ba, asi ra ne je pāti.» ²⁷ Ə

✧ 19:4 Kilə ngirə ne je 1.27; 5.2 ✧ 19:5 Kilə ngirə ne je 2.24 ✧ 19:7 Dətarənom 24.1 ✧ 19:18 Tēi ki taga 20.12-16; Dətarənom 5.16-20 ✧ 19:19 Ləbətiki 19.18

Piyər un ta əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kə, ə j-un goi kin, ri ə j-a j-ingə ə?»²⁸ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: ndə ki ne je pəti a indəi ngirəde kində ki sigi, ə mi *NGon dəw m-a m-isi də kimbər kəbe ti ləm, ki dije a iləi təji dəm ti kin 6a, səi ki uni gom kin, səi ka a isi də kimbər kəbe ti ki dəgi gide joo kadi igangi ta də gin ka *Isirayəl ti ki dəgi gide joo.²⁹ Ningə re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dənangi ləne ki mbata ləm ə, a ingə ne je ki al də e kin, taa a ingə kaji ki a to biti ki nə ti tə, tə ne ki səbi dəne.³⁰ NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tə.»

20

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti

¹ «Kəbe lə Luwə to tə 6a njé ndər nju, ki tēē ki sji 6ati ba kadi n-əy njé ra kilə je kadi rai kilə me ndər nju ti ləne kin be.² NDude osi naa ti ki njé ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndə kare, 6a adi-de awi me ndər nju ti.³ Loki tēē ki kadi ki jikare ningə, oo njé ra kilə je ki rangi 6əy, ki rai ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə,⁴ ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə, ə m-a m-adi səsi ne kigə go ji ki asi go rəbe ti.”⁵ Ba əti awi. Loki tēē taga ki kadi ki jam də be ti nim, ki kadi ki mbə be ti nim 6a, ra kae ti ka kin 6əy.⁶ Go ti, tēē re ki kadi ki kadi ra biyə bilə ningə, oo njé ra kilə je ki rangi 6əy, ki rai ai nə, ə əl-de ə nə: “Ra ban ə isi lo kin ti lo səl, ki kanji ra kilə ə?”⁷ Ə iləi-e ti əi nə: “Dəw ki un-je kilə ti goto.” Ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə tə.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, 6a nje ndər nju əl nje ngəm ne lie kare ə nə: “İbar njé ra kilə je, ə adi-de ne kigə go jide, ilə ngire də njé re gogi ti, itəl tae də njé re kəte ti.”⁹ NJé re ki kadi ra biyə bilə, nə nə ka ingə la ki lo kilə ti ki ndə kare.¹⁰ Lo kin ti, njé re də kəte rai yəde ngata 6a, məri kadi n-a n-ingəi la ki itə yə madide je, nə əi ka, ingəi la ki lo kilə ti ki ndə kare wa ka kin tə.¹¹ Loki isi taai la kin, 6ai ta ki nje ndər

¹² əli əi nə: “NJé ki rai gogi ne kin, rai kilə kadi-kare ba par, ningə j adi-de la ki asi-naa ki yaje, je ki ji ra kilə sji biti j-ilə kadi, adi kadi ndabi-je.”¹³ Lo kin ti, nje ndər əl ta ki kare dande ti ə nə: “Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra səi go. NDuje səi osi naa ti də la ti ki lo kilə ti ki ndə kare al ma?¹⁴ İtaa ne ləi, ə aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, təki m-adi kin be tə.¹⁵ E ta ləm mi wa kadi ne ki mem ndigə ə m-ra ki ne kingə ləm al a? Ə se e ta ləi kadi mei oi mbata maji ki m-ra a?”¹⁶ NGa ningə Jəju ilə ti ə nə: E be ə, njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə njé ki kəte a təli njé ki gogi tə.»

Jəju əl ta də koyne ti ki kine lo koy ti 6əy

(Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jorijaləm ti, loki əi də rəbi ti, Jəju ijə rəne ki njé ndo je ki dəgi gide e joo dəbi kare, ningə əl-de ə nə:¹⁸ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ningə a iləi-mi *NGon dəw ji njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki njé ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dəm ti,¹⁹ ningə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al, kadi kogi dəm ti je, tindəi-mi ki ndəy kabilay je, 6ai-mi kagi-dəsi ti je. Nə ndə mitə lə ndə koym 6a, m-a m-tēē lo koy ti.»

Kə Jaki əi ki Jə dəji ne Jəju

(Mk 10.35-45)

²⁰ Go ti, kə ngan lə Jəbədə rai ki ngane je rə Jəju ti, 6a kə ngan je əsi məkəsine nangi nə Jəju ti mba dəje ne kare.²¹ Ə Jəju dəje ə nə: «E ri ə ige ə?» Ningə, əl ə nə: «Un ndui kadi nganm je ki joo kam, dəw kare isi də ji kəi ti, ə e ki nungə isi də ji gəli ti tə, loki a isi də kimbər kəbe ti ləi.»²² Lo kin ti nə, Jəju ile ti ə nə: «İgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa?» Ba əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.»²³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Kə ki m-aw tə m-ingə kam ə a ingəi kare, nə ta ki əji də kisi də ji kəm ti, ki də ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to mba dije ki Bai Luwə ra goe kəte nu ki mbata ti ləde.»²⁴ NDəgi njé ndo je ki dəgi, loki oi ta je kin, rəde

nəl-de ki ngan lə Jəbədə ki joo ka kin al. ²⁵ Ə Jəju ɓar-de pəti ki rəne ti, əl-de ə nə: «İgəri kadi njé kɔbe je dɔ gin dije ti ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne, isi tɔ jɔgi dɔ dije ti, adi-de kɔ, taa dije ki njé tɔba, ɔi be dɔde ti ɓəy tɔ. ²⁶ Nə maji kadi to be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti. ²⁷ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki dɔ kəte dansi ti ningə, kadi təl ɓəə kilə ləsi tɔ. ²⁸ E be tɔ ə, mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tɔ.»

Jəju aji njé kəm tɔ je joo
(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)

²⁹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi tɛɛi me ɓe ti ki Jəriko ki taga, kosi dije ngay njiyəi gode ti muki muki. ³⁰ Ningə njé kəm tɔ je joo isi ngangı rəbi ti. Loki ooi kadi e Jəju ə isi ində də ningə, uni ndune ki taa əli əi nə: «Bəbe, NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje!» ³¹ Kosi je kəngi-de kəngi kadi uti tade, nə njé kəm tɔ je uni ndude ki taa wa ɓəy əi nə: «Bəbe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləje!» ³² Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ɓar-de, ɓa dəji-de ə nə: «E ri ə, igəi kadi m-ra madi səsi ə?» ³³ Ə əli-e əi nə: «Bəbe, ji ge kadi kəmje tɛɛ, adi j-o-n lo!» ³⁴ Jəju oo kəm-to-ndoo ləde, ə ɔdi kəmde, par ə ta naa ti nɔɔ, kəmde oo lo, adi uni goe.

21

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Jə 12.12-19)

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi, indəi dɔ ɓe ki Jorijaləm ɓasi, gidi ɓe ti ki Bətipaje, ki kadi mbal kagi ɓini je ti, ilə njé ndo je joo, ² əl-de ə nə: «Awi me ngon ɓe ti ki a nɔsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me ɓe ti par ə, a ingəi kɔ koro əi ki ngon koro ki dɔɔi-de adi ai, ɓa ituti-de, irəi səde adi-mi. ³ A re dəw madi dəji səsi ta dɔ ti ə, əli-e əi nə:

“Bəbe ə ge-de”, ə a iyə-de kalangi ba kadi ituti-de.

⁴ «Nə kin a ra nə be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl kin təl tane:

⁵ “Əli dije ki *Siyɔ ti əli əi nə:

Oi ngar ləsi a re dəsi ti,

E dəw ki səl ləm ləm,

İsi dɔ kɔ koro ti əi ki ngon koro*.”»

⁶ *NJé ndo je awi, rai təkı Jəju əl-nde. ⁷ Rəi ki kɔ koro əi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gidide ti, ɓa Jəju al isi dɔ ti. ⁸ Kosi dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. NJé ki nə je təti mbi kam je ə tiləi dɔ rəbi ti. ⁹ Nje njiyə nɔ Jəju ti, ki njé njiyə goe ti, uni ndude ki taa əli əi nə:

«Tɔji e ki dɔ NGon ka Dabidi ti!

Ningə kadi Luwə njangi dɔ dəw ki re ki tɔ Bəbe!

Tɔji e ki dɔ Nje kisi dərə ti taa*!»

¹⁰ Loki Jəju ur Jorijaləm ti, lo ki me ɓe ti ba pəti ndigi ɓir ɓir. Adi dije dəji rɔde ta əi nə: «E dəw ki ban ə?» ¹¹ Ə kosi je iləi-de ti əi nə: «E Jəju, nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki Najarəti, dɔnangi Galile ti.»

Jəju tuwə njé ra gati je nati kəy ti lə Luwə

(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jə 2.13-16)

¹² Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə tuwə njé labi nə je ki njé ndogı nə je nati kəy ti lə Luwə kɔ. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki nə kisi lə njé gati də dum je. ¹³ Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ɓari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo ɓəyɔ rɔ ti lə njé ɓogı je yo*!”» ¹⁴ Lo kin ti nɔɔ, njé kəm tɔ je ki njé məti je, rəi rəe ti nati kəy ti lə Luwə, adi adi-de rɔ nga. ¹⁵ Loki njé kun dɔ njé kijə nə məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi nə je ki əti ɓəl ki Jəju ra-de, ki ndu ngan je ki isi ɓa ə nə: «Tɔji e ki dɔ *NGon ka Dabidi ti,» kin ɓa, mede ɔ-de, ¹⁶ adi əli Jəju əi nə: «O ta ki ngan je a əli kam ta?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oyo, m-o, nə se itidəi ndu Luwə ki ndangi əi nə:

* **20:30** İgəi Mk 10.47 ki ta ki dɔ ti gin makitibi ti nangi. ✨ **21:5** Ejay 62.11; Jakari 9.9 ✨ **21:9** Pa je 118.25-26 ✨ **21:13** Ejay 56.7; Jərəmi 7.11 ✨ **21:16** Pa je 8.3

“Ira adi ngan je ki du, ki njé to ta mba ti ka, tade ilə tɔji dɔi ti,” kin al wa*?»

¹⁷ Ningə lo kin ti, Jəju iyə-de nɔɔ, ə tɛɛ me be bo ti kə, aw Bətani ti, aw to nū.

Jəju man kagi mbay-kote
(Mk 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Lo ti ki si, Jəju təl isi re me be bo ti, ningə bo ra-e. ¹⁹ Ə oo kagi mbay-kote ki a kadi rəbi ti, tə kadi n-aw gin ti, nə loki re bəsi ba, oo mbie je par bi oo kande al. Ə Jəju əl mbay-kote ka kin ə nə: «A andi gogi al biti ki nɔ ti.» Ba loe ti nɔɔ, mbay-kote tuti. ²⁰ Loki njé ndo je ooi ne kin ba, əti-de bəl ngay, adi dəji ta əi nə: «Ra ban ə loe ti ne par ə kagi tuti ə?» ²¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, re awi ki kadi-me, ə mesi tasi al ə, e ne ki m-ra ki mbay-kote kin par ə a rai al, nə re əli mbal kam əi nə: “Təti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti,” ka ne kin a ra ne. ²² NGA ningə, ne je pəti ki a idəji ki kadi-me, me kəl ta ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki dəji dɔ tɔgi ti ki Jəju aw-n
(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Jəju ur nati kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije ningə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, rai ki rəe ti, dəji-e əi nə: «E ki tɔgi ki i ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nɔ tɔ ə adi ndune ə isi ira-n wa əl-je adi j-o?» ²⁴ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare ba be tɔ. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tɔ. ²⁵ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije ə?» Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-adi Jə meje al wa? ²⁶ A kin ə re j-əl j-ə nə: “E dije ə iləi Jə” ə, e ta ki rɔ kosi je ti tɔ, tadɔ dije pəti ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ²⁷ Be ə, təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju ka təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi tɔgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tɔ.»

Kuji ta dɔ ngakona je ti ki joo

²⁸ Jəju əl ta ki rangi bəy ə nə: «Əli-mi ta ləsi dɔ ta ti kin adi-mi m-o. Dingəm kare aw ki ngan dingəm je joo, ə un ta

əl ki dəsəy ə nə: “NGonm, aw ira kilə me ndər nju ti bone.” ²⁹ Ba ngon ka kin ilə bawne ti ə nə: “M-a m-aw al,” ə isi ba biti ningə me uwe ki ta, adi j aw. ³⁰ Dingəm re rɔ ngon ti ki kɔ joo, əl-e ka ta ki əl ngokɔe ka kin, ningə e əl ə nə: “Oyo, m-a m-aw bawm,” ba aw al. ³¹ Ə se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra ə ra go ndigi ti lə bawne wa?» Ba iləi Jəju ti əi nə: «E ki dəsəy.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, njé taa la-mbə je ki dəne je ki njé ra kaya je a tɛɛi kɔbe ti lə Luwə nɔsi ti. ³² Tadɔ Jə Bətisi re rɔsi ti, tɔji səsi rəbi ki dana, nə itaai mee al, nə njé taa la-mbə je ki dəne je ki njé ra kaya je taai mee. Ə səi je, oi ne kin be ka, mesi uwə səsi ki ta go gogi ba adi iyəi ne rasi je ki majal kə, ə itaai mee al.»

Kuji ta dɔ njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal

(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Go ti, Jəju əl-de ə nə: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi bəy. Dəw kare ki nje ndər nju e nɔɔ, ningə ində singə gugi gide wuki. Ur be kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi dɔ ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dɔɔi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ningə e wa əti aw mba. ³⁴ Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə je ləne kadi awi taai kandi ne ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kile ti adi-ne. ³⁵ Nə loki bəə je awi ningə, njé ra kilə je uwəi-de. Tindəi ki kare ngay, təli ki nungi, ba ki kɔ mitə, tiləi-e ki mbal təli-e tɔ. ³⁶ Nje ndər təl ilə ki bəə je ki rangi, ngay itə e ki kəte wa kin bəy. Nə rai səde ko ne wa ki rai ki njé ki kəte ka kin bəy. ³⁷ Ta təl tae ti, dingəm təl ilə ngonne wa rəde ti, ə nə: “A bəli gidi ngonm.” ³⁸ Nə njé ra kilə nju, loki ooi ngon ka kin ba əli-naa dande ti əi nə: “Darəe ə wa kam ə a e nje ne nduwə, irəi adi ji təli-e, ningə j-a j-uwəi ndər nju kin yaje ti.” ³⁹ E be ə, uwəi ngon ka kin, ndəri-e, awi sie gidi ndər ti taga, təli-e. ⁴⁰ Ə se ndɔ ki dingəm ki ba nje ndər kin a re ə, ri ə a ra ki njé ra kilə ndər je kin wa?» ⁴¹ Ningə əi je əli Jəju əi

nə: «A tō kode, ɓa a adi ndər ləne njé ki rangi, ki kadi a adi-e kande ki dəkagilo ki ɔji.»⁴² Nɪngə Jəju əl-de ə nə: «Ɔtidəi me makitibi ti lə Luwə oi al a? «MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e tɔgi kəy. E kin e kilə ra Ɔabə. E ne kɔji ki ətɪ bəl ə to ta kəmje ti kin*.»»

⁴³ Nɪngə adi m-əl səsi bəy tɔ: «A taai kɔbɛ lə Luwə jisi ti, kadi təlɪ adi gɪn dije ki rangi ki kadi a raii kilə ki maji. ⁴⁴ NGa nɪngə, dəw ki osi dɔ mbal ti kin ə, a tətɪ njəkɪ njəkɪ, a re e ə mbal kin osi dɔe ti tɔ nɪngə, a rəkite rəkɪtə rəkɪtə.»⁴⁵ Loki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki *Parisi je ooi kuji ta kin ɓa, gəri mee kadi e ta ki dɔde ti ə Jəju a əl. ⁴⁶ Ə sangi rəbi kadi n-uwəi-e, nə bəli kosi je, tado kosi je ooi Jəju tə nje kəl ta ki ta Luwə ti.

22

Kuji ta ki ɔji dɔ ɓar dije lo ne kuso taa-naa ti
(Lk 14.15-24)

¹ Jəju ilə rone əl-de ta ki kuji ta bəy ə nə: ² «Kɔbɛ ki dɔrɔ ti to tə ta lə ngar ki ra ne kuso ki bo mbata ngone ki aw tə taa dāne kin be. ³ NGar ilə njé kilə je ləne adi awi əli dije ki ɓari-de lo ne kuso ti, kadi rəi, nə dije ka kin mbati. ⁴ NGar təl ində ta ta njé kilə je ti ki rangi bəy ə nə: «Ki ɓasine kin, ne kuso oy ngata, m-təl baw mangi je, ki biyə je ki bati je ləm, ki əməi maji, ne je pəti asinaa, ə irəi lo ne kuso taa-naa ti.» ⁵ Nə dije ki ɓari-de ka kin, rai kilə ki ta lie kin al, njé ki madi awi ki wale je ləde, njé ki nɔ je awi ki lo gati je ti ləde, ⁶ ə njé ki nungi bəy, uwəi njé kilə je adi-de kɔ je, təlɪ-de je.

⁷ «Lo kin ti, wongi təl ngar, adi ilə ki asigar je ləne adi awi təlɪ njé təl ne je ka kin nɪm, tɪlɪ bɛ je ləde por nɪm tɔ. ⁸ Nɪngə go ti, ngar əl njé kilə je ləne ə nə: «Ne kuso taa-naa oy ngata, nə dije ki e ki ɓar-de, əi dije ki asi ta tɛɛ loe ti al. ⁹ Awi ki ta tɔ rəbi je, iɓari dije pəti ki ingəi-de, adi-de rəi lo ne kuso taa-naa ti.» ¹⁰ NJé kilə je awi ki go rəbi je, kawɪ dije pəti ki ingəi-de, ki maji je, ki

majal je, adi dije rosi me kəy ki kadi dije usoi ne taa-naa ti. ¹¹ Loki ngar ə nə n-ur kəy kadi n-oo dije ki ɓari-de ka kin nɪngə, oo dɪngəm madi kare ki isi ki kibi kuso ne taa-naa rone ti al. ¹² Ə ngar əl-e ə nə: «Madim, ira ban ə ur kəy ne ki kanji kibi kuso ne taa-naa rɔi ti ə?» Ba dɪngəm ka kin ilə ti al. ¹³ NGa ə ngar əl njé kilə je ləne ə nə: «Ɔdɔi jie je ki njəe, ə iləi-e taga lo ki ndul ti, ki e lo ki a nɔ je, a ngə ngangine je titi.» ¹⁴ Təki rɔjeti, Luwə ɓar dije ngay, nə njé ki mbati je əi ngay al.»

Ta dɔ kigə la-mbə nje kɔbɛ ki bo Səjar ti
(Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)

¹⁵ *Parisi je ingəi-naa, əli-naa ta, kadi n-iyəi kulə n-uwəi Jəju me ta ti ki n-a n-dəji-e ə a tɛɛ tae ti. ¹⁶ Bə ə, iləi njé ndo je ləde əi ki dije madi ki me ɓuti ti lə *Erodi, adi awi əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi j nje kəl ta ki rɔjeti, j nje ndo dije rəbi ki rɔjeti ki nəl Luwə nɪm, iɓəl kəm dəw al nɪm, tado j o ne ra ki gidɪ ti taga ne kam al. ¹⁷ Ə əl-je adi j-o ta ki mei ti: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kɔbɛ ki bo Səjar ə?»¹⁸ Nə Jəju, təki gər-n me majal ləde, əl-de ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? ¹⁹ Ɔji-mi silə ki kadi dəw a igə-n la-mbə adi-mi m-o.» Ba ɔji-e silə kare. ²⁰ NGa ə dəji-de ə nə: «Dɔ nɔ ə indəi, ə tɔ nɔ tɔ ə ndangi silə ti kin ə?» ²¹ Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kɔbɛ ki bo Səjar.» Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Ne lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» ²² Ta ki Jəju əl-de kin dum dɔde, adi iyəi-e ə ɔti awi.

Ta dɔ ki njé koy je lo koy ti
(Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)

²³ NDəe ti nɔɔ, *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a jɪ taa lo koy ti al, rəi rɔ Jəju ti dəji-e əi nə: ²⁴ «Nje ndo dije, *Moji əl ə nə: «Re dəw madi oy, ki kanji kiyə ngan je tone ti ɓa, sɔbi kadi ngokɔe taa dāne nduwə kin, oji-n ngan je, kadi tɛɛi to nje goto ti*.»²⁵ Ki ɔji dɔ ta kin, ndɔ ki to danje ti nɔɔ. NGakonaa je əi siri, ki dɔsɔy taa dāne, nɪngə oji-n ngon ki kadi tə ɔr toe al bəy

ə oy, adi iyə dəne nduwə adi ngokone. ²⁶ Ne kin ra ne be, ii-n dō ki kō joo ti, ki ki kō mitə ti, bitī tee-n dō ki kō siri ti. ²⁷ Gode ti pəti, darə dəne wa re oy tō. ²⁸ NGa ə se ndō ki njé koy je a ii taa lo koy ti ə, nā dande ki siri kin ə dəne kin a e nee wa? Tado əi pəti taai-e nede ti.» ²⁹ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Səi dije ki indəmi rəbi, tado igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri tōgi lə Luwə al nim tō. ³⁰ NDō ki njé koy je a ii taa lo koy ti, dīgəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərā ti. ³¹ Ki əji dō ki taa lo koy ti lə njé koy je, itidəi ta ki Luwə əl səsi kin al a? ³² Luwə əl ə nā: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al.» ³³ Kosi je ki ooi ta lə Jəju, ne ndo lie əti-de bəl ngay.

NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je (Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)

³⁴ Loki *Parisi je ooi kadi Jəju dum dō *Sadusi je ba, əi je kawi-naa. ³⁵ Ə ki kare dande ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nā: ³⁶ «Nje ndo, dan ndu-kun je ti lə Luwə pəti kin, e ki ra ə e dō madine je ti ə?» ³⁷ Ə Jəju ile ti ə nā: «A indigi Babe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti tō.» ³⁸ E kin ə e ndu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti. ³⁹ Ningə ndu-kun ki kō joo ki e ndu-kun ki ngā ngay tō ə to kin: A indigi dəw madi tə darəi j wa be tō.» ⁴⁰ *NDu-kun je lə *Moji ba pəti, ki ta je lə njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e dō ndu-kun je ti ki joo kin.»

Dəw ki Luwə mbəte tō Dabidi tō (Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)

⁴¹ Loki *Parisi je kawi-naa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nā: ⁴² «Ki go mər ta ti ləsi dō Kirisi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nā ə?» Ə əli-e əi nā: «E ngon ka *Dabidi.» ⁴³ Ə Jəju əl-de ə nā: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti bar-e “Bam” ə?» ⁴⁴ Tado Dabidi əl ə nā: “Babe Luwə əl Babe ləm ə nā:

«İre isi dō ji kōm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tōgi ti.» ⁴⁵ «Ə re Dabidi bar-e Bane ə, ra ban taa Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?» ⁴⁶ Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Ningə j dō ndəe ti nu kin, dəw ka sangi kadi ndəje ta al ngata.

23

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti ki Parisi je (Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

¹ Jəju əl kosi je ki njé ndo je ləne ə nā: ² «Nje ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilə ləde e kər gin ndu-kun lə *Moji. ³ NGa ningə səi, maji kadi itəli rəsi go ne je ti ki əli səsi, nə indaji kilə rade je al, tado rai ne ki əi je wa isi əli ki tade kin, al. ⁴ Dəwi ne ki əy indəi dō dije ti, nə mbati kun ngon jide taa ndəy be kuwə-n səde tae. ⁵ Kilə rade je pəti, rai ki kadi dije ooi gidide. NGan ndu-kun je ki ndangi iləi me ngan buwati je ti, ə dije dəwi nati nōde ti ə sə jide ti wa kin, rai yəde adi boy, taa kulə je ki dije əsi sil kibi je ti kin ka, rai yəde adi ngal tō.» ⁶ Əi dije ki gei lo kisi ki kəte nō dije ti, lo ne kuso ti, ki ne kisi ki kəte nō dije ti, gin kəy kaw-naa je ti. ⁷ Taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je nim, kadi dije bari-de “Nje ndo dije” nim tō. ⁸ Nə səi, adi dəw bar səsi “Nje ndo dije”, al, tado pəti, səi ngakonaa je, ningə Nje ndo səsi e kare ba tō. ⁹ İbəri dəw madi dənangi ti ne “Bawsi” al, tado Bawsi e kare ba, ə isi dərā ti taa. ¹⁰ Taa adi dəw bar səsi “Dije ki bo”, al tō, tado Dəw ki bo ləsi e kare ba, ə e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. ¹¹ Dəw ki bo dansi ti, a e nje ra kilə bəə ləsi. ¹² Dəw ki un dəne ki taa, a iləi dəe ki nangi, ə dəw ki ilə dəne ki nangi, a uni dəe taa tō.

Kəm-to-ndoo e lə Parisi je ki njé ndo ndu-kun je

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je. Səi njé kədi

✧ 22:32 Tee ki taga 3.6, 15 ✧ 22:37 Dətərənom 6.5 ✧ 22:39 Ləbatiki 19.18 ✧ 22:44 Pa je 110.1 ✧ 23:5 Kər İsirayəl je 15.38-41

kəm dije! Isi uti ta rəbi ki kaw kəbe ti ki dərā ti dō dije ti. Səi je wa uri me ti al, ningə dije ki gei kur me ti ka, əgi-de nim tō.

[¹⁴ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je. Itaai ne maji je lənjé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi səsi, təkəi səi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəsi ti* .]

¹⁵ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Awi mba, ayi-naa ngədi dənangi rai je ti ki lo lo, dō ba ti je mba kadi ingəi dəw kare gosi ti. Ə loki ingəi-e ningə, irai-e adi təl asi ta kaw me por ti nja joo itə səi je wa bəy tō.

¹⁶ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tō! Isi əli əi nə: “Re dəw ibi rone ki kəy lə Luwə ba, to kare, a re ibi rone ki lər ki kəy lə Luwə ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rone.” ¹⁷ Səi mbə dije, dije ki kəmsi oo lo al! Lər e ne ki kəy lə Luwə, adi e ya Luwə. Ə se lər ba e ki bo ngay ə se, kəy lə Luwə ki təl lər ne ki kində ta dangi ti kin wa? ¹⁸ Itəli əli bəy əi nə: “Re dəw ibi rone ki dīgiri lo kində kadi-kare ba, to kare, a re ibi rone ki kadi-kare ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rone.” ¹⁹ Səi njé kəm tō je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dīgiri lo kində kadi-kare ki təl kadi-kare ne ki kində ta dangi ti kin ə? ²⁰ Dəw ki ibi rone ki lo kində kadi-kare ba, ibi rone ki dīgiri lo kində kadi-kare nim, ki ne je pəti ki isi dō ti nim tō. ²¹ Dəw ki ibi rone ki kəy lə Luwə ba, ibi rone ki kəy lə Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim. ²² Dəw ki ibi rone ki dərā ba, ibi rone ki kimbər ngar lə Luwə nim, ki Luwə ki isi dō ti nim*.

²³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije. Ori ne kare dan ki dōgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tay je ti, ki me ngan ne ndir tay je ti, adi Luwə, ningə indəi njasi dō ne je ti ki rəjeti me ndu-kun ti lə Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kəm-to-ndoo,

ki ra go ti. Ki rəjeti, e kin ə e ne je ki səbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kiyə ndəge je. ²⁴ Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tō! Isi iləi ne ta ngoo man ti itaai man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kədi mesi ti.

²⁵ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə mee kəy rosi ki ne bogi je, ki ne ki ingəi ki go rəbi ngur ne ra ki majal. ²⁶ I Parisi ki nje kəm tō! Itogi me ka man, ningə gide a ay tō.

²⁷ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itoi tə dō badi je ki dije lati pō gidi ti adi ndai kam be: re o gide taga ne ba, ndole, nə mee ki kəy rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum. ²⁸ E be tō ə, gidisi ti taga ne, itōji adi dije ooi təkəi səi njé təl rōsi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kəy ba, kədi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

²⁹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Indəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai badi dije ki dana adi ndole, ³⁰ ningə əli əi nə: “Re dəkagilo ti lə kaje je kin je noq ə, re j-a j-ində rəje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.” ³¹ Lo kin ti, səi je wa isi tōji kadi səi ngan ka njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti. ³² E ən ə, irai ki noqi ti, itəlii ta ne ki kasi je iləi ngire!

³³ «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayi-naa, ta ta ki gangi ti lə por ə? ³⁴ E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo dije ta lə Luwə, rōsi ti. A tōli-de je, a bəi-de kagidəsi ti je, a tindəi-de ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngədi-de, ii səde bə bo ti ki kare ə igangi səde bə bo ti ki nungə ki kəte kəte. ³⁵ Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki buki kə, ilə ngire dō Abəl ti, tēē-n dō Jakari ti ki ngon lə Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E Jakari ki ndo ki itəli-e dadan lo ti ki i kəy ti lə Luwə re lo dīgiri kadi-kare ti kin*. ³⁶ Təkəi rəjeti, adi m-əl səsi, ta ne

* **23:14** Bar ta je ki me ne je ti kin [] goto me makitibi je ti ki njé ndange ndangi kəte. ✧ **23:22** Ejay 66.1 ✧ **23:35** Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

təl je kin pəti a e dɔ dije ti ki dəkagilo ti ki ɓone.

*Jəju əl ta dɔ ɓe bo Jorijaləm ti
(Lk 13.34-35)*

³⁷ «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tilə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təl-de. NJa ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təkɪ kɔ kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə ədi al. ³⁸ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kɔ jisi ti. ³⁹ Tado a oi-mi al ngata, bitɪ ndɔ ki a əli əi nə: “NJangi dɔ e dɔ dəw ti ki re me tɔ Baɓe ti[✧].”»

24

*Jəju əl təkɪ kəy lə Luwə a tuji
(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)*

¹ Jəju tɛɛ me kəy ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njé ndo je lie, rəi rəe ti, əli-e kadi oo kəy lə Luwə ki dije indəi adi əti ɓəl kin! ² Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Nɛ je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təkɪ rɔjɛti, adi m-əl səsi m-adi oi, mbal kare ki a nay kadi isi dɔ made ti ne goto; a budi-de nangɪ mur mur.»

*Nɛ je ki a rai nɛ kate nɔ dɔbɔy ndɔ ti
(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)*

³ Go ti, loki Jəju aw isi dɔ mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nə: «əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə nɛ je kin a rai nɛ ə? Ə nɛ kɔji ki ban ə a tɔji kadi ji gər təkɪ e dəkagilo ki kadi tə ire-n nim, e dɔbɔy ndɔ nim tɔ ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ə nə: «Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁵ Tado dije ngay a rəi ki tɔm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte”, ningə a ɓuki dije ngay wale tɔ. ⁶ A oi ka rɔ je ki e səsi ɓasi, ki poy rɔ je ki e say, nə oi maji! Adi ɓəl ra səsi al. Ri ri ka nɛ je kin a rəi, nə e dɔbɔy ndɔ al ɓəy. ⁷ Gin ɓe madi a aw rɔ dɔ gin ɓe madine ti, kɔɓe madi a aw rɔ dɔ kɔɓe madine ti; ɓo a o je, dɔnangi a yəkɪ je, ki lo je ki dangɪ dangɪ, ⁸ nə nɛ je kin pəti a toi tɔ lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dāne kin be ɓəy. ⁹ Dije a uni dəsi, awi səsi kadi ingəi kɔ je, kadi təlɪ

səsi je. Dije pəti ki əi *Jipi je al, mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁰ Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kɔ. A uni dɔ-naa ki yo je ki ne je, a əsi-naa ta. ¹¹ NJé kəl ta ngom kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tɛɛi, ədi dije ngay ɓuki-de wale. ¹² Majal a taa dɔnangi taa ki kadi, dije ngay ndigi-naa ləde a təl gogi. ¹³ Nə dəw ki uwə tɔgine ba bitɪ dɔbɔy ti, a ingə kaji. ¹⁴ Poy Ta ki Maji ki dɔ kɔɓe ti lə Luwə kin, dije a iləi mbɛe ki dɔnangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi naji ki ma ki dɔ ti. Ningə go ti, dɔbɔy ndɔ a re.

*Kɔ ki bo ngay ki a re
(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)*

¹⁵ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra nɛ ki kɔbi, dəw ki nje tuji lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyəl əl ta lie kin[✧], a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin ɓa, maji kadi dəw ki nje tidə nɛ je kin, gər gine maji. ¹⁶ Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki dɔ mbal je ti. ¹⁷ Dəw ki isi dɔ kəy ti, a ur nangɪ kadi aw me kəy ti un nɛ madi tɛɛ-n al. ¹⁸ Dəw ki a e me ndɔr ti, a asi kadi təl re ɓe un kibi rəne al. ¹⁹ NDɔe ti nɔɔ kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dāne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. ²⁰ Əli ta ki Luwə kadi ayi-naa ngɔdi kin ɓara al, taa kadi e ndɔ taa kəɛ ti al tɔ. ²¹ Tado dəkagiloe ti kin, kɔ ki dije a ingəi, e kɔ ki dəw oo ndɔ kare al ɓəy. Lo kilə ngirə dɔrɔ ki dɔnangi ti nu, bitɪ ɓone, dəw oo ko kɔ kin nja kare al, taa dəw a oo ko kɔ kin gogi al tɔ. ²² Re Baɓe uwə ta ndɔ je kin gangɪ al ə, dəw kare ki a isi ki dɔne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndɔ je kin gangɪ. ²³ NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo ɓo, e ə e ne ɓo” ə, onosi kadi-e mesi. ²⁴ MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rəi nɔɔ tə rai nɛ kɔji je ki əti ɓəl ki nɛ je ki dum kəl tae. A rai ra ki kadi tə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-ɓuki-de wale. ²⁵ E be ə, m-əl səsi nɛ je kin kate be kadi igəri.

*NDɔ re NGon dəw
(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)*

26 «Kin ə re dəw əl səsi ə nə: “Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am” ə, awi al. Re əl səsi ə nə: “E ə bəyo rəne mbə lo ti gogi nu am” ə adi-e mesi al. 27 Ningə, tək i ndi təl i-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dəw ka e be tə. 28 Loki nin to ti ə mal je a kaw i-naa ti. 29 NGay al par go kə je ti ki dəkagiloe ti kin ba, kadi a tē kəmne al, nay a nda al, mee je a i j ki dərā ti tosi ki nang i, ningə tōgi je ki dərā ti a yəki. 30 Lo kin ti, nē kəji ki dəm ti mi NGon dəw a tē dərā ti, ningə gin kəji je pəti ki dənang i ti ne a ndigəi rəde. NGa ningə, a oi-mi NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti ki tōgi, me kunji ti ki əti bəl*. 31 M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki ba ər lo də kum dənang i ti ki sə kadi kaw i njé ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kaw i-de i j ngang i dənang i ti ki kare tēji e ki nung i ti.

Nə ndo ki əji də kagi mbay-kote (Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)

32 «Maji kadi igəri nē ndo ki də kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indəi rungiru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ba e bəsi ngata. 33 Be tə ə, loki oi nē je kin pəti rai nē ningə, maji kadi igəri tək i mi *NGon dəw mi ta kəy ti bəsi rəsi ti. 34 Ningə tək i rəjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dəde taa ne kin a oyi tīgə al bəy ə nē je kin a rai nē. 35 Dərā ki dənang i a gotoi ndə madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba bit i ki nq ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndə ki dəbəy ti (Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)

36 «Dəw kare ki gər ndə əi ki də kadi ki nē je kin a rai nē ti goto. *Malayka je ki dərā ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ba e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər. 37 Ningə, nē ki ra nē dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, nē a ra nē ndə rem ti mi *NGon dəw tə. 38 Kəte nq kadi man kə ki bo kin re, dije usoi je, əyi-naa je, taai-naa je, iləi ngande je ngaw ti je, bit i ndə ti ki Nuwe ur-n me bato ti*. 39 Me dije uwə-de ki ta al, bit i kadi man ki bo re ɔ-n-de*. E be

ə, kirem mi NGon dəw ka a to be tə. 40 Dīgəm je joo a ai me ndər ti ba, a uni kare ə a iyəi ki nung i. 41 Dəne je joo a uri nē me bir ti ki kare, a uni ki kare ə a iyəi ki nung i. 42 Ə maji kadi isi dōgi ti, tadə igəri də kadi ki Bəbe ləsi a re-n al. 43 Igəri maji kadi re ba nje kəy gər də kadi ki nje bōgi a re-n dan lo ti ə, a isi kəm ba, bi a iyə nje bōgi kadi ur kəy al. 44 E mbata kin ə, səi ka, isi də njasi ti tə, tadə mi NGon dəw m-a m-re də kadi ti ki igəri al.

Bəə kilə ki nje ra nē ki dana (Lk 12.42-46)

45 «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bəe a inde də dije ti ki me kəy ti ləne kadi adi-de nē kuso ki də kadi ki kadi adi-n-de. 46 Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bəe təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. 47 Tək i rəjeti adi m-əl səsi, a inde də nē maji je ti ləne pəti. 48 A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy”, 49 ba a a ta tində madi-kiləne je ti, a uso je, a əy je ki njé kasi ra je. 50 Lo kin ti, ba nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadi ki gər al. 51 Bəe a tuwe kə, kadi oo nē kə ki a ra dije ki njé kədi kəm dije, lo nq ti ki lo ngə ngang i ti.»

25

Kuji ta də ngan mand i je ti ki dōgi

1 «Kəbe ki dərā ti a to tə ta lə ngan mand i je ki dōgi ki əyi lambi je ləde ə awi kadi t iləi kəm dəw ki aw tə taa dəne kin be. 2 NJé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je tə. 3 NJé ki mbə je əyi lambi je ləde nə uni yibi ki rang i də made ti al, 4 nə njé kəm-kaa je, əyi lambi je ləde ki yibi ki rang i də made ti. 5 NGa ningə, loki dəw ki aw tə taa dəne ka kin re law al, bi rade adi toi bi. 6 Ə dan lo ti, ndu dəw ba ə nə: “Oi nje taa dəne ka ə am, itēji it iləi kəme.” 7 Lo kin ti, ngan mand i je ka kin pəti ndəli də bi ti, indəi də lambi je ləde dana. 8 Ningə njé ki mbə je əli njé kəm-kaa je əi nə: “Adi-je yibi lambi ləsi ndəy, nə lambi je ləje isi oyi.” 9 Ə njé kəm-kaa je əli-de əi nə: “Jagi, a asi kadi

* 24:30 Daniyəl 7.13 * 24:38 Kilə ngirə nē je 6.9-7.6 * 24:39 Kilə ngirə nē je 7.7-24

j-ai səsi dɔ ti al, ə awi rɔ njé gati ne ti indogi yaši.”¹⁰ Ə loki mbə je awi lo ndogi yibi lambi ti ningə, nje taa dāne re tɛɛ. Njé ki isi dɔ njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dɔde ti.¹¹ Go ti gogi bəy taa njé ki nungɪ ka kin ɪi nɔɔ rəi yade, əli əi nə: “Babe, Babe, itɛɛ ta kəy adi-je!”¹² Nə nje taa dāne ilə-de ti ə nə: “Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, m-gər səsi al.”»¹³ Lo kin ti, Jəju ilə dɔ ti ə nə: «E be ə, maji kadi isi dɔ njasi ti, tado igəri dɔ ndəe ə se dɔ kade al.

*Kuji ta dɔ njé kilə je ti ki mitə
(Lk 19.12-27)*

¹⁴ «Ta ki dɔ Kɔbe ti lə Luwə to tə ta lə dɪngəm ki isi aw mba ə ba njé kilə je ləne adi-de ne kingə ləne kin be.¹⁵ Adi dəw kare saki la mi, adi ki nungɪ saki la joo, ningə adi ki nungɪ bəy saki la kare tɔ. Adi dəw ki ra ki go tɔge ti, ba ɔti aw mba.¹⁶ Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi dɔ ti.¹⁷ Be tɔ ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo dɔ ti.¹⁸ Nə e ki ingə saki la kare, aw ur be, dibɪ la ti ki bae ade ka kin.

¹⁹ «NGata ningə, dəkagilo ngay go ti, ba njé kilə je ka kin ɪi nɔɔ re. Loki re ba, dəji-de kadi ɔji kandi kilə je ləde ki rai nɔne ti kadi n-oo.²⁰ Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nɔ bane ti ki saki la ki rangɪ mi dɔ ti, ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi dɔ ti kin.”²¹ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, ɪ nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dɔ ne je ti ki ngay tɔ. Ire, ira səm rɔnəl.”²² E ki ingə saki la joo ka kin, re nɔ bane ti ki saki la ki rangɪ joo dɔ ti ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo dɔ ti kin.”²³ Ə Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, ɪ nje kilə ki maji ki a dana. Ningə təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dɔ ne je ti ki ngay tɔ. Ire, ira səm rɔnəl.”

²⁴ Ta tɔl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nɔ bane ti əl-e ə nə: “Bam, m-gər kadi ɪ dəw ki ngə ngay: lo ki idibi ne ti al ka itəti nim, lo ki inaji ne ti al ka ɔy nim.²⁵ Ne kin ə m-bəl, adi m-aw m-bəyɔ la ki adi-m ka kin nangɪ. Ningə

ki basine kin, ne ləi ə to kin.”²⁶ Lo kin ti, bae əl-e ə nə: “ɪ nje kilə ki majal, ɪ nje dabi! ɪ igər maji kadi lo ki m-dibi ne ti al ka m-təti nim, lo ki m-naji ne ti al ka m-ɔy nim.²⁷ NGa ə re be kin ba, re a ində la ləm rɔ njé ngəm la je ti, ə təki m-təl kin ba, re m-a m-taa ki mane dɔ ti.²⁸ Itaai saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dɔgi kin.²⁹ Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti kadi to-e mbar mbar, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy.³⁰ Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto, iləi-e taga lo ki ndul ti ki kadi a nɔ ti je, a ngə ngangine ti je.”»

Ta ki gangɪ ki dɔbəy ti

³¹ Jəju əl bəy ə nə: «Loki mi *NGon dəw m-a m-re me tɔgi ti ki əti bəl, ki malayka je pəti gom ti kin ba, m-a m-isi dɔ kimbər ngar ti ləm me tɔba ti.³² Ningə gin be je ki dangɪ dangɪ a kawɪ-naa ki nɔm ti. M-a m-ɔr kəm dije naa ti təki nje ne kul je a ɔr-n kəm bati je ki biyə je naa ti kin be.³³ M-ində bati je dɔ ji kɔm ti, ə m-a m-ində biyə je dɔ ji gəlm ti tɔ.³⁴ Lo kin ti, ngar a əl njé ki dɔ ji kone ti ə nə: “ɪrəi, səi ki Bai ində jine dɔsi ti kin, ə itaai kɔbe ki Luwə ində dɔe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dɔrə ki dɔnangɪ ti nu kin.³⁵ MBata bɔ ra-m ə adi-mi ne m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti;³⁶ m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti; rəm to-m ə irai səm; m-to dangay ti ə irai oi-mi.”³⁷ NGa ə njé ra go ndu Luwə ti a iləi-e ti əi nə: “Babe, kadi ban ti ə j-o-i bɔ ra-i ə j-adi ne uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə?³⁸ ɪ mba ə j-uwəi ki rəje ti ə? A ki rəi kare ə j-adi kibi ilə rəi ti ə?³⁹ Rəi to-i ə ji ra səi ə? ɪto dangay ti ə ji re j-o-i ə?”⁴⁰ Ə ngar əl njé ra go ti je ə nə: “Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam ba, e mi ə irai səm.”

⁴¹ «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai dɔ ji gəlne ti ə nə: “ɔti say kɔ rəm ti, səi dije ki ndəl e dɔsi ti! Awi me por ti ki gine a gangɪ al, ki Luwə ində dɔe dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin.⁴² MBata bɔ ra-m, ə adi-mi ne m-uso

al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al; ⁴³ mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti al; m-a ki rəm kare ə adi-mi kibī m-ilə rəm ti al; rəm to-m ə irai səm al; m-to dangay ti ə irai oi-mi al.” ⁴⁴ Ba əi je ka a iləi-e ti əi nə: “NGa Babe, kadi ban ti ə j-o-i 60 ra-i ə j-adi ne uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? I mba, ə se a ki rəi kare, ə se rəi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbati ra səi ə?” ⁴⁵ Ə ngar a ilə-de ti ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al 6a, mi ka irai səm al jagi tə.” ⁴⁶ Lo kin ti, njé ra go ti al, a awi lo kə ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awi lo kaji ti ki biti ki nq ti.»

26

Kində də ta naa ti mba təl Jəju
(Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jq 11.45-53)

¹ Loki Jəju təl ta ne ndo je ləne 6a, əl njé ndo je ləne ə nə: ² «Tgəri kadi ndo joo par ə, ndo ra nay Paki a asi, kadi dije a iləi-mi *NGon dəw ji dije ti kadi a 6ai-mi kagi-dəsi ti.»

³ Lo kin ti noo, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je, kawī-naa nati lo ti lə Kayipi ki e ki boy lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. ⁴ Ningə indəi ndude naa ti kadi n-uwəi Jəju gidi ngəy n-təli-e. ⁵ Ba əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al, nə tə j-ii j-osi me wongī ti lə dije.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji də Jəju ti
(Mk 14.3-9; Jq 12.1-8)

⁶ Jəju e me 6e ti ki Bətani, me kəy ti lə Simo ki kəte e nje banji, ⁷ ningə dəne madi re rə Jəju ti ki ku mbal ki 6ari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. E yibi ki gate e ngay. Ningə loki Jəju isi uso ne 6a, ur yibi ka kin də Jəju ti. ⁸ Ə loki njé ndo je ooi ne kin be 6a, nəl-de al, adi əli əi nə: «Kəm tujī yibi kin kə be e ri ə? ⁹ Asi kadi dəw iyə taa-n la ki ngay ə un ra-n ki njé ndoo je!» ¹⁰ Jəju oo ta ki isi əli be 6a, əl-de ə nə: «MBa ri ə isi njibəi dəne kin ə? Ne ki ra dəm ti kin e kilə ki maji.» ¹¹ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi

ki nq ti al. ¹² Yibi ki əti maji ki ur dəm ti kin, ur ra-n go darəm ki a aw 6ada. ¹³ Ningə adi m-əl səsi ta ki rəjeti: lo je pəti dənangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji kin titi, a 6ri poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dəe ti.

Judasī un də Jəju
(Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Dəw kare ki mbo njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide joo, ki təe nə Judasi Isikariyoti aw ingə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ¹⁵ əl-de ə nə: «Kin ə m-ilə Jəju jisi ti ə a adi-mi ri ə?» Ba əi je tidəi la silə kuti mitə adi-e. ¹⁶ Flə ngire loe ti kin noo, Judasi isi sangi dəkagilo ki to kadi ilə-n Jəju jide ti.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne
(Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

¹⁷ NDə ki dəsəy lə ra nay kuso mapa ki əm əde al, njé ndo je lə Jəju rai dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigī kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi ə?» ¹⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi me 6e bo ti kam, 6e lə dəw ki be, ə əli-e əi nə: “Nje ndo dije ə nə: «Dəkagilo ləm e 6asi, ningə e 6e ləi ə m-a m-ra paki ti ki njé ndo je ləm.»” ¹⁹ *Njé ndo je awi rai təki Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jəju əl təki nje ndo kare a un dəne

²⁰ Loki kadi ur, Jəju isi ta ne kuso ti ki njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo. ²¹ Loki isi usoi ne, Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, me njé ndo je təsi-de, adi dəji ta Jəju kare kare əi nə: «E mi 6e, Babe?» ²³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki ilə jine səm naa ti me ka ti kin ə, dəwe a ilə-m ji dije ti. ²⁴ Mi *NGon dəw m-a m-oy təki ndangi me makitibi ti lə Luwə, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al wa ka e soti ngay.» ²⁵ Judasi ki a ilə Jəju ji dije ti ka kin, dəji Jəju ə nə: «E mi 6e, Nje ndo dije?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Təe tai ti.»

Ne kuso lə Babe
(Mk 14.22-25; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

26 Loki isi ta ne kuso ti, Jaju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «ftaai usoi, e kin e darəm.» 27 Go mapa ti, Jaju un kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je ə nə: «ftaai, ayi-naa pəti. 28 E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije, mba kiyə go majal je ləde kɔ. 29 Ningə adi m-əl səsi, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, bitɪ kadi m-a m-ay səsi ki sigi me bəkɔ ti lə Bai.»

Jaju əl təkɪ Piyər a najɪ ta gər-ne
(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

30 Loki osi pa kilə tɔji dɔ Luwə ti gine gangi*, teeɪ awi dɔ mbal kagi bini je ti. 31 Ningə Jaju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kondɔ ne wa kin, a imbati-mi pəti, tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “M-a m-təl ɓa bati je, ningə kosi bati je a sanəi-naa ki lo lo*.” 32 Nə loki m-a m-ɪ lo koy ti, m-a m-aw kəte nɔsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» 33 Lo kin ti, Piyər un ta əl Jaju ə nə: «Re dije pəti ə iyəi-ni kɔ ka, mi m-a m-iyəi kɔ al jagi.» 34 Ə Jaju təl əl-e ə nə: «Təkɪ rəjeti, adi m-əli, me kondɔ ti ne wa kin, kəte ɓəy taa kadi kunə kinjə nɔ, a najɪ ta nja mitə ə nə igər-m al.» 35 Nə Piyər əl-e ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, ɓi m-a najɪ ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tɔ.

Jaju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti
(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

36 Go ti, Jaju əi ki njé ndo je ləne ɔti rəi lo ti madi ki ɓari-e nə Jətisəmane. Jaju əl-de ə nə: «Isi lo kin ti ne be ingəmi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-aw nu kadi m-əl ta ki Luwə.» 37 Jaju adi Piyər əi ki ngan lə Jəbədə ki joo awi sie. Lo kin ti, me-kɔ ki ɓəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jaju, 38 adi əl-de ə nə: «Me-kɔ rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ne be, isi səm kəm ɓi itoi ɓi al.» 39 Jaju ɔti ki kəte ndəy ningə, osi ki ta kəmne nangi, əl ta Luwə ə nə: «Bai, re to ban ə, ɔsi kɔ kin adi də ngərangi rəm ti! Nə ke ə kadi e ki go ndigi ti ləm al, nə ki go ndigi ti ləi yo taa.» 40 Jaju təl re rɔ njé ndo je ti ningə

ingə-de, isi toi ɓi, adi əl Piyər ə nə: «Kin ka asi kadi isi səm kəm dɔ kadi ki kare be al bitɪ a? 41 Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darə e ki tɔ.» 42 Təl ɔr ndane səde ki kɔ joo, ɓa əl ta ki Luwə ə nə: «Bai, kin ə re kɔ kin, sɔbi kadi m-ingə ɓi lo kəse ngərangi rəm ti goto ɓa, kadi ira ndigi ləi.» 43 Loki təl re rɔ njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi ɓi ɓəy, kəmde ɔy diriri. 44 Jaju iyə-de ə təl ɔr ndane ɓəy, əl ta ki Luwə ki kɔ mitə, un go mindine ki kəte ka kin ɓəy. 45 Go ti, təl re rɔde ti əl-de ə nə: «ftoi ta ɓi ti ne, isi ɔri kəɔ ɓəy a? Dɔ kadi kilə-m mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti asi ngata. 46 Iɪ taai adi j-awi, nje kilə-m ji dije ti ə re am!»

Kuwə Jaju

(Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

47 Loki ta nay ki ta Jaju ti ba ɓəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dəgi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je ə iləi-de. 48 Judasi ki nje kun dɔ Jaju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jaju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ɓa, e darə ə wa ən ə, uwəi-e.» 49 E be ə, re teeɪ taa par ə, sɔbi Jaju əl-e ə nə: «M-uwə ji, NJe ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rəne ti. 50 Ə Jaju əl-e ə nə: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Ba loe ti nɔɔ, dije indəi jide dɔ Jaju ti uwəi-e. 51 Ningə yə, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jaju, ində jine dɔ kiyə kasigar ləne, ɔr tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɓa tigə mbie lati gangi. 52 Nə Jaju əl-e ə nə: «flə kiyə kasigar ləi toe ti gogi, mbata dije ki njé rɔ ki kiyə kasigar a tuji-de ki kiyə kasigar tɔ. 53 Se o kadi m-asi kadi m-dəji tɔgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je dibɪ kutɪ ɓay ɓay kadi rəi rɔ ləm al wa? 54 Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nə ne je a rai ne be kin təl ta ne goto.»

55 Go ti, Jaju əl kosi je ə nə: «To tə ne ki mi nje ɓogi, ə irəi ki kiyə kasigar je,

ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? NDɔ je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al. ⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne be ɓone mba kadi ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki ndangi, tɔli tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e.

Jəju a nɔ njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71;
Jq 18.12-18)

⁵⁷ Njé kuwə Jəju je, awi sie nɔ ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki tɔe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je kawinaa ti. ⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, ɓa njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, biti re ur-n gode ti, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a tɔl tane ban wa.

⁵⁹ Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je ba pəti, sangi rəbi kadi n-ingəi dije ki njé tətə ta ki ngom dɔ Jəju ti, kadi n-gangii ta koy dɔe ti, ⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé tətə ta rəi əli ta ki ngom dɔe ti kin ka, asi-naa ti al. Ta tɔl tae ti, dije joo rəi əli əi nɔ: ⁶¹ «Dingəm kin əl ə nɔ: “M-asi kadi m-tuji kəy lə Luwə kɔ, ə m-təl m-ində gogi me ndɔ ti ki mitə.”» ⁶² Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je j taa əl Jəju ə nɔ: «Ta madi ki kadi əl dɔ ta ti ki dije a əli dɔi ti kam goto a?» ⁶³ Nə Jəju a tane mbə. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl Jəju ə nɔ: «Ki tɔ Luwə ki nje kisi kəm ba, m-dəji kadi əl-je se j, ə j Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə wa?» ⁶⁴ Ə Jəju əl-e ə nɔ: «Tɛɛ tai ti! NGa ningə m-əl səsi taga wangɔ m-adi oi təkɔ kaw ki kəte nɔɔ, a oi-mi *NGon dɔw m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi, m-a m-j dɔrɔ ti m-re me kil ndi ti.» ⁶⁵ Lo kin ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je til kibɔ je ki rɔne ti, ɓa əl ə nɔ: «əl ta ki mal dɔ Luwə ti. E kin, ji sangi kadi dɔw madi ki rangi taa əl ta dɔe ti ɓəy a? Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dɔ Luwə ti adi oi ki mbisi ne. ⁶⁶ Ta ləsi ki dɔe ti e ri ə?» Ba dije iləi-e ti əi nɔ: «E dɔw ki sɔbi koy.» ⁶⁷ Ningə

tibi man tade kəme ti je, ɓiri jide əsi-e-n je. Taa njé ki nɔ je tindəi mbəe je tɔ, ⁶⁸ ɓa əli-e əi nɔ: «Je ɓa, ji dəji, j Kirisi ki Luwə mbəte, kadi ɔra nje ndɔ ndil, ə ɔba tɔ dɔw ki indəi adi j-o.»

Piyər naji ta gər Jəju
(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nangɔ ta mbalo ti, tagane ningə, dɔne kare ki dan dɔne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je re rɔ Piyər ti əl-e ə nɔ: «J ka, j ki Jəju, dingəm ki Galile ti kin tɔ.» ⁷⁰ Nə Piyər naji ta kəm dije pəti ə nɔ: «Jagi, m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al.» ⁷¹ Go ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogɔ ti be, ningə dɔne ki rangi kare, ki nje ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je oo-e, ɓa əl njé ki ai loe ti nɔɔ ə nɔ: «Dɔw kam e ki Jəju ki Najarəti ti tɔ.» ⁷² Ə nja kare ɓəy Piyər naji ə nɔ: «Jagi, təkɔ rɔjeti, m-gər dingəm kin al!» ⁷³ Ba njaba go ti ə, dije ki ai sɔde nɔɔ, ɔti ki rɔ Piyər ti əli əi nɔ: «Təkɔ rɔjeti, j ka, j ki kare dan dije ti lie tɔ, taa ndui ki isi əl-n ta wa kin ka tɔji kadi j dɔw lie.» ⁷⁴ Ə lo kin ti, Piyər ibi rɔne ki ta ki ngə ngay ə nɔ: «M-ibi rɔm kadi Luwə ra səm ne ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm kin al.» Ba ta naa ti nɔɔ, kunə kinjə nɔ. ⁷⁵ NGa ningə me Piyər ole dɔ ta ti ki Jəju əl-e ə nɔ: «Kəte taa kadi kunə kinjə nɔ, a naji ta nja mitə ə nɔ igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tɛɛ taga, nɔ ki man kəmne.

27

Awi ki Jəju nɔ Pilati ti ki e nje kɔbe
(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Loki lo ti, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, ingəi-naa, uni ndude kadi n-təli Jəju. ² Be ə, dɔɔi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti, dɔw ki Rom ti ki e nje kɔbe dɔnangi Jude ti.

Koy Judasi
(Knjk 1.8-9)

✧ 26:64 Pa je 110.1; Daniyəl 7.13

³ Loki Judasi ki nje kun do Jaju kadi-de oo kadi gangi ta koy do Jaju ti ba, me uwe ki ta adi tal ki la ki sila kuti mita aw-n adi nje kun do nje kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatogi je la *Jipi je, ka kin, ⁴ ningə əl-de ə nə: «M-ra majal, m-un do dəw ki ra ne madi al.» Ə əi je əli-e əi nə: «Ta kare ki usi-je ti noo goto. E kin e ta lai j.» ⁵ Lo kin ti noo, Judasi oti ila la ki adi-e ka kin me kay ti la Luwa, ə aw ila kila. ⁶ Nje kun do nje kijə ne məsi kadi-kare je oyi la ka kin ningə əli əi nə: «E go rəbe ti al kadi ji buki la kin do made ti ki me kay ti la Luwa, tado e la məsi.» ⁷ Be ə, go ndude ti ki osi gonaa ti, uni la ka kin ndogi lo ndor la nje kibə ngoo, rai tə lo dibi mba je. ⁸ E mbata kin ə, biti bone ka isi bari lo ka kin «lo məsi». ⁹ Lo kin ti, ta ki nje kəl ta ki ta Luwa ti Jərəmi əl ə nə: «Taai sila kuti mita ba par tə la ki ngan *Isirayəl je oji dœe ti. ¹⁰ Adi la kin ndogi lo la nje kibə ngoo, təkı Babe əl-m.»

Jaju a no ngar Pilati ti
(Mk 15.2-5, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹¹ Jaju a no nje koḃe, *Pilati ti, ə nje koḃe daje ə nə: «I ngar la *Jipi je a?» Ə Jaju əl-e ə nə: «E ta ki tee tai ti.» ¹² Me ta je ti la nje kun do nje kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatogi je ki isi tati do Jaju ti kin, Jaju tee tane ila-de ti al. ¹³ Ə noo be, Pilati əl Jaju ə nə: «O ta je pəti ki dije a indai dai ti kam al a?» ¹⁴ Ka Jaju tee tane ile ti al, adi ndoje ngay.

Dije gangi ta koy do Jaju ti
(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)

¹⁵ Do bal je pəti, lo ra nay Paki ti, nje koḃe a or dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je daji-e kadi or-e dangay ti. ¹⁶ Ningə dokagiloə ti kin, dangay madi kare ki dije əli ta lie ngay ki tœe nə Barabasi e noo. ¹⁷ *Pilati daji kosi je ki kawinaa noo ə nə: «Na ə igei kadi m-iyə taa m-adi səsi ə? Jaju Barabasi ə se Jaju ki e *Dəw ki Luwa mbəte ə?» ¹⁸ Pilati daji ta kin be mbata gər maji kadi e ni ə ra-de do Jaju ti ə ilai-e jine ti.

¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta ti, nee adi əli-e ə nə: «Ində rai me ta ti la dəw ki dana kam al, tado kondə ne m-ingə ko ngay me ni ti mbata lie.»

²⁰ Nje kun do nje kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatogi je la *Jipi je sulai kosi je adi daji Pilati kadi or Barabasi adi-de ə tal Jaju ko. ²¹ Nje koḃe tal un ta daji-de ə nə: «Na dan dije ti ki joo kin ə igei kadi m-or-e dangay ti m-adi səsi ə?» Ba ilai-e ti əi nə: «Barabasi!» ²² Ə Pilati, daji-de ə nə: «NGa ri ə kadi m-ra ki Jaju ki bari-e Dəw ki Luwa mbəte ə?» Ba pəti əli əi nə: «E ba, sɔbi be kagidəsi ti!» ²³ Ə Pilati tal daji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Nə uni ndude ki taa ngay bəy əli əi nə: «Sɔbi be kagidəsi ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi ne madi ki kadi na n-ra goto, taa dije isi rai adi nga ki do made ti bəy, un man tog-n jine ta kəm kosi je ti, ningə əl-de ə nə: «Ta məsi dəw ki dana kam e dəm ti al. E ta ləsi.» ²⁵ Ningə dije pəti ilai-e ti əi nə: «Kadi ta məse e daje ti ki do nga laje je ti!» ²⁶ Be ə, Pilati or Barabasi adi-de, nga ningə Jaju taa adi indai-e ki ndəy kabilay, ba ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagidəsi ti.

Asigar je ibai Jaju kogii
(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)

²⁷ Asigar je la *Pilati awi ki Jaju me lo ti ki boy ki Pilati isi ti wa kin, lo ti ki bari-e pirətuwar, ningə kawı ndəgi asigar je pəti ki dœe ti. ²⁸ MBa kadi tə ibai-e kogii, ori kibı lie, ə ilai kibı ngal ki kər rœe ti. ²⁹ Oji jəgi kon ilai dœe ti, ə ilai gakira ji kœe ti tɔ, ba osi məkəsıde nangı nœe ti ə mbai sie əi nə: «Lapiya ngar la *Jipi je!» ³⁰ Tibi man tade dœe ti, taai gakira jie ti, indaii dœe. ³¹ Loki ibai-e kogii asi-de ningə, ori kibı ngal ki kər ka kin rœe ti ko, ə talı ilai kibı je lie wa rœe ti gogi, ba awi sie kadi bəi-e kagidəsi ti.

Bai Jaju kagidəsi ti
(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

³² Loki asigar je isi teeı me be bo ti ki taga ningə, ingai dingəm kare ki Sirən ti, ki tœe nə Simo. Uwai-e, indai təgi dœe ti adi oti kagidəsi la Jaju. ³³ Awi teeı lo

madi ti kare to nɔɔ, ɓari-e nɔ Golgota, ki kɔr me nɔ: «Lo ki to tɔ ka dɔ dɔw be.»
³⁴ Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki ati kadi Jɔju ay, ɔ loki ɔdi tane ti ɓa, mɓati kay. ³⁵ Asigar je ka kin ɓai Jɔju kagi-dəsi ti, ningə tigai kir (mbare) dɔ kibi je ti lie, ləbi-naa*. ³⁶ Go ti, tɔli isi nɔɔ, isi ngəmi tae.

³⁷ NDangi me bati, ne ki ra ɔ n-ɓai-e-n kagi-dəsi ti, indai dɔe ti taa ai nɔ: «Dɔw kam e Jɔju, ngar lə *Jipi je.»
³⁸ Loe ti nɔɔ, ɓai njé bogi je joo kagi-dəsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti ɔ ki nungi dɔ ji gale ti tɔ*. ³⁹ Dije ki nje dɔ rəbɔ, tigai dɔde, ningə taji-e, ⁴⁰ ai nɔ: «I ki nje tui kay lə Luwə, ɔ tɔl ra e ki rangi me ndɔ ti ki mitə ka kin, re i NGon lə Luwə ɔ, aji rɔi i wa, ɔ i taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ⁴¹ Be tɔ ɔ, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je, ki ngatɔgi je lə Jipi je ibai Jɔju kogii ai nɔ: ⁴² «Aji dije ki rangi, nɔ e wa asi kaji rone al! NGar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ɔ wa ki j-a ne kin, kadi i taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, ningə j-a j-o ta lie tɔ ta ki rɔjeti! ⁴³ Uwə kul Luwə ən ɔ, re Luwə ndige ɔ, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata əl ɔ nɔ: “Mi NGon lə Luwə”.» ⁴⁴ Taa baw kaya je ki ɓai-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin tɔ.

Koy Jɔju

(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

⁴⁵ Hə ngire kadi ti ki a jam dɔ ɓe ti, lo ndul dɔnangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo sɔlɔ. ⁴⁶ Dɔ kadi ti ki mitə, Jɔju nɔ ki ndune ki bo ɔ nɔ: «Eli, Eli, lama sabatani?» Kɔr me nɔ: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ɔ iyə-m kɔ ɔ*?»
⁴⁷ Dije madi dan njé ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningə əli ai nɔ: «Oi dɔw ka yə a ɓar Eli!» ⁴⁸ Ningə kalangi ba, dɔw kare dande ti, ay ngɔdi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jɔju kadi ay.
⁴⁹ Nə ndage je əli ai nɔ: «ɪngəm adi j-o se Eli a re aje wa?» ⁵⁰ Lo kin ti nɔɔ be, Jɔju tɔl nɔ ki ndune ki bo ɓəy, ningə kəɛ tɛɛ. ⁵¹ Ba go ti, kibi gangi lo ki a

me kay ti lə Luwə, tɔl dana joo, i taa nu biti re nangi. Dɔnangi yəki, taa mbal je ka tɔi dana tɔ. ⁵² Ta dɔ ɓadi je tɛɛi, adi dije ngay ki adi mede Luwə i i taa lo koy ti. ⁵³ Go ti gogi, loki Jɔju tɛɛ lo koy ti ɓa, dije ka kin awi me ɓe ti ki Jorijaləm ki e ɓe bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki kəmde. ⁵⁴ Loki ki bo ki dɔ buti asigar je ti ki bu ai ki asigar je ki njé ngəm Jɔju ki ai sie ooi dɔnangi ki yəki, ki ne ki ra ne kin ɓa, ɓəl tɔl-de adi əli ai nɔ: «Təki rɔjeti, dɔw kin e NGon lə Luwə.»

Dibi Jɔju

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁵⁵ Dəne je ngay ai nɔɔ, ai say, indai kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Əi dɔne je ki uni go Jɔju Galile ti nu, mba kadi rai sie. ⁵⁶ Dande ti, Mari ki Magidala e nɔɔ nim, Mari ki kɔ Jaki ai Jisəpi nim e nɔɔ, taa kɔ ngan lə Jəbəde ka e nɔɔ nim tɔ. ⁵⁷ Loki kadi aw tɔ ur, dɪngəm ki nje ne kingə kare ki Arimate ti, ki tɔe nɔ Jisəpi i nɔɔ re. E ka e dɔw ki tɔl rone nje ndo ti lə Jɔju tɔ. ⁵⁸ Jisəpi aw rɔ *Pilati ti dɔje nin Jɔju, ɔ Pilati adi ndune kadi adi-e. ⁵⁹ Jisəpi un nin Jɔju, dole ki ta kibi ki sigi, ⁶⁰ ɓa ile me ɓe nin ti ki adi uri me mbal ti ɓasine ɓəy mbata ləne wa, ningə nduguru mbal ki bo ilə ta ti, ɔ tɔi aw. ⁶¹ Loe ti kin, Mari ki Magidala ai ki Mari ki nungi ai nɔɔ, isi nangi sɔbi nɔ ɓadi.

Asigar je ngəmi ta ɓadi Jɔju

⁶² Lo ti go ti, ki e ndɔ ki re go ndɔ kində dɔ ne je dana mba ndɔ taa kəɛ ti ɓa, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je awi naa ti ɓe lə *Pilati, ⁶³ əli-e ai nɔ: «Dɔw ki bo ləje, meje ole dɔ ti tɔki ndɔ ki nje ngom dɔwe kin əl, dɔkagilo ti ki a-n ki dɔne taa ɓəy əl ɔ nɔ: “NDɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koym ɓa, m-a m-i taa lo koy ti.” ⁶⁴ Ə adi ndui adi dije ngəmi dɔ ɓadi biti ndɔ ki kɔ mitə, nɔ tɔ njé ndo je lie rai bogi nine, ɔ tɔli əli ai nɔ: “I lo koy ti.” Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a itə ki kəte ɓəy.» ⁶⁵ Ə Pilati əl-de ɔ nɔ: «Asigar je ki kadi ngəmi ta lo ɔ ai am, ɔ awi sɔde adi ngəmi dɔ ɓadi tɔki

igei.» ⁶⁶ Lo kin ti, awi dɔ badi ti, tiyɛi tae, ningə indəi asigar je kadi ngəmi tae.

28

Jəju i lo koy ti

(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Go ndɔ taa kəɛ ti, adi e ndɔ dimasi ki gin lo, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungɛ awi kadi n-ooi dɔ badi. ² Lo kin ti nqɔ be, dɔnangɛ yəkɛ yəkɛ ki əti bəl ngay, tadɔ malayka kare re nduguru mbal ta badi ti kɔ, ba təl isi dɔ ti. ³ Rɔe unji tɔ kadi be, taa kibi ki rɔe ti nda tɔ buy be tɔ. ⁴ Loki asigar je ki njé ngəm dɔ badi ooi-e, bəl təl-de adi təli toi tə nin je be. ⁵ Nə malayka un ta əl dənə je ə nɔ: «Səi, iɓəli al, tadɔ m-gər kadi isi sangi Jəju ki dije bəi-e kagi-dəsi ti. ⁶ E goto ne, i taa lo koy ti təkɛ e wa əl-n. İrai oi lo ki to ti ə to kare kin. ⁷ Ningə kadi awi law əli njé ndo je lie təkɛ “i taa dan njé koy je ti, ba aw kadi a nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti.” E kin ə e ta ki kadi m-əl səsi.»

⁸ Dənə je əti ta badi ti ki ngədi njade ti, bəl ra-de, nə rɔde nəl-de ngay. Awi ɔri poy nɛ ki ra nɛ kin adi njé ndo je lie ooi. ⁹ NDəy ba go ti, Jəju aw ingə-de, əl-de ə nɔ: «M-uwə jisi!» Ningə əi je əti ki rɔ Jəju ti, uwəi njae, əsi məkəsɛde nangɛ nqɛ ti. ¹⁰ Ə Jəju əl-de ə nɔ: «İbəli al; ə awi əli ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin ə a ooi-mi ti.»

Ta je ki tɛɛ ta asigar je ti

¹¹ Loki dənə je njiyəi dɔ rəbi ti isi awi, asigar je madi ki dan njé ngəm dɔ badi ti, awi me bɛ bo ti, əli njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je nɛ je pəti ki ra nɛ kin adi ooi. ¹² Be ə, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je kawɛ-naa ki ngatɔgi je lə *Jipi je, uni ndude. Ba go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay, ¹³ ə əli-de əi nɔ: «Ta ki kadi əli ə to kin: əli əi nɔ: “NJé ndo je lie ə rəi bogi nɛne kondɔ, loki j-isi ji to bi.” ¹⁴ Ə re ta kin osi mbi njé kɔbɛ ki bo ti ə, je wa j-a gər lo ta ki kadi j-əl-e kadi j-ɔr-n ta dəsi ti.»

¹⁵ Be ə, asigar je taai la ka kin, ba rai ki go ndu ti ki adi-de. E be ə, ta kə nɔ njé

ndo je bogi nin Jəju kin, isi njiyə-n dan Jipi je ti bitɛ bone.

Jəju ilə njé ndo je ləne

¹⁶ *NJé ndo je ki dɔgi gide kare awi Galile, dɔ mbal ti ki Jəju əl-de kadi awi ti. ¹⁷ Loki awi ə ooi-e ningə, əsi məkəsɛde nangɛ nqɛ ti, nə ki madi je badi kadi e Jəju. ¹⁸ Ə Jəju əti bəsi ki rɔde ti, əl-de ta je kin ə nɔ: «Luwə adim tɔgi je pəti me dɔrɔ ti, ki dɔ dɔnangɛ ti. ¹⁹ Awi ki rɔ gin dije ti ki dɔnangɛ ti ne pəti, itəli-de njé ndo je ti ləm, irai-de batəm me tɔ Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Luwə ti*[☆]. ²⁰ Ningə indoi-de kadi ngəmi go nɛ je pəti ki m-dəji səsi kadi irai. NGA ningə, mi, m-a mi səsi naa ti ki ndɔ je pəti, bitɛ dɔbəy ndɔ ti.»

☆ 28:19 Mk 16.15; Knjk 1.8

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi

*Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki
Marki ndangi*

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji lə Jəju Kirisi ki ndangi sə. Adi e Matiyə, Marki, Luki, ki Jə. Dande ti ki sə kin, Marki ə nje ndange ndangi adi gəji. Taa, go ndər gine ti 6a, təji kadi Marki ə ndange a e kəte tə.

Təki j-o-n təe də ti, e Marki ki ngon lə Mari ki noji Barnabasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) ə e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa bəy, Marki təji Jəju tə «NGon Luwə». Nə Jəju ndigi kadi tə kin to lo bəy tə bitə kagi-dəsi ti bəy taa kadi dije gəri. A gəri təki nje kun də buti asigar je ki bu əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy kin be.

Kəte taa kadi Jəju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re nəe ti ra rəbi lie. E be ə Jə Batisi re ra-n rəbi lə Jəju, ningə ra-e-n batəm tə (1.2-11).

Go na ti ki su na Jəju dilə lo ti, go batəm ti ki Jə Batisi ra-e, Jəju ilə ngirə kilə ləne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki təji təgi kəbe ki Jəju aw-n, ki go rəbi 6ar ki 6ar dije kadi uni goe, ki go rəbi nə ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi nə kəji je ki əti 6əl, ki nga ki nga njé moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki təji Jəju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kə ti, ki lo koy ti, ki lo ki lo koy ti (8.31-10.52). NJa mətə, Jəju əl njé ndo je ləne ta də koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta səbi-n dəne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al tə.

Jəju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rə njé kun də Jipi je ti, loki tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə kə. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jəju ingə kadi ndo-n dəbəy nə ndo njé ndor-e je, ki kosi je, ki njé ndo je ləne (11-13). Bəy tə, Marki təji ndə ki dəbəy ti ki joo ki e

dəbəy ndə lə Jəju. Me ndə ti ki dəbəy ti ki joo kin ə j-ingə nə kuso ki dəbəy ti ki Jəju uso ki njé ndo je ləne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisəmane ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki gangi ta koy də ti, ki 6ə ki 6əi-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e 6e nin ti (14-15).

Go ti, lo təl tae ti, Jəju j lo koy ti ndə ki kə mətə lə ndə koye, adi dəne je ki awi də 6adi ti, ingəi 6e nin to kare. Be ə, dəne je ayi-naa kadi awi ərri poye njé ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki j itidə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki Marki ndangi kin ilə nangi ə, igər maji təki Jəju e «NGon Luwə» ki rəjeti wa wa? Se igər təki nje kun də buti asigar je ki bu əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy be tə wa?

Jə ki nje ra dije batəm

(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Jə 1.19-28)

¹ Poy Ta ki Maji ki əji də Jəju Kirisi, ki NGon lə Luwə, ə kulə ngire to kin.

² NDangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte nqi ti,

Kadi ra go rəbi nqi ti.

³ NDU dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə 6əbe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»[☆]

⁴ Jə Batisi tēē ilə mbe dilə lo ti ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.»

⁵ Dije pəti ki dənangi Jude ti ki 6e bo Jorijaləm ti, rəi rə Jə ti, təri ndude də majal je ti ləde, adi Jə ra-de batəm me ba Jurde ti. ⁶ Kibi ki Jə ilə rəne ti, e ki ra ki bi jambal, ningə də mene ki nda tə. Nə kusoe e gibiri je ki təji je par. ⁷ Jə əl kosi dije ə nə: «Dəw madi ki nje təgi ki əti 6əl, ki itə-m say, a re gom ti noo. E dəw ki kilə sa lie ka m-asi kilə dəm nangi tuti al. ⁸ Mi, m-ra səi batəm me man ti, nə e, a ra səi batəm, me NDil Luwə ti.»

Jə ra batəm Jəju

(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Jə 1.29-34)

⁹ Dəkagiloe ti kin, Jəju j Najarəti ti, ki e ngon 6eko ki Galile ti, re adi Jə ra-e batəm, me ba Jurde ti. ¹⁰ Loki Jəju isi

☆ 1:3 Malasi 3.1; Ejay 40.3

teɛ me man ti, oo dɔrɔ teɛ tane, ningə oo NDil Luwə, risi tə də dum be re isi dɔe ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi teɛ dɔrɔ ti, ə nə: «I NGonm ki nje ndigi ləm, ki j ne rɔnəl ləm ki bo ngay*.»

¹² Kalangi ba go ti, NDil Luwə ɔsi Jəju aw sie dilə lo ti. ¹³ Jəju ra ndo dɔsɔ dilə lo ti. *Sata re rɔe ti, na-e. Jəju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

Jəju lə mbɛ Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə ti ki uwəi Jə dangay ti, Jəju aw Galile ti, ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə Luwə ə nə: ¹⁵ «Dɔkagilo ki Luwə ɔji ka re nga, ningə kɔbe lə Luwə ka, e bəsi rəsi ti tɔ. Iyɛi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, ə adi mesi Poy Ta ki Maji.»

Dije ki dɔsay ki Jəju ɔar-de
(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)

¹⁶ NDɔ kare, Jəju a də kadi ba bo ti ki Galile ningə, oo Simo əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti. ¹⁷ Jəju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi itəli njé ndo dije kadi ingəi kaji.» ¹⁸ Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie. ¹⁹ Jəju ɔti ndəy kate ningə, oo Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbədə, isi me to ti, isi rai go bandi je ləde. ²⁰ Kalangi ba, Jəju ɔar-de, ningə iyəi bawde Jəbədə ki njé ra sie kilə je, me to ti, ə awi ki Jəju.

Jəju əji dəw ki ndil ki majal ra-e
(Lk 4.31-37)

²¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne awi Kapərnayim ti. Jəju ur kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki ndo taa kəɔ ləde, ningə ilə ngirə ndo nɛ. ²² Nɛ ndo lie, əti dije ki isi ooi dɔe bəl ki dum, mbata ndo nɛ ki tɔgi ki ingə rɔ Luwə ti, ɔi ndo nɛ tə njé ndo ndu-kun je al. ²³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde nɔɔ, nɔ ki ndune ki bo ə nə: ²⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə, ige rɔje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: j ki Kay njay lə Luwə.» ²⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki tɔgine ə nə: «Uti tai, ə iteɛ kɔ rɔ dingəm ti kam.» ²⁶ Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji dingəm rururu,

ki tɔgine, ningə teɛ rɔe ti ki nɔ tane ti. ²⁷ Nɛ kin əti dije bəl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ri ə ra nɛ be ə? Oi nɛ ndo ki sigi, ki aw ki tɔgine ngay kin! Ningə, ndil je ki majal ka, ilə-de gin tɔgine ti, adi təli rɔde go ndue ti bəy tɔ.» ²⁸ E be ə, dije sanəi-naa ki tɔba lə Jəju, dɔnangi ki Galile ti kalangi ba.

Jəju adi rɔ nga njé moy je ngay
(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹ Loki teɛi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ka kin ningə, Jəju əi ki Jaki nim, Jə nim, awi me kəy ti lə Simo əi ki Andire. ³⁰ Məm Simo ki dəne, rɔe o por rigi rigi, adi to nangi. Be ə, loki Jəju ur me kəy ti ningə, kalangi ba, əli-e ta rɔ to lie. ³¹ Jəju re rɔe ti, uwə jie, un-e ki taa, ningə, rɔe ki kate tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rɔ nga. Go ti, ra nɛ kuso adi-de.

³² Loki lo səl, go kadi kur ti, dije rəi ki njé moy je, ki dije pəti ki ndil je ki majal, rai-de, rɔ Jəju ti. ³³ Dije pəti ki me ɔe bo ti kawinaa ki ta kəy ti, ta kəy ti. ³⁴ Jəju adi rɔ nga, njé moy je ki dangi dangi, taa tuwə ndil je ki majal dɔde ti kɔ tɔ. Ningə, adi ta rəbi, ndil je ki majal kadi əli ta al, tadɔ gəri-e bəti.

Jəju ilə mbɛ Poy Ta ki Maji Galile ti
(Lk 4.42-44)

³⁵ Ta gin lo ti, loki lo tijə al bəy, Jəju j taa, teɛ me kəy ti aw dilə lo ti, ningə loe ti nɔɔ, ilə ngirə kəl ta ki Bawne. ³⁶ Simo əi ki ndəgi dije ki əi sie, awi sangi Jəju. ³⁷ Loki ingəi-e ningə, əli-e əi nə: «Dije pəti a sangi-ni.» ³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Adi j-awi ngan ɔe je ti, ki kadi ti kin ngata, tadɔ, sɔbi kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji nu tɔ. MBata, m-re kadi m-ra kilə kin.» ³⁹ E be ə, Jəju njiyə dɔnangi Galile ti ba pəti, ilə mbɛ Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ningə tuwə ndil je ki majal tɔ.

Jəju nga nje banji
(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰ Nje banji ɔti re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsine nangi nɔe ti, ningə nɔ dɔe ti ə nə: «Re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ⁴¹ Jəju oo kəm-to-ndoo

lie, adi ilə jine ɔde-n, ningə, əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji lai ur, adi roi ay njay.»⁴² Ta naa ti nɔɔ banji lie ur, adi rɔe nga.⁴³ Ningə kəte bəy taa kadi Jəju iyə adi aw, ndəje ki tɔgine ngay,⁴⁴ ə əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw ɔji roi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki ndu-kun lə *Moji dəji. fra be mba kadi gəri təki banji lai ur adi ingə rɔ nga.»⁴⁵ Nə loki dɪngəm ka kin ɔti aw ningə, ilə mbə dɔ ne ti ki Jəju ra sie kin, adi dije pəti ooi. Ne kin ra adi Jəju asi kadi ur me be bo ti ki rangi, ta kəm dije ti ja ja al ngata. Be ə, isi gidi be ti, dilə lo ti, ningə dije j ki lo je ki dangi dangi, rəi rɔe ti.

2

Jəju adi rɔ nga dəw ki rɔe oy njururu (Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ NDɔ ngay al go ti, Jəju təl aw Kapərnayim ti. Dije gəri kadi e me kəy ti nɔɔ. ² Dije kawinaa ngay, adi lo ibə-de ndingi nding, lo ki kadi dəw ilə njane ti ka goto, biti ki ta kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju ndo-de Poy Ta ki Maji lə Luwə. ³ Dije madi oti dəw ki rɔe oy njururu rəi sie rɔ Jəju ti. Dɪngəm je sɔ, ə oti-e. ⁴ Lo kadi awi sie, iləi-e nɔ Jəju ti goto, mbata, dije ibəi lo ndingi nding. E be ə, ali taa, ndui dɔ kəy*, sɔbi dɔ lo ki Jəju e ti, ningə ki bole ka kin ə, iləi nje moy ki ne koti njé moy je, ki dɔɔi kulə ti, nɔ Jəju ti. ⁵ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rɔe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, majal je lai e ki kiyə go kɔ.» ⁶ NJé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nə je isi me kəy ti nɔɔ, isi məri ta əi nə: ⁷ «Ra ban ə dəwe kəm, əl ta be ə? Əl ta ki mal dɔ Luwə ti. Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal lə dije kɔ, dəw ki rangi goto.» ⁸ Ta naa ti nɔɔ, Jəju gər mər ta je ləde kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ⁹ Kəl nje rɔ koy njururu kə nə: “Majal je lai e ki kiyə go kɔ” 6a ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: “I taa, un tuwə lai, ə injiyə,” ə ngə ngay al ə? ¹⁰ Re e be 6a,

m-a m-ɔji səi təki mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgi dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nə: ¹¹ «I taa, un tuwə lai, ə aw be.» ¹² Ba dɪngəm j taa ta naa ti nɔɔ, un tuwə ləne, ə tɛtə ta kəm dije ti aw. Bəl ra dije pəti, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o ne ki be kin kəte al bəy!»

Jəju bar Ləbi (Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Jəju təl aw kadi ba bo ti gogi. Dije pəti rəi rɔe ti, ningə ndo-de ne. ¹⁴ Loki Jəju isi də ningə, oo *Ləbi ki ngon lə Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti. Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə Ləbi j taa, un go Jəju. ¹⁵ Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Ləbi. *NJé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, ngay, isi naa ti ki Jəju ki njé ndo je lie ta ne kuso ti, mbata ko dije ki be kin ngay ə njiyəi goe ti, muki muki. ¹⁶ Loki njé ndo ndu-kun je ki me buti ti lə *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi isi uso ne ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je a?» ¹⁷ Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, 6i e njé rɔ nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. Ningə, m-re mba bar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo.»

Kəl ta ki Luwə ki kiyə ta ne kuso (Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

¹⁸ NDɔ kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta ne kuso. Dɔkagilo ti kin ə dije rəi rɔ Jəju ti dəji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta ne kuso, ə yəi je, rai al ə?» ¹⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi e go rəbe ti kadi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti, a iyəi ta ne kuso dɔkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? Jagi dɔkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti, a asi kiyə ta ne kuso, al. ²⁰ NDɔ je a rəi nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə, dɔkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne

* **1:44** Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki 6a tɔ Luwə al. * **1:44** Ləbətiki 14.2-32 * **2:4** Kəy ki əli ta dɔ ti e kəy ki rai adi dɔe lay. E kuji ra kəy ki dɔnangi Paləsitin ti.

kuso. ²¹ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a j̄ ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy. ²² Taa, dəw a un kasi kandi nju ki j̄ al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a j̄ 6a, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki kasi kandi nju je pəti a təli ne ki tuji kə. Be ə, re kasi kandi nju j̄ al bəy 6a, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

Ta lə Jəju də ndə ta kəə ti
(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

²³ Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *Njé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je də njiyə ti usoi. ²⁴ Ningə *Parisi je əli Jəju əi nə: «O ne ki to kin: njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.» ²⁵ Jəju əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki ne ngə səde, ə 6o ra-de ki dije ki goe ti kin ndə kare al biti a? ²⁶ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi, uso, ə adi dije ki gone ti usoi tə.» ²⁷ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Luwə ər ndə ta kəə ində ta dangi mba maji lə dəw, 6i ra dəw mbata ndə ta kəə al. ²⁸ E be ə, mi *NGon dəw, ndə taa kəə wa ka m-aw ki təgi də ti.»

3

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu
(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

¹ Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi bəy. Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nqo. ² Dije isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dəe ti. ³ Jəju əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.» ⁴ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «Ri ə maji mba kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta

yo ti ə se kadi iye adi tuji kə ə?» Lo to jijiji, dəw kare ka əl ta al. ⁵ Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ki wongi, mee tinge dəde ti ngay mbata me ngə ləde. Ningə əl dingəm ka kin ə nə: «Isurə jii.» Dingəm surə jine ningə, jie təl to maji kare. ⁶ Ə loki *Parisi je tēi taga 6a, awi kalangi ba ingəi njé ki gin *Erodi ti əli-naa səde ta ki də Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Kosi dije rəi rə Jəju ti
(Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)

⁷ Jəju əti aw ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Ningə kosi dije ngay rəi goe ti. Kosi dije ka kin j̄ dənangi Galile ti je, dənangi Jude ti je, ⁸ 6e bo Jorijaləm ti je, dənangi Idume ti je, dənangi ki gidi ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidi 6e bo ki Tir ki Sidə ba pəti ka rəi goe ti tə. Kosi dije kin rəi rə Jəju ti, mbata oy poy ne je ki ra. ⁹ Jəju əl njé ndo je ləne kadi indəi də to madi dana dangi adine, mba kadi kosi dije mborəi-ne al. ¹⁰ Təki rəjeti, Jəju adi rə nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rəde ti, nagi rəde mba kadi n-ədi rəe. ¹¹ Loki dije ki ndil je ki majal uwəi-de gin təgide ti ooi-e ningə, əsi məkəside nangi nqə ti, uni ndude ki taa nqi əi nə: «I NGon lə Luwə!» ¹² Nə, ndəji-de ki təgine kadi rai adi dəw gər-ne al.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

¹³ Go ne je ti kin, Jəju aw də mbal ti, 6ar njé ki ge-de, ningə rəi rəe ti. ¹⁴ MBQ dije ti ki 6ar-de kin ə Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo ki kadi əi sie naa ti ki dəkagilo je pəti. Əi sie naa ti, mba kadi ilə-de adi awi iləi mbə Poy Ta ki Maji. ¹⁵ Taa awi ki təgi kadi tuwəi ndil je ki majal tə. ¹⁶ Tə dije ki dəgi gide e joo ki Jəju mbəti-de ə to kin: Simo, ki Jəju ində təe nə Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngon lə Jəbədə əi ki ngokone Ja, ki Jəju 6ar-de joo pu nə Bowanərjəsi, ki kər me nə «ngan lə ndangindi*», ¹⁸ ki Andire, ki Pilipi, ki Batiləmi, ki Matiyə, ki Tomasi,

* **3:17** Bowanərjəsi (ngan lə ndangindi) e tə ki Jəju ində də Jaki əi ki Ja. Dəw gər ne ki ində-n tə kin dəde ti al, nə dije madi ndəri gine ningə əli əi nə Jəju 6ar-de ngan lə ndangindi mbata əi dije ki ne ra ki ki təgi to məside ti.

ki Jaki ki ngon la Alpe, ki Tade, ki Simo ki e mbo njé rɔ mbata kingə dɔ la be lade ti, ¹⁹ taa Judasi Isikariyoti ki nje kun dɔ Jəju tɔ.

Jəju ki nojine je

²⁰ Jəju aw be ningə, kosi dije rai uti kam lo ka ka bəy, adi lo kadi ai ki njé ndo je ləne ingəi dɔkagilo kadi usoi ne ka goto. ²¹ Loki noje je ooi poy ta kin ningə, rai mba kadi n-əri-e n-awi sie be, tado əli əi nə: «Dəe isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

²² Njé ndo ndu-kun je la Luwə ki i Jorijaləm ti əli əi nə: «Bəljəbul isi mee ti. Ningə e ki tɔgi la ngar la ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

²³ Be ə Jəju bar-de ki rone ti ningə, ər-de gin ne je me kuji ta je ti ə nə: «Oi kadi *Sata a tuwə dije la Sata ban? ²⁴ Kin ə, dije ki me beko ti ki kare ba, tɔli dɔ-naa ti rɔi-naa ə, beko kin a a taa al. ²⁵ Loki dije ki me kəy ti ki kare ba tɔli dɔ-naa ti, rɔi-naa, me kəye kin a ra tɔgi kaw kate al. ²⁶ Re Sata ə wa adi dije lie tɔli dɔ-naa ti ki rɔ, adi gangi-naa dana joo ə, kɔbe lie a ra tɔgi kaw ki kate al, gine a gangi. ²⁷ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, kin ə re dəw uwə dəw ki nje tɔgi dɔɔ-e kate al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dɔɔ-e ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təki mene ge. ²⁸ M-əl səsi təki rɔjeti: Majal je pəti ki dije rai, se ne taji je pəti ki a tɔtɔ tade ti ki dɔ Luwə ti, Luwə a iyə goe kɔ adi-de. ²⁹ Nə re dəw əl ta ki mal dɔ NDil Luwə ti ningə, Luwə a iyə go kɔ ade al ratata. Dəw kin a oti kəy majal ləne kin ki nɔne ti.» ³⁰ Jəju əl-de ta kin be mbata njé ndo ndu-kun je əli əi nə: «Aw ki ndil ki majal rone ti.»

Ko Jəju ki ngakoe je ki rɔjeti

(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)

³¹ Ko Jəju ki ngakoe je rai ai taga, ningə ilai dəw kare kadi bar-e adi-de.

³² Kosi dije ngay gəi gide wuki. Loki rai əli-e əi nə: «O koi je, ki ngakoi je ai taga nɔɔ, a sangi-ni.» ³³ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə je ə ai kom je ki ngakom je ə?»

³⁴ Ba go dije ki isi gəi dɔe wuki ka kin, ningə əl ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je

ə isi kin. ³⁵ Tado dəw ki nje ra ndigi la Luwə ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

4

Kuji ta ki dɔ nje dibi ne ti

(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)

¹ Jəju ilə ngirə kadi ndo dije ne kadi ba bo ti bəy. Kosi dije ngay kawinaa gəi gide, adi aw, al isi me to ti, nangi dɔ ba ti. Kosi dije ai ngangi ba ti ne, tɔli kamde ki dɔe ti. ² Jəju ndo-de ne je ngay me kuji ta je ti. Me ne ndo ti lie, əl-de ə nə: ³ «Nje ndr kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dɔkagilo ti ki a ilə ko, kə ko je madi tosi ngangi rəbi ti adi yəl je rai oi maki. ⁵ Kə ko je ki nungi tosi dɔnangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dɔnangi asi tam ilai ngirəde ti goto. Nə ke ə tɔgi kalangi ba, tado ngirəde to tane. ⁶ Loki kadi əsi ningə, ngan ko je ka kin ndolai mbaw, ɔa go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tɔgi ndəmi-de mbəl, lo kadi andi goto. ⁸ Nə kə ko je madi tosi dɔnangi ti ki maji. Be ə, tɔgi kalangi ba, adi andi. Ki nə je andi asi kuti mitə, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi bəy andi asi bu kare tɔ.» ⁹ Go ti ningə, Jəju əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta ɔa, kadi oo dɔ ta kin maji!»

MBa ri ə Jəju ndo ne ki kuji ta je ə?

(Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)

¹⁰ Loki kosi dije awi ningə, njé ki njé nay sie, ki njé ndo je lie ki dɔgi gide e joo, dəji-e kadi ər-de gin kuji ta je ki ndo-n ne kadi n-gəri. ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Səi, Luwə tɔtɔ ki dɔ ne ki to lo bɔyɔ ti ki oji dɔ kɔbe lie adi səsi. Nə ndəgi dije ki ai taga, ingəi ne ndo je pəti ki kuji ta.

¹² E be mba kadi, «Re goi lo maji ka ooi ne al nim, Re ooi dɔ ta maji ka gəri me al nim, Tado re gəri me ningə, A tɔli rɔde go Luwə ti kadi Luwə iyə go majal je lade kɔ».✧»

Jəju ər me kuji ta ki oji dɔ nje dibi ko

(Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)

✧ 4:12 Ejay 6.9-10

13 Jəju əl-de ə nə: «İgəri me kuji ta kin al a? A re igəri me kuji ta kin al ə a rai ban ə a igəri ndəge je ə?» 14 NJe kilə ko, ne kilə lie e Poy Ta ki Maji lə Luwə. 15 Ka ko ki tosi ngangı rəbi ti, oji də dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə *Satə re or ta ki ooi ka kin mede ti kalangi ba kə. 16 NGa ningə, əi je ki tosi dənangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ningə, taai langisi ba ki rənəl, 17 nə ta kin, ilə ngirəne mede ti al. Əi dije ki njé kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kə je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re 6a, iyəi kadi-me ləde kə kalangi ba. 18 Ka ko ki tosi dan kon je ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, 19 nə me ka sururu də ne je ti ki dənangi ti, ki ra ta ne maji je ki dənangi ti, taa 6o ne je ki rangi ki dangi dangi, uti də ta ki ooi, adi lo kadi andi goto. 20 Ningə, ndəgi kə ko je ki tosi dənangi ki maji ti, oji də dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningə taai mede ti, ə teji ki kandidate tə. Ki madi je andi kuti mitə je, kuti mehe je, ki 6u kare je.

*Kuji ta ki oji də lambi
(Lk 8.16-18)*

21 Ningə Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo də ti, ə se ində gin tirə ti a? A ində də ne ti taa. 22 Ne je pəti ki e ki ra gidi ngəy ti, a to taga ta kəm dije, ə ne je ki e ki ra lo 6əy ti, a to ki taga pay tə. 23 Re dəw aw ki mbine mba koo-n də ta ningə, kadi oo maji.» 24 Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «Maji kadi uri mbisi maji oi də ta, 6i oy ki nqə be al. Ba kadi igəri təkı go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tə. Ningə ta ki gangi ki dəsi ti a itə e ki səi igangi dəde ti kin 6əy. 25 Be ə, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e də ti 6əy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa 6əy.»

Kuji ta ki oji də kandi ne ki dibi

26 Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «Kəbe lə Luwə to tə dəw ki aw dibi ne me ndər ti ləne be. 27 Go ne dibi ti kin, re nje ndər to 6i ə se, to 6i al ka, kondə ki kada, ne ki dibi, ibə ə isi təgi tə, ki kanji kadi

nje dibe gər-n rəbi ki isi təgi-n. 28 Nangi wa ki dərəne, ra adi ko ibə ə təgi, kade te, ningə go ti gogi, or dəne, ə andi. 29 Ningə dəkagilo ki də ko kər asi lo kijə ti, dəw re ijə ko tadə naye asi*»

Kuji ta ki də kə kagi ti ki bari-e mutadi

(Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)

30 Jəju əl-de 6əy ə nə: «Ri ə j-a j-uni kadi j-əjii kəbe lə Luwə ə? Ə se kuji ta ki ban ə j-a j-un kadi j-əl-n ta ki də ti ə? 31 Kəbe lə Luwə to tə kandi ne ki bari-e mutadi kin be. E kandi ne ki du itə kandi ne je pəti ki dəw isi dibi dənangi ti ne. 32 Loki dəw dibe ningə, təgi ə təl kagi tay ki bo, itə ndəgi kagi tay je pəti. Bajie je ki təi, boyi ngay, kadi yəl je uwəi lo kisi də ti.» 33 Ki kuji ta je ngay ki toi be, ki dije asi kadi gəri, ə Jəju ndon-de ta lə Luwə. 34 Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. Ningə dəkagilo ki nayi ki njé ndo je ləne wa par 6a, or-de me pəti.

*Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)*

35 Me ndəe ti nqə, də ji lo səl ti ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.» 36 İyəi kosi dije, ningə njé ndo je awi ki Jəju me to ti ki re e ti kəte. To je ki rangi dani-e. 37 Ningə, nəl ki bo ngay bə səde busi də bati. Pulum ta man ində kadi to bigim bigim adi man isi rosi to. 38 Jəju lə ne gəti-n dəne, ə to mongi to ti, isi to 6i. *Njé ndo je lie ndəli-e ki nqə tade ti əi nə: «NJe ndo, j-isi j-oy be kə oo al a?» 39 Jəju ndəl də 6i ti, ndangi nəl, ə əl man ba ə nə: «A lo ka ti! Adi lo to jijiji!» Loe ti nqə, nəl ta kəə adi lo təl to jijiji. 40 Ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Biti 6one ka adi mesi al 6əy a?» 41 Bəl rade ngay, adi dəjinaa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə, nəl je ki ba je ka ooi ta lie be ə*?»

5

Jəju tuwə ndil je ki majal də dingəm ti dənangi Gərasa ti

(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne tɛɛi gidi ba ti, dɔnangi ti lə dije ki Gərasa ti. ² Loki Jəju i me to ti ur nangi ningə, taji naa ti nɔɔ, dəw madi kare ki aw ki ndil ki majal rone ti, tɛɛ dɔ badi je ti re inge. ³ Dəw ka kin ra be dɔ badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi dɔe lo ka ti goto. ⁴ Dɔɔi-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti tɔ. Nə gangi kulə gindi riw riw, taa tati gindi nɔsi nɔsi tɔ. Dəw ki asi kuwe gin tɔgine ti goto. ⁵ Dɔkagilo je pəti, kondɔ ki kada, lo njiye e dɔ badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tijə rone gangi bati bati ki gaji mbal je. ⁶ Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngɔdi re ɔsi məkəsine nangi nɔe ti. ⁷ Ningə ur kəl ki tɔgine ngay ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dɔrə ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? M-uwə njai me tɔ Luwə ti, adi-m kɔ al!» ⁸ Əl ta kin be tadɔ ta ki Jəju əl-e ə nə: «I ndil ki majal, itɛɛ kɔ rɔ dingəm ti kin.» ⁹ Jəju dɔje ə nə: «Tɔi nə na?» E təl əl-e ə nə: «Təm nə “kosi njé rɔ je”, mbata ji bay ngay.» ¹⁰ Nɔ ki dɔ Jəju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwə-de kɔ me be ti kin al.

¹¹ Dɔkagiloe ti kin, kosi kɔsongi je ngay a usoi ne kadi mbal ti nɔɔ. ¹² NDil je ki majal nɔi dɔ Jəju ti əli-e əi nə: «ftuwə-je adi j-aw dan kɔsongi je ti kam, j-ur mede ti.» ¹³ Jəju ndigi sɔde dɔ ti, adi tɛɛi me dingəm ti ka kin, ə awi uri me kɔsongi je ti. Taji naa ti nɔɔ, kosi kɔsongi je ki asi dibi joo kare, bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi. ¹⁴ NJé ngəm kɔsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndər je, ɔri poy ne ki ra ne kin dije, adi dije awi kadi n-ooi ne ki ra ne ka kin. ¹⁵ Loki dije ka kin rəi tɛɛi rɔ Jəju ti ningə, ooi dingəm ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi rɔe ti. Ooi-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rone ti tɔ. Ne je kin ra adi bəl rade ngay. ¹⁶ Ningə dije ki awi lo ne je ti ki Jəju ra, ɔri madide je poy ne ki tɛɛ dɔ dingəm ti ki aw ki ndil je ki majal, ki ne ki tɛɛ dɔ kɔsongi je ti. ¹⁷ Be ə, iləi ngirə kadi nɔi dɔ Jəju əi nə: «Njai ba, iyə dɔnangi ləje, ə aw.» ¹⁸ Dɔkagilo ti ki Jəju isi al me to ti gogi ningə, dingəm ki Jəju tuwə ndil

je ki majal me ti ka kin dɔje kadi n-aw sie. ¹⁹ Nə Jəju ɔdi al, ə əl-e ə nə: «ɔti aw be dan noji je ti, ɔr-de poy ne ki Babe ra sai ki koo kəm-to-ndoo ki əti bəl ki ɔji dɔi ti kin.» ²⁰ E be ə, dingəm ka kin ɔti aw dɔnangi be bo je ti ki dɔgi, ɔr poy ne je ki Jəju ra sie. Dije pəti ki oy ta kin, əti-de bəl.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki ta lə dənə ki nje moy məsi

(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)

²¹ Loki Jəju təl aw gidi ba ti ki to ningə, kosi dije ngay kawinaa rɔe ti kadi ba ti. ²² Ningə dingəm kare ki dan njé kun dɔ kəy kawinaa ti lə *Jipi je, ki tɔe nə Jayrusi re. Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, ²³ nɔ dɔe ti ki man kəmne ə nə: «NGonm ki dənə ki du isi oy. Njai ba, kadi aw ində jii dɔe ti adi ingə rɔ nga, ə oy al.» ²⁴ Jəju ɔti aw sie, ningə kosi dije ngay njiyəi goe ti, mborəi-e ki yo je ki ne je.

²⁵ Dənə kare ki moy məsi ade kɔ bəl dɔgi gide e joo e dan kosi dije ti nɔɔ. ²⁶ Moy kin ade kɔ ngay, adi ay ngɔdi ngay tɔ go dije ti ki njé ra dije moy, nə tuji ne kingə ləne dɔ ti kɔ kare, ningə ingə kɔ jide ti tɔ kingə yo. Moy aw ki kəte tɔ kaw par par, ne ki to soti goto. ²⁷ Dənə ka kin oo ta lə Jəju. Be ə, dan kosi dije ti, re ki rəbi ki gidi Jəju ti, ɔdi ta kibi lie. ²⁸ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie par ə m-ɔdi ə, rəm a nga.» ²⁹ Ningə taji naa ti nɔɔ par gin məsi lie gangi, adi gər me rone ti təkɔ rone nga ngata. ³⁰ Loe ti nɔɔ, Jəju gər me angalne ti təkɔ tɔgi tɛɛ rone ti. Be ə, təl kəmne gogi dan kosi je ti, dɔji-de ə nə: «Nə ə ɔdi ta kibi ləm ə?» ³¹ *Ə njé ndo je lie əli-e əi nə: «I wa igər maji kadi kosi je mborəi-ni ki yo je ki ne je, ə itəl idəji ə nə: “Nə ɔdi-m bəy a?”» ³² Nə Jəju nay ki lo gɔ lo ti gə gidine kadi n-oo dənə ə wa ki ra ne kin. ³³ Bəl ra dənə ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gər ne ki ra-e me rɔe ti. Be ə, re osi nangi nja Jəju ti, əl-e ta je ki rɔjeti pəti ki to mee ti. ³⁴ Nə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya, ə kadi ingə rɔ nga dɔ moy ti ləi.»

³⁵ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dije madi i me kəy ti lə Jayrusi, ki e ki

bo dɔ kəy kaw-naa ti lə Jipi je, rai əli Jayrusi əi nə: «NGoni oy, itapi NJe ndo, al ngata.» ³⁶ Loki Jəju oo ta kəlde be ningə, use dɔ ti al, ə əl ki bo ki dɔ kəy kaw-naa ti ə nə: «Adi bəl rai al, adi mei par!» ³⁷ Jəju ɔgi kadi dije awi sie, nə iyə Piyər nim, Jaki nim, Ja ki ngoko Jaki nim par ə adi awi sie. ³⁸ Loki rai teei be lə ki bo ki dɔ kəy kaw-naa ti ningə, Jəju oo dije ki isi singəi sokito, isi noji je, uri wuy je. ³⁹ Jəju ur me kəy ti ningə, əl-de ə nə: «Ra ban ə dije singəi dɔ-naa ti sokito ki nɔ be ə? NGon oy al, nə to bi kare.» ⁴⁰ Dije ibai Jəju kogii. Be ə, Jəju adi dije pəti tee taga, ningə baw ngon nim, kɔ ngon nim, njé ndo je lie ki dani-e nim par ə awi sie me kəy ti ki ngon to ti. ⁴¹ Jəju uwə ji ngon, əl-e ə nə: «Talita kumi!»* Adi kər me nə: «NGon ki dəne, m-əli m-ə nə, j taa!»

⁴² Taji naa ti noo, ngon ki dəne j taa, njiyə, tadɔ bale e dɔgi gide e joo. Ne ki Jəju ra kin əti dije bəl ki dum. ⁴³ Lo kin ti, Jəju daji-de kadi əli ta ne ki ra ne kin dəw madi al. Ningə, əl-de kadi adi ne kuso ngon ki dəne ka kin uso.

6

Dije ki Najarəti ti taai me Jəju al
(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

¹ Jəju j loe ti noo, aw be bo ti ki tɔgi ti*, naa ti ki njé ndo je ləne. ² Loki ndo ta kəə lə *Jipi je asi ningə, Jəju ilə ngirə ndo dije ne me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Dije ngay ki oi ne ndo lie, ne ndo kin əti-de bəl, adi əli əi nə: «Dəw kam, ingə ne ndo kin ra ə? Ə nə ə ade gosi ta ki əti bəl be kin ə? Tɔgi ki ra-n ne kɔji je ki əti bəl be kin ingə ra ə? ³ Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simo je, əi ngakɔe je al a? Taa, konane je ka isi sɔje ne tɔ al a?» Ta ki daji kin ɔgi-de kadi adi mede Jəju. ⁴ Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, e me be koje ti, ki dan noje je ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵ Lo kadi Jəju ra ne kɔji ki əti bəl me be ti ki Najarəti ti goto, nə ində jine dɔ njé moy je ti ki

nə je gandi gandi par, adi-de ingəi rɔ nga. ⁶ NDɔji Jəju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo

(Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)

Jəju njiyə ki ngan be je ki gugɔ dɔ Najarəti, ndo dije ne. ⁷ Ningə, Jəju bar njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de tɔgi dɔ ndil je ti ki majal tɔ. ⁸ Jəju ndər mbide kadi uni ne kare mbata dɔ rəbi al, nə gəl kare ba par. Əl-de ə nə: «A uni ne kuso al nim, bəl al nim, taa a biigiri la me kulə dɔ bədisi ti al nim tɔ. ⁹ Əl sa njasi ti, ə awi ki kibɔ kare ba.» ¹⁰ Kin ə uri me kəy ti madi, ə uwə sasi rone ti ə, isi ti ratata ndo kawsi ti. ¹¹ Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi sasi ki rəde ti, ə se mbati koo dɔ ta ləsi, loki isi teei me be ti kin ki taga ningə, indəi bu ki njasi ti kɔ†, mba kadi to tə ne ndəji ndude. ¹² *NJé ndo je awi iləi mbe Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kɔ. ¹³ Tuwəi ndil je ki majal ngay taa uri yibi dɔ njé moy je ti ngay adi ingəi rɔ nga tɔ.

Koy Ja Batisi

(Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)

¹⁴ NGar *Erodɔ oo ta lə Jəju, tadɔ tɔba lie asi lo je naki naki. Dije ki nə je əi nə: «Ja Batisi j taa dan njé koy je ti. Gine kin ə aw-n ki tɔgi mba ra-n ne je ki əti bəl bəl.» ¹⁵ Nje ki nungɔ əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» NJé ki nə je bəy əli əi nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti tə njé ki rai kəte kin be tɔ.» ¹⁶ Loki Erodɔ oo ta kin ningə, əl ə nə: «E Ja ki ndo ki madi gangi dɔe ka ə j lo koy ti.»

¹⁷ Erodɔ əl be, tadɔ ndo ki adi uwəi Ja, dɔɔi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodɔiyadi, ki ne ngokɔe Pilipi, ki tae nene ti, ¹⁸ ə Ja əl-e ta dɔ ti ə nə: «E go ti al kadi itaa ne ngokɔi, nei ti*.» ¹⁹ Wongɔ ra Erodɔiyadi dɔ Ja ti ngay, adi sangi rəbi tɔl-e, nə asi tɔl-e al. ²⁰ Tadɔ Erodɔ bəl Ja, gər kadi e dəw ki nje ra ne ki dana, taa e dəw ki ay njay tɔ. Be ə, Erodɔ ngəm-e-n maji. Loki

* **5:41** Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi əli tɔ dɔkagilo ti lə Jəju. * **6:1** Be ki Jəju tɔgi ti e Najarəti, dɔnangɔ ti ki Galile. † **6:11** Ta lə kində bu ki nja ti kɔ ba, igɔi Mt 10.14 ki ta ki dɔ ti ki e gin ti nangi. ✧ **6:18** Ləbatiki 18.16; 20.21

Erodi oo ta kəl Jā ningə, ta kin uwe ki ta, nə be ka, Erodi ge koo ta kəl Jā par par. ²¹ NDə ki maji ki Erodiyadi isi sangi kəte kəte ka re nga. Adi e ndə rənəl koji Erodi, ə Erodi adi rai ne kuso. Ningə ndəe ti kin, Erodi bar ki bo je ləne nim, bar njé kun də njé rə je ləne nim, taa bar njé təba je ki danangi Galile ti tə. ²² Dəkagilo kuso ne ti, ngon lə Erodiyadi ki dāne, ur kəy gode ti, ndam. NDam lə ngon ki dāne kin nəl Erodi ngay, taa nəl dije ki bar-de lo ne kuso ti ngay tə, adi ngar əl ngon ki dāne ka kin ə nə: «Idəji-m ne ki mei ge par ə m-a m-adi.» ²³ Erodi aw bīti un ndune ki kibi rə ade ə nə: «Nə je pəti ki idəji-m, ə m-a m-adi. Re e dəbi kəbe ləm ka a ingə.» ²⁴ NGon ki dāne tē aw taga, aw dəji kone ə nə: «E ri ə kadi m-dəje ə?» Ə kəe əl-e ə nə: «Idə-je də Jā Batisi.» ²⁵ NGon ki dāne təl langisi ba aw rə ngar ti əl-e ə nə: «Təki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m də Jā Batisi me supira ti.» ²⁶ Me ngar tuji əji-n də ne ki ngon ki dāne dəje kin, nə lo kadi əge goto ki mbata kun mīndi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo ne kuso ti tə kin. ²⁷ Be ə, taji-naa ti nō, ngar un ndune adi asigar kare ki nje ngəm-e kadi aw kəy dangay ti gangi də Jā re-n. ²⁸ Asigar aw gangi də Jā me supira ti, re-n adi ngon ki dāne, ningə ngon ki dāne ka kin təl-n adi kone. ²⁹ Loki njé ndo je lə Jā oi poye ningə, rai uni nine awi dibi.

Jəju adi ne kuso dīngəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jā 6.1-15)

³⁰ Loki njé kaw kilə je təli lo kilə je ti ləde ningə, kawī-naa rə Jəju ti, əri-e poy ne je ki rai ki ne je ki ne je ki ndoi dije adi-e oo. ³¹ Kosi dije ngay awi nim, təli nim adi lo kadi njé ndo je ingəi ngon dəkagilo ndi be kadi usoi ne ka goto. Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Irai adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi əri kəə ndəy.» ³² Be ə, ali me to ti mba kaw kəsi rəde ngərangi, lo ki dije gotoi ti. ³³ Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə gəri-de bəti tə. Dije jī be bo je ti ki dangi

dangi, əyi-naa ki njade bur bur awi kəte, lo ki Jəju ki njé ndo je isi awi ti.

³⁴ Loki Jəju ur nangi me to ti ningə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, tadə ai tə bati je ki nje kul-de goto be. E be ə, Jəju un dəkagilo ngay ndo-n-de ne. ³⁵ Loki kadi yəti rəne ki bəlme taa njé ndo je əti ki rə Jəju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tə. ³⁶ Maji kadi ituwə dije kam adi awi ki lo ndər je ti, ki ngan be je ti, ndogi ne kuso usoi.» ³⁷ Nə Jəju təl əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ningə, njé ndo je dəji-e əi nə: «Kadi j-aw jī ndogi mapa asi silə bu joo‡ j-adi-de usoi wa?» ³⁸ Jəju təl əl-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, dəji ningə, təli əli-e əi nə: «Mapa e mi, ə kanji joo tə.» ³⁹ Jəju un ndune adi-de kadi adi dije isi nangi ki kute kute də wale ti ki mbəl. ⁴⁰ Be ə, dije uwəi-naa bu bu je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare bare. ⁴¹ Jəju əy mapa ki mi ki kanji ki joo, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi də ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti ə adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. Kanji je ki joo ka, Jəju ləbi dije pəti tə. ⁴² Dije pəti usoi ne ndani maji. ⁴³ Ningə, njé ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dəgi gide e joo bəy. ⁴⁴ Dije ki usoi ne kin asi dīngəm je dibi mi.

Jəju njiyə də man ti

(Mt 14.22-33; Jā 6.16-21)

⁴⁵ NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nəne ti, ki kaw ki be bo Bətisayda ti nu. Ningə dəkagiloe ti kin, e a tuwə kosi je kadi awi. ⁴⁶ Loki Jəju adi-de awi ningə, əti aw də mbal ti mba kəl ta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul ngata ningə, to e dan bati, ə Jəju e ki karne ba ə nay nangi gogi. ⁴⁸ Jəju oo kadi njé ndo je ləne ingəi kə ngay lo kəsi to ti, tadə nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungī ba ra-de majal. Dan lo ti bə, Jəju j a njiyə də man ti, isi aw ki rəde ti, ningə ge kadi

‡ 6:37 Silə kare, dəkagilo ti lə Jəju, e la ki lo ra kilə ndo ti ndo kare. Adi silə bu joo e la ki lo ra kilə ndo ti ndo bu joo.

n-də tade bəy. ⁴⁹ Ə loki ooi-e a njiyə də man ti ningə, ooi kadi e muwə dəw yo, adi uri kəl. ⁵⁰ Əi je wa pəti ooi-e, adi bəl rade ngay. Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə i bəli al!» ⁵¹ Jəju al gode ti me to ti ningə, gin nəl gangi. Ne je kin əti-de bəl ngay. ⁵² Tado ki rəjeti, njé ndo je gəri kəm ne ki Jəju ra əji də mapa kin al, ki mba me ngə ləde.

Jəju adi rə nga njé moy je dənangi Gənəjarəti ti
(Mt 14.34-36)

⁵³ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tēēi dənangi Gənəjarəti ti, indəi to ləde nangi. ⁵⁴ Loki uri nangi taa par ə, dije gəri Jəju; ⁵⁵ adi ayi-naa ngədi asi be je ki dənangi Gənəjarəti ti naki, naki. Dije iləi rəde, əyi njé moy je ləde me ne koti njé moy je ti, rəi səde rə Jəju ti. ⁵⁶ Lo je pəti ki aw ti, ngan be je, ki be bo je, ki lo ndər je, dije rəi ki njé moy je buki-de ta mbalo ti, ə nqi də Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ədi ta kibi lie par ə a ingəi rə nga. Ningə, njé ki ədi ta kibi lie, ingəi rə nga tə.

7

Jəju ki ne jibəl be
(Mt 15.1-9)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je madi ii Jorijaləm ti, kawinaa də Jəju ti. ² Ningə ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi ne ki jide ki yoro, ki kanji togi ki go jibəl rae ti. ³ NGa ningə təkəi rəjeti, Parisi je əi ki *Jipi je ba pəti, a usoi ne ki kanji kadi a togi jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go ne jibəl be ti lə kade je. ⁴ Be tə ə, re təli suki ti ningə, a ndogi man rəde suki suki bəy taa a usoi ne. Awi ki ne jibəl be je ki rangi ngay ki indəi kəmde go ti bəy tə togi ne kay man je ki ngo je ki ngoo ningə-kasi je, ki go rəbi ra-e ti.

⁵ Parisi je ki njé ndo ndu-kun je dəji Jəju əi nə: «MBa ri ə njé ndo je ləi təli rəde go ne jibəl be ti lə kaje je al ə? Usoi ne ki jide ki yoro ki kanji togi kin me nə ri ə?» ⁶ Jəju ilə-de ti ə nə: «Ta ki Luwə

əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rəjeti. Səi njé kədi kəm dije, tado Luwə adi Ejay ndangi ə nə:

«Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare,

Nə mede e say səm.

⁷ Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tado ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki i rə dije ti tə.»*

⁸ Jəju əl-de ə nə: «Iyəi ndu-kun lə Luwə dəbi kare, ə itəli rəsi go ne jibəl be ti lə dije yo.»

⁹ Ningə, Jəju əl bəy ə nə: «To rəsi al kadi iyəi go ndu-kun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingəmi go ne jibəl be ləsi!

¹⁰ Təkəi rəjeti, *Moji ə nə: «Əsi gon bawi ki kəi.» Taa əl bəy ə nə: «Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy.»*

¹¹ Nə səi, əli əi nə: «Re dəw madi əl bawne ə se kone ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-əsi-n səli ə e kərba,» adi e kadi-kare lə Luwə.» ¹² E kin əji kadi uti ta rəbi kadi dəw madi ra ne əsi-n səl bawne ə se kone. ¹³ Igoi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki ne jibəl be ləsi, ki isi indoi dije ki kəte kəte kin oi! Taa ne je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e nqə bəy.»

Ne je ki a ra dəw adi ay njay al ta kəm Luwə ti
(Mt 15.10-20)

¹⁴ Go ti ningə, Jəju bar kosi dije ki rəne ti bəy ə əl-de ə nə: «Səi pəti, uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tə.» ¹⁵ Ne madi ki i taga aw me dəw ti, ki a təl-e ne ki to nje ti goto. Nə ne ki i me dəw ti ə a təl dəw ne ki to nje ti.

¹⁶ [Re dəw madi aw ki mbine kadi oon də ta ningə, kadi oo.] ¹⁷ Loki Jəju iyə kosi dije, ə təl aw me kəy ti ningə, njé ndo je lie dəji-e kadi ər-de gin kuji ta ka kin.

¹⁸ Jəju əl-de ə nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al tə a? Igəri me ta ki m-ge kəl kin al a? Ne pəti ki i taga ki aw me dəw ti, ne kare ki a təl-e ki nje ti goto.

¹⁹ Təkəi rəjeti, ne je kin pəti awi ngəme ti al, nə awi kandae ti yo, ba go ti, tēēi kə.» Ta lə Jəju kin təji kadi ne kusə je pəti əi ki kay njay. ²⁰ Ningə Jəju əl-de bəy ə nə: «Nə ki i me dəw ti ə e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti. ²¹ E me dəw

* 7:7 Ejay 29.13 * 7:10 Tēēi ki taga 20.12; Dətarənom 5.16

ti kəy, e ngame dəw ti ə, mər ta je ki majal isi tee ti, ki kaya ki ra, ki bogi, ki təl-naa, ²² ki kuwə marim, ki ra kənda ne, ki me ndul, ki kədi-naa, ki ne ra ki go rəbe ti al, ki kəji rə, taa kilə ra je ki to mbə tə. ²³ Ne je kin pəti ii me dəw ti, ningə əi ə təli-e ne ki to nje ti.»

*Dəne ki mba adi mene Jəju
(Mt 15.21-28)*

²⁴ Jəju i loe ti nōō ningə, aw dənangi ti ki Tir. Aw ur me kəy ti madi, ge kadi dije gəri gone al, nə loe goto. ²⁵ Təki rəjeti, re wa ki Jəju re tee bəy par ə, dəne madi ki ndil ki majal isi adi kə ngone ki dəne oo ta lie, ə ay re osi nangi njae ti. ²⁶ E dəne ki e Jipi al, be koje e Pənəsi, dənangi Siri ti. Nō ki də Jəju ti kadi tuwə ndil ki majal ki isi adi kə ngonne kin kə. ²⁷ Nə Jəju əl-e ə nə: «Iyə adi ngan je ki me kəy ti usoi asi-de bəy taa. Tado e go ti al kadi dəw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.» ²⁸ Ə dəne ka kin ilə ti ə nə: «E rəjeti Bəbe, nə ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirə ne je ki tee ta ngan je ti tosi nangi tə.» ²⁹ Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta kul ta ki tee tai ti kin, əti aw be lai, tado ndil ki majal tee me ngoni ti ki dəne kə ngata.» ³⁰ Dəne ka kin təl aw be ningə, ingə ngonne, to də tirə ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tee rəe ti kə.

Jəju adi nje mbi bəy oo ta

³¹ Jəju i dənangi Tir, gangi Sido, ningə ində dənangi be bo je ki dəgi gangi bəy taa re tee ta ba Galile ti. ³² Dije rəi ki dīngəm kare ki mbie bəy, ki lo kəl ta to rəe, rə Jəju ti, dəji-e kadi ində jine dəe ti, kadi ingə rə nga. ³³ Jəju ər-e ki kare ba aw sie say ki kosi dije. Loki tilə ngan jine je mbi nje moy ti ningə, tibi man tane ədi-n ndon dīngəm ka kin. ³⁴ Go ti ningə, Jəju un kəmne ki dərə ti, ilə kəə puu, ə əl ə nə: «Epata» (kər me ta kin nə: imbuti). ³⁵ Taji naa ti nōō par ə mbi dīngəm ka kin mbuti, ə ndone tuti adi əl ta ay njay njay. ³⁶ Jəju ndər mbi dije ki oy ne kin kadi dəw əl tae kəte adi dəw ki rangi oo al. Loki ndər mbide ki nja naa ti naa ti kadi dəw ər poy ne

kin al ningə, kadi be bəy ə dije əri poy ne rae ki kəte kəte. ³⁷ Ne ra Jəju əti kosi dije bəl ngay adi əli əi nə: «Ne rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide bəy adi ooi də ta, taa ra mbiki je adi əli ta tə.»

8

*Jəju adi ne kuso dije dibi sə
(Mt 15.32-39)*

¹ Me ndə je ti kin, kosi dije ngay kawinaa təki rangi bəy də Jəju ti. Ningə, ne ki kadi usoi goto. Be ə Jəju bər njé ndo je ləne əl-de ə nə: ² «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndə mitə bone ə əi səm naa ti, ningə ne ki kadi usoi goto. ³ Re m-tuwə-de madi awi be ki mede ki bə ba ə, bə a taa təgide rəbə, tado njé ki madi dande ti ii say ə rəi.» ⁴ *NJé ndo je lie təli əli-e əi nə: «J-a j-ingə mapa ra dilə lo ti ne, ə a usoi asi-de ə?» ⁵ Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri.» ⁶ Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. Jy mapa ki siri ka kin jine ti, ra oyo Luwə də ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne, kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tə. ⁷ Awi ki ngan kanji je jide ti tə. Jəju ra oyo Luwə də ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tə. ⁸ Dije usoi ne ndani, adi, njé ndo je kawī ginde je ki nay, kare siri. ⁹ Dije ki usoi ne, asi dibi sə. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi dənangi Dalmanuta ti.

*Parisi je dəji ne kəji Jəju
(Mt 16.1-4)*

¹¹ *Parisi je ii nōō rəi ningə, iləi ngirə naji ta ti ki Jəju, bə dəji-e kadi ra ne kəji madi ki i dərə ti adi-de n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw. ¹² Jəju ilə mene puu, ə əl-de ə nə: «MBarī ə dije ki dəkagilo ti ki bone dəji mba kadi n-ooi ne kəji ki əti bəl ə? Təki rəjeti, adi m-əl səsi madi oi, ne kəji madi ki kadi dəw a ra ki mbata ləde goto.» ¹³ Be ə, Jəju iyə-de, ə al me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

*Əm lə Parisi je nim, əm lə Erodi nim
(Mt 16.5-12)*

14 Me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par. 15 Jəju ndəji-de, ə əl-de ə nə: «O! maji! Adi kəmsi ədi dɔ rɔsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə Erodɪ*.» 16 *NJé ndo je naji-naa ta dande ti əi nə: «Jəju əl be tadɔ ji rəi ki mapa al!» 17 Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «MBa ri ə isi naji-naa ta dansi ti dɔ mapa ti ki ɔyi al ə? Iğəri me ne je al ka bəy a? Kəmsi tee dɔ ne je ti madi al ka bəy a? Səi dije ki ku dəsi goto a? 18 Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi dɔ ta al a? Mesi ole dɔ ti al a? 19 NDɔ ki m-ləbi mapa mi, dingəm je dibi mi kin, gindi mapa ki nay, ɔyi kare ban ə?» Nɪngə əli əi nə: «J-ɔy kare dɔgi gide e joo.» 20 «NGa ndɔ ki, m-ləbi mapa siri dingəm je dibi sɔ kin, ginde je ki nay, ndɔ ki ɔyi kare ban ə?» Nɪngə əli-e əi nə: «J-ɔy kare siri.» 21 Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Iğəri al bəy a?»

Jəju adi nje kəm tɔ kare oo lo me be ti ki Bətisayda

22 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi teei me be ti ki Bətisayda ti nɪngə, dije rəi ki nje kəm tɔ kare rɔ Jəju ti. Dije ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi ɔde. 23 Jəju uwə ji nje kəm tɔ ka kin, ə aw sie gidi be ti. Loki yom kəme ki man tane nɪngə, ində jine dɔe ti ə dəje ə nə: «O ne madi a?» 24 Nje kəm tɔ gɔ lo nɪngə ə nə: «M-o dije, nə to ə toi tə kagi je ə a njiyəi be.» 25 Jəju təl ində jine dɔ kəme ti nja kare bəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə rɔ nga, ta oo ne je pəti ay njay njay tɔ. 26 Go ti nɪngə, Jəju iyə adi aw be ləne, ə əl-e ə nə: «Oti təl kaw me be ti kin gogi.»

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi, ki MBəti lə Luwə

(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)

27 Jəju ɔti loe ti nɔɔ nɪngə, awi ki njé ndo je ləne ngan be je ti ki gidi Səjare ti, ki Pilipi. Loki əi dɔ rəbi ti, Jəju dəji-de ə nə: «Dije isi əli ta ki dəm ti təkɪ mi nɔ ə?» 28 Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əi nə j Jə Bətisi; njé ki nungi əi nə j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə j ki kare dan njé kəl ta je ki ta

Luwə ti.» 29 Nɪngə, Jəju təl re dəji-de əi je wa ə nə: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nə mi nɔ ə?» Ə Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi, ki Luwə mbəte.» 30 Jəju ndəji-de ki tɔgine kadi əli ta kin kəte kadi dəw ki rangi oo al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti (Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

31 Go ta je ti kin nɪngə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de təkɪ ne *NGon dəw n-a n-ɪngə kɔ ngay. *NGatɔgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-ne. Dije a təli-ne, nə ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koyne ba, n-a n-teɛ lo koy ti. 32 Əl-de ta je kin pəti ay njay. Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, nɪngə ilə ngirə kəl sie. 33 Nə Jəju təl rəne, gɔ njé ndo je ləne nɪngə ndangi Piyər ki tɔgine ngay ə nə: «Itəl gogi *Sata, ɔr rəi kɔ gom ti! tadɔ mər ta ləi e mər ta ki j rɔ Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

34 Go ti nɪngə, Jəju bar kosi dije ki njé ndo je ləne, nɪngə əl-de ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti nɪngə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. 35 Təkɪ rɔjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dɔnangi ti ne a tɪ ta rəne. Nə dəw ki tɪ ta rəne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji rəne tɔ. 36 Kin ə re dəw ɪngə ne maji je ki dɔnangi ti ne pəti tigə, nə ndile tujɪ ə, maje to ra be ə? 37 Ne madi ki dəw a adi ɔr-n to ndilne to nɔɔ a? 38 Təkɪ rɔjeti, re rɔ dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki dɔkagilo ti kin, mi NGon dəw m-a m-ra rɔsɔl dɔe ti tɔ, ndɔe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9

1 Jəju əl-de bəy ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi kɔbe lə Luwə ki a re ki tɔgine kin.»

Jəju mbəl rəne (Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

* 8:15 Əm lə Parisi je e ne ndo ləde ki ngom, nɪngə əm lə Erodɪ e mbati kun me kadi Jəju tɔ.

² NDə mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Ja nim tɔ, ə al aw sədə dɔ mbal ti ki ngal, ki karde ba, say ki ndəge je. Loe ti kin nɔɔ, Jəju mbəl rone ta kənde ti. ³ Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai nda ki dəw ki dɔnangi ti ne ki kadi a togi kibi adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin ti nɔɔ, Eli əi ki *Moji teei ki rade ti həy, a əli ta ki Jəju. ⁵ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, kin ə jisi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e ya, kare e ya Moji, ə ki kare e ya Eli tɔ.» ⁶ Piyər gər ta wa bangi ki kadi əl al, tado əi ki madine je ki joo pu, bəl rade ngay. ⁷ Ningə, taji naa ti nɔɔ, kil ndi j səbi dode liti. NDU ta madi tee me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.» ⁸ Ki kəm ki kində jipi, njé ndo je goi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rade ti. ⁹ Loki jii dɔ mbal ti isii uri ki nangi ningə, Jəju ndəji-de kadi ɔri poy ne ki ra ne ə ooi kin dəw madi al, bitii kadi ne *NGon dəw n-tee dan njé koy je ti. ¹⁰ *NJé ndo je təli rade go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gəri me ta ki nə: «Ki taa dan njé koy je ti kin» al, adi naji-naa ta dɔ ti dande ti.

¹¹ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBarii ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹² Jəju ilə-de ti ə nə: «E ki rəjeti kadi Eli a re kəte bəy taa, mba kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi. NGA ra ban ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə, səbi dəm mi NGon dəw bəy əi nə: “NGon dəw a ingə kɔ ngay, taa dije a kidi-e tɔ» ə? ¹³ Təki rəjeti, adi m-əl səsi madi oi, Eli re, ə dije rai sie ne ki mede ge, təki ndangi me makitibi ti səbi-n dəe.»

Jəju nga ngon ki ndil ki majal ade ko (Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli rəi rɔ ndəgi njé ndo je ti ningə, oi kosi dije iləi-naa gəi dode wuki, ningə njé ndo ndu-kun je ə isii naji-naa ta ti sədə tɔ. ¹⁵ Loki kosi dije ooi Jəju ningə, ndəji-de ngay, adi ayi-naa bur bur ki rəe ti, uwəi jie rai-e lapiya. ¹⁶ Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «Ta ri ə isii naji-naa ta dɔ ti sədə ə?»

¹⁷ Dəw madi kare dan kosi dije ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-re ki ngonm rəi ti, tado e gin togi ti lə ndil ki ra-e adi əl ta al. ¹⁸ Lo je pəti ki ndil kin j sie ti ningə, ige ile nangi, adi kulum tae ibə jugi jugi, ngə ngangine gururu gururu, ningə nda-je ray, ade to tə kagi be. Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kɔ, nə asi togi al.» ¹⁹ Lo kin ti, Jəju un ta əl njé ndo je ləne ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me ngə je, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesii ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? Irəi ki ngon rəm ti ne.» ²⁰ Loki rəi ki ngon rəe ti ningə, taji naa ti nɔɔ wa ki ndil ki majal oo Jəju par ə, dadi ngon ka kin nangi nangi, bə man tae j kulum mbuki mbuki, ningə bi-e ile nangi, ade nduguru nangi. ²¹ Jəju dəji Bawe ə nə: «Dəkagilo ki ra ti ə ne kin ilə sie ngire ə?» Ə Baw ngon ile ti ə nə: «Ilə ngire lo ki ngon to du ba bəy. ²² Ningə, taa taa ndil ki majal kin, isii sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi təl-e, ə re asi ra ne madi ə, oo kəm-to-ndoo ləje, ira səje.» ²³ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Re asi... kin əl be ki mba ri ə? Dəw ki adi mene, asi ra ne je pəti.» ²⁴ Ta naa ti nɔɔ, baw ngon əl ta ki ndune ki bo ə nə: «M-adi mem, nə kadi-me ləm ə e ngay al, ə ira səm!» ²⁵ Loki Jəju oo kadi kosi dije isii ayi-naa bur bur ki rəe ti ningə, ndangi ndil ki majal ə nə: «J ndil ki majal ki nje bəy mbi dije ki nje kadi dije əli ta al, m-un ndum kadi itee rɔ ngon ti ki kɔ, ə ire gogi al ratata!» ²⁶ NDil ki majal ka kin ur kəl, ra ngon adi dadi nangi nangi ki togine ngay, ningə tee rəe ti kɔ. NGon təl to təki oy be, adi dije pəti ki ooi ne ki ra ne, əli əi nə: «Oy ngata.» ²⁷ Nə Jəju uwə ji ngon un-e ur-e taa. ²⁸ Loki Jəju ur me kəy ti, ə njé ndo je lie isii sie ki karde ba, dəji-e əi nə: «MBarii ə je j-asi kadi jii tuwə ndil ki majal kin al ə?» ²⁹ Jəju təl əl-de ə nə: «Ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki go rəbi kəl ta ki Luwə taa.»

Jəju təl əl ta ki dɔ koyne ti ki kine lo

koy ti ɓay

(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)

³⁰ Əi, ɔti loe ti noo ningə, indai dɔnangi Galile gangi. Jəju ge kadi dəw madi gər gone al. ³¹ Tado un dəkagilo mba kadi ndo-n ne njé ndo je ləne. Be ə əl-de ə nə: «A ilai-mi *mi NGon dəw ji dije ti kadi a tɔli-mi, ningə loki tɔli-mi oy ɓa, ndo ki kɔ mitə lə ndo koym ə, m-a m-ɨ taa lo koy ti.» ³² *NJé ndo je gəri me ta lie kin al, ningə ɓali kadi daji-e ta do ti tɔ.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

³³ Loki rai tɛɛi me ɓe ti ki Kapərnayim, ə uri me kəy ti ningə, Jəju un ta daji-de ə nə: «Ta ri ə kəte isi naji-naa ta do ti do rəbi ti ə?» ³⁴ Nə tɔli isi kekeke, tado, do rəbi ti, naji-naa ta, kadi n-gəri se nə ə e ki bo wa? ³⁵ Jəju isi nangi, ningə ɓar njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo, əl-de ə nə: «Re dəw madi ge kadi n-e dəw ki dɔsəy ningə, maji kadi təl rone dəw ki dɔbəy ti nim, nje ra kilə ɓəə kadi ndage je pəti nim tɔ.»

³⁶ Go ti, Jəju un ngon ki du, ur-e dande ti, ə loki ore rone ti ɓa, əl-de ə nə: ³⁷ «Re dəw madi uwə ngon ki be kin rone ti me tɔm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rone ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rone ti, e mi ə uwə-m ki rone ti al, nə e nje kilə-m ə uwe ki rone ti.»

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Lk 9.49-50)

³⁸ Jə əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me tɔi ti, ə ji ndigi kadi j-ɔge do ra ne kin, tado e njiyə saje goi ti al.» ³⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oti kadi ɔgi-e do, tado dəw kare ki a ra ne ki əti ɓəl me tɔm ti ki kadi a təl kalangi ba əl ta ki majal dɔm ti goto. ⁴⁰ Təki rɔjeti, dəw ki ɔsi-je ta al e dəw ləje. ⁴¹ Taa re dəw madi adi səi man kəy me ngon kal man ti par, mbata ke ki səi dije lə Kirisi ka, dəwe kin, təki rɔjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.

NDaji-naa do majal ti

(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

⁴² «Kin ə təkɨ dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay ɓəy mbata ti lie kadi dooi mbal ki bo ngay minde ti, ə ilai-e me ba ti. ⁴³ Kin ə jii kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingə kaji ki jii ki kare, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə ilai-ni me por ti lə su, me por ti ki a oy al ratata kin. [⁴⁴] * ⁴⁵ Kin ə njai kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kɔ. Tado, e soti kadi ingə kaji ki njai ki kare, itə kadi ingəm njai je joo pu, ə ilai-ni me por ti lə su. [⁴⁶] ⁴⁷ Kin ə kəmi kare rai adi osi me majal ti ə, ɔr-e ile kɔ. Tado, e soti kadi ur kɔɓe ti lə Luwə ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kəmi joo pu, ə ilai-ni me por ti lə su. ⁴⁸ Loki kode je ki me ti oyi al, taa por ki səm ti ka oy al ratata tɔ. ⁴⁹ Təkɨ rɔjeti, dəw ki ra ka por kɔ je a ra-e adi ay njay, təki kati a ra-n ne kuso adi nəl be. ⁵⁰ Kati e ne ki maji, nə loki nəle goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi ə? Ne ki kadi dəw a ra-n goto. Ningə maji kadi itɔji hal ki maji ki rə-naa ti, ə isi ki naa ki lapiya dansi ti.»

10

Ta ki do gangi-naa ti lə dəne ki dingəm

(Mt 19.1-9; Lk 16.18)

¹ Jəju j loe ti noo, aw dɔnangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. Kosi dije kawinaa gəi gide wuki ɓəy. Ki go jibəl ra-e ti lə Jəju, ilə ngirə ndo-de ne. ² *Parisi je ɔti rai rɔ Jəju ti, ningə kadi tə iyəi kulə uwəi-e-n me ta ti, daji-e əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene ə se adi ta rəbi al ə?» ³ Jəju daji-de ə nə: «NDu-kun ri ə *Moji adi səi do ti ə?» ⁴ Əi tɔli əli-e əi nə: «Moji adi ta rəbi kadi dingəm tuwə nene, nə ke ə, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti.» ⁵ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Moji ndangi-n ndu-kun kin adi səsi. ⁶ Nə lo kilə ngirə kində ne je ti, Luwə ra dingəm əi ki dəne. ⁷ E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene,

* **9:44** Bar ta ki joo kin, dije madi əli təkɨ goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi. ✨ **10:4** Dətarənom 24.1 ✨ **10:8** Kilə ngirə ne je 1.27; 2.24

8 kadi tæli darɔ ki kare. Lo kin ti, a æi joo al ngata, nɔ a æi darɔ ki kare ba.*
 9 Ningæ ne ki Luwæ dɔɔ naa ti, maji kadi dæw gangi naa ti al.» 10 Loki tæli ræi bɛ, njé ndo je lie dæji-e ta dɔ ti bɔy. 11 Ə Jəju æl-de ə nɔ: «Re dæw tuwæ nene, ə taa dæne ki rangi ə, dæwe kin tæl nje kuwæ marim, tadɔ nee ki kate isi nɔɔ bɔy. 12 A re e dæne ə mbati ngawne ə taa dingəm ki rangi ka, e nje kuwæ marim tɔ.»

*Jəju njangi dɔ ngan je ki du
 (Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)*

13 Dije ræi ki ngan je ki du rɔ Jəju ti kadi njangi dɔde, nɔ njé ndo je kɔli sɔde. 14 Loki Jəju oo kilæ ra njé ndo je læne ningæ, næl-e al adi æl-de ə nɔ: «Tyæi ngan je ki du adi ræi rɔm ti, oti kadi ægi-de ta ræbi, tadɔ kɔbe læ Luwæ e yə dije ki toi tɔ ngan je ki du be. 15 Tæki rɔjeti, adi m-əl sæsi, dæw ki ndigi kadi Luwæ ɔ bɛ dæe ti tɔ ngon ki du be al, a ur kɔbe ti læ Luwæ al ratata.» 16 Go ti, Jəju uwæ ngan je ki du ka kin ki rɔne ti, indæ jine dɔde ti, njangi dɔde.

*Ta læ Jəju æi ki dæw ki nje ne kingæ
 (Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)*

17 Loki Jəju ɔti osi dɔ ræbi ti ningæ, dingəm madi kare ay re osi nangi njæe ti, ningæ dæje ə nɔ: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingæ-n kaji ki a to bɔti ki nɔ ti ə?» 18 Jəju æl-e ə nɔ: «MBa ri ə iɓar-m dæw ki maji ə? Dæw kare ki maji goto, nɔ Luwæ ki karne ba par ə e dæw ki maji. 19 I igær ndu-kun je læ Luwæ ki ə nɔ: «A tæl dæw al, a uwæ marim al, a bɔgi al, a ma naji ki ngom dɔ madi ti al, a ra ne ki majal ki dæw madi al, ɔsi gon bawi æi ki kɔi kin maji.»* 20 Dingəm ka kin æl-e ə nɔ: «Nje ndo, ne je kin pæti m-tæl rɔm go ti dɔkagilo kilæ ngiræ basam ti nu.» 21 Jəju gɔ dingəm ka kin ki rɔnæl, ningæ æl-e ə nɔ: «Ne kare be ə nayi kadi ira. Aw, igati ki ne maji je læi pæti, adi lae njé ndoo je, bɔ a aw ki ne kingæ ngay me dɔrɔ ti, ə ire un gom.» 22 Næ loki dingəm ka kin oo ta je kin ningæ, kame il kiriri, ə ɔti aw ki rɔnæl al, tadɔ e dæw ki aw ki ne kingæ ngay.

* 10:19 Tɛɛ ki taga 20.12-16; Dætærənom 5.16-20

23 Jəju gɔ njé ndo je læne ki gæi gide, ningæ æl-de ə nɔ: «A e ne ki ngæ ngay rɔ njé ne kingæ je ti kadi uri me bɛkɔ ti læ Luwæ!» 24 Ta læ Jəju kin ndɔji-de, nɔ Jəju a dɔ ti gærərə ba ə nɔ: «NGanm je, e ne ki ngæ ngay kadi dæw ur me bɛkɔ ti læ Luwæ. 25 E ne ki ngæ ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nɔ a ngæ ngay itə e kin bɔy kadi nje ne kingæ ur me bɛkɔ ti læ Luwæ.» 26 Ta kin ɔti-de bæl dɔ made ti bɔy, adi dæji-naa dande ti æi nɔ: «NGa kin ə e be ningæ, nɔ ə asi kadi ingæ kaji ə?» 27 Jəju indæ manjide ba, ningæ æl-de ə nɔ: «Ki rɔ dije ti bɔ, dæw ki asi goto, nɔ ki rɔ Luwæ ti bɔ, ne ki dum-e goto, tadɔ asi ra ne je pæti.» 28 Ə Piyær ilæ rɔne æl-e ə nɔ: «NGa o je ki, j-iyə ne je læje pæti kɔ, mba kadi j-un-n goi kin.» 29 Jəju ile ti ə nɔ: «Tæki rɔjeti, adi m-əl sæsi, re dæw madi, iyə kəy læne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dɔnangi læne ki mbata læm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji ningæ, 30 dæwe kin a ingæ kəy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki dɔnangi, nja bu dɔ ti. A ingæ ne je kin, naa ti ki kɔ dɔkagilo ti ki bɔne, taa dɔkagilo ti ki a re, a ingæ kaji ki a to bɔti ki nɔ ti tɔ. 31 NGa ningæ, dije ngay ki kate, a tæli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a tæli njé ki kate tɔ.»

*Jəju æl ta dɔ koyne ti ki kine lo koy ti
 bɔy*

(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

32 Jəju æi ki njé ndo je læne æi dɔ ræbi ti, isi awi ki Jorijaləm. Jəju njiyə nɔde ti nɔde ti. Lo kin ti, bæl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njiyə gode ti ka bæl rade tɔ. Jəju tæl bær njé ndo je ki dɔgi gide e joo rɔne ti, ningæ ilæ ngiræ kadi æl-de ne je ki a ra-e Jorijaləm ti ə nɔ: 33 «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm, ningæ a ilæi-mi *mi NGon dæw ji njé kun dɔ njé kijə ne mæsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je ti. A gangi ta koy dɔm ti, ningæ go ti, a ilæi-mi ji dije ti ki æi *Jipi je al. 34 A kogi dɔm ti je, a tibi man tade dɔm ti je, a tindæi-mi ki ndæy kabilay je, taa

a tǎli-mi tǎ. Nǎ ndǎ ki kǒ mǐtǎ lǎ ndǎ koym ǂa, m-a m-teǂ lo koy ti.»

Nǎ dǎji lǎ Jakǐ ǎi ki Jǎ
(Mt 20.20-28)

³⁵ Go ta je ti kin ningǎ, Jakǐ ǎi ki Jǎ ki ǎi ngan lǎ Jǎbǎde, rǎi rǎ Jǎju ti ǂasi, ǎli-e ǎi nǎ: «Nje ndo, ji ndigi kadi ira ne ki j-aw tǎ dǎji kam adi-je.» ³⁶ Jǎju dǎji-de ǎ nǎ: «Ri ǎ igǎi kadi m-ra madi sǎsi ǎ?» ³⁷ Ningǎ, tǎli ǎli-e ǎi nǎ: «Re indigi dǎ ti sǎje ǎ, adi dǎw kare isi dǎ ji kǒi ti, ǎ e ki nungi isi dǎ ji gǎli ti tǎ, loki a isi dǎ kǒbe ti ǎ dije a ilǎi tǒji dǎi ti kin.» ³⁸ Jǎju ǎl-de ǎ nǎ: «ǐgǎri me ne dǎji lǎsi kin al. A asi kadi ingǎi kǒ ki m-aw tǎ m-ingǎ kam kare mindi wa? Taa, batǎm ki to kǒ ngay ki m-aw tǎ m-ingǎ kam a ingǎi kare tǎ wa?» ³⁹ Ba ǎli ǎi nǎ: «Oyo, j-a j-asi kare.» ǎ Jǎju ǎl-de ǎ nǎ: «Tǎki rǒjeti, a asi kadi ingǎi kǒ ki m-aw tǎ m-ingǎ kam kare, taa batǎm ki to kǒ ngay ki m-aw tǎ m-ingǎ kam a ingǎi kare tǎ. ⁴⁰ Nǎ ta ki ǒji dǎ kisi dǎ ji kom ti ǎ se dǎ ji gǎlm ti; e ta lǎm kadi mi ǎ m-adi sǎsi al. Lo je kin to ki mba dije ki rai goe kǎte nu ki mbata lǎde.» ⁴¹ Loki ndǎgi njǎ ndo je ki dǎgi ooi ta je kin ǂa, rǎde ilǎ ngirǎ nǎl-de al ki Jakǐ ǎi ki Jǎ. ⁴² Be ǎ, Jǎju ǂar-de pǎti ki rǎne ti, ǎl-de ǎ nǎ: «ǐgǎri kadi njǎ je ki indǎi-de tǎ njǎ kǒbe dǎ gin dije ti ki dangǐ dangǐ ki dǎnangi ti ne, isi tǎ jǒgi dǎ dije ti, adi-de kǒ, taa dije ki njǎ tǎǂa, ǒi ǂe dǎde ti ǂǎy tǎ. ⁴³ Nǎ a e be dansi ti al. Re dǎw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningǎ, kadi tǎl nje ra kilǎ lǎsi pǎti. ⁴⁴ Taa re dǎw madi ndigi kadi n-e dǎw ki dǎ kǎte dansi ti ningǎ, kadi tǎl ǂǎ kilǎ lǎsi pǎti tǎ. ⁴⁵ Tadǎ mi *NGon dǎw m-re mba kadi dije rai kilǎ adi-mi al, nǎ kadi mi ǎ m-ra kilǎ m-adi-de nim, taa m-adi rǎm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilǎ-de taa nim tǎ.»

Jǎju teǂ kǎm Bartime ki nje kǎm tǎ
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)

⁴⁶ Jǎju ǎi ki njǎ ndo je lǎne rǎi teǂi Jǎriko ti. Loki isi teǂi me ǂe bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kǎm tǎ kare ki tǎe nǎ Bartime, e ngon lǎ

Time, isi ngangǐ rǎbi ti nǒǒ, isi kǎy ne. ⁴⁷ Loki oo kadi e Jǎju ki Najarǎti ti ǎ isi indǎ dǎ ningǎ, un ndune ki taa nǒ ǎ nǎ: «Jǎju ki *NGon ka Dabidi, o kǎm-to-ndoo lǎm!»* ⁴⁸ Dije ngay kǎngǐ-e kǎngǐ kadi uti tane, nǎ nje kǎm tǎ un ndune ki taa dǎ made ti wa ǂǎy ǎ nǎ: «NGon ka *Dabidi, o kǎm-to-ndoo lǎm!» ⁴⁹ Lo kin ti, Jǎju a lo ka ti, ǎ nǎ: «ǐǂari-e adi-mi.» Ningǎ ǂari nje kǎm tǎ ka kin, ǎ ǎli-e ǎi nǎ: «Uwǎ rǎi ba, j taa, nǎ isi ǂari.» ⁵⁰ Loki oo dǎ ta je kin ningǎ, bi kibi lǎne, ilǎ kǎ, ǎ j taa rati aw rǎ Jǎju ti. ⁵¹ Jǎju dǎje ǎ nǎ: «E ri ǎ, ige kadi m-ra madi ǎ?» ǎ nje kǎm tǎ ǎl-e ǎ nǎ: «Nje ndo, m-ge kadi kǎm oo lol!» ⁵² ǎ Jǎju ǎl-e ǎ nǎ: «Aw! tadǎ kadi-me lǎi aji.» Par ǎ, ta naa ti nǒǒ, kǎme oo lo, adi un go Jǎju dǎ rǎbi njǎye ti.

11

Jǎju ur Jorijalǎm ti ki kǎsi-gon

(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jǎ 12.12-19)

¹ Loki Jǎju ǎi ki njǎ ndo je lǎne indǎi dǎ ǂe ki Jorijalǎm ǂasi, gidi ngan ǂe je ti ki Bǎtipaje ki Bǎtani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilǎ njǎ ndo je lǎne joo. ² Jǎju ǎl-de ǎ nǎ: «Awi me ngon ǂe ti ki a nǒsi ti kam. Lo kur ǎ wa ki a uri ki me ǂe ti par ǎ, a ingǎi ngon koro ki dǎǎi-e adi a. E ngon koro ki dǎw al gide ti al ǂǎy. ǐtuti-e, irǎi sie adi-mi. ³ A re dǎw madi dǎji sǎsi ǎ nǎ: “MBa ri ǎ a rai ne be,” wa ǎ, ǎli-e ǎi nǎ: “Bǎbe ǎ ge-e, ǎ a tal ilǎ sie ǂasine ba.”»

⁴ *NJǎ ndo je awi ningǎ yǎ ingǎi ngon koro ki dǎw dǎe taga ta kǎy ti, kadi rǎbi ti. Adi tuti-e. ⁵ Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti dǎji-de ǎi nǎ: «E ri ǎ a irai-e be ǎ? ǐtuti ngon koro kin mba ri ǎ?» ⁶ Ningǎ njǎ ndo je ilǎi-de ti tǎki Jǎju ǎl-n-de, ǂa iyǎi-de adi awi. ⁷ Loki rǎi ki ngon koro ka kin ningǎ, labi kibi je lǎde gide ti, ǂa Jǎju al isi dǎ ti. ⁸ Dije ngay labi kibi je lǎde go rǎbi ti. Nje ki madi je, e mbi kam je ki wale ǎ tǎti tilǎi ti. ⁹ NJǎ njǎyǎ nǒ Jǎju ti ki njǎ njǎyǎ goe ti uni ndude ki taa ǎli ǎi nǎ: «Tǒji e ki dǎ Luwǎ ti! Ningǎ kadi Luwǎ njangi

* **10:47** NGar Dabidi ra ǂal asi dibi kare ǂǎy taa oji Jǎju, adi ǂa Jǎju kǎ nǎ “NGon ka Dabidi”, me ǎ nǎ dǎw ki gin koji ti lǎ Dabidi.

də dəw ki re ki tə Bəbe. ¹⁰ Kadi Luwə njangi də kəbe ki a re, adi e kəbe lə kaje *Dabidi.* Təji e ki də Luwə ti, me dərə ti taa.»

¹¹ Jəju ur Jorijaləm ti, aw me kəy ti lə Luwə. Loki ində kəmne oo ne je pəti ki gə gide ningə, əi ki njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo tēēi awi Bətani ti, tadə lo səl ngata.

*Jəju man kagi mbay-kote
(Mt 21.18-19)*

¹² Loki lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je tēēi Bətani ti ki taga, ningə 60 ra-e. ¹³ Jəju oo kagi mbay-kote ki mbie to də ti, a say nu, ningə əti aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingə kande də ti kadi n-uso wa? Nə loki re bəsi rə kagi ti ningə, oo mbie je par, 6i oo kande al, tadə e nay kandi mbay-kote al 6əy. ¹⁴ Be ə Jəju əl mbay-kote ə nə: «Kadi dəw uso kandi gogi al biti ki nq ti.» *NJé ndo je lie ooi ndu ta ki əl.

*Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə
(Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jə 2.13-16)*

¹⁵ Loki rəi tēēi Jorijaləm, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rone tuwə njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati də dum je. ¹⁶ İyə dəw madi adi un ne də-n me kəy ti lə Luwə al. ¹⁷ Ningə ndo-de ne ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə ki to ki mbata lə gin dije pəti, nə səi, itali-e lo 6əy rə ti lə njé 6ogi je yo.»»^{*} ¹⁸ Loki ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, nə 6əli tadə kosi je ndigi ne ndo lie ngay. ¹⁹ Loki lo səl ningə, Jəju əi ki njé ndo je tēēi me 6e bo ti kə.

Kadi-me ki kəl ta ki Luwə

²⁰ Loki lo ti ki sji, Jəju əi ki njé ndo je isi indəi də ningə, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dəe ti ratata ki ngire

ti. ²¹ Loe ti noq, me Piyər ole də ne ti ki ndə ki ra ne, adi əl Jəju ə nə: «Nje ndo ki bo, o kagi ki ndə ki iman-e ka tuti am.» ²² Ningə Jəju təl əl njé ndo je ləne ə nə: «Maji kadi adi mesi Luwə. ²³ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi əl mbal kam ə nə: “Əti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji 6adi, ə gər təki ta ki n-əl kin a ra ne 6a, Luwə a ra ade. ²⁴ E be ə, m-əl səsi madi igəri təki, ne je pəti ki idəji Luwə me kəl sie ta ti, maji kadi indəi dəsi ti təki ingəi ki bəlme, ningə Luwə a ra adi səsi. ²⁵ Loki j taa kadi əli ta ki Luwə, re ta to dansi ti ki dəw madi ə, maji kadi iyəi goe kə adi-e, kadi Bawsi ki isi dərə ti, iyə-n go majal je ləsi kə adi səsi tə. [²⁶ MBata, re iyəi go majal je lə dije ki rangi kə al ningə, Bawsi ki isi me dərə ti, a iyə go majal je ləsi kə al tə.]»[†]

*Ta ki dəji də təgi ti lə Jəju
(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)*

²⁷ Jəju əi ki njé ndo je ləne təli rəi Jorijaləm ti 6əy. Loki Jəju isi njiyə nati kəy ti lə Luwə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, ²⁸ rəi dəji-e əi nə: «E ki təgi ki j ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nə tə ə adi ndune kadi ira-n-de wa əl-je adi j-o?» ²⁹ Jəju təl əl-de ə nə: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tə. ³⁰ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.» ³¹ Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa? ³² Ə j-a j-əl j-ə nə: E dije ə iləi Jə al tə...» Təki rəjeti, 6əli kosi je, tadə dije pəti gəri dəde ti kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəjeti. ³³ Be ə təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

12

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti,

* **11:10** Kaje Dabidi, kər me ə nə Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra 6al asi dibi kare 6əy taa oji Jəju Kirisi. ^{*} **11:17** Ejay 56.7; Jərəmi 7.11 [†] **11:26** Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kate ndangi.

*ki njé me majal**(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)*

¹ Go ti Jəju lə rəne əl-de ta ki kuji ta ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə ində singə gugə gide wuki. Ur be kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi dɔ ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dɔi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ningə e wa ɔti aw mba. ² Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yane ji njé ra kile ti adi-ne. ³ Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəi-e, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ⁴ NJe ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi dəe mbuki mbuki je, taji-e je tɔ. ⁵ Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e təli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, təli-de je wa bəy tɔ. ⁶ Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dɔbəy dəw rɔde ti, tadɔ əl ə nə: “A bəli gidi ngonm.” ⁷ Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nə: “Darə ə wa kam ə a e nje ne nduwə, ə adi ji təli-e, ningə ndər nju kin a e ne ləje.” ⁸ E be ə, uwəi ngon ka kin təli-e, iləi nine gidi ndər ti taga. ⁹ Ə se dingəm nje ndər kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kɔ, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti. ¹⁰ Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e tɔgi kəy.

¹¹ E kin e kilə ra Bəe.

E ne kɔji ki ətəi bəl ə tɔ ta kəmje ti kin.”»^{*}

¹² Lo kin ti, ki bo je ki dɔ *Jipi je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju, tadɔ gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin sɔbi dɔde, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə ɔti awi lo ləde.

*Ta dɔ kigə la-mbə Sajar ti ki e ngar ki bo**(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)*

¹³ Ki bo ki dɔ *Jipi je ti iləi *Parisi je madi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi ti rɔ Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə n-uwəi-e-n ki ta ki tae ti. ¹⁴ Rəi əli-e əi nə: «Nje ndo, ji gər kadi j nje kəl ta ki rɔjeti,

taa ibəl kəm dəw al nim. I o ne ra ki gidi ti taga ne kam al, taa j nje ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rɔjeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kɔbe ki bo Sajar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?» ¹⁵ Nə Jəju gər kadi kəm dije ləde adi əl-de ə nə: «MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? Irai ki silə kare adi-mi m-o.» ¹⁶ Ə rəi ki silə kare adi-e, ningə dəji-de ə nə: «Dɔ nə ə indəi, ə tɔ nə tɔ ə ndangi silə ti kin ə?» Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kɔbe ki bo Sajar.» ¹⁷ Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Sajar ə adi Sajar, ne lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dɔde ngay.

*Ta dɔ ki njé koy je lo koy ti**(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)*

¹⁸ *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a jii taa lo koy ti al, rəi rɔ Jəju ti dəji-e əi nə: ¹⁹ «Nje ndo dije, *Mojji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokɔe taa dəne, ə ngokɔe ka kin oji ngon ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je kadi tɔe to nje goto ti.”^{*} ²⁰ Ki oji dɔ ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dɔsəy taa dəne, ə oji-n ngon ki kadi tə ɔr toe al bəy par ə ɔti oy. ²¹ Ki kɔ joo re taa dəne nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə ɔr to nje goto ka kin al bəy ə re oy ka bəy. Ki kɔ mitə re ə kae ti ə wa ka kin bəy. ²² Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti tigə, ka dəw kare ki dande ti ki oji sie ngon bəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darɔ dəne wa re oy tɔ. ²³ Ə se ndɔ ki njé koy je a jii taa lo koy ti, ə əi je a jii lo koy ti ə, nə dande ti ə dəne kin a e nee ə? Tadɔ əi siri pəti taai-e nede ti.» ²⁴ Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, ningə kadi igəri təkəi indəmi rəbi tadɔ igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri tɔgi lə Luwə al nim tɔ. ²⁵ Təkəi rɔjeti, ndɔ dije a jii taa lo koy ti, dingəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti. ²⁶ Ta ki oji dɔ ki njé koy je a jii taa lo koy ti, itidəi ta ki oji dɔ por ki ɔ me ngə ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Mojji kin al a? Luwə əl Mojji ta lo kin ti ə nə: “Mi

^{*} 12:11 Pa je 118.22-23   ^{*} 12:19 Kilə ngirə ne je 38.8; Dətarənom 25.5-10

Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”[☆] 27 Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al. Indəmi rəbi ndəm ki də gangi.»

*Ndu-kun ki itə ndu-kun je
(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)*

28 Nje ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə ta *Sadusi je ti maji ngay, ətə aw rə Jəju ti dəje ə nə: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki ra ə e ki dəsəy dan ti ə?» 29 Jəju əl-e ə nə: «NDu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *Isirayəl! Bəbe Luwə ləje e Bəbe ki e karne ba. 30 A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti, taa ki təgi ba pəti tə.”[☆] 31 Ningə ndu-kun ki kə joo ə to kin: “A indigi dəw madi tə darəi j wa be tə.” *NDu-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo kin goto.»[☆] 32 Nje ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nə: «Maji ngay Nje ndo! ta ki əl e ta ki rəjeti: Bəbe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto. 33 Ningə, kadi dəw ndige ki ngamene ba pəti, ki ne gər ki dəne ba pəti, ki təgine ba pəti, taa kadi dəw ndigi dəw madine tə darəne wa be tə. E kin e soti ngay itə da je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por də ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.» 34 Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nə: «I say al ki kəbe lə Luwə.» Go ta je ti kin, dəw ka sangi kadi n-dəji ta Jəju al ngata.

*Kirisi ki Dabidi
(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)*

35 Loki Jəju isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə, dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? 36 Dabidi ə wa ki dəne, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nə: “Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə: «Ire isi də ji kəm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti.»[☆]

[☆] 12:26 Təe ki taga 3.2, 6 [☆] 12:30 Dətərənəm 6.4-5 [☆] 12:31 Ləbətiki 19.18 [☆] 12:36 Pa je 110.1
* 12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi (10.47; 11.10).

37 «Dabidi ə wa ki dəne bəre Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisi e-n ngon ka Dabidi* ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

*Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti
lə Luwə
(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)*

38 Me ne ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nə: «Indəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tə. 39 Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nə dije ti. 40 Taa ne maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkə n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəde ti itə ndəgi dije.»

*Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje
ndoo
(Lk 21.1-4)*

41 Jəju isi səbi nə lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi ləi kadi-kare. Nje ne kingə je ngay adi la ngay ngay. 42 Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə ne ki tēe ne al ilə tə. 43 Adi Jəju bəre njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-əl səsi təkə rəjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. 44 Tadə ndəgi dije adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin adi ne kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E bəy ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rəne ə un adi kin.»

13

*Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji
(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)*

1 Loki Jəju isi tēe me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Nje ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti bəl ki dum kam!» 2 Jəju təl əl-e ə nə: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi də made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

*Ne je ki a rai ne kate no dabay ndo ti
(Mt 24.3-13; Lk 21.7-19)*

³ Go ti, loki Jaju aw isi do mbal kagi bini je ti, sobi do kay la Luwa. Piyar nim, Jaki nim, Ja nim, Andire nim, daji-e ta loki ai sie ki karde ai na: ⁴ «al-je adi j-o, dakagilo ki ra ti a ne je kin a rai ne a? E ne kaji ki ban a a taji kadi ji gar taki ne je kin pati a indai ngangide a?»

⁵ Lo kin ti Jaju la rone al-de a na: «Indai kam-kadi do rasi ti, adi daw adi sasi al. ⁶ Dije ngay a rai ki tom, a ali ai na: “Mi a mi Kirisi”, ninga a buki dije ngay wale to. ⁷ Loki a oi ka ro je ki e sasi basi, ki poy ro je ki e say, adi bal ra sasi al. Re e ri ri ka ne je kin a rai, na e dabay ndo al bay. ⁸ Gin be madi a aw ro do gin be madine, kobe madi a aw ro do kobe madine ti; donangi a yaki je, bo a o je ki lo je ki dangi dangi, na ne je kin a toi to lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dane kin be bay. ⁹ Ninga ki oji dasi sai je wa, maji kadi isi do njasi ti maji, tado dije a awi sasi lo gangi ta je ti, a tindai sasi gin kay kaw-naa je ti. A awi sasi kadi ai no ne kobe je ti, ki no ngar je ti ki boy ki mbata lam. Lo kin ti a e ta rabi ki kadi a ingəai naji ki ma ki dom ti rasi ti. ¹⁰ NGata ninga, ne ki dasay, sobi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki donangi ti ne pati. ¹¹ Loki a uwai sasi kadi a awi sasi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bal, ka na se ta ri a a ali no ne gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwa a inda tasi ti loe ti noo kin a ali-de par. Tado e sai je wa a a ali ta al, na e NDil Luwa a a inda tasi ti kadi ali. ¹² NGakona je a uni do-naa awii lo tal-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi toli-e ko, ninga ngan je, mede a majal ki ne kaji-de je, a a uni dode awi kadi toli-de to. ¹³ Dije pati mede a majal sasi ki mbata lam, na daw ki uwə tagine ba biti dabay ti a ingə kaji.

*Ko ki bo ngay ki a re
(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)*

¹⁴ «Ninga loki a oi daw ki nje ra ne ki kabi, ki nje tuji lo, ki a uwə lo kisi

lo ti ki e lo ki sobi kadi e ti al*. Maji kadi daw ki nje tidə ne je kin gar gine maji. Ninga ne ki isi Jude ti a ayi-naa ki do mbal je ti. ¹⁵ Daw ki isi do kay ti a ur nangi ba a aw me kay ti kadi ta un ne madi tee-n al. ¹⁶ Daw ki a e me ndor ti, a asi kadi tal re be un kibi rone al. ¹⁷ NDoe ti noo kin, kam-to-ndoo ki gae goto a e la dane je ki ne sam, ki ne kadi mba ngan je. ¹⁸ Əli ta ki Luwa kadi ne kin ra ne bara al. ¹⁹ Ki rojeti, a e dakagilo ko ki daw oo ndo kare al bay. Lo kilə ngirə dorə ki donangi ti, ki Luwa inda-n ne je nu, biti bone, daw oo ko ko kin nja kare al, taa daw a oo ko ko kin gogi al to. ²⁰ Re Babe uwə ta ndo je kin gangi al a, daw kare ki a isi ki dane taa goto. Na ki mbata la dije ki e wa mbati-de, ta dije lane kin a, uwə-n ta ndo je kin gangi ²¹ NGA ninga, re daw al sasi a na: “Kirisi, ki e *Daw ki Luwa mbate a aw yo am, e a aw ne am” a, adi-e mesi al. ²² MBata kirisi je ki ngom, ki ne kal ka na n-ai ne kal ta je ki ta Luwa ti, a rai noo ta rai ne kaji ki ne je ki ati bal bal ki dum kal tae. A rai kadi ta re to ban a ne wa ki Luwa mbati-de kin ka n-buki-de wale. ²³ E be a, kadi, sai isi do njasi ti, m-al sasi ne je kin pati kadi igari.

*NDo re NGon daw
(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)*

²⁴ «Ninga, dakagilo ti ka kin, go ko je ti kin ba, kadi a tee kamne al, nay a nda al, ²⁵ mee je a ii ki dorə ti tosi ki nangi, ninga tagi je ki me dorə ti a yaki. ²⁶ Lo kin ti a ya a oi-mi *NGon daw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tagi, me kunji ti ki ati bal. ²⁷ M-a m-ilə malayka je lam kadi ta do kum donangi ti ki so, a kawi ne ki mbati-de ki naa ti. A kawide ii ngangi donangi ti ki kare tee e ki nuŋi ti.

*Ne ndo ki oji do kagi mbay-kote
(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)*

²⁸ «Maji kadi igari ne ndo ki do kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indai rungiru, a mbie iti kin ninga, igari kadi nay ba e basi ngata. ²⁹ Be to a,

* **13:14** Lo ki sobi kadi e ti al: E kay la Luwa. ✧ **13:14** Daniyal 9.27; 11.31; 12.11 † **13:15** Donangi Paləstin ti, dije rai kay adi doe ki taa lay, ninga doe ki taa ki lay ka kin a e lo kisi kor kaə. Mt 24.17.

loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təkɪ mi *NGon dəw mi ta kəy ti, basi rəsi ti. ³⁰ Ningə təkɪ rəjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dode taa ne kin a oyi tigə al bəy ə ne je kin a rai ne. ³¹ Dəra ki dənangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki no ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndo ki dəbəy ti
(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³² «Dəw kare ki gər ndo ə se do kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dərə ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ba, e Bawje Luwə ba par ə gər. ³³ Maji kadi oi go rəsi, isi dōgi ti, tado igəri do kade kin al. ³⁴ A to tə ta lə dīgəm kare ki iyə me kəy ləne ə aw mba kin be. Kəte bəy taa kadi aw, iyə kilə je ki me kəy ti ji njé kilə je ti ləne. Adi nā nā kilə ki sɔbi dɔe kadi ra, ningə ndəji nje ngəm ta kəy kadi isi dōgi ti. ³⁵ Ə maji kadi isi dōgi ti, tado igəri ndo ki ba nje kəy a re-n al. A re lo sɔlɔ, ə se dan lo ti, ə se ndu no kinjə ti, ə se ki sɪ, igəri al. ³⁶ Re tee pati ningə, kadi ingə səi do bi ti al. ³⁷ Ta ki m-əl səsi kin, e dije pəti ə m-əl-de. Isi do njasi ti.»

14

Ta kəji ki do təl Jəju ti
(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jq 11.47, 49, 53)

¹ Nay ndo joo kəte kadi ndo ra nay Paki, ki nay mapa ki əm ɔde al asi. NJé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju gidi ngəy n-təli-e. ² Be ə, əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al nə dije a ɹi tə rai wongi.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji do Jəju ti
(Mt 26.6-13; Jq 12.1-8)

³ Jəju e me be ti ki Bətani, me kəy ti lə Simo ki kəte e nje banji. Loki Jəju isi uso ne, dəne madi re ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. Yibi kin gate e ngay, rai ki man kagi ki bari-e nar. Dəne to ku, ningə ur yibi ka kin do Jəju ti. ⁴ Dije madi dan njé ki əi loe ti noo, rəde nəl-de al adi əli-naa dande ti əi nə: «Kəm tuji yibi kin

kə be par kin nə ri ə? ⁵ Asi kadi dəw taa-n la ki al do kilə ti ki ndo bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je!» To rəde adi əli ta dəne ka kin ngay. ⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «ɹyəi dəne kin jəke. MBari ə isi njibəi-e ə? Ne ki ra dəm ti kin e kilə ki maji. ⁷ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, adi ndo ki mesi ndigi par ə a rai səde, nə mi, m-a m-isi səsi ki no ti al. ⁸ Dəne kin ra ne ki asi go tōgine: Jy yibi rəm ti kəte kadi tə darəm aw-n bada. ⁹ Ningə adi m-əl səsi ta ki rəjeti: lo je pəti dənangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji titi, a ɔri poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dɔe ti.»

Judası un do Jəju
(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judası Isikariyoti ki e ki kare mbo njé ndo je ti lə Jəju ki dōgi gide joo, aw ində do ta naa ti ki njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, mba kadi ilə-n Jəju jide ti. ¹¹ Loki ki bo je ooi ta ki ta Judası ti, rəde nəl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe ti noo, Judası ilə ngirə sangi kadi n-oo se n-a n-ra ban ə n-a n-ingə dəkagilo ki to kadi n-ilə-n Jəju jide ti wa.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne
(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDɔ ki dəsəy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndo ki dije isi təli ngan dōgi bati je mbata ne kuso Paki, njé ndo je lə Jəju dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi, j-ində dɔe dana j-adi uso ə?» ¹³ Ningə Jəju ilə njé ndo je ləne joo, əl-de ə nə: «Awi me be bo ti kam ba, a ingəi dīgəm kare ki oti gum man dəne ti ningə uni goe. ¹⁴ Me kəy ki ur ti ə, əli ba nje kəy kin əi nə: “Nje ndo dije ə nə se me kəy ki ra ə kadi n-re n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?” ¹⁵ A ɔji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, e ki ra oy, ki ne je ki me ti pəti. Lo kin ə a rai ne kuso Paki titi kadi j-usoi. ¹⁶ *NJé ndo je ɹi taai, awi me be bo ti ka kin ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkɪ wa ki Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki, indəi dɔe dana.»

Nje ndo kare ki a un do Jəju

17 Loki kadi ur, Jəju re ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo. 18 Ningə loki isi ta ne kuso ti, Jəju əl-de ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ki isi usoi səm ne ne kin, a ilə-m ji dije ti.» 19 Me njé ndo je ilə ngirə tɔsi-de, adi dɔji ta Jəju ki bare bare əi nə: «E mi be?» 20 Jəju əl-de ə nə: «E dəw kare dansi ti səi ki dɔgi gide e joo wa kin. E ki isi ilə jine səm naa ti me ka ti wa kin. 21 Mi *NGon dəw m-a m-oy təkɪ ndangi me makitibi ti lə Luwə*, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al e soti ngay.»

Nɛ kuso lə Babe

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

22 Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «Itaai, e kin e darəm.» 23 Go mapa ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je ayi-naa pəti dande ti, 24 ningə əl-de ə nə: «E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije. 25 Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, bitɪ kadi m-a m-ay ki sigi me bəkɔ ti lə Luwə.» 26 Loki osi pa kilə tɔji dɔ Luwə ti gine gangi, tɛɛi awi dɔ mbal kagi bini je ti.

Jəju əl təkɪ Piyər a najɪ ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

27 Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «A imbati-mi pəti, tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “M-a m-təl ɓa bati je, ningə bati je a sanəi-naa ki lo lo”*. 28 Nə loki m-a m-i lo koy ti, m-a m-aw kəte nɔsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» 29 Piyər əl Jəju ə nə: «Re dije pəti ə iyəi-ni kɔ ka, ne kin a ra ne rəm ti mi Piyər al.» 30 Jəju təl əl-e ə nə: «I, təkɪ rɔjeti, adi m-əli, ɓone, me kondɔ ti wa kin, kunə kinjə nɔ nja joo al ɓəy ə a najɪ ta nja mitə ə nə igər-m al.» 31 Nə Piyər a dɔ ndune ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, ɓi m-a najɪ ta gəri, al ratata.»

* 14:21 Pa je 22.2; Ejay 53 * 14:27 Jakari 13.7

Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tɔ.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti
(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

32 Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ɔti rəi lo ti madi ki tɔe nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «Isi lo kin ti ne be inginəi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-əl ta ki Luwə.» 33 Jəju adi Piyər nim, Jaki nim, Jə nim awi sie. Lo kin ti, dadi ki ɓəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju. 34 Adi Jəju əl-de ə nə: «Me-kɔ rosɪ mem rosɪ ki asi koy. Isi lo kin ti ne be, isi kəm ɓi itoi ɓi al.» 35 Jəju ɔti ki kəte ndəy, ningə osi ki nangi, dɔji Luwə kadi re to ban ə, ɔsi dɔ kadi kɔ kin ngərangi rone ti. 36 Jəju ə nə: «Aba! Bai, ne ki dum tɔgi goto, ə ɔsi kɔ kin ngərangi kɔ rəm ti! Nə ke ə kadi e ndigi ləm al, nə kadi e ndigi ləi yo taa.» 37 Jəju təl re rɔ njé ndo je ti ki mitə, ningə ingə-de, isi toi ɓi, adi əl Piyər ə nə: «Simɔ, isi to ɓi wa bitɪ a? Asi kadi isi kəm dɔ kadi ki kare be al bitɪ a? 38 Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki majɪ, nə darɔ e ki tɔ.» 39 Ningə təl ɔr ndane sɔde ki rangi ɓəy, əl ta ki Luwə, un go mindine ki kəte wa ka kin ɓəy. 40 Loki təl re rɔ njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi ɓi ɓəy, kənde ɔy diriri, lo ta ki kadi əli ka gəri al. 41 Jəju təl aw, re ki kɔ mitə, əl-de ə nə: «Itoi ta ɓi ti ne, isi ɔri kəɔ ɓəy a? Asi be nga! Dəkagilo re kadi a iləi-mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti ngata. 42 Ii taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

43 Loe ti nɔɔ, loki ta nay ki ta Jəju ti ba ɓəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo, ə tɛɛ isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je, ə iləi-de. 44 Judasi ki nje kun dɔ Jəju, əli-naa sɔde ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu

kin 6a, e darɔe ə wa ən ə, uwəi-e, indəi kəmsi goe ti awi sie!» ⁴⁵ E be ə, tɛɛ ə wa ki Judasi re tɛɛ par ə, sɔbi Jəju əl-e ə nə: «Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti. ⁴⁶ Ba loe ti noo dije, ki rəi ki Judasi ka kin indəi jide dɔ Jəju ti uwəi-e. ⁴⁷ Loki uwəi-e, ki kare dan njé ki əi sie naa ti, ɔr kiyə kasigar, tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, 6a tigə mbie lati gangi. ⁴⁸ NGa ningə Jəju un ta əl-de ə nə: «To tə nɛ ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gɔl je taa kadi uwəi-mi be? ⁴⁹ NDɔ je pəti, mi dansi ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije nɛ, ka uwəi-mi al, nə e kin to be 6one mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti lə Luwə tɔli tade.» ⁵⁰ Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e ⁵¹ NGon ki basa kare, ki dole rone ki ta kibi ə wa par, un go Jəju. Dije uwəi ngon ki basa ka kin, ⁵² nə, iyə ta kibi ki dolə-n rone ka kin jide ti, ə ay ki rone kare aw.

Jəju a no njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jə 18.12-18)

⁵³ NJé kuwə Jəju, awi sie nɔ ki bo ti lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je. E lo ki njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je, ki njé ndo ndu-kun je, pəti kawinaa ti. ⁵⁴ Piyər adi ndəe ngal, ə njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, re ur-n gode ti kəy, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi. ⁵⁵ NJé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je, ba pəti, sangi rəbi ta madi kadi n-gangii ta koy dɔ Jəju ti, nə ingəi al. ⁵⁶ Dije ngay təti ta je ki ngom dɔe ti, nə ta ki təti je ləde aw go-naa ti al. ⁵⁷ NJé ki nɔ je ii ai taa ki njade, taa təti ta je ki ngom minde ti əi nə: ⁵⁸ «J-o tae ti əl ə nə: “M-a m-tuji kəy lə Luwə ki dije rai ki jide kam kɔ, ningə me ndɔ ti ki mitə, m-a m-təl m-ində e ki rangi gogi. A e kəy ki dəw a ra ki jine al.”» ⁵⁹ Dɔ ta ti wa kin ka, ndu njé təti ta je osi go-naa ti al. ⁶⁰ Ə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je i taa dan dije ti, dəji Jəju ə nə: «Ta ki dije a əli dɔi ti kam, a əl ta madi dɔ ti al a?» ⁶¹ Nə Jəju a tane mbə, tɛɛ tane ilə-de ti al. Ə ki bo lə

njé kijə nɛ məsi kadi-kare je dəji Jəju ta ki rangi 6əy ə nə: «E i, ə i Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə ki dije isi iləi tɔji dɔe ti kin a?» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «E mi wa, ningə a oi-mi *NGon dəw m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje təgi, m-a m-i dɔrɔ ti m-re me kil ndi ti.» ⁶³ Ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je tɔl kibi je ki rone ti, 6a əl ə nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dɔe ti 6əy a?» ⁶⁴ Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dɔ Luwə ti ki mbisi ne. Ta ri ə iməri dɔe ti ə?» Ə dije pəti gangi ta dɔ Jəju ti, kadi e dəw ki sɔbi koy. ⁶⁵ NJé ki nɔ je, iləi gin tibi man tade dɔe ti, ndəmi ta kəme, ningə 6iri jide ɔsi-e-n, ə əli-e ə nə: «Indɔ ndil, ə i6a tɔ dəw ki indəi adi j-o.» Loe ti noo, paja je taai Jəju, 6a agi ki ta tində mbəe ti.

Piyər naji ta gər Jəju
(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jə 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Loki Piyər e ta mbalo ti, nangi ne 6əy, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je i noo re. ⁶⁷ Ə loki oo Piyər isi ndibi por ningə, ində manje ba, 6a əl-e ə nə: «I ka, i ki Jəju ki Najarəti ti tɔ al a?» ⁶⁸ Nə Piyər naji ə nə: «Jagi m-gər-e al, taa m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al tɔ.» Go ti Piyər ɔti njiyə isi aw ki ta ndogi ti, [ningə kunə kinjə nɔ.] ⁶⁹ Dəne ka kin ilə kəmnə oo-n Piyər, ningə təl re dɔ ta ti ka kin 6əy, əl dije ki ai loe ti noo ə nə: «Dingəm kam e ki kare dan dije ti lie tɔ.» ⁷⁰ Piyər təl naji nja kare 6əy, ə nə n-gər-e al. Ningə njaba go ti ə, dije ki ai səde noo, rəi əli Piyər 6əy əi nə: «Təki rəjeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tɔ, tadɔ i dəw ki Galile ti.» ⁷¹ Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm nɛ ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm ki a əli ta lie kam al.» ⁷² Ba ta naa ti noo, kunə kinjə nɔ ki kɔ joo. NGa ningə, me Piyər ole dɔ ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nɔ nja joo, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tɛɛ taga ki ngɔdi njane ti, nɔ ki man kəmnə.

15

Awi ki Jəju nɔ ngar Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jə 18.28-38)

¹ Ki si bati ba, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ingəi-naa ki ngatəgi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je ba pəti, uni ndude, ba dɔɔi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti. ² Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tɛɛ tai ti.» ³ Njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je təti ta je ngay dɔ Jəju ti. ⁴ Ə Pilati təl dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «A əl ta madi al a? O ta je pəti ki dije a indəi dɔi ti kam!» ⁵ Nə Jəju tɛɛ tane ilə ti al, adi ndəji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dɔ Jəju ti

(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jə 18.39-19.16)

⁶ Dɔ bal je pəti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ɔr dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ɔr-e dangay ti adi-de. ⁷ NGa ningə dingəm kare ki bari-e nə Barabasi e dangay ti nɔɔ tɔ. Uwəi-de dangay ti əi ki madine je ɔji-n dɔ təl ki təli dəw, lo wongi ti ki ra-de dɔ njé kɔbɛ je ti. ⁸ Kosi je awi rɔ Pilati ti, ningə dəji-e kadi ra nɛ ki isi ra kəte kəte ka kin adi-de. ⁹ NGata ə Pilati dəji-de ə nə: «I gəi kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi wa?» ¹⁰ Pilati dəji ta kin be, mbata gər maji kadi e ni ə ra njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je dɔ Jəju ti ə iləi-e jine ti. ¹¹ Nə njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi-de bi Jəju al. ¹² Pilati dəji-de bəy ə nə: «I gəi kadi m-ra ri ki e ki bari-e ngar lə Jipi je ə?» ¹³ Ba əi je təli uni ndude ki taa əli Pilati əi nə: «I bɛ kagi-dəsi ti!» ¹⁴ Pilati dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Ningə uni ndude ki taa ngay bəy, əli əi nə: «I bɛ kagi-dəsi ti!» ¹⁵ E be ə, mba kadi rɔ kosi je nəl-n-de, Pilati ɔr Barabasi adi-de. Ningə go ti, adi indəi

Jəju ki ndəy kabilay, ə ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii

(Mt 27.27-31; Jə 19.2-3)

¹⁶ Asigar je ɔri Jəju awi sie dana, lo ti ki bari-e pɪrətɔwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti wa kin nɔɔ, ningə bari ndəgi asigar je pəti adi-de rəi. ¹⁷ Loe ti nɔɔ, iləi kibi ki kər pɪr pɪr* rɔ Jəju ti, ə oji jəgi kon iləi dəe ti tɔ. ¹⁸ Ningə, iləi rɔde rai-e lapiya əi nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!» ¹⁹ Indəi dəe ki gakira, tibi man tade dəe ti, ə ɔsi məkəsɪde nangi, rai tə nɛ ki isi ɔsi gone be. ²⁰ Loki ibəi-e kogii asi-de ningə, ɔri kibi ki kər pɪr pɪr ka kin rɔe ti kɔ, ə təli iləi kibi je lie wa rɔe ti gogi, ba tɛɛi sie taga kadi awi bəi-e kagi-dəsi ti.

Bai Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jə 19.17-27)

²¹ Dingəm kare ki Sirən ti, tɔe nə Simɔ, e baw Aləgijandir əi ki Rupusi, j wale, ningə asigar je uwəi-e indəi təgi dəe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju. ²² Awi ki Jəju lo madi ti kare to nɔɔ, bari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka dɔ dəw be.» ²³ Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki nɛ ki bari-e nə mir†, kadi ay, nə Jəju mbati kay. ²⁴ Go ti, asigar je bəi-e kagi-dəsi ti, ba tigəi kir (mbare) dɔ kibi ti lie, kadi n-ooi nɛ ki dəw ki ra dande ti a ingə☆. ²⁵ E ki kadi ki jikare, ə bəi-e-n kagi-dəsi ti. ²⁶ NDangi me bati, nɛ ki ra ə n-bəi-e-n kagi-dəsi ti əi nə: «NGar lə *Jipi je.» ²⁷ Bai njé bogi je joo naa ti sie kagi-dəsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti, ki nungi dɔ ji gəle ti tɔ. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti» kin təl-n tane.]‡ ²⁹ Dije ki njé də rəbə, tigəi dəde, ningə taji-e, ə əli əi nə: «Ma, j ki nje tuji kəy lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndɔ ti ki mitə ka kam! ³⁰ Aji rəi j wa, ə j taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ³¹ Be

* 15:17 Dəkagiloe ti kin, kibi ki kər pɪr pɪr, səbi dɔ ngar je par ə kadi ay. † 15:23 Mir e yibi ki rai ki nəm kagi madi dənangi Paləsitin ti nɔɔ. Gate e ngay, ningə lo ki dəw oy ba, a ɔyi rɔ nin ti bəy taa a dibi. Taa lo ki rɔ dəw to-e ngay ningə, rai adi ba rɔe yogiro ndəy. ☆ 15:24 Pa je 22.19 ‡ 15:28 Bar ta kin dije madi əli təkɪ goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi.

tə ə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ibəi Jəju kogii dande ti əi nə: «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rəne al! ³² Kirisi, ki Luwə mbəte, ngar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi j taa də kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, adi tə j-o-n ta lie tə ta ki rəjeti!» NJé ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tə.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

³³ Loki kadi a jam də be ti, lo ndul dənangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo səl. ³⁴ Ningə kadi ti ki mitə, Jəju nq ki ndune ki bo ə nə: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kər me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kə ə?» ³⁵ Dije madi dan njé ti ki ai nq, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oi dəw ka a bar Eli!» ³⁶ Dəw kare dande ti ay ngədi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay, ba əl ə nə: «Ingəmi adi j-oi se Eli a re rise nangi də kagi-dəsi ti wa?» ³⁷ Lo kin ti nq be, Jəju nq ki ndune ki bo, ningə kəe tē. ³⁸ Go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti lə Luwə, til dana joo, j taa nu biti re nangi. ³⁹ Ki bo lə buti asigar je ki bu, ki a ta kəm Jəju ti, oo-e lo koy ti ki oy, əl ə nə: «Təki rəjeti, dəw kin e NGon lə Luwə.» ⁴⁰ Dəne je madi ai nq tə, ai say, indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Dande ti, Mari ki Magidala e nq nim, Mari ki kq Jaki ki ibari-e ngon ki e kq Jose e nq nim, taa Salome e nq nim tə. ⁴¹ E əi je kin ə ndoləi go Jəju, ta rai sie me ne ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ningə, dəne je ki rangi ngay ki rai sie Jorijaləm ti ka əi nq bəy tə.

Jisəpi un nin Jəju dibi

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁴² NDəe ti kin, e ndə ki dije a əsi nja ne je naa ti indəi, adi e ndə ki nq ndə ta

kəe ti. ⁴³ Loki lo səl, Jisəpi ki Arimate ti, ki e dəw kare ki dije buki-e ti ngay dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je re. E wa ka isi nginə ta kəbe lə Luwə ki kadi a re kin tə. Bəl ra-e al, adi aw rə *Pilati ti dəje nin Jəju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jəju oy ba, əte bəl, adi ilə go nje kisi də buti asigar je ki bu, ade re, ningə dəje ə nə se Jəju oy mari nu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi də asigar je ti ningə, adi ta rəbi Jisəpi kadi un nin Jəju. ⁴⁶ Jisəpi ndogi ta kibi, risi nin Jəju də kagi-dəsi ti re-n nangi, dole, ile me be nin ti ki uri me mbal ti, ningə nduguru mbal ilə ta ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala əi ki Mari ki kq Jose ai, a oi lo ki iləi Jəju ti.

16

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Loki ndə taa kəe də, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki kq Jaki nim, Salome nim, ndogi yibi kagi ki əti mbi, mba kaw kəy rə nin Jəju ti. ² NDə dimasi, ki sji bati ba, loki kadi isi bə kin, ə yə awi də badi ti. ³ Loki isi awi ningə, əli-naa dande ti əi nə: «NGa kin, naa ə tə nduguru mbal ta badi ti rangi adi-je ə?» ⁴ Nə loki uni kəmde ningə, ooi kadi mbal ka kin, dəw nduguru-e rangi. ⁵ Dəne je kin uri me be badi ti ningə, oi ngon ki basa madi kare, ilə kibi ngal ki nda rəne ti, isi-n ki də ji kq ti. Lo kin ti, bəl ra dəne je. ⁶ Nə, ngon ki basa ka kin əl-de ə nə: «fbəli al. İsi sangi Jəju ki Najarəti ti, ki dije bəi-e kagi-dəsi ti, nə e goto ne, j taa lo koy ti. Oi lo ki iləi-e ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki basine kin, awi əli Piyər əi ki ndəgi njé ndo je lə Jəju təki a aw kadi nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti, təki əl-n səsi kəte.» ⁸ Dəne je tēi, əri ngədi ta badi ti isi awi, dadi par par ki bəl, gəri rəbi rəde al. Ta ka əli dəw al, mbata bəl təl-de.*

Jəju əji rəne Mari ki Magidala

§ 15:38 Kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə a un majal lə kosi je kadi aw-n me ti nq Luwə ti. Loki Jəju oy, kibi ka kin til dana joo, adi ta rəbi to mbata lə dije pəti kadi awi nq Luwə ti. Tē ki taga 26.31-33. * 16:8 Be nin ləde dənangi Paləstin ti e mbal ə uri kade tə be ningə, ləi nin ti, ba ndugugui mbal ki rangi uti tae.

⁹ [Jəju i lo koy ti ki ndo dimasi, si bati ba. Loki i lo koy ti, daw ki dɔsay ki tɔje rone e Mari ki Magidala, ki ndo ki tuwə ndil je ki majal siri dɔe ti kɔ. ¹⁰ Ningə, Mari ə e nje kaw kəl njé ndo je lie ki isi ta kuwə ndoo ti ki ta nɔ ti. ¹¹ Nə loki Mari əl-de təkɪ Jəju i lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kəmne, njé ndo je taai me al.

Jəju əji rone njé ndo je joo

¹² Go ti, Jəju əji rone kɔji ki to-n ta dangi njé ndo je joo ki əi dɔ rəbi ti, isi awi ki ngan ɔe je ti. ¹³ Loki Jəju ingə-de, təli awi ɔri poye ndəge je, nə ndəge je taai mede al tɔ.

Jəju əji rone njé ndo je ki dɔgi gide kare

¹⁴ Ta təl tae ti, Jəju əji rone njé ndo je ki dɔgi gide e kare loki isi usoi ne. Lo kin ti, Jəju kəl səde dɔ me ngə ti, ki kəm kuti ləde, mbata mbati taai me njé ki ooi-e təkɪ i lo koy ti. ¹⁵ Go ti, əl-de ə nə: «Awi ki dɔ ɔe je ki dɔnangi ti ne pəti, iləi mbe Poy Ta ki Maji mbi dije ti pəti. ¹⁶ Dəw ki un mene, ə rai-e batəm, ningə a ingə kaji, nə dəw ki mbati kun mene, ta ki gangi a e dɔe ti. ¹⁷ Ne kɔji je ki njé ki uni mede adi Luwə a əji ə to kin: me təm ti, a tuwəi ndil je ki majal, a əli ndon ta je ki mba. ¹⁸ A uwəi li je ki jide, ningə re ayi-naa ne ki nje təl dəw ka, a ra səde ne madi al. A indəi jide dɔ njé moy je ti, adi njé moy je ingəi rɔ nga.»

Jəju təl aw dɔrɔ ti

¹⁹ Go ta je ti ki Bəbe Jəju əl-de, uni-e awi sie dɔrɔ ti, adi isi dɔ ji kɔ Luwə ti. ²⁰ Go kawə dɔrɔ ti, njé ndo je awi iləi mbe Poy Ta ki Maji. Bəbe e səde naa ti, adi-de tɔgi adi rai ne je ki əti ɔəl ɔəl. Ne kɔji je kin to be, kadi tɔji təkɪ ta lə njé ndo je e ta ki rɔjeti.]†

† 16:20 Bar ta je kin dije madi əli təkɪ goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi.

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Ta ki do Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi so, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti la Matiye ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi noo to. J-a j-ingə:

Ja Batisi ki tee ilə mbe tə dəw ki nje ra rəbi no Jəju ti (3.1-20);

Batəm la Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13);

Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti dənangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ki kaji njə moy je (4.14-9.50);

Jəju osi do rəbi ti, i Galile aw Jorijaləm ti (9.51-19.28). Nə ne kare, Luki tee ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki do dingəm ti ki Samari ki nje memaji, kuji ta ki do nje ne kingə ti ki mbə, kuji ta ki do ngon ti ki nje koo maji rone ki tae ti ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju 6e la Marti əi ki Mari kin je.

Ne je ki Jəju ra-de Jorijaləm ti (19.29-21.38), ki awi biti təli tade do ko je ti ki inge, ki do koye ti (22-23).

Luki təl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki do Jəju ti ki, go tee lo koy ti, ingə njə ndo je joo do rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki do kawe dora ti nim.

Ne ki me makitibi ti la Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl do kəte nday be, ə əl-n ta la dəw ki makitibi kin sobi dəe nim, gin ne ki ndangi-n makitibi kin nim to (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilə ngirə ndangi Poy Ta ki Maji la Jəju kin ki kor gin ne je ki rai ne

dokagilo koji Jəju ti əi ki Ja Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki do koji Ja batisi ti nim, ta ki do njə kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa la Mari ki osi nim, la Jakari nim, la Siməyo nim to. Lo kilə ngirə ta ti kin bəy 6a, Luki əl nga dan ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki i ro Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rojeti la Isirayəl je nim, kire ki re mbata la gin dije pəti ki dənangi ti ne kin nim to. Lo kin ti, Luki təji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njə do səl, ki njə ki dije əsi-de ngərangi, ki dəne je, ki njə ndoo je, ki mba je) nim, təji rənəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim to.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, Luki ə ta girəki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay. Luki dangi makitibi kin adi dije ki əi girəki je ki gəri ne madi ngay do ne jibəl 6e ti la Isirayəl je al, adi or gin ta ləne njəti njəti kadi ne madi to mba rəde ti al. Ki ro dije ti ki bone kin 6a, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dəw tidə 6a gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e NJe kaji dije pəti nim to.

Kilə ngirə ta

¹ Təwopil, dije ngay adi rəde, ndangi ne je ki rai ne danje ti ne kin ki goe goe*. ² NDangi təki, njə ki ooi ne je kin ki kəmde əli-je. Ooi ki kəmde lo kilə ngire ti nu, ə təli njə kilə mbe Poy Ta ki Maji la Luwə. ³ Be ə, mi ka, m-sangi gin ne je pəti ki rai ne kin, lo kilə ngire ti nu kəre kəre kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi i ki bo Təwopil. ⁴ Lo kin ti, a gər kadi ne ndo je ki ingə-de e ne ndo ki rojeti.

Ta koji Ja Batisi

⁵ Dokagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi no təe nə Jakari. Jakari e ki kare me buti ti la nje kijə ne məsi kadi-kare ki bari-e Abiya. Tə nee nə Elijabəti. E ngon dəne ki gin

* 1:1 Knjk 1.1

koji ti læ *Aro. ⁶ Jakari æi ki Elijabæti joo pu æi dije ki dana ta kæm Luwæ ti. Tæli ræde maji ngay go ndu-kun je ti ki go ræbi je ti læ Babe pæti. ⁷ Næ ingæi ngon al, tadæ Elijabæti e kuji. Ningæ e dækagilo ki, æi joo pu, bugæi ngata. ⁸ NDæ kare Jakari isi ra kilæ kijæ mæsi kadi-kare ta kæm Luwæ ti, tadæ e ndæ ra kilæ læ buti lie. ⁹ Ningæ, ki go ræe ti læ njé kijæ ne mæsi kadi-kare je, kir osi dæ Jakari ti kadi ur me kæy ti læ Luwæ. Ur kæy kadi buki nduji kagi ki æti mbi poro[☆]. ¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki æti mbi poro kin, kosi dije ngay ai taga ne a æli ta ki Luwæ. ¹¹ Loe ti noo, malayka læ Babe tee hoy ki ræ Jakari ti, a ki dæ ji kæ lo buki nduji kagi ti be. ¹² Loki Jakari oo malayka ka kin ningæ, ndile tee ay nay sar, bæl tæl-e. ¹³ Næ Malayka æl-e æ næ: «fæal al Jakari, tadæ Luwæ oo dæ ndu ta ki æl sie. Nei Elijabæti a oji ngon adi, a indæ tæe næ Jæ. ¹⁴ A e ne rænæl læi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rænæl dæ koje ti tæ. ¹⁵ Tadæ a e dæw ki bo ta kæm Babe ti. A ay kasi nju al nim, a ay ndægi kasi je ki æm æde al nim tæ. Loki to me kone ti bæy, NDil Luwæ a rose. ¹⁶ A tæl ki ngan *Isirayæl je ngay re sæde ræ Babe Luwæ ti læde. ¹⁷ A njiyæ ta kæm Babe ti ki NDil nim, ki tægi læ nje kæl ta ki ta Luwæ ti, Eli nim tæ. A njiyæ ki NDil nim ki tægi nim mba kadi ilæ noji ngan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njé dæ ngæ je tæli njé kaw ki hal læ dije ki dana, mba kadi dije indæi dæ ræde dana mbata læ Babe.» ¹⁸ Jakari dæji malayka æ næ: «Ki go ræbi ki ban æ m-a m-gær-n kadi e ta ki ræjeti æ? Tadæ mi ki dæm m-bigæ, taa nem ka bæle al dæ lo tæ ngata.» ¹⁹ Ba malayka tæl æl-e æ næ: «Mi Gabiriyæl, ki nje ra kilæ ta kæm Luwæ ti. Luwæ ilæ-m kadi m-æli ta, m-ilæ Poy Ta ki Maji kin mbi ti. ²⁰ O maji, a tæl mbiki, adi a asi kæl ta madi al, biti kadi ndæ ki ne je ki m-æli tæe kin rai ne bæy taa. A e be, tadæ adi mei dæ ta je ti ki m-æli kin al. Ne je kin a rai ne dækagiloe ti ki Luwæ æji.»

²¹ Me lo kin ti, kosi je toi ta ngæm ta Jakari ti, ta ndæji-de, tadæ Jakari un dækagilo ngay me kæy ti læ Luwæ.

²² Loki indæ lo tee ki taga ki ræ kosi je ti ningæ, asi kadi æl-de ta al. Loki æl-de ta al, gæri kadi oo ne me ndil ti me kæy ti læ Luwæ. Jakari æl-de ta ki jine par, æ isi ki mbiki ti.

²³ Loki tæl ta kilæ ningæ, tæl aw me kæy ti læne. ²⁴ Ba ngay al go ti, nee Elijabæti j sæm. Elijabæti bæyæ ræne kæy, adi dæw oo-e al, asi nay mi, æ æl æ næ: ²⁵ «Oi maji ki Babe ra sæm kin. Babe indæ kæmne gom ti, æ ræsol dæm ti dan dije ti.»

Ta koji Jæju Kirisi

²⁶ Me nay ti ki kæ mehe, Luwæ ilæ malayka Gabiriyæl me bæ bo ti ki tæe næ Najaræti, dænangi ti ki Galile. ²⁷ He ræ ngon mandi ti madi ki gær ngaw al bæy, ki dingæm kare ki tæe næ Jisæpi, ki gin koji ti læ *Dabidi uwæ dæe. Tæ ngon mandi ka kin næ Mari. ²⁸ Malayka ur kæy go Mari ti æl-e æ næ: «M-uwæ jii Mari, j ki ingæ me-maji ta kæm Luwæ ti, Babe e naa ti sæi.» ²⁹ Ta kin æti Mari bæ, adi dæji ræne ta æ næ se gin kuwæ ji kin e ri wa? ³⁰ Malayka æl-e æ næ: «fæal al Mari, tadæ ingæ maji ta kæm Luwæ ti. ³¹ A j sæm, a oji ngon ki dingæm, a indæ tæe næ Jæju. ³² A e ki bo, a bæri-e NGon læ nje ke dæ ne je ti pæti. Ningæ, Babe Luwæ a ade kimbær ngar læ kae Dabidi. ³³ A o bæ dæ gin koji ti læ *Jakobi biti ki no ti. Ningæ kæbe lie a indæ ngangine al tæ.» ³⁴ Mari æl malayka æ næ: «Go ræbi ki ban æ ne je kin a rai ne æ? Tadæ m-gær ngaw al bæy.» ³⁵ Malayka æl-e æ næ: «NDil Luwæ a re dæi ti, Luwæ ki e dæ ne je ti pæti a buki tægine dæi ti. E mbata kin æ, ngon ki a oje j ræ Luwæ ti, a bæri-e NGon Luwæ. ³⁶ O noji Elijabæti ki bigæ wa kin ka j sæm tæ. E ki dije bæri-e kuji ka æ yæ j sæm ra nay mehe kin. ³⁷ J sæm tadæ ne ki dum Luwæ goto.» ³⁸ Mari æ næ: «Mi bææ læ Babe, maji kadi Luwæ ra sæm tæki tee-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyæ Mari æ æti aw.

Mari aw mba dæ Elijabæti ti

³⁹ Me ndæ je ti ki go ti, Mari j taa, aw law law ki dænangi ki mbæl je æi ti, me bæ ti ki Jude. ⁴⁰ Aw ur me kæy ti læ Jakari, uwæ ji Elijabæti. ⁴¹ Loki Elijabæti oo ndu Mari ningæ, NGon ki

☆ 1:9 Tee ki taga 30.7-8

mee ti ɔdi rone ndur kuti kuti. Ningə NDil Luwə rose tɔ. ⁴² Lo kin ti, Elijabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dāne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tɔ. ⁴³ Ra ban ə mi kin par, Luwə buki-m ti kədi be bitɪ, adi kɔ Bam re me kəy ti ləm ə? ⁴⁴ Loki m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti ɔdi rone ndur ki rənəl. ⁴⁵ I nje maji-kur, tadɔ adi mei kadi ne je ki Babe əli tae a təli tade.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ə nə:
«NGə mem osi pa ilə tɔji dɔ Babe ti.
⁴⁷ NDilm ra rənəl dɔ Luwə ti ki nje kajim.
⁴⁸ Tadɔ Luwə təl kəmne oo-n bəə ləne ki dāne ki asi ne madi al.
E be ə, kaw ki kəte nɔɔ,
Dije pəti a bari-mi nje maji-kur ki dɔ lo je ki dangi dangi.
⁴⁹ MBata Luwə ki nje tɔgi pəti,
Ra ne je ki əti bəl bəl mbata ti ləm.
Maji kadi tɔe e ki kay njay.
⁵⁰ Ningə, kadi me-maji lie to ki dɔ bal je dɔ bal je dɔ dije ti ki njé bəl NDile.
⁵¹ Luwə oji tɔgine pəti ki taga,
NJé ki ngamede rosi ki kɔji rɔ,
Luwə tində-de sane-de.
⁵² Sur njé tɔgi je tilə-de dɔ kimbər ngar je ti ləde,
Ningə njé dɔ səl, un dɔde ki taa tɔ.
⁵³ Adɪ ne kingə rosi ji njé ndoo je,
Ə tuwə njé ne je jide kare adi awi.
⁵⁴ Ɔsi sil *Isirayəl ki bəə kilə lie,
Adi mee ole dɔ me-maji ti ki mbata dije lie.
⁵⁵ Me ole dɔ ti təkɪ un-n mindine adi kaje je kəte nu.
Un adi Abirakam ki gin kɔji lie ba pəti ki nɔ ti.»

⁵⁶ Mari isi ki Elijabəti asi nay mitə, ningə təl aw ɓe.

Koji Ja Batisi

⁵⁷ Dəkagilo kɔji ngon lə Elijabəti asi, ə oji ngon ki dīgəm. ⁵⁸ NJé gədi kəy je lie ki noje je ooi poy maji ki Luwə ra sie adi rai sie rənəl. ⁵⁹ Loki ndɔ ki kɔ jijoo go kɔji ngon ti asi ningə, rai

kadi ijai mɔte☆. Dije ndigi kadi n-bari-e ki tɔ bawe ki Jakari. ⁶⁰ Nə kɔe əl-de ə nə: «Jagi, a bari-e nə Ja.» ⁶¹ Ə dije əli Elijabəti əi nə: «Dəw ki gin kɔji ti ləi ki tɔe to be goto.» ⁶² Lo kin ti, dɔji bawe ta ki jide əi nə se ge kadi n-bari ngon ka kin nə nā wa? ⁶³ Jakari dɔji adi rəi ki ba ndangi ne adi-e, ningə ndangi ne ti: «Tɔe e Ja.» Lo kin ti, ta ndɔji dije pəti. ⁶⁴ Loe ti nɔɔ, ta Jakari tɛɛ, ndone tuti adi əl ta ilə-n tɔji dɔ Luwə ti. ⁶⁵ Ne kin ra bəl dije pəti ki me ɓe je ti ki dɔ lo ti ki nɔɔ, taa go nangɪ mbal je ti ki Juda pəti, dije əli tae ki lo lo. ⁶⁶ Dije pəti ki ooi poy ta kin ngəmi mede ti, ə əli əi nə: «NGon kin a təl ri ə?» Təkɪ rɔjeti, ji Babe e dɔe ti.

Pa lə Jakari

⁶⁷ NDil rosi Jakari ki baw ngon, adi əl ta ki ta Luwə ti ə nə:
⁶⁸ Tɔji ki dɔ Babe ti, ki Luwə lə *Isirayəl, MBata re oo dije ləne, taa-de ilə-de taa.
⁶⁹ E ə tɛɛ ki Nje kaji ki Nje tɔgi gin kɔji ti lə *Dabidi adi-je.
⁷⁰ Tɛɛ sie təkɪ ilə-n mbee ki ta njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay, dəkagilo ti ki mari nu.
⁷¹ Nje kaji ki a taa-je ji njé bə je ti ləje ki njé koo kəmje je al pəti.
⁷² E be ə, Luwə tɔji-n me-maji ləne ki rɔ kaje je ti,
Nim taa, me ole dɔ kilə mindi ti ki ay njay nim tɔ.
⁷³ Kilə-mindi ki go minde ti ki un adi ka je *Abirakam.
⁷⁴ Kun mindi ki a ra kadi ji ra kilə bəə lie ki kanji bəl,
Loki a taa-je ji njé bə je ti ləje.
⁷⁵ Kadi ji njiyə ta kəme ti, me kay njay ti nim, me ka dana ti nim,
Dəkagilo pəti ki je-n ki dɔje taa.
⁷⁶ I ngonm, a bari-ni nje kəl ta ki ta Luwə ti ki e dɔ ne je ti pəti,
MBata a njiyə nɔ Babe ti kadi ira rəbi lie.
⁷⁷ Lo kin ti, dije lie a gəri kaji ki aji-de ki go rəbi kiyə go majal je ti ləde kɔ.
⁷⁸ Luwə e nje me-maji.

☆ 1:59 Ləbatiki 12.3

Ki takul me-maji ki koo kəm-to-ndoo lie ə,
 Kunji ki dərā ti unji-n dōje ti tə kadi be.
 79 Kunji kin unji dō dije ti ki isi me til ti nim,
 Me ndil koy ti nim,
 MBa kadi ndər-je ta rəbi, aw saje dō rəbi kisi-maje ti.

80 NGon ka kin tōgi, təl dəw ki mbuji me ndil ti. Ra be dilə mbo ti, biti ndō ki tē- n taga ta kəm Isirayəl ti.

2

Koji Jaju (Mt 1.18-25)

1 Dəkagiloe ti kin, nje kōbe ki bo Səjar Ogusiti un ndune kadi rai kər dije ki dōnangi ti pəti me makitibi ti.
 2 Kində tō ki dōsay kin e dəkagilo ti ki Kiriniwusi e-n nje kōbe dōnangi ti ki Siri. 3 Dije pəti awi kadi ndangi tade, Nə nə ka aw be koji-ne ti. 4 E be ə, Jisəpi ka j be bo Najarəti ti, dōnangi Galile ti, isi aw be bo ti lə *Dabidi, ki bari-e Bətiləhəm, dōnangi Jude ti. MBata Jisəpi e dəw ki gin koji ti lə Dabidi. 5 Awi kadi indəi tade naa ti ki Mari ki nje nongti lie, ki a ki səm.

6 Loki əi Bətiləhəm ti nōō bəy ningə, ndō koji ngon lə Mari asi. 7 Mari oji ngonne ki dōsay tə ngon ki dīngəm. Bir ngon ka kin ki kibi, ile me ne ngəm ne kuso ti lə da je, tadō lo ki kadi adide toi ti goto me kəy to mba je ti.

Njé kul da je

8 Njé kul da je əi me mu ti, dō lo ti ki nōō, indəi bi taa isi ngəmi da je ləde kondō. 9 Ningə yə ooi malayka lə Bəbe tē həy ki rōde ti. Tōba lə Bəbe unji gugti dōde, adi bəl təl-de. 10 Nə malayka əl-de ə nə: «bəli al, mbata m-re ki Poy Ta ki Maji kadi madi səsi. Poy Ta ki Maji kin a e ne rənəl ki bo ngay mbata ti lə dije pəti ki dōnangi ti ne. 11 E bōne ə oji nje kaji me be ti lə *Dabidi adi səsi. Nje kaji ki e Kirisi, Bəbe. 12 Ningə ne ki a igəri-e-n ə to kin: A ingəi ngon ki kasi ki bəri-e ki kibi, ə iləi-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je.»

13 Ta naa ti nōō, kosi njé rō je ki dərā ti, tēēi, indəi rōde naa ti ki malayka ki kare ka kin, ningə osi pa tōji Luwə əi nə: 14 «Tōba e ki dō Luwə ti ki nje kisi dərā ti taa nu. Taa, kisi maji ki dō dōnangi ti, ki rō dije ti ki Luwə ndigi-de tō.»

15 Loki malayka je iyəi-de ə təli awi dərā ti gogi, njé ngəm da je əli-naa dande ti əi nə: «Adi j-awi biti ki Bətiləhəm ti j-oi ne ki ra ne ə Bəbe tēē ki dōe adi-je kin.» 16 Ii taai kalangi awi ningə yə, ingəi Mari əi ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki iləi-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je. 17 Loki ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti əri gin ne je ki əli-de oji dō ngon ki kasi kin. 18 Dije pəti ki ooi ta ki njé ngəm da je əri goe, əti-de bəl. 19 Mari ngəm ne je kin pəti mene ti, mər ta dō ti ki goe goe. 20 Njé ngəm da je təli gogi ki pa, ki kilə tōji dō Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-de ooi ne je ki mbide je, ki kəmde je. Ningə ne je ka kin rai ne ki go rəbe ə wa ki malayka ilə-n-de mbeē ka kin tō.

Koji Jaju me kəy kaw-naa ti

21 Loki ndō ki kō jijoo go koji ngon ti asi, ijəi mətə*, ningə indəi tōe nə Jaju. E tō ki malayka əl-de, loki kōe a ki səme al bəy, kadi tə bari-e-n. 22 Ningə, loki ndō ki e ndō kay rō ki go ndu-kun ti lə *Moji asi*, Jisəpi əi ki Mari awi ki ngon ka kin Jorijaləm ti kadi tōji-e Bəbe, 23 ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Bəbe əi nə: «NGan dər je ki dīngəm pəti a əi ki kində ji dōde ti mbata lə Bəbe*.» 24 Nim taa, rəi kadi adi də kərməsi je joo ə se ngan də dum je joo kadi-kare ti, ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Bəbe*.

Pa lə Siməyo

25 Dīngəm kare e Jorijaləm ti nōō tōe nə Siməyo. E dəw ki dana taa e dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə tō. Isi nginə ta nje kaji *Isirayəl mari nu ba. Ningə NDil Luwə e dōe ti tō. 26 NDil Luwə əl-e kəte ade gər tək n-a n-oy al biti kadi n-oo Kirisi ki Bəbe kəte ki kəme bəy taa n-a n-oy. 27 NDil ose kadi aw gin kəy ti lə Luwə, ningə tək njé koji Jaju awi sie

gin kəy ti kadi rai ki go ndu-kun ti lə Babe, ²⁸ Siməyo taa Jəju jine ti, ningə ilə tōji də Luwə ə nə: ²⁹ «Basine, Babe, iyə bəə ləi ade aw maje, ki go ta ti ləi ngata, ³⁰ MBata ka kəmm oo nje kaji dije ngata. ³¹ Kaji ki ində dəe dana ta kəm kosi je ti pəti. ³² E kunji ki kadi unji də gin dije ti pəti, taa a e tōji ki də dije ti ləi, Isirayəl tə.»

³³ Ta ki Siməyo əl də Jəju ti əti kəe je ki bawe je bəl. ³⁴ Siməyo tər ndune dəde ti, ningə əl Mari ə nə: «Maji kadi igər maji, ngon ki oje kin a e rəbi kosi nim rəbi ki taa nim lə dije ngay dənangi Isirayəl ti. Taa, re tə ne ki nje re ki ta kasi-naa al tə. ³⁵ A adi gir ta ki ngame dije ti ngay, gine a tēe taga. Ningə rəi j wa ti, kiyə rə a gangi ndili dana tə.»

An ra oyo Luwə mbata Jəju

³⁶ Dəne kare ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi nqo, təe nə An. E ngon lə Panuwəl, gin koji ti lə Ajər. Loki taa dingəm mandine ti, isi sie asi bəl siri ba par ə ngawe oy. Ningə ki basine kin, An tōgi ngay ngata. ³⁷ Bale e də jijoo gide e so. Nje ngaw koy kin e me kəy ti lə Luwə ki dəkagilo je pəti. Kondə ki kada e me kəy ti lə Luwə, əl sie ta, əgi rəne ne kuso. ³⁸ E be ə, dəkagiloe ti kin, e ka tēe nqo re tə. Osi pa ilə-n tōji də Luwə ti, taa əl ta ki də ngon ti kin dije pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jorijaləm ji njé bə je ti tə.

³⁹ Loki njé koji Jəju je rai ne je pəti ki go ndu Babe ti ningə, təli awi Galile me be bo ti ləde ki Najarəti ti gogi. ⁴⁰ Ningə, ngon ka kin tōgi, aw ki singəne. Rosi ki tər, ta me-maji lə Luwə e sie naa ti tə.

Jəju e me kəy ti lə Luwə loki bale e dəgi gide e joo

⁴¹ Də bəl je pəti, njé koji Jəju awi lo ra nay ti ki bari-e nay paki. ⁴² Loki Jəju ra bəl dəgi gide e joo ningə, awi ki njé koji-ne je lo ra nay ti təkisi rai kəte kəte go kuji rae ti*. ⁴³ Ningə, loki ndə ra nay tīgə ba, njé koji Jəju je isi təli gogi, nə Jəju nay gogi Jorijaləm ti, ki

kanji kadi njé koje je gəri go. ⁴⁴ Njé koji Jəju je ooi nə Jəju nay nja madide je ti ki uni səde rəbi, adi njiyəi ndə kare bəy taa iləi ngirə sange dan nojide je ti ki madide je. ⁴⁵ Sangi-e, nə sangi-e pi ingəi-e al. Loki ingəi-e al, təli tui dəde awi Jorijaləm ti gogi sange ti. ⁴⁶ Sangi-e biti ndə ki kə mitə ningə yə, ingəi-e, isi gin kəy ti lə Luwə dan njé ndo ndu-kun je. Isi dande ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi əli tə, dəji-n-de ta tə. ⁴⁷ Dije pəti ki ooi ta kəl Jəju kin, ne gər lie, ki ta ki tur lie, əti-de bəl ngay. ⁴⁸ Loki njé koje je ooi-e, əti-de bəl ngay, adi kəe əl-e ə nə: «NGonm, ra ban ə ira səje ne be ə? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nq kəmje ti.» ⁴⁹ Ningə əl-de ə nə: «tsangimi ki mba ri ə? Səbi kadi m-ra kilə gin kəy ti lə Bai kin, igəri ə se igəri al ə?» ⁵⁰ Nə njé koje je gəri me ta lie kin al.

⁵¹ Ningə go ti, Jəju təl aw səde Najarəti ti gogi. Jəju təl rəne go ta ti lə njé koji-ne je. Kəe ngəm ne je pəti ki rai ne kin mene ti. ⁵² Jəju tōgi darəne ti nim, me gosi ti nim tə, adi ingə maji ta kəm Luwə ti nim, ta kəm dije ti nim pəti.

3

Jə ilə mbe Poy Ta ki Maji (Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Jə 1.19-28)

¹ Dəkagiloe ti kin, nje kəbe ki bo Səjar, ki bari-e nə Tibər o be bəl dəgi gide e mi. Ningə Pəsi *Pilati ə e nje kəbe dənangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dənangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kə Erodi e ngar dənangi ti ki Iture ki dənangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi e ngar dənangi ti ki Abilən tə. ² An əi ki Kayipi ə əi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo ki dəkagiloe ti nqo. Ningə, dəkagiloe ti nqo kin, Jə ki ngon lə Jakari e dilə lo ti ə Luwə əl-e ta. ³ Jə aw dənangi Jurde ti pəti, ilə mbe ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.» ⁴ Ra təkisi ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«NDu dəw madi ba dilə lo ti ə nə: İrai go rəbi lə Babe!

* 2:42 Tēe ki taga 12.1-27; Dətərənom 16.1-8

Irai go rəbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole 6e je adi asi naa, İkəsi də mbal je ki də gadi je adi asi ta nangı bərərə;

Irai rəbi je ki rugı gəndi gəndi adi a njururu;

Irai rəbi kəkırə je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pəti a gəri kaji ki Luwə aji-je[☆].»

⁷ Kosi dije ki rəi kadi Jə rade batəm, Jə əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongı lə Luwə ki a re ə? ⁸ Majı kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə. Ningə oti kadi əli mesı ti əi nə: “Je ngan ka *Abırakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gajı mbal je kam ngan ka Abırakam ti kare. ⁹ Ki basıne kin, kingə e bası kadi tigə ngırə kagi je gangı ngata. Kagi ki ra ki andı majı əl ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.»

¹⁰ Kosi dije dəji Jə əi nə: «E ri ə kadi jı ra ə?» ¹¹ Ə Jə əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki kibi joo ə, majı kadi adi kare dəw ki aw-n əl, ningə dəw ki aw ki ne kuso ə, majı kadi ra-n ki e ki aw-n əl tə.»

¹² *Njé taa la-mbə je ka, rəi kadi Jə rade batəm tə. Ningə dəji Jə əi nə: «Nje ndo, e ri ə kadi jı ra ə?» ¹³ Ba Jə əl-de ə nə: «İtaai la əl də e ki dəji səsi kadi İtaai kin əl.»

¹⁴ Asıgar je ka dəji əi nə: «NGa je, e ri ə kadi jı ra ə?» Jə əl-de ə nə: «İndəi təgi də dəw ti İtaai la lie əl, taa, İtəti ta ngom İndəi dəe ti əl tə. Ai də la nay ti ləsi wa kin par.»

Jə ilə mbə lə dəw ki a re gone ti

¹⁵ Dəkagıloə ti kin, dije İsi ngınəi dəw ki a re, adi dəji rəde ta se Jə e Kırısı ki Luwə kote əl bitı wa? ¹⁶ Ə Jə əl dije pəti ə nə: «Mi, m-ra səsi batəm me man ti, nə dəw madi a re gom ti nqo, a ra səi batəm me NDil Luwə, ki me por ti. E dəw ki təge əti bəl, İtə-m say, kilə sa lie ka m-asi tutı əl. ¹⁷ Dəw kin uwə kee to ne jine ti kadi to-n kə ko ki majı, oy me dam ti, 6a ilə tise por. E por ki a oy əl ratata.»

¹⁸ Jə adi dije ta kəji je ki rangı ngay, ilə-n-de mbə Poy Ta ki Majı.

¹⁹ Ne kare 6əy, Jə kəl ki *Erodı ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, mbata taa ki taa Erodıyadi ki ne ngokone nim, taa ra ne je ki rangı ki majal ngay nim tə. ²⁰ Nə, ne je ki go ti əl pəti ki Erodı ra kin ka, təl uwə Jə dangay ti də ti 6əy.

Jəju ra batəm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

²¹ Loki dije pəti rai batəm ningə, Jəju ka ra batəm tə. Ə Lokı İsi əl ta ki Luwə 6a, ta dərə tēē. ²² NDil Luwə, rısi tə də dum be İsi dəe ti. Ningə, ndu ta madi tēē dərə ti, ə nə: «İ NGonm ki nje ndıgi ləm, ki İ ne rənəl ləm ki bo ngay.»

Gın ka lə Jəju

(Mt 1.1-17)

²³ Jəju ilə ngırə kilə ləne, loki 6ale e kutı mıtə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jəju e ngon lə Jısəpi, Jısəpi ki ngon lə Əli, ²⁴ Ningə Əli e ngon lə Mata, Mata e ngon lə *Ləbi, Ləbi e ngon lə Məlsi, Məlsi e ngon lə Yanay, Yanay e ngon lə Jısəpi, ²⁵ Jısəpi e ngon lə Matatıyasi, Matatıyasi e ngon lə Amosi, Amosi e ngon lə Nawım, Nawım e ngon lə Əsili, Əsili e ngon lə Nagay, ²⁶ Nagay e ngon lə Matı, Matı e ngon lə Matatıyasi, Matatıyasi e ngon lə Səməyin, Səməyin e ngon lə Yosəki, Yosəki e ngon lə Yoda, ²⁷ Yoda e ngon lə Yowana, Yowana e ngon lə Rəsa, Rəsa e ngon lə Jorobabəl, Jorobabəl e ngon lə Salatıyəl, Salatıyəl e ngon lə Nəri, ²⁸ Nəri e ngon lə Məlki, Məlki e ngon lə Adi, Adi e ngon lə Kosam, Kosam e ngon lə Elmadam, Elmadam e ngon lə Ər, ²⁹ Ər e ngon lə Jəju, Jəju e ngon lə Eliyəjar, Eliyəjar e ngon lə Yorım, Yorım e ngon lə Mata, Mata e ngon lə Ləbi, ³⁰ Ləbi e ngon lə Siməyo, Siməyo e ngon lə Juda, Juda e ngon lə Jısəpi, Jısəpi e ngon lə Yonam, Yonam e ngon lə Eliyakım, ³¹ Eliyakım e ngon lə Mələya, Mələya e ngon lə Məna, Məna e ngon lə Matata, Matata e ngon lə Nata, Nata e ngon lə *Dabıdi, ³² Dabıdi e ngon lə Jəse, Jəse e ngon lə Obədi, Obədi e ngon lə Bowajı, Bowajı e ngon lə Sala, Sala e ngon lə

☆ 3:6 Tēē ki taga 40.3-5

Nasō, ³³ Nasō e ngon lə Aminadabi, Aminadabi e ngon lə Adimin, Adimin e ngon lə Arni, Arni e ngon lə Əsirom, Əsirom e ngon lə Pərəsi, Pərəsi e ngon lə Juda, ³⁴ Juda e ngon lə *Jakobi, Jakobi e ngon lə *Isaki, Isaki e ngon lə *Abirakam, Abirakam e ngon lə Təra, Təra e ngon lə Nawor, ³⁵ Nawor e ngon lə Sərug, Sərug e ngon lə Rəwu, Rəwu e ngon lə Peləgi, Peləgi e ngon lə Ebər, Ebər e ngon lə Səla, ³⁶ Səla e ngon lə Kaynam, Kaynam e ngon lə Arpasadi, Arpasadi e ngon lə Səm, Səm e ngon lə Nuwe, Nuwe e ngon lə Ləməki, ³⁷ Ləməki e ngon lə Matusaləm, Matusaləm e ngon lə Ənəki, Ənəki e ngon lə Yərədi, Yərədi e ngon lə Malələl, Malələl e ngon lə Kaynam, ³⁸ Kaynam e ngon lə Ənosi, Ənosi e ngon lə Səti, Səti ki ngon lə Adam, Adam ki ngon lə Luwə.

4

Su na Jəju

(Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

¹ Go NDil Luwə ti ki rosi Jəju, Jəju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə or nqe aw sie dilə lo ti. ² Su na-e ndə dəsə dilə lo ti. NDə ki Jəju ra dəsə kin, uso ne madi al, adi 60 ra-e. ³ Noq be, su əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal kin adi təl mapa adi m-o.» ⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Dəw a isi ki dəne taa ki takul ne kuso par al*»

⁵ Su aw ki Jəju də lo ti taa, 6a ki kəm ki kində jipi, oje kəbe je ki dənangi ti ne pəti ade oo. ⁶ Loki oje ningə, təl əl-e ə nə: «M-a m-adi təgi də kəbe je ti kin ki ne kingə je ki me ti pəti. Tadə e ne ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigi ə m-ade. ⁷ Re j, əsi məkəsi nangi nəm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yaı.» ⁸ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nangi nq Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nqe ti kadi igose.”*»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa. Loki aw sie taa, ningə əl-e ə nə: «Re j

NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, ¹⁰ tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi tə indəi kəmdə goi ti. ¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*» ¹² Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A na Bəbe Luwə ləi al”.*» ¹³ Loki su tigə ki ne na je ki kadi n-na-n Jəju 6a, or rəne gogi say rəe ti. Or rəne nginə-n dəkagilo ki rangi.

Jəju ilə ngirə kilə Galile ti

(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki təgi ki j rə NDil Luwə ti. Tə Jəju 6a ki də lo je ki noq pəti. ¹⁵ NDo ne me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je. Dije pəti iləi təji dəe ti.

Dije ki Najarəti ti mbati taai ne ndo lə Jəju

(Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e 6e ki təgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, loki ndə taa kəə asi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jəju j taa kadi n-tidə makitibi. ¹⁷ Loki j taa, adi-e makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki kai. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nə:

¹⁸ «NDil lə Bəbe e dəm ti, Bəbe kəti-m kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji njé ndoo je.

Bəbe ilə-m kadi m-əl dangay je ta tēde kəy dangay ti, Kadi m-əl njé kəm tə je təki, kəmdə a oo lo.

Kadi m-taa njé ki dije isi indəi kəmdə ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbe 6al me-maji lə Bəbe kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nangi kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti buki kəmdə ki dəe ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Ta ki oi kin, təl tane dəsi ti 6one.» ²² Dije pəti mai naji lə Jəju, taa mbe me-maji ki tē tae ti əti-de 6al ki dum tə, adi əli-naa əi nə: «Ma, e ngon lə Jisəpi rəje ti ne al a?»

²³ Be ə Jəju əl-de ə nə: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nə: “J nje ra dije moy, aji

rɔi j wa,” kin. A əli-mi əi nə: “J-o poy ne je pəti ki ɪra Kapərnayim ti kin, ə ɪra be koji ti ne be tɔ adi j-o”.» ²⁴ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «M-əl səsi ta ki rɔjeti, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki be koje uwe rone ti maji goto. ²⁵ Ki rɔjeti, dəkagilo ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, njé ngaw koy je əi ngay *Isirayəl ti. Nə loki ndi ədi dɔnangi ti al bəl mitə ki nusi, ə bo o ki dɔnangi pəti*, ²⁶ dəw kare dande ti ki Luwə ilə Eli rɔe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dɔnangi ki Sidɔ ti yo ə Luwə ilə Eli ki rɔe ti*. ²⁷ Njé banji je ka əi ngay Isirayəl ti dəkagilo ti lə Elije tɔ, nə e ki kare ki kadi Luwə ɔr banji rɔe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ɔr banji rɔe ti*.» ²⁸ Loki dije ki isi gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongi təl-de pəti. ²⁹ Lo kin ti, j̄i taai tuwəi Jəju me be bo ti kɔ, ningə awi sie jam dɔ mbal ti ki indəi be bo ti. Awi sie ti mba kadi n-suri-e n-lai-e n-təli-e kɔ. ³⁰ Nə Jəju ur dande ti aw.

Dingəm ki ndil ki majal ra-e
(Mk 1.21-28)

³¹ Jəju aw Kapərnayim ti, ki e be bo ki dɔnangi Galile ti. Jəju ndo ne dije ndɔ taa kəə ti. ³² Ne ndo lie əti dije bəl ki dum. Əti-de bəl ki dum tadɔ əl ta ki tɔgi ki j̄i rɔ Luwə ti. ³³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde nɔo, nɔ ki ndune ki bo ə nə: ³⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə ige rɔje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: j̄i ki Kay njay lə Luwə.» ³⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki tɔgine ə nə: «Uti tai, ə iteə kɔ rɔ dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə teə rɔe ti ki kanji kade kɔ. ³⁶ Ne kin əti dije pəti bəl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ban ə əti bəl be ə? Dəw kam aw ki tɔgi kɔbe dɔ ndil je ti ki majal, ndangi-de ki tɔgi ki j̄i rɔ Luwə ti adi teəi kɔ!» ³⁷ E be ə, tɔba lə Jəju sane ki dɔnangi ki nɔo pəti.

Jəju adi rɔ nga njé moy je ngay
(Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)

³⁸ Loki Jəju j̄i kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, aw me kəy ti lə Simo. Məm Simo ki dəne, moy ra-e, rɔe tingə ngay. Be

ə, əli Jəju kadi ra ne madi mbata ti lie. ³⁹ Jəju rugi rone dɔe ti, ndangi rɔ ki tingə ngay ka kin adi iye. Kalangi ba go ti, məm Simo j̄i taa ra ne kuso adide.

⁴⁰ Lo sɔlə, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rəi səde rɔ Jəju ti. Jəju ində jine dɔde ti kare kare pəti adi ingəi rɔ nga. ⁴¹ NDil je ki majal ka teəi rɔ dije ti ngay ki nɔ tade ti əi nə: «j̄i NGon lə Luwə!» Nə Jəju ində tɔgi dɔde ti, adi-de ta rəbi kadi əli ta al, tadɔ gəri-e bəti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbə Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti
(Mk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jəju teə me be bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingəi-e. Loki ingəi-e, ndigi kadi n-uwəi-e nangi rɔde ti kadi tə aw lo al. ⁴³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səbi kadi milə mbə Poy Ta ki Maji ki oji dɔ kɔbe lə Luwə ndəgi be bo je ti tɔ, tadɔ e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.» ⁴⁴ E be ə, Jəju ilə-n mbə Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je dɔnangi Jude ti.

5

Dije ki dɔsəy ki Jəju bar-de
(Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jq 21.1-11)

¹ NDɔ kare, Jəju e bəsi kadi ba bo ti ki Gənəjarəti ti. Kosi dije uwəi-naa gəi gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə. ² Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngangi ba ti. Əi to je ki njé ndo je ki me ti indəi-de ə awi a togi bandi je ləde. ³ Jəju al me to ti ki kare ki e yə Simo, ningə əl Simo ade iyə ngangi ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangi me to ti ndo ne kosi dije. ⁴ Loki əl ta oy ningə, əl Simo ə nə: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə iləi bandi je ləsi indoi kanji je.» ⁵ Simo təl əl-e ə nə: «Bəbe, j-ilə bandi ndɔ bit̄i lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə tək̄i e j̄i ə idəji-m, m-a m-ilə bandi tək̄i əl-m.» ⁶ Loki iləi bandi je ləde, oyi kanji kəy ki to bəl, adi bandi je ləde ka ge gangi. ⁷ Lo kin ti, dəji madide je ki əi me to ti ki nungi

✧ 4:25 1 NGar je 17.1 ✧ 4:26 1 NGar je 17.8-16

✧ 4:27 2 NGar je 5.1-14

kadi rai rai sǎde. Madide je rai, adi ɔyi kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi tǎ ndui man. ⁸ Loki Simo oo ne kin, osi, ɔsi makasine nangi no Jaju ti ɛl-e ǎ nǎ: «Babe, ɔsi rai ngǎrangi rǎm ti, tadǎ mi nje ra majal.» ⁹ Simo ki made je ki ǎi sie, bǎl rade ɔji-n go kanji ki ɔyi me bandi ti to bǎl ngay. ¹⁰ Jaki ki Ja ki ngan lǎ Jǎbǎde ki ǎi ki Simo ka bǎl rade tǎ. ǎ Jaju ǎl Simo ǎ nǎ: «Adi bǎl rai al, kaw ki kǎte noo, e dije ngata ǎ a isa-de.» ¹¹ Lo kin ti, tǎli rai ki to je ngangǎ ba ti, ningǎ iyǎi ne je pǎti ǎ uni go Jaju tǎ njé ndo je lie.

Jaju nga nje banji kare
(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)

¹² NDǎ ki rangi, Jaju e me be bo ti kare, ningǎ dingǎm kare ki banji ra-e tee noo re. Loki oo Jaju ningǎ, osi ki ta kǎmne nangǎ noe ti, no ki dǎe ti ǎ nǎ: «Babe, re indigi ǎ a adi banji lǎm ur, kadi rǎm ay njay.» ¹³ Jaju ilǎ jine ɔde-n ningǎ ǎl-e ǎ nǎ: «M-ndigi, ǎ kadi banji lǎi ur, adi rai ay njay.» Ba ta naa ti noo par ǎ banji ur, adi rǎe ay njay. ¹⁴ Go ti, Jaju ade ndune kadi ǎl tae dǎw madi al, ningǎ ǎl-e ǎ nǎ: «Nje kijǎ ne mǎsi kadi-kare yo ǎ aw ɔje rai, ningǎ adi kadi-kare tǎki ndu-kun ti lǎ *Mojǎ dǎji-n*. Ira be mba kadi gǎri tǎki banji lǎi ur adi ingǎ rǎ nga.»* ¹⁵ Tǎba lǎ Jaju sane ki lo lo adi dije rai kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi aji-n-de dǎ moy je ti lǎde je. ¹⁶ Nǎ Jaju ɔr rǎne aw lo je ti ki to dilǎ mba kǎl ta ki Luwǎ.

Jaju nga dǎw ki nje rǎ koy njururu
(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)

¹⁷ NDǎ kare Jaju isi ndo ne dije ningǎ, *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti noo tǎ. Dije ii ki ngan be je pǎti ki dǎnangi Galile ti, ki dǎnangi Jude, ki be bo Jorijalǎm. Babe ɔji tǎgine me kaji njé moy je ti. ¹⁸ Lo kin ti, dije madi oti dǎw kare ki rǎe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rai sie rǎ Jaju ti. Sangǎ rǎbi kadi n-awi sie kǎy n-ilǎi-e no Jaju ti. ¹⁹ Nǎ gǎri rǎbi ki kadi awi sie al, tadǎ dije ǎi ngay. Be ǎ, ali taa, rai bole dǎ kǎy ti ningǎ, ilǎi nje moy ki

ne koti njé moy je, ilǎi-e dan kosi dije ti no Jaju ti. ²⁰ Loki Jaju oo kadi-me lǎde ningǎ, ǎl dingǎm ǎ nǎ: «Majal je lǎi e ki kiyǎ go kǎ.» ²¹ NJé ndo ndu-kun je lǎ Luwǎ ki Parisi je ilǎi rǎde mǎri ta ningǎ ǎli ǎi nǎ: «Dǎwe kam e nǎ ǎ l ta ki mal dǎ Luwǎ ti be ǎ? Luwǎ ki karne ba par ǎ asi kiyǎ go majal je lǎ dije kǎ, dǎw ki rangǎ goto.» ²² Jaju gǎr mǎr ta je lǎde ki mede ti adi ǎl-de ǎ nǎ: «Ra ban ǎ isi imǎri ta je ki be kin mesi ti ǎ? ²³ Kǎl dǎw kǎ nǎ: «Majal je lǎi e ki kiyǎ go kǎ» bǎ ngǎ ngay al ǎ se, kǎl-e kǎ nǎ: «I taa ǎ injiyǎ» bǎ ngǎ ngay al ǎ? ²⁴ Re e be ba, m-a m-ɔji sǎi tǎki mi NGon Dǎw, m-aw ki tǎgi dǎnangi ti ne, mba kadi m-iyǎ-n go majal je lǎ dije kǎ.» Ningǎ, Jaju ǎl nje rǎ koy njururu ǎ nǎ: «I taa, un tuwǎ lǎi, ǎ aw be.» ²⁵ Ta naa ti noo, dingǎm ka kin i taa ta kǎm dije ti pǎti, un tirǎ ki kǎte to ti, ǎ tee aw be ki kilǎ tǎji dǎ Luwǎ ti tane ti. ²⁶ Dije pǎti, ne kin ǎti-de bǎl adi ilǎi tǎji dǎ Luwǎ ti. Bǎl rosi mede adi ǎli ǎi nǎ: «J-o ne ki mba bone.»

Jaju bar Lǎbi
(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)

²⁷ Go ti Jaju tee ningǎ yǎ oo dǎw kare ki nje taa la-mbǎ kadi njé koǎe je ki bari-e nǎ *Lǎbi, isi me kǎy taa la-mbǎ ti. Loki oo Lǎbi ningǎ ǎl-e ǎ nǎ: «Un gom.» ²⁸ Ningǎ Lǎbi iyǎ ne je pǎti, ǎ i taa un go Jaju.

²⁹ Go ti, Lǎbi ra ne kuso ki bo ngay me kǎy ti lǎne, bar-n Jaju. Lo ne kuso ti kin, njé taa la-mbǎ je, ki ndǎgi dije ki rangǎ ǎi sǎde titi noo. ³⁰ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je bǎi ta, ǎli njé ndo je lie ǎi nǎ: «Ra ban ǎ isi usoi ne je, ɔyi-naa je ki njé taa la-mbǎ je, ki njé ra majal je ǎ?» ³¹ Jaju un ta ǎl-de ǎ nǎ: «E dije ki njé moy je ǎ a sangǎ dǎw ki nje ra moy, bi e njé rǎ nga je ǎ a sangǎ dǎw ki nje ra moy, al. ³² Ningǎ, m-re mba bar dije ki dana al, nǎ m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyǎi kilǎ rade je ki majal.»

Jaju ǎl ta ki dǎ kǎgi rǎ ne kuso ti
(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)

✧ 5:14 Lǎbatiki 14.2-32 * 5:14 Ki go jibǎl ra-e ti lǎ Jipi je, nje banji e dǎw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ba tǎ Luwǎ al.

³³ Njé ki madi je əli Jəju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta ne kuso, taa isi əli ta ki Luwə tə, ə njé ki yai je, isi usoi ne je, ayi-naa man je.» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «A asi kadi əgi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti kuso ne a? Dəkagilo ki nje taa dəne isi-n səde naa ti kin, a asi kəgi-de kuso ne al.» ³⁵ NDə je a rəi noo kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta ne kuso.

Ne ndo lə Jəju aw naa ti ki kəki ne ndo lə Parisi je al

(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)

³⁶ Jəju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kəke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kə, ningə ta kibi ki sigi ka kin uwəi naa ki ki kəke al bəy tə, adi joo pu təl ne ki tuji. ³⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki ki j al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al. Re e be ningə, loki kasi a j ba mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kə. Ningə mbu nda je təli ne ki tuji kə. ³⁸ Be ə, re kasi kandi nju j al bəy ba, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. ³⁹ Loki dəw ay kasi kandi nju ki j ningə, a ge e ki j al bəy al ngata. Tado dije əli əi nə: “Kasi ki j ə maji”.»

6

Ta lə Jəju də ndə taa kəə ti

(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndər game je ti. E ndə taa kəə lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je jide ti, təmi usoi. ² Ə *Parisi je madi əli-de əi nə: «Ra ban ə irai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al be ə?» ³ Jəju əl-de ə nə: «tidi ne ki ngar *Dabidi ra loki bə ra-de ki dije ki goe ti kin al bita a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadikare ti uso, ningə təl-n adi dije ki goe ti usoi tə. Usoi mapa ki e ne ki səbi kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə usoi.» ⁵ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki təgi də ndə taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy nju-ruru

(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

⁶ *NDə taa kəə ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo ne dije. Ningə dingəm kare ki ji kəe oy nju-ruru, e me kəy kaw-naa ti noo. ⁷ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi ningəi bə n-indəi ta dəe ti. ⁸ Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «l taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm j a taa. ⁹ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kə ə?» ¹⁰ Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti də ne ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

¹² Me ndəe je ti kin, Jəju aw də mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondə bita lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jəju bər njé ndo je ləne. Ningə mbə njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dəgi gide e joo, bərde njé kaw kilə je. ¹⁴ Adi e Simo, ki ində təe nə Piyər əi ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Jə, ki Pilipi, ki Batiləmi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simo ki bari-e dəw ki e mbə njé rə mbata kingə də lə bə ləde ti, ¹⁶ ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti ki təl nje kun də Jəju tə.

Jəju ajə njé moy je dan kosi dije ti

(Mt 4.23-25)

¹⁷ Jəju j ki njé kaw kilə je də mbal ti re tēe lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki j dənangi Jude ti je, njé ki bə bo Jorijaləm ti je, njé ki bə bo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sidə je. Rəi mba koo

✧ 6:2 Tēe ki taga 34.21 ✧ 6:4 1 Samiyəl 21.2-7

✧ 6:4 Ləbətiki 24.9

ta lə Jəju je mba kadi aji-de də moy je ti ləde je. ¹⁸ Njé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rə nga tə. ¹⁹ Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ədi rəe, tado təgi madi isi tēe rəe ti adi-de rə nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo
(Mt 5.1-12)

²⁰ Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə:

Səi njé ndoo je, səi njé maji-kur, tado kəbe lə Luwə e yəsi.

²¹ Səi ki bə isi ra səsi bone, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a indani.

Səi ki isi nqi bone, səi njé maji-kur, tado lo ti ə a kogi.

²² Maji-kur e ləsi loki dije isi mbati səsi, dije isi tuwəi səsi, dije isi taji səsi, dije isi əli ta je ki majal dəsi ti, mbata ti ləm mi *NGon dəw. ²³ NDə ki ne je kin tēe dəsi ti ə, maji kadi irai rənəl, itii bal, tado ne kigə go jisi e ngay dərə ti. Tado e be ə kade je adii kə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kəte.

²⁴ Nə səi njé ne kingə, səi njé kəm-to-ndoo. Səi njé kəm-to-ndoo tado ingəi ne səl me ləsi ngata.

²⁵ Səi ki bone indani, səi njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə bə a ra səsi.

Səi ki bone isi kogi, səi njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo je a nqi je.

²⁶ Səi ki dije isi əli ta ki maji maji dəsi ti, səi njé kəm-to-ndoo, tado e be ə kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé ba je
(Mt 5.39-47)

²⁷ Ningə səi ki isi oi ta ləm, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki njé ki isi əsi səsi ta. ²⁸ Injangi də njé ki isi mani səsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dəsi ti.

²⁹ Re dəw ində dam mbəi ki kare ə, iyəti dame ki nungəi ade ində bəy. Re dəw taa kibəi ki ngal ləi ə, ade e ki gəji də ti. ³⁰ Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə dəw taa ne ləi ə idəji goe al tə. ³¹ Ne je ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de tə. ³² Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tə par ə, oyo ri ə kadi

dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de tə. ³³ Kin ə irai maji ki njé ki rai səsi maji par ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka rai təkəi irai kin be tə. ³⁴ Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi səsi bangəi par ə tunəi səsi ne ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tado njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kər ne ləde gogəi par ə tunəi-de ne tə. ³⁵ Maji kadi indigi njé bə je ləsi, irai maji ki noo par, ə adi dije tunəi səsi ne ki kanji kadi indəi mesi də kinge ti gogəi. E be ə a ingəi ne kigə go ji ki bə, taa a səi ngan lə nje kisi də ne je ti pəti tə. Tado e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

Igangi ta də dije ti al

³⁶ Maji kadi səi njé ra maji ki ngay təkəi Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be tə. ³⁷ Igangi ta də dəw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al tə. Uwəi dəw ki ta al, ningə Luwə a uwə səsi ki ta al tə. Iyəi go majal lə dəw kə, ningə Luwə a iyə go majal ləsi kə tə. ³⁸ Adi, ə Luwə a adi səsi tə. Luwə a buki posi kibəi ti ləsi kadi rosi maji: a yəkəi, mbisi digi digi, buki kadi rosi re puu kə. Tado go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tə.

³⁹ Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti bəy ə nə: «Nje kəm tə a ndər nje kəm tə madine ban ə? A ndər-e al, tado re ndər-e ə a osi joo pu me bə ti. ⁴⁰ Nje ndo itə nje ndo-e ne al, re e nje ndo ki bae ndo-e ne bərərə bərərə maji ningə, a to tə bane be.

⁴¹ «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokqi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yəi ti i wa kin al ə? ⁴² Kagi ki boy ki to kəmi ti i wa kin o al ningə, ki go rəbi ki ban ə a asi kadi əl ngokqi ə nə: “NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,” ə? I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokqi ti.

Kagi ki kande
(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto tɔ. ⁴⁴ E ki kandi kagi ki sɔbi dɔ kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbay-kote dɔ kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju dɔ kon bər ti al tɔ. ⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tɛɛ me nɛ ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tɛɛ me nɛ ra ti ki majal ki uwə mee tɔ. Tədɔ e nɛ je ki rosi me dəw kin ə isi tɛɛ tae ti.

Təl rə go ndu ti
(Mt 7.24-27)

⁴⁶ «Ra ban ə ibari-mi “Babe, Babe”, ə irai nɛ ki m-əl səsi al ə? ⁴⁷ Dəw ki ra ki re rəm ti, oo ta ləm, ə təl rone go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-a m-əl səsi ta lie kam be. ⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur be dɔ dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Loki man j ningə, man kɔ lo re un kəy ka kin, nə asi kadi tɔ kəy ka kin al, tədɔ ində adi ngə maji. ⁴⁹ Nə dəw ki oo ta ləm, ə təl rone go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dɔnangi ti taa ne kare, ki kanji kur be kində gine ti be. Loki man kɔ re un kəy ka kin ningə, ndəy ba bəy par ə kəy budi nangi mur mur kɔ.»

7

Jəju aji ngon nje kilə lə ki bo ki dɔ asigar je ki bu
(Mt 8.5-13)

¹ Loki Jəju əl ta je kin pəti kosi dije ɓa, ɔti aw Kapərnayim ti. ² Me be ti kin, dəw kare ki nje kun dɔ buti asigar je ki bu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e moy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki ɓae ge ta lie ngay. ³ Be ə, loki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəju ningə, ilə ngatɔgi je madi, ki əi ngatɔgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəju kadi daji-e adi re səde aji ngon nje kilə ləne kin. ⁴ Loki rəi ingəi Jəju ningə, noi dɛe ti ki nja naa ti naa ti əi nə: «Dingəm kin, e dəw ki asi kadi ira sie me nɛ daji ti lie kin, ⁵ tədɔ ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tɔ ə ra kəy kaw-naa ləje adi-je.» ⁶ Ə Jəju ɔti aw səde. Awi, ə loki indəi dɔ kəy ɓasi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəju əi nə:

«Babe, itapi rəi al, tədɔ mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al. ⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rəm rəi ti al. NGa ningə, m-daji kadi əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rɔ nga. ⁸ M-əl be tədɔ, mi ki dəm mi gin tɔgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tɔgi ti ləm tɔ. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ɓa aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: “Ire!” ɓa re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Ira nɛ ki be!” ɓa ra nɛ kin tɔ.»

⁹ Loki Jəju oo ta je kin ɓa, piti ki bo lə asigar je ka kin, ningə təl kəmne ki dɔ kosi dije ti ki a njiyəi goe ti, əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, dɔnangi ki *Isirayəl ti wa ka m-ingə al ɓəy.» ¹⁰ Loki njé kaw kilə je əi nə n-təli be ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rɔe nga adi isi kare.

Jəju adi ngon basa ki Nayim ti tasi ndəl

¹¹ Jəju ɔti noo aw be bo ti ki tɛe nə Nayim. *Njé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie. ¹² Loki rəi tɛɛi ɓasi ki ta rəbi ki ur ki me be ti ka kin ningə, dije isi awi ki dəw ki oy kadi dibi-e. Dəw ki oy ka kin e ngon lə dəne ki nje ngaw koy kare be. E ngone ki dingəm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me be ti, isi dani dəne ka kin lo dibi ngone ti. ¹³ Loki Jəju o dəne ka kin ningə, kəm kɔ ra-e ngay mbata ti lə dəne ka kin, adi əl-e ə nə: «tnɔ al.» ¹⁴ Jəju aw kadi kəsi yo ti, ilə jine ɔdin. Njé koti nin je ai nangi, ɓa Jəju əl ə nə: «Basa, m-əli kadi j taal!» ¹⁵ Ningə nje koy j isi taa, ə ilə ngirə kəl ta. Jəju təl ule ji kɔe ti. ¹⁶ Dije pəti, nɛ je kin ɔti-de ɓəl, adi iləi taji dɔ Luwə ti əi nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti kare ki bo tɛɛ danje ti ne: Luwə re ra ki dije ləne.» ¹⁷ Nɛ ki ra nɛ kin, poye rosi dɔnangi ki Jude ti pəti ki ngan be je ki gəi gide.

Jə Batisi daji ta ki dɔ Jəju ti
(Mt 11.2-6)

¹⁸ *Njé ndo je lə Jə ɔri-e poy nɛ ki ra nɛ kin adi-e oo, ə Jə ɓar njé ndo je ləne joo, ¹⁹ ilə-de rɔ Babe ti adi daji-e əi nə: «J ə j dəw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo ɓəy kadi tə ji

ngəm tae ə?»²⁰ Loki rəi tēēi rə Jəju ti, əli-e əi «E Jə Batisi ə ilə-je ki rəi ti kadi ji dəji se “i ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay nōō bəy kadi tə ji ngəm tae wa?”»

²¹ Dəkagiloe ti wa ki isi dəji-e ta kin, Jəju isi aji njé moy je ngay nim, njé məti je nim, isi tuwə ndil je ki majal dō dije ti nim, taa adi njé kəm tō je ngay ooi lo nim tō. ²² Ningə ilə njé kilə je ti lə Jə ə nə: «Awi əli Jə ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: Njé kəm tō je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banjji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je jii taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbē Poy Ta ki Maji tō. ²³ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

Jəju əl ta ki dō Jə ti
(Mt 11.7-11)

²⁴ Loki njé ndo je lə Jə təli awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dō Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ²⁵ A re e e əl ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGA njé ki əi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki səl lum, isi me kəy je ti ki boy ki ngar je isi ti. ²⁶ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy. ²⁷ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dōe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nōi ti*.” ²⁸ Ningə adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dāne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə goto. Nə ki bəsi ne kin, dəw ki e ki du ngay me bəkō ti lə Luwə bo ite. ²⁹ Dije pəti ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa la-mbə je gəri kadi Luwə ra ne ki dana, adi adi Jə ra-de batəm. ³⁰ Nə *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je əsi ne ki Luwə ində dōe dana mbata ti ləde ngərəngi, adi mbati kadi Jə ra-de batəm. ³¹ M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki bōne kin al. Toi tə nā wa ka m-gər al. ³² M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, bəri-naa ki yo je, ki ne je əi nə: “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inoi, ə imbati

nō.” ³³ E be ə, Jə Batisi re, ə uso mapa al nim, ay kasi nju al nim ba, əli əi nə: “Dəe majal.” ³⁴ NGA ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ba, səi əli əi nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kəy ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tō! ³⁵ Nə ngan lə Luwə pəti ki ndigi gosi lie, gəri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

Jəju aw me kəy ti lə Parisi kare ki bəri-e nə Simō

³⁶ Parisi kare ba Jəju kadi aw uso səne ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti. ³⁷ Lo kin ti, dāne kare ki me bē ti kin tēē nōō re. E dāne ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi bē lə Parisi ki bəri-e Simō kin nōō, isi uso ne. Dāne re ki ku mbəl ki bəri-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. ³⁸ Re isi go Jəju ti, njae ti, isi nō, ningə yom nja Jəju ki man kəmne, ba bər ki bisi dāne. Go ti, təl tən nja Jəju, ba buki yibi ti ka kin. ³⁹ Lo kin ti, Parisi ki ba Jəju bē ləne ka kin əl mene ti ə nə: «Kin ə re dīgəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkī rəjeti ə, asi kadi a gər dāne ki isi əde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.» ⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Simō, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGA ə Simō ilə Jəju ti ə nə: «Nje ndo dije, əl-m.» ⁴¹ Ba Jəju əl-e ə nə: «Dīgəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndō bu mi, ə ki nungi kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndō kuti mi tō. ⁴² Nə loki asi kadi ugəi kirə ka kin dōde ti al, dīgəm ki nje la ka kin iyə kō ki go me-maji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigi dīgəm ki nje la kin ngay ə?» ⁴³ Ningə Simō ilə Jəju ti ə nə: «M-o kadi e e ki la ki dōe ti e ngay ə bae iyə kō kin ə a ndigi nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ta ki rəjeti.»

⁴⁴ Ningə təl kəmne ki dō dāne ti ka kin, ba əl Simō ə nə: «O dāne kin a? M-re bē ləi, ə man ki kare ka imbəl dō njam ti al, nə e, yom njam ki man kəmne, taa bər ki bisi dāne bəy. ⁴⁵ I uwə-m ki rəi ti jururu al, nə e, loki m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rone ti. ⁴⁶ I ibuki yibi dō njam ti al, nə

* 7:27 Malasi 3.1

e, buki yibi ki əti maji dō njam ti pō pō.
 47 Be ə, m-a m-əli təkı e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, əji-n ndiginaa ki əti bəl kin. Ningə dəw ki majal je lie e ki kiyə go kō ngay al, a tōji ndiginaa ki ngay al tō.» 48 Ba Jəju əl dāne ka kin ə nā: «Majal je ləi e ki kiyə go kō kadi.» 49 Lo kin ti, dije madi ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kəl mede ti əi nā: «Dəw kin e nā ə aw bitı kadi iyə go majal lə dije kō ə?» 50 Nə Jəju əl dāne ə nā: «Kadi-me ləi aji, aw ki lapıya.»

8

Dāne je ki njıyāi go Jəju ti

1 Go ti, Jəju aw ki bē bo je, ki ngan bē je, əl ta, ilə-n mbē Poy Ta ki Maji ki əji dō kōbē lə Luwə. *NJé ndo je lie ki dōgi gide joo əi sie naa ti. 2 Taa, dāne je madi ki ndō ki Jəju tuwə ndil je ki majal dōde ti kō je, e ki adi-de rō nga dō moy je ti ləde je kin ka əi nōo tō. Adi e Mari ki Magidala ki ndō ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri dōe ti kō kin nim, 3 Jan ki ne Suja, ki e dıngəm ki nje ngəm ne lə *Erodi kin nim, Sujan nim, taa ndəgi dāne je ki rangi ngay bəy tō. Əi kin ə əi dāne je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je ləde.

Kuji ta ki dō nje dıbi ne ti (Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

4 Kosi dije ki jı ki bē bo je ki dangi dangi, kawinaa ki dō Jəju ti, ə Jəju əl-de kuji ta madi ə nā: 5 «Nje ndər kare aw kadi dıbi ne, ningə dəkagılo ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangı rəbi ti, adi dije njıyāi dō ti, yəl je rəi oi maki. 6 Kə ko je madi tosi dānangi njəkırə ti, adi loki mbie je əi nā n-tēēi bə, təlı tutı kurım, mbata lo ki səl ki kadi iləi ngirəde ti goto. 7 Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tōgi səde naa ti, təlı ndəmi-de mbəl. 8 Nə kə ko je madi, tosi dānangi ti ki maji, adi tōgi, kandi tēē. Dəe kare andi asi bu, bu.» NGA ningə, Jəju təl dō ta ləne kin ə nā: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dō ta bə, kadi oo dō ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju əl-n ta me kuji ta ti (Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)

9 *NJé ndo je lə Jəju dəji-e əi nā se kuji ta kin me nā ri wa? 10 Ə Jəju iləde ti ə nā: «Səi, Luwə tēē ki dō ne ki to lo bəyō ti ki əji dō kōbē lie adi igəri, nā ndəge je, ne kin e ki kəji-de ki kuji ta, mba kadi: “Re kəmdə oo lo maji ka, ooi ne al, MBide oo dō ta maji ka gəri me al”».

Jəju ər me kuji ta ki dō nje dıbi ne ti (Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)

11 Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «Kuji ta kin, me ə to kin: kə ko, e ta lə Luwə. 12 E ki tosi ngangı rəbi ti, e dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə su re ər ta ki oi ka kin mede ti kō, nā tə pa ne ta jı adi mede Jəju kadi jı ingəi kaji. 13 Kə ko ki tosi dānangi njəkırə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə bə, taai ki rənəl, nā lo kadi ta kin ilə ngirəne mede ti ngə goto. Adi mede ngon kagi lo ki ndəy be par, nā loki kō je tēē dōde ti bə, iyəi go kadi-me ləde kō. 14 Kə ko ki tosi dan kon ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, nā go ti, me ka sururu, ki ne maji je, ki koo maji rō ki dānangi ti ne əgi-de kadi tōgi me kadi-me ti ləde. 15 Ningə kə ko ki tosi dānangi ti ki maji, əi dije ki ooi ta lə Luwə ki ngəmede ki maji, ngəme ki rəjeti, ningə ngəmi mede ti, uwəi tōgıde ba, adi kandi kilə ləde tēē.»

Kuji ta ki dō kunji ti (Mk 4.21-25)

16 «Dəw a ində por lambı ti kadi dəbi ngo dō ti al, taa ində gin tirə ti al tō. A ində dō ne ti taa, kadi dije uri kəy bə, oi lo ki kunje. 17 Tado ne ki to lo bəyō ti, ki gıne a tēē al goto, taa ne ki to lo bəyō ti, ki a to taga kadi dije gəri al ka goto tō. 18 Maji kadi uri mbisi maji oi dō ta ki isi oi, bı kadi oi ki nōo be al. Tado dəw ki aw ki ne jıne ti, a adi-e dō ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki ində mene dō ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kō Jəju ki ngakōe je (Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)

19 Kō Jəju ki ngakōe je rəi kadi n-ooie, nā lo kadi tēēi rōe ti goto mbata kosi dije ki əi ngay. 20 Ə əli-e əi nā: «O kōi je, ki ngakōi je ai taga nōo, a sangı kadi

n-ooi-ni.» ²¹ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Kom je, ki ngakom je ə əi dije ki ooi ta lə Luwə, 6a təli rəde go ti, rai kile.»

Jəju ndangi nəl adi a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)

²² NDə kare, Jəju al me to ti əi ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi. ²³ Loki isi əsi to isi gangi ba kin 6a, Jəju to 6i maki. Ə nəl ki bo ngay osi də ba ti, ra adi man rosi to, əi ta yo ti. ²⁴ Lo kin ti, njé ndo je rəi ki rəe Jəju ti, ndəli-e ki nq tade ti əi nə: «NJe ndo dije, NJe ndo dije, j-isi j-oy!» Loki Jəju ndəl, ndangi nəl je ki pungi man je adi təli toi jəke, lo to jijiji. ²⁵ Ba təl əl njé ndo je ə nə: «Kadi-me ləsi to ra be təy ə?» NGA ningə 6əl ra-de, ne kin əti-de 6əl ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə təli rəde goe ti be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal də dingəm madi ti
(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)

²⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tēi dənangi ti ki Gərasa, ki a ta 6e ti ki Galile. ²⁷ Loki Jəju j me to ti ur ki nangi ningə, dingəm kare ki me 6e ti ki Gərasa, j nq re ki rə Jəju ti. E dingəm ki ndil je ki majal rai-e. Asi dəkagilo ngay, dingəm kin ilə kibi rəne ti al nim, isi 6e me kəy ti al nim. Lo kise e də 6adi je ti par. ²⁸ Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, 6a əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dərə ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? NJai ba, adi-m kq al.» ²⁹ Əl be tadə Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tē rə dingəm ti kin kə. NJa ngay ndil ki majal kin j ki dingəm ka kin 6a ra-e. Dije dəi-e ki kulə gindi je, iləi kangila gindi njae ti je, nə gangi kulə gindi je kin riw riw ə tətəi kangila gindi je kin nusi nusi rəne ti kə, 6a ndil je ki majal əsi-e adi aw ki dilə lo dilə lo. ³⁰ Ə Jəju dəje ə nə: «Təi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Təm nə kosi njé rə je.» Tadə ndil je ki majal ngay uri me ti. ³¹ Lo kin ti, ndil je ki majal ka kin nqi də Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al. ³² Kosi kəsongi je ai lo ti kin nq

awoi ne də mbal ti, ə ndil je ki majal ka kin nqi də Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rəbi kadi awi mede ti. ³³ NDil je ki majal tēi me dingəm ti, awi uri me kəsongi je ti ka kin. Ningə yə, kəsongi je 6ingəinaa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayinaa man oyi. ³⁴ Loki dije ki njé ngəm kəsongi je ooi ne ki ra ne kin 6a, ayinaa awi me 6e bo ti ki ngan 6e je, əri poy ne ki ra ne kin dije. ³⁵ Dije tēi awi kadi n-ooi ne ki ra ne kin. Be ə, loki rəi tēi rə Jəju ti ningə, ooi dingəm ki ndil je ki majal tēi me ti ka kin, isi nja Jəju ti. OOi-e kadi isi ki kibi rəne ti, ki angal ki maji, adi ra-de 6əl. ³⁶ NJé ki ai lo ne ti ki ra ne kin, əri madide je poye, təji rəbi ki dingəm ki aw ki ndil je ki majal kin ingə-n rə nga. ³⁷ Lo kin ti nq be, dije ki dənangi Gərasa ti, 6əl təl-de, adi dəji Jəju kadi iyə dənangi ləde ə aw. Ə Jəju al me to ti, təl gogi. ³⁸ Dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal dəe ti kə ka kin dəji Jəju kadi n-aw sie, nə Jəju tuwe ³⁹ ə nə: «Itəl aw 6e, əri poy ne je pəti ki Luwə ra səi kin adi dije ooi.» Be ə, dingəm aw ilə mbə ne ki Jəju ra sie kin me 6e bo ti ki tae ba.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki dəne ki ta lə dəne ki nje moy məsi

(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)

⁴⁰ Loki Jəju təl re, kosi dəji uwəi-e ki rəde maji, tadə pəti isi nginai tae. ⁴¹ Ningə yə dingəm kare ki təe nə Jayrusi, ki e nje kun də kəy kaw-naa lə *Jipi je j nq re. Re osi nja Jəju ti, nq dəe ti kadi re aw 6e ləne. ⁴² Kadi aw 6e ləne mbata ngone ki dəne ki e kare ba, 6ale e dəgi gide joo to ta koy ti. Loki Jəju isi aw, kosi dije mborəi-e ki yo je ki ne je, lo kər kəə goto. ⁴³ Dan kosi dije ti kin, dəne kare ki moy məsi ade kq 6al dəgi gide joo e nq. Dəne kin tuji ne kingə ləne kə pəti ji njé ra dije moy ti, nə dəw ki kadi ade rə nga goto. ⁴⁴ Dəne re 6asi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ədi ta kibi lə Jəju par ə, ta naa ti nq, məsi gangi rəe ti. ⁴⁵ Loe ti nq Jəju dəji ə nə: «Nə ə ədi-m ə?» Ningə dije pəti naji-e ti əi nə n-ədi-e al. NGA ə Piyər əl-e ə nə: «Bəbe, e dije ki rəsi gidi,

mborai-ni ki yo je ki ne je kin ə ɔdi-ni.»
⁴⁶ Nə Jəju ə nə: «Dəw madi ɔdi-m, m-gər kadi tɔgi tɛɛ rəm ti.» ⁴⁷ Loki dəne oo kadi ne ki n-ra kin Jəju gər ɔa, dadi par par, osi nja Jəju ti. Ningə ɔr go ne ki ra ə adi n-ɔdi-n Jəju kin ta kəm dije ti pəti. Taa, ɔr-de go kingə ki ingə rɔ nga ta ji naa ti noo par kin tɔ. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jəju a əl ta ba ɔəy ningə, dəw kare j ɔe lə nje kun dɔ kəy kaw-naa lə Jipi je re. Re əl Jayrusi ə nə: «NGoni oy, itapi Nje ndo dije al ngata.» ⁵⁰ Nə Jəju ki oo dɔ ta kin əl Jayrusi ə nə: «Adi rai ɔəl al, adi mei par, ə a aji.» ⁵¹ Loki rəi tɛɛi me kəy ti, Jəju iyə ta rəbi adi dəw ur kəy go ngon ti al. Adi Piyər nim, Ja nim, Jakı nim, baw ngon əi ki kɔ ngon nim tɔ par ə uri sie kəy go ngon ti. ⁵² Dije pəti noj je, ndingəi rɔde je mbata ti lə ngon, nə Jəju əl-de ə nə: «Inoj al, ngon oy al, nə to ɔi kare.» ⁵³ Ba ibəi Jəju kogii, mbata gəri kadi ngon oy. ⁵⁴ Nə Jəju uwə ji ngon, ɔa əl-e ta ki ndune ki boy ə nə: «NGonm, j taa.» ⁵⁵ Lo kin ti, ngon tɔsi ndəl, adi j taa ta ji naa ti noo. Ba Jəju daji-de kadi adie ne uso. ⁵⁶ Ne kin ra ɔəl njé koje je ngay. Nə Jəju adi-de ndune kadi əli tae dəw madi al.

9

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo

(Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

¹ Jəju ɔar njé ndo je ki dɔgi gide joo, adi-de tɔgi, ki kɔbe dɔ ndil je ti ki majal pəti, taa kadi ajii njé moy je tɔ. ² Jəju ilə-de kadi iləi mbe Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔbe lə Luwə, taa kadi adi rɔ nga dije tɔ. ³ Ningə əl-de ə nə: «Uni ne madi mbata dɔ rəbi al nim, uni kagi tɔsi al nim, uni ɔəl al nim, uni mapa al nim, uni la al nim, taa kadi awi ki kibi rəsi joo al nim tɔ. ⁴ Ə me kəy ki ra ki uri ti ɔa, a isi titi noo bitı kadi awii. ⁵ A kin ə re, me ɔe ti, dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti ɔa, loki isi tɛɛi me ɔe ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kɔ*, mba kadi

to tə ne ndəji ndude.» ⁶ *NJé ndo je iləi dɔde awi ki ɔe ɔe, iləi mbe Poy Ta ki Maji, taa aji njé moy je ki lo lo tɔ.

Ta ndəji Erodı dɔ Jəju ti

(Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

⁷ Loki *Erodı ki e nje kɔbe dɔnangi ti ki Galile, oo poy ne je ki isi rai ne kin ɔa, ta ndəje dɔ Jəju ti, tado dije madi əli əi nə: «E Ja Batisı ə j taa dan njé koy je ti.» ⁸ NJé ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ə tɛɛ.» NJé je ki nə je ɔəy əli əi nə: «E njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə ki kare j dan njé koy je ti.» ⁹ Lo kin ti Erodı əl ə nə: «Ja, e mi wa ə ndɔ ki madi gangi dɔe, nga e na ɔəy ə m-isi m-o ta je ki be kin dɔe ti wa ka m-gər al.» Ba sangi kadi n-oo Jəju.

Jəju adi ne kuso dingəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Ja 6.1-15)

¹⁰ Loki njé kaw kilə je təli noo rəi ɔa, ɔri Jəju poy ne je ki rai adi-e oo. Ə Jəju ɔr-de, aw səde kadi ɔe bo ti ki ɔari-e Bətisayda. ¹¹ Nə kosi je gəri gode, adi awi gode ti. Jəju uwə-de ki rəne ti, əl-de ta ki dɔ kɔbe ti lə Luwə, taa aji njé je ki sangi rɔ nga tɔ. ¹² Ningə loki kadi aw tə ur, njé ndo je ki dɔgi gide e joo, rəi rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «tuwə kosi dije kam adi awi ki ngan ɔe je ti, ki lo ndɔr je ti, sangi lo to je ki ne kuso je, tado lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.» ¹³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ə njé ndo je əli əi nə: «J-aw ki mapa mi ə kanji joo wa be tɔ par, adi re e be al wa ningə kadi je wa j-aw ji ndogi mapa mbata ti lə kosi dije kin pəti wa ta.» ¹⁴ Dingəm je asi dibi mi loe ti noo. Nə Jəju əl njé ndo je ə nə: «Adi-de isi nangi, uwəi-naa asi kuti mi, kuti mi be.» ¹⁵ *NJé ndo je rai təki Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti. ¹⁶ Ə Jəju ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, ɔa un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔ ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. ¹⁷ Dije pəti usoi ne ndani maji. Ningə, njé ndo je ɔyi gindi mapa je ki nay, kare dɔgi gide e joo ɔəy.

* 9:5 Ta lə kində bu ki nja ti kɔ ɔa, igoi Mt 10.14 ki ta ki dɔ ti ki e gin ti nangi.

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; Jə 6.67-71)

¹⁸ NDə kare Jəju isi əl ta ki Luwə gidi lo ti gogi, njé ndo je lie əi sie naa ti, ə Jəju dəji-de ə nə: «Kosi je isi əli ta ki dəm ti tək mi nə ə?» ¹⁹ Ə iləi-e ti əi nə: «Dije madi əli əi nə j Jə Batisi, njé ki nungi əi nə j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə e njé kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə e ki kare dande ti ə j dan njé koy je ti.» ²⁰ Ningə Jəju əl-de ə nə: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nə mi nə ə?» Ba Piyər ile ti ə nə: «J Kirisi ki Luwə mbəte.» ²¹ Jəju ndəji njé ndo je ki təgine ngay kadi əli ta kin dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)

²² Jəju ilə də ta ti kin ə nə: «Səbi kadi mi *NGon dəw m-a m-ingə kə ngay. *NGatəgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-mi. Dije a təli-mi, nə ndə ki kə mitə lə ndə koym ba, m-a m-tee lo koy ti.» ²³ Go ti, Jəju əl dije pəti ə nə: «Re dəw madi ndəgi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi ndə je kare kare pəti, e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ²⁴ Tək rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a aji rəne tə. ²⁵ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə kadi e wa ti ta rəne, ə se tuji rəne ə, maje to ra be ə? ²⁶ Tək rəjeti, re rə dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ningə, mi NGon dəw ka, m-a m-ra rəsəl dəe ti tə, ndəe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti ləm, ki me kəsi-gon ti lə Bawm, ki me kəsi-gon ti lə malayka je ki ayi njay.» ²⁷ Tək rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a oi kəbe lə Luwə ki kənde.

Jəju mbəl rəne

(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)

²⁸ NDə jijoo go ta je ti kin ningə, Jəju ər Piyər nim, Jə nim, taa Jak nim tə, ə al aw səde də mbal ti kadi n-əli ta ki Luwə. ²⁹ Loki Jəju isi əl ta ki Luwə ningə, ta kəme mbəl, taa kibi lie təl

nda bal bal tə. ³⁰ Ningə loe ti noq, dingəm je joo a əli sie ta. Dingəm je ka kin e *Moji əi ki Eli. ³¹ Teei me tə ba ti, a əli sie ta əji də kaw ki a aw Jorijaləm ti kadi oy, təl-n ta kilə ləne. ³² Piyər əi ki madi je, bi təl-de maki. Ə loki ə nə n-ndəli ningə, ooi kunji Jəju ki dingəm je ki joo ki ai sie. ³³ Loki dingəm je ka kin iyəi Jəju ə isi awi ba, Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tə.» Piyər gər me ta ki isi əl kin al. ³⁴ Ə loki a əl ta tə kəl ba bəy ningə, kil ndi j re səbi dəde liti. Loki kil ndi isi səbi dəde kin, bəl təl njé ndo je. ³⁵ Lo kin ti, ndu ta madi tee me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm, e ə e dəw ki m-kəte, ə oi ta lie.» ³⁶ Go ndu ta ti kin, Jəju təl nay ki karne ba, dəw oo dəw madi ki rangi kade ti al. *NJé ndo je ngəmi tade, ta kare ka əli dəw madi ndəe ti noq də ne je ti ki ooi kin, al.

Jəju aji ngon ki ndil ki majal ra-e

(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ki mitə jii də mbal ti isi rəi ki nangi ba, kosi dije ngay tələi kəme. ³⁸ Ningə dan kosi dije ti ka kin, dingəm kare un ndune ki taa ə nə: «Nje ndo dije, m-nə ki dəi ti kadi igə ngonm kin adi-m, tadə e ki karne ba jim ti. ³⁹ Dəkagilo je madi ba, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kəl, ə yəke ki təgine, adi kulum tae ibə jugi jugi. A ade kə ratata, tə ne ki a iyə al be bəy taa təl iyə. ⁴⁰ Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi kadi tuwəi-e al.» ⁴¹ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bəne ki səi njé me ngə je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? Ire ki ngoni rəm ti ne.» ⁴² Loki ngon isi re bəsi ki rə Jəju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, əte nangi, yəke ki təgine, nə Jəju ndangi ndil ki majal ade tee rə ngon ti, adi ngon ingə rə nga, ba təl sie adi bawə. ⁴³ Lo kin ti, dije pəti, ta ndəji-de də təgi Luwə ti ki əti bəl kin.

Jəju təl əl bəy kadi n-a n-oy
(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)

Loki ne je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti bəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: ⁴⁴ «Oi ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A ilə-mi *NGon dəw ji dije ti.» ⁴⁵ Nə njé ndo je gəri me ta kin al. Ta kin to ki ndəme ba mba kadi gəri me al. Nینگə bəli kadi dəji ta Jəju də ti tə.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)

⁴⁶ *NJé ndo je iləi ngirə naji-naa ta ti kadi n-gəri se nə dandə ti ə e ki bo wa? ⁴⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gədine ti, ⁴⁸ nینگə əl-de ə nə: «Re dəw madi uwə ngon kin ki rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m ki rəne ti. Nینگə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.» Təki rəjeti, dəw ki e ə e ki du ngay dansi ti, e dəwe kin ə e ki bo dansi ti.

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Mk 9.38-41)

⁴⁹ Jə un ta əl Jəju ə nə: «NJe ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigi kadi j-oge də ra ne kin, tadə e njiyə səje goi ti al.» ⁵⁰ Nə Jəju ile ti ə nə: «Ōgi-e də al, tadə dəw ki əsi səsi ta al, e dəw ləsi.»

NGon be kare ki Samari ti mbati kuwə Jəju ki rəne ti

⁵¹ Loki dəkagilo nay basi kadi a uni Jəju awi sie dərə ti, Jəju ilə ndune kadi gar n-aw Jorijaləm ti. ⁵² Be ə, ilə njé kaw kilə je nəne ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon be ti ki *Samari mba kadi indəi də re lə Jəju naa ti kəte. ⁵³ Nə dije ki ngon be ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rəde ti tadə isi aw ki Jorijaləm. ⁵⁴ Loki njé ndo je lie, Jaki əi ki Jə ooi ta kin ba, əli Jəju ə nə: «Babe, indigi kadi ji dəji por j-adi i dərə ti, osi dəde ti, ro-de kə a?» ⁵⁵ Ə Jəju təl kəmne, kəl səde. ⁵⁶ Ba uni rəbi, awi ngon be ti ki rangi.

Kun go Jəju
(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Loki əi də rəbi ti, dəw madi əl Jəju ə nə: «M-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ⁵⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJə je ai ki be tode, ə

yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.»

⁵⁹ Go ti, Jəju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Nینگə dəw ka kin əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.» ⁶⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «Iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə i aw ilə mbə kəbe lə Luwə.» ⁶¹ E ki rangi bəy əl ə nə: «Babe, m-a m-un goi, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyə-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm bəy taa.» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki uwə də kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ba, dəwe kin kəbe lə Luwə e ki ta təe al.»

10

Jəju ilə njé ndo je kuti siri gide joo
(Mt 9.37-38; 10.7-16; Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)

¹ Go ne je ti kin, Jəju mbəti njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, ba ilə-de joo joo ki be bo je ki lo je ki dangi dangi ki əji kadi re e wa a aw ti. ² Nینگə əl-de ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti lie. ³ Nینگə ki basine kin, osi də rəbi ti awi! M-ilə səsi tə ngan bati je dan jagim je ti. ⁴ Uni la al nim, uni bəl al nim, uni sa njasi al nim tə. Taa ai rəbə ta lapiya ki ra ti al nim tə. ⁵ Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi ba, ne ki dəsəy, əli əi nə: «Lapiya ki də me kəy ti kin.» ⁶ Nینگə kin ə re dəw ki nje ndigi lapiya isi me kəye ti kin noq ba, lapiya ləsi a aw ki dəe ti. A re dəw goto ba, lapiya ləsi a təl ki rəsi ti tə. ⁷ Isi me kəy ti ki uwə səsi ki rəne ti kin noq, ne kuso ki adi səsi ə usoi, man ki adi səsi ə ayi-naa. Tadə səbi kadi nje ra kilə ingə ne kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dandə ti. Ibi kəy joo al. ⁸ Kin ə re uri me be ti, ə be uwə səsi ki rəne ti ba, ne ki adi səsi ə usoi par. ⁹ Re dije ki moy ra-de əi me be ti kin noq ə, aji-de. Ba əli dije ki me bee ti əi nə: «Kəbe lə Luwə e basi ki rəsi ti.» ¹⁰ A re uri me be ti, ə dije ki me bee ti kin uwəi səsi ki rəde ti al ba, iteəi ki taga ta mbalo ti, ə əli əi nə: ¹¹ «Bu ki me be ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-ində kə gogi j-adi səsi. Nینگə kadi igəri təkə kəbe lə Luwə e basi.» ¹² Ə adi m-əl

səsi m-adi igəri təkı ndo gangı ta ti ə, ta ki gangı ki dō bee ti kin a itə ya Sodom bəy[☆].

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kəji je ki əti bəl, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be 60 Tır ti ki be bo Sıdō ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kisi-n bu por ti. ¹⁴ E be ə, kadi igəri təkı, dəkagilo gangı ta ti ə, ta ki gangı ki dō Tır ti ki Sıdō, yəsi a ngə ite. ¹⁵ NGa ningə jı Kapərnayım, o kadi a un dāi taa bitı kadi ɔdi rə, nə Luwə a təl səi bitı kaw səi koo[☆].»

¹⁶ Jəju təl əl njé ndo je ləne bəy ə nə: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta ləm. Ə dəw ki ɔsi səsi ngərəngi ba, e mi ə dəwe kin ɔsi-m ngərəngi. Ningə dəw ki ɔsi-m ngərəngi ba, e nje kilə-m tə ə ɔse ngərəngi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

¹⁷ *NJé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jəju ilə-de, təl lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jəju əi nə: «Bəbe, ndil je ki majal ka, lo ki ji ba təi ba, iləi dəde gin təgije ti.»

¹⁸ Jəju əl-de ə nə: «M-o *Sata jı dərə ti ɔsi ki dənangi ti tə təl ndi be. ¹⁹ Ningə m-adi səsi təgi kadi injiyəi dō li je ti, dō ni je ti, ki dō təgi je ti pəti ki nje bə aw-n. Ne madi kare ki kadi a ra səsi majal goto. ²⁰ NGa ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dəde gin təgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata təsi ki e ki ndangi me dərə ti taa.»

Rənəl lə Jəju (Mt 11.25-27)

²¹ Dəkagiloe ti noo, NDil Luwə ra adi rənəl rosi me Jəju, ə Jəju əl ə nə: «Bai, ki jı Ba dərə ki dənangi, m-ilə təji dāi ti, təkı idəyɔ ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteə ki dəe adi ngan je ki du gəri. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.» ²² Ba, Jəju əl dije ki ai noo ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto

tə, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tə.» ²³ Go ti, Jəju təl kəmne ki dō njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nə: «Səi njé maji-kur mbata ne ki kəmsi oo kin! ²⁴ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kəmde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dō ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tə.»

Kuji ta dō dəw ki Samari ti ki nje me-maji

²⁵ NJe ndo ndu-kun kare ɔsi nangı jı taa, ningə dəji ta kare Jəju tə ta kuwə-naa ki ta ə nə: «NJe ndo dije, e ri ə ɔbi kadi m-ra kadi tə m-ingə-n kaji ki bitı ki nō ti ə?» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?» ²⁷ Ba nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki təgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi dəw madi tə darəi jı wa be tə[☆].»

²⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ki m-dəji, ilə-m ti maji ki dum. Ə ira be, ba a ingə kaji.»

²⁹ NJe ndo ndu-kun sangı kadi n-təji təkı ne dəw ki dana, adi təl dəji Jəju ə nə: «Nə ə e dəw madım ə?» ³⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare jı Jorijaləm isi aw Jəriko, ba ɔsi ji kaya je ti ki njé gangı rəbi, adi taai ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə ɔti awi.

³¹ Go ti ba, nje kijə ne məsi kadi-kare jı noo re tēə dəe ti, nə loki oo-e, gangı say aw lo ləne. ³² Go ti, dəw ki gin koji ti lə *Ləbi kare jı noo re tə, nə loki oo dingəm ka kin bə, gangı say aw lo ləne.

³³ Go ti ningə, dəw ki *Samari ti kare ki isi aw mba jı noo re tēə dō dingəm ti ka kin. Loki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki rəjeti. ³⁴ Be ə, re rəe ti, ur yibi kasi nju ta do ti, dəə-n, ningə un-e inde dō koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmne goe ti. ³⁵ Lo ti go ti, dingəm ki Samari ti ka kin ɔr la ki asi ra kilə ndo joo adi nje kində kəmne go kəy mba je ti, ningə əl-e dō ti ə nə: «Ində kəmi goe ti maji, a re ne ki ində-n kəmi goe ti, al dō e ki madi kin bə, ndo təlm ə, mi wa m-a m-igə-i.» ³⁶ Ningə Jəju dəje ta

☆ 10:12 Kilə ngirə ne je 19.24-28 ☆ 10:15 Ejay 14.13-15 ☆ 10:27 Dətərənom 6.5; Ləbətiki 19.18

də ti ə nə: «Dan dije ti ki mitə kin, e ki ra ə e madi dingəm ki kaya je ki njé gangi rəbi gangi-e kin ə?»³⁷ Ba, nje ndo ndu-kun ə nə: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» NGa ə Jəju əl-e ə nə: «Re e be ningə, j ka kadi aw, ə ira be tə.»

Jəju aw 6e lə Marti əi ki Mari

³⁸ Jəju əi ki njé ndo je ləne j də rəbi ti rəi tēi ngon 6e ti kare be ningə, dəne madi ki təe nə Marti uwə Jəju rone ti me kəy ti. ³⁹ Marti aw ki ngokone ki dəne ki təe nə Mari nōo. Ə ngokəe ka kin re isi nangi nja Bəbe Jəju ti, isi oo də ta ki Jəju isi əl. ⁴⁰ Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki njəe ədi nangi al, aw yo je ki ne je. Ningə tēe pati, re əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban ə ngokom Mari iyə-m adi m-a ta kilə je ti ki karm ba be ka usi al par ə? Əl-e adi re ra səm kilə je.» ⁴¹ Ə Bəbe əl Marti ə nə: «Marti, Marti, mei osi nangi al, adi aw ki yo je ki ne je mbata ne je ngay. ⁴² Nə ne ki soti e kare ba. Ningə Mari un ne ki maji itə ne je pəti. E ne ki dəw a taa jie ti al.»

11

Jəju ndo njé ndo je ləne rəbi kəl ta ki Luwə (Mt 6.9-13)

¹ NDə kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Bəbe, indo-je kəl ta ki Luwə təkəi Jə Batisi ndo-n njé ndo je ləne kin be tə.» ² Ə Jəju əl-de ə nə: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli əi nə:

“Bawje,

Kadi dəw ki ra gər təi təkəi j Luwə,

Kadi kəbe ləi re.

³ Adi-je ne kusoje ki asi taje ki ndə je ndə je.

⁴ Iyə go majal je ləje kə, tadə je wa ka, J-iyə go majal lə dije pəti ki rai səje majal kə tə.

Iyə-je adi j-osi me ne na ti al”»

⁵ Ba Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «Kin ə, dəw kare dansi ti je be, aw ki madine nōo, ə j dan lo ti aw ində ta kəy dəe ti ə nə: “Madim, itunə-m mapa mitə, ⁶ mbata madim kare j mba ti re tēe dəm ti, nə ne ki kadi m-ra-e-n mba goto.” ⁷ Ə re

made ka kin to ki kəy nōo ə nə: “Itapi-m al, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je ji to nangi tə, 6i lo kadi m-a m-j taa m-adi mapa goto.” ⁸ M-əl səsi kadi igəri, kin ə re j taa ade mapa kin mbata ke madi-naa ləde al ka, a j kadi ade ne je pəti ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin. ⁹ Ningə mi, m-əl səsi: Idəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēe adi səsi. ¹⁰ Tadə dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tēe adi-e tə. ¹¹ Baw ngon ki ra dansi ti ə ngone dəje kanji, ningə a un li yo taa ade ə? ¹² Ə se ngone dəje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə? ¹³ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi dərə ti taa kin taa, a adi NDilne dije ki dəji-e al ə?»

Jəju əi ki ndil je ki majal (Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

¹⁴ NDə kare Jəju tuwə ndil ki majal də dingəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Loki ndil ki majal tēe 6a, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije 6əl ngay. ¹⁵ Ningə dije madi əli əi nə: «E ki təgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» ¹⁶ Ə njé ki nungi, kadi nai-e-n 6a, dəji-e kadi ra ne kəji madi kare ki j dərə ti adi-de n-ooi. ¹⁷ Nə Jəju gər mər ta ləde 6əti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bekə ti ki kare ba, təli də-naa ti rəi-naa ə, 6e kəe kin a tuji, ningə kəy je a budi də-naa ti mur mur tə. ¹⁸ Kin ə re *Satə ə wa adi dije lie təli də-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto. M-əl be mbata əli əi nə e ki təgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal. ¹⁹ Kin ə re e ki təgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki təgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a təji kadi ta ləsi e ta ki go ti al. ²⁰ A re e ki təgi lə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tə ningə, təji kadi kəbe lə Luwə re tēe rəsi ti ngata. ²¹ Kin ə dəw ki təge e ngay, ki aw ki ne rə je, ngəm ta kəy ləne ə, ne kare ki a ədi kadi ne kingə lie goto. ²² A re dəw madi ki təge ite re

ur goe ti ə tətə rə ə, a ɔy nɛ rə je lie ki ində mene dɔ ti kin pəti, taa a sane nɛ kingə je lie tɔ. ²³ Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje kəsi-m ta, taa dəw ki kaw səm nɛ ki naa ti al, e nje tində ti tɔ.»

Loki ndil ki majal təl re me dəw ti gogi

(Mt 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majal tɛɛ me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəɔ ti, nə ingə al ɔa, əl ə nə: «M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tɛɛ ka kin gogi.» ²⁵ Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin, utəi, rai adi maji. ²⁶ NGA ə, təl aw, ɔy ndil je ki majal itəi-e e wa ɔəy siri, ɔa rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dɔe taa a majal ngay itə e ki kəte ɔəy.»

Maji ki rɔjeti

²⁷ Loki Jəju a əl ta kin ba ningə, dənə kare ilə ndune dan kosi je ti ə nə: «Majikur e dɔ dənə ti ki nje koji ki nje kadi mba.» ²⁸ Nə Jəju ile ti ə nə: «Majikur ɔa e dɔ dije ti ki njé koo ndu Luwə ə təl rɔde go ti kin yo taa.»

Dije daji nɛ kɔji

(Mt 12.38-42)

²⁹ Dije uwəi naa muki muki gidi Jəju ti, adi Jəju əl-de ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki ɔone kin əi dije ki maji al. Dəji kadi tə n-ooi nɛ kɔji madi, nə nɛ kɔji madi ki rangi ki kadi dəw a ra ore-n dɔ nɛ kɔji lə Jonasi, goto ngata. ³⁰ MBata, təkɔi Jonasi e-n nɛ kɔji mbata ti lə dije ki Ninibi ti ka kin ə*, mi NGon dəw m-a mi-n nɛ kɔji mbata lə dije ki ɔone tɔ. ³¹ NDɔ gangi ta ti ə, ngar ki dənə ki j gin ɔe ti, a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki ɔone kin kadi a ilə ta dɔde ti. MBata, j soy dənangi ti nu ə ndɔ ki re kadi oo gosi ta lə Salomɔ*. NGA ningə, ki ɔasine kin, dəw ki itə Salomɔ say e ne. ³² NDɔ gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki ɔone kin kadi a iləi ta dɔde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi nɛ rade je ki majal

ko*. NGA ningə, ki ɔasine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

Njyə me kunjɔ ti

(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)

³³ «Dəw a ində por lambi ti kadi ɔɔyɔ ə se dəbi ngo dɔ ti al, nə a ində dɔ nɛ ti taa, kadi dije uri kəy ɔa, ooi lo ki kunjɔ. ³⁴ Kəm dəw ə e lambi lə darɔe, re kəmi oo lo maji ɔa, darɔi ba pəti e me kunjɔ ti tɔ. A kin ə re kəmi oo lo maji al ningə, darɔi e me til ti tɔ. ³⁵ Ə ində manji rəi adi kunjɔ ki aw-n rəi ti təl til al. ³⁶ Kin ə re darɔi pəti e me kunjɔ ti ki kanji kadi ngon til ndəti kade ɔa, darɔi a unji njay njay təkɔi lambi a unji-n dɔi ti kin be tɔ.»

Jəju gangi ta dɔ Parisi je ti ki njé ndo ndu-kun je ti

(Mt 23.4-36)

³⁷ Loki Jəju əl ta oy ningə, Parisi kare ɔar-e kadi aw uso nɛ ɔe ləne. Be ə, Jəju aw isi sie ta nɛ kuso ti. ³⁸ Lo kin ti, ta ndɔji Parisi ka kin ngay kadi Jəju togi jine kəte nɔ nɛ kuso ti al. ³⁹ Nə Jəju əl-e ə nə: «Səi *Parisi je, ki ne kin, isi itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso nɛ adi ay, nə ngur ɔogi, ki me ndul rosɔ mesi. ⁴⁰ Səi dije ki mbə, Luwə ra gidi nɛ, ə ra me nɛ tɔ. ⁴¹ Maji kadi adi njé ndoo je nɛ ki e me ka ti, ə nɛ je pəti a ayi njay ki rəsi ti.

⁴² «Kəm-to-ndoo e ləsi səi Parisi je. Jri nɛ kare dan ki dɔgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir tay, adi Luwə*, ningə indəi njasi dɔ nɛ ra ki dana ti ki dɔ ndigi-naa ti lə Luwə. Ki rɔjeti, e kin ə e nɛ je ki sɔbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kər kəm ndəge je. ⁴³ Kəm-to-ndoo e ləsi, səi Parisi je, mbata igəi lo kisi ki kəte nɔ dije ti gin kəy kaw-naa je ti, taa igəi kadi dije rai səsi lapɔya lo kingə-naa je ti lə kosi je tɔ. ⁴⁴ Kəm-to-ndoo e ləsi səi, mbata itoi tə dɔ ɔadi je ki nɛ ki tɔji kadi dəw gər-n-de goto, adi dije njyɔi dɔde ti ki nɔɔ be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, me ta ti ləi ki

* 11:30 Jonasi 3.3-5 * 11:31 1 NGar je 10.1-10 Dətarənom 14.22

* 11:32 Jonasi 3.5, 8, 10 * 11:42 Ləbətiki 27.30;

isi əl kın, e je tə ə isi itaji-je!» ⁴⁶ Ə Jəju ilə ti ə nə: «Oyo, kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je tə, tadə indəi ne ki əy ngay də dije ti, nə ngon jisi ki ndəy be ka uni taa, uwəi səde ne ki kəy kın al. ⁴⁷ Kəm-to-ndoo e ləsi! Indəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti ki e bawsi je wa ə təli-de. ⁴⁸ Lo kın ti, isi təji təkı indigi ki bawsi je də kilə rade ti ki rai, mbata əi je əi njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti, ningə səi je səi njé kində badi de tə. ⁴⁹ E mbata kın ə, Luwə əl ta me tər ti ə nə: “M-a m-ilə ki njé kəl ta je ki tam ti, ki njé kaw kilə je, m-adi-de, 6a a təli-de je, a adi-de kə je.” ⁵⁰ E be mba kadi dəjii dije ki dəkagilo ti ki bone, məsi njé kəl ta je ki tam ti ki buki kə lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu bitı bone. ⁵¹ Məsi ki ilə ngire də Abəl ti nu bitı tēn də Jakari ti, ki ndə ki təli-e dadan lo ti ki j dıngiri kadi-kare ti re kəy ti lə Luwə*. Ki rəjeti, adi m-əl səsi təkı dije ki dəkagilo ti ki bone a ugəi kirə ne je ki ra ne kın. ⁵² Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki ta rəbi ne gər e jisi ti, ə səi wa uri me ti al nım, taa dije ki gei kadi tə n-uri me ti ka əgi-de nım tə.»

⁵³ Lokı Jəju tē me kəy ti ka kın 6a, njé ndo ndu-kun je ki Parisi je iləi ngirə ra təgi də Jəju ti je, dəji-e ta je ki dangı dangı. ⁵⁴ Sangı rəbi me ta je ti kadi tə n-ingəi ta ki go ti al tae ti 6a n-uwəi-e-n.

12

Kəl ta ay njay təkı Jəju e NGon dəw (Mt 10.26-33, 19-20)

¹ Dəkagilo ti kın, dibi dije ki bay bay ə kawı-naa də Jəju ti, adi mbisəi-naa ki yo je, ki ne je. Lo kın ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ne ki də kəte, majı kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti əji-n də əm lə *Parisi je, adi e kədi kəm-naa ləde. ² Ne ra ki gidi ngəy ti ki gine a tē al goto, taa ne ki to lo 6əyə ti, ki dəw a gər al ka goto tə. ³ MBata, ta je pəti ki əli lo ki ndul ti, dije a oi dəe kada wangı, ə ta je ki uwəi tasi mbinaa ti taa əli kəy kərəkı, dije a iləi mbeə də kagi ti taa tə.»

* 11:51 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

⁴ Səi ki səi madım je, m-əl səsi kadi i6əli dije ki a təli darəsi par, ə go ti asi ra ne ki rangı al, kın al. ⁵ M-a m-təji səsi dəw ki səbi kadi i6əli-e. Dəw ki səbi kadi i6əli-e e Luwə ki a təl darəsi, 6a təl a də ti noq kadi ilə səsi me por ti lə su 6əy kın. Təkı rəjeti, e ə səbi kadi i6əli-e. ⁶ Dije isi gati ki ngan yəl je mi ə gusi joo adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi me Luwə oy dəe ti goto. ⁷ Ki əti 6əl ngay wa 6əy ki kadi igəri, bı dəsi wa kın ka Luwə tidə kare kare gər kəre. i6əli ne madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay. ⁸ M-əl səsi ta ki rəjeti kadi igəri təkı, dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangı təkı n-e dəw ləm, mi *NGon dəw m-a m-əl ta wangı ta kəm malayka je ti lə Luwə təkı e dəw ləm tə. ⁹ Nə dəw ki najı ta ta kəm dije ti təkı n-gər-m al, mi NGon dəw m-a m-najı ta ta kəm malayka je ti təkı m-gər-e al tə. ¹⁰ Dəw ki əl ta ki majal əsi-n tam mi NGon dəw ə, Luwə a iyə go majal je lie kə, nə dəw ki əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə, Luwə a iyə go majal lie kə al ratata. ¹¹ Lokı a uwəi səsi kadi awı səsi lo kaw-naa je ti lə *Jipi je kadi gangı ta dəsi ti, a awı səsi noq ngar je ti, ki noq njé kəbe je ti, onosi kadi mesi 6əl kə nə se a asi kadi inajı ta dəsi ti wa, se ta ri ə a əli wa. ¹² Tadə, loe ti wa noq kın, NDil Luwə a ndo səsi ta ki kadi əli.

Kuji ta də nje ne kingə ti ki mbə

¹³ Dəw kare dan kosi dije ti əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, əl ngokom adi, ne nduwə ki bawje iyə adi-je kın, kay yəm adi-m.» ¹⁴ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ində-m kadi tə mi nje ngangı ta dansı ti ə se kadi tə mi nje kay səsi ne kingə goto.» ¹⁵ Ba təl əl dije pəti ə nə: «Majı kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti əji-n də mal ne kingə ki duniya ti. Tadə re dəw ingə-n ne tə ri, tə ri ka, ne kingə lie kın ə a ra adi isi-n ki dəne taa al.»

¹⁶ Ba Jəju təl əl-de kuji ta madi ə nə: «Dıngəm madi kare ki nje ne kingə isi noq, lo ndər je lie, ingə ne me ti ngay. ¹⁷ Ə dəji rəne ta ə nə: “E ri ə kadi tə m-ra dana? Lo ki kadi tə m-kaw ne ndər ti ləm goto.” ¹⁸ Ningə təl əl ə nə: “Majı,

ne ki m-a m-ra ə to kin: m-a m-ndu dam je ləm ki kəte kin kə, 6a m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tə m-kaw ne ko je ləm ti pəti, naa ti ki ndəgi ne maji je ləm. ¹⁹ Ningə m-a m-əl mem ti m-ə nə: «Basine m-aw ki ne kingə ki to mbar mbar kadi m-ra-n 6al bay bay, ə kadi m-uwə kə rəm, m-uso je, m-ay je, m-o-n maji rəm.» ²⁰ Nə Luwə əl-e ə nə: «I mbə dəw ki isi əl ta kin, kondə ki ne wa kin ndəi a asi. Ə se ne je ki isi kaw ki də-naa ti kin, a e ya nə wa?» ²¹ E kin ə e ne ki a tēē də dəw ti ki nje kaw ne kingə je ki naa ti mbata lə rəne wa, 6i mbata ti lə Luwə al.»

Kində me də Luwə ti (Mt 6.25-33)

²² Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu də ne kusosi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa də kibi kəsi ti al nim tə. ²³ Tado kisi ki də taa itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki kə tə. ²⁴ Igoi kaga je oi, dibi ko al nim, təti al nim, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi ne ti mba ndə ki lo ti ti al nim, dam ləde ka goto nim tə, nə Luwə isi adi-de ne usoi maji. Ningə səi, oi kadi Luwə oo ndasi itə yəl je al a? ²⁵ Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be də ndəne ti ki takul me ka sururu ləne ə? ²⁶ Kin ə ne ki ndəy be kin ka asi kadi irai ki dərəsi al ə, ra ban be ə mesi osi nangi də ndəgi ne je ti al ə? ²⁷ Igoi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tə, nə ngar *Salomə ki təe 6a ngay me ne kingə ti kin ka ə kibi ki ndole asi naa səde al. ²⁸ Ə kin ə Luwə ilə kibi rə ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de 6one, ə lo ti par ə a oi por kin be ningə, ra ban ə səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al ə? Səi tə je me kadi-me ti. ²⁹ Adi ta ga al dəsi əji-n də ne kusosi ə se man kaysi al. ³⁰ Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al ki dənangi ti ne kin ə isi sangi ki nə kəmde ti, nə səi, Bawsi gər maji kadi awi ki ndooe tə. ³¹ Ne ki kadi isangi, e kəbe lie, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin də ti. ³² Səi ki itoi tə ne kul je ki ngay al, ki isi uni go 6ade be kin, adi 6əl ra səsi

al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi səsi 6eko ləne.

Kində ne kingə rə Luwə ti (Mt 6.19-21)

³³ «Igati ki ne maji je ləsi, ə adi lae njé ndoo je. Irai 6əl la ki a tuji al, ikawi ne kingə je ləsi dərə ti, ki e lo ki nje 6ogi a tēē ti al nim, e lo ki yə goto ti nim kin. ³⁴ Tado lo ki ne kingə ləsi e titi ə mesi a e ti tə.

Kuji ta də kisi də nja ti

³⁵ «Isi də njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi o maji. ³⁶ Ningə kadi itoi tə dije ki isi ngəmi ta təl 6ade ki aw lo taa naa ti be. Isi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kəy 6a tēēi adi-e. ³⁷ Maji-kur e də 6əə kilə je ti ki, 6ade təl 6a ingə-de isi də njade ti. Təki rəjeti, adi m-əl səsi, 6ade a un kibi kilə ləne ilə rəne ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usoi. ³⁸ Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi də njade ti ə, maji a ur-de.

³⁹ «Igəri maji kadi re 6a nje kəy gər də kadi ki nje 6ogi a re-n ə, a iyə nje 6ogi kadi ur kəy al. ⁴⁰ Ə səi ka, isi də njasi ti tə, tado mi *NGon dəw m-a m-re də kadi ti ki igəri al.»

⁴¹ Lo kin ti, Piyər dəji Jəju ə nə: «Ba6e, kuji ta ki əl kin səbi dəje je par ə se səbi də dije pəti ə?» ⁴² Ə Ba6e əl-e ə nə: «Nje ngəmi ne ki e dəw ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki 6ae a inde də me kəy ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de. ⁴³ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki 6ae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁴ Təki rəjeti kadi m-əl səsi, a inde də ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nə: «Bam a re law al 6əy» ə, a a ta tində ndəgi njé kilə je ti ki dəne ki ki dīgəm, a ta kuso ti, ki ta kəy ti, ra-n kasi ra. ⁴⁶ Lo kin ti, 6a nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadi ki e gər al. Bae a tuwe kə, kadi oo ne kə ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al. ⁴⁷ Bəə kilə ki gər ndigi ra lə 6ane maji, nə ində rəne ta ndigi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta bay bay. ⁴⁸ NGa ningə, 6əə kilə ki gər ndigi ra lə 6ane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. Igəri kadi dəw ki adi-e

ngay, a daji-e ngay tɔ, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəm, a gei ne ngay jie ti tɔ.

Jaju re ki gangi-naa

⁴⁹ «M-re ki por dɔnangi ti; ningə kin, m-ndigi kadi por ka kin ɔ ngata! ⁵⁰ Sɔbi kadi m-nduy me kɔ ti tɔki dəw a ra-n batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kɔ me ndilm ti, bitɔ kadi ne je tɔli tade. ⁵¹ Kadi igai mesi ti tɔki m-re ki lapɔya dɔnangi ti, al. M-əl sasi, m-re ki lapɔya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo. ⁵² Ningə ki basine kin, dije mi ki isi me kəy ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a ɔsi ta njé ki joo, ə dije ki joo a ɔsi ta njé ki mitə. ⁵³ Baw ngon a ɔsi ta ngonne ki dingəm, ngon ki dingəm a ɔsi ta bawne; kɔ ngon a ɔsi ta ngonne ki dɔne, ngon ki dɔne a ɔsi ta kone; kɔ ngon ki dingəm a ɔsi ta məmne; ngon ki dɔne a ɔsi ta məmne ki dɔne*»

Ta dɔ dɔkagilo ti (Mt 16.2-3)

⁵⁴ Jaju əl kosi je ə nə: «Loki oi ndi j lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti noɔ əli əi nə: “NDi a ədi”, ɔa ndi ədi tɔ. ⁵⁵ A re oi nəl ki j gin ɔe ti ə isi ilə ningə, əli əi nə: “Lo a tingə”, ɔa lo tingə ka tɔ. ⁵⁶ Səi dije ki njé me nga, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dɔnangi ti ne, ə se dɔrɔ ti, ningə dɔkagilo ki ɔone kin ɔa, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

Kində dɔ ta naa ti ki nje ta ləi (Mt 5.25-26)

⁵⁷ «Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana dɔ ti ə, igangi al ə? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi ɔa, loki səi dɔ rəbi ti ɔəy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti. ⁵⁹ Ningə adi m-əli, a iteɛ lo kin ti al bitɔ kadi ugə dɔbəy sisi ɔəy taa a iyəi-ni taa.»

13

Maji kiyə pa njiyə ki majal kɔ

¹ Dɔkagiloe ti noɔ ə, dije madi rəi əli Jaju ta lə dije ki Galile ti ki ndɔ ki *Pilati ki nje kɔbe adi tɔli-de dɔkagilo ti ki isi

ijəi məsi kadi-kare adi Luwə. ² Ə Jaju ilə-de ti ə nə: «Igiri kadi dije ki Galile ti ki ingəi ne ki to ki əti ɔal be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a? ³ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl sasi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ. ⁴ Se oi kadi dije ki dɔgi gide e jijoo ki ndogi bər ki Silowe ti osi dɔde ti tɔl-de kin, majal ləde itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a? ⁵ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl sasi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kɔ al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ.»

Kuji ta dɔ kagi mbay-kote ti ki andi al

⁶ Go ta je ti kin, Jaju əl kuji ta kare ə nə: «Dingəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki mə-e me ndər nju ti ləne, ə ndɔ kare aw kadi tə n-ijə kande ɔa ingə kande dɔ ti al. ⁷ Ə əl nje ngəm ndər ləne ə nə: “O, asi ɔal mitə ngata ə m-sangi kadi m-ijə kandi mbay-kote kam m-uso, nə m-ingə kande al. Maji kadi itige kɔ, tado kəme ki kadi a utin lo kare goto.” ⁸ Nə nje ngəm ndɔ ka kin ile ti ə nə: “Bam, iyə adi a ɔal kare ɔəy. M-a m-ər gine kadi m-ɔuki sɔ ne je njae ti. ⁹ Dɔmaji ə ɔal ki rangi ə a andi. A re ɔal ki rangi ə andi al ɔəy ə tə adi m-tige kɔ mindi.”»

Jaju ki ndɔ taa kəɔ

¹⁰ NDɔ kare Jaju isi ndo ne dije kəy kaw-naa ti madi kare ndɔ ta kəɔ ti. ¹¹ Ningə me kəy kaw-naa ti ka kin, dɔne kare ki ndil ki majal uwə, ilə tae nangi, asi ɔal dɔgi gide jijoo isi me ti noɔ. NDil ki majal ka kin dɔɔ-e ngɔn, lo kadi ndaji taa maji goto tə goto. ¹² Loki Jaju oo-e ningə ɔar-e ə əl-e ə nə: «Dəne j ki taa kiyə taa dɔ tɔ ti ləi.» ¹³ Jaju ində jine dɔe ti, ɔa ta ji naa ti noɔ par ə, dɔne ndaji rɔne taa maji, ningə ilə ngirə kilə tɔji dɔ Luwə ti. ¹⁴ Lo kin ti, ki bo ki dɔ kəy kaw-naa lə Jipi je ka kin, mee ɔ-e mbata kadi ki Jaju adi dəw rɔ nga ndɔ taa kəɔ ti, adi əl kosi dije ə nə: «NDɔ ki kadi dije rai kilə e mehe*, ə irəi ndɔe je ti ki mehe kin adi adi sasi rɔ

* 12:53 Mise 7.6 * 13:14 Teɛ ki taga 20.9-10; Dətərənom 5.13-14

nga, bi e ndo taa kəə ti al!» ¹⁵ Babe əl-e ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! dəw ki ra dansi ti ə tuti mangi ləne ə se koro ləne ndo ta kəə ti, lo kuso ne ti aw sie lo kay man ti al ə?» ¹⁶ NGa dāne kam ki e ngon ka *Abirakam, ki *Satə uwe gin təgi ti ləne asi bal dəgi gide e jijoo be kin ə, kadi m-tute m-ile taa al mba ke ki e ndo ta kəə a?» ¹⁷ Dəkagiloe ti ki Jəju isi əl ta kin ningə, rə njé bə je lie səl-de ngay. Nə rə kosi dije nəl-de ngay mbata ne je ki əti bəl ki Jəju isi ra.

Kuji ta ki də kə kəgi ti ki bari-e mutadi

(Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)

¹⁸ Go ti ningə Jəju ə nə: «M-a m-əji səsi ne ki titi-naa ki kəbe lə Luwə, m-a m-un ne kare kadi m-əji-n səsi. ¹⁹ To titi-naa ki kandi kəgi madi ki a bari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndor ti ləne kin be. Kandi kəgi ka kin ibə, təgi, adi yəl je uwəi lo kisi bajie je ti.» ²⁰ Jəju təl əl bəy ə nə: «M-a m-un ne ki rangi kare kadi m-əji-n səsi kəbe lə Luwə. ²¹ To titi-naa ki əm ki dāne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti j kin be.»

Ta də rəbi ti ki mbəngirə

(Mt 7.13-14)

²² Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ndo ne dije be bo je ti ki ngan be je ki ində man titi. ²³ Ningə dəw madi dəje ə nə: «Babe, dije ngay al ba par ə a aji a?» Ə Jəju əl-de ə nə: ²⁴ «Uwəi təgisi ba kadi uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tadə adi m-əl səsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nə a asi al. ²⁵ Loki ba nje kəy a j taa, ə a uti ta kəy ningə, səi je inayi-naa taga, iləi ngirə kində ta kəy əi nə: “Babe, iteə ta kəy adi-je!” kin ba, e a əl səsi ə nə: “Səi, m-gər lo ki j ti al.” ²⁶ Lo kin ti, a əli əi nə: “J-uso səi nim, j-ay səi nim, taa ta mbalo je ləje ə indo ne dije ti nim tə.” ²⁷ Nə, a əl səsi ə nə: “M-gər lo ki j ti al, əri rəsi kə rəm ti. Səi pəti səi njé ra majal je.” ²⁸ Loe ti kin, a nəi je, a ingəi ngangisi je, loki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti pəti me beko ti lə Luwə. Ningə səi je, a tuwəi səsi buki səsi kə taga. ²⁹ Dije a j ki lo kibə kadi ti je, lo

kur kadi ti je, jam də be ti je, gin be ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti beko ti lə Luwə. ³⁰ Lo kin ti, dije madi ki əi njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə dije ki madi ki əi njé ki kəte a təli njé ki gogi tə.»

Jəju əl ta ki də Jorijaləm ti

³¹ Dəkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rəi rə Jəju ti əli-e əi nə: «Əti lo kin ti kə, aw lo ki rangi ti, tadə *Erodi ge kadi n-təli.» ³² Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi əli njə dəw kam, təkəi bəne ki lo ti, m-a m-tuwə ndil je ki majal nim, m-a madi dije rə nga nim tə, bə ndo ki kə mitə ə m-a təl ta kilə ləm. ³³ Ningə səbi kadi m-un ta rəbi ləm me ndo ti ki bəne nim, lo ti nim, lo ti ki go ti nim, tadə e ne ki go rəbe ti al kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti, oy lo ki rangi ti, bi oy Jorijaləm ti al.

³⁴ «Səi dije ki Jorijaləm ti, oyo, səi ki Jorijaləm ti, səi ki səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé təl dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təkəi kə kinjə a kaw-n ngane je ki tədə gin bagine ti kin be, nə ədi al. ³⁵ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kə jisi ti. Ə adi m-əl səsi madi oi təkəi a oi-mi al biti kadi dəkagilo madi a re ki a əli əi nə: “Njangi də e də dəw ti ki re me tə Babe ti.”»

14

Jəju nga dəw ndo ta kəə ti

¹ NDə kare, Jəju aw me kəy ti lə nje kər nə *Parisi je kare mba kuso ne, ndo taa kəə ti. Dije ki isi nəə, isi indəi manji Jəju ba ooi-e. ² Dingəm kare ki moy ti-e a nə Jəju ti nəə. ³ Ə Jəju dəji njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ə nə: «Ta rəbi to kadi dəw nga-n dəw ndo ta kəə ti ə se goto ə?» ⁴ Nə dəw ilə Jəju ta ti al. Ə Jəju təl rəne ki rə nje moy ti, ade rə nga ningə əl-e ade aw. ⁵ Go ti Jəju əl-de ə nə: «Nə dansi ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi be man ti ndo taa kəə ti, ə un-e taji-naa ti nəə al ə?» ⁶ Ningə lo kadi iləi-e ta ti ki dəji kin goto.

Ta ki də kəji rə ti

⁷ Loki Jəju oo kadi dije ki bari-de lo ne kuso ti kin sangi lo kisi ki kəte nə

dije ti 6a, əl-de kuji ta madi ə nə: ⁸ «Loki dəw madi bari lo ne kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw igangi rəi isi kəte nō dije ti. Dəmajal ə, bari dəw ki itəi loe ti nōq tō, ⁹ ningə kadi nje bar səsi joo pu ka kin re, əli ə nə: “I taa ə iyə lo kisi kin adi madi,” 6a a e ki rəsəl ki bo ngay ə a aw kadi isi-n lo ki gogi ti. ¹⁰ Nə loki dəw madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi nje bar-i ə wa loki re ningə əli ə nə: “Madim, i taa ire isi kəte yo be.” Lo kin ti, a e kəsi-gon ləi ta kəm madi je ti pəti ki bari-de lo ne kuso ti kin. ¹¹ Təki rəjeti, dəw ki ra ki un dəne taa, ə a iləi dəe nangi, ningə dəw ki nje kulə dəne nangi ə, a uni dəe taa tō.»

Ba njé ndoo je lo ne kuso ti

¹² Go ti Jəju əl dəw ki nje bar-e ka kin ə nə: «Loki ira ne kuso ki be kin, ki kada ə se ki lo sələ, oti kadi i bar madi je ki ngakəi je ki noji je, ə se njé gədi kəy 6e je ləi ki njé ne kingə je. Tado əi je ka a bari-ni ndo madi ti tō, ningə a igəi-ni ne ki ndo ki ira adi-de ka kin gogi. ¹³ Nə loki ira ne kuso rənəl ki ngay be kin, maji kadi i bar njé ndoo je ki njé je ki ta rəde asi-naa al, ki njé məti je, ki njé kəm tō je. ¹⁴ Ningə rəi a nəl-i, tado a ingəi ne kadi a igəi-ni gogi al. Təki rəjeti, Luwə a igəi ndo ki a tēē ki njé ra ne je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo ne kuso ti (Mt 22.1-10)

¹⁵ Loki oi ta kin ningə, dəw kare mbō dije ti ki isi lo ne kuso ti əl Jəju ə nə: «Rənəl e lə dəw ki a uso ne me bəkō ti lə Luwə!» ¹⁶ Ningə Jəju təl əl-e ə nə: «NDō kare, dingəm madi ra ne kuso ki bo ngay bar-n dije ngay. ¹⁷ Dəkagilo kuso ne ti ningə, ilə nje kilə ləne adi aw əl dije ki bar-de ka kin ə nə: “Ne kuso oy ngata ə irəl.” ¹⁸ Nə dije pəti ki bari-de ka kin, kare, kare, iləi ngirə kadi dəji me-səl. E ki dəsəy əl-e ə nə: “M-ndogi lo ndər ngəsine bəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.” ¹⁹ E ki rangi ə nə: “M-ndogi mangi je dəgi ngəsine bəy, m-a m-aw kadi m-na-de m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.” ²⁰ E ki rangi ə nə: “M-taa dəne ngəsine bəy, adi lo kadi m-a

m-aw goto.” ²¹ Nje kilə təl aw rō bane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin ade oo. Lo kin ti, wongi təl 6a nje kəy ka kin, adi əl nje kilə ləne ə nə: “I taa kalangi, aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, i bar njé ndoo je, ki dije ki ta rəde asi-naa al, ki njé kəm tō je, ki dije ki njé məti je, ire səde.” ²² NDəy go ti ningə, nje kaw kilə re əl bane ə nə: “Bam, ji ra ne je ki idəji ka kin, nə lo kisi nay nō bəy.” ²³ Ə bae əl-e ə nə: “Oti aw taga dō rəbi je ti, ki lo ndər je, ində təgi dō dije ti adi-de rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.” ²⁴ Təki rəjeti adi m-əl səi, dəw kare mbō dije ti ki m-bar-de kəte kin ki a ədi ne kuso ləm kin tane ti goto.»

Kiyə ne je pəti mba kun go Jəju (Mt 10.37-38)

²⁵ Kosi dije ngay isi njiyəi ki Jəju dō rəbi ti. Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nə: ²⁶ «Re dəw madi re rəm ti ə ge-m itə bawne ki kone al, nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je, ə se darəne wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.» ²⁷ Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom ti, al, a asi ke nje ndo ləm al tō. ²⁸ Təki rəjeti, nə dansi ti ə loki aw tə kində ndogi bər ki ngal ningə, isi nangi ilə kər ne ra kilə je naa ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin kare wa al ə? ²⁹ Nə re ində gin kəy ə təl tae al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a kogi dəe ti. ³⁰ A əli əi nə: «Oi, dingəm ki ilə ngirə kadi ində kəy, nə təge asi kadi təl tae al kin!» ³¹ Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi rō ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi ə dəji ta rəne oo se ki njé rō je ləne ki dibi kuti kin n-a n-aw n-ilə-n rō madine ki isi re ki njé rō je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa al ə? ³² Re oo kadi təgine a asi al ningə, a ilə dəji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya, loki ndəe ngal bəy. ³³ Ta ki dəsi ti ka to be tō. Iməri ta maji oi taa, adi rəsi, tado dəw ki e bəsi mba kiyə ne kingə je ləne al, a asi ke nje ndo ləm al.

Kati ki nəle goto (Mt 5.13; Mk 9.50)

³⁴ «Iğəri kadi kati e ne ki maji, nə loki nəle goto, ə se ri ə dəw a ra-n kadi təl nəl gogi ə? ³⁵ Ne ki kadi dəw a ra-n

goto. A maji mba dɔnangi al nim, a maji mba ne ki a adi tɔgi dɔnangi kin al nim tɔ. A bɔki-e kɔ gidi lo ti. Dɔw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ninga kadi oo ta kin maji.»

15

Kuji ta ki ɔji dɔ ne ki kare ki nay (Mt 18.12-14)

¹ *NJé taa la-mbɔ je, ki njé ra majal je, rai ki rɔ Jɔju ti mba kadi n-ooi ta ki isi əl. ² *Parisi je, ki njé ndo ndukun je, indai ngone ki Jɔju ə əli əi nɔ: «Oi! Dɔw ka uwə njé ra majal je rone ti nim, uso sɔde ne nim!» ³ Ə Jɔju əl-de kuji ta madi kare ə nɔ: ⁴ Nɔ dansi ti ə re aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, a iyə ndəge je ki dɔ jikare gide jikare dɔ wale ti, ə aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge bəy taa al ə? ⁵ Loki inge ningə, ki rɔnəl un-e ile bagine ti. ⁶ Ningə təl aw be, ba madine je ki njé gadi kəy be je ləne, əl-de ə nɔ: «Irai irai rɔnəl səm tado m-ingə ngon bati ləm ki nay ka!» ⁷ Be tɔ ə adi m-əl səsi, rɔnəl a e ngay me dɔrɔ ti mbata lə nje ra majal kare ki iyə go rəbi njiyəne ki majal kɔ, itə njé je ki dana ki dɔ jikare gide jikare ki ta ki dɔ mbəl pa njiyə ti, e ta ləde al kin al. ⁸ Dəne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dɔgi, ə e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dəne ində por lambi ti je, itə me kəy je, sangi-n ne mbi ləne ka kin, biti ingə bəy taa, taa kəə. ⁹ Loki ingə ngata ningə, ba madine je, ki njé gadi kəy be je ləne, əl-de ə nɔ: «Irai səm rɔnəl, tado m-ingə ne mbi ləm ki nay ka kin!» ¹⁰ Be tɔ ə, adi m-əl səsi, rɔnəl e ngay mbɔ malayka je ti lə Luwə, mbata nje ra majal kare ki iyə rəbi pa njiyəne ki majal kɔ.

Kuji ta ki ɔji dɔ ngon ki nje kaw kaya

¹¹ Jɔju təl əl bəy ə nɔ: «Dingəm kare aw ki ngan je joo. ¹² Ə e ki du əl bawne ə nɔ: “Bai, adi-m ne nduwə ləm.” Be ə bawə ləbi ne kingə ləne ngane je ki joo. ¹³ NDɔ ngay al go ti ningə, e ki du gati ki ne je pəti ki ingə, ə aw mba me be ti ki say. Me be ti ka kin ə tuji ki la ləne kɔ me kaya ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki la ləne ka kin pəti tigə ningə, bo ki bo

osi me be ti ka kin. Ningə ilə ngirə kadi ne je pəti to rəe ngata. ¹⁵ Aw ra kilə be lə dɔw madi kare me be ti kin nɔɔ. Dingəm ka kin ade kilə ngəm kɔsongi je wale. ¹⁶ Bo kuso ne kuso lə kɔsongi je to me ti, nə dɔw ki ade goto. ¹⁷ Be ə ilə ngirə kadi mər ta, ningə əl rone ə nɔ: “NJé ra kilə je əi ban be lə bai, ə usoi ne dum-de dum-de, ə mi ta m-isi m-oy yo bo be ə! ¹⁸ M-a m-ɔ taa ə m-aw rɔ bai ti m-a m-əl-e m-ə nɔ: «M-ra majal m-ɔsi-n ta Luwə, taa m-ɔsii ta tɔ. ¹⁹ M-asi ta kadi iɓar-m ngoni al. Ira-m təki kare mbɔ njé ra kilə je ti ləi be.»” ²⁰ Be ə, ɔ taa osi rəbə mba təl kaw rɔ bawne ti. Loki nay say ki kəy bəy ningə, bawə oo-e. Loki oo-e, aw ki me-kɔ ki ngay mbata lie, adi ay ngadi tələ tae, uwe rututu, ore njarara rone ti. ²¹ NGon əl bawne ə nɔ: “Bai m-ra majal m-ɔsi-n ta Luwə nim, m-ɔsi-i ɔ wa ta nim tɔ, m-asi ta kadi iɓar-m ngoni al.” ²² Nə bawə əl njé ra kilə je ə nɔ: “Irai ki kibi ki maji itə ndəge je kalangi iləi rɔ ngonm ti. Həi ningə ngon jie ti ə iləi sa njae ti tɔ. ²³ Irai ki ngon mangi ki bo mbul mbul itəli-e adi j-usoi ji rai rɔnəl. ²⁴ Tado ngonm kin oy ə təl isi ki dɔne ta. Nay ə e ki kinge!” Ningə iləi ngirə kadi rai rɔnəl. ²⁵ Dəkagiloe ti kin, ngokɔe ki ngatɔgi e wale. Loki isi təl wale ə e ngəsi ki kəy ningə oo ndu ne kində je ki ndam je. ²⁶ Bar nje ra kilə kare, ə dəje nə se ri ə isi ra ne wa. ²⁷ Nje ra kilə ka kin əl-e ə nɔ: “NGokɔi ə re ə bawi adi təli ngon mangi ki bo mbul mbul tado təl ki lapɔya.” ²⁸ NGon ki ngatɔgi ra wongi adi mbati kaw kəy. Bawə tɔɔ taga mba kadi səl me ade ur kəy. ²⁹ Nə əl bawne ə nɔ: “O bal ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndɔ kare ki m-mbati təl rɔm go ta ti ləi goto. Nə ndɔ kare ki adi-m ngon biyə be adi-m m-ra-n rɔnəl ki madim je goto. ³⁰ Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi dɔ kaya dəne je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bo mbul mbul ade.” ³¹ Ningə bawə əl-e ə nɔ: “I, ngonm, ɔ səm ne naa ti ki ndɔ je pəti, adi ne je pəti ki e yəm e yəi. ³² Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ra-n rɔnəl, tado ngokɔi kam oy ə təl isi ki dɔne taa, nay ə e ki kinge!”»

16

Kuji ta ki oji do nje ngam ne ki e nje ra ne ki dana al

¹ Go ti ninga Jaju al nje ndo je lane a na: «Dingam kare ki nje ne kinga aw ki nje kinda kamne go ne je ti ki me kay ti lane noo. Dije rai ali-e ai na: “Nje ngam ne je lai isi tuji ki ne kinga lai tigə.” ² Nje kay bar nje ra kilə lane əl-e ə na: “Ta ri ə m-isi m-o dai ti ba ə? Oji-m go ne je ki oji do kilə lai ki me kay ti adi-m m-o. Tado kaw ki kate noo kin, a asi kinda kami go ne je ti lam al ngata!” ³ Nje ngam ne əl rone ə na: “Bam ge kadi m-inda kam go ne kinga je ti ki me kay ti al ngata kam, m-a m-ra ri nga am ə? NDor donangi ə, tagim asi kadi m-ndor-n al. Kaw kay ne ə, rom a sol-m to. ⁴ M-gar ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwai-mi ki rade ti me kay ti lade loki bam tuwa-m kilə ti.” ⁵ Be ə, bar nje kirə je la bane kare kare. Əl nje kirə ki dəsəy ə na: “Kirə la bam e ban dai ti ə?” ⁶ Nje kirə ki dəsəy ka kin ə na: “Ku yibi bu kare.” Ningə əl-e ə na: “Makitibi kirə lai ən, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.” ⁷ Go ti ningə əl ki nungi ə na: “I yai e ban ə?” Nje kirə ki ko joo əl-e ə na: “Yam e saki game bu kare.” Ningə əl-e ə na: “Makitibi kirə lai ən, indangi me ti do jijoo.” ⁸ Lo kin ti, ba nje ne ilə toji do nje ngam ne ti ki majal ka kin, tado ra ne ki kam-kadi. Dije ki gari Luwə al rai ne ki kam-kadi ngay me kilə rade ti dande ti itə ngan je la lo kunji.»

Luwə ai ki la

⁹ Go ti, Jaju əl ə na: «Adi m-əl səsi, uwai madi ki ne kinga ki go rabe ti al ki donangi ti ne kin, mba kadi ndo ki goto jisi ti ə, madisi je ka kin uwai səsi rade ti lo kisi ti ki ratata. ¹⁰ Daw ki ra ki asi ta kadi daw ade mene do ne ti ki ndəy, a asi kadi daw ade mene do ne ti ki boy to. Daw ki nje ra ne ki dana al me ne ki ndəy ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti to. ¹¹ E be ə, re daw asi kadi mene al do ne kinga ki go rabe ti al ki donangi ti ne kin ə, na ə a adi ne kinga ki rəjeti ə? ¹² Re daw asi kadi adi mene al do ne ti la daw ki rangi ə, na ə a adi

yai ki sobi dai ə?. ¹³ Nje ra kilə madi, ki a ra kilə bəə la ngar je joo goto: re əsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki nungi to. A asi kadi irai bəə la Luwə nim, bəə la la nim al.» ¹⁴ *Parisi je ki nje ge ta la la, ibai Jaju kogii loki ooi ta je kin pəti. ¹⁵ Ningə Jaju əl-de ə na: «Irai rasi tə dije ki nje ra ne ki dana be ta kam dije ti, na Luwə gar mesii. Tado ne ki dije ooi tə ne ki nga ngay ta kamde ti kin, e ne to koo al ta kam Luwə ti.

NDu-kun ai ki koḃe la Luwə

¹⁶ «NDu-kun ilə ngire do *Mojii ti, ki nje kal ta je ki ta Luwə ti, biti dokagilo ti la Ja Batisi, na go ti nu kin ba, dije ilai mbe Poy Ta ki Maji la koḃe la Luwə, ningə daw ki ra, inda tagine kadi ur-n me ti. ¹⁷ Dora ai ki donangi a dai ko taki o al be par, na a nga ngay kadi daw or ngon ku ta ki me ndu-kun ti la Luwə ko. ¹⁸ Dingam ki ra ki tuwə nene, ə taa e ki rangi, e nje kuwə marim. Taa daw ki nje taa dane ki ngawe tuwe ka tal nje kuwə marim to.

Nje ne kinga ai ki Lajar

¹⁹ «Dingam kare ki nje ne kinga ki nje kilə kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e noo. NDə je kare kare pəti, isi ra ronəl mbata isi maji. ²⁰ Nje ndoo kare ki tae na Lajar ki do bay inda rae yangi yangi, re to ta kay ti lie. ²¹ Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabilə kuso ne ti la nje maji. Na bisi je yo ta rai toni ta do bay lie. ²² NDə kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rai uni-e awi sie kadi *Abirakam ti. Nje maji ka re oy to, adi dibi-e. ²³ Loki e koo, ingə ko ngay. Ningə loki un kamne taa ba, oo Abirakam say nu be ki Lajar kade ti. ²⁴ Nje maji ka kin un ndune ki taa no ə na: “Bai Abirakam, o kam-to-ndoo lam, əl Lajar adi ilə ta ngon jine man ti, kadi re sol-n ndonm mbata m-ingə ko ngay me por ti.” ²⁵ Ə Abirakam əl-e ə na: “NGonm, adi mei ole do ti taki ndo ki ingə maji me duniya ti, ə Lajar ingə ne ki to to. NGəsiine, bəri man no kame ti, na i, i me ne ki to ti to ngata. ²⁶ Ningə ki bo to, ngəsiine bole be ki bo

to danje ti səsi, adi dəw ki ge kadi n-aw rəsi ti ka, a asi kadi a man dɔ ti aw rəsi ti al, taa dəw a asi kadi a man dɔ ti re rɔjeti al nim tɔ.”²⁷ Ə nje maji əl ə nə: “Re e be ningə, njai ba, bawm, ilə Lajar ade aw əl njé ki me kəy ti lə bai.²⁸ Tado ndəgi ngakom je nayi nɔɔ əi mi bəy, ə kadi aw ndər mbide kadi rəi, tɛɛi lo kɔ ti kin al ngata.”²⁹ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGakɔi je awi ki ndu-kun ki *Moji ndangi ki ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi nɔɔ. Maji kadi ooi dɔ ndude.”³⁰ Nje maji ə nə: “E kin asi al bawm Abirakam. Re dəw madi i dan nje koy je ti ne ə aw ingə-de ə, a mbəli pa njiyade.”³¹ Ə Abirakam təl əl-e ə nə: “Re ooi ta lə Moji al nim, ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al nim ə, kin ə dəw i-n dan njé koy je ti aw rɔde ti ka, a ooi tɔ ta ki rɔjeti al wa kin.”»

17

Ta dɔ kosi me majal ti (Mt 18.7, 6; Mk 9.42)

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Nə kəm-to-ndoo e dɔ dəw ti ki majal re ki takule. ² A e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti, itə kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwə gangi ta dɔe ti.»³ Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti! Re ngokɔi ra majal ə, maji kadi indange dɔ ti, re tu kalne ə, iyə go majal lie kɔ ade. ⁴ Re ra majal səi nja siri me ndɔ ti ki kare ka, re re rɔi ti nja siri dəji kiyə go kɔ ə, iyə go kɔ ade.

Təgi kadi-me

⁵ *Njé kaw kilə je əli Babe əi nə: «Ilə kadi-me dɔ made ti ləje adi-je.»⁶ Ə Babe əl-de ə nə: «Təki rɔjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, asi kadi əli kagi mbay-kote kam əi nə: “Or ki ngirəi ba ə aw imə rəi me ba ti”, ə a təl rəne go ta ti ləsi.

Kilə lə bəə kilə

⁷ «Re dəw madi dansi ti aw ki nje ra kilə madi ki e nje ndər ə se e nje kul da

je, ə nje kilə kin təl wale re ə, a əl-e ə nə: “Ire kalangi isi nangi uso ne a?” Jagi a əl-e ba al. ⁸ Ta ki a əl-e ba, a əl-e ə nə: “Ira rəi maji, ira go ne kuso ləm, ire-n adi-m. Ningə loki m-isi m-uso ne je, m-ay je kin ningə, tə go ti i uso yayi je, ay je tɔ.”⁹ NGa ningə, ne kare, dəw kin a ra oyo nje kilə ləne mbata təl ki təl rəne go ndu je ti lie kin, al. ¹⁰ Be ə, ta ki dəsi ti ka e be tɔ. Loki irai ne je pəti ki Luwə un ndune kadi irai ningə, maji kadi əli əi nə: “Je njé ra kilə je ki nda je goto, ji ra kilə ki sɔbi kadi ji ra par.”»

Jəju nga njé banji je dəgi

¹¹ Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ində man mbɔ dɔnangi *Safari ti ki dɔnangi ki Galile ti. ¹² Loki isi ur me ngon bə ti ningə, njé banji je dəgi rəi langi tae, ba ai nangi say jɔ, ¹³ uni ndude ki taa əli-e əi nə: «Jəju, nje ndo dije, oo kəm-to-ndoo ləjel!»¹⁴ Loki oo-de ningə əl-de ə nə: «Awi oji rəsi njé kijə ne məsi kadi-kare je».¹⁵ Ningə dɔ rəbi kawde ti bəy par ə, ingəi rɔ nga. ¹⁵ Ki kare dande ti, loki oo kadi ingə rɔ nga ningə, təl dɔ njane ti, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti, ki ndune ki bo. ¹⁶ Re osi ki ta kəmne nangi nɔ Jəju ti, ra-e oyo. E dɔngəm ki Safari ti. ¹⁷ Ə Jəju əl ə nə: «Njé banji je ki dəgi pəti ingəi rɔ nga, ə njé ki jikare awi ra ə?»¹⁸ MBɔde ti pəti, dəw kare ki təl re ilə tɔji dɔ Luwə ti goto. Dəw ba, e dəw ki Safari ti kin ki karne ba par. ¹⁹ Ningə Jəju əl dəw ki Safari ti kə kin ə nə: «I taa aw, tado kadi-me ləi aji.»

Koɔe lə Luwə

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ NDɔ kare *Parisi je dəji Jəju ta ki oji dɔ dəkagilo re koɔe lə Luwə. Ə Jəju əl-de ə nə: «Koɔe lə Luwə a re tə ne ki dije a ooi-e ki kəmde nja nja al. ²¹ A e ki kəl kə nə: “E yo bɔ”, “E ne bɔ”, al. Təki rɔjeti, koɔe lə Luwə e dansi ti ne ngata.»²² Go ti ningə əl njé ndo je ə nə: «NDɔ madi a re nɔɔ ki a ndingəi ngay kadi oi ndɔ kare me ndɔ je ti lə NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto. ²³ Ningə a əli səsi əi nə: “Kirisi e yo”, “Kirisi e ne”, nə awi al, ayi-naa ngədi awi loe

☆ 17:14 Ləbətiki 14.2-3

ti al. ²⁴ Ningə, təkɪ ndi təl ə lo ay njay njay, ɪ dam dɔnangi ti ki kare tɛɛ-n dame ti ki nungi ka kin ə, ndɔ rem mi *NGon dɔw ka a to be tɔ. ²⁵ Nə kətə nɔ ti, sɔbi kadi mi NGon Dɔw m-ingə kɔ ngay, kadi dije ki dɔkagilo ti ki bone kin mbati-mi bəy taa. ²⁶ Ningə, ko nɛ ki ra nɛ dɔkagilo ti lə Nuwe kin ə, nɛ a ra nɛ ndɔ ki mi NGon dɔw m-a m-re-n ti tɔ. ²⁷ Dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa ki yo je ki ne je, bitɪ ndɔ ti ki Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man kɔ ki bo re tuji dije pətɪ*. ²⁸ A to tə nɛ ki ra nɛ dɔkagilo ti lə Loti be tɔ: Dije usoi je, ayi-naa je, ndogi nɛ je nim, gati ki nɛ je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim tɔ. ²⁹ Nə ndɔ ki Loti tɛɛ-n me be bo ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki nɛ je ki njé taa por ɪ dɔrɔ ti ɔ dije tɔl-de pətɪ*. ³⁰ NDɔ ki mi NGon dɔw m-a m-tɛɛ hɔy ka, nɛ je a rai nɛ be tɔ. ³¹ Me ndɔe ti kin, dɔw ki isi dɔ kəy ti, a ur nangɪ kadi ɔy nɛ je ləne ki me kəy ti tɛɛ-n taga al. Be tɔ ə, dɔw ki a e me ndɔr ti ka, a təl re be al tɔ. ³² Adi mesɪ ole dɔ nɛ ti ki tɛɛ dɔ ne Loti ti, ki ilə rətɪ ə ingə yo kin*. ³³ Dɔw ki sangɪ kadi n-ngəm rɔne ki nɔ ti, a tɪ ta rɔne. Nə dɔw ki tɪ ta rɔne mbata ləm ə, a ngəm rɔne ki nɔ ti tɔ. ³⁴ Adi m-əl səsɪ, me kondɔe ti kin, dije joo a toi dɔ tɪrə ti ningə, a uni ki kare, a iyəi ki nungi. ³⁵ Dəne je joo, a uri nɛ naa ti, a uni ki kare ə, a iyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm je joo, a rai kilə me ndɔr ti ki kare ə, a uni ki kare ə a iyəi ki nungi.]» ³⁷ Ningə, njé ndo je dɔji Jəju əi nə: «Babe, lo ki ra ti ə, nɛ je kin a rai nɛ ə?» Əl-de ə nə: «Loki nin a to ti, e ə mal je a kawɪ-naa ti.»

18

Nje gangɪ ta əi ki dəne ki nje ngaw koy

¹ Jəju əl kuji ta madi njé ndo je ləne, tɔji-n-de kadi əli ta ki Luwə taa taa, bi kadi tɔgide goto ta ti al, ² ə nə: «Nje gangɪ ta kare isi be bo ti madi nɔɔ. E dɔw ki bəl Luwə al nim, taa ilə koji dɔ dɔw ti al nim tɔ. ³ Ningə me be bo ti ka kin, dəne kare ki nje ngaw koy isi

ti nɔɔ tɔ. Dəne ka kin re ki dɔkagilo je pətɪ əl-e ə nə: “Igangɪ ta ka ki to danje ti ki nje ta ləm ka kin adi-m.” ⁴ Nje gangɪ ta ka kin mbati dɔkagilo ngay. Nə təl əl ta rɔne ə nə: “Re m-bəl Luwə al nim, taa m-ilə koji dɔ dɔw madi ti kare al ka, ⁵ dəne ki nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Sɔbi kadi m-gangɪ ta lie made, mba kadi təl re gogɪ ndɔ ki rangɪ ti, tapi-m bəy al ngata.”» ⁶ Babe ilə dɔ ti bəy ə nə: «Maji kadi oi ta ki nje gangɪ ta ki dana al, əl kin maji. ⁷ Səi oi kadi Luwə a gangɪ ta ki dana adi dije lie ki isi nɔi dɔe ti kondɔ je ki kada je kin al a? A isi gərərə ba bi a ra səde al a? ⁸ Adi m-əl səsɪ, a gangɪ ta ki dana kalangɪ ba adi-de. Nə nɛ kare ba, se ndɔ ki mi NGon Dɔw m-a m-təl m-re ə, m-a m-ingə dije ki adi mede dɔnangi ti wa mindi wa?»

Parisi əi ki nje taa la-mbə

⁹ Jəju əl kuji ta ki dɔ njé je ti ki ooi rɔde tɔ dije ki dana ə kidi ndəgi dije ¹⁰ ə nə: «Dingəm je joo, awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə; ki kare e Parisi, ki nungi e nje taa la-mbə tɔ. ¹¹ Parisi ɪ a taa ə əl ta ki ɔji dɔ rɔne mene ti ə nə: “Luwə ləm, m-ra-i oyo tadɔ mi m-to tɔ ndəgi dije ki njé bogɪ je ə se njé ra nɛ je ki go ti al, ki njé kuwə marim, taa tɔ nje taa la-mbə kam al tɔ. ¹² Me ndɔ je ti ki siri, m-ɔgi rəm nɛ kuso ti nja joo, madi Luwə nɛ kare me ki dɔgi ti, me nɛ kingə je ti ləm pətɪ.” ¹³ Nə nje taa la-mbə ba, ɔsi rɔne ngərangi nu, kun ka ge kun kəmne ki dɔrɔ ti al, ra rɔne ndoo, ə əl ə nə: “Luwə ləm, oo kəm-to-ndoo ləm tadɔ mi nje ra majal!” ¹⁴ Adi m-əl səsɪ, e nje taa la-mbə ə təl aw be ləne ki ta ki kər dɔ ti nɔɔ Luwə ti, bi e Parisi al. Tadɔ dɔw ki un dɔne taa ə, a iləi dɔe nangɪ, ningə dɔw ki ilə dɔne nangɪ, a uni dɔe taa tɔ.»

Jəju ində jine dɔ ngan je ti ki du (Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)

¹⁵ NGan je ki kasi wa kin ka, dije rəi səde rɔ Jəju ti mba kadi njangɪ dɔde. Nə loki njé ndo je ooi nɛ kin ba, kəli səde. ¹⁶ Nə Jəju adi rəi ki ngan je ki du

* 17:27 Kilə ngirə nɛ je 6.9-7.24 * 17:29 Kilə ngirə nɛ je 18.20-19.25 * 17:32 Kilə ngirə nɛ je 19.26

røe ti 6a əl ə nə: «t̄ȳəi ngan je ki du adi r̄əi r̄əm ti, oti kadi ɔgi-de ta r̄əbi, tado k̄əbe lə Luwə e yā dije ki toi t̄ə ngan je ki du be. 17 T̄əki r̄əjet̄i, adi m-əl səsi, d̄əw ki nd̄iḡi kadi Luwə ɔ be d̄əe ti t̄ə ngon ki du be, al, a ur k̄əbe ti lə Luwə al ratata.»

Nje ne kingə
(Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)

18 Ki bo lə *Jipi je kare, d̄əji Jəju ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to bit̄i ki n̄o ti ə?» 19 Ə Jəju əl-e ə nə: «M̄Ba ri ə ībar-m d̄əw ki maji ə? D̄əw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e d̄əw ki maji. 20 I iḡər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: “A uwə marim al, a t̄əl d̄əw al, a ɔgi al, a ma naji ki ngom d̄ə madi ti al, a ɔsi gon bawi ki k̄oɪ*.”» 21 Ningə d̄ingəm t̄əl əl Jəju ə nə: «N̄e je kin p̄əti m-t̄əl r̄əm go ti d̄əkagilo kilə ngirə basam ti nu.» 22 Go ta je ti kin Jəju əl-e ə nə: «N̄e kare be ə naȳi kadi ira ɔȳ. Aw igati ki ne kingə je l̄əi p̄əti, iləbi lae njé ndoo je, 6a a aw ki ne kingə ngay me d̄əra ti, ə ire un gom.» 23 Nə loki ta kin osi mbi d̄ingəm ti ka kin, r̄əe t̄əl n̄əl-e al, tado e d̄əw ki ne kingə lie e ngay. 24 Loki Jəju oo-e kadi mee ɔ-e ningə əl ə nə: «E ne ki nḡə ngay r̄ə njé ne kingə je ti kadi uri me ɔk̄o ti lə Luwə. 25 E ne ki nḡə ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a nḡə ngay it̄ə e kin ɔȳ kadi nje ne kingə ur me ɔk̄o ti lə Luwə.» 26 Njé ki isi ooi d̄ə ta lə Jəju əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, n̄ə ə asi kadi ingə kaji ə?» 27 Jəju ilə-de ti ə nə: «N̄e ki d̄əw asi al, Luwə asi ra.» 28 Piyər əl-e ə nə: «NGa je kin, j-iyə ne kingə je l̄əje p̄əti k̄ə, ə j-un goi kin.» 29 Jəju əl-de ə nə: «T̄əki r̄əjet̄i, adi m-əl səsi, re d̄əw madi, iyə k̄əy ləne, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata k̄əbe lə Luwə ə, 30 a ingə ne je al d̄ə e kin, d̄əkagilo ti ki ɔone, taa d̄əkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to bit̄i ki n̄o ti t̄ə.»

Jəju əl ta ki d̄ə koyne ti ki k̄ine lo koy ti
(Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)

* 18:20 T̄eɣ ki taga 20.12-16; D̄ət̄ərənəm 5.16-20 nangi.

31 Jəju ɔar njé ndo je ləne ki d̄əgi gide e joo ki r̄əne ti, ningə əl-de ə nə: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ne je p̄əti ki njé k̄əl ta je ki ta Luwə ti ndangi ɔji d̄əm mi *NGon d̄əw, a t̄əli tade. 32 Tado a iləmi ji dije ti ki əi *Jipi je al kadi t̄ə kogi d̄əm ti je, taji-mi je, taa a t̄ibi man tade d̄əm nim t̄ə. 33 Go ti, loki t̄ind̄əi-mi ki nd̄əy kabilay ningə, a t̄əli-mi. Nə ndo mit̄ə lə ndo koym 6a, m-a m-t̄eɣ lo koy ti.» 34 Nə ne kare ki njé ndo je ḡəri me ta ti kin goto. E ta ki to lo ɔȳə ti r̄əde ti. Ḡəri me ta ki Jəju ge k̄əl-de al.

Jəju adi nje k̄əm t̄ə oo lo J̄eriko ti
(Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)

35 Loki Jəju e ɔasi ki ɔe ki J̄eriko ningə, nje k̄əm t̄ə madi isi nganḡi r̄əbi ti n̄oɔ, isi k̄əy ne. 36 Loki nje k̄əm t̄ə oo ka kosi dije ki isi ind̄əi d̄ə bur bur ningə, d̄əji ta se ri ə isi ra ne wa. 37 Ə əli-e əi nə: «Jəju ki Najar̄əti ə isi ind̄ə d̄ə.» 38 Nje k̄əm t̄ə ilə ngirə kadi un ndune ki taa, ə n̄o ki t̄əgine, ə nə: «Jəju ki NGon ka Dabidi*, o k̄əm-to-ndoo ləm!» 39 Dije ki njé nj̄iyə k̄əte n̄o dije ti k̄angi-e k̄angi kadi uti tane, nə nje k̄əm t̄ə un ndune ki taa d̄ə made ti ɔȳ ə nə: «NGon ka *Dabidi, o k̄əm-to-ndoo ləm!» 40 Jəju a lo ka ti, 6a un ndune kadi r̄əi sie r̄əne ti ne. Loki re r̄əe ti ɔasi ningə, Jəju d̄əje ə nə: 41 «E ri ə ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje k̄əm t̄ə əl-e ə nə: «Babe, m-ge kadi k̄əm oo lo!» 42 Jəju əl-e ə nə: «O lo! Kadi-me l̄əi aji.» 43 Par ə, loe ti n̄oɔ, k̄əme oo lo, adi un go Jəju ki kilə t̄əji d̄ə Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi ne kin ningə, iləi ngirə k̄əsi-gon Luwə.

19

Jəju əi ki Jase

1 Loki Jəju ur me ɔe ti ki J̄eriko ə isi ind̄ə d̄ə ningə, 2 d̄ingəm ki nje ne kingə kare ki t̄əe nə Jase, ki e boy d̄ə njé taa la-mb̄ə je ti isi n̄oɔ. 3 D̄ingəm kin sanḡi kadi n-oo se Jəju e n̄ə dana wa, nə lo kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tado e d̄əw ki ḡəji. 4 Be ə, ay nḡədi k̄əte, aw al d̄ə kagi mbay-kote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki r̄əbi ki loe ti kin. 5 Loki Jəju

* 18:38 Igoi Mk 10.47 ki ta ki d̄ə ti gin makit̄ibi ti

re tee loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangi ne law, tado səbi kadi m-isi me kəy ti lai bone.»

⁶ Lo kin ti, Jase ur nangi law, uwə Jəju rəne ti ki rənəl.

⁷ Dije pəti ki ooi ne kin, bai ta do Jəju ti əli əi nə: «Aw isi be la nje ra majal.»

⁸ Nə Jase a taa, əl Bəbe ə nə: «Bəbe, m-a m-adi nusi ne kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa ne la dəw ki al do maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogi nja so.» ⁹ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti lai ingəi kaji, tado i ka i ngon ka *Abirakam to. ¹⁰ Tado ki rəjeti, mi *NGon dəw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade ti, m-aji-de.»

Dəw ki aw kadi indəi jəgi ngar dəe ti (Mt 25.14-30)

¹¹ Jəju e basi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kəbe la Luwə a ədi rəne loe ti noo. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi əl-de ba bəy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi ¹² əl-de ə nə: «Dingəm kare ki oji-e me maji ti isi aw be madi ti ki say kadi indəi jəgi ngar dəe ti bəy taa tə təl. ¹³ Be ə, kəte bəy taa kadi aw, bar njé kilə je ləne dəgi, adi dəw ki ra dande ti mbal ər kare, ningə əl-de ə nə: «Itaai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.» ¹⁴ Nə dije ki me be ti lie i j gine ti, ə iləi dije goe ti əli əi nə: «Ji ndigəi al kadi dəw kin re isi ngar dəje ti.» ¹⁵ Be ka, indəi jəgi ngar dəe ti. Be ə, loki təl re be ningə, bar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa. ¹⁶ Dəw ki do kəte re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dəgi do ti kin.» ¹⁷ Ə ngar əl-e ə nə: «Maji ngay, i nje kilə ki maji. Ningə təkəi a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-i nje kəbe do be bo je ti dəgi.» ¹⁸ Dəw ki ko joo re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi do ti kin.» ¹⁹ Ə ngar əl-e ko ta wa ka kin to ə nə: «I, isi tə nje kəbe do be bo je ti mi.» ²⁰ E ki rangi re ningə əl ə nə: «Bam, mbal ər ki kare ki adi-m ka yə to kin, m-aw m-bəy-e ta kibi ti m-ade to. ²¹ Tado m-bəli. I, i dəw ki ngə ngay, ne ki ində al ka un nim, ne ki idibi al ka itəti nim.» ²² Lo kin ti ngar əl-e ə nə: «I nje kilə ki majal. Ningə m-a

m-gangi ta dəi ti ki ta ki tee tai ti i wa. I igər maji kadi mi dəw ki ngə ngay, ne ki m-ində al ka m-un nim, ne ki m-dibi al ka m-təti nim. ²³ NGa ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti al ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane do ti.» ²⁴ Go ti ngar əl dije ki ai loe ti noo ə nə: «Itaai mbal ər ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ər dəgi kin.» ²⁵ Ə dije əli ngar əi nə: «E kam aw ki mbal ər dəgi ngata.» ²⁶ Nə ngar əl-de ə nə: «M-əl səsi təkəi, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e do ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy. ²⁷ Ningə njé bə je ləm, ki mbati kadi mi ngar do ti, irəi səde, itəli-de ta kəm ti ne.»»

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon (Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jə 12.12-16)

²⁸ Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte no kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm. ²⁹ Loki Jəju re tee basi ki be ki Bətipaje əi ki be ki Bətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki bari-de mbal kagi bini je kin ba, ilə njé ndo je ləne joo ³⁰ ə nə: «Awi me ngon be ti ki a noosi ti kam. Loki a uri ki me be ti, a ingəi ngon koro ki dəi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti nja kare al bəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi. ³¹ A re dəw madi dəji səsi ə nə: «MBa ri ə isi ituti ngon koro kin» ə, əli-e əi nə: «E Bəbe ə ge-e.»»

³² NJé ki Jəju ilə-de ka kin awi ningə yə, ingəi ne je təkəi wa ki Jəju əl-n-de. ³³ Be ə, tuti ngon koro ka kin ningə, ba njé koro je dəji-de əi nə: «MBa ri ə ituti ngon koro kin ə?» ³⁴ Ningə njé ndo je iləi-de ti əi nə: «Bəbe ə ge-e.» ³⁵ Loki rəi ki ngon koro ka kin adi Jəju ba, labi kibi je ləde gide ti, ə adi Jəju al isi do ti. ³⁶ Kəti wa ki isi əti kəte kəte kin ba, dije labi kibi je ləde do rəbi ti adi-e njiyə do ti. ³⁷ Loki Jəju isi re basi ki Jorijaləm ti ki rəbi ki i ki do mbal kagi bini je ti kin ba, kosi njé ndo je lie, rəde nəl-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwə mbata ne kəji je pəti ki ra adi oi ki kəmde, ³⁸ əi nə: «Kadi Luwə njangi do ngar ki re ki to Bəbe!

Kadi Lapiya re ki dɔ dɔrɔ ti, ɔ tɔba e ki dɔ Luwə ti ki isi taa dɔ dɔrɔ ti tɔ.»

³⁹ *Parisi je madi ki ɔi dan kosi je ti ɔli Jəju ɔi nɔ: «Babe, ɔl njé ndo je lai adi uri tade naa ti.» ⁴⁰ Ɖ Jəju ɔl-de ɔ nɔ: «M-ɔl səsi m-adi oi, re ɔi je uri tade naa ti ɔ, gajɔ mbal je a singəi.»

Jəju nɔ mbata be bo Jorijaləm

⁴¹ Loki Jəju ində dɔ be ki Jorijaləm basi ɔ un kəmne oo-e-n ningə, man nɔ re kəme ti. ⁴² Man nɔ re kəme ti adi ɔl ɔ nɔ: «Kin ɔ re dɔkagilo ki je ti ɔone kin, j wa igər rəbi lapiya kin ɔ re a e soti səi, nə kəmi tɛɛ dɔ ti al. ⁴³ NDɔ je ki ngə a rəi nɔɔ kadi njé ba je lai a iləi-naa gai dɔi, a iləi-naa ki ta tɔ rəbi je pəti, a uti-ni nguy lo kadi itɛɛ goto. ⁴⁴ A budi-ni nangɔ mur mur ki dije lai. MBal madi ki kadi dəw a iyə adi isi dɔ made ti goto. Tado kəmi tɛɛ dɔ dɔkagilo ti ki Luwə re-n kadi ra-n səi kin al.»

Jəju tuwə njé ra gati je kə me kəy ti lə Luwə

⁴⁵ Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rəne tuwə njé labi nɛ je titi kɔ. ⁴⁶ Ningə ɔl-de ɔ nɔ: «NDangi me makitibi ti lə Luwə ɔi nɔ: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo ɔyɔ rɔ ti lə njé bogi je yo.”»

⁴⁷ NDɔ je pəti, Jəju ndo dije nɛ gin kəy ti lə Luwə. Lo kin ti, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je, ki njé kun dɔ dije me be, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, ⁴⁸ nə gəri rəbe al, tado kosi je indəi mbide maji ngay go ta ti lə Jəju.

20

Ta ki dajɔ dɔ tɔgi ti ki Jəju aw-n (Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)

¹ NDɔ kare, Jəju isi ndo dije nɛ me kəy ti lə Luwə, ilə-n mbɛ Poy Ta ki Maji ningə, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je, tɛɛi nɔɔ rəi. ² Loki rəi ningə ɔli-e ɔi nɔ: «ɔl-je adi j-o, e ki tɔgi ki j ra ɔ isi ra-n nɛ je kin be ɔ? Ɖ nɔ tɔ ɔ adi ndune ɔ isi ira-n ɔ?» ³ Ɖ Jəju təl ɔl-de ɔ nɔ: «Mi ka m-a m-dajɔ səsi ta kare kadi ɔli-mi adi m-o tɔ. ⁴ Nə ɔ ilə Jə kadi ra

dije batəm ɔ? E Luwə ɔ se e dije?» ⁵ Nə təli a məri ta dande ti ɔi nɔ: «Re j-ɔl-e j-ɔ nɔ: “E Luwə ɔ ile” ɔ, a dajɔ-je ɔ nɔ se ra ban ɔ j-ade meje al wa? ⁶ A kin ɔ re j-ɔl j-ɔ nɔ: “E dije ɔ iləi Jə” ɔ, kosi je ba pəti a tɔl-je ki mbal təli-je, tado gəri maji ngay kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ⁷ Be ɔ, təli ɔli Jəju təkɔ n-gəri dəw ki ile al. ⁸ Ɖ Jəju ilə-de ti ɔ nɔ: «Re igəri al ɔ, mi ka m-a m-ɔl səsi tɔgi ki m-isi m-ra-n nɛ je kin al tɔ.»

Kujɔ ta dɔ dije ti ki njé ra kilə ndɔr nju, ki njé me majal (Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)

⁹ Go ti, Jəju ilə rəne ɔl ta *Jipi je me kujɔ ta ti ɔ nɔ: «Dingəm kare ndɔr nju, ningə dɔi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ɔ kagi loe ti ɔa, a kəyɔ-naa nɛ, ningə e wa ɔti aw mba ki goe ngal. ¹⁰ Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə ɔə ləne kare kadi aw taa kandi nɛ ndɔr ka kin, ki yane ji njé ra kilə je ti adi-ne. Nə loki ɔə aw ningə, njé ra kilə je, tindəi-e ngay, ɔ tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ¹¹ Nje ndɔr təl ilə ɔə ki rangi ɔəy. Nə e ka, tindəi-e je, taji-e je, ɔ tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ¹² Be ka dingəm ka kin təl ilə ɔə ki nje kɔ mitə ɔəy. Ba e ki nje kɔ mitə kin, njé ra kilə je ka kin tindəi-e, adi-e do, ɔ tuwəi-e adi-e aw. ¹³ Lo kin ti, nje ndɔr dajɔ ta rəne ɔ nɔ: “E ri ɔ kadi m-ra ɔ? M-a m-ilə ki ngonm ki dingəm ki m-ndige ngay kin. E ɔ, a ɔəli gide.” ¹⁴ Nə njé ra kilə nju, loki kəmde osi dɔ ngone ti ɔa, ɔli-naa ta kin dande ti ɔi nɔ: “Darəe e wa kam ɔ a e nje nɛ nduwə. Ji təli-e j-adi ndɔr nju kin təl nɛ ləje!” ¹⁵ Be ɔ, ndɔri ngon ka kin, awi sie gidɔ ndɔr ti taga, təli-e. Ɖ se dingəm ki nje ndɔr kin a ra sɔde ban wa? ¹⁶ A re kadi təl njé ra kilə je kin kɔ, ɔ sangi njé ki rangi ində-de ta ndɔr ti.» Loki dije ooi ta ki Jəju ɔl kin ɔa, ɔli ɔi nɔ: «Jagi, nɛ kin a re nɛ ba al.» ¹⁷ Nə Jəju gɔ-de ba ningə ɔl-de ɔ nɔ: «Ta ki makitibi lə Luwə ɔl ɔ nɔ “MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ɔ təl mbal ki e tɔgi kəy,” kin me nə ri ɔ?»

¹⁸ «Dəw ki ra ki osi də mbal ti kin ə, a tətə njəki njəki, a re e ə mbal kin ə osi dəe ti tə ningə, a rəkite rəkite rəkite tə.»

Ta də kigə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ti
(Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)

¹⁹ Njé ndo ndu-kun je, ki ki bo je ki də njé kijə nē məsi kadi-kare je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju loe ti wa kin nōō, tadə gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin səbi dəde, nə bəli kosi je. ²⁰ Be ə, indəi kəmdə go Jəju ti, bə iləi dije madi ki rai rəde tə dije ki dana be rəe. Həi-de rəe ti mba kadi tə me ta ti ki a tēē tae ti kin bə, n-uwəi-e-n, n-iləi-e ji njé kəbe je ti. ²¹ Dije ka kin dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi i nje kəl ta ki rəjeti, taa i nje ndo nē ki rəjeti tə. Kər kəm dəw dana goto rəi ti, isi indo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə. ²² Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi j-igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə?» ²³ Nə Jəju ki gər kadi isi ədi kəme, əl-de ə nə: ²⁴ «Adi-mi silə kare adi-mi m-o, se də nə ə indəi ti, ə tə nə tə ə ndangi ti wa?» Ningə əli əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.» ²⁵ NGata ə Jəju əl-de ə nə: «Nē lə Səjar ə adi Səjar, nē lə Luwə ə adi Luwə tə.» ²⁶ Lo kin ti, lo kadi uwəi Jəju ki ta ki tae ti nō kosi je ti goto. Ta ki tur-de ti kin dum dəde, adi ai tade mbə.

Ta ki dəji lə Sadusi je də ki njé koy je lo koy ti
(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)

²⁷ Ba go ti, *Sadusi je ki əi dije ki njé maji təkə njé koy je a i taa lo koy ti al, ki madi je dande ti, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: ²⁸ «Nje ndo dije, *Mojə ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokəe taa dəne, ə ngokəe ka kin oji ngan je ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, səbi kadi taa dəne nduwə kin oji-n ngan je kadi tēēi to nje goto ti.”» ²⁹ Ningə ki oji də ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dəsəy taa dəne, ə oji-n ngon al bəy par ə oy. ³⁰ Ki kə joo re taa dəne nduwə ka kin, bə kae ti wa bəy. ³¹ Re tēē də ki kə mitə be, adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti, bə oyi ki kanji kadi dəw kare dande ti oji

sie ngon. ³² Ta təl tae ə, darə dəne wa re oy tə. ³³ NGa ə se ndə ki njé koy je a i taa lo koy ti ə, nə dande ti ə dəne ka kin a e nee wa? Tadə əi siri pəti taai-e nede ti.» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dənangi ti ne kin ə dīgəm je ki dəne je isi taai-naa. ³⁵ Nə dije ki Luwə oo-de kadi asi kadi a i taa lo koy ti, kadi isi me bəkə ti ki sigi, a taai-naa al ngata. ³⁶ Taa a oyi al tə, tadə a toi tə malayka je be. Əi ngan lə Luwə tadə Luwə adi-de i lo koy ti. ³⁷ Ningə ta kə ki nə njé koy a i taa lo koy ti, Mojə wa əl ta ay njay də ti kadi njé koy je a i taa lo koy. Loki əl ta oji-n də por ki o me ngə ti, Mojə bər Luwə ə nə: “Luwə lə *Abirakam, Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə Jakobi».” ³⁸ Ningə Jəju ilə də ti təkə Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bə e Luwə lə njé koy je al. Tadə ta kəm Luwə ti, dije pəti isi ki dəde taa.» ³⁹ Lo kin ti, njé ndo dije ndu-kun ki nə je əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, əl ta maji ngay.» ⁴⁰ Ningə sangi kadi n-dəji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisi əi ki Dabidi
(Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

⁴¹ Jəju dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə dije əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? ⁴² Tadə Dabidi ə wa ki dəne əl me makitibi Pa je ti ə nə: “Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə: «Re isi də ji kəm ti ne, ⁴³ Biti kadi m-aw ki njé bə je ləi m-ilə-de gin təgi ti».”

⁴⁴ «Ə re Dabidi bər Kirisi Bane ə, ra ban taa Kirisi a e ngon ka Dabidi ə?»

Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti
(Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

⁴⁵ Jəju əl njé ndo je ləne ta kəm kosi je ti ki isi oi də nē ndo lie ⁴⁶ ə nə: «Indəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibə ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tə. Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo nē kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti. ⁴⁷ Taai nē maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi

✧ 20:28 Kilə ngirə nē je 38.8; Dətarənom 25.5-10

✧ 20:37 Tēē ki taga 3.2, 6

✧ 20:43 Pa je 110.1

dije ooi-de tæki n-æi dije ki maji. Go kilæ rade je ti ki be kin, Luwæ a gangi-n ta ki ngæ ngay dæde ti itæ ndægi dije.»

21

Kadi kare læ nje ngaw koy ki nje ndoo

(Mk 12.41-44)

¹ Jæju un kæmne isi oo-n njé ne kingæ je ki isi ilæi kadi-kare læde me ne kadi-kare ti. ² Ningæ oo nje ngaw koy ki nje kæm-to-ndoo kare re ki ngan silæ joo ilæ tæ. ³ Æ Jæju æl æ næ: «M-æl sæsi tæki ræjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilæ kadi-kare itæ ndægi dije pæti. ⁴ Tado ndægi dije pæti kam, adi burim la je læde, næ nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, ne ki nay jie ti kadi ra-n ki ræne æ un ba pu adi.»

Jæju æl ta læ kæy kaw-naa ki a tuji
(Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

⁵ Go ti, dije madi isi æli ta dæ kæy ti læ Luwæ, æli æi næ: mbal je ki ndole ki rai, ki ne je ki dije adi Luwæ kin ra adi kæy kin æti bæl ki dum biti. Næ Jæju æl-de æ næ: ⁶ «Næ je pæti ki oi-de kin, ndæ madi a re nõõ ki mbal kare ki a nay kadi isi dæ made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Ne kæji je ki a tæji dækagilo ki kq ki a re
(Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)

⁷ Lo kin ti, dije ka kin dæji Jæju æi næ: «Nje ndo dije, dækagilo ti ki ra bangi æ ne je kin a rai ne æ? Æ ne kæji ki ban æ a tæji kadi dije gærii dækagiloe kin æ?» ⁸ Æ Jæju æl-de æ næ: «Indæi kæm-kædi dæ ræsi ti, iyæi ta ræbi adi dæw ædi sæsi al. Tado dije ngay a ræi ki tæm æi næ: “Mi æ mi Kirisi”, taa a æli tæ æi næ: “Dækagilo re ngata”, næ maji kadi uni gode al. ⁹ Loki a oi ka ræ je, dije a jii ki naa ki ræ je kin, adi bæl ra sæsi al. Tado ri ri ka ne je kin a ræi bæy taa, næ e dæbæy ndæ ta jii naa ti nõõ al bæy.»

¹⁰ Ba Jæju æl-de bæy æ næ: «Gin bæ madi a aw ræ dæ gin bæ madine, kqbe madi a aw ræ dæ kqbe madine ti. ¹¹ Dænanægi a yæki, yæki ki æti bæl, taa ki lo je ki dangi dangi, moy je ki njé tæ ko dije a osi je,

bæ a o je. Ningæ ne je ki æti bæl ngay a jii ki dæra ti ræi ki ne kæji je ki to bæl.

Dækagilo kindæ kæm-ndoo

¹² «Næ kæte nõ ne je ti kin piti, dije a indæi jide dæsi ti, a adi sæsi kq. A awi sæsi lo kaw-naa je ti, a buki sæsi dangay ti, a awi sæsi nõ ngar je ti ki boy, ki nõ njé kqbe je ti ki mbata læm. ¹³ Lo kin ti, e ta ræbi ki a ingæi kadi imai naji læm ki ræde ti. ¹⁴ Ningæ ne ki kadi indæi dæsi ti æ to kin. Onosi kadi isangi ta madi indæi dæsi ti kæte kadi tæ æli-de inajii ta dæsi ti. ¹⁵ Tado mi wa m-a m-adi sæsi ta ki gosi ki kadi æli-de. Ningæ njé kæsi sæsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi æsi kæm yæsi æ se kadi najii al. ¹⁶ A oi kadi kqsi je, ki bawsi je, ki ngakqsi je, nojisi je ba pæti, ki madisi je a uni dæsi kadi adi dije. Ningæ a gangi ta koy dæ dije ti ngay dansi ti. ¹⁷ Dije pæti mede a majal sæsi ki mbata læm. ¹⁸ Næ bisi dæsi kare ka a osi kæ al. ¹⁹ Ningæ e me kuwæ tægi ba ti æ yæ a ingæi kajii.

Tuji ki a tæj dæ bo Jorijalæm ti
(Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)

²⁰ «Loki a oi njé ræ je ilæi-naa gæi dæ Jorijalæm kin bæ, kadi igæri tæki dækagilo tuje asi ngata. ²¹ Be æ, dije ki isi Jude ti a æyi-naa ki dæ mbal je ti, æ kadi njé ki isi me bæ bo Jorijalæm ti, tæji ki taga kæ, ningæ kadi dije ki awi wale, tæli me bæ bo ti al. ²² Tado a e ndæ gangi ta ki kadi ne je pæti ki Makitibi læ Luwæ æl tæe a rai ne. ²³ NDæe ti kin, kæm-to-ndoo ki gæe goto a e læ dæne je ki njé sæm, ki njé kadi mba ngan je. Tado kæm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongi læ Luwæ a re dæde ti me bæe ti kin tæ. ²⁴ Dije a tæli-de ki kiyæ kasigar, a uwæi-de awi sæde bææ ti dæ bæ je ti ki dangi dangi. Dije ki gæri Luwæ al a njiyæi dæ Jorijalæm mbisæi-e mbaraki mbaraki, biti kadi dækagilo læde ki Luwæ æji indæ ngangine.

Re NGon dæw
(Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)

²⁵ «Dækagiloe ti kin, ne je ki to bæl a tæji kæm kadi ti je, ki nay je, ki mee je*. Man ba a jii, kae a bæ ki taa, adi dije ki gin bæ je ti ki dangi dangi, bæ a

* 21:25 Ejay 13.10; Ejakæl 32.7; Juwæl 3.3-4

tɔl-de. ²⁶ Bəl a tɔl-de adi dadi par par, isi nginai ta ne ki a tee dade ti donangi ti. Tado tɔgi je ki dora ti a yaki. ²⁷ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon daw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tɔgi, me kunjɪ ti ki əti bəl*. ²⁸ Lokɪ ne je kin rai ne ningə, maji kadi irai rasi, ori dasi taa, tado kagi lo kingə dɔ ləsi e basi.» ²⁹ Ningə Jəju un ne kare ndo-n-de ne ə nə: «igoi kagi mbay-kote ki ndagi kagi je oi. ³⁰ Lokɪ mbie ilə ngirə kiti kin ningə, igəri kadi nay ba e basi ngata. ³¹ Be tɔ ə, lokɪ oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təkɪ kɔbe lə Luwə e basi. ³² Ningə təkɪ rojeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dade taa ne kin a oyi tigə al bəy ə ne je kin a rai ne. ³³ Dora ki donangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki nɔ ti.

Kisi dɔgi ti

³⁴ «Maji kadi isi dɔgi ti, bi adi go ne kuso ki go ne kay, ki taga ki dɔ ne ki duniya ti ne uwə mesi adi ndo kin uwə səsi nangɪ busi al. ³⁵ Kadi uwə səsi nangɪ təkɪ bandi a osi-n dɔ kanji je ti kin be al. Tado e ne ki a osi dɔ dije ti pəti ki donangi ti. ³⁶ Ningə kadi itoi bi al, əli ta ki Luwə ki dɔkagilo je pəti kadi tə ingəi tɔgi idumi dɔ ne je pəti ki a rai ne kin, ə kadi iteei ai taa ta kəmm *mi NGon daw ti.»

³⁷ Re kada ba, Jəju ndo ne dije gin kay ti lə Luwə. A re kondɔ tɔ ningə, tee aw dɔ mbal ti ki bari-e dɔ mbal kagi bini je ti. ³⁸ Lokɪ lo ti njay tɔ ba, kosi je rai gin kay ti kadi ooi dɔ ta lie.

22

Judasɪ un dɔ Jəju

(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

¹ Nay mapa ki əm ɔde al, ki bari-e nay Paki e basi*. ² Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju n-təli-e, nə bəli kosi je. ³ Ningə *Sata ur me Judasɪ ti ki bari-e Isikariyoti ki e ki kare mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo. ⁴ Ur me ti ade aw ində ta naa ti ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dɔ njé ngəm ta kay lə

Luwə, dɔ rəbi ti ki kadi ilə-n Jəju jide ti. ⁵ Lo kin ti, rə njé je ki Judasɪ aw ingə-de ka kin nəl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la. ⁶ Judasɪ ndigi dɔ ti, nga ningə ilə ngirə sangi rəbi ki to kadi ilə-n Jəju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

Jəju adi indai dɔ ne kuso Paki naa ti (Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

⁷ NDɔ kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndo ki kadi dije tɔli ngan dɔgi bati je mbata ne kuso Paki asi. ⁸ Ə Jəju ilə Piyər əi ki Jə ə nə: «Awi indai dɔ ne kuso Paki dana kadi j-usoi.» ⁹ Ba əi je tɔli dɔji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso titi ə?» ¹⁰ Ningə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi, lokɪ isi uri ki me be ti ba, a ingəi dingəm kare ki otɪ gum man done ti ningə uni goe, uri me kay ti ki ur ti. ¹¹ Lokɪ uri goe ti ba, əli ba nje kay kin əi nə: “Nje ndo dije ə nə kadi ji dɔji se me kay ki ra ə kadi n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?” ¹² Lo kin ti, a oji səsi me kay ki boy. Me kay kin to taa, ki ne je pəti me ti. Lo kin ə a rai ne kuso ti kadi j-usoi. ¹³ Piyər əi ki Jə awi ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkɪ wa ki Jəju əl-n-de ka kin, adi rai ne kuso Paki, indai dɔe dana.»

Ne kuso lə Babe

(Mt 26.26-29; Mk 14.22-25; 1Kor 11.23-26)

¹⁴ Lokɪ dɔ kadi asi, Jəju əi ki njé kaw kilə je isi ta ne kuso ti. ¹⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-uso ne Paki kin səsi bəy taa kadi m-ingə kɔ. ¹⁶ Ningə m-əl səsi, m-a m-uso səsi ki rangi gogi al, biti kadi ne kuso kin tɔl tane me beko ti lə Luwə.» ¹⁷ Go ti, Jəju taa kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé kaw kilə je əl-de ə nə: «Itaai ayi-naa dansi ti, ¹⁸ Tado, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi beko lə Luwə re-n.» ¹⁹ Go ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tati naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁰ Go ne kuso ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra təkɪ ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kɔpi kin e kun

mindî ki sigi me mäsîm ti ki a ay mbata læsi[☆].

²¹ «Ningə kadi igəri təkî dəw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin. ²² Mi *NGon dəw m-a m-oy təkî Luwə ɔji-n, nə kəm-to-ndoo e læ dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti.» ²³ Lo kin ti, njé kaw kilə je iləi rəde isi dəjinaa ta dande ti se naa dande ti ə kadi a ra ne ki be kin wa?

Dəw ki e ki bo
(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)

²⁴ Go ti, njé kaw kilə je iləi ngirə najinaa ta ti ki tɔgide əi nə se nə ə a e ki bo dande ti wa? ²⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGar je ki ɔi be dɔ gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, rai rəde kadi n-əi bəbe je dɔ dije ti, taa njé ki tɔgi kɔbe e jide ti, indəi tɔgi dɔ dije ti adi bari-de njé ra maji je tɔ. ²⁶ Nə səi, maji kadi irai təkî əi je isi rai kin be al. Dəw ki e ki tɔgi dansi ti, maji kadi təl rəne dəw ki dɔ du ti, ningə kadi dəw ki nje kun dəsi, təl nje ra kilə læsi tɔ. ²⁷ Tado dəw ki nje kisi ta ne kuso ti nim, dəw ki nje re ki ne kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta ne kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dansi ti tə nje re ki ne kuso kadi səsi. ²⁸ Səi ə səi dije ki uwəi tɔgisi ba səm me kɔ ti. ²⁹ Ningə təkî Luwə ki Bai adi-m kɔbe ka kin ə, mi m-adi-n səsi tɔ. ³⁰ A usoi je, a ayi-naa je səm me bekɔ ti ləm. Ningə a isi dɔ kimbər kɔbe ti kadi igangi ta dɔ gin ka *Isirayəl ti ki dɔgi gide joo.»

Jəju əl təkî Piyər a naji ta gər-ne
(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Jə 13.37-38)

³¹ Jəju əl Simɔ ə nə: «Simɔ, Simɔ, Su dəji ta rəbi kadi n-siyə səsi təkî dəw a siyə-n ko me kee ti be. ³² Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti læi, kadi ilə kadime læi kɔ al. Ningə loki a təl ki rəm ti, maji kadi ilə dingəm me ngakɔi je ti.» ³³ Ə Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, mi bəsi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koy ka m-a m-oy səi.» ³⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Piyər, adi m-əli, bəne wa kin, kunə kinjə nɔ al bəy ə, a naji ta nja mitə təkî igər-m al.»

La, ki bəl, ki sa nja

³⁵ Jəju əl njé ndo je ə nə: «Loki kəte m-ilə səsi ki kanji kadi uni la, ə se bəl, ə se sa njasi kin ne madi du səsi ma?» Ə iləi Jəju ti əi nə: «Jagi, ne madi du-je al.» ³⁶ NGa ə Jəju əl-de ə nə: «Ningə ki ngəsine kin, dəw ki aw ki la bə kadi un jine ti, e ki aw ki bəl ə kadi un jine ti. A kin ə re dəw madi aw ki ne kati al ə kadi ɔr kibi ki rəne ti gati-n ə iyə lae ndogi-n ne kati kare uwə jine ti tɔ. ³⁷ Adi m-əl səsi, sɔbi kadi ne ki makitibi læ Luwə əl tae ə nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti[☆],» kin ra ne dəm ti. Ningə ne ki sɔbi kadi a re dəm ti kin, a ra ne.» ³⁸ Ə njé ndoo je əli-e əi nə: «Bəbe, ne kati ə e joo kin.» Bə əl-de ə nə: «E wa kin asi.»

Jəju əl ta ki Luwə dɔ mbal kagi bini je ti
(Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)

³⁹ Go ti Jəju tɛɛ, ningə təkî isi ra-n kəte kəte, un ta rəbi isi aw ki dɔ mbal kagi bini je ti. *NJé ndo je lie uni goe. ⁴⁰ Loki rəi tɛɛi dɔ mbal ti, Jəju əl njé ndo je ə nə: «əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.» ⁴¹ Bə ɔr rəne say ndəy, ningə ɔsi məkəsine nangi, əl ta ki Luwə ə nə: ⁴² «Bai, re indigi ə, ɔsi kɔ kin ngərangi kɔ rəm ti. Nə ke ə kadi e ndigi ləm mi al, nə kadi e ndigi læi j wa ə təl tane.» ⁴³ Lo kin ti nɔɔ be, malayka kare j dɔrə ti re ade tɔgi. ⁴⁴ Bəl ra Jəju, NDile isi nangi al, adi əl ta ki Luwə ki tɔgine, təte tosi nangi tə kər məsi be.

⁴⁵ Go kəl ta ti ki Luwə, Jəju j taa, təl re rɔ njé ndo je ti ningə, ingə-de, isi toi bi ki me-kɔ. ⁴⁶ Ə əl-de ə nə: «Wa! isi itoi bi wa bitə a? Ii taai, ə əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

Kuwə Jəju
(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jə 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, kosi dije tɛɛi nɔɔ isi rəi. Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti læ Jəju ki dɔgi gide e joo ə e nɔde ti. Re ki rɔ Jəju ti kadi nuwe ki rəne ti. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ki kuwə ki a uwə-m mi *NGon dəw ki rəi ti ə a ilə-m ji dije ti!»

☆ 22:20 Tɛɛ ki taga 24.8; Jərəmi 31.31-34 ☆ 22:37 Ejay 53.12

⁴⁹ Loki njé njiyá ki Jəju ooi ne je ki isi ra ne kin be 6a, dəji Jəju əi nā: «Bəbe, səbi kadi ji tigə-de ki ne kati ə se kadi ji ra ban ə?» ⁵⁰ Ningə loe ti noo, ki kare dande ti ɔr kiyə tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, 6a tigə mbie ki də ji kə ti lati gangi. ⁵¹ Nə Jəju əl-de ə nā: «Asi be ngata, iyəi-de adi rai.» Ningə ilə jine ɔdi-n mbi paja ka kin, 6a mbie təl to maji gogi. ⁵² Go ti, Jəju un ta əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé je ki njé ngəm ta kəy lə Luwə, ki ngatəgi je ə nā: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be?» ⁵³ NDə je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, nə jisi ɔdi-m al, ningə e ndə ləsi 6one, e ndə ki kadi təgi je ki majal ɔdi rəde me til ti.»

Piyər naji ta gər Jəju
(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jə 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwəi Jəju, awi sie, uri sie kəy lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Piyər adi ndəe ngal ndəy, ningə un gode isi aw səde. ⁵⁵ Dije iləi por dana nati lo ti, isi ta ti, adi Piyər aw isi ta ti səde. ⁵⁶ Ningə ngon dəne kare ki nje ra kilə me kəy ti, oo Piyər isi kunji por ti, ə ində manje ba, ningə əl ə nā: «E ki isi kin ka, kəte e sie tə.» ⁵⁷ Nə Piyər naji ə nā: «Dəne, m-gər-e al.» ⁵⁸ Ba ndəy go ti ə dəw ki rangi oo Piyər, ningə təl əl 6əy ə nā: «I ka, i dan dije ti lie tə.» Nə Piyər ilə dəw ti ka kin ə nā: «Jagi, mi səde al.» ⁵⁹ Biti asi kadi-kare go ti, ningə dəw ki rangi təl re də ti 6əy ə nā: «Ki rəjeti, dingingəm kin kəte e sie tə, tadə e dəw ki Galile ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ile ti ə nā: «Dingingəm, m-gər me ta ləi ki ige kadi əl kin al.» Ba ta naa ti noo wa ki Piyər isi əl ta tane ti ba 6əy ningə, kunə kinjə nq. ⁶¹ Loe ti noo, Jəju ilə rəti gə Piyər, 6a me Piyər ole də ta ti ki Jəju əl-e ə nā: «Bone wa kin, kəte 6əy taa kadi kunə kinjə nq, a naji ta nja mitə ə nā igər-m al*,» ka kin. ⁶² Piyər ində lo tēe taga, nq ki man kəmne.

Dije taji Jəju, tindəi-e
(Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki njé ngəm Jəju, mbəi sie je, tindəi-e je. ⁶⁴ Ba dəi kəme ə əli əi nā: «Nə ə indəi wa igər dəwe adi j-o!» ⁶⁵ Taa ne taji je ki rangi ngay tēe tade ti ki rəe ti tə.

Jəju a nq njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jə 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi je lə *Jipi je, ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ingəi-naa, awi ki Jəju nq njé gangi ta je ti lə Jipi je. ⁶⁷ Ningə əli-e əi nā: «Re e i ə i Kirisi ki Luwə mbəte ə əl-je adi j-o.» Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Re m-əl səsi ka a taai mem al. ⁶⁸ Taa re m-dəji səsi ta ka a iləi-mi ti al tə. ⁶⁹ Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire 6one kin, mi *NGon dəw m-a m-isi də ji kə Luwə ti ki nje təgi ngata.» ⁷⁰ Ba pəti dəji-e əi nā: «Adi i ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nā: «Səi je wa əli ki tasi təki, mi NGon lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin ti, əli əi nā: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dəe ti 6əy a? J-əi je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

23

Jəju a nq ngar Pilati ti
(Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jə 18.28-38)

¹ Go ti, i taai pəti awi ki Jəju nq *Pilati ti. ² Ningə lo kin ti, iləi rəde isi indəi ta də Jəju ti əi nā: «Dingingəm kam j-inge isi sulə dije kadi buki-de wale. Əl-de kadi ugəi la-mbə nje kə ki bo Səjar al. Taa a də ti noo əl 6əy təki n-e Kirisi, n-e ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jəju ə nā: «I ngar lə *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nā: «E ta ki tēe tai ti.» ⁴ Lo kin ti, Pilati əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki kosi je ə nā: «M-ingə ne madi ki asi kadi m-gangi-n ta də dingingəm ti kin al.» ⁵ Nə uwəi tade ngə əi nā: «E nje sulə dije ki ne ndo ləne kadi taji rə. Hə ngire Galile ti, un-n dənangi ki Jude ba pəti, biti ə tēe-n rəjeti ne kin.»

Jəju a nq Erodi ti

⁶ Loki *Pilati oo ta kin ningə dəji ə nā se dingingəm kin e dəw ki Galile ti wa? ⁷ Ə

loki oo kadi Jəju j gin ɓeko ti lə *Erodi ningə, ilə sie adi Erodi ki dəkagiloe ti kin e Jorijaləm ti noo tɔ. ⁸ Loki Erodi oo Jəju ɓa, rɔe nəl-e ngay tadɔ mari nu ba ə isi sangi kadi n-oo Jəju ɔji-n dɔ ta lie ki dije isi əli. Erodi ində mene ti kadi Jəju a ra ne kɔji je kadi n-oo. ⁹ Ə daje ta je ngay, nə Jəju ile ti al. ¹⁰ Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je əi noo, isi səki dɔ Jəju ki tɔgide. ¹¹ Erodi əi ki asigar je ləne kidi Jəju, mbəi sie, ɓa iləi kibi ki ndole rɔe ti, ə təli iləi sie adi Pilati gogi. ¹² NDəe ti noo, Erodi əi ki Pilati ki kəte əi njé bə je lə naa, təli madi-naa je.

Gangi ta koy dɔ Jəju ti
(Mt 27.11-26; Mk 15.1-15; Jq 18.39-19.16)

¹³ *Pilati ɓar ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dɔ kosi je, ¹⁴ əl-de ə nə: «tɔrəi ki dɔngəm kin adimi əi nə e nje sulə dije ɓuki-de wale, nə me ta ti ki m-dəje nɔsi ti ne kin, m-ingə ne ki majal ki isəki-e-n, ki asi kadi m-gangi-n ta dɔe ti al. ¹⁵ *Erodi ka ingə ne madi al tɔ, tadɔ təl ilə sie rɔjeti gogi. Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto. ¹⁶ Be ə, m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyɛ taa.» [¹⁷ Pilati əl be mbata dɔ ɓal je pəti, lo ra nay paki ti, sɔbi kadi Pilati ɔr dəw kare dangay ti adi-de.]

¹⁸ Nə dije pəti uni ndude ki taa əli əi nə: «tɔl-e kɔ ə ɔr Barabasi adi-je.» ¹⁹ Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki wongi ra-de dɔ njé kɔɓe je ti me ɓe ti nim, təli dəw nim.

²⁰ Ningə təki Pilati ndigi-n kadi n-iyɛ Jəju taa, təl dəji-de ta dɔ ti ɓəy. ²¹ Nə əi je əli ta ki ndu ki ngə ngay əi nə: «tɓe kagi-dəsi ti, tɓe kagi-dəsi ti.»

²² Pilati re səde dɔ ti ɓəy ki kɔ mitə ə nə: «E ri ki majal ə dɔngəm kin ra ə? Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto, adi m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyɛ taa.» ²³ Nə əi je ai dɔ ndude ti, uni ndude ki taa, əli ta ki tɔgide ngay itə ki kəte kadi ɓe kagi-dəsi ti tə ɓə wa. ²⁴ Be ə, Pilati un ndune kadi n-ra ne ki kosi je ndigi. ²⁵ Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi

ɔr-e adi-de. Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki rai wongi dɔ njé kɔɓe je ti nim, taa təli dəw nim. NGa ningə ndigi kadi tə Jəju taa n-u le ji asigar je ti kadi rai sie ne ki go ndigi ti ləde əi kosi je.

Awɪ ki Jəju ki lo ɓe kagi-dəsi ti
(Mt 27.32; Mk 15.21)

²⁶ Loki asigar je isi awi ki Jəju ningə, ingəi Simo, dəw ki Sirən ti, ki j wale, ɓa indəi kagi-dəsi lə Jəju dɔe ti, adi oti goe ti. ²⁷ Kosi dije ngay uni go Jəju. Dəne je indəi kadide nɔi, ndingəi rɔde mbata lie. ²⁸ Be ə, Jəju yəti kəmnə ki dɔde ti, əl-de ə nə: «Dəne je ki Jorijaləm, inɔi-mi al, nə kadi inɔi rɔsi səi je wa, ə inɔi ngansi je. ²⁹ MBata ndɔ a re noo kadi dije a əli əi nə: «Maji-kur ə dɔ kujjɔ dənə je ti, e dɔ njé je ti ki oji ngon ndɔ kare al, ki iləi mba ta ngon ti al.» ³⁰ Lo kin ti noo be, dije a əli mbal je əi nə: «Osi dɔje ti!» Ə a əli dii je əi nə: «tɓɔyɔi-je!» ³¹ Kin ə dəw ra kagi mbəl be ningə, kagi ki tuti taa yəe a to ban ə?»

³² Lo kin ti, rəi ki baw kaya je ki njé təl ne joo kadi təli-de naa ti ki Jəju.

Dije ɓəi Jəju kagi-dəsi ti
(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jq 19.17-24)

³³ Loki rəi tɛɛi lo ti ki ɓari-e «Ka dɔ dəw» ɓa, asigar je ɓəi Jəju kagi-dəsi ti, loe ti noo, taa ɓəi baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jəju dɔ kagi-dəsi ti tɔ. ɓəi ki kare dɔ ji kɔe ti, ə ɓəi ki nungi dɔ ji gəle ti tɔ. ³⁴ Ningə Jəju əl ə nə: «Bai, adi mei səl dɔde ti, tadɔ gəri ne ki a rai kam al.» Noo be, asigar je tigəi kir (mbare) dɔ kibi ti lie, ləbi-naa. ³⁵ Kosi dije ai noo a gɔi-de, ningə njé kun dɔ *Jipi je tɓəi Jəju kogii əi nə: «Aji dije ki rangi, ən ə, kadi aji rɔne e wa adi j-o tɔ, təki re e Kirisi lə Luwə ki Luwə mbəte.» ³⁶ Asigar je ka kin agi ki rɔ Jəju ti, mbəi sie, ɓa adi-e kasi ki masi kade ay. ³⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re j ngar lə Jipi je ə, aji rɔi j wa adi j-o.» ³⁸ Ba ndangi ne madi ɓəy tɔ me ba ti, indəi taa dɔ Jəju ti əi nə: «Dəw kam e ngar lə Jipi je.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəi-e dō kagi-dəsi ti taji Jəju ə nə: «I al ə ə nə i Kirisi ki Luwə mbəte a? Aji rəi i wa, ə aji-je səi.» ⁴⁰ Nə e ki nungī kəl ki madine ə nə: «I ki ta ki gangi ki kare wa kin isi dōi ti tō kin, ibəl Luwə al a? ⁴¹ Ki oji dōje, e go ti, tadō e ne ki je wa ji dibi ə ji təti kande, nə e, ne madi kare ki majal ki ra goto.» ⁴² Ba e ki nje kəl ki madine ka kin təl əl Jəju ə nə: «Jəju, ndō ki a re tə ngar ə, adi mei ole dōm ti.» ⁴³ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əli, bōne wa kin a i səm naa ti me be rənəl ti.»

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jə 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam dō be ti be, ə lo ndul dōnangi ti bitī kadi ki mitə ki lo səlō. ⁴⁵ Kadi ur dana, dəw oo-e al. NGa ningə, kibi ki gangi lo ki me kəy ti lə Luwə gangi dana lə naa je joo*. ⁴⁶ Ba Jəju un ndune ki taa ə nə: «Bai, m-iyə ndilm me jii ti.» Ningə go ta ti kin ba kəəe tē. ⁴⁷ Loki ki bo lə asigar je oo ne je ki rai ne kin be ba, ilə tōji dō Luwə ti ə əl ə nə: «E ki rəjeti, dəw kin e dəw ki dana.» ⁴⁸ Kosī dije ki əi lo ne ti kin, loki ooi ne ki ra kin ba, təli be je ki kadide ki kində, ndingəi rōde. ⁴⁹ Dije pəti ki gəri Jəju, ki dāne je ki i sie Galile ti, ai say indəi kəmdə a ooi ne je ki isi rai ne.

Kilə Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jə 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti nōq be ə, dingəm kare ki tōe nə Jisəpi i nōq re. Jisəpi e ki kare dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je, e dəw ki maji, e dəw ki dana, ⁵¹ adi ne je ki made je dōi naa ti ə rai kin, e ndigi səde dō ti al. Jisəpi e dəw ki Arimate ti, ki e be lə Jipi je. E isi nginə ta kōbe lə Luwə ki kadi a re. ⁵² Jisəpi aw rō *Pilati ti, dəje nin Jəju. ⁵³ Be ə, aw risi nin Jəju dō kagi-dəsi ti, re-n nangi, dole ki kibi, ba aw ile me be nin ti ki rai kadi mbal ti. E be ki dəw ilə nin ti al bəy. ⁵⁴ NDəe ti kin, e ndō ki dije isi əsi nja ne je naa ti, tadō lo ti par ə e ndō taa kəə. ⁵⁵ Dəne je ki i ki Jəju Galile ti nu, rəi sie, awi naa

ti ki Jisəpi. Awi gōi be nin ki kadi iləi Jəju ti ka kin, ə ooi kuji kilə ki iləi nine. ⁵⁶ Go ti, təli awi be, indəi dō yibi kagi ki əti mbi, naa ti, mba kəy rō nin Jəju ti. Ningə ndō kər kəə, uwəi kə rōde təki ndu-kun əl-n*.

24

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jə 20.1-13)

¹ NDō dimasi ki sī bati ba ba, dāne je awi dō badi ti ki yibi kagi ki əti mbi ki indəi dəe dana mba kəy rō nin Jəju ti. ² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta badi ka kin dəw nduguru-e rangi. ³ Loki uri me badi ti ba, oi nin Bəbe Jəju, al. ⁴ Loe ti nōq be, gəri ne ki kadi rai al, ningə yə dingəm je joo ki iləi kibi ki ndoy rōde ti, tēi hōy ki rōde ti. ⁵ Bəl təl-de, adi iləi dōde ki nangi, nə dingəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi dəw ki isi kəm dan njé koy je ti ə? ⁶ E goto ne ngata, i taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesi ole dō ta ti ki əl səsi loki e-n Galile ti bəy kin.» ⁷ Əl ə nə: «Səbi kadi dije a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé ra majal je ti kadi bəi-mi kagi-dəsi ti, ba go ti, m-a m-i taa lo koy ti ki ndō ki kō mitə go koym ti.» ⁸ Lo kin ti, mede ole dō ta ti ki Jəju əl. ⁹ Be ə, loki təli dō badi ti, rai əri poy ne je kin njé ndo je ki dōgi gide kare əi ki ndəge je pəti adi-de oi. ¹⁰ NJé kər poy ne kin njé kaw kilə je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kō Jaki nim, ki ndəgi dāne je ki əi səde. ¹¹ Nə njé kaw kilə je ooi ta kin tə ta ni adi taai ta lə dāne je ka kin al. ¹² Lo kin ti nōq, Piyər ə i ki ngədi, aw ilə mbəne be nin ti ningə, oo ta kibi je ki doləi nin par ə a nangi. Ne kin ndōji Piyər ngay, loki isi təl ki be.

Jəju ai ki njé ndo je joo dō rəbi ti ki kaw Emawusi

(Mk 16.12-13)

¹³ NDəe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon be ti kare ki bari-e Emawusi, ki a asi kulə mətər dōgi gide kare ki be bo ki Jorijaləm. ¹⁴ *NJé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta dō ne je ti ki ra ne kin. ¹⁵ Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti

* 23:45 Tē ki taga 26.31-33 * 23:56 Tē ki taga 20.10; Dətərənom 5.14

ka kin ningə, Jəju tɛɛ uwə səde rəbi. ¹⁶ Nə kəmde uti dɔe ti adi gəri-e al. ¹⁷ Ə Jəju dəji-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti dɔ rəbi ti be ə?» Ningə təli ai lo ka ti, kəmde il kiriri. ¹⁸ Ba ki kare dande ti ki tɔe nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «I ki kari ba par ə j dəw ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka ne je ki rai ne me ndɔ je ki ne kin!» ¹⁹ Ə təl dəji-de ə nə: «E ri ə ra ne ə?» Ningə iləi-e ti əi nə: «Nɛ ki ra ne ɔji-n dɔ Jəju ki Najarəti ti, ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki aw ki tɔgi ngay. Aw ki tɔgi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, nɔ Luwə ti ki nɔ dije me ti pəti. ²⁰ Nə ki bo je ki dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare ti, ki njé kun dɔ Jipi je, uwəi-e, iləi-e ji dije ti kadi gangi ta koy dɔe ti, ə bəi-e dɔ kagi-dəsi ti. ²¹ Je j-o kadi e ə e dəw ki kadi a taa *Isirayəl je ilə-de taa. Ningə me ne je ti kin pəti, bɔne ə e ndɔ ki kɔ mitə ki ne je kin rai ne. ²² Nə ne kare, dəne je ki me buti ti ləje əli-je ne ki ndɔji-je ngay. Tɛɛi ki sɪ bati ba awi dɔ badi ti, ²³ nə oi nine əl, bə təli rəi əli-je təkəi malayka je tɛɛi rɔde ti əli-de təkəi a ki dəne taa. ²⁴ Ə madije je madi awi dɔ badi ti bə, oi ne je təkəi wa ki dəne je əlii. Ningə e wa taa, dəw oo-e al.» ²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki ne gər ləsi goto, nga səsi kadi adi mesi kalangi ba nje kəl ta ki ta Luwə ti! ²⁶ Səbi kadi Kirisi a ingə kɔ be taa kadi a ingə-n tɔbə ləne.» ²⁷ Bə ə, ɔr-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dɔe ti, ilə ngire dɔ ndu-kun ti lə *Moji tɛɛ-n dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

²⁸ Loki indəi dɔ be ki isi awi ti bəsi bə, Jəju ra dɔ kəmne ti tə ne ki a aw ki kəte be. ²⁹ Ə gangi-e əi nə: «Kadi ur ngata, adi lo dibi, ə nə isi nangi rɔjeti.» Bə ə, tɔ aw səde lo kiside ti. ³⁰ Loki isi ta ne kuso ti səde, un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətəi naa ti, bə təl-n adi-de. ³¹ Lo kin ti ngata ə, kəmde tɛɛ adi gəri-e təkəi e Jəju, nə loe ti nɔɔ, Jəju tən jipi adi ooi-e al. ³² Ə təli isi əli-naa əi nə: «Loki isi əl-je ta dɔ rəbi ti, isi ɔr-n-je gin ne je ki ndangi me makitibi je kin, to tə ne ki e por ə isi ɔ meje ti be.»

³³ Ba loe ti nɔɔ, ij taai, təli iləi dɔde kaw Jorijaləm gogi. Awi ingəi njé ndo

je ki dɔgi gide kare ki ndəge je ki gode ti kawinaa isi. ³⁴ Ə pəti əli njé ndo je ki joo ka kin əi nə: «E ta ki rɔjeti kadi Bəbe j lo koy ti! Tɛɛ ingə Simo, adi Simo oo-e ki kəmne!» ³⁵ Lo kin ti, njé ndo je ki joo, iləi rɔde ɔri-de gin ne je ki ingə-de dɔ rəbi ti, ki gər ki gəri Jəju lo tətəi mapa ti.

Jəju ɔji rəne njé ndo je ləne (Jə 20.19-23)

³⁶ Loki isi əli-naa ta ba bəy ningə, Jəju wa tɛɛ hɔy dande ti, əl-de ə nə: «Lapiya e səsi.» ³⁷ Lo kin ti, bəl tɔl-de, ndilde tɛɛ. Gai kadi e ndil ə ooi-e. ³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ndilsi goto je, mesi təsi je be ə? ³⁹ Igoi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singəne je təkəi oi-mi kin al.» ⁴⁰ Lo kin ti, tɔji-de jine je, ki njane je adi-de ooi. ⁴¹ Rənəl dum dɔ njé ndo je, e ne ki əti-de bəl ki dum, adi lo kadi ooi tə e ne ki rɔjeti nga. Ə Jəju dəji-de ə nə: «Awi ki ngon ne kuso ne a?» ⁴² Bə adi-e ngon dam kanji ki ndaw. ⁴³ Ə Jəju taa, uso ta kəmde ti.

⁴⁴ Ningə go ti, əl-de ə nə: «Ta je ki ndɔ ki m-əl səsi loki mi-n səsi bəy ə to kin: NDɔ ki m-əl səsi təkəi, ne je pəti ki ndangi me ndu-kun ti lə *Moji je, ki me ta ti lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki me pa kosi je ti kin, səbi kadi a təli tade be.» ⁴⁵ Lo kin ti nga ə, Jəju adi-de ku dɔde, kadi gəri me makitibi lə Luwə. ⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «E ta ki ndangi kəte, təkəi mi Kirisi m-a m-ingə kɔ, dije a təli-mi, bə go ti, m-a m-j taa dan njé koy je ti ki ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koy m». ⁴⁷ Dije a iləi mbɛ ki təm, ilə ngire Jorijaləm ti, biti ki rɔ gin dije ti pəti, kadi dije iyəi go rəbi ne rade je ki majal kɔ, kadi Luwə iyə-n go majal je ləde kɔ tɔ. ⁴⁸ Ningə səi ə səi njé ma naji kin. ⁴⁹ Ki ɔji dəm, m-a m-ilə ki ne ki Bai un mindine dɔ ti kadi n-a n-adi səsi kin. Ningə a isi bə bo ti ne biti kadi tɔgi ki j dɔrə ti kin re dəsi ti bəy taa.»

Jəju aw dɔrə ti (Mk 16.19-20; Knjk 1.9-14)

⁵⁰ Go ti, Jəju aw ki njé ndo je ləne bəsi kadi bə ti ki Bətani, bə ɔy jine ki

taa, njangi dɔde. ⁵¹ Loki njangi dɔde ningə, iyə-de ə ɔr rəne kɔ rɔde ti, ɓa uni-e awi sie dɔrɔ ti. ⁵² Lo kin ti noo, njé ndo je ɔsi məkəsɪde nangi noe ti, ɓa tɔli gogi Jorijaləm ti ki rɔnəl ngay. ⁵³ Dɔkagilo je pətɪ, əi gin kəy ti lə Luwə, iləi tɔji dɔ Luwə ti.

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Ja ndangi

Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jaju ki Ja ndangi

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki so (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGa ninga ta je ki aw naa ti ki nje ki mita e ngay al. Ta je ki aw naa ti sade, e ta ki do koy Jaju Kirisi ti ki kaw ki ta tol ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja al tae, made je ali al, ta ta la taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta la Nikodam ki aw inga Jaju (3.1-21), ki ta la dane ki Samari ti ai ki Jaju (4.1-12), ki ta la dingam ki roe oy njururu ki Jaju aje (5.1-18), taa ta la daw ki kame to lo koje ti nu a Jaju adi kame oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki ro Jaju ti ki Ja a do ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ila-n ngira makitibi lane kin (1.1-18), toji Jaju kadi e Ta la Luwa. Ta ki tol rone daw ti, re dan dije ti ki donangi ti ne. Poy Ta ki Maji la Jaju ki Ja ndangi kin asi kadi daw gangi kay kame asi joo:

Kay kame ki dasay (1.19-12.50) al ta ki do naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyal) mai do Jaju ti, na na ma ki go lo kooe ti lane. Taa al ta do dije ti ki dangi dangi ki Jaju inga-de nim, ne kaji je ki asi gin siri ki Jaju ra nim to, ki kadi dije sangi gine gari maji. Ja tol ta kay kam ta lane ki dasay kin ki kasi do ta je ki dangi dangi ki Jaju al naa ti (12.37-50).

Kay kame ki ko joo, al ta la Jaju ki tee ki ta je ki togide to, ki rai rade ta ta je ki daw a al ngina-n ndone kam be, ki ro nje ndo je ti lane (13-16). Lo kin ti, Jaju al ta ki Bawne, ninga me kal ta ti ki Bawe Luwa, inda do rone dana kadi ngam-n koy ki a re dae ti, ba daji Bawne kadi inda kame go nje kun gone ti ki n-a n-iyade tone ti kin maji (17). Ta la Ja tol osi go ndagi Poy ta je ti ki Maji ki mita, loki al-n ta kuwa ki

uwai Jaju, ki gangi ki gangi ta koy dae ti, bai-e kagi-dasi ti, ninga go ti tee dan nje koy je ti kin (18-20). NDo ra nay Paki ti, Jaju tee inga Mari ki Magidala nim, inga nje ndo je lane nim. Taa go ti, tol tee inga-de kinga ki rangi bay mbata la Tomasi ki made je ali-e ta la Jaju ki tee lo koy ti a naji kin kadi ta e ka oo-e to. To ta ne ki Ja al gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), tol-n ta makitibi lane ngata be, bay taa tol re do tee ti ki Jaju tee inga nje ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) a ila jine do ti kin a a ra kadi daw ki tida makitibi kin ba, a gar ay njay taki Jaju e daro Kirisi wa ki Luwa mbate ki sobi kadi a re ka kin nim, e NGon la Luwa nim. E lo kin ti a daw ki ra a inga-n kaji taki Jaju wa al-n a na: «Mi rabi, mi ta ki rojeti, mi kisi ki do taa...» (14.6).

Jaju e ta ki i ro Luwa ti

¹ Lo kilā ngirā ne je ti pāti, daw ki e ta e noo ngata,

Daw ki e ta e naa ti ki Luwa,
Daw ki e ta e Luwa.

² Lo kilā ngirā ne ti, daw ki e ta e naa ti ki Luwa.

³ E a Luwa un-e ra-n ne je pāti.

Ne ki Luwa ra-e ki kanje e goto[☆].

⁴ Daw ki e ta ka kin a e nje kadi dije isi ki dade taa.

Ninga kisi ki do taa ki i roe ti kin a e kunji do dije ti ki donangi ti ne.

⁵ Kunji unji do til ti,

Nā til uwā kunji ka kin ki rone ti al.

⁶ Luwā ilā daw kare ki tae nā Ja ade re.

⁷ Re tā nje ma naji kadi ma naji la kunji,

Kadi dije pāti adi mede kunji ki takule.

⁸ Ja e kunji al, nā e nje ma naji la kunji.

⁹ Daw ki e ta kin e a e kunji ki rojeti.

Kunji ki rojeti ki re donangi ti ne,

Unji do dije ti pāti.

¹⁰ Daw ki e ta e donangi ti ne.

Ninga e a Luwa un-e ra-n dije ki donangi ti ne,

Nā dije ki donangi ti ne gari-e al.

¹¹ Daw ki e ta kin re dan dije ti lie,

☆ 1:3 Kilā ngirā ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

Nə dije lie uwəi-e ki rəde ti al.

¹²NGa ningə, njé ki uwəi-e ki rəde ti, Adi e njé ki adi-e mede, adi-de ta rəbi kadi təli ngan lə Luwə.

¹³Təli ngan lə Luwə, ki go koji ti ki məsi təkidi dije isi ojii-naa kin al nim, Ki go ndigi ti lə dəw al nim, nə e Luwə wa ə ra adi təli ngane je.

¹⁴Dəw ki e ta, təl darə dəw ki rəjeti, Uwə lo kisi danje ti.

Me-maji, ki ne ki rəjeti rosi mee. Je j-o təba lie. E təba ki NGon ki kare ba ingə ki rə Bawne ti.

¹⁵Ja un ndune ki taa, ma-n naji lie ə nə: «E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə:

“Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti, Tadə e isi ki dəne taa kəte nəm ti.”

¹⁶«Je pəti, j-ingə ne maji ki j rəe ti, ki go me-maji ti lie.

Adi-je maji-kur ki əsi go naa go naa.

¹⁷Luwə adi-je ndu-kun ki go rəbi lə Moji[✧],

Nə me-maji ki ne ki rəjeti rəi ki go rəbi lə Jəju Kirisi.

¹⁸Dəw ki oo Luwə goto, nə NGon ki kare ba,

Ki e Luwə ə isi kadi Bawne ti, ə ra adi ji gər-e.»

Ta ki Ja Batisi əl də rəne ti

(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

¹⁹Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti iləi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé je ki gin koji ti lə *Ləbi ki rə Ja ti dəji-e ə nə: «I nə ə?»

²⁰Ba, Ja əl-de wangi ki taga, ki kanji yəti ta ə nə: «Mi Kirisi al.»

²¹NJé ki iləi-de ka kin təli dəji-e əi nə: «NGa j nə dana? j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli a?»

Ə Ja ilə-de ti ə nə: «Jagi, mi Eli al.» Təli dəji-e bəy əi nə: «I NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e a?»

Ja ə nə: «Jagi, mi NJe kəl ta ki ta Luwə ti al[✧].»

²²Lo kin ti noo, əli-e əi nə: «NGa j nə dana bangi wa əl-je adi j-o, tadə səbi kadi j-a ji təl ki ta madi kadi j-aw-n ki rə njé je ti ki iləi-je. Ta ri ə əl də rəi ti j wa ə?»

²³Noo be ngata ə Ja ilə-de ti ə nə:

«Mi ə mi dəw ki ndue 6a dilə lo ti ə nə: “Trai go rəbi lə Bəbe adi a njururu!”[✧]

Təki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

²⁴NJé ki iləi-de ka kin əi *Parisi je.

²⁵Ə təli dəji Ja Batisi bəy əi nə: «A kin ə re j Kirisi al nim, j Eli al nim, taa j NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e kin al nim tə ə, ra ban ə isi ira dije batəm ə?»

²⁶Ə Ja əl-de ə nə: «Mi m-ra dije batəm me man ti, nə dəw madi e mbosi ti noo ki igəri-e al.

²⁷E re gom ti, nə kilə sa ki njae ti ka mi m-asi kadi m-tuti al.»

²⁸Ne je kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba Jurde ti, ki Ja ra dije batəm ti.

²⁸Ne je kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba Jurde ti, ki Ja ra dije batəm ti.

Ta ki Ja Batisi əl də Jəju ti

²⁹Lo ti də ti, Ja oo Jəju ki isi re ki rəe ti ningə əl ə nə: «Oi *NGon dəgi bati lə Luwə ki nje kər majal lə dije ki dənangi ti ne kə.

³⁰E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə: “Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti, tadə e isi ki dəne taa kəte nəm ti.”

³¹Mi ki dəm m-gər-e kəte al, nə m-re m-ra dije batəm me man ti mba kadi m-adi *Isirayəl je gəri-e-n.»

³²Ja ma naji ə nə: «M-o NDil Luwə j taa, risi tə də dum be re isi dəe ti.

³³Mi m-gər-e al, nə Luwə ki ilə-m adi m-re m-ra dije batəm me man ti ə əl-m ə nə: “Dəw ki a o NDil j taa risi re isi dəe ti kin ə, a ra dije batəm me NDil ti.”

³⁴Ningə mi, m-o ne kin ki kəm, adi m-ma naje təkidi dəw kin e NGon Luwə.»

³⁵Lo ti ki go ti, Ja təl re loe ti ka kin bəy, əi ki njé ndo je ləne joo.

³⁶Be ə, loki Jəju isi də, adi kəme e ki dəe ti oo-e-n, ningə əl ə nə: «Oi NGon dəgi bati lə Luwə.»

³⁷Loki njé ndo je lə Ja ooi də ta kin ningə, uni go Jəju.

³⁸Loki Jəju ilə rəti ningə, oo-de kadi isi uni goe, ə dəji-de ə nə: «Ə ri ə isi sangi ə?»

Ə əi je iləi-e ti əi nə: «Rabi, lo ki isi ti e ra be ə?» («Rabi» kər me nə: NJe ndo dije)

³⁹Jəju əl-de ə nə: «Trai, ə a oi.» Be ə, awi, ooi loki Jəju isi ti. Ba isi, təli ta ndə ləde rəe ti noo.

Də kadi, e kadi ki sə ki lo sələ.

⁴⁰Andire ki ngokə Simo Piyər e dəw kare dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Ja ti ə uni go Jəju.

⁴¹Dəw ki dəsəy ki Andire inge, e ngokəe Simo. Ə əl-e ə nə: «J-ingə Məsi.» («Məsi» kər me nə «Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte.»)

⁴²Ba, aw ki

Simo rə Jəju ti. Ə Jəju gə Simo ba ningə əl Simo ə nə: «I Simo, ki ngon lə Jonasi. A bari-ni Səpasi», («Səpasi», kər me nə «Piyər».)

Pilipi əi ki Nataniyal

⁴³ Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-aw dənangi Galile ti. Də rəbi ti, ingə Pilipi, ningə əl-e ə nə: «Un gom.» ⁴⁴ Pilipi e dəw ki Bətisayda ti, ki e be lə Andire əi ki Piyər. ⁴⁵ Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyal, ningə əl-e ə nə: «J-ingə dəw ki *Moji əl ta lie me ndu-kun ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli ta lie tə ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki Najarəti ti.» ⁴⁶ Ə Nataniyal əl-e ə nə: «Be ki Najarəti ti kam kadi ne ki maji a tē ti tə ma?» Ə Pilipi əl-e ə nə: «Ire o.» ⁴⁷ Loki Jəju oo Nataniyal isi re ki rəe ti, əl ta dəe ti ə nə: «Oi *Isirayəl ki rəjeti, ki dəw asi kingə ne ki majal rəe ti al.» ⁴⁸ Lo kin ti noo, Nataniyal dəji Jəju ə nə: «Ira ban ə igər-m ə?» Ə Jəju əl-e ə nə: «Kəte bəy taa kadi Pilipi bari, loki isi gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.» ⁴⁹ NGata ə Nataniyal əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, i NGon lə Luwə, i ngar lə Isirayəl je.» ⁵⁰ Jəju ile ti ə nə: «MBata kəl ki m-əli m-ə nə m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin ə adi-m mei, nə a o ne je ki əti bəl itə e kin bəy.» ⁵¹ Taa Jəju təl ilə də ta ti kin bəy ə nə: «Təki rəjeti, m-əl səsi, a oi dərə tē tane, ningə malayka je lə Luwə a awi ki taa je, təli ki nangi je dəm ti mi *NGon dəw.»

2

Jəju ra man adi təl kasi lo taa-naa ti ki Kana

¹ NDə joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kə Jəju e loe ti noo, ² ningə bari Jəju əi ki njé ndo je ləne loe ti tə. ³ Də gangi lo madi ba, kasi goto. Ə kə Jəju əl-e ə nə: «Dije ayi-naa kasi tigə.» ⁴ Nə Jəju ile ti ə nə: «E ri ə ige rəm ti ə dəne? Də kadi ləm asi al bəy.» ⁵ Ba kəe əl njé ləbi ne je ə nə: «Nə ri ki əl səsi ə irai.» ⁶ NGA ningə gum je mehe ki kibə ki mbal isi noo, tə gum je ki *Jipi je isi ədi man ki mee ti ndogi rəde ki go kuji ne ra je ti ləde kadi tə awi ki ta

dəde al, ta kəm Luwə ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitə je kare. ⁷ Jəju əl njé ra kilə je ə nə: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningə uti man me ti adi rosi bututu. ⁸ Ba Jəju əl-de ə nə: «Ədi ngata, ə awii adi nje kində kəmne go ne kuso je ti,» ba ədi awii adi-e. ⁹ Nje kində kəmne go ne kuso ti ədi man ki təl kasi ka kin tane ti. Gər lo ki kasi kin tē ti al, nə njé ra kilə je ki ədi kasi kin gəri maji. Nje kində kəmne go ne kuso ti bar nje taa dəne ¹⁰ əl-e ə nə: «Dije əi njé kadi kasi ki nəl dije ayi-naa kəte, adi loki dije ayi-naa adi rade bəy taa təli də e ki nəl al ti, nga i ra ban ə ingəm kasi ki nəl adi isi bitə də kadi ki ne kin ə?» ¹¹ E kin ə e ne kəji lə Jəju ki də kəte ki ra Kana ti, dənangi Galile ti. Ra əji-n təgine, ningə njé ndo je lie adi-e mede. ¹² Go ne je ti kin, Jəju aw Kapərnayim ti, əi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je ləne; nə ke ə isi Kapərnayim ti ndə ngay al.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə (Mt 21.12-17; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³ NDə ra nay Paki lə *Jipi je e bəsi ə Jəju aw Jorijaləm ti. ¹⁴ Jorijaləm ti, Jəju ingə njé gati mangi je, njé gati bati je, ki njé gati ki də dum je nati kəy ti lə Luwə, taa njé mbəl la je ka isi mbəli la je ləde noo tə. ¹⁵ Lo kin ti, Jəju ra ndəy kulə, tuwə-n-de pəti nati kəy ti lə Luwə kə, naa ti ki mangi je, ki bati je, taa njé mbəl la je ka, sane la je ləde kə, tində tabilə je ləde tilə tə. ¹⁶ Ningə əl njé gati də je ə nə: «Əyi ne je kin pəti kə lo kin ti rangi, ningə kadi irai me kəy lə Bai tə lo gati ləsi al.» ¹⁷ Lo kin ti, me njé ndo je ole də ta ti ki ndangi me makitibi ti əi nə: «Ta lə kəy ləi uwə mem kuwə ki a təl-m.» ¹⁸ Nə Jipi je uni ta əli-e əi nə: «Nə kəji ri ə a təji kadi ji gər-n təki aw ki təgi kadi ira-n ne je ki ira kin ə?» ¹⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Itoi kəy lə Luwə kam, ə me ndə ti ki mitə, m-a m-təl m-ində taa gogi.» ²⁰ Ə Jipi je əli-e əi nə: «Ji ra bal kuti sə gide mehe ba ji ra kəy lə Luwə kam oy, ningə i a təl ində rangi me ndə ti ki mitə a?» ²¹ Kəy ki Jəju əl tae kin e

darəe. ²²NGa ningə, ndə ki Jəju j̄i-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole də ti tək̄i ndə ki əl ta kin, 6a adi mede ta lə Luwə ki ndangi nim, adi mede ta ki Jəju əl ka kin nim.

Jəju gər ne je pəti ki me dəw ti

²³Loki Jəju e-n Jorijaləm ti, dəkagilo ra nay paki ti, dije ngay adi-e mede, loki oi ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmde. ²⁴Nə Jəju ə, taa mede al, tadə gər-de pəti maji ngay, ²⁵taa aw ki ndoo kadi dəw ma naji də dəw ti ade al tə, tadə e wa gər ne je pəti ki to me dəw ti.

3

Jəju əi ki Nikodəm

¹Me ɓuti ti lə *Parisi je, dingəm kare e noq, təe nə Nikodəm. E ki kare dan ki boy je ti lə *Jipi je. ²Dingəm kin re rə Jəju ti kondə əl-e ə nə: «NJe ndo dije, ji gər kadi Luwə iləi kadi ire indo-je ne, tadə dəw ki asi kadi ra ne je ki əti ɓəl tək̄i isi ira-n kin be ki kanji kadi Luwə e sie goto.» ³Jəju əl-e ə nə: «Tək̄i rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a oo kəbe lə Luwə ki kanji kadi oji-e koji ki sigi goto.» ⁴Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Dəw a ra ban be ə a təli oji-e koji ki sigi, loki toḡi ngata kin ə? A asi kadi təl aw me kone ti gogi ɓəy kadi oji-e ki kə joo a?» ⁵Jəju ilə ti ə nə: «Tək̄i rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur kəbe ti lə Luwə ki kanji kadi oji-e me man ti, ki me NDil ti goto. ⁶Darə dəw ki koo ki kəm, e ki koji me məsi ti, ningə darə ki ndil, e NDil Luwə ə oje tə. ⁷Ta ki m-əli m-ə nə: “Səbi kadi oji səsi koji ki sigi” kin, adi əti ɓəl al. ⁸Tadə nəl ilə lo ti ki me ndigi, ningə j̄ o kae ki isi ɓa, nə igər lo ki j̄ ti al nim, igər lo ki isi aw ti al nim tə. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tə.» ⁹Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Nə kin a ra ne ki go rəbi ki ban ə?» ¹⁰Ə Jəju əl-e ə nə: «I ki j̄ nje ndo dije ndu-kun ki dije gəri dāi *Isirayəl ti ka igər ne je kin al ɓəy a? ¹¹Tək̄i rəjeti, adi m-əli, j-əl ta də ne ti ki ji gər, taa ji ma naji də ne ti ki j-o ki kəmje tə, nə səi, indigi naji ki ma ləje al. ¹²Loki m-əl

səsi ta də ne je ti ki dənangi ti ne ə adi-mi mesi al, ə ra ban be a adi-mi mesi də ne je ti ki dərə ti ki m-a m-əl səsi tae ə? ¹³Dəw ki aw dərə ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-j̄ dərə ti m-re dənangi ti. ¹⁴Ningə tək̄i *Moji ilə-n li ki rai-e ki ningə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka kin ə*, səbi kadi ɓəi-mi mi NGon dəw taa də kagi-dəsi ti tə. ¹⁵MBa kadi dəw ki adi-m mene ɓa, dəwe isi ki dəne taa biti ki noq ti. ¹⁶Tadə Luwə ndigi dije ki dənangi ti ne ngay, ə adi-de NGone ki koji kare be, mba kadi dəw ki ade mene ɓa, kadi dəwe kin tuji kə al, nə kadi isi ki dəne taa biti ki noq ti. ¹⁷Ne ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dənangi ti mba kadi gangi-n ta də dije ti ki dənangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de. ¹⁸Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dəe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kin Luwə gangi ta dəe ti ngata. Tadə mbati kadi mene NGon Luwə ki kare ba kin. ¹⁹Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə to kin: Kunji re dənangi ti, nə dije ki dənangi ti ndigi til yo ə mbati kunji, mbata kilə rade je e ki majal. ²⁰Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rəe ti al. Ningə ki rəjeti, ɓəli kaw rə kunji ti, nə tə kunji təji ne rade je ki majal ki taga. ²¹Nə dije ki njé təl rəde go ndu Luwə ti, əi rəi ki rə kunji ti, mba kadi kunji təji kilə rade je ki taga wangi. Əi kilə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Ja Batisi əi ki Jəju

²²Go ne je ti kin, Jəju əi ki njé ndo je ləne əti awi dənangi Jude ti. Isi ti səde noq ba, ra-n dije batəm. ²³Jə ka a ra dije batəm Enq ti, ki e ɓasi kadi Salim ti noq tə. Tadə e lo ki man e ti ngay. Ningə dije rəi ki rəe ti adi rade batəm. ²⁴Dəkagiloe ti kin, uwəi Jə dangay ti al ɓəy.

²⁵Be ə, njé ndo je lə Jə ki nə je, naji-naa ta ti ki Jipi kare be, də toḡi rə mba kadi Luwə ər-n ta də dəw ti kə. ²⁶Go ti, awi ingəi Jə əli əi nə: «Baje, dəw ki ndə ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndə ki ima naji lie ka kin, e ka a ra dije batəm tə, adi dije pəti awi ki rəe ti.» ²⁷Ə Jə ilə-de ti ə nə: «Dəw ki asi kadi

✧ 3:14 Kər Isirayəl je 21.9

ingə ne madi ki rangi ki done do e ti ki Luwə wa ade kin goto. ²⁸ Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm do ta ti ki m-əl m-ə nə: “Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki ilai-mi kadi m-re kəte noe ti.” ²⁹ Kadi igəri tək, dəw ki nje taa dāne ə e ngaw dāne, ningə ki oji do basa madi ngaw dāne, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti ba, rəe nəl-e ngay do ti. NGA ningə, e kin ə e rənəl ləm, ningə e rənəl ki tae asi-naa bərəre. ³⁰ Səbi kadi təba lie aw ki do made ti do made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki i dora ti

³¹ «Dəw ki i dora ti e do ne je ti pəti, ningə dəw ki dānangi ti ne e ne ki dānangi ti, adi əl ta do ne je ti ki dānangi ti ne par. Nə dəw ki i dora ti e do ne je ti pəti. ³² Ma naji do ne je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto. ³³ Dəw ki ndigi naji ki ma lie ba, dəwe taji kadi Luwə əl ta ki rəjeti. ³⁴ Tək rəjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tado Luwə rose ki NDilne. ³⁵ Baw NGon ndigi NGon, adi iyə ne je pəti me jie ti. ³⁶ Dəw ki adi mene NGon, a isi ki done taa biti ki none ti, nə dəw ki təl rone go ndu ti lə NGon al, kisi ki do taa lie goto, wongi lə Luwə a e dəe ti.»

4

Jəju əi ki dāne ki Samari ti

¹ Dije əli adi *Parisi je ooi tək Jəju əi njé ndo je gone ti itə Ja, taa rade batəm ite tə. ² NGA ningə tək rəjeti ba, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie. ³ Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be ba, iyə dānangi Jude ə təl aw Galile ti. ⁴ NGA ningə kadi aw Galile ti, səbi kadi a ində dānangi ki *Samari ti gangi. ⁵ E be ə aw tēē be bo ti ki bari-e Sisar ki e say al ki lə ndər ki ndo ki *Jakobi adi ngonne Jisəpi*. ⁶ E loe ti wa kin ə bilə man lə Jakobi to ti. Ə Jəju njiyə ə ba, təl isi nangi ta man ti ka kin. E do kadi ti ki kaw ki jam do be ti be.

⁷ Lo kin ti noo, dāne ki Samari ti kare re kadi ədi man ə Jəju əl-e ə nə:

«Adi-m man m-ay.» ⁸ *NJé ndo je lie ba awi me be ti kadi ndogi ne kuso. ⁹ Nə dāne ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nə: «E ta kin ban ə? I Jipi tə, ra ban be ə a daji-m mi ki mi dāne ki Samari ti man kadi ay ə?.» Dāne əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indəi rəde naa ti do ne madi ti kare al. ¹⁰ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re kəte igər kadi-kare lə Luwə nim, dəw ki nje daji man kay kin nim ə, re jə re a daje kadi adi man kaji kadi ay.» ¹¹ Dāne əl-e ə nə: «Babe! Aw ki ne kədi man al tə, taa bilə man əbi tə, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə? ¹² I o rəi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je ləne nim kin a?.» ¹³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e bəy; ¹⁴ nə dəw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta be man ki man kaji a tēē ti.» ¹⁵ Dāne əl ə nə: «Babe, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-ədi man al ngata tə.» ¹⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw, iḃar ngawi ə itəl ire ne.» ¹⁷ Ba dāne əl Jəju ə nə: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ki rəjeti kadi əl ə nə dəw oo ngawi al, ¹⁸ tado itaa dingəm je mi, nə e ki isi sie basine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rəjeti ə əl.» ¹⁹ Noo be ngata ə dāne əl ə nə: «Babe, m-gər kadi j nje kəl ta ki ta Luwə ti. ²⁰ Bawje je əsi məkəsidi nangi no Luwə ti do mbal ti kin, ningə səi əli əi nə lo kəsi məkəsi nangi no Luwə ti e Jorijaləm.» ²¹ Jəju əl-e ə nə: «Dāne, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a əsi məkəsis nangi no Bawje Luwə ti do mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim. ²² Səi dije ki Samari ti, əsi məkəsis nangi no Luwə ti ki igəri-e al, nə je, j-əsi məkəsije nangi no Luwə ti ki ji gər-e, tado kaji j rəje ti je Jipi je. ²³ NGA ningə ndo re, ba e ndo ki kadi njé kəsi məkəsi ki rəjeti nangi no Luwə ti a əsi məkəsidi nangi no Bawje Luwə ti me NDil ti ki me ne ra ti ki rəjeti. Əi je kin ə əi njé kəsi məkəsi ki rəjeti

☆ 4:5 Kilə ngirə ne je 33.19; Jojuwe 24.32

nangi nɔ Luwə ti ki Bawje isi sangi-de. ²⁴ Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi makəsɪde nangi nɔe ti əsi me NDil ti ki me nɛ ra ti ki rɔjeti.» ²⁵ Ə dāne əl-e ə nā: «M-gər kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki bari-e Kirisi kin a re. Ningə ndo ki a re ba, a ɔr-je me nɛ je pəti.» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «E darəm mi wa ə m-a m-əli ta am.»

²⁷ Lo kin ti nɔɔ be, njé ndo je lə Jəju tɛɛi nɔɔ rəi, ningə ndɔji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dāne dəw, nə dəw ki kadi əl-e ə nā: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto. ²⁸ Dāne iyə gum man ləne nɔɔ be, ə ay aw me be bo ti əl ə dije ə nā: ²⁹ «trəi oi dəw ki əl-m nɛ je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al biti a?» ³⁰ Ba dije tɛɛi me be bo ti ki taga awi ki rɔ Jəju ti. ³¹ Loki dāne ɔti aw kin ə njé ndo je əli Jəju əi nā: «Nje ndo dije, uso nɛ!» ³² Nə Jəju əl-de ə nā: «Mi m-aw ki nɛ kuso ki kadi m-uso ki e nɛ kuso ki igəri al.» ³³ Də ta ti kin njé ndo je dɔji-naa ta dande ti əi nā: «Dəw madi ade nɛ uso ma?» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nā: «Nɛ kuso ləm e ra go ndigi ti lə Nje kilə-m, ki təl ta kilə lie. ³⁵ Səi əli mesi ti əi nā: “Nay sɔ bəy ə ko a asi təti,” nə mi m-a m-əl səsi m-ə nā: uni kəmsi ki taa igoi ndər oi; ko tuti asi kijə ngata! ³⁶ Ki j-a ne kin, dəw ki nje təti ko ingə nɛ kigə go ji ləne ningə kaw kandi nɛ ki dɔ-naa ti mba kisi ki dɔ taa ki biti ki nɔ ti kadi tə dəw ki nje dibi nɛ nim nje tətə nim rai rənəl naa ti. ³⁷ Tado kuji ta ki ə nā: “Dəw kare dibi ə e ki nungi təti” kin e ki rɔjeti. ³⁸ M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndər ti ki səi je irai kile al. Njé ki rangi ingəi kɔe, ningə səi irəi təti kandi kilə ləde.» ³⁹ Dije ki dɔnangi Samari ti pəti ki me be bo ti kin adi mede Jəju dɔ naji ki ma ti ki dāne ma dɔe ti ə nā: «əl-m nɛ je pəti ki m-ra.» ⁴⁰ NGa ningə loki rəi tɛɛi rɔe ti, dɔji-e kadi isi səde, ə Jəju isi səde ndo joo. ⁴¹ Ki takul ta ki tae ti, dije ki njé kade mede əi ngay wa bəy; ⁴² ningə əli dāne əi nā: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par ba j-ade-n meje al, nə je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije təki rɔjeti.»

Nɛ kəji ki kɔ joo ki me be ti ki Kana

⁴³ NDɔ joo go ti, Jəju ɔti nɔɔ təl aw dɔnangi Galile ti gogi. ⁴⁴ Ningə e wa ma naji ə nā: «Dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ingə kəsi-gon me be kɔji-ne ti goto.» ⁴⁵ Nə loki re tɛɛ Galile ti, dije ki dɔnangi Galile ti uwəi-e ki rɔde ti maji ngay, tado əi je wa ka awi lo ra nay ti ki Jorijaləm tɔ adi ooi nɛ je pəti ki Jəju ra lo ra nay ti ki kəmde.

⁴⁶ Jəju təl re Kana ki Galile ti ki ndo ki ra man adi təl kasi ti. Ningə dɔngəm kare ki e dəw ki bo lə asigar je ki isi ra kilə ki ngar, ə rɔ ngone ki dɔngəm to-e Kapərnayim ti e nɔɔ. ⁴⁷ Loki dɔngəm ka kin oo kadi Jəju j Jude ti re dɔnangi Galile ti, re inge, nɔ ki dɔe ti kadi aw Kapərnayim ti aji ngonne ki to ta koy ti kin. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nā: «Kin ə re oi nɛ kɔji je, ki nɛ je ki əti bəl ki kəmsi al ə a asi kadi a adi mesi al ratata.» ⁴⁹ Dəw ki bo ki nje ra kilə ki ngar ka kin əl Jəju ə nā: «Bəbe, təki ngonm oy al bəy kin ire be ləm.» ⁵⁰ Nə Jəju əl-e ə nā: «Aw, ngoni aji ngata.» Ba dɔngəm taa me Jəju dɔ ta ti ki əl, adi osi dɔ rəbi ti aw. ⁵¹ Ə loki e dɔ rəbi ti isi təl, bəə je lie awi tiləi kəme əli-e əi nā: «NGoni aji!» ⁵² Ningə dɔji-de se kadi ki ban ə rɔ ngon to-n soti wa? Ba əli-e əi nā: «E tagine ki kadi ki dɔgi gide mitə ə rɔe ki tingə ngay kəte ka kin təl səl.» ⁵³ Lo kin ti, baw ngon oo kadi e dɔ kadi ti wa ki Jəju əl-e-n ə nā: «NGoni aji ngata» kin. Loe ti nɔɔ, dɔngəm adi mene Jəju, naa ti ki dije ki me kəy ti lie ba pəti. ⁵⁴ E kin ə e nɛ kɔji ki kɔ joo ki Jəju ra loki təl-n Jude ti re Galile ti.

5

Jəju aji dɔngəm ki rɔe oy njururu

¹ Go nɛ je ti kin, *Jipi je rai nay ləde adi Jəju aw Jorijaləm ti. ² NGa ningə Jorijaləm ti, lo ndogi man ki bari-e ki ta ebirə nə Bətisata to nɔɔ, basi kadi ta rəbi ndogi bər ti ki dije isi awii ki nɛ kul je me be bo ti. Pal je əi mi ta lo ndogi man ti ka kin, ³ ningə gin pal je ti ka kin njé moy je toi ti mbar mbar: njé kəm tɔ je, njé məti je, ki njé rɔ koy njururu je. [Toi isi nginəi ta man ki kadi ɔdi rɔne; ⁴ tado malayka lə Bəbe kare a ur me man ti kadi buu. Nje moy ki dɔsəy

ki osi me man ti ki buu ka kin 6a, re moy lie to-n ban ban ka ingə rə nga.]
⁵ Loe ti kin, dəw ki moy ra-e 6al kuti mitə gide jijoo e ti noo. ⁶ Jəju oo-e to nangi, ningə loki əli-e təkɪ to me kə ti kin be 6al ngay, dəje ə nə: «tge kingə rə nga a?» ⁷ Ə nje moy ile ti nə: «Babe, dəw ki kadi un-m ilə-m me man ti loki man isi ɔdi rəne kin goto. Loki m-ə nə m-aw 6a, dəw ki rangi ur me ti nom ti.» ⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «I taa, un tuwə ləi ə injiyə aw.» ⁹ Ningə ta naa ti noo, dingəm ingə rə nga adi un tuwə ləne ə injiyə aw.

NGa ningə ndəe ti kin e ndə taa kəə.
¹⁰ Ə Jipi je əli dingəm ki ingə rə nga ka kin əi nə: «Bone e ndə taa kəə, e go ti al kadi oti tuwə ləi injiyə-n.» ¹¹ Nə əl-de ə nə: «E dəw wa ki adi-m rə nga kin ə əl-m ə nə: “Un tuwə ləi ə aw.”» ¹² Ə dəji-e ta əi nə: «Dəw ə wa ki əli ə nə: “Un tuwə ləi ə aw kin e nə ə?”» ¹³ Nə dəw ki ingə rə nga gər-e al, tadə Jəju ur kaki dan kosi dije ti ki ai loe ti noo kin. ¹⁴ NGan kadi je go ti, Jəju təl inge nati kəy ti lə Luwə 6a əl-e ə nə: «O, basine kin ingə rə nga ngata. Ningə kadi ira majal al ratata nə tə ne madi ki ngə ngay tēe dəi ti 6əy.» ¹⁵ Lo kin ti, dingəm aw əl Jipi je təkɪ e Jəju ə adi-ne rə nga. ¹⁶ E be ə, Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra ne kin ndə taa kəə ti. ¹⁷ Nə Jəju əl-de: «Biti 6one ka Bai isi ta ra ki dije ti, ningə mi ka sɔbi kadi m-ra ki dije tə.» ¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin, njé kun də Jipi je sangi rəbi ki rangi də made ti kadi ntəli-e; tadə əli əi nə Jəju ra ne buji-n ndə taa kəə par al, nə əl 6əy tə ə nə Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rəne kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Təgi kəbe ki NGon lə Luwə aw-n

¹⁹ Jəju təl un ta əl-de ə nə: «Oyo, təkɪ rəjeti, adi m-əl səsi, mi NGon lə Luwə m-asi kadi m-ra ne də rəm al. E ne ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Ne ki Bai ra 6a, mi NGone m-ra kae ti wa kin tə. ²⁰ Tadə Bai ndigi-m mi NGone adi təji-m ne je pəti ki e wa ra. A təji-m kilə ra je ki əti 6əl 6əl ngay 6əy ki kadi a ra səsi 6əl. ²¹ Tadə tə ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi

NGone, m-ge 6a, m-a m-ade isi kəm tə. ²² Bai gangi ta də dəw ti al, nə adi-m təgi mi NGone kadi m-gangi ta də dije ti, ²³ kadi dije pəti ɔsi gonm təkɪ ɔsi gon Bai be tə. Dəw ki ɔsi gonm mi NGon al, ɔsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi tə. ²⁴ Təkɪ rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim tə 6a, dəwe kin a ingə kaji ki biti ki nə ti. Ta ki gangi a osi dəe ti al, nə də də koy ngata adi e me kaji ti. ²⁵ Təkɪ rəjeti, adi m-əl səsi, ndə a re, ningə ndəe re ngata ki kadi njé koy je a ooi də ndum mi NGon lə Luwə. NGa ningə dije ki a oi də ndum a isi kəm ba. ²⁶ Tadə tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi NGone təgi kadi m-adi dije kaji tə. ²⁷ Adi-m mi NGone təgi kadi m-gangi-n ta də dije ti, mbata mi *NGon dəw. ²⁸ Ningə kadi adi əti səsi 6əl al, tadə ndə re ngata ki kadi dije pəti ki toi 6e nin ti a ooi də ndum. ²⁹ Njé ki rai ne ki maji a tēe lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra ne ki majal a tēe lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti tə. ³⁰ Mi m-asi kadi m-ra ne madi də rəm al. Mi m-gangi ta ki go ndu ti ki m-ingə rə Luwə ti. NGa ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tadə m-isi m-sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma də Jəju ti

³¹ Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji də rəm ti ə re dəw ki a ndigi səm də naji ki ma ti ləm goto. ³² Nə e dəw ki rangi ə ma naji dəm ti, ningə m-gər kadi naji ki ma dəm ti kin e ta ki rəjeti. ³³ Səi iləi ki dije rə Jə Batisi ti, ə Jə ma naji ki rəjeti dəm ti. ³⁴ Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dəm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəi kaji. ³⁵ Jə Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rənəl kunje ti ngon kagi lo kare. ³⁶ NGa ningə mi naji ki kadi dije mai dəm ti itə yə Jə say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dəm ti taa təji kadi Bai ilə-m tə. ³⁷ Bai wa ki ilə-m, ma naji dəm ti. Nə ke ə sai oi ndue ndə kare al nim, oi ta kəme al nim. ³⁸ Ingəmi ta lie mesi ti al tadə mi

ki ilə-m kin adi-mi mesi al. ³⁹ Isi sangi gin ta lə Luwə maje maje tadə oi kadi a ingəi kaji ki biti ki nō ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dəm ti. ⁴⁰ Nə səi imbati rəi rəm ti kadi ingəi kaji ki biti ki nō ti. ⁴¹ Mi m-sangi kadi dije piti-mi al. ⁴² Ningə ne kare ki m-o rōsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al. ⁴³ Mi m-re ki tō Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rōsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki tōne wa 6a, a uwəi-e ki rōsi ti maji. ⁴⁴ Səi ki isi sangi kadi ingəi tōji ki kadi səi je wa iləi də-naa ti ki yo je ki ne je yo, 6i isangi kadi ingəi tōji ki j rə Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al, ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə? ⁴⁵ Kadi oi təkə e mi 6a m-a m-ində ta dōsi ti nō Bai ti al, nə e *Mojī ki indəi mesi dəe ti kin ə a ində ta dōsi ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re adi mesi Mojī təkə rōjeti dō ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi tō, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al tō, tadə e ta ki dəm ti ə Mojī ndangi*. ⁴⁷ Ə re oi ta ki ndangi kin tə ta ki rōjeti al ə ra ban be ə a adi-mi mesi dō ta ti ki m-əl ə?»

6

Jəju adi ne kuso dije dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹ Go ne je ti kin, Jəju ətə nōq, aw gidi ba ti ki Galile, ki 6ari-e ba ki Tibəriyadi. ² Kosi dije ngay uni goe, tadə dije ooi ne kōji je ki ətə 6əl ki Jəju ra dō njé moy je ti aji-n-de. ³ Jəju al dō mbal ti taa, ningə isi nangi ki njé ndo je ləne. ⁴ Dəkagiloe ti kin, nay lə *Jipi je ki 6ari-e nay Paki e 6asi.

⁵ Loki Jəju un kəmne ningə, oo kosi dije ngay ki isi rəi ki rōe ti. Ə daji Pilipi ə nə: «J-a j-ingə mapa ra ə j-a ji ndogi kadi kosi dije kin pətə usoi ə?» ⁶ Jəju daji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tadə e wa gər ne ki kadi a ra 6əti. ⁷ Ə Pilipi ile ti ə nə: «Kin ə re ji ndogi mapa ki la kilə ki ndə 6u joo mīndi ka asi kadi a ɔdi tade ndəy ndəy pətə al.» ⁸ Lo kin ti, nje ndo lə Jəju kare ki tōe nə Andire, ki e ngokō Simō Piyər, əl Jəju ə nə: ⁹ «NGon ki dīgəm kare,

aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki 6ari-e ərji, taa ngan kanji je joo tō. Nə e kin e ne ki kadi dəw əl tae kadi dije ti ki bore be kin al*.» ¹⁰ Ə Jəju ə nə: «Adi dije pətə isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwəi lo isi ti nangi. Dije kin asi dīgəm je dibi mi. ¹¹ Be ə, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dō ti, 6a ləbi dije pətə ki ai loe ti nōq kin. Un kanji ləbi-de kae ti ka kin tō. Adide ki go me ge ti ləde. ¹² Loki usoi aside ngata 6a, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ikawi ginde je ki nay kin, kadi dəw iyə ne madi kə al.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki dije usoi, njé ndo je kawī ginde ki nay kare dōgi gide e joo. ¹⁴ Loki dije ooi ne kōji ki ətə 6əl ki Jəju ra kin ningə əli əi nə: «Ki rōjeti, dəw kin e NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi tə re dōnangi ti ka kin ə wa.» ¹⁵ NGa ningə, Jəju gər kadi a rəi tə uni-e awi indəi-e ngar, adi təl ər rōne aw gogi dō mbal ti, ki karne ba.

Jəju njiyə dō man ti
(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo səl, njé ndo je lə Jəju awi kadi ba ti. ¹⁷ Awi ali me to ti, uni tade kaw ki Kapərnayim ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dōde ti, taa Jəju ka təl re rōde ti al 6əy tō. ¹⁸ Nəl ilə ki tōgine ngay, adi man j pu pu. ¹⁹ *NJé ndo je ɔsi to asi kulə mətər mi be ningə, oi Jəju ka a njiyə dō man ti isi re ki rō to ti. Loki ooi Jəju a njiyə dō man ti, 6əl rade ngay. ²⁰ Nə Jəju əl-de ə nə: «E mi, ə i6əli al!» ²¹ Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jəju me to ti, nə ta naa ti nōq par ə, to ɔdi nangi lo ki isi awi ti.

Kosi je sangi Jəju

²² Lo ti go ti, kosi je ki nayi-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ə njé ndo je lə Jəju ali me ti awi dō rōde, 6i Jəju al me ti səde al. ²³ Lo kin ti nōq, to je ki rangi jii Tibəriyadi ti rəi, ai lo ka ti, 6asi kadi lō ti ki Babe əl ta dō mapa ti titi ə tē 6ay 6ay adi-de usoi ka kin. ²⁴ Loki kosi je ooi Jəju al nim, njé ndo je lie al nim 6a, ali me to je ti awi ki Kapərnayim sangi Jəju ti.

Jəju e mapa kuso koy al

²⁵ Loki ingəi Jəju dam ba ti ki kare, dəji-e əi nə: «Nje ndo dije, ire iteē ne kadi ban ti ə?» ²⁶ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi ta ki rəjeti, isi sangi-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, bi e mbata gər ba igəri me ne kəji je ki m-ra kin al. ²⁷ Maji kadi irai kilə mba ne kuso ki a ndum kin al, nə mba ne kuso ki a to biti ki nō ti. E ne kuso ki mi *NGon dəw m-a m-adi səsi, mbata Luwə ki Bawje ra ndaji kare rəm ti mba təji-m tək mi dəw ləne.» ²⁸ Lo kin ti, kosi je təli dəji-e əi nə: «E ri ə səbi kadi ji ra taa kadi ji ra-n kilə ki Luwə ndigi ə?» ²⁹ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Ne ki Luwə ge rəsi ti, e kadi adi mesi dəw ki ile.» ³⁰ Be ə əli-e əi nə: «Ne kəji ri ə a ra taa kadi j-o ə j-adi-n me je ə? Kilə ri ə a ra ə?» ³¹ Kaje je usoi ne kuso ki j dərā ti ki bari-e nə man. Be ə ndangi me makitibi ti əli ə nə: «Adi-de usoi mapa ki j dərā ti taa.» ³² Lo kin ti, Jəju təl əl-de ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, e *Mojə ə adi səsi mapa ki j dərā ti al, nə e Bai Luwə ə adi səsi mapa ki rəjeti ki j dərā ti taa. ³³ MBata mapa lə Luwə ki adi dije, e mapa ki j dərā ti taa ki nje kadi dije ki dənangi ti ne isi ki dəde taa.» ³⁴ Be ə, təli əli-e əi nə: «Babe, adije mapa kin ki ndəe ndəe adi j-uso.»

³⁵ Jəju əl-de ay njay ə nə: «Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. Dəw ki re rəm ti bo a ra-e al nim, dəw ki adi-m me ne ka, kində a ra-e al nim tə.» ³⁶ Ningə m-əl səsi tək oi-mi, nə adi-mi mesi al. ³⁷ NJé ki Bai adi-m-de a rəi rəm ti. Ningə dəw ki re rəm ti, m-a m-tuwe al jagi. ³⁸ MBata m-j dərā ti, m-re dənangi ti mba ra ndigi ləm al, nə kadi m-ra ndigi lə nje kilə-m. ³⁹ Ningə ne ki nje kilə-m ki ilə-m ndigi kadi m-ra ə to kin: ndigi kadi tə m-ti ta dəw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, nə kadi m-teē səde ji koy ti dəbəy ndə ti. ⁴⁰ E kin ə e ne ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pəti ki ooi-mi NGon lə Luwə ə adi-mi mede, ingəi kaji ki to biti ki nō ti, ə kadi m-teē səde ji koy ti dəbəy ndə ti.

⁴¹ *Jipi je bai ta də Jəju ti mbata əl ə nə: «Mi mapa ki j dərā ti taa.» ⁴² Ningə

əli-naa dandə əi nə: «Jəju kam, e ngon lə Jisəpi al a? Ji gər kəje je ki bawe je maji tə, nga ra ban be ə əl ə nə n-j dərā ti taa ə n-re ə?» ⁴³ Jəju təl əl-de ə nə: «Həi ta dansi ti al. ⁴⁴ Dəw ki asi kadi re rəm ti ki kanji kadi Bai ki ilə-m, ər-e ta rəbi goto. Ningə re Bai teē ta rəbi ade ba, mi m-a teē sie ji koy ti dəbəy ndə ti. ⁴⁵ NDangi me makitibi ti lə ki kare dan NJé kəl ta ki ta Luwə ti əi nə: “Pəti, Luwə a ndo-de ne,” ningə dəw ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa ne ndo lie, dəwe kin re rəm ti. ⁴⁶ E kin ba təji kadi dəw oo Bai Luwə al; e nje ki rə Luwə ti ki karne ba ə oo Bai Luwə. ⁴⁷ Ki rəjeti, m-əl səsi, dəw ki un mene adi-m, ingə kaji ki to biti ki nō ti. ⁴⁸ Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. ⁴⁹ Dilə mbo ti, kasi je usoi ne kuso ki j dərā ti ki bari-e nə man, ka oyi. ⁵⁰ Nə mapa ki j dərā ti kin, e mapa ki kadi re dəw uso ba, dəwe a oy al. ⁵¹ Mi mapa kisi kəm ba ki j dərā ti taa. Re dəw uso mapa kin ba, dəwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darəm ki kadi dije isii kəm ba.»

⁵² Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dandə ti əi nə: «Dəw kin a ra ban ta kadi a adi-je darəe kadi j-uso ə?» ⁵³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ki rəjeti, adi m-əl səsi, re usoi darəm mi NGon dəw al nim, ayi-naa məsim al nim ə, a ingəi kaji al. ⁵⁴ Dəw ki uso darəm ə ay məsim tə ningə, dəwe kin a ingə kaji ki to biti ki nō ti, ningə m-a m-teē sie ji koy ti dəbəy ndə ti. ⁵⁵ MBata darəm e ne kuso ki rəjeti, ə məsim e ne kay ki rəjeti tə. ⁵⁶ Dəw ki uso darəm nim, ay məsim nim tə ba, je sie je naa ti kare ba. ⁵⁷ Bai ki ilə-m isi kəm ba adi mi m-isi kəm ba ki takule. Be ə, dəw ki uso darəm a isi kəm ba ki ta kulm tə. ⁵⁸ E kin ə e mapa ki j dərā ti taa. E tə mapa ki kasi je usoi ə oyi kin al, nə e mapa ki dəw uso ba, dəwe kin a oy al, a isi ki dəne taa ki ndəe ndəe.» ⁵⁹ Ta je kin teē ta Jəju ti lo ki isi ndo-n ne dije gin kəy kaw-naa ti lə Jipi je, me be ti ki Kapərnayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki nō ti

⁶⁰ Dije ngay dan njé ndo je ti lə Jəju, loki ooi ta kin ta Jəju ti ningə, əli əi nə:

«Ta kin e ta ki nga ngay, dæw ki asi kadi a indæ mbine go ti goto.» ⁶¹ Jæju gær mene ti kadi njé ndo je lie isi bæi ta dæ ta ti lie. Be æ æl-de æ næ: «Ta kin tigæ sæsi jigí ti a? ⁶² A kin æ re oi-mi *NGon dæw m-tæl m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kate kin æ a rai ban æ? ⁶³ E NDil æ e nje kadi dæw isi ki dæne taa. Dæw ki dærone e ne madi al. Ningæ ta je ki m-æl sæsi kate kin e NDil nim e kisi ki dæ taa nim. ⁶⁴ Næ dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jæju æl be, tadæ lo kilæ ngire ti bæy, gær dije ki a adi-e mede al, taa gær dæw ki nje kilæ ji njé bæ je ti tæ. ⁶⁵ Jæju ilæ dæ ti bæy æ næ: «E mbata kin æ m-æl sæsi m-æ næ: “Dæw ki Bai ade ta ræbi al, asi kadi a re ræm ti dærone al.”» ⁶⁶ I dæ ndæe ti nõõ kin, ngay je dan njé ndo je ti lie tæli goe ti, mbati njiyæi sie. ⁶⁷ Æ Jæju tu ræne ki ræ njé ki dægi gide joo ti æl-de æ næ: «NGa sæi, a awi al yane ma?» ⁶⁸ Næ Piyær æl Jæju æ næ: «Bæbe, j-a j-aw ki ræ naa ti æ? I æ ta kaji e me ji ti. ⁶⁹ Je, meje pæti e dæi ti. Ningæ ji gær kadi i NJe kay njay ki Luwæ ile.» ⁷⁰ Jæju tæl æl-de æ næ: «E mi æ m-mbæti sæsi sæi ki dægi gide e joo kin, næ dæw kare dansi ti, ndil su e mee ti.» ⁷¹ Lo kin ti, Jæju isi æl ta ki dæ Judasi ti ki ngon læ Simõ Isikariyoti ti. Tadæ e æ e dæw kare dan njé ndo je ti ki dægi gide e joo ki a ilæ Jæju ji njé bæ je ti.

7

NGakõ Jæju je adi mede Jæju al

¹ Go ti, Jæju nay ki lo njiyæ ti dænanngi Galile ti, ge al kadi n-njiyæ n-aw æ n-tæl dænanngi Jude ti, tadæ njé kun dæ *Jipi je isi sangi kadi n-tæli-e. ² NGa ningæ dækagilo ra nay læ Jipi je ki kadi isi gin Kæy lo ti e bæsi[✧], ³ æ ngakõ Jæju je æli-e æi næ: «I ne æ aw dænanngi Jude ti adi njé ndo je læi ka ooi ne je ki isi ra-de kin tæ. ⁴ Dæw ki ndigi kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGa ningæ, tæki isi ra ne je ki æti bæl kin, maji kadi ira adi dije pæti ooi-ni.» ⁵ Næ tæki rojeti, ngakõ je wa adi-e mede al. ⁶ Æ Jæju æl-de æ næ: «NDæ læm re al bæy; næ sæi je, ndæ je pæti to maji mbata ti læsi. ⁷ Dije ki dænanngi ti ne kin a awi sæsi ki ta al,

næ mi bæ, mede majal sæm mbata m-æl kilæ rade je ki majal ki taga. ⁸ Sæi æ awi lo ra nay ti kin. Mi bæ, m-a m-aw al, tadæ ndæ læm nay bæy.» ⁹ Go ta je ti ki æl kin, isi Galile ti bæ. ¹⁰ Næ loki ngakõ je awi lo ra nay ti, e ka æti osi dæ ræbi ti tæ ki kanji kadi dæw oo-e. Aw tæ lo kaw ki lo bæyæ ti be.

Ne ndo ki lo ra nay kisi gin Kæy lo ti

¹¹ Dækagilo ra nay ti, njé kun dæ *Jipi je sangi Jæju ningæ dæji æi næ: «E lo ti ki ra be æ?» ¹² Dije naji-naa ta ti ngay dæe ti dan kosi je ti; njé ki næ je æli æi næ: «E dæw ki maji,» æ njé ki nungi æli æi næ: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» tæ. ¹³ E be ka dæw ki kadi æl ta lie ki taga wangí goto, bæli njé kun dæ Jipi je.

¹⁴ NDæ je ki mba ra nay dæ tæe dana ngata bæ Jæju aw gin kæy ti læ Luwæ, isi ndo ne dije. ¹⁵ E ne ki ndæji Jipi je ngay adi dæji-naa ta æi næ: «E kam dæw ndo-e ne al tæ, nga ra ban æ gær ne æti bæ be æ?» ¹⁶ Æ Jæju ilæ-de ti æ næ: «Ne ki m-isi m-ndo kin ngire i ræm ti al, næ ngire i ræ Luwæ ti ki nje kilæ-m. ¹⁷ Kin æ re dæw ndigi kadi n-ra ne ki Luwæ ndigi bæ, lo kin ti æ a gær ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire i ræ Luwæ ti æ se e mi wa æ m-indæ ngire wa. ¹⁸ Dæw ki nje kæl ta ki tæne wa isi sangi tæba læne wa. Næ dæw ki nje sangi tæba læ nje kilæ-ne a æl ta ki rojeti, ningæ ne ki dana al goto ræe ti tæ. ¹⁹ *Mojí adi sæsi ndu-kun adi itaai maji, næ dæw ki tæl ræne go ti goto. NGa ra ban æ isi sangi kadi itæli-mi æ?» ²⁰ Æ kosi je æli-e æi næ: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Næ æ isi sangi kadi n-tæli æ?» ²¹ Æ Jæju tæl un ta ilæ-de ti æ næ: «M-ra ne kare bæ be, æ sæi pæti æti sæsi bæ! ²² Moji adi sæsi ndu kadi ijæi mæti ngan je (ningæ e ndu ki tæe ræ Moji ti ne par al, næ e kaje je ki kate nu æ adi ndu kin) bæ sæi isi ijæi mæti ngan je ndæ taa kææ ti[✧]. ²³ Kin æ re ijæi mæti ngon ndæ taa kææ ti kadi tæ dæw kidi ndu-kun læ Moji al æ, ra ban æ mesi to sæsi dæm ti mi ki m-aji daræ dæw bæ pæti ndæ taa kææ ti æ? ²⁴ Iyæi ta gangi ta ki go lo koo ti læsi, æ igangi ta ki dana.»

✧ 7:2 Læbatiki 23.34-36; Dætarænom 16.13 ✧ 7:22 Læbatiki 12.3; Kilæ ngiræ ne je 17.10-13

Jaju e Kirisi ki Luwə mbəte

²⁵ Dije ki Jorijaləm ti əli əi nə: «Dəw kam al ə dije isi sangi kadi n-təli-e a? ²⁶ NGa yə a əl ta taga wangi am, ə dəw əl-e ta madi al! Njé kun dəje je ooi kadi e Kirisi ə se? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki dəw kin j̄ ti maji, nə ndə ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte a tē həy ba, dəw kare ka a gər loki j̄ ti al.» ²⁸ Lo kin ti, Jəju ki isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə un ndune ki taa ə nə: «İgai kadi igəri-mi maji, taa igəri lo ki m-j̄ ti tə! Ningə e mi wa ba m-ilə rəm al, nə Luwə ki nje kilə-m e dəw ki asi kadi dəw ində mene dəe ti. Səi, igəri-e maji al. ²⁹ Mi m-gər-e maji tadə m-j̄ rəe ti, taa e e ə ilə-m tə.» ³⁰ Lo kin ti, dije isi sangi kadi nuwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto, tadə ndə lie asi al bəy. ³¹ Ningə dan kosi je ti, dije ngay adi-e mede ba əli əi nə: «Dəkagilo ki Kirisi a re ə a ra ne kəji je ki itə yə dingəm kin wa?» ³² Ə ta ki kosi je isi kəti gin mindide ti əji də Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je iləi njé ngəm də lo je ləde kadi awi uwəi Jəju. ³³ Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndə je ndəy bəy, ba m-a m-aw ki rə nje kilə-m ti. ³⁴ A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tadə lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.» ³⁵ Ə də ta ti kin *Jipi je dəji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-inge al ə? A aw go ngakone je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo ne Girəki je ma? ³⁶ Ta ki əl ə nə: “A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tadə lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,” kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndə ra nay

³⁷ Dəbəy ndə ra nay, ki e ndə ki bo ngay bəy, Jəju j̄ a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rəm ti ay man. ³⁸ Dəw ki adim mene ba, “ndəə man ki nje kadi dije isi ki dəde taa a tē ngamee ti,” təkəi Makitibi lə Luwə əl-n.» ³⁹ Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adie mede a ingəi, mbata dəkagiloe ti kin NDil Luwə re də dije ti al bəy, tadə Jəju ingə kəsə-gon al bəy.

Kosi je gangi-naa mbata lə Jəju

⁴⁰ Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təkəi rəjeti, dəw kam e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi a re ka kin ə wa!» ⁴¹ Njé ki nə je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbəte.» Nə njé ki nungi bəy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a? ⁴² Makitibi lə Luwə əl təkəi Kirisi a e dəw ki gin koji ti lə *Dabidi, ningə a tē ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon bəe koji Dabidi.» ⁴³ E be ə, kosi je gangi-naa mbata lə Jəju. ⁴⁴ Dije madi dande ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto.

Me ngə lə njé kun də Jipi je

⁴⁵ Njé ngəm ta lo lə *Jipi je ki awi kadi uwəi Jəju ka kin, təli rəi rə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki Parisi je dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sie al ə?» ⁴⁶ Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDə kare j-o dəw əl ta təkəi dingəm kin isi əl-n al.» ⁴⁷ Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka iyəi rəsi adi ədi səsi tə a?. ⁴⁸ Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene noo a? ⁴⁹ Kosi je kam əi dije ki gəri ndu-kun lə *Moji al, əi dije ki Luwə a tuji-de kə!»

⁵⁰ Nikodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rə Jəju ti un ta əl-de ə nə: ⁵¹ «Kin ə re dəw oo ta ki ta dəw ti al nim, taa oo ne ki ra al nim ə, ndu-kun ləje a gangi ta dəe ti al.» ⁵² Nə iləi-e ti əi nə: «İ ka j̄ dəw ki Galile ti tə a? İsangi gine maji o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.» ⁵³ [Go ti, dəw ki ra ka əti aw bə ləne.

8*Jəju əi ki dəne ki nje kuwə marim*

¹ Jəju əti noo aw də mbal kagi bini je ti. ² Nə loki lo ti njay par ə təl re nati kəy ti lə Luwə. Dije pəti rəi ki rəe ti, ə isi nangi isi ndo-de ne. ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rəi ki dəne ki indəi jide dəe ti lo kuwə marim ti, adie a ta kəm dije ti, ⁴ ningə əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəne kam j-ində jije dəe ti lo kuwə marim ti. ⁵ NGa ningə, *Moji

əl-je me ndu-kun* ti kadi ko dāne je ki be kin ji tilā-de ki mbal ji təl-de kō, ə se i, ta ləi e ri wa?»⁶ Əli ta kin be təkulə ki kiyə kadi uwəi Jəju təkāndəi ta dāe ti. Nə Jəju ilə dāne nangi ə isi ndangi ne ki ngon jine nangi.⁷ Ə loki nayinaa ki lə dāje ta ti, Jəju ər dāne taa əl-de ə nā: «Dəw ki dansi ti ne ki ra majal nja kare al 6a, kadi ile ki mbal dəsay.»⁸ Jəju əl ta be 6a təl ilə dāne nangi gogi, isi ndangi ne nangi.⁹ Ə loki ooi ta kin 6a, ətī kare kare, ilə ngire dō njé ki tōgi ti, təl-n dō njé ki du ti. Ta təl tae ti, Jəju nay ki karne ba. Dāne ka kin ə a dadan lo ti;¹⁰ ə Jəju un dāne ki taa əl-e ə nā: «Dāne, dije ka awi ra? Dəw kare ka gangi ta dōi ti al a?»¹¹ Ba dāne ile ti ə nā: «Babe, dəw kare ka gangi ta dōm ti al,» ə Jəju əl-e ə nā: «Mi ka m-gangi ta dōi ti al jagi tō, nga ningə aw, ə ira majal gogi al.»^{*}

Jəju e kunjī ki dānangi ti

¹² Jəju təl əl-de 6əy ə nā: «Mi kunjī ki dānangi ti, dəw ki un gom, a njiyə me til ti al, kunjī ki nje kadi dije isi ki dōde taa a unji dāe ti.»¹³ Lo kin ti, *Parisi je əli-e əi nā: «I wa ə isi ma naji ki dōi ti 6a, naji ki ma ləi e ki rōjeti al.»¹⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Re mi wa m-ma naji dō rōm ti ka m-gər kadi naji ki ma ləm e ta ki rōjeti, tadō mi m-gər lo ki m-ji ti nim, m-gər lo ki m-isi m-aw ti nim, nə səi je, igəri lo ki m-ji ti al nim, igəri lo ki m-isi m-aw ti al nim tō.»¹⁵ Səi isi gangi ta ki go lo koo ti lə dəw, nə mi m-gangi ta dō dəw ti al.¹⁶ A kin ə re m-gangi ta nōq 6a, e ta ki gangi ki go rəbe ti, tadō mi ki karm ə m-gangi ta al, Bai ki nje kilə-m e səm naa ti.¹⁷ Ningə me ndukun ti ləsi wa ka ndangi əi nā: «Kin ə re dije joo mai naji, ə naji ki ma ləde aw go-naa ti 6a, ta ləde e ta ki rōjeti.»^{*}
¹⁸ Mi wa m-ma naji dō rōm ti, ningə Bai ki ilə-m ka ma naji ləne dōm ti tō.»
¹⁹ Ningə dāji-e əi nā: «Bawi e lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Igəri-mi al, taa igəri Bai al tō. Kin ə re igəri-mi ə re a igəri Bai tō.»²⁰ Ta je kin tēj ta

Jəju ti loki isi ndo-n dije ne nati kəy ti lə Luwə. Isi lo ti ki ne je ki dije isi iləi kadi-kare titi adi Luwə isi ti. NGa ningə dəw uwe al, tadō ndō lie asi al 6əy.

Jəju əl ta dō kawne rō Bawne ti

²¹ Jəju əl-de ta ki rangi 6əy ə nā: «M-a m-aw, ningə a sangi-mi, nə a oyi me majal je ti ləsi. Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al.»²² Lo kin ti, *Jipi je əli-naa əi nā: «A təl rōne ə se ra ban ə əl ə nā: “Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al ə?”»²³ Ə Jəju əl-de ə nā: «Səi, səi dije ki dānangi ti nangi ne, ə mi, mi dəw ki dōrā ti taa nu tō; səi dije lə dānangi, nə mi, mi dəw lə dānangi al.»²⁴ Ningə e mbata kin ə m-əl-n səsi m-ə nā: «A oyi me majal je ti ləsi.» Kin ə re adi-mi mesī təkī mi “NJe kisi nōq” al ə, a oyi me majal je ti ləsi.»²⁵ Ə dāji-e əi nā: «I wa kam i nā ə?» Ba Jəju ilə-de ti ə nā: «Mi dəw ki m-əl səsi lo kilə ngire ti nu wa kin.»²⁶ NGa ningə, ki ɔji dōsi, m-aw ki ta ngay kadi m-əl je, m-gangi je; nə ta ki m-ingə rō nje kilə-m ti kin par ə m-a m-ilə mbəe rō dije ti ki dānangi ti ne. E, ta lie e ta ki rōjeti.»
²⁷ Jəju isi əl-de ta ki dō Bawne Luwə ti nə əi je gəri me ta kin al.²⁸ Ə Jəju əl-de ə nā: «NDō ki a 6əi-mi *mi NGon dəw taa kagi-dəsi ti kin 6a, a gəri kadi mi “NJe kisi nōq”; taa a gəri kadi m-ra ne madi dō rōm al tō, nə e ne ki Bai ndo-m ə m-isi m-əl.»²⁹ NJe kilə-m e səm naa ti; iyə-m ki karm al, tadō dōkagilo je pəti m-ra ne ki nəl-e.»³⁰ Loki Jəju əl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

³¹ Jəju əl *Jipi je ki adi-e mede ə nā: «Kin ə re ai dō njasi ti me ta ti ləm 6a, səi njé ndo je ləm ki rōjeti.»³² A gəri ne ki rōjeti, ningə ne ki rōjeti kin a taa səsi ilə səsi taa ji 6əə ti.»³³ Ə əi je əli Jəju əi nā: «Je ngan ka *Abirakam, ningə ji ra 6əə lə dəw ndō kare al tō, nga ra ban be ə i əl ə nā ne ki rōjeti a taa-je ilə-je taa ji 6əə ti ə?»³⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Təkī rōjeti, adi m-əl səsi: dəw ki ra ki ra majal, e 6əə lə majal.»³⁵ Bəə a isi ki dije ki isi ra 6əə ləde kin biti ki nōq

* 8:5 Ləbətiki 20.10; Dətəranom 22.22-24
e ta lə Luwə ki ndangi təkun mindi ki sigi.

* 8:11 [] Bar ta je kin goto me makitibi je ti ki mari kəte ki
Dətəranom 19.15; 17.6

ti al, nā ngon koji-de a isi sǎde biti ki nō ti. ³⁶ Adi re NGon lǎ Luwǎ taa sǎsi ji bǎe ti ilǎ sǎsi taa ba, a sǎi dije ki taa kilǎ taa ki rǎjeti ji bǎe ti. ³⁷ NGa ningǎ, m-gǎr kadi sǎi ngan ka Abirakam; nǎ isi sangi kadi itǎli-mi tadǎ imbati ta lǎm. ³⁸ Mi m-isi m-ǎl nǎ ki m-o rǎ Bai ti, nǎ sǎi ba, isi rai nǎ ki bawsi ǎl sǎsi tǎ.» ³⁹ Ningǎ ilǎi Jǎju ti ǎi nǎ: «Kaje e Abirakam.» ǎ Jǎju ǎl-de ǎ nǎ: «Kin ǎ re sǎi ngan ka Abirakam tǎki rǎjeti ǎ re a rai kilǎ ra Abirakam. ⁴⁰ Mi m-ǎl sǎsi nǎ ki rǎjeti ki m-ingǎ rǎ Luwǎ ti, ningǎ ki basine kin isi sangi kadi itǎli-mi. E kin e kilǎ ki Abirakam ra al jagi. ⁴¹ Sǎi isi rai kilǎ ra bawsi.» Ningǎ ilǎi Jǎju ti ǎi nǎ: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare ba ǎ e Luwǎ.» ⁴² ǎ Jǎju ǎl-de ǎ nǎ: «Kin ǎ re Luwǎ e Bawsi ǎ re a indigi-mi, tadǎ m-teǎ rǎe ti ǎ m-re lo kin ti. E mi wa ǎ m-re ki dǎm al, nǎ e e ǎ ilǎ-m. ⁴³ MBata ri ǎ igǎri me ta lǎm al ǎ? Igǎri al tadǎ asi kadi uri mbisi go ta ti lǎm al. ⁴⁴ Su ǎ e bawsi, ningǎ indigi kadi irai ndigi lǎ bawsi. E dǎw ki e nje tǎl dije lo kilǎ ngirǎ kosi ti lie nu. E a me nǎ ra ti ki rǎjeti nja kare al, tadǎ nǎ ki rǎjeti goto rǎe ti. Kin ǎ re ǎl ta ki ngom ba, e kin ǎ e ta ki osi bǎe ti, tadǎ e nje ngom nim, e baw nǎ ra ki ngom nim. ⁴⁵ Mi ba, mi nje kǎl ta ki rǎjeti ǎ imbati kadi adi-mi mesi. ⁴⁶ Nǎ dansi ti ǎ asi kadi tǎji tǎki m-ra majal ǎ? A kin ǎ re m-ǎl ta ki rǎjeti ǎ, ra ban ǎ imbati kadi-mi mesi ǎ? ⁴⁷ Dǎw ki e ya Luwǎ, a oo ta lǎ Luwǎ, ningǎ sǎi, oi ta lie al, mbata sǎi ya e al.»

Jǎju ǎi ki Abirakam

⁴⁸ Lo kin ti, *Jipi je ǎli Jǎju ǎi nǎ: «E go rǎbe ti kadi j-ǎl j-ǎ nǎ: j dǎw ki *Samari ti, taa ndil ki majal isi mei ti tǎ.» ⁴⁹ ǎ Jǎju ǎl-de ǎ nǎ: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nǎ nǎ kare ki m-o ba, mi m-osi gon Bai, ǎ sǎi imbati kǎsi gonm tǎ par. ⁵⁰ Mi m-isi m-sangi kadi dije ilǎi tǎji dǎm ti al. Dǎw ki isi sangi kadi dije ilǎi tǎji dǎm ti e nǎo, e ǎ a gangi ta kin adi-m. ⁵¹ Ningǎ tǎki rǎjeti, adi m-ǎl sǎsi, dǎw ki tǎl rǎne go ta ti lǎm ba, dǎwe kin a oy al ratata.» ⁵² Lo kin ti nǎo, Jipi je

ǎli-e ǎi nǎ: «Ki ne kin, ji gǎr maji ngata tǎki ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njǎ kǎl ta je ki ta Luwǎ ti ka oyi tǎ, ningǎ j ǎl ǎ nǎ: “Dǎw ki tǎl rǎne go ta ti lǎi ba, dǎwe kin a oy al ratata.” ⁵³ Jitǎ kaje Abirakam ki oy kin a? Taa njǎ kǎl ta ki ta Luwǎ ti ka oyi tǎ! J o rǎi kadi j nǎ ǎ?» ⁵⁴ Ba Jǎju ilǎ-de ti ǎ nǎ: «Kin ǎ re m-tǎji rǎm mi wa ningǎ, e tǎji ki ndae goto. NGa ningǎ, dǎw ki nje kilǎ tǎji dǎm ti e Bai. E ki isi ǎli ta lie ǎi nǎ e Luwǎ lǎsi, ⁵⁵ nǎ igǎri-e al. Mi m-gǎr-e. Kin ǎ re m-ǎl m-ǎ nǎ m-gǎr-e al ǎ, re m-a mi nje ngom tǎ sǎi je be tǎ. Nǎ mi m-gǎr-e, taa m-tǎl rǎm go ta ti lie tǎ. ⁵⁶ Kasi Abirakam ra rǎnǎl ngay mbata indǎ mene ti kadi n-a n-oo ndǎ ki m-a m-re-n. NGa ningǎ oo ndǎ rem, adi rǎe nǎl-e ngay.» ⁵⁷ Lo kin ti, Jipi je dǎji Jǎju ǎi nǎ: «tra bal kuti mi al bǎy ǎ kǎmi oo Abirakam a?» ⁵⁸ ǎ Jǎju ilǎ-de ti ǎ nǎ: «Tǎki rǎjeti, adi m-ǎl sǎsi, kǎte nǎo koji Abirakam ti, “Mi m-isi nǎo.”» ⁵⁹ Lo kin ti nǎo be, kǎi mbal kadi n-tilǎi Jǎju, nǎ ur dǎn kosi je, ǎ teǎ gin kǎy ti lǎ Luwǎ kǎ, aw.

9

Jǎju aji nje kǎm tǎ kare

¹ Loki Jǎju isi indǎ dǎ ningǎ, oo dǎw ki kǎme tǎ lo koje ti nu isi. ² *NJǎ ndo je lie dǎji-e ǎi nǎ: «Nje ndo dije, dǎngǎm ki kǎme tǎ lo koje ti nu kin, kǎme tǎ ǎji-n dǎ majal lie e wa ǎ se, ǎji-n dǎ majal lǎ njǎ koje je ǎ?» ³ ǎ Jǎju ǎl-de ǎ nǎ: «E ta lǎ majal lie al nim, e ta lǎ majal lǎ njǎ koje je al nim, nǎ kǎme tǎ be mba kadi Luwǎ ǎji-n tǎgine taga kadi dije gǎri. ⁴ Dǎkagilo ki kadi tǎ bǎy, sǎbi kadi ji rai kilǎ lǎ dǎw ki nje kilǎ-m, tadǎ lo a ndul ba, lo kadi dǎw a ra kilǎ goto. ⁵ Tǎki mi-n dǎnangi ti ne bǎy, mi kunji ki dǎnangi ti.» ⁶ Loki Jǎju ǎl ta je kin be ba, go ti, tibi man tane nangi, lǎy-n nangi, ǎr gidi kǎm nje kǎm tǎ ti ka kin. ⁷ Ningǎ, ǎl nje kǎm tǎ ǎ nǎ: «Aw itogi kǎmi lo ndogi man ti ki Silowe.» «Silowe» kǎr me nǎ «nje kaw kilǎ». Be ǎ, nje kǎm tǎ aw togi kǎmne loe ti ka kin, ba ta tǎl-e, kǎme oo lo maji. ⁸ NJǎ

gædi kəy je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo kəy ne ti, əli əi nə: «Ma, e kam e dəw ki nje kisi nangi, kəy ne ka kin al a?»
 9 Ningə njé ki nā je əli əi nə: «E darəe e wa.» Ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dəne əl ə nə: «E darəm mi wa.»
 10 NGata ə dəji-e ta əi nə: «Re e i wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?» 11 Ə əl-de ə nə: «Dingəm ki təe nə Jəju ə ləy nangi ər gidi kəm ti, ə əl-m ə nə: “Aw Silowe ti itogi kəmi”, ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.» 12 Ningə dəji-e əi nə: «Dingəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nə: «M-gər al.»

Parisi je dəji ta dingəm ki kəte kəme tə ka kin

13 Lo kin ti, ərri dingəm ki kəte kəme tə ka kin awi sie rə *Parisi je ti.
 14 Ningə, ndəe ti ki Jəju ləy-n nangi ki man tane ər gidi kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndə taa kəə. 15 Ə Parisi je dəji-e ta ki yəde rangi bəy se n-ra ban ə n-oo lo wa? Ə əl-de ə nə: «Jəju ər nangi ki ləy kəmm ti, ə m-aw m-togi kəmm, ə ngəsine kəmm oo lo.» 16 Lo kin ti, Parisi je ki madi əli əi nə: «Dəw ki ra ne kin e dəw ki i rə Luwə ti al, tadə ində kəmne go ndə taa kəə ti al.» Nə njé ki nungi əli əi nə: «Ra ban be ə, dəw ki nje ra majal par a aw ki təgi kadi ra-n ne kəji je ki əti bəl be kin ə?» Be ə, ta kin re ki gangi-naa dande ti.
 17 Ningə təli dəji nje kəm tə ka kin bəy əi nə: «NGa i wa ki dəi, ta ri ə əl də dəw ti ki tē kəmi adi kəmi oo lo kin ə?» Ə nje kəm tə əl ə nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti.» 18 *Jipi je mbati kadi mede tək e dəw ki kəte kəme tə, ə ngəsine dəw tē kəme adi kəme oo lo. Rai biti adi njé koje je rəi. 19 Ə dəji-de ta əi nə: «Dəw kam e ngonsi wa tək rəjeti a? A re e ngonsi wa ə, kəme tə lo koje ti wa a? A re kəme tə lo koje ti ə, ra ban be ə ngəsine kəme oo lo ə?» 20 Ə njé koje je əli əi nə: «Ji gər maji kadi e ngonje wa, taa kəme tə lo koje ti nu tə. 21 Nə ki ərji də kəme ki ngəsine oo lo, ə se nā ə tē kəme adi kəme oo lo wa kin ə, ji gər ne kare me ti al. Ningə e wa təgi gangi ə nə idəji-e, ə a əl ta ki də rəne ti.» 22 NJé koje je əli ta kin be mbata bəl ki bəli

Jipi je. Tadə Jipi je dəi ta naa ti kadi tə dəw ki re əl ə nə Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte bə, səbi tuwe gin kəy kaw-naa ti ləde kə. 23 E mbata kin ə, njé koje je əli əi nə: «E wa təgi gangi ə nə, idəji-e.» 24 Ə Parisi je bari dəw ki kəte kəme tə ka kin adi-e re ki kə joo, ningə əli-e əi nə: «əl ta ki rəjeti, əsi-n gon Luwə. Ji gər kadi dingəm kin e nje ra majal.» 25 Lo kin ti, dingəm ki kəte kəme tə ka kin əl-de ə nə: «E nje ra maji, ə se e nje ra majal wa ka m-gər ne kare me ti al, ne kare ki m-gər maji ən: kəte kəm tə, ningə ngəsine kəmm oo lo.» 26 Ningə təli əli-e əi nə: «E ri ə ra səi ə? Ə ra ban tə ə adi kəmi oo lo ə?» 27 Lo kin ti əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, ə imbati koo ta ləm, ə ra ban ə igei kadi m-təl m-əl səsi bəy ə? Indigi kadi itəli njé ndo je lie tə a?» 28 Loki əl Parisi je ta be bə, əi je taji-e ə əli-e əi nə: «I ə i nje ndo lie, nə je, je njé ndo je lə *Moji. 29 Ji gər kadi Luwə əl ta ki Moji, nə dəw ləi kin, ji gər lo ki tē ti al.» 30 Ə dingəm ka kin əl Parisi je ə nə: «E ne ki əti bəl ngay kadi dəw ki səi, igəri loki tē ti al tə, ə dəwe ka kin taa adi kəmm oo lo. 31 Ji gəri maji kadi dije ki njé ra majal, re əli ta ki Luwə ə, Luwə oo də ta ləde al, nə dəw ki nje bəl Luwə, ki nje təl rəne go ndue ti, Luwə oo də ta lie. 32 Ki mari nu wa kin, ndə kare kadi j-o nə dəw madi ə adi kəm dəw ki tə lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al bəy. 33 Kin ə re dingəm kin i rə Luwə ti al ə, ne madi kare ki asi kadi ra goto.» 34 Lo kin ti, əli-e əi nə: «I dəw ki a me majal ti lo koji ti nu kam ə, ige kadi i ə indo-je ne!» Ba tuwəi-e adi tē taga. 35 Jəju oo kadi tuwəi-e, ə loki inge, dəje ə nə: «I adi mei *NGon dəw a?» 36 Ə əl Jəju ə nə: «Bəbe, NGon dəw ə e na wa əl-m adi tə m-ade mem.» 37 Ningə Jəju əl-e ə nə: «I o-e ki kəmi, e darəe e wa ə isi əli ta kin.» 38 Be ə, dingəm ka kin əl Jəju ə nə: «Bəbe, m-adi mem.» Ba əsi məkəsine nangi nqe ti. 39 Jəju əl-e ə nə: «M-re dənangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kəmde tə, ooi lo, ə kadi njé ki kəmde oo lo, təli njé kəm tə je tə.» 40 Loki Parisi je madi ki ai ki Jəju nqə, ooi də ta ki Jəju əl kin ningə, dəji-e

əi nə: «Je ka je njé kəm tɔ je tɔ a?» ⁴¹ Ө Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re səi njé kəm tɔ je təkɪ rɔjetɪ ə, re majal ləsi a goto, nə təkɪ j-isi-n, ə oi rɔsi kadi kəmsi oo lo kin 6a, majal ləsi to lo tone ti ba.»

10

Kuji ta ki dɔ 6a bati je ti

¹ Jəju əl ə nə: «Təkɪ rɔjetɪ adi m-əl səsi. Kin ə re dəw madi ur go bati je ti ki ta kəy al, nə j bal ki dɔ bɔr ki rəbi ki rangi 6a, dəwe kin e nje 6ogi, e baw kaya. ² Nə dəw ki ur kəy go bati je ti ki ta kəy, e ə e 6a bati je. ³ Nje ngəm ta kəy bati je tɛɛ ta kəy ade, 6a bati je ooi dɔ ndue. Nɪngə 6ar bati je ləne kare kare ki tɔde, tɛɛ sɔde taga. ⁴ Loki tɛɛ ki bati je ləne pəti taga nɪngə, ɔti njiyə nɔde ti, 6a bati je uni goe, tadɔ gəri ndue. ⁵ Bati je a uni go dəw ki rangi al. Re ooi dəw ki rangi 6a, a ayi-naa say kɔ kade ti, tadɔ gəri ndu dije ki rangi al.» ⁶ Jəju əl-de kuji ta kin, nə gəri ne ki əl-de ta dɔ ti kin al. ⁷ Ө təl əl-de 6əy ə nə: «Təkɪ rɔjetɪ, adi m-əl səsi, mi ta kəy bati je. ⁸ Dije pəti ki rəi nɔm ti, əi njé 6ogi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta ləde al*⁸. ⁹ Mi ta kəy, re dəw ur kəy ki rəbi ki rɔm ti 6a, dəwe a ɪngə kaji. A ur kəy nɪm, a tɛɛ nɪm, taa a ɪngə ne kusone nɪm tɔ. ¹⁰ Nje 6ogi re 6a, re mba 6ogi, re mba təl ne, ə re mba tujɪ ne tɔ par. Nə mi, m-re mba kadi dije ɪngəi kaji. Nɪngə kadi e kaji ki to mbar mbar.

¹¹ «Mi 6a bati je ki m-ul bati je maji. Dəw ki ul bati je maji, adi rɔne mbata bati je ləne. ¹² Nə dəw ki e nje ngəm bati je mba kɪngə la par 6i e 6ade al, loki oo jagɪm isi re ki dɔ bati je 6a, iyə bati je ə ay, adi jagɪm re uwə-de je, sane-de je. ¹³ Nje ngəm bati je mbata kɪngə-n la kin ay, tadɔ ne lie e la par ə isi sangi, adi oo lo kadi ɪndə rɔne kɔ ti mbata lə bati je al. Mi, mi 6a bati je ki m-ɪndə kəmm go bati je ti maji. ¹⁴ M-gər bati je ləm, ə bati je ləm gəri-mi tɔ. ¹⁵ Gəri-mi təkɪ Bai gər-m ə mi m-gər-n Bai kin be tɔ. Be ə, m-adi rɔm mbata bati je ləm. ¹⁶ M-aw ki bati je ki rangi nɔɔ 6əy ki əi me kəy ti ne al. Ө

je ka, sɔbi kadi m-re sɔde me kəy ti tɔ. A ooi ndum 6a, a təlɪ ne kul je ki kare ba gin 6ade ti ki kare ba. ¹⁷ Bai ndigim, mbata m-ilə rɔm kɔ kadi tə m-təl m-ɪngə kɪngə ki rangi. ¹⁸ Dəw ki a ɪndə tɔgi dɔm ti kadi m-ilə rɔm kɔ goto. E mi wa ə m-adi ki me ndigɪ ləm. M-aw ki tɔgi kadi m-adi-n nɪm, kadi m-taa-n nɪm. E kin ə e ndu ki m-gər ki rɔ Bai ti.» ¹⁹ Ta lə Jəju kin təl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti 6əy. ²⁰ NGay je dande ti əli əi nə: «NDil ki majal isi mee ti, dɔe a dana al, ə ra ban ə isi oi ta lie ə?» ²¹ Ө njé ki nungɪ əli əi nə: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tɛɛ kəm njé kəm tɔ je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti təkɪ Jəju e NGon Luwə

²² Dəkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tɔr ndu dɔ kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dəkagilo kul ti. ²³ Jəju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomɔ, nati kəy ti lə Luwə. ²⁴ Jipi je iləi-naa gəi gide, nɪngə əli-e əi nə: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangɪ ə? Kin ə re j Kirisi ki Luwə mbəte ə, əl-je wangɪ adi j-o.» ²⁵ Ө Jəju əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, nə ɪmbati kadi ɪtaai ta ləm. Ne je ki m-isi m-ra-de me tɔ Bai ti kin mai najɪ dɔm ti. ²⁶ Nə səi, ɪmbati kadi-mi mesi. ɪmbati tadɔ səi dan bati je ti ləm al. ²⁷ Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, nɪngə əi je uni gom tɔ. ²⁸ M-adi-de kaji ki to bitɪ ki nɔ ti, 6i tade a ti al. Taa dəw ki kadi ɪndə tɔgine taa-n-de jim ti ka goto tɔ. ²⁹ Bai ki nje kadi-m-de aw ki tɔgi dɔ dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ɪndə tɔgi taa-n-de ji Bai ti goto. ³⁰ Je ki Bai je dije ki kare ba.» ³¹ Lo kin ti, Jipi je təlɪ kəi mbal 6əy kadi n-tɪləi Jəju n-təlɪ-e. ³² Ө Jəju əl-de ə nə: «M-ra ne je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tɔgi ki j rɔ Bai ti, nga e ki ra ə igei kadi ɪtɪləi-mi ki mbal ɪtɪlɪ-mi ki mbae ə?» ³³ Ө Jipi je əli-e əi nə: «E mbata ne maji ki ɪra ə ji ge kadi ji tɪləi ki mbal ji tɔli al, nə e ki mbata ta ki mal. Tadɔ j ki j dəw kare par əl ə nə j Luwə*³³.» ³⁴ Jəju əl-de ə nə: «Luwə əl me ndu-kun ti ləsi ə

nə: «Mi m-əl səsi, səi luwə je». ³⁵ Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə bar-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi dəw asi tōgi buji ta lə Luwə al. ³⁶ Mi, e Luwə ə mbəti-m, ilə-m dənangi ti, ə m-əl-n m-ə nə mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nə se mi nā ə m-əl m-ə nə mi NGon Luwə wa 6a, mi nje kəl ta ki mal dō tō Luwə ti, kin e mba ri ə? ³⁷ Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tə adi-mi mesi al! ³⁸ A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesi al ka, adi mesi kilə je ki m-ra-de ka kin ndəy taa. Adi mesi kadi igəri təkə Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti tō.» ³⁹ Lo kin ti, sangi rəbi nja kare 6əy kadi n-uwəi Jəju, nə tēg mbode ti aw.

⁴⁰ Jəju təl aw gidi ba Jurde ti, lo ti ki kəte Jə ra dije batəm ti. Jəju aw isi loe ti kin nōq. ⁴¹ Dije ngay awi rəe ti, ningə əli-naa əi nə: «Jə ra ne madi kare ki əti 6əl al, nə ne je pəti ki əl əji-n dō dīgəm kin e ne je ki rəjeti.» ⁴² Lo kin ti nōq be dije ngay adi mede Jəju.

11

Ki Lajar lo koy ti

¹ Dīgəm kare ki nje moy e nōq, təe nə Lajar. Isi me 6e ti ki Bətani ki e ngon 6e lə Mari əi ki ngokone Marti. ² E darə Mari wa kin ə a oy yibi ki əti maji nja Bəbe ti nim, bər njae ki bisi dəne nim. NGa ningə e ngokəe Lajar ə rəe to-e. ³ NGakonaa je ki dəne ki joo kin iləi dəw madi ade aw əl Jəju ə nə: «Bəbe, basa madi e moy.» ⁴ Loki Jəju oo ta kin ningə əl ə nə: «Moy lə Lajar kin a təl-e al, nə e moy ki re kadi tōji tōgi Luwə, taa kadi dije iləi tōji dəm ti mi NGon Luwə tō.» ⁵ Jəju ndigi Marti əi ki ngokəe Mari, taa ndigi Lajar tō. ⁶ Jəju oo maji kadi Lajar e moy, nə isi lo ti ki isi ti kin ba ndō joo 6əy. ⁷ Go ti, əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji təli j-awi Jude ti gogi.» ⁸ Ə *Njé ndo je lie əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ndō ngay al ne 6əy ə *Jipi je sangi kadi n-tiləi-ni ki mbal n-təli-ni ka kin ə, ige kadi itəl aw Jude ti 6əy a?» ⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «NGan kadi e dōgi gide joo me kadi ti ki kare. Ningə kin ə re dəw njiyə kada ə a osi al, tadō

oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondə ə a osi, tadō oo lo maji al.» ¹¹ Go ta ti kin, Jəju ilə ta ki rangi dō ti ə nə: «Madije Lajar to 6i, ningə m-a m-aw kadi m-ndəl-e.» ¹² Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Bəbe, re e 6i ə to ə a ndəl 6əy.» ¹³ Jəju əl ta lə koy Lajar, nə njé ndo je ooi təkə e ta lə 6i ki kare. ¹⁴ Ə Jəju əl-de ay njay ə nə: «Lajar oy. ¹⁵ NGa ningə ki əji dəsi, rəm nəl-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi tə səi je adii-mi mesi. Ba ki ne kin, adi j-awi dəe ti.» ¹⁶ Ə Tomasi ki isi 6ari-e «NDingə» əl ndəgi njé ndo je ə nə: «J-əi ka adi j-awi sie tə j-oyi sie.»

Jəju e nje kadi dije təli isi ki dode taa

¹⁷ Loki Jəju re tēg Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndō sō ngata. ¹⁸ Bətani e 6asi ki Jorijaləm, asi kulə mətər mitə be par, ¹⁹ adi *Jipi je ngay rəi rə Marti ti əi ki Mari kadi səli mede əji-n dō koy lə ngokode. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jəju a re nōq, j aw tilə kəme, ningə Mari taa isi yəne nangi me kəy ti. ²¹ Marti ki aw tilə kəm Jəju, əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə re j səje ne ə re ngokom a oy al. ²² Nə ki ne wa kin ka m-gər kadi ne je pəti ki idəji Luwə ə a adi.» ²³ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGokəi a j lo koy ti.» ²⁴ Ningə Marti ile ti ə nə: «E ki rəjeti, m-gər kadi ndō ki njé koy je a j taa lo koy ti dōbəy ndō ti ə, Lajar a j taa lo koy ti tō*.» ²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Mi nje kadi dije j taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dode taa. Dəw ki adi-m mene, re oy mindi ka, a təl isi ki dəne taa. ²⁶ NGa ningə, dəw ki isi ki dəne taa, ə adi-m mene 6a, dəwe kin a oy al ratata. M-dəji se oo be wa?» ²⁷ Ba Marti ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, m-adi mem təkə j ə j Kirisi ki Luwə mbəte, j ə j NGon lə Luwə, j ə j dəw ki səbi kadi a re dənangi ti.»

Jəju nō mbata koy lə Lajar

²⁸ Go ta ti ki Marti əl kin 6a, əti aw 6ar ngokone Mari, əl-e ta nangi yəgirə be ə nə: «Nje ndo dije a nōq, ə isi dəji kadi aw.» ²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ə j taa kalangi aw ki rə Jəju ti. ³⁰ Jəju ur me 6e ti al 6əy, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kəte ka kin 6əy. ³¹ *Jipi je ki isi me kəy ti ki Mari, isi səli mee,

✧ 11:24 Daniyəl 12.2

loki ooi-e j̄ taa kalangi, tee taga, ooi ə nə isi aw ki dɔ badi ti kadi nɔ wa, adi j̄i taai goe ti. ³² Loki Mari aw tee lo ti ki Jəju a ti, ə oo Jəju ɓa, osi nangi njae ti, ningə əl-e ə nə: «Babe, kin ə re j̄ saje ne ə re ngokom a oy al.» ³³ Loki Jəju oo kadi Mari isi nɔ, taa Jipi je ki j̄i goe ti ka isi noi tɔ ɓa, mee ur made, taa ndile isi nangi al tɔ. ³⁴ Ə daji-de ə nə: «ɪl̄ai-e ra be ə?» Ba əli-e əi nə: «Babe, ire ə a o.» ³⁵ Lo kin ti, Jəju nɔ. ³⁶ Ə Jipi je əli əi nə: «Oi taji ki taji ndigi ki ndige kin.» ³⁷ Nə njé ki nunḡi əli əi nə: «Tee kəm nje kəm tɔ, nga ra ban ə asi kadi ɔgi Lajar koy al tɔy?»

Jəju adi Lajar j̄ lo koy ti

³⁸ Lo kin ti, me Jəju təl ur made kur ki rangi ɓəy, adi ɔti aw ki dɔ badi ti. Ningə e bole mbal ə indəi mbal made utii tae. ³⁹ Jəju əl-de ə nə: «Ɔri mbal kin kɔ», nə Marti ki konan nje goto əl Jəju ə nə: «Babe, ra ndɔ sɔ ngata, adi a əti.» ⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əli m-ə nə ri ə? M-əli m-ə nə re adi mei ə a o tɔgi Luwə.» ⁴¹ Lo kin ti, ɔri mbal kɔ, ə Jəju un kəmne ki taa ningə əl ə nə: «Bai, m-ra-i oyo tək̄i o dɔ ndum. ⁴² M-gər kadi ta je ki m-isi m-əl səi kin o dɔ ndum dɔrɔ, nə m-əl ta kin be mbata kosi dije ki gəi gidim kin, kadi adi-mi mede tək̄i e j̄ ə ilə-m.» ⁴³ Go ta ti kin ɓa, Jəju un ndune ki taa əl ta ki tɔgine ə nə: «Lajar, itee taga!» ⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo tee taga. Jie je ki njae je e ki ragi ki ta kibi, taa ta kəme e ki dole ki kibi tɔ. Ə Jəju əl-de ə nə: «ɪtuti-e, ə iyəi-e adi aw.»

Dije dɔi ta naa ti kadi n-təli Jəju (Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ *Jipi je ngay ki awi rɔ Mari ti, ə ooi ne ki Jəju ra, adi mede Jəju. ⁴⁶ Nə njé ki n̄a je awi ingəi *Parisi je, əli-de ne ki Jəju ra. ⁴⁷ Lo kin ti, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je, ɔsi dɔ njé gangi ta je lə Jipi je naa ti, ningə daji-naa əi nə: «E ri dana ə kadi ji rai ə? Dingəm kin ra ne je ki əti ɓəl ɓəl ngay!» ⁴⁸ Kin ə re j-iyəi-e j-adi ra ne je ləne kin ki nɔne ti ə, dije pəti a adie mede, ningə dije ki Rom ti a rəi kadi tuji kəy lə Luwə, taa a tuji gin ɓe ləje tɔ!» ⁴⁹ Ə Kayipi ki e ki kare dan njé kun

dɔ Jipi je ti, ki ɓale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, un ta əl-de ə nə: «ɪgəri ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!» ⁵⁰ Iməri ta maji oi! E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi, ə gin ɓe ki tae ba ingə tuji al.» ⁵¹ NGa ningə e ta ki Kayipi wa ɓa əl ki dɔne al, nə tək̄i ɓale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, Luwə ində ta tae ti adi ilə mbee kəte tək̄i sɔbi kadi Jəju a oy mbata lə gin ɓe lə Jipi je. ⁵² Ningə a oy mbata lə gin ɓe lə Jipi je par al, nə a oy mba kadi kaw-n ngan lə Luwə ki sanəi-naa ki lo je dangi dangi kin kadi təli gin dije ki kare ba. ⁵³ I dɔ ndɔe ti nɔɔ kin, njé kun dɔ Jipi je uni ndude kadi n-təli Jəju. ⁵⁴ E be ə, Jəju ində nganḡi njiyə taga ta kəm Jipi je ti. Ɔr rone aw ɓasi kadi dilə lo ti, me ngon ɓe ti ki ɓari-e Epirayim. Aw isi ti nɔɔ ki njé ndo je ləne.

⁵⁵ Dəkagilo ra nay lə Jipi je ki ɓari-e Paki e ɓasi, adi dije ngay awi Jorijaləm ti kəte nɔ ti kadi tə rai ne je ki go kuje ti ləde əi Jipi je kadi Luwə oo-n-de tɔ dije ki kanji majal. ⁵⁶ Dije ka kin əi gin kəy ti lə Luwə, ningə isi sangi Jəju, ə daji-naa ta dande ti əi nə: «Mər ta ləsi e ri ə? Kadi a re lo ra nay ti al a?» ⁵⁷ Ne kare ɓa, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dəw madi oo lo ki Jəju e ti ɓa, kadi əl-de adi n-awi n-uwəi-e.

12

Mari buki yibi ki əti maji nja Jəju ti (Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)

¹ NDɔ mehe kəte nɔ ra nay Paki ti, Jəju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndɔ ki ade j̄ taa lo koy ti. ² Lo kin ti nɔɔ, rai ne kuso ki tɔ Jəju. Marti ə e nje kadi-de ne kuso, ningə Lajar e ki kare dan njé kisi ta ne kuso ti ki Jəju. ³ Mari un yibi ki rai ki man kagi ki ɓari-e nar, a rosi ngon ku be, buki nja Jəju ti, ningə go ti, ɓər njae ki bisi dɔne. E yibi nar dɔrɔe ki gate e ngay. Baye taa me kəy. ⁴ Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju, e ki a un dɔ Jəju, əl ə nə: ⁵ «MBar i ə e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo

kilə ti ki ndo bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ə?»⁶ Judasi əl ta kin be mba to ba ta lə njé ndoo je to rəe al, nə mbata e nje bogi. E ə bəlla e jie ti, adi isi bogi la ki isi buki me ti ndəy ndəy.⁷ Nə Jəju əl ə nə: «İyəi Mari jəke! Ra ne kin be nginə-n ndo ki kadi darəm a aw-n bada.⁸ Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nq ti al.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Lajar

⁹ Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jəju e Bətani ti, adi rəi. Ningə rəi mbata lə Jəju par al, nə rəi mba koo Lajar ki Jəju ade j taa lo koy ti ka kin tə.¹⁰ E be ə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-təli Lajar kə,¹¹ mbata e ta lie ə ra adi Jipi je ngay iyəi-de ə adi mede Jəju.

Jəju ur me be ti ki Jorijaləm ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)

¹² Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rəi Jorijaləm, ooi kadi Jəju isi re Jorijaləm,¹³ ə oyi baji tan je, ə tēēi taga gidə be ti, awi tilə kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki də Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine də dəw ti ki re ki tə Bəbe, kadi Luwə ində jine də ngar ti lə *Isirayəl je!»¹⁴ Jəju ingə ngon koro, ningə al isi dəe ti təkə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁵ «İbəl al, be bo *Siyo!

İgo lo o, ngar ləi isi re,
İsi də ngon koro ti.✧»

¹⁶ Dəsay ba, njé ndo je lie gəri me ne je ki isi rai kin al, nə loki dije isi iləi təji də Jəju ti ngata ba kadi mede ole də ti təkə makitibi lə Luwə əl ta lie kadi ne kin a ra ne dəe ti be. Ningə e nee ka ə isi ra ne dəe ti kin.

¹⁷ Dije ngay ki ndo ki əi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tēē bada, dan njé koy je ti, mai naji lie.¹⁸ Ningə e naji ki ma ləde kin ə ra adi kosi dije awi tiləi kəme, tadə ooi kadi ra ne kəji ki əti bəl ngay kin.¹⁹ Lo kin ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nə: «Oi to ki taga ta kəmsi

ti ne kadi asi ra ne madi al; dije pəti buki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

²⁰ Girəki je madi əi dan dije ti ki rəi Jorijaləm lo ra nay ti kadi əsi məkəside nangi nq Luwə ti.²¹ Girəki je ka kin rəi bəsi rə Pilipi ti ki e dəw ki ngon be ti ki Bətisayda ki Galile ti, dəji-e əi nə: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.»²² Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indəi rəde naa ti joo pu awi əli Jəju.²³ Jəju ilə-de ti ə nə: «Ki ne kin ba, ndo asi kadi Luwə təji təgim mi *NGon dəw ki taga ngata.²⁴ Ningə ki rəjetə, adi m-əl səsi, kə ko ki kare ki osi nangi kin re oy al ə, a to ki karne ba par, a re oy tə ba, a tēē ki kə ko je ki rangi ngay.²⁵ Dəw ki ndigi koo maji rəne, a tji tae, nə dəw ki iyə ta koo maji rəne dənangi ti ne, a ngəm rəne kadi kaji ki bitə ki nq ti.²⁶ Kin ə re dəw madi ge ra kilə bəə ləm ba, səbi kadi un gom, nga ningə nje kilə bəə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-j ti. Dəw ki nje ra kilə bəə ləm, Bai Luwə a əsi gone.»

Jəju əl ta ki də koyne ti

²⁷ Jəju əl ə nə: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nə: “Bai, aji-m ta də kadi ti ki nga ki a re dəm ti kin a?” NGa e mbata də kadi wa kin ə m-re bitə m-tēē-n ne kin.²⁸ Bai, itəji adi dije gəri təba ləi.» Ningə ndu dəw ba j ki dərə ti ə nə: «M-adi dije gəri tə ba ləm ngata, nə m-a m-adi-de gəri bəy.»²⁹ Kosi dije ki ai loe ti nq ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nə: «E ndi ə ndangi ne.» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «Malayka kare ə əl-e ta.»³⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDu ta ki ba ə oi kin tēē mbata ləm mi al, nə tēē ki mbata ləsi səi je.³¹ Ki ne kin, e dəkagilo ki kadi Luwə a gangi-n ta də dije ti ki dənangi ti ne ngata, e dəkagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal ki isi ində təgine də dije ti ki dənangi ti ne, ile gidə lo ti kə ngata.³² NGa ningə mi, ndo ki dije a bəi-mi taa də kagi-dəsi ti kin ba, m-a m-ndər dije pəti ki rəm ti.»³³ Me ta ti kin, Jəju təji kadi gəri se go rəbi ki ban ə a

oy-n wa?. ³⁴ Ə kosi je əli-e əi nə: «J-ingə me makitibi ndu-kun je ti ləje təkiri Kirisi ki e dəw ki Luwə mbate, a isi biti kinə nənə ti bi a oy al[☆], nga ra ban be ə j əl ə nə: “Səbi kadi a bəi NGon dəw taa də kagi-dəsi ti ə?” Ə NGon dəw ə wa kin e nā dana ə?» ³⁵ Ba Jəju əl-de ə nə: «Kunji e dansi ti ne dəkagilo ndəy bəy. Ningə kadi injiyəi ki nəsiti ti loki kunji isijə unji dəsiti ti kin, kadi tə til ingə səsi də rəbi ti al. Tadə dəw ki njiyə me til ti, gər lo ki isijə aw ti al. ³⁶ Dəkagilo ki kunji e səsi kin bə, adi mesijə kunji, kadi tə itəli dije ki me kunji ti.» Loki Jəju əl-de ta be ningə, əti aw bəy rəne say ta kəmdə ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

³⁷ Jəju ra ne kəji je ki əti bəl bəl ta kəm *Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede. ³⁸ E kin təji ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

«Bəbe, nā ə taa ta ki tē taje ti osi mbide ti kin ə?

E nā je ə Bəbe təji-de təgine ə[☆]?»

³⁹ Ningə darə Ejay ə wa təl a nōq or gin ne ki asijə kadi mede al ə nə:

⁴⁰ «Luwə tə kəmdə,

Kadi tə ooi lo al,

Adi mede ngə ngororo,

Kadi tə gəri ne madi kare al,

Kadi tə təli kəmdə rə Luwə ti al,

Nə tə Luwə j əji-de.[☆]»

⁴¹ Ejay əl ta kin be mbata kunji Jəju ki oo kəte nu ə əl-n ta dəe ti.

⁴² Ne kare bə, dan njə kun də Jipi je ti wa kin, ngay je adi mede Jəju, nə mbati kəli ki taga mbata lə *Parisi je ki kadi a tuwəi-de kə gin kəy kaw-naa ti ləde əi Jipi je[☆]. ⁴³ Oi maji ngay kadi dije ə pitijə-de ə e soti itə kadi Luwə ə pitijə-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

⁴⁴ Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dəw ki adi-m mene bə, e mi ə adi-m mene al, nə e nje kilə-m ə ade mene;

⁴⁵ ningə dəw ki oo-m ə, oo nje kilə-m tə. ⁴⁶ Mi, mi kunji, ə m-re dənangi ti ne mba kadi dəw ki adi-m mene bə,

dəwe njiyə me til ti al. ⁴⁷ Kin ə re ta ləm osi mbi dəw ti, ə dəwe ra-n kilə al ə, e mi bə m-gangi ta dəe ti al, tadə m-re dənangi ti ne kadi m-əji dije bi kadi

m-gangi ta dəde ti al. ⁴⁸ Dəw ki mbati-m nim, taa ta ləm al nim ə, aw ki nje gangi ta dəne ti ngata. Tadə e ne je ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dəe ti dəbəy ndə ti. ⁴⁹ Təki rəjeti, m-əl ta ki də rəm al, nə e Bai ki nje kilə-m ə adi-m ndu je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim. ⁵⁰ NGa ningə, m-gər kadi ndu ki Luwə adi kin ə, e nje re ki kəji ki biti ki nq ti. Ta je ki m-əl, m-əl-de təkiri Bai əl-m.»

13

Jəju togijə nja njə ndo je ləne

¹ Kəte nq ra nay Paki ti, Jəju gər kadi ndə re nga kadi tə iyə dənangi ə aw rə Bawne ti. Jəju ki ndigijə njə ki yəne je ki dənangi ti ne mari nu, ndigijə-de biti kadi təl tae. ² Jəju əi ki njə ndo je ləne isijə ta ne kuso ti lo sələ. Ningə dəkagiloe ti kin, su ində ta ga kulə Jəju jijə njə bə je ti me Judasi ti ki ngon lə Simq Isikariyoti ngata. ³ Jəju wa ki dəne gər kadi Bawne Luwə ilə ne je pətijəne ti, ningə gər təkiri n-ijə rəe ti ə n-re, adi n-a n-təl n-aw rəe ti gogijə. ⁴ Jəju jijə taa ta ne kuso ti, or kibijə ləne ki ilə də made ti, bə un ta kibijə də-n bədine. ⁵ Go ti, mbəl man me ne ti, bə ilə rəne togijə nja njə ndo je ləne, ə bər njade ki ta kibijə kəte də-n bədine ka kin. ⁶ Loki Jəju re tē də Simq Piyər ti bə, Simq Piyər əl-e ə nə: «Bəbe, jijə kadi itogijə njam a?» ⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki m-isijə m-ra kin, ta jijə naa ti ne igər al, nə a gər mee ki bəy ti.» ⁸ Bə ka Piyər əl Jəju ə nə: «Jagijə jijə togijə njam al.» Ə Jəju ilə ti ə nə: «Kin ə re m-togijə njay al bə, ne madi ki bəw-je naa ti səi goto.» ⁹ Ningə Piyər əl ə nə: «Bəbe, re e bə bə, itogijə njam par al, nə kadi itogijə jim je, ki dəm je tə.» ¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ndogijə man, aw ki ndoo togijə njane par, bi rəe je pətijə al, tadə ndəgijə rəe je ay njay. NGa ningə səi je, rəsi ay njay, nə e dije pətijə bə rəde ay, al bəy tə.» ¹¹ Lo kin ti, Jəju gər dəw ki a ule jijə njə bə je ti, ə əl-n ə nə: «E səi pətijə bə rəsi ay, al.» ¹² Loki Jəju togijə njade gine gangijə ningə, un kibijə ləne ilə rəne ti, ə təl aw isijə ta ne kuso ti gogijə, bə əl-de ə nə: «Təgəri me ne ki m-ra səsi kin a? ¹³ Isijə

bari-mi NJe ndo dije je, Babe je, ningə e go rəbe ti, tadə e mi ə wa. ¹⁴ NGA ningə re mi ki mi NJe ndo dije je, mi Babe je ə m-togi njasi ningə, səi ka səbi kadi itogi njanaa ki yo je ki ne je tə. ¹⁵ E ne ə m-əji səsi, kadi səi ka indaji, irai təkə m-ra səsi kin be tə. ¹⁶ Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, bəə itə bane al, taa ngon nje kaw kilə itə nje kile al tə. ¹⁷ Təkə igəri ngata kin ə, irai kile ə, rəsi a nəl səsi ngay. ¹⁸ E səi pəti ba m-isi m-əl ta ləsi al; m-gər dije ki m-mbəti-de. NGA ningə, səbi kadi ta ki makitibi lə Luwə əl kin ra ne. Makitibi əl ə nə: “Dəw ki isi uso səm ne, tu gajine əsi-m.” ¹⁹ M-əl səsi ta kin basine, kadi tə ndə ki ne a ra ne ba, igəri təkə “Mi NJe kisi noq.” ²⁰ Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki uwə dəw ki m-ile ki rəne ti, uwə-m ki rəne ti, ə dəw ki uwə-m ki rəne ti, uwə nje kilə-m ki rəne ti tə.»

Jəju əl təkə Judasi a un dəne
(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21; Lk 22.21-23)

²¹ Go ta je ti kin, ndil Jəju isi nangi al, adi ta tē tae ti ki taga ə nə: «Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, njé ndo je lie goi kəm-naa, ningə dəji-naa se nā dana ə isi əl ta lie wa. ²³ Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dəw ki Jəju ndige, isi kadi Jəju ti basi. ²⁴ Ə Simo Piyər ra ne yəgiri nangi əl-e-n kadi dəji Jəju se isi əl ta lə nā dana wa. ²⁵ NJe ndo ka kin əy ki də Jəju ti, ningə dəje ə nə: «Babe, dəwe e nā ə?» ²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E dəw ki m-a m-ade mapa ki m-gangi, m-ilə me tayı ti kin.» Ningə Jəju gangi mapa ilə me tayı ti, adi Judasi ki ngon lə Simo Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa ka kin taa par ə, *Satə ur mee ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!» ²⁸ Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dəw ki kadi gər se mba ri ə əl-e ta kin be wa goto. ²⁹ Tə ka ki Judasi e-n nje koti bəl la ka kin, ngay je ooi təkə Jəju dəje kadi aw ndogi ne ki kadi n-rai nay Paki, ə se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jəju ade ka kin taa par ə tē taga. Də kade ti kin, lo

ndul ngata. ³¹ Loki Judasi tē ba, Jəju əl ə nə: «Ki basine kin, dije iləi təji dəm ti mi *NGon dəw, ningə mi NGon dəw m-ra m-adi dije iləi təji də Luwə ti tə. ³² Kin ə re m-ra m-adi dije iləi təji də Luwə ti ba, Luwə wa ki dəne a adi dije iləi təji dəm ti mi NGon dəw tə. NGA ningə e ne ki a ra ne basine. ³³ NGA nje, mi səsi ne, naa ti dəkagilo ki ndəy be par. A sangi-mi, ningə təkə m-əl-n *Jipi je, m-əl səsi bəne tə təkə: “Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.” ³⁴ M-adi səsi ndu-kun ki sigi ki e ta kadi indiginaa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indiginaa dansi ti ki yo je ki ne je təkə mi m-ndigi-n səsi kin be tə. ³⁵ Kin ə re indiginaa dansi ti ki yo je ki ne je ba, dije pəti a gəri təkə səi njé ndo je ləm.»

Jəju əl təkə Piyər a naji ta gər-ne
(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simo Piyər dəji Jəju ə nə: «Babe, a aw ra ə?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi un gom ki basine kin al, nə a un gom ki bəy ti.» ³⁷ Ba Piyər dəji Jəju ə nə: «Babe, mba ri ə m-a m-asi kadi m-un goi ki basine kin al ə? Mi basi ngay kadi m-ilə rəm kə mbata ləi!» ³⁸ Lo kin ti, Jəju ilə Piyər ti ə nə: «Adi jə basi ngay kadi ilə roi kə mbata ləm wa ta? Təkə rəjeti, adi m-əli, kunə kinjə noq al bəy ə, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.»

14

Jəju e rəbi ki kaw ki rə Luwə ti

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Səbi kadi mesi bəl al, adi mesi Luwə, ə adimi mesi tə. ² Me bə ti lə Bai, kəy je e ngay noq. Kin ə re e ne ki rəjeti al ə, re m-a m-əl səsi, tadə m-aw kadi m-ində də lo dana mbata ti ləsi. ³ Loki m-aw, ə m-ində də lo dana gine gangi ningə, m-a m-təl tə m-re kadi m-əy səsi, m-aw səsi rəm ti, kadi tə lo ki mi ti, səi ka səi ti tə. ⁴ Səi, igəri rəbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw ti.» ⁵ Lo kin ti, Tomasi əl Jəju ə nə: «Babe, ji gər lo ki isi aw ti al tə, ə ra ban be ə j-a ji gər rəbi ki kaw ti ə?» ⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki də taa. Rəbi

ki rangi ki kadi dāw asi kaw-n rō Bai Luwə ti goto. ⁷ Re igəri-mi 6a, a igəri Bai tō. NGa ningə, tēki j-a-n ne wa kin, igəri-e nim, oi-e nim tō.» ⁸ Ningə Pilipi əl Jəju ə nə: «Babe, itōji-je Bawje Luwə adi j-o-e par ə, e wa kin asi-je naki.» ⁹ Ə Jəju ile ti ə nə: «Pilipi, e mari nu ba ə m-a səsi ne kin ka igər-m al bəy a? Dəw ki oo-m 6a, oo Bai Luwə tō. Ra ban be ə əl ə nə: “Itōji-je Bawje Luwə adi j-o-e?” ¹⁰ O tə ta ki rōjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-əl səsi kin, e mi wa ki dōm 6a m-isi m-əl al; e Bai ki isi mem ti ə isi ra kilə je ləne. ¹¹ Adi-mi mesi tēki mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti tō kin. A re adi-mi mesi dō ta je ti ki m-isi m-əl al ə, kilə ra je lə Luwə ki oi ki kəmsi kin yo ə, adii mesi ndəy. ¹² Tēki rōjeti, adi m-əl səsi, dəw ki adi-m mene 6a, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tō. A ra ne je ki əti bəl ngay bəy, mbata mi m-isi m-aw rō Bai ti. ¹³ NGa ningə, ne je pəti ki idəji me tōm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije iləi tōji dō Bai Luwə ti. ¹⁴ Kin ə re idəji ne madi me tōm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi.»

Jəju un ndune kadi n-a n-ilə ki NDil Luwə

¹⁵ Jəju ilə ta ki rangi dō ti bəy ə nə: «Kin ə re indigi-mi ə, a tēli rōsi go ndukun je ti ləm. ¹⁶ Ningə mi, m-a m-dəji Bai Luwə kadi ilə ki NJe ra səsi ki rangi, ki a isi səsi biti ki nō ti. ¹⁷ E ə e NDil ki nje ra ne ki rōjeti, ki dije ki dōnangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al, tadō ooi-e al, taa gəri-e al tō, nə səi je, igəri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesi ti tō. ¹⁸ M-a m-iyə səsi ki karsi tə ngan kal je be al, nə m-a m-təl kadi m-re rōsi ti. ¹⁹ Nay ngay al kadi dije ki dōnangi ti ne a ooi-mi al ratata, nə səi je, a oi-mi, tadō m-isi ki dōm taa, taa səi je ka a isi ki dōsi taa tō. ²⁰ NDəe ti kin ə, a oi kadi mi me Bai ti, ningə səi, səi mem ti, ə mi, mi mesi ti tō. ²¹ Dəw ki nje ndigi-m, e dəw ki ngəm go ndukun je ləm maji nim, təl rōne go ti nim. Bai a ndigi dəw ki nje ndigi-m, ningə mi ka m-a m-ndige tō, taa m-a m-tōje rōm ki taga kadi gər-m tō.» ²² Judi (ki Judasi

Isikariyoti al) əl Jəju ə nə: «Babe, ra ban be ə je par ə a tōji-je rōi ki taga kadi ji gər-i, bi a tōji rōi ki taga kadi ndəgi dije ki dōnangi ti ne kin gəri-ni al ə?» ²³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ndigi-m ə, a ngəm go ta je ləm. Bai a ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rōe ti, j-a j-ində be naa ti sie. ²⁴ Dəw ki ndigi-m al, təl rōne go ta je ti ləm al. Ta je ki isi tē tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dōm al, nə e ta je ki j rō Bai ti ki nje kilə-m. ²⁵ M-əl səsi ta je kin dōkagilo ki mi səsi naa ti ne bəy kin. ²⁶ NJe ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me tōm ti kin, a ndo səsi ne je pəti, taa a ole mesi dō ne je ti pəti ki m-əl səsi tō. ²⁷ M-iyə lapiya m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi tēki dije ki dōnangi ti ne adii səsi al. Adi mesi osi nangi, iḃəli al. ²⁸ Oi tē tam ti m-əl m-ə nə: “M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rōsi ti”. Ningə kin ə re indigi-mi ə, a irai rōnəl dō kaw ti ki m-isi m-aw rō Bai ti, tadō e, e ki bo itə-m. ²⁹ M-əl səsi ta kin basine, kəte taa kadi ne je rai ne, kadi tə loki a rai ne 6a, adii mesi. ³⁰ M-a m-əl səsi ta gogi al ngata, tadō, nje majal ki isi ində tōgine dō dije ti ki dōnangi ti ne, re. Ningə e aw ki tōgi madi dōm ti al, ³¹ nə a ingə ta rəbi kadi ra adi dije gəri tēki m-ndigi Bai, ə m-ra ne je tēki Bai dəji-m kadi m-ra. II taa lo kin ti adi j-awi.»

15

Jəju e kagi nju ki rōjeti

¹ Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rōjeti, ningə Bai e 6a nje ndər nju tō. ² Baji nju ki j rōm ti, ə andi al ə, Bai a tige kō, nə e ki andi maji 6a, a tīgə ngan bajie je ki majal kō kadi andi ki kəte dō made ti. ³ Ningə səi, ne ndo ki m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata. ⁴ Ə re uwəi rōsi rōm ti ngə 6a, mi m-a m-uwə səsi rōm ti ngə tō. NGa ningə, tē ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai ne madi ki kanji kadi uwəi rōsi rōm ti, al tō. ⁵ Mi kagi nju, ə səi bajim je tō. Dəw ki uwə rōne rōm ti ngə, ə mi m-uwe rōm ti tō 6a, a ra ne je ki maji maji ngay, tadō a asi kadi irai ne madi ki

maji kanjim al. ⁶ Dəw ki uwə rəne nga rəm ti al, a iləi-e kə gidi lo ti tə baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kəi-de kadi buki-de poro kadi oi por kə. ⁷ Kin ə re uwəi rəsi rəm ti nga, ə ta ləm isi mesi ti tə ba, idəji ne ki indigi ə a ingəi. ⁸ Ne ki a ra kadi dije iləi təji də Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki dənnaa ti, dənnaa ti nim, kadi itəji təkəi səi njé ndo je ləm ki rəjeti nim tə. ⁹ Mi m-ndigi səsi təkəi Bai ndigi-m be tə. NGA ningə, maji kadi ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi. ¹⁰ Kin ə re itəli rəsi go ndu-kun je ti ləm ə, a ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi, təkəi m-təl-n rəm go ndu-kun je ti lə Bai Luwə, ə m-a-n də njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tə.

¹¹ «M-əl səsi ta je kin be mba kadi rənəl ki mem ti e rənəl ləsi tə, ningə kadi rənəl ləsi e rənəl ki asi-naa tapi. ¹² *NDu-kun ləm ə to kin: Indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, təkəi m-ndigin səsi kin be tə. ¹³ Kin ə re dəw un rəne ilə kə mbata lə madine je ə, ne madi ki rangi ki kadi a ra, təji-n ndigi-naa ki itə e kin goto ngata. ¹⁴ Kin ə re irai ne ki m-dəji səsi kadi irai ba, səi madim je. ¹⁵ M-əbar səsi bəə kilə je al ratata, tadə bəə kilə gər ne ki bəe isi ra al. NGA ningə mi, m-əbar səsi madim je, mbata m-adi səi igəri ne je pəti ki m-ingə rə Bai Luwə ti. ¹⁶ E səi je ba imbəti-mi al, nə e mi ə m-mbəti səsi. Ningə, m-adi səsi kilə kadi awi, irai kilə je ki maji maji, ki a to ratata. Ba lo kin ti, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki təm. ¹⁷ Ne kare ki m-dəji səsi, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki dənangi ti ne, mede majal ki Jəju əi ki njé ndo je ləne

¹⁸ Jəju əl bəy ə nə: «Kin ə re dije ki dənangi ti ne əsi səsi ta ə, kadi igər təkəi e mi ə əsi-mi ta kəte nəsi ti. ¹⁹ NGA ningə, kin ə re səi uwəi ki dije ki dənangi ti ne ba, re dije ki dənangi ti ne a ndigi səsi; nə ki ne kin, səi uwəi səde al, tadə m-mbəti səsi, m-təe səsi kə dande ti. Ningə e mbata kin ə, əsi

səsi ta. ²⁰ Ə adi mesi ole də ta ti ki m-əl səsi kəte m-ə nə: “Bəə itə bane al” kin. Kin ə re adi-mi kə ba, a adi səsi kə tə, a re təli rəde go ta ti ləm ba, a təli rəde go ta ti ləsi tə. ²¹ Ki ne kin, a adi səsi kə mbata ləm, tadə gəri dəw ki nje kilə-m al. ²² Kin ə re m-re al, re m-əl-de ta al ə, re dəw a tidə majal je ləde dəde ti al; nə ki ne kin, lo kadi a əli əi nə: “Gər ə ji gər al,” kadi dəw iyə-n go majal je ləde kə goto. ²³ Dəw ki mee majal səm ba, mee majal ki Bai Luwə tə. ²⁴ Kin ə re m-ra kilə madi ki dəw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ə, re dəw a tidə majal je ləde dəde ti al; nə ki ne kin, ooi kilə ram je ki kəmdə. Be ka, mede majal səm nim, majal ki Bai nim. ²⁵ Ningə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Mede majal səm ki kanji ta madi,✧” kin nee ra ne.

²⁶ «Nje ra səsi ki m-a m-ilə sie ki tə Bai Luwə, a re. Ningə e ə e NDil ki nje kəl ne je ki rəjeti də Luwə, ki a j rə Luwə ti. E ə a ma naji dəm ti. ²⁷ NGA ningə, səi ka a mai naji ləm tə, tadə səi səm naa ti lo kilə ngirə ne je ti nu.»

16

¹ «M-əl səsi ta je kin be pəti mba kadi tə iyəi ta kadi-me ləsi al. ² Dije a tuwəi səsi kə gin kəy kaw-naa je ti. Ningə ndo je a rəi wa bəy ki kadi njé ki a təli səsi, a əli mede ti əi nə e kilə lə Luwə ə yə n-isi n-rai. ³ A rai be, mbata gəri Bai al nim, gəri-mi al nim. ⁴ NGA ningə, m-əl səsi ta je kin be kəte, kadi tə ndə ki nee je a rai ne ba, mesi ole də ti təkəi ndə ki m-əl səsi. M-əl səsi ta je kin lo kilə ngire ti nu al, tadə mi səsi naa ti ne.

Kilə ra NDil Luwə

⁵ «Ki basine kin, m-isi m-aw ki rə nje kilə-m ti, nə dəw kare dansi ti ki kadi dəji-m ə nə: “Isi aw ra wa ka,” goto. ⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl səsi. ⁷ NGA ningə, e ta ki rəjeti ə m-əl səsi: maji ngay mbata ti ləsi kadi m-aw, tadə re m-aw al ə, dəw ki nje ra səsi ki səbi kadi a re kin, a re al. A re m-aw tə ba, m-a m-ilə sie m-adi səsi. ⁸ Ə loki a re ba, a ra kadi dije ki dənangi ti ne gəri

✧ 15:25 Pa je 35.19; 69.5

ne ki e majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi. ⁹ Kadi gari ne ki e majal ki ra, tado mbati kadi-mi mede, ¹⁰ kadi gari ne ra ki dana, tado m-isi m-aw ro Bai ti, ninga sei a oi-mi gogi al ratata, ¹¹ kadi gari ta ki gangi, tado gangi ta do nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi inda tagine do dije ti ki donangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay bay kadi m-al sasi, na ki basine kin, a al dasi. ¹³ NGa ninga, dokagilo ki NDil ki nje kaji ne je ki rojeti a re ba, a ra kadi igari ne je pati ki rojeti. A al ta ki tone wa al, na a al ne je pati ki inga ro Luwa ti, ninga a ila sasi mbe ne je ki a rai ne lo ti ti to. ¹⁴ E toji toba lam ki taga, tado e ta je lam, a a ila sasi mbee. ¹⁵ Ne je pati ki e ya Bai, e yam to. E mbata kin a, m-al-n m-a na: E ta je lam, a NDil a ila sasi mbee.»

Me ko tal ronol

¹⁶ Jaju al a na: «Nay dokagilo nday ba kadi a oi-mi al, ninga dokagilo nday go ti a, a tali oi-mi gogi.» ¹⁷ O nje ndo je madi ali-naa dande ti ai na: «Ta ki al-je a na: “Nay dokagilo nday ba kadi a oi-mi al, ninga dokagilo nday go ti a, a tali oi-mi gogi,” kin mee na ri a? Taa al ta ki kare bay a na: “Tado m-isi m-aw ro Bai ti.” ¹⁸ O “dokagilo nday” ki al tae kin me na ri to a? Ji gar me ta ki ge kal-je kin al!» ¹⁹ Loki Jaju gar kadi nje ndo je lie isi sangi kadi daji-e ta ba, al-de a na: «Isi daji-naa ta dansi ti oji do ta ki m-al sasi m-a na: “Nay dokagilo nday ba kadi a oi-mi al, ninga dokagilo nday go ti a, a tali oi-mi gogi,” kin. ²⁰ NGa ninga, taki rojeti, adi m-al sasi: A noi je, a ndigai ndoo je, na dije ki donangi ti ne a rai ronol. Me ko a ra sasi, na me-ko lasi kin a tal ronol. ²¹ Loki dane aw ta oji ngon ba, e me ko ti, tado dokagilo ko lie re, na loki ngon tee rae ti ngata ba, mee oy do ko ti, mbata ronol daw ki oje ile donangi ti. ²² Ninga, sei ka, ki basine kin, sei me ko ti, na m-a m-tal m-o sasi, kadi ronol a rosi mesi, ninga e ronol ki daw a or mesi ti goto al. ²³ NDoe ti kin, a daji-mi ta do ne madi ti al ngata. Ninga, taki rojeti, adi m-al sasi, Bai a adi sasi ne je pati ki idaji-e ki tom. ²⁴ Biti bone

ka, idaji ne madi ki tom al bay. Idaji a a ingai, kadi ronol lasi asi-naa tapi.

Jaju tati ro dije ki donangi ti ne

²⁵ «M-al sasi ta je kin me kuji ta ti, na ndo je a rai noo kadi m-a m-al sasi ta me kuji ta ti al ngata, na m-a m-al sasi ta ki do Bai Luwa ti wangi taga. ²⁶ I do ndoe ti kin, a daji ne Bai ki tom, ninga m-a m-al sasi al, taki m-isi m-al ta ki Bai mbata ti lasi, ²⁷ tado Bai Luwa a wa ndigi sasi. Luwa ndigi sasi, mbata indigi-mi, taa adi mesi taki m-i rae ti a m-re to. ²⁸ M-i ro Bai ti a m-re donangi ti ne, ninga ki basine kin, m-a m-iyae donangi a m-tal m-aw ro Bai ti gogi.» ²⁹ O nje ndo je lie ali ai na: «O, ki ne kin, ya al-je ta ay njay, ki kanji kal me kuji ta ti kin. ³⁰ Ninga ki basine kin, ji gar kadi igar ne je pati, taa ta je ki to me daw ti bay, kadi ta daw daji ka igar kate. Lo kin ti, j-adi meje kadi i ro Luwa ti.» ³¹ O Jaju ila-de ti a na: «Adi mesi ngata a? ³² Oi, do kadi isi re, ninga ki ne kin, re tee ne ngata ki kadi dije a sanai sasi ki lo kare kare. A iyai-mi ki karm, na mi ki karm al, tado Bai Luwa e sam naa ti ne. ³³ M-al sasi ta je kin pati be, mba kadi lapiya e mesi ti, me kindo ro naa ti sam. A ingai ko donangi ti ne, na kadi uwai tagisi ba, tado m-tati ro nje taji je ki donangi ti ne ngata.»

17

Jaju al ta ki Luwa mbata lane wa nim, mbata lo nje ndo je lane nim

¹ Go ta ti ki Jaju al kin ba, un kamne ki taa dora ti, ninga al a na: «Bai, ndo re nga. Itaji toba lam, mi NGoni ki taga adi dije gari, kadi ta mi NGoni, m-toji toba lai ki taga madi dije gari to. ² I, adi-m taji do dije ti pati, kadi ta m-adi nje ki iyae-de jim ti, isi ki dode taa biti ki no ti. ³ Kisi ki do taa biti ki no ti, e ta kadi daw gari, i ki i ki kari ba a i Luwa ki rojeti kin nim, kadi gar Jaju Kirisi ki e daw ki ile kin nim. ⁴ M-toji toba lai m-adi dije ki donangi ti ne pati gari, ninga kilu ki adi-m kadi m-ra ka m-tal tae maji to. ⁵ Ki basine kin, Bai, m-daji kadi adi-m m-inga kasi-gon ta kami ti taki ndo ki

adi-m kate nõ kində dora ti, ki donangi ti kin.

⁶ «M-ra m-adi dije ki oy-de dan madide je ti ki donangi ne, adi-m kin gari-ni. Əi dije lai, ə iyə-de me jim ti, ningə tali rəde maji go ta ti lai. ⁷ Ki basine kin, gari kadi ne je pəti ki adi-m, j rəi ti. ⁸ Tadə m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ba, gari kadi m-j rəi ti, adi adi-mi mede təkə e j ə ilə-m. ⁹ Ningə e mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki donangi ti ne al, nə mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tadə njé ki iyə-de me jim ti kin əi dije lai. ¹⁰ Ningə ne je pəti ki e yam, e yai, ə ne je pəti ki e yai, e yam tə. NGa ningə, əi je, təji təba ləm ki taga adi dije ooi. ¹¹ Mi, m-a mi donangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki rəi ti, nə əi je, isi donangi ti ne bəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dəji kadi ində kəmi gode ti maji. Ində kəmi gode ti ki təgi lai, ki e təgi ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba təkə je səi je kare ba kin be tə. ¹² Dəkagilo ki mi səde, m-ində kəm gode ti maji ki təgi lai ki adi-m. M-dəbi bagim dəde ti, adi dəw kare ka tae tji al. Dəw ba, e e ki səbi kadi tae a tji kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl-n tane ka kin par*. ¹³ NGa ningə, ki basine kin, m-isi m-aw ki rəi ti, ə m-əl ta kin be təkə mi-n səde donangi ti ne bəy kin, kadi tə əi wa ingəi rənəl ki mem ti, ki e rənəl ki asinaa tapi kin. ¹⁴ M-adi-de ta lai ningə, dije ki donangi ti ne əsi-de ta mbata ke ki əi dije ki donangi ti ne al, təkə mi mi-n dəw ki donangi ti ne al kin be tə. ¹⁵ NGa ningə, m-dəji kadi oy-de kə donangi ti ne al, nə kadi əsi NJe majal ngərəngi dəde ti. ¹⁶ Əi dije ki donangi ti ne al, təkə mi mi-n dəw ki donangi ti ne al kin be tə. ¹⁷ Maji kadi un-de ki ta ki rəjeti, ində-de ta dangi tə dije lai. Ta lai e ta ki rəjeti. ¹⁸ Ningə, mi ka, m-ilə-de donangi ti, təkə ilə-m donangi ti ka kin be tə. ¹⁹ Mi wa, m-un rəm m-ində ta dangi tə dəw lai mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rəjeti tə dije lai tə.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pəti

* 17:12 Pa je 41.10

ki a adi-e mede

²⁰ «M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nə mbata ti lə dije pəti ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a tē ta njé je ti ki m-ilə-de. ²¹ M-dəji kadi pəti, tali dije ki kare, təkə j Bai, ində rəi naa ti səm, ə mi m-ində rəm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rəde naa ti səje tə, kadi tə dije ki donangi ti ne adi mede təkə e j ə ilə-m. ²² Mi m-adi-de kəsi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, təkə je səi je-n dije ki kare kin be tə. ²³ Mi m-ində rəm naa ti səde, ningə j, ində rəi naa ti səm tə; ba lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ba ki rəjeti, kadi dije ki donangi ti ne gəri təkə e j ə ilə-m nim, indigi-de təkə indigi-m be nim tə. ²⁴ Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi oi kəsi-gon ki m-aw-n, kəsi-gon ki j adi-m. M-əl m-ə nə adi-m kəsi-gon, mbata indigi-m kate nõ kində dora ti ki donangi. ²⁵ Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki donangi ti ne gəri-ni al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri təkə e j ə ilə-m tə. ²⁶ M-ra m-adi gəri-ni, ningə m-a m-adi gəri-ni ki kate bəy, kadi tə ko ndigi ki indigi-m kin to mede ti nim, kadi mi wa mi naa ti səde nim tə.»

18

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹ Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin ba, əti ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki bəri-e Sədirə. Loe ti kin, lo ndər ki dəw mə kagi je ti to nõq, ə uri me ti. ² Judasi ki nje kun də Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi rəi ti taa taa. ³ E be ə, Judasi un də buti asigar je lə kəbe ki Rom, aw səde loe ti ka kin. Taa njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki *Parisi je, iləi njé ngəm ta kəy lə Luwə adi əi səde nõq tə. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngəl je. ⁴ Lo kin ti, Jəju ki gər ne pəti ki a re dəe ti, əti ki rəde ti, dəji-de ə nə: «İsi sangi nə ə?» ⁵ Ba əi je iləi-e ti

əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.»
 Ə Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am.»
 Judasi wa ki nje kun dɔ Jəju ka kin ka a
 səde nɔɔ tɔ. ⁶ Loki Jəju əl-de ə nə: «E mi
 wa ə m-a am» kin ɓa, gədi gogi, ningə
 tɛɛi tosi. ⁷ Jəju təl dəji-de ɓəy ə nə: «Isi
 sangi nā wa?» Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-
 isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» ⁸ Ə Jəju
 əl-de ə nə: «M-əl səsi m-ə nə, e mi wa
 ə m-a am. Ə re e mi ə isi isangi-mi ɓa,
 iyəi ndəgi dije kam adi awi.» ⁹ To be
 kadi ta ki tɛɛ ta Jəju ti ki rɔ Bawe Luwə
 ti ə nə: «Njé ki adi-m-de, dəw kare ka
 m-ti tae al» kin, təl tane. ¹⁰ Simɔ Piyər
 ki oti kiyə kasigar rəne ti, ɔr tigə-n paja
 lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je,
 ɓa ɔdi mbie ki dɔ ji kɔ ti, tigə lati gangi.
 Tɔ paja ka kin nə Malkusi. ¹¹ Ə Jəju
 əl Piyər ə nə: «Ilə kiyə ləi sawe ti gogi.
 O kadi m-a m-ingə kɔ ki Bai ində dɛ
 dana mbata ti ləm kin al a?»

Jəju a nɔ An ti

(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54; Lk 22.54)

¹² Buti asigar je lə kɔɓe ki Rom, naa
 ti ki nje kun dɔde nim, ki njé ngəm ta
 kəy lə Luwə ki *Jipi je iləi-de ka kin
 nim, uwəi Jəju dɔi-e. ¹³ Dɔ kəte, awi
 sie ɓe lə An* ki e məm Kayipi. Kayipi ə
 e ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je
 ɓale ti kin. ¹⁴ NGA ningə e darɔ Kayipi
 wa kin ə e nje kəl kə nə: «E soti ngay
 mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy
 mbata lə gin dije kosi*.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68; Lk 22.55-57)

¹⁵ Simɔ Piyər əi ki nje ndo kare ki
 dan njé ndo je ti lə Jəju, uni go Jəju.
 Nje ndo kare ki əi ki Piyər ka kin e dəw
 ki ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je
 gər-e, adi ur nati kəy ti lə ki bo lə njé
 kijə nɛ məsi kadi-kare je, naa ti ki Jəju
 ki uri sie kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yane taga,
 ɓasi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo
 lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je gər-e ka
 kin, tɛɛ taga, əl ta ki dəne ki nje ngəm
 ta kəy, ɓa go ti, dəne iyə Piyər ade ur

kəy. ¹⁷ Dəne ki nje ngəm ta kəy ka kin
 əl Piyər ə nə: «I ka j dan njé ndo je ti
 lə dingəm kin tɔ al a?» Ə Piyər ile ti ə
 nə: «Jagi, mi səde al.» ¹⁸ Kul ɔ, adi njé
 ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, iləi por a
 ndibi. Piyər ka a səde ta por ti ka kin
 nɔɔ, a ndibi səde tɔ.

An dəji ta Jəju

¹⁹ Ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare
 je dəji ta Jəju dɔ njé ndo je ti lie ki dɔ nɛ
 ndo ti lie ki isi ndo dije. ²⁰ Ə Jəju ilə ti ə
 nə: «M-əl ta dije taga wangɔ, taa ki ndo
 je, ndo je, m-isi m-ndo nɛ dije gin kəy
 kaw-naa je ti lə *Jipi je nim, gin kəy ti
 lə Luwə nim, ki e lo je ki dɔ Jipi je pəti
 isi ɔsi-naa ti. Nɛ madi ki m-əl lo ɓɔyɔ ti
 goto. ²¹ NGA ra ban ə idəji-m ta ɓəy ə?
 Idəji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin
 ɔ, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.»
²² Dɔ ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki
 a səde nɔɔ, ində mbɔ Jəju, ə əl-e ə nə:
 «Adi e be ə kadi tur-n ta ki bo lə njé kijə
 nɛ məsi kadi-kare je ti a?» ²³ Ə Jəju ile
 ti ə nə: «Kin ə re ta ki m-əl kin, majal
 ə, ɔji maje al adi-m m-o, a re m-əl maji
 tɔ ə, ra ban be ə ində-m ə?» ²⁴ Lo kin
 ti, An adi awi ki Jəju ki dɔɔ ki dɔi-e kin
 be ɓe lə Kayipi, ki e ki bo lə njé kijə nɛ
 məsi kadi-kare je.

Piyər təl naji ɓəy təkɔ n-gər Jəju al

(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por ti nɔɔ, isi ndibi por,
 ə əli-e əi nə: «Ma, j ka j dan njé ndo je ti
 lie tɔ al a?» Nə Piyər naji ə nə: «Jagi, mi
 səde al.» ²⁶ Ki kare dan njé ra kilə je
 ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare
 je, ki e noji dingəm ki Piyər tigə mbie
 gangi, əl Piyər ə nə: «Dəw ki m-o-e sie,
 lo ndɔr ti ki məi kagi je ti kin, e j al ə nā
 ə?» ²⁷ Nə Piyər naji wa ɓəy. Ba ta ji naa
 ti nɔɔ, kunə kinjə nɔ.

Jəju a nɔ Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Loki jɔ ki Jəju ɓe lə Kayipi ɓa, awi
 sie kəy ti ki boy ki *Pilati ki e nje kɔɓe
 ki ngar ki Rom ti inde dɔ dɔnangi ti ki

* **18:13** An ka ndɔ ki e bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je tɔ ki ɓal ki 6 tɛɛ 15 ti go Kirisi ti. Go ti gogi ka, Jipi je ɓuki-e ti təkɔ bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je wa ka kin ɓəy. Lo ta ki gangi je ti lə Jipi je ɓa, e ə dije ooi ta lie ngay. ☆ **18:14** Ja 11.49

Jude ti isi titi. E sj bati ba bøy. Ningə njé kun dɔ *Jipi je mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki ta dɔde ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoii ne lo ra nay Paki ti. ²⁹ E mbata kin ə, Pilati tee ingə-de taga, ningə dəji-de ə nə: «E ri ə isəkii dingəm kam ə?» ³⁰ Ba, əi je iləi-e ti əi nə: «Kin ə re e dəw ki nje ra ne ki majal al ə, re j-a ji re sie, j-u-le jii ti al.» ³¹ Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaai-e, awi gangi ta dɔe ti ki go ndu-kun je ti ləsi, səi Jipi je.» Nə əli Pilati əi nə: «Je, dəw adi-je ta rəbi ki kadi ji gangi-n ta koy dɔ dəw ti al.» ³² E be ə, ta ki Jəju wa əl kadi tɔji-n ko koy ki a oy kin təl tane. ³³ Pilati təl ur me kəy ti ki boy, bar Jəju, ningə dəje ə nə: «I ngar lə Jipi je a?» ³⁴ Ə Jəju təl dəji Pilati ə nə: «Ta kin, e j wa ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dəm ti ə?» ³⁵ Ba Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ki o-m kin mi Jipi a? E dije ki gin be ti ləi ə wa nim, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je nim, ə rəi səi iləi-ni jim ti! NGa ningə m-dəji se e ri ə ira wa?» ³⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «Mi ngar ki dɔnangi ti ne al, re mi ngar ki dɔnangi ti ne ə, re dije ki gom ti, a rəi dəm ti kadi dəw ilə-m ji njé kun dɔ Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar ki dɔnangi ti ne al.» ³⁷ Ningə Pilati dəje ə nə: «Adi j ngar ta?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki j ə tee tai ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re dɔnangi ti ne mba kadi m-ma naji dɔ ne ki rɔjeti. NGa ningə, dəw ki e me ne ki rɔjeti, təl rone go ta ti ləm.» ³⁸ Lo kin ti, Pilati dəje ə nə: «E ri ə e ne ki rɔjeti ə?»

Gangi ta koy dɔ Jəju ti
(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

Go ta ti ki Pilati dəji kin ba, təl tee taga rɔ Jipi je ti əl-de ə nə: «M-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dɔ dəw ti kin al. ³⁹ NGa ningə, ki go jibəl rae ti ki isi rai kəte, kəte, ə dəkagilo ra nay Paki ba, m-iyə dangay kare taa m-adi səsi kin, indigi dɔ ti kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi a?» ⁴⁰ Nə əi je, uni ndude ki taa əli əi nə: «Jagi, e al, e Barabasi ə ji ndigi kadi iyə taa.» Barabasi ki əli ta lie kin, e baw kaya.

19

¹ *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki Jəju, ningə kadi indəi-e ki ndəy kabilay. ² Asigar je oji jɔgi kon iləi dɔe ti, ningə iləi kibi ngal ki kər pir pir rɔe ti tɔ. ³ NJiyəi rəi rɔe ti, ningə əli-e əi nə: «Lapiya, ngar lə Jipi je!» Ba buki jide mbəe ti, indəi-e. ⁴ NJa kare bøy, Pilati tee rɔ kosi je ti əl-de ə nə: «Maji, m-a m-re sie taga rəsi ti ne, kadi igəri təki m-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dɔe ti al.» ⁵ Lo kin ti noo be, Jəju tee taga ki jɔgi kon dɔne ti nim, ki kibi ngal ki kər pir pir rone ti nim. Ningə Pilati əl-de ə nə: «Dingəm ka yə a am!» ⁶ Nə loki, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ngəm ta lo je lə Jipi je, ooi-e ba, iləi ngirə kəl ta ki ndude ki boy əi nə: «Ibe kagi-dəsi ti! Ibe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaai-e, awi ifəi-e kagi-dəsi ti, tadɔ mi, m-ingə ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy dɔe ti al.» ⁷ Ningə Jipi je əli Pilati əi nə: «J-aw ki ndu-kun kare noo, ba ki go ndu-kun ti ka kin, e dəw ki sobi kadi a oy, tadɔ əl ə nə n-e NGon lə Luwə✧.» ⁸ Loki Pilati oo ta kin ba, ade bəl ki dɔ made ti bøy, ⁹ ə təl ur me kəy ti ki boy, ningə dəji Jəju ə nə: «I, j ra ə?» Nə Jəju ile ta ti al. ¹⁰ Ə Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ə m-dəji ta ə ilə-m ti al a? Igar kadi m-aw ki tɔgi kadi m-ge ə m-iyə-i taa nim, m-ge ə m-bə-i kagi-dəsi ti nim, ə se igər al ə?» ¹¹ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re e tɔgi ki Luwə wa ə adi dɔrɔ ti nu kin al ə, aw ki tɔgi madi kare dəm ti al. Ba e mbata kin ə, dəw ki nje kilə-m jii ti, majal lie e ngay itə yai.» ¹² Dɔ ta ti wa kin ba, Pilati sangi kadi n-iyə Jəju, nə Jipi je iləi kəl, ə əli-e əi nə: «Kin ə re iyə taa ba, j madi Səjar ki e ngar ki bo kin al. Dəw ki ə nə n-e ngar ba, dəwe kin e nje ta lə Səjar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin ba, adi awi ki Jəju taga, ningə e wa isi dɔ kimbər ngar ti, lo ti ki bari-e Gaji mbal je ki kində nangi, ki ta ebirə ə nə «Gabata». ¹⁴ E ndɔ ki kadi lo ti par ə e kilə ngirə ra nay Paki, ningə e kadi ki jam dɔ be ti be. Ə Pilati əl Jipi je ə nə: «Oi ngar ləsi.» ¹⁵ Nə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kadi oy kɔ! kadi oy kɔ! Ibe

✧ 19:7 Ləbatiki 24.16

kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Kadi tə m-bə ngar ləsi kagi-dəsi ti a?» Ba njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je əli əi nə: «Dəw oo ngar ləje ki rangi al, ngar ləje e Səjar par.»¹⁶ Lo kin ti, Pilati ilə Jəju ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43)

Asigar je uwəi Jəju awi sie.¹⁷ E wa oti kagi-dəsi ləne, tē-n gidi be bo ti ki taga, kadi aw-n lo ti ki bəri-e «Ka də dəw», ki ta ebirə nə «Golgota». ¹⁸ E loe ti kin ə asigar je bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti. Bəi dije joo kagi-dəsi ti sie, ki kare də ji kəe ti, ə ki kare də ji gəle ti tə, ningə e wa a dana. ¹⁹ *Pilati adi rai ngon ba, ndangi ne me ti, indəi taa də kagi-dəsi ki Jəju a ti. Ne ki ndangi me ti nə: «Jəju ki Najarəti ti, ngar lə *Jipi je.»²⁰ Loki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin e bəsi ki be bo, adi Jipi je ngay tidəi ne ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta late nim, taa ki ta girəki nim tə. ²¹ Ə njé kun də njé kijə ne kadi-kare je əli Pilati əi nə: «Ne kin, səbi kadi re a ndangi “ngar lə Jipi” be al, nə re a ndangi “dingəm kam əl ə nə n-e ngar lə Jipi je” taa e go rəbe ti.»²² Nə Pilati əl-de ə nə: «Ne ki m-ndangi bə, ndange ka m-ndangi kin.»²³ Loki asigar je bəi Jəju kagi-dəsi ti gine gangi bə, kəi kibi je lie, kayi gin sə, səbi dəde kare kare. Ningə nay kibi ngal ki dəw uu al, nə oji ta naa ti be par, j taa re nangi. ²⁴ Ə asigar je əli-naa əi nə: «Adi ji tili kibi ngal kin al, nə adi ji tigəi kir (mbare) də ti j-oi se nə ə a e yəe wa.» Ningə e ne ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Kayi-naa kibi je lie,
Ə tigəi kir də kibi ngal ti lie tə» kin təl tane.

Ningə e nee ka yə asigar je rai kin.

²⁵ Kə Jəju əi ki ngokone ki dəne nim, Mari ki ne Kiləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai noo, bəsi kadi kagi-dəsi ti ki bəi Jəju ti. ²⁶ Loki Jəju oo kone, ə oo nje ndo ləne ki e Jəju ndigi, a gədi

kəe ti bə, əl kone ə nə: «Dəne, o ngoni ə a am.»²⁷ Ba go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O kəi ə a am.» Ningə, ndəe ti noo, nje ndo ka kin aw ki kə Jəju rəne ti.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49)

²⁸ Go ne je ti kin, Jəju gər kadi gin ne je pəti gangi ngata bə, əl ta kin kadi təl ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ə nə: «Kində ra-m.»²⁹ NGoo ki kasi nju ki masi rosi isi noo, ə asigar je ndui ne ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki bəri-e ijopi, bə iləi ta Jəju ti. ³⁰ Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin ne je pəti gangi ngata», bə ilə dəne nangi, ningə kəəe tē.

Asigar kare əsi kadi Jəju ki ningə

³¹ E ndo ki kadi lo ti də ti ə, e ndo taa kəə. E ndo taa kəə ki to ta dangi, ə, kadi tə nin je ai də kagi-dəsi ti ba ndo taa kəə ti al, Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə ərri-de kə də kagi-dəsi ti. ³² Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dəsəy nim, e ki kə joo nim, ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju. ³³ Loki rəi tēi də Jəju ti bə, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al. ³⁴ Ningə asigar kare ə əsi kade ki ningə, bə ta naa ti noo, məsi əi ki man tēi ta do ningə ti ka kin. ³⁵ Dəw ki ər go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e ki rəjeti, taa e wa gər kadi e ta ki rəjeti ə n-əl tə, mba kadi tə səi ka adii mesi. ³⁶ Təki rəjeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a tətəi al», kin təl tane. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bəy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A gəi lo ki rə dəw ti ki əsi kade ki ningə.»

Həi Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ər nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rəne lo bəy tə, mbata bəl *Jipi

✧ 19:24 Pa je 22.19 ✧ 19:28 Pa je 69.22 ✧ 19:31 Dətərənom 21.22-23 ✧ 19:35 Ja 20.31 ✧ 19:36 Tēe ki taga 12.46; Pa je 34.21 ✧ 19:37 Jakari 12.10

je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ər nin Jəju. ³⁹ Nīkodəm ki ndo ki aw ingə Jəju kondə ka kin ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kəy rə nin ti. NDUji kagi je ki bari-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti asi kiləw kuti mitə be. ⁴⁰ Dije ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi lə. Lo dole ti, buki nduji kagi ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isi rai ki nin je ləde bəy taa iləi be ti. ⁴¹ Lo ki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndər ki məi kagi je ti to noo, ningə me ndər ti ka kin, be ki to sigi, ki dəw ilə nin ti al bəy to ti noo. ⁴² NGA ningə, tə ka ki lo ti ə a e ndo taa kəə lə Jipi je, iləi Jəju me be ti ka kin, tadə e bəsi kade ti.

20

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ NDə dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba bəy, Mari ki Magidala isi aw də badi ti ningə, oo kadi mbal ki uti ta badi ka kin, dəw uwə ər. ² Ə Mari ay ngədi, aw ingə Piyər əi ki nje ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nə: «Uwəi Bəbe ər-e bada, ningə ji gər lo ki iləi-e ti al.» ³ Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tēji, isi awi ki də badi ti. ⁴ Ayi-naa ngədi joo pu, nə nje ndo ki kare ka kin ay ngədi itə Piyər, adi aw tēj də badi ti kəte nqə ti. ⁵ Loki aw tēj, ilə mbəne, gə lo ningə, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, nə ur me be ti al. ⁶ Piyər ki e goe ti, j yəne noo re ba, ur me be ti, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, ⁷ taa oo ta kibi ki iləi jam də Jəju ti tə ə to. Ta kibe kin to naa ti ki əi je ki doləi nin kin al, nə dəw bīndi adi to yəne dangi. ⁸ Go ti, nje ndo ki kare ki re kəte ka kin, ur me be ti tə, adi oo ne je ki kəmne nim, adi mene kadi e ne ki rəjeti nim tə. ⁹ NGA ningə, bīti tēj ləe ti kin ka, tijə-de ti kadi Jəju a j taa dan njé koy ti, təkī makitibi lə Luwə əl-n tae kəte kin, al bəy*. ¹⁰ E be ə, njé ndo je ki joo, təli iləi dəde awi be.

Jəju təji rəne Mari ki Magidala
(Mk 16.9-11)

* 20:9 Pa je 16.10

¹¹ Loki njé ndo je awi, Mari a taga, kadi badi ti bəsi, a nq. Loki a nq, ilə mbəne gə-n lo be nin ti ba, ¹² oo malayka je joo ki əi kibi ki nda, ə isi lo ti ki kəte iləi nin Jəju ti. Ki kare isi toe ti, kaw ki dəe ti, ə e ki nungi isi kaw ki njae ti tə. ¹³ *Malayka je dəji-e əi nə: «Dəne, ra ban ə a nq ə?» Ə Mari ilə-de ti ə nə: «Əri Bəbe ləm, ningə m-gər lo ki iləi-e ti al.» ¹⁴ Loki əl ta be ningə, ilə rəti ba, oo Jəju, nə gər kadi e Jəju al. ¹⁵ Ə Jəju dəje ə nə: «Dəne, ra ban ə a nq ə? İsi sangi nq ə?» Ningə Mari oo ə nə e nje ra kilə me ndər ti ki to noo ka kin wa, adi əl-e ə nə: «Bam, re e j ə ər-e ə, əji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-e.» ¹⁶ Jəju bəar-e: «Mari!» Ə Mari yəti rəne ki rəe ti, un ndune ki taa, əl-e ə nə: «Rabuni!» ki ta ebirə, ki kər me nə «Nje ndo dije!» ¹⁷ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Ədi rəm al, tadə m-aw dərə ti rə Bai ti al bəy. NGA ningə, ki basine kin ba, aw rə ngakom je ti, əl-de təkī m-aw rə Bai ti ki e Bawsi tə kin, m-aw rə Luwə ti ləm ki e Luwə ləsi tə kin.» ¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njé ndo je əl-de ə nə: «M-o Bəbe ki kəm!» Ningə əl-de ta je ki Jəju əl-e ka kin adi-de ooi.

Jəju təji rəne njé ndo je

(Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49)

¹⁹ NDə dimasi ti wa noo lo sələ, njé ndo je kawī-naa me kəy ti madi, ningə uti ta kəy mbuki dəde ti, mbata bəli njé kun də *Jipi je. Ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!» ²⁰ Ba lo kin ti, təji-de to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Rə njé ndo je nəl-de ngay, loki ooi Bəbe. ²¹ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi! NGA ningə, təkī Bai ilə-m, mi ka m-ilə səsi tə.» ²² Ba go ta je ti kin, Jəju to kəəne də njé ndo je ti, ə əl-de ə nə: «İtaai NDil Luwə mesi ti. ²³ Dije ki a iyəi go majal je ləde kə, Luwə a iyə go majal je ləde kə tə, ə njé ki a mbati kiyə go majal je ləde kə, Luwə a tidə majal je ləde dəde ti ba tə.»

Jəju əi ki Tomasi

²⁴ Loki Jəju re rə njé ndo je ti kin, Tomasi ki bari-e NDigə, ki e ki kare dan njé ndo je ti e səde loe ti al. ²⁵ Ə ndəgi njé ndo je əli-e əi nə: «J-o Babe ki kəmje.» Nə Tomasi əl-de ə nə: «Kin ə m-o to do poyti ki bəi jie kin al nim, m-ilə ngon jim to poyti ti kin al nim, taa m-ilə jim m-ədi-n to do ningə ki əsi kade kin al nim ə, m-a m-adi səsi mem al jagi.» ²⁶ NDə jijoo go ti, njé ndo je təli ingəi-naa me kəy ti bəy, ningə e kin Tomasi e səde ngata. Uti ta kəy mbuki dəde ti, ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!» ²⁷ Ningə əl Tomasi ə nə: «Tomasi, ilə ngon jii lo kin ti, ə igə jim je kin oo, taa ilə jii ədi-n to do ningə ki kadim ti kin o tə. Onoi kadi mei ngə, maji kadi adi mei.» ²⁸ Lo kin ti noq, Tomasi əl Jəju ə nə: «Babe ləm! Luwə Ləm!» ²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «E koo ki o-m ki kəmi ne kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər təkijə njé rənəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji koo ne ki kəmde*»

Gin ndangi makitibi kin

³⁰ Jəju ra ne kəji je ki rangi ngay wa bəy ta kəm njé ndo je ti ləne, ki e ki ndangi me makitibi ti kin al. ³¹ Nə e je kin e ki ndangi-de be mba kadi adii mesi təkijə Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte, e NGon lə Luwə. Ningə loki adi mesi kin ba a ingəi kajji ki biti ki nq ti ki takule.

21

Jəju təji rəne njé ndo je siri ta ba ti ki Tibəriyadi

(Lk 5.1-11)

¹ Go ti gogi, Jəju təl tē ingə njé ndo je bəy taa ba ti ki Tibəriyadi. Rəbi ki tē ingə-n-de ə to kin: ² NDə madi, Simo Piyər nim, Tomasi ki bari-e NDingə nim, Nataniyal nim ki əi dije ki Kana ti ki Galile tə, ngan lə Jəbədə ki joo tə, njé ndo je lə Jəju ki rangi əi joo tə isi naa ti. ³ Ə Simo əl-de ə nə: «M-a m-aw baa kadi m-ndq kanji je.» Ba ndəge je əli-e əi nə: «Je ka j-a j-aw səi tə.» Ningə tēi, ali me to ti awi, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwəi al. ⁴ Loki lo ti, Jəju re a ta ba ti noq, nə njé ndo je gəri

təki e Jəju al. ⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGan je, uwəi kanji ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nə: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwə al.» ⁶ Ningə, Jəju əl-de ə nə: «fləi bandi dam to ti, ki də ji kəsi ti kin, ə a uwəi kanji je.» Ə loki iləi bandi ba, bandi əy kanji kəy ki asi kadi ndəri tēi taga al. ⁷ Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nə: «E Babe.» Ə loki ta ki əl ə nə: «E Babe», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rəne ti, tadə kəte a ki rəne kare, ningə osi me man ti. ⁸ Lo ki ai ti kin, e səy al ki ngangı ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangı ba ti, ndərii bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

⁹ Loki uri nangi ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to noq tə. ¹⁰ Jəju əl-de ə nə: «trəi ki kanji je ki uwəi-de ka kin ne adi j-o.» ¹¹ Ə Simo Piyər al me to ti, ndər bandi ki kanji rosi ka kin nangi. E kanji je ki boy boy wa ə əi bu ki kuti mi gide mitə (153). Kərde wa ki to bəl kin nə, bandi gangi al. ¹² Jəju əl-de ə nə: «trəi usoi ne.» NGa ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi dəji Jəju ə nə: «I na wa?» goto, tadə gəri maji kadi e Babe. ¹³ Jəju əti rəde ti, un mapa adi-de, ningə adi-de kanji tə. ¹⁴ Loki Jəju j taa dan njé koy je ti kin, e tē ki kq mitə ngata ə tē ki rə njé ndo je ti ləne kin.

Jəju əi ki Piyər

¹⁵ Go ne kuso ti, Jəju dəji Simo Piyər ə nə: «Simo ki ngon lə Jonasi, indigi-m itə njé je ki isi kin a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Babe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁶ Jəju təl dəji Simo bəy ki kq joo ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Babe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁷ Jəju təl dəji Simo bəy ki kq mitə ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər q-e də təl ti ki Jəju təl dəje bəy ki kq mitə ə nə: «Indigi-m a?» kin, adi ile ti ə nə: «Babe, igər ne je pəti, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁸ NGa ningə,

* 20:29 1Pi 1.8

təki rəjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, i wa idəɔ nda bədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a biɣə ba, a ɔy jii taa kadi dəw ki rangi ə a dəɔ nda bədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.» ¹⁹ Ta je kin Jəju əl be kadi təji-n go rəbi koy ki Piyər a oy kadi ilə-n təji də Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nə: «Un gom.»

Nje ndo ki Jəju ndige

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndə ki, lo ne kuso ti, ɔy ki də Jəju ti, dəje ə nə: «Babe, nə ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin. ²¹ Lok ki Piyər oo-e ba, dəji Jəju ə nə: «Babe, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?» ²² Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa biti kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti. I, ta ləi e ta kadi un gom par.» ²³ Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təki nje ndo kam a oy al. Nə ki rəjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nə: «A oy al» kin, əl-e be al. Ta ki əl-e ba, əl-e ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa biti kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴ E darə nje ndo-e ə wa kin ə ma naji də ne je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGa ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rəjeti.

²⁵ Jəju ra ne je ki rangi ngay wa bəy. Re dəw ə nə n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi dənangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə lə NJé kaw kilə je

Ta ki də kilə ti lə NJé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki ko joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rəde tə makitibi ki kare ba ə dəw gangi gin joo be. Me e ki dəsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a də dəkagilo ti ki Jəju ra dənangi ti ne (1.1), ningə i də kawə dərə ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi təgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tadə əl ta ki də kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti təkəi to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al təkəi to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Korəti... kin nim tə. Lo kin ti, j-o də nja Pol me kilə mbə Poy Ta ti ki Maji ki də 6e je, də 6e je nim, j-o rə ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim tə, nə dumi də rə kin ki təgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin təji kadi oo lo ne je madi ki kəmne, tadə ki Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tē Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta təl ta ta ti, ki Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə 6al joo 6əy taa kadi dije gangi ta lie kin ka Luki təji təkəi əi naa ti tə (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy, Luki təji lo je ki a əl ta tə tē-n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dəsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dənangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi 6e je ki kadi ba Məditarane ti tē Rom ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je iləi mbəe je əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGa ningə, Jəju Kirisi

ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rə Jipi je ti je, ki rə dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darə Jəju wa ki oji-e dənangi Paləsitin ti, ə təgi ti, njiyə ti kin. NDil əsi njé ndo je lie adi əli ta ki dəe ti, də kilə rae ti, ki də ne ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je təji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dəkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbə poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rə dije ti pəti, biti ki ta soy dənangi ti.

Kaw Jəju dərə ti

¹ Təwopil, me makitibi ti ləm ki dəsəy*, m-ndangi ta je ki oji də ne je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je. ² Ne je ki ra biti tē-n me ndə ti ki Luwə un-e-n aw sie dərə ti. Ningə kəte 6əy taa kadi aw dərə ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə. ³ Go koye ti, Jəju oji rəne njé kaw kilə je ləne. Oji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri təkəi n-a ki dəne taa. NDə kuti sə go ti ningə, tē həy ki rəde ti əl-de ta də kəbe ti lə Luwə. ⁴ NDə kare ki isi uso ne səde, Jəju əl-de kadi tēgi gidi 6e bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngəmi biti kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine də ti kadi n-a n-ade kin 6əy taa*. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsi tae kəte ngata. ⁵ Jə ra dije batəm me man ti, nə səi je, me ndə je ti ki ngay al ne ə, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

⁶ *NJé kaw kilə je lə Jəju ki kawinaa rəe ti dəji-e əi nə: «Bəbe, e dəkagilo ti ki ngəsiwa wa kin ə a taa kəbe adi *Isirayəl a?» ⁷ Ə əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri də kade ə se də gangi lo je ki Bai oji ki go lo kəbe ti ləne al.» ⁸ Nə a ingəi təgi ləki NDil Luwə a re dəsi ti. A təli njé ma naji ləm me 6e bo Jorijaləm ti nim, dənangi Jude ti ba pəti nim, *Samarit ti nim, ratata ki ta soy dənangi ti.

⁹ Loki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al. ¹⁰ Kəmde naa ki taa dərə ti, lo koo go Jəju lo kawə ti, ningə, dīgəmə je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tēgi həy ki

rəde ti, ningə əli-de əi nə: ¹¹ «Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igoi lo ki taa dərə ti be ə? Darə Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dərə ti kin ə, a təl re tək i oi goe lo kawe dərə ti kin be tə.»

Buti lə njé kaw kilə je

¹² Be ə njé kaw kilə je lə Jəju təli də mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gogi. MBal kagi bini kin e bəsi ki be bo Jorijaləm. ¹³ Loki rəi tēēi Jorijaləm ti ningə, ali aw me kəy ti kare ki e də made ti taa, lo ki rai tə lo kiside kəte kəte. Adi e Piyər nim, Jə nim, Jaki əi ki Andire nim, Pilipi əi ki Tomasi nim, Batiləmi əi ki Matiyə nim, Jaki ki ngon lə Alpe nim, Simo ki nje rə mbata ta kingə də lə be ləne nim, taa Judi ki ngon lə Jaki nim tə. ¹⁴ Əi pəti, ki mede ki kare ba, kawinaa nəm nəm mba kadi əli ta ki Luwə, naa ti ki dəne je madi. Mari ki kə Jəju e dande ti nim taa ngakə Jəju je nim tə.

Matiyasi un to Judasi

¹⁵ Me ndə je ti kin, njé kadi-me je kawinaa asi bu ki kuti joo. Ningə Piyər j taa dan ngakone je ti əl ə nə: ¹⁶ «NGakom je, səbi kadi ne ki NDil Luwə əl tae me Makitibi ti lə Luwə təl tane. Tado NDil Luwə, əl ta kəte ki ta *Dabidi, əji-n də Judasi ki or nə dije ki rəi uwəi Jəju. ¹⁷ Judasi e ki kare danje ti, ningə aw ki kilə ləne ki səbi dəne kadi ra danje ti tə. ¹⁸ Ki la ki adi-e mba kigə-n go ji kilə ki majal ki ra kin ə, Judasi aw ndogi-n lo ndər. Me ndər ti ki ndogi ka kin ə, j taa osi ti, dəe su ki nangi, me ndu adi tie ale mba dənangi ti. ¹⁹ Dije pəti ki dənangi Jorijaləm ti ooi ta kin. Be ə bari lo ndər ka kin ki ta be ləde ə nə: “Akəldama”, kər me ta kin nə: “Lo ndər məsi.” ²⁰ Ningə ndangi me makitibi Pa je ti əi nə: “Kadi kəy lie e ki kiyə kə nim, Kadi dəw kare ka isi me ti al nim✧,” Taa ndangi bəy əi nə: “Kadi dəw ki rangi un toe.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti dəw kare mbə dije ti wa ki njiyəi səje naa ti ki ndə je pəti ki Bəbe Jəju aw-n səje nim təl-n səje nim wa kin. ²² Flə ngire də

batəm ti lə Jə, ratata tēē-n də ndə ti ki Luwə un-n Jəju taje ti awi sie dərə ti. Kadi dəw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti səje tək i Jəju j lo koy ti.»

²³ Lo kin ti, rəi ki dije joo əji-de, ki dəsəy e Jisəpi ki bari-e nə Barsabasi, ki indəi təe ki rangi nə Jusitusi, ningə ki kə joo e Matiyasi. ²⁴ Ningə əli Bəbe əi nə: «Bəbe, j igər ngəme dije pəti tigə, ə əji-je se mbə dije ti ki joo kin, e ki ra ə imbəte wa? ²⁵ MBəte kadi un ta kilə bəə lə njé kaw kilə je ki Judasi iyə tae ə aw lo ti ləne ki səbi dəe kadi aw ti kin.» ²⁶ Rai yuki, ningə yuki osi də Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilə je ki dəgi gide e kare.

2

Re lə NDil Luwə

¹ Loki ndə nay Patəkoti asi ningə✧, njé kadi-me je pəti kawinaa lo kare ba. ² Ta naa ti noo, ka ne madi j dərə ti, ba tə nəl bo ki ilə ki təgine kin be. Ka ne ka kin taa lo me kəy ti ki isi ti. ³ Ooi ne je ki toi tə por ə ndone je tēēi bilim bilim be, tēēi, kayi-naa dəde ti kare kare. ⁴ NDil Luwə rosi mede pəti, adi iləi ngirə kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər me al, ki go kində ti ki NDil Luwə ində-n tade ti kadi əli.

⁵ Ningə me ndəe je ti kin, *Jipi je ki njé bəl Luwə, j ki də be je ki dangi dangi ki dənangi ti ne pəti, rəi kawinaa Jorijaləm ti. ⁶ Loki ooi ka ne kin ningə, ayi-naa ngədi rəi kawinaa, kosi kosi, bəl rade tado nə nə, dande ti, oo də ndu njé kadi-me je ki isi əli ta ki ndon ta be ləne. ⁷ Ne kin əti-de bəl ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rəjeti al, adi əli əi nə: «Dije ki isi əli ta kin pəti əi dije ki j Galile ti, ⁸ nga ban be ə nə nə danje ti, oo ta ki tēē tade ti ki ndon ta be ləne ə? ⁹ Je dije ki Partəji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé kə dənangi Mejopotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Po ti ki e ngon be ki dənangi Aji ti nim, ¹⁰ Piriji ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dənangi Libi ti ki e bəsi ki Sirən, ə se njé kə dənangi Rom ti. ¹¹ Je pəti je Jipi koji

✧ 1:20 Pa je 69.26; 109.8 ✧ 2:1 Labətiki 23.15-21; Dətarənom 16.9-11

je ki Jipi təl je. J-ı Kırətı ti ki Arabı ti. Be ka, joo dō ndude ki əli ta ki ndon ta be ləje, əji dō ne je ki əti bəl ki Luwə ra.»
 12 Əi pəti ndilde ay ur kaki adi gəri ta wa ki kadi əli al, ningə əli-naa mbode ti əi nə: «Kər me ne ki ra ne kin nə ri ə?»
 13 Nə njé ki nə je kogi dō njé kəl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dəw gər dəe al, əi nə: «E kasi nju ə ayı-naa ngay ə rade.»

Piyər əl ta kosi dije

14 Piyər j a taa ki ndəgi njé kaw kilə je ki dōgi gide e kare, ningə un ndune ki taa əl ta kosi dije ə nə: «Uri mbisi maji oi dō ta ləm səi *Jipi je, ki səi pəti ki isi Jorijaləm ti ne. Səbi kadi igəri ne ki isi ra ne kin tō. 15 Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi ə ra dije kam. Nə Jagi kasi rade al! J-a sji kadi nda ti bəy!
 16 Nə ngəsine ne ki ndō ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Juwəl əl tae ka kin ə ra ne:

17 “Ne je ki Luwə əl tae kadi a rai ne me ndō je ti ki dəbəy ti ka ə toi kin: M-a m-ilə ki NDilm dō dije ti pəti. NGansi je ki dıngəm ki njé ki dəne a təli njé kəl ta ki ta Luwə ti, Basa je ləsi a ooi ne je me ndil ti, Bigə je ləsi, a ooi ne je ki to lo bəyo ti me ni ti.

18 Oyo me ndō je ti kin, M-a m-ilə ki NDilm dō ngan njé kilə je ti ləm ki dıngəm ki njé ki dəne. A əi njé kəl ta ki tam ti.

19 M-a m-ra ne je ki dəw asi ra al me dərə ti taa nu, Ningə dənangi ti ne, m-a m ra ne kəji je ki əti bəl, Adi e: məsi nım, por nım, sa ki su luy luy nım tō,

20 Kəte bəy taa kadi ndō ki bo ngay, ki rosi ki təba lə Babe kin a re, Lo ki kada a təl lo ki ndul, ningə nay a təl məsi.

21 Ningə me ndō ti kin, dije pəti ki bəi tō Babe a ingəi kajı*.”

22 «Səi *Isırayəl je, uri mbisi maji oi ta ki m-a m-əl səsi. İgəri pəti kadi Jəju ki Najarəti, dıngəm kin ki Luwə əje ki taga kadi n-ndige, ə Luwə ra ne je ki dəw asi ra al ki ne kəji je ki əti bəl ki takule dansi ti ne. 23 Dıngəm kin, iləi-e

jisi ti ki go ndu-kun ti ki Luwə un, ə se ki go kəji ta ra ti lie ki to kəte. Ningə səi adi dije ki gəri Luwə al təli-e ki rəbi bə ki bəi-e kagi-dəsi ti. 24 Nə Luwə gangi kulə yo rəe ti kə ade j lo koy ti, tadə koy aw ki təgi kadi uwe gin təgine ti be nin ti al. 25 *Dabidi əl ta əji-n dəe ə nə:

“M-o Babe ki dəkagilo je pəti nəm ti, Tadə e dō ji kom ti mba kadi m-teğ m-osi al.

26 E mbata kin ə rənəl rosi mem adi m-osi-n pa tō.

Be ə, be nin ti ka, darəm a ər kəğ ki kində me dō ti,

27 İ Babe, a iyə-m kə koo al,

A iyə bəə ləi ki a dō njane ti ade ndum bada al tō.

28 İ ə əji-m rəbi kadi m-təl m-isi-n ki dəm taa,

Ningə a adi-m rənəl me kei naa ti səm*.”

29 Piyər təl əl bəy ə nə: «NGakom je, adi m-əl səsi ta ki rəjeti: Kaje Dabidi oy təkı rəjeti adi dibi-e. Dō bade to danje ti ne bəti bone. 30 E nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə gər kadi Luwə un mindine ade ki kibi rə kadi n-a n-adi dəw kare ki gin ka ti lie a o be toe ti*.” 31 Dabidi gər ne ki a ra ne lo ti ti, adi əl ta kji lo koy ti lə Kırısi kin kəte. E ta lie ə Dabidi ə nə Luwə a iyə lo ki koo ti al, taa a iyə darəe adi ndum be nin ti al tō. 32 Jəju ki m-isi m-əl ta lie kin, Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti jı gəri maji. 33 Go ti ningə, Luwə un-e aw sie dərə ti adi isi dō jı kəe ti. Ningə ngəsine Luwə ade NDilne təkı un-n mindine. NDil kin ə, Luwə buki dəje ti, təkı oi ngəsine ki kəmsi je, ki mbisi je kin. 34 Təkı rəjeti, Dabidi aw dərə ti al, nə əl ə nə: “Babe əl Babe ləm ə nə: «İre isi dō jı kom ti, 35 ratata kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti*.” 36 E be ə, rə Jəju wa ki i bəi-e kagi-dəsi ti kin ə, Luwə ade e Babe nım, Kırısi nım tō. E kin ə e ne ki səbi kadi dije pəti ki Isırayəl ti gəri maji.»

Njé ki adi mede Kırısi dəsəy

37 Loki dije ooi ta kin ningə, mede ole wuti wuti adi dəji Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əi nə: «NGakoje je, e ri

* 2:21 Juwəl 3.1-5 * 2:28 Pa je 16.8-11 * 2:30 Pa je 132.11; 2 Samiyəl 7.12-13 * 2:35 Pa je 110.1

ə kadi ji ra ə?»³⁸ Ə Piyər təl əl-de ə nə: «fyəi rəbi ne rasi je ki majal kə, ningə kadi dəw ki ra dansi ti adi rai-e batəm me tə Jəju Kirisi ti, mba kadi majal je ləsi e ki kiyə go kə. Ba a ingəi NDil Luwə.³⁹ Təki rəjeti, kun mindi lə Luwə e ki mbata ləsi nim, mbata lə ngansi je nim, ki mbata dije ki isi say nim. Səbi də dije pəti ki Babe Luwə ləje a bərdə.»⁴⁰ Piyər əl-de ta je ki rangi ngay go ti bəy mba kadi ma-n naji, ningə ilə dingəm mede ti ə əl-de ə nə: «fgangi-naa ki gin dije ki majal ki bəne kin, mba kadi Luwə aji-n səsi.»⁴¹ Dije pəti ki taai ta lə Piyər, rai-de batəm. NDəe ti ka kin, dije asi dibi mitə rəi orəi kadi njé kadi-me je ki kəte.

⁴² Flə ngire dəkagiloe ti kin, rəi nəm nəm mba koo də ne ndo lə njé kaw kilə je nim, lo ra madi-naa ti nim, lo tətə mapa ti nim, ta lo kəl ta ti ki Luwə nim tə.⁴³ *NJé kaw kilə je rai ne je ki dəw asi ra al ki ne kəji je ki əti bəl ngay adi dije pəti isi ki bəl mede ti.⁴⁴ NJé kadi-me je indəi rəde naa ti kare ba ə kawī ne kingə je ləde də-naa ti kare ba tə.⁴⁵ Gati ki ne kingə je ki ne maji je ləde ə ləbi-naa lae ki go ne ge ti lə dəw ki ra.⁴⁶ NDə je kare kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me kəy ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je ti lənaa usoi ne kuso lə Babe nim, taa usoi ne je ləde ki rənəl nim, ki me ki səl ləm ləm.⁴⁷ Osi pa je iləi təji də Luwə ti, ningə dije pəti ndigi ta ləde tə. NDə je kare kare pəti, Babe adi kər dije ki aji-de, re də made ti par.

3

Piyər adi rə nga dəw ki njəe oy

¹ NDə kare Piyər əi ki Jə isi awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə də kadi ti ki mitə ki lo sələ.² Dəkagiloe ti kin ə dije awi ki dəw ki njəe oy lo koje ti nu, indəi-e ta kəy kaw-naa ti. Dəw ka kin, ndə je kare kare pəti, a indəi-e ta kəy kaw-naa ti ki bəri-e nə: «Ta Kəy ki NDole». Indəi-e mba kadi kəy ne dije ki isi uri kəy kaw-naa ti.³ Loki oo Piyər əi ki Jə ki isi uri ki kəy kaw-naa ti ningə, kəy-de ne.⁴ Piyər əi ki Jə uri kənde ki dəe ti, ningə Piyər əl-e ə nə: «fgo-je

ne!»⁵ Nje nja koy go-de, ga mene ti kadi n-a ningə ne madi jide ti.⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «M-aw ki la al nim, ki ər al nim kadi m-adi. Nə ne ki m-aw jim ti e təgi Jəju Kirisi. Be ə kadi-me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti, i taa ə njiyə!»⁷ Piyər uwə taji kəe, bə un-e ki taa. Ta naa ti noq par ə njəe je ki gul njəe je təlī toi maji kare.⁸ I bal a taa ə ilə ngirə njiyə. Aw səde naa ti kəy kaw-naa ti. Tj bal ki rənəl nim ilə təji də Luwə ti nim tə.⁹ Dije pəti ooi-e lo njiyə ti nim, lo kilə təji də Luwə ti nim tə.¹⁰ Dije gəri-e maji kadi e nje mətī ki kəte e nje kisi ta kəy kaw-naa ti ki bəri-e nə: «Ta Kəy ki NDole», isi kəy ne wa ka am. Loki dije ooi ne ki tēe dəe ti kin ningə, ndilde ay ur kaki adi bəl rade ngay.

Piyər al ta kosi dije

¹¹ Nje nja koy ka kin iyə go Piyər əi ki Jə al. Ne kin ra adi ndil dije pəti ay ur kaki. Be ə, dije pəti ayi-naa ngədi kawī-naa ki dəde ti dəde ti lo ti ki bəri-e nə: «Pal lə Salomq».¹² Loki Piyər oo ne kin ningə, əl kosi dije ə nə: «NGan *Isirayəl je, ban ə ne ki ra ne kin əti səsi bəl kədi be ə? Ban ə uri kəmsi ki dəje ti tə ne ki e je wa ki təgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki bəl Luwə meje ə j-adi-n dingəm kam njiyə-n be ə?»¹³ Jagi, e Luwə lə *Abirakam, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaje je ə ilə təji də bəə kilə ti ləne Jəju, ki iləi-e ji *Pilati ti, Pilati un ndune kadi n-ile taa, nə səi imbatī.¹⁴ Oyo, səi inaji ta gər nje kay njay ki nje ra ne ki dana. Ningə idəji kadi iləi dəw ki nje təl dije taa toe ti.¹⁵ E be ə, adi təlī e ki e nje kadi dije isi ki dəde taa. Nə Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji.¹⁶ E mbata kadi ki j-adi meje Jəju kin ə, təgi ki to me təe ti, adi təgi dingəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadi j a-n taa. Oyo, kadi-me ki təge to, ki takul Jəju, adi dingəm kin rə nga ki rəjeti, e ne ki ra ne ta kəmsi ti pəti adi oi ne.¹⁷ NGə sine ngakom je, m-gər maji ngay kadi ne ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kər nəsi je pəti.¹⁸ Nə, e ki rəbi kin ə, Luwə təl-n ta ne ki ilə mbə kəte ki takul njé kəl ta je ki tae ti pəti ə nə: Kirisi

ki n-un ndune kadi n-a n-ile, a ingə kə. ¹⁹ NGəsine, iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, ə təli irəi rə Luwə ti mba kadi iyə-n go majal je ləsi kə. ²⁰ Ningə Bəbe a adi səi dəkagilo kər kəə, a ilə ki e ki ində dəe naa ti kəte tə Kirisi, adi e Jəju, adi səi. ²¹ Nə ngəsine kin, səbi kadi Jəju isi dərə ti, biti kadi Luwə təl ne je pəti ki dənangi ti ki sigi gogi, təkə ilə-n mbe me bəl je ti ki man, ki takul njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay. ²² Be ə, *Moji ə nə: “Bəbe Luwə ləsi a adi nje kəl ta ki tae ti, ki to tə mi be, a j dan ngakosi je ti, ki mbata ləsi, a oi də ta je pəti ki a əl səsi. ²³ Dəw ki mbati təl rəne go ta ti ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin a əl ningə, Luwə a tuje kə dan dije ti ləne ki koy*.” ²⁴ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ilə ngire də Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta də dəkagilo ti ki jisi me ti bone kin kəte. ²⁵ Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kəl ta je ki tae ti kin səbi dəsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je loki un ndune adi Abirakam kin səbi dəsi tə. Luwə un mindine ə nə: “Gin koji je ki dənangi ti ne pəti a ingəi ndu ki tər də ti ki takul gin ka ləi*.” ²⁶ E ki mbata ləsi kəte, ə Luwə tē-n ki bəə ləne, ile adi səsi mba kadi njangi dəsi, ki takul ra ki ra adi nə nə iyə go rəbi njiyə je ləne ki majal kə.»

4

Piyər əi ki Jə ai nə njé gangi ta je ti lə Jipi je

¹ Ləkə Piyər əi ki Jə isi əli ta kosi dije tə kəl ba bəy ə, njé kijə ne məsi kadi-kare je ki madi nim, ki bo ki də kəy kaw-naa ti nim ta ki dije madi ki mbə buti ti lə *Sadusi je, tēi ki rəde ti həy. ² Wongi ra njé kər nə *Jipi je ngay mbata ooi Piyər əi ki Jə isi ndoi ne kosi dije, ningə əli-de əi nə: «Təkə Jəju jii-n lo koy ti wa kin ə, njé koy je ka a jii lo koy ti tə.» ³ Uwəi-de iləi-de kəy dangay ti ratata lo ti, tadə lo səl ngata, adi lo kadi gangi ta dəde ti goto. ⁴ Ningə mbə njé je ti ki ooi ta ləde, ngay je dandə ti adi mede. Be ə, ra adi kər dīgəm je re də made ti adi asi dibi mi kare.

⁵ Lo ti də ti ningə, njé kər nə Jipi je nim, ngatəgi je nim ta njé ndo ndu-kun je nim, kaw-naa me bə bo ti ki Jorijaləm. ⁶ Lo kaw-naa ti kin, An ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je e ti nə, taa Kayipi nim, Jə nim, Aləgijandir ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ti ki bo ka kin nim ka əi nə tə. ⁷ Adi rəi ki Piyər əi ki Jə nəde ti ki nə njé kaw-naa je ti, bə dəji-de ta əi nə: «Ki təgi ki j ra, ə se me tə nə ti ə irai ne kin ə?» ⁸ Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kəbe je ki ngatəgi je, ⁹ dəji-je ta bone əji də ne ki maji ki j ra ki dəw ki njəe oy ki kuji ne ki j ra ə ingə-n rə nga. ¹⁰ Maji kadi səi pəti igəri ay njay, taa dije pəti ki *Isirayəl ti ka, kadi gəri maji tə. E me tə Jəju Kirisi ki Najərəti ti ə j ra-n ne kin. E ki takul Jəju wa ki bəi-e də kagi-dəsi ti ə Luwə ade j taa dan njé koy je ti wa kin ə, dīgəm kin a-n ta nəsi ti, ki rə ki nga. ¹¹ E mbal ki səi njé ra kəy je imbatie, nə e ə təl mbal ki ndəe itə made je pəti, e mbal ki nje kadi təgi kəy*.” ¹² Kəji e me təe ti ki karne ba. Tə ki rangi ki Luwə adi dəw dənangi ti ne mbə dije ti ki mba kadi j-ingəi kəji goto.» ¹³ NDəji njé gangi ta je ki ki bo lə Jipi je ngay ləkə oi Piyər əi Jə əli ta ki kanji bəl, tadə gəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji ne ndo. Nə ke ə gəri kadi əi dije ki əi naa ti ki Jəju mari nu. ¹⁴ Nə ləkə ooi dīgəm ki ngai-e ka kin a gədide ti ningə, gəri lo ta ki kadi əli-de al. ¹⁵ Be ə uni ndude adi Piyər əi ki Jə, taa dīgəm ka kin nim kadi tēi taga, ningə naji-naa ta mbəde ti ə əi nə: ¹⁶ «Ri ə j-a rai ki dije kam ə? Tadə rai ne kəji ki əti bəl ki to ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijaləm ooi poye. Lo kadi jii naji goto. ¹⁷ Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki kəte kəte mbə dije ti al ngata. Adi j-iləi jije kəmde ti kadi kaw ki kəte nə kam, əli dəw madi ta ki tə Jəju al ngata.» ¹⁸ Go ta je ti kin, awi ki Piyər əi ki Jə kəy gogi ə əgi-de ki təgide kadi əli ta ə se ndoi ne ki tə Jəju al ngata. ¹⁹ Nə Piyər əi ki Jə əli-de əi nə: «əli-je adi joo, se e go rəbe ti, ta kəm Luwə ti, kadi jii təl

rəje go ta ti ləsi yo ə j-iyə ta lə Luwə wa?
²⁰ Ki oji dəje, j-a j-asi kuti taje də ne ti ki j-o ki kəmje nim, ki mbije nim kin al.» ²¹ Loki iləi jide kəmde ti ki kə joo bəy ningə, iyəi-de adi awi. Təki rəjeti, ingəi ne madi rəde ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tadə dije pəti piti Luwə mba ne ki ra ne kin. ²² Bal dīngəm ki ingə rə nga ki takul ne kəji ki əti bəl kin, itə kuti sə.

NJé kadi-me je əli ta ki Luwə

²³ Go kiyə-de ti, Piyər əi ki Jə awi ingəi madide je ki njé kadi-me je, əride poy ne je pəti ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je əlide. ²⁴ Loki madide je ooi ta ləde gine gangi ngata ningə, pəti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi nə: «Babe, j ə ira dərə ki dənangi, taa ira ba bo ki ne je pəti ki me ti tə». ²⁵ E j ə adi NDilil əl ta ki ta kaje *Dabidi ki bəə ləi ə nə: “Gin be je ki dangi dangi toj rə ki ndangi kare be. Taa kəji ta ra je ləde to rəde ti kare! ²⁶ NGar je ki dənangi ti ne indəi də rəde dana mba kaw rə, NJé kəbe je indəi rəde naa ti, əsi ta Babe ki dəw lie ki mbəte tə NGar”. ²⁷ Təki rəjeti, e me be bo ti kin ə, *Erodi əi ki Pəsi *Pilati, naa ti ki gin be je ki dangi dangi ki ngan *Isirayəl je indəi rəde naa ti əsi ta bəə kilə ləi ki ay njay, ki e Jəju ki imbəte tə Kirisi. ²⁸ Ne je ləde ki rai kin, e təl ə təli ta kəji ra je ləi pəti ki oji kəte, ki təgi, me ndigə ti ləi. ²⁹ Basine Babe, oo jide ki isi iləi kəmje ti kadi indəi je bəl ti kin! Adi bəə je ləi təgi kadi iləi mbə ta ləi ki me ki ti kati. ³⁰ Ningə, kadi oji təgi me tə bəə kilə ti ləi ki ay njay Jəju, kadi njé moy je ingəi rə nga nim, taa kadi ne kəji je ki ne je ki dəw asi ra al rai ne nim tə. ³¹ Loki tai kəə ta kəl ta ti ki Luwə ningə, dənangi yəki yikiti yikiti gin njade ti, loki ki kawinaa ti. Ba NDil ki kay njay rosi mede pəti adi iləi mbə ta lə Luwə ki rə ki tji kati.»

NJé kadi-me je indəi rəde naa ti

³² NJé kadi-me je pəti indəi rəde naa ti ki ngəme ki kare ki gir ta ki kare. Dəw kare ki ində gunə ki ne kingə ləne

ki səbi dəne goto, ne je pəti e yəde. ³³ Ki təgi ki əti bəl ngay ə njé kaw kilə je mai naji ki lo koy ti lə Babe Jəju. Ningə, kare kare pəti, Luwə jangi dəde jangi də ki əti bəl ngay. ³⁴ Be ə dəw kare dande ti ki ne to rəe goto. Tadə njé je ki ay ki lo ndər je ki kəy je, uni gati ə rəi ki lae, ³⁵ adi njé kaw kilə je. Ningə njé kaw kilə je ləbi la ka kin dande ti pəti, bə nə nə ingə ki go ne ge je ti lie.

³⁶ Dəw madi kare ki təe nə Jisəpi, ki e gin kəji ti lə *Ləbi, ki dənangi Sipir ti, ki njé kaw kilə je indəi təe nə Barnabasi, kər me nə: «Dəw ki nje kilə dīngəm me dije ti,» ³⁷ e ka, aw ki lo ndər, ə un lo ndər ləne ka kin gati-n, ə re ki lae adi njé kaw kilə je.

5

Ta ki ngom lə Ananiyasi əi ki Sapira

¹ Dīngəm madi kare ki təe nə Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira, gati ki ne kingə ləde kare tə. ² Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira indəi ndude naa ti, bəyəi nusi la, ə awi ki ndəge adi njé kaw kilə je. ³ Piyər əl-e ə nə: «Ananiyasi, ra ban ə iyə *Sata adi ur mei ti bore be ə? Jə nusi la lo ndər ləi ingəm, ə əl ta ki ngom NDil ki kay njay! ⁴ Ri ə əgi kadi ingəm ne kingə ləi ə? A re gati-n ə bəlme ka, ri ə əgi kadi la ki ingə kin, ira-n ne ki mei ge ə? Ne ki iga mei ti kin e ne ki majal. E dije ə əl-de ta ki ngom al, nə e Luwə ə əl-e ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, əsi nangi, oy. Dije pəti ki ooi poy ta kin, bəl ra-de ngay. ⁶ Basa je rəi rəgi nine, bə uni-e, awi dibi-e. ⁷ Asi ngirə kadi mitə go ti, dəne lie re ur kəy ki kanji kadi gər ne ki ra ne. ⁸ Piyər dəje ə nə: «əl-m adi-m m-o, se kər la ki igati ki lo ndər ləsi wa ə n wa?» Ə dəne əl-e ə nə: «Oyo, kər la ki j-ingə wa ən.» ⁹ Lo kin ti, Piyər əl-e ə nə: «Ra ban ə indəi ndusi naa ti mba kadi soki NDil ki kay njay lə Babe ə?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e ə bə ta kəy ti kin, j ka a awi səi tə. ¹⁰ Ta naa ti nəə par ə Sapira əsi nja Piyər ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kəy ningə,

ingəi nīne adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti. ¹¹ Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pəti, bəl rade ngay, taa dije pəti ki ooi poy ta kin ka, bəl rade ngay tə.

NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl bəl

¹² *NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl ki ne je ki dəw asi ra al ngay dan dije ti. NJé kadi-me je pəti, kawī-naa lo kare ba, gin pal ti lə *Salomə, ta kəy ti lə Luwə. ¹³ Dije ki rangi ki adi mede Luwə al bəy bəli kadi rəi rəde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay. ¹⁴ Dingəm je ki dāne je ngay ngay adi mede Bəbe, adi kərde ore də njé kadi-me je ki də ti də ti. ¹⁵ Dije awi biti əyi njé moy je ki taga kadi rəbi ti, tiləi-de də tirə je ti ə se də kagi ti ki otii-de, mba kadi re Piyər man ningə, ndile ur də e ki ra ti wa kare dande ti. ¹⁶ Dije ngay i bə je ti ki gidi bə bo Jorijaləm ti, rəi bur bur ki njé moy je ki dije ki ndil je ki majal yəti dəde. Ningə pəti ingəi rə nga.

Uwəi njé kaw kilə je dangay ti

¹⁷ Go ne je ti kin, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki əi me bəti ti lə *Sadusi je, jangi rade ngay də njé kaw kilə je ti. Adi uni ndude kadi n-a rai ne madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njé kaw kilə je iləi-de kəy dangay ti. ¹⁹ Nə dan kondə ti, malayka lə Bəbe re tē ta kəy dangay, loki adi tēi taga ningə, əl-de ə nə: ²⁰ «Awi me kəy kaw-naa ti, iləi mbə ta ki nje kadi dəw təl isi ki dāne taa kin adi dije pəti ooi!» ²¹ *NJé kaw kilə je təli rəde go ti, adi lo ti ki sji bəti ba par ə, awi kəy kaw-naa ti, iləi ngirə kadi ndoi ne dije. Ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, bari ngatəgi je ki njé gangi ta, ki ngatəgi je lə ngan *Isirayəl je pəti. Ningə iləi kəy dangay ti mba kadi rəi ki njé kaw kilə je tə. ²² Nə loki njé kilə je awi ningə, ingəi-de kəy dangay ti al, adi təli rəi əri-de poye əi nə: ²³ «J-ingə ta kəy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngəm ta kəy je ka ai ta kəy ti noo nim tə, nə loki j-ur me kəy ti ningə, j-ingə dəw madi al.» ²⁴ Loki ki bo ki də njé ngəm ta kəy kaw-naa ti əi ki ki bo ki də njé kijə ne məsi

kadi-kare ti ooi ta kin ningə, ndile ay ur kaki, adi dəji-naa ta də ne ti ki a ra ne go ne ti kin. ²⁵ Ba dəw madi re əl-de ə nə: «Dingəm je ki adi uwəi-de dangay ti ka kin, ai kəy kaw-naa ti noo, isi ndoi ne dije.» ²⁶ Ki bo ki də kəy kaw-naa ti aw ki dije ləne uwə-n njé kaw kilə je re səde, nə ke ə indəi gu dəde ti al tadə bəli kadi kosi dije ki kawī-naa də ne ndo ti lə njé kaw kilə je a tiləi-de ki mbal təli-de. ²⁷ Loki rəi səde ningə, awi səde kəy ngangi ta ti ki bo. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl-de ə nə: ²⁸ «J-əgi səsi ki təgije kadi indoi ne kosi dije ki tə dingəm kin. Ə səi itəli rəsi go ta ti ləje al, asi dānangi Jorijaləm naki ki ne ndo ləsi, ningə igəi kadi məse e dəje ti bəy.» ²⁹ Nə Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əli-de əi nə: «Təl rə go ta ti lə Luwə e soti itə təl rə go ta ti lə dije. ³⁰ Luwə lə kaje je adi Jəju ki itəli-e ki rəbi bə-e də kagi-dəsi ti kin, tē lo koy ti. ³¹ E ə Luwə un-e, inde ade isi taa, də ji kone ti tə NGar ki itə ngar je pəti, taa nje kaji dije tə. Luwə inde kadi, ki ta rəbi lie, Isirayəl je iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, adi n-iyə-n go majal je ləde kə tə. ³² Je njé ma naji də ne je ti ki rai ne kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwə adi njé je ki təli rəde go ta ti lie.» ³³ Loki njé gangi ta je ooi ta kin ningə, wongi rade ngay də njé kaw kilə je ti, adi ndigi təli-de. ³⁴ Nə e ki kare ki mbode ti ki təe nə Gamaliyəl əsi nangi i taa. E Parisi ki nje ndo dije ndu-kun, e dəw ki dije pəti gei ta lie ngay. Loki i taa dande ti ningə, dəji mba kadi adi njé kaw kilə je ijəi rəde dəbi kare jə. ³⁵ Ba go ti, əl-de ə nə: «Isirayəl je, indəi manji ne ki igəi kadi rai ki dije kam maji oi taa. ³⁶ Dəkagilo ngay al ne bəy ə, dəw madi ki təe nə Təda təji rəne kadi ne dəw ki nga. Ər dije asi bu sə gone ti. Nə dije rəi təli-e adi dije ki goe ti ka kin sanəi-naa. Dəw oo ta lie al bəne. ³⁷ Goe ti ningə, Juda ki Galile ti, tē dəkagilo ndangi tə dije me makitibi ti, əy dije ngay gone ti ran wongi. Nə e wa ka dije təli-e tə, adi dije ki goe ti sanəi-naa kə. ³⁸ NGasine, ta ləm ə to kin: Oti kadi irai ne madi ki

dije kam, iyəi-de adi awi lo ləde. Ne ki kadi igəri ə to kin, re kəji ta ra je ləde ki kilə rade je j rə dije ti ə, gin ne je kin a gangi tə yə ndəge je be tə. ³⁹ Nə re ne je kin j rə Luwə ti ə, lo kadi səi a əgi də goto. Oti kadi inai rə ki Luwə.»

Lo kin ti, njé gangi ta je ndigi goe ti. ⁴⁰ Be ə, təli bari njé kaw kilə je kəy gogi, 6a, adi tındəi-de, ə ndəri mbide kadi əli ta ki tə Jəju al, ningə iyəi-de adi awi. ⁴¹ NJé kaw kilə je tēēi lo gangi ta ti ki rənəl mba koo ki Luwə oo-de adi asi naki kadi ingəi kə mbata lə Jəju. ⁴² Ningə ki ndə je kare kare pəti, me kəy kaw-naa ti ə se me kəy je ti madi, njé kaw kilə je nayi ki lo ndo ne dije ti nim, ki lo kilə mbə Poy Ta ki Maji ti, təkəi Jəju e Kirisi.

6

Kində njé koo go njé kaw-naa je

¹ Dəkagiloe ti kin, kər njé ndo je j ki də made ti ki kəte kəte. Be ə, ra adi *Jipi je ki njé kəl ta Girəki 6ai ta də Jipi je ti ki njé kəl ta Ebirə. NJé kəl ta Girəki 6ai ta mbata njé ngaw koy je ləde ingəi ne kuso ki dije isi ləbi ki ndə je kare kare pəti kin, tə ndəge je al. ² Be ə, njé kaw kilə je ki dəgi gide e joo kaw njé ndo je ki naa ti, əli-de əi nə: «A e ne ki go ti al kadi j-iyə ta kəl ta lə Luwə, ə ji təl ji nay ta ne ləbi ti. ³ MBata kin ə, ngakə je je, maji kadi ikəti dije siri dansi ti, ki dije mai naji ləde maji nim, NDil Luwə rosi mede nim, taa awi ki kəm-kədi nim tə, mba kadi j-ilə kilə kin jide ti. ⁴ Be mba kadi j-un-n rəje j-ində ta dangi mbata kəl ta ki Luwə ki mbata ndo ne dije.» ⁵ Ta kəji je kin nəl njé ndo je pəti. Be ə, mbəti Etiyən ki e dəw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tə. Taa mbəti Pilipi nim, Pirokər nim, Nikanər nim, Timə nim, Parmənasi nim, taa Nikola ki e dəw ki Atyosi ti, ki təl Jipi nim tə. ⁶ Rəi səde əji-de njé kaw kilə je, adi əli ta ki Luwə mbata ləde, indəi jide dəde ti nim, njangi dəde nim tə. ⁷ Ta lə Luwə aw ki kəte par par. Kər njé ndo je j də made ti ngaw me 6e bo ti

ki Jorijaləm. Taa njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jəju tə.

Awi ki Etiyən lo gangi ta ti

⁸ Etiyən e dəw ki rosi ki me-maji nim, ki təgi lə Luwə nim, taa ra ne je ki dum ra ki ne kəji je ki əti 6əl 6əl dan dije ti nim tə. ⁹ Ningə dije madi iləi ngirə kadi naji ta ki Etiyən. Dije kin əi njé ki me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Əi njé je ki bari rəde: «Dije ki taa kiyə taa.» Adi əi Jipi je ki jii Sirən ti nim, Aləgijandiri ti nim, ki njé ki jii Silisi ti nim, taa ki dənangi Aji ti nim tə, ¹⁰ nə təgi ta kəlde asi go yə Etiyən ti al, tado Etiyən əl ta ki kəm-kədi ki NDil Luwə ade. ¹¹ Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi əli əi nə: «Je wa j-o ki mbije kadi Etiyən əl ta ki mal də *Moji nim, də Luwə nim tə.» ¹² Be ə, suləi kosi dije nim, ngatəgi je nim, taa njé ndo ndu-kun je nim adi rəi uwəi Etiyən də jie ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo. ¹³ Indəi njé ma naji je ki ngom adi təti ta dəe ti, əli əi nə: «Dingəm kam ta kəə ta kəl ta ki mal də kəy ti lə Luwə ki e lo ki ay njay kin al nim, taa də ndu-kun ti lə Moji al nim tə.» ¹⁴ Təkəi rəjeti, je wa j-o ndue ki əl-n kadi Jəju ki Najarəti ti a tuji kəy kin, ə a yəti ne kagi 6e je ki Moji adije. ¹⁵ Dije pəti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kəmde pəti də Etiyən ti, ningə ooi kadi ta kəme to tə yə malayka be.

7

Etiyən əl ta nə njé gangi ta je ti

¹ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji ta Etiyən ə nə: «Ta je ki dije əli dəi ti kin, e ki rəjeti wa ta?» ² Etiyən ile ti ə nə: «Səi bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi də ta ki m-a m-əl səsi kam maji. Me ndə je ti ki kəte, Luwə ki nje piti əji rəne kaje *Abirakam, dəkagilo ti ki isi-n me 6e ti ki Mejopotami ti 6əy, kəte 6əy taa kadi aw uwə lo kisi dənangi Aram ti. ³ Luwə əl-e ə nə: “I taa iyə 6e ləi ki njé koji je ə aw me 6e ti ki m-a m-əji.” ⁴ E be ə, Abirakam iyə me 6e ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawe ti, Luwə ade j taa re me 6e ti ki isi ti ngə sine kin.” ⁵ Ne

✧ 7:3 Kilə ngirə ne je 12.1 ✧ 7:4 Kilə ngirə ne je 11.32; 12.5

nduwə ki Luwə adi Abirakam me 6e ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri be ka ade al. Nə un ndune ade kadi n-a n-ade 6e kam ba pəti. Taa n-a n-adingan kae je toe ti tō. Dəkagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al 6əy*. 6 Ta ki Luwə əl-e ə to kin: “NGan kai je a isi tə mba je dənangi ti ki rangi nim, dije a rai-de 6əə ti nim, ta dije a adi-de kō asi 6al 6u sō nim tō.” 7 Go ta je ti kin, Luwə əl ə nə: “Gin dije ki rai-de 6əə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta dōde ti. Go ti ningə, a tēēi me 6e mba ti ki rade 6əə ti kin kō, ə a təli rai me 6e ti ki j̄ ti ə awi 6əə ti kin mba kadi rai əsi məkəsīde nangi nōm ti*.” 8 Ba Luwə ade ne kilə mindi ki e kijə məti. Be ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə ndo jijoo go ti par ə ijə məte. Isaki ra be tō mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be tō mbata ngane je ki əi gin *Isirayəl je ki dōgi gide e joo*.

9 «Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie tə 6əə me 6e ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa ti*. 10 Be ə, ər-e me kō je ti pəti. Ningə me-maji lə Luwə ki e sie, ade kəm-kədi ta kəm Parawo ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Parawo un-e inde tə nje kōbe dənangi ki Ejipi ti, taa dō me kəy ti ləne pəti tō*. 11 Dəkagilo ti kin ə, 6o ki bo osi dənangi Ejipi ti ba pəti, taa dənangi Kana ti tō. E dəkagilo kəm-to-ndoo ki əti 6əl ngay. Lo kadi bawje je ingəi ne ndikiri usoi goto*. 12 Loki Jakobi oo kadi ne kuso to me 6e ti ki Ejipi ti ningə, ilə nganne je ki əi kaje je adi awi ki dəsəy. 13 Loki təl ilə-de ki kō joo ningə, Jisəpi ra adi ngakōe je gəri-e. Lo kin ti, Parawo ka, gər-n gin koji lə Jisəpi tō*. 14 Go ti ningə, Jisəpi ilə go bawne Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba pəti, asi dije dəsiri gide e mi*. 15 Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki kəte nōq. Kaje je ka oyi nōq nim tō*. 16 Təli ki singəde rai dənangi Kana ti, me 6e

bo ti ki tōe nə Sisəm. Dibi-de 6e nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji ngan lə Amər ti me 6e ti ki Sisəm*.

17 «Dəkagilo təl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e 6asi. Ningə kər ngan Isirayəl je bay ki dō made ti dō made ti dənangi Ejipi ti, 18 biti dəkagilo ti ki ngar ki rangi ki gər Jisəpi al o-n 6e dənangi Ejipi ti*. 19 NGar ka kin uwə dije ləje ra-n kilə ki al dō maji nim, adi-de kō nim, ta ində gu dōde ti adi iyəi ngandə je ki kasi kō, biti kadi oyi*. 20 Dəkagilo ti kin ə, oji *Moji ki me-maji lə Luwə e dōe ti adi oti-e me kəy ti lə bawe asi nay mitə*. 21 Ningə loki dum dōde adi iləi-e kō, ngon lə Parawo ki dəne tēē dōe ti, ə un-e ote tə ngonne wa be*. 22 Be ə Moji ingə-n ne ndo ki oji dō kəm-kədi pəti ki dənangi Ejipi ti. Adi aw ki tōgi me ta kəl-e ti nim, me kilə rae ti nim tō.

23 «Loki 6ale e kuti sō ningə, mər ta re dōe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi ngan Isirayəl je. 24 Dəkagilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo dəw kare ki Ejipi ti isi adi kō ki kare dande ti. Be ə, re rō dō ngokone ti adi ində dəw ki Ejipi ti ka kin təl-e. 25 Moji gir kadi ngakone je a gəri təkī Luwə ə ilə səne mba kadi n-taa dōde. Nə ngakōe je gəri al. 26 NDō ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi rai-naa. Ire a dande ti mba kadi gangi-de naa ti. Əl-de ə nə: “Səi ngakonaa je tō, ə ban ə isi rai na majal be ə?” 27 Ningə e ki nje tində ngokone ka kin əse ngərəngi, ə əl-e ə nə: “Nə ə indəi dōje ti tə ngar ləje, ə se nje gangi ta danje ti ə? 28 Ige təl-m təkī tagine itəl-n dəw ki Ejipi ti ka kin be a?” 29 Loki Moji oo dō ta kin ningə, 6əl ra-e, adi aw uwə lo kisi tə mba dənangi Madiya ti. Dənangi Madiya ti ə Moji taa dəne oji-n ngan je joo*.

30 «Bal kuti sō go ti ningə, malayka tēē hōy rōe ti dilə lo ti, 6asi ki dō mbal

* 7:5 Kilə ngirə ne je 12.7; 13.15; 17.8 * 7:7 Tēē ki taga 3.12 * 7:8 Kilə ngirə ne je 17.10-14; 21.4 * 7:9 Kilə ngirə ne je 37.11, 28; 39.2, 21 * 7:10 Kilə ngirə ne je 41.39-41 * 7:11 Kilə ngirə ne je 41.54-57 * 7:13 Kilə ngirə ne je 45.1-4, 16 * 7:14 Kilə ngirə ne je 45.9-10, 17-18 * 7:15 Kilə ngirə ne je 46.1-7 * 7:16 Kilə ngirə ne je 23.3-16; Jojuwe 24.32 * 7:18 Tēē ki taga 1.7-8 * 7:19 Tēē ki taga 1.10-11, 22 * 7:20 Tēē ki taga 2.2 * 7:21 Tēē ki taga 2.3, 5, 10 * 7:29 23-29; Tēē ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4

Sinay, dan ndon por ti me gu ti ki isi o por. ³¹ Lokí Moji oo ne kin ningə, ndile ay ur kaki. Moji ge kadi n-oo ne kin maji adi ɔti re basi rɔ ti. Loe ti noo ə oo do ndu Babe ə nə: ³² “Mi Luwə lə kai je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.” Moji bəl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto. ³³ Ə Babe əl-e ə nə: “Or sa njai ti tado lo ki a ti kam e lo ki ay njay. ³⁴ M-o kəm kɔ lə dije ləm me be ti ki Ejipi ti. M-o do timə ki isi timəi rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki basine kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi✧.”

³⁵ «Oi maji! E Moji ki ngakoe je ɔsi-e ngərangi, ə əli-e əi nə: “Nə indəi daje ti tə ngar ləje ə se nje gangi ta danje ti ə”, wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul tɔgi lə malayka ki tɛɛ sie həy me gu ti, kin nim tɔ. ³⁶ E ə tɛɛ səde ki takul ne ra je ki dəw asi ra əl nim, ki takul ne kɔji je nim, me be ti ki Ejipi ti. Taa dəkagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dəkagilo ti ki rai bəl kuti sɔ dilə lo ti kin nim tɔ✧. ³⁷ E darɔ Moji ki kare wa kin bəy ə tɔ ə əl ngan Isirayəl je ə nə: “Luwə a tɛɛ ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti səi je wa, ki a to tə mi be✧.” ³⁸ Lokí ngan Isirayəl je kawinaa dilə lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti do mbal Sinay ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin rɔ Luwə ti, mba kadi adi-je✧. ³⁹ Nə kaje je mbati kadi təli rɔde go ta je ti lie. Ningə ki bo tɔy, ɔsi-e ngərangi. Mede e do təl kaw dɔnangi Ejipi ti gogi. ⁴⁰ Dəkagilo ti ki Moji nay do mbal Sinay ti bəy, rəi rɔ *Arɔ ti əli-e əi nə: “İra kagi yo je ki kadi ɔri noje, tado ji gər ne ki ra Moji ki nje tɛɛ səje me be ti ki Ejipi ti kin al.” ⁴¹ Be ə me ndo je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə iləi kadi-kare adi-e. Ba rai rənəl ngay ɔsi gon ne ki əi je wa ibəi ki jide kin✧. ⁴² Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kɔ adi isi ta ra yo ti, ki kɔsi-gon ne je ki dɔrɔ ti tə nay je

ki kadi je ki mee je tə kagi yo je ləde, təkí ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: “Səi dije ki Isirayəl, bəl kuti sɔ ki irai dilə lo ti kin se da je ki itəli-de ki ndəgi kadi-kare je adi, e mi ə adi-mi a? ⁴³ Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Moloki yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpa, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi ɔsi məkəsisisi nɔde ti. MBata ne rasi je kin ə, m-a m-adi njé bə je ləsi a uwəi səsi, awi səsi say tə mba je gidí *Babilon ti bəy✧”.

⁴⁴ «Me dilə lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kingə-naa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təkí Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo. ⁴⁵ İyəi kəy kibi ka kin adi gin kɔji je ləde ki rangi, ki əi kaje je ki rəi gode ti. Kəy kibi kin e jide ti, loki Jojuwe ɔr nɔde adi rəi taai dɔnangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de nɔde ti. Kəy kibi ka kin, to biti dəkagilo ti lə Dabidi✧. ⁴⁶ Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi dəji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi✧. ⁴⁷ Nə e *Salomɔ yo ə ra kəy adi Luwə✧.

⁴⁸ «NGa ningə Luwə ki e ki dəkagilo je ti pəti, a isi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. Təkí nje kəl ta ki tae ti ə nə: ⁴⁹ “Dɔrɔ e kimbər ngar ləm, ningə dɔnangi e ne kində njam.” Babe əl bəy ə nə: “Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo kuwə rɔ ləm ə? ⁵⁰ Se e mi al ə, nə tɔy ə, ra ne je kin pəti ə✧?”

⁵¹ «Səi dije ki njé tɔ rɔ je, itɛɛi mesi al nim, ibəyi mbisi nim do ta ti lə Luwə tə dije ki njé gər Luwə al be. İtoi tə bawsi je wa be. Ne kin ə ra adi, isi ta rɔ ki NDil Luwə ti, ki dəkagilo je pəti. ⁵² Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ə bawsi je adi-e kɔ al ə? Əi je ə təli njé kilə mbə kəte, ki ɔji do re lə dəw ki e kare ba, ki e dəw ki dana. Ningə ngəsi-ne, loki Kirisi re, səi je uni dəe, ə təli-e tɔ. ⁵³ Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki takul malayka je, nə lo kadi itəli rəsi ti go ti goto.»

Tiləi Etiyən ki mbal təli-e

✧ **7:34** 30-34: Tɛɛ ki taga 3.1-10 ✧ **7:36** 35-36: Tɛɛ ki taga 2.14; 7.3; 14.21 ✧ **7:37** Dətarənom 18.15-18 ✧ **7:38** Tɛɛ ki taga 19.1-20.17; Dətarənom 5.1-33 ✧ **7:41** 39-41: Kər Isirayəl je 14.3; Tɛɛ ki taga 32.1-6 ✧ **7:43** 42-43: Amosi 5.25-27 ✧ **7:45** 44-45: Tɛɛ ki taga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 ✧ **7:46** 2 Samiyəl 7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 ✧ **7:47** 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17 ✧ **7:50** 49-50: Ejay 66.1-2

⁵⁴ Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi də ta ki Etiyən əl ningə, wongi rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dəe ti. ⁵⁵ Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kəmne taa ki dərə ti ningə oo kunji Luwə nim, taa oo Jəju ki a taa də ji kə Luwə ti nim tə. ⁵⁶ Əl ə nə: «Oi, m-o dərə tē tane, ningə m-o NGon Dəw a taa də ji kə Luwə ti.» ⁵⁷ Loki ooi də ta kin ningə, uri kəl ki ndude ki bo ə uti mbide də ta ti lie, ə buki-naa dəe ti.

⁵⁸ NDəri-e awi sie taga gidi 6e bo ti, ə tiləi-e ki mbal təli-e. Dije ka kin iyəi kibi je ləde rə ngon ki basa ti ki təe nə Sol. ⁵⁹ Dəkagilo ti ki isi tiləi-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nə: «Babe Jəju, itaa ndilm ki rəi ti.» ⁶⁰ Go ti ningə əsi məkəsi ne nangi, ə əl ta ki ndune ki bo ə nə: «iyə go majal kin kə adi-de!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

8

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

¹ Sol e mbo dije ti ki ndigi kadi təli Etiyən. Də ndəe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tē də njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanəi-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Safari ti je. *NJé kaw kilə je wa par ə nayi-naa Jorijaləm ti. ² Dije ki njé bəl Luwə dibi Etiyən, nqi-e ngay. ³ Nə Sol 6a, ər njé kaw-naa je nja. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dingəm je ki dəne je buki-de dangay ti. ⁴ NJé ki sanəi-naa ka kin awi ki lo lo iləi mbə Poy Ta ki Maji.

Pilipi me 6e ti ki Samari

⁵ E be ə, Pilipi ki aw me 6e bo ti ki *Safari, ilə dije mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ⁶ Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki nē kəji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki də ta ti lie. ⁷ Tadə ndil je ki majal tēi me njé moy je ti ngay ki nq ki boy tade ti. Taa, dije ki rəde oy ki njé məti je ngay ingəi rə nga tə. ⁸ Rənəl ki bo ngay to me 6e bo ti kin. ⁹ Kəte taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki təe nə Simq isi me 6e bo ti kin nq. E nje ra mbəli, adi ər ndil dije ki me 6e ti ki Samari ngay. Ra rəne kadi nē dəw madi ki əti bəl ngay.

¹⁰ Adi dije pəti, j də nğan je ki du ti, biti ki də dije ki təgi ti, angalde e ki dəe ti. Əli əi nə dingəm kam aw ki təgi lə Luwə ki e təgi ki əti bəl ngay. ¹¹ Angal dije e ki dəe ti, tadə e mari nu ba ə isi ər ndilde ki mbəli ki ra ləne. ¹² Nə loki dije adi mede Pilipi ki ilə-de mbə Poy Ta ki Maji ki əji də kəbe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim tə ningə, dingəm je ki dəne je adi Pilipi ra-de batəm. ¹³ Simq wa ki dəne ka adi mene tə. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki oo nē kəji je ki nē je ki əti bəl ngay ka kin ningə, e wa təl re əte bəl ngay bəy tə.

Piyər əi ki Jə me 6e ti ki Samari

¹⁴ Loki njé kaw kilə je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Safari ti taai ta lə Luwə ningə, iləi Piyər əi ki Jə ki rəde ti. ¹⁵ Loki rəi tēi Samari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə. ¹⁶ Tadə NDil re də dəw madi ti kare dande ti al bəy. E batəm par ə rai-de me tə Babe Jəju ti. ¹⁷ E be ə, Piyər əi ki Jə indəi jide dəde ti kadi ingəi NDil Luwə. ¹⁸ Loki Simq oo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində də ti lə njé kaw kilə je ə NDil re-n də njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Jə la, ¹⁹ ə əl-de ə nə: «Mi ka adi-mi təgi kin tə kadi tə dəw ki m-a m-ində jim dəe ti 6a, ingə NDil Luwə tə.» ²⁰ Ə Piyər əl-e ə nə: «Kadi la ləi kin tuji naa ti ki darəi. Tadə ində mei ti kadi a ndogi kadi-kare lə Luwə ki la. ²¹ Nē ki 6a təi, ə se nē ki səbi dəi goto me nē ti ki j-a-n kam, tadə mei e dana nq Luwə ti al. ²² Maji kadi itər ndui də majal ti ləi, ə əl ta ki Babe adi re to ban ə, iyə go kəji ta je ki mei ti kin kə. ²³ Tadə m-o kadi mei atə kanana, taa majal doləi dole tə.» ²⁴ NGA ə, Simq əl Piyər əi ki Jə ə nə: «Kadi səi je wa əli ta ki Babe mbata ləm, kadi nē madi kare me nē je ti ki əli tae kin tē dəm ti al.» ²⁵ Loki Piyər əi ki Jə mai naji, ə ndoi ta lə Babe tə ningə, təli ki Jorijaləm ti gogi. Həi mbə Poy Ta ki Maji me nğan 6e je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi əi ki kuji dingəm ki e dəw ki boy ki Etiyopi ti

26 NDə kare Malayka lə Babe əl Pilipi ə nə: «I taa aw ki gin be ti be, də rəbi ti ki j Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.» 27 Pilipi j taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dənangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm ne maji je lə ngar ki dəne ki Etiyopi ti, ki təe nə Kandasi. Dingəm kin aw Jorijaləm ti əsi dəne nangi nō Luwə ti ə isi təl ki be gogi. 28 İsi me pusi ti ləne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. 29 Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nə: «Əti aw bəsi ki rə pusi ti kin.» 30 Pilipi ay ngədi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dəje ə nə: «İgər me ta ki isi tidə kin maji wa a?» 31 Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Re nje kər mee kadi-m goto ə m-a m-gər ban ə?» Ba dəji Pilipi adi al taa goe ti, isi gəde ti me pusi ti. 32 Ta ki isi tidə ə to kin:

«Əri-e tə bati ki dəw isi aw sie kadi təl-e be;

Tə ngon bati ki a tane mbə nō nje kijə bje ti be.

E be ə, tēe-n tane al.

33 Həi rəsəl dəe ti, gangi ta lie ki go rəbi ki dana al.

Nə ə a ər gin koji lie ə?

Tadə indəi ngangı ndə kisi ki də taa lie*»

34 Ningə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nə: «M-dəji kadi əl-m adi m-o, nə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? İsi əl ta ki də rəne ti wa ə se isi əl ta də dəw madi ti ki rangi ə?» 35 Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rəbi adi un ta tane ti, ningə ki rəbi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ile-n mbe Poy ta ki ki Maji lə Jəju. 36 Loki njiyəi isi awi ningə, tēei ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nə: «Man ə am, nga ri ə ər gi kadi m-ra batəm ə?» 37 [Pilipi əl-e ə nə: «Re adi mei Luwə təkı rəjeti ə, ne ki ər gi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nə: «M-adi mem təkı Jəju Kirisi e NGon Luwə.»] 38 Lo kin ti, adi pusi a nangi, ningə əi ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi ra-e batəm. 39 Loki tēei me man ti ki taga ningə, NDil Babe un Pilipi aw sie

adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rəbi ləne ki rənəl aw. 40 Pilipi aw tēe me be ti ki Ajoti, ilə mbe Poy Ta ki Maji me be bo je ti pəti ki tēe ti, bitı tēe-n Səjare ti.

9

Sol adi mene Babe Jəju (Knjk 22.6-16; 26.12-18)

1 Dəkagiloe ti kin, gir ta ki də kadi kə njé ndo je ti lə Babe ki də təl-de ti to də Sol ti bəy. 2 Be ə, aw rə ki boy ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, dəje makitibi mba kadi n-aw-n lo kaw-naa je ti lə *Jipi je ki me be ti ki Damasi, kadi re n-ingə dingəm je ki dəne je ki njé ndole go ne ndo ki sigi kin ə n-dəə-de n-re səde Jorijaləm ti.

3 Loki Sol e də rəbi ti, ində də be ki Damasi bəsi ningə, kunji madi tēe pati, j ki dərə ti, unji gə dəe. 4 Tēe osi nangi ningə, oo də ndu ta madi əl-e ə nə: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?» 5 Sol dəje ə nə: «I nə ə Babe?» Ningə, Babe əl-e ə nə: «E mi Jəju ki isi adi-m kə.» 6 I taa aw me be bo ti ə, a əli-ni ne ki kadi a ira. 7 NJé ki isi awi ki Sol təli ai lo ka ti. Bəl təl-de adi lo kadi əli ta goto. OOi də ndu ta, nə ooi dəw madi al. 8 Sol j taa, tēe kəmne maji, nə oo lo al, adi made je uwəi jie, ndərı-e tə ndər, ə awi sie Damasi. 9 İsi loe ti nōq ndə mıtə ki kanji kadi oo lo. Uso ne al nim, ay man al nim tə. 10 Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti nōq, təe nə Ananiyasi. Babe bər-e me ne koo me ndil ti ə nə: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nə: «Mi ne Babe». 11 Babe təl un ta əl-e ə nə: «Aw un rəbi ki bəri-e rəbi ki kə ti, ə idəji me kəy ti lə Judasi, dəw ki təe nə Sol ki Tarsi ti, isi nōq isi əl ta ki Luwə. 12 OO dəw madi ki təe nə Ananiyasi me ne koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dəe ti kadi oo lo gogi.» 13 Ə Ananiyasi əl ə nə: «Babe, m-o ta lə dəw kin ta dije ti ngay, əji də kə je pəti ki adi dije ləi ki me be ti ki Jorijaləm. 14 Ningə, ki ne kin, re ki tər gi ki ingə rə ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi kare je, kadi uwə dije ki isi əli səi ta, dəə-de.» 15 Nə Babe əl-e ə nə: «Aw, tadə dingəm kin e ne

* 8:33 32-33: Ejay 53.7-8

ra kilə ki m-kəte kadi əl ta ləm nō gin dije ti ki duniya ti, ki nō ngar je ti, ki nō *Isirayəl je ti. ¹⁶ Mi wa m-a m-əje kō je pəti ki a tēē dəe ti ki mbata ləm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dəe ti, ningə əl-e ə nə: «NGokom Sol, e Bəbe ə ilə-m, e Jəju ka ki tēē ingəi də rəbi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi o lo. Ningə kadi NDil Luwə rəsi tə.» ¹⁸ Ta naa ti nōō, ne je ki toi tə ngəy kanji je be tēēi kəm Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə i taa adi rai-e batəm. ¹⁹ Go ti, uso ne bə, təl ingə tōgi ne gogi. Sol təl isi ki njé ndo je lə Jəju ki me be ti ki Damasi ngan ndo je jə bəy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

²⁰ Ta naa ti nōō, Sol aw ilə mbə me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je ə nə: «Jəju e NGon Luwə.» ²¹ Dije pəti ki ooi də ta kin ta Sol ti, ndəji-de ngay adi əli əi nə: «E kam al ə e nje kadi kō dije ki Jorijaləm ti ki njé bə tə kin a? Re ne a un girə mba kadi uwə-de, də-de aw səde rə ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je al bitə a?» ²² Nə Sol uwə rəne ngə adi kəme e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je ki Damasi ti gəri lo ta ki kadi əli-e al, loki tōji-de kadi Jəju e Kirisi.

²³ Ra ndo je go ti bə, Jipi je oji-naa ta mba kadi n-təli-e ²⁴ Nə ta kōji ləde tēē mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kada je kondə je mba kadi n-təli-e. ²⁵ Be ə, me kondə ti madi, njé ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tuyi-e adi osi gidə ndogi bər ti.

Sol me be ti ki Jorijaləm

²⁶ Go ti, Sol aw tēē me be ti ki Jorijaləm bə, sangi kadi n-ində rəne naa ti ki njé ndo je, nə pəti bəli-e, tadə dəw ki taa mee kadi e nje ndo ki rəjetə goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rə njé kaw kilə je ti, ər-de go kingə ki Jəju ingə Sol də rəbi ti, ki koo ki oo Jəju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangi Damasi ti me tə Jəju ti. ²⁸ Də gangi loe ti nōō, Sol aw səde je, təl səde je naa ti me be ti ki Jorijaləm. Əl ta ki kadi-me me tə Bəbe ti. ²⁹ Əl ta ki *Jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa səde ta ti. Nə sangi rəbi kadi n-təli-e. ³⁰ Loki

ngakoje je ooi tae ningə, əri-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me be ti ki Tarsi.

³¹ *NJé kaw-naa je pəti ki dənangi Jude ti ki tae ba, ki dənangi Galile ti, ki dənangi *Samari ti, isi ki Lapiya. Ingəi tōgi, njiyəi me bəl Bəbe ti, taa kərde i ki də ti də ti ki takul tōgi lə NDil Luwə tə.

Piyər aji dīgəm ki təe nə Ene

³² Təki Piyər a njiyə-n ki lo je pəti oon dije lə Luwə, ndə kare aw tēē rə njé ti ki me be ti ki Lida. ³³ Lo kin ti, ingə dīgəm kare ki təe nə Ene, ki to də tirə moy ti ra bəl jijoo. Tadə rəe oy. ³⁴ Piyər əl-e ə nə: «Ene, Jəju Kirisi adi rə nga, i taa, ikaw ne toi.» Ningə Ene i taa ta naa ti nōō. ³⁵ Dije pəti ki me be ti ki Lida ki Sarq ooi-e, bə adi mede Bəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy ti

³⁶ Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me be bo ti ki Jope nōō, təe nə Tabita. Tə kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dāne ki njé ra kilə je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki ne ki me jine ti tə. ³⁷ Moy ra-e dəkagiloe ti kin adi oy. Loki ndogi-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida e bəsi ki Jope. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me be ti ki Lida nōō ningə, iləi dīgəm je joo rəe ti kadi re kalangi ingə-de. ³⁹ Piyər i taa aw səde. Loki re tēē rəde ti ningə, əri-e awi sie me kəy ti ki taa. NJé ngaw koy je pəti iləi-naa gəi dəe ki nō, ningə tōji kibə je ki dangi dangi ki kōji ta naa ti ki Dorkasi oji dəkagilo ti ki isi-n səde ki dəne taa bəy. ⁴⁰ Piyər adi dije pəti tēēi taga, bə əsi məkəsine nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rəne ki rə nin ti əl ə nə: «Tabita i taa.» Loki tēē kəmne oo Piyər ningə, ndu rəne, i isi taa. ⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, bə, bə dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, oji-de Tabita ki dəe taa. ⁴² Poy ne kin sane ki dənangi ki Jope ba pəti, adi dije ngay adi mede Bəbe. ⁴³ Piyər ra ndo asi tati me be ti ki Jope, me kəy ti lə nje kər gidə ngirə ki təe nə Simo.

10

Kərnəy ki e dəw ki Rom ti oo ne me ndil

¹ Dingəm madi isi me be ti ki Səjare nqo, tæ nə Kərnəy. E ki boy də buti asigar je ti ki bu kare, ki bari-e «buti ki Itali ti». ² E dəw ki nje ra ne ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, əi njé kəsi dəde nangi nq Luwə ti tə. Ra maji ki njé ndoo je ngay, taa əl ta ki Luwə taa taa tə. ³ NDə kare, ki kadi ki mitə ki lo səl, oo malayka lə Luwə me ne koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə bar-e ə nə: «Kərnəy.» ⁴ Kərnəy ur kəmne dæ ti ki bəl, ningə əl-e ə nə: «E ri ə Bəbe?» NGa ə malayka əl-e ə nə: «Kəl ta ki Luwə ləi ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin tee rə Luwə ti, ə Luwə ga dəi ti. ⁵ Ningə ki ngəsine kin, ilə dingəm je me be ti ki Jope adi bari Simo ki bari-e nə Piyər ade re. ⁶ Isi me kəy ti lə Simo ki nje kər gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati. ⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin əti ningə, Kərnəy ba ngan njé kilə je ləne joo ki nje rə ləne kare ki nje bəl Luwə mbə njé ki əi naa ti sie ki dəkagilo je pəti adi-de rəi. ⁸ Rəi adi ər-de go ne je pəti ki ra ne adi-de ooi ningə, ilə-de adi awi Jope ti.»

Piyər oo ne me ndil ti me be ti ki Jope

⁹ Lo ti go ti, loki əi də rəbə isi awi, indəi də be bo bəsi ningə, Piyər al də kəy ti ki taa, ki kadi ki dan be ti mba kəl ta ki Bəbe. ¹⁰ Bo ra-e adi ge kuso ne. Ningə loki isi rai ne kuso mba kadi uso ba, oo ne me ndil ti. ¹¹ OO ta dərə a tagira, ningə oo ne madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sə be ə i ki taa isi re ki nangi. ¹² Me ne ti ka kin, da je ki dangi dangi əi titi: da je ki njade e sə je, ki njé kagi nangi je, ki yəl je. ¹³ Ningə, ndu ta madi tee əl-e ə nə: «Piyər, i taa itol uso.» ¹⁴ Nə Piyər ə nə: «Jagi Bəbe, mi m-uso ne ki ne ki majal əde, ə se ne ki to nje nja kare al.» ¹⁵ NDU ta təl re əl Piyər kəl ki kə joo bəy ə nə: «Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti, kadi i o-e tə e ne ki to nje al.» ¹⁶ Ne kin ra ne be nja mitə, ningə ta naa ti nqo təli ndəri-e ki dərə ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me ne ki oo me ndil ti kin al, adi isi dəji rəne ta də ti, ningə yə dingəm je ki Kərnəy ilə-de ki a sangi kəy lə Simo

rəi ai ta kəy ti. ¹⁸ Ba dəji ta ki ndude ki boy ə nə: «E me kəy kin ə Simo ki bari-e nə Piyər isi ti ti a?» ¹⁹ Piyər isi mər ta də ne ti ki oo me ndil ti kin ba bəy ningə, NDil Luwə əl-e ə nə: «O dingəm je mitə a sangi-ni. ²⁰ I taa, ur nangi, ə aw səde ki kanji kadi mei təsi, tadə e mi ə m-ilə-de.» ²¹ Piyər re rə dingəm je ti ka kin əl-de ə nə: «E mi ə mi dəw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?» ²² Əli-e əi nə: «E Kərnəy ki e ki boy də buti asigar je ti ki bu, ki e dəw ki dana, taa e nje bəl Luwə tə kin ə ilə-je. E dəw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji. Malayka lə Luwə re tee ki də ta rəe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo də ta ki tai ti.» ²³ Piyər aw səde ra-de mba, adi-de lo toi. Loki lo ti go ti ningə, i taa aw səde. NGakoje je madi ki me be ti ki Jope dani-e. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə teei Səjare ti. Kərnəy bar nojine je ki madine je isi nginə-n-de kəte. ²⁵ Loki Piyər ur me kəy ti ningə, Kərnəy i taa tılə kəme, ba osi nanga njae ti, ilə dəne nangi. ²⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «I taa, tadə mi ka mi dəw tə.» Ningə əsi sələ un-e-n ki taa. ²⁷ Wali-naa taa urii ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kawinaa isi. ²⁸ Lo kin ti Piyər əl-de ə nə: «Səi je, igəri maji tək ndu-kun ləje əgi kadi dəw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o dəw madi tə ne ki majal, ə se ne ki to nje al. ²⁹ E mbata kin ə, m-mbati-n bə ləsi al, mre ki kanji kəl ta madi ki rangi. Ningə tək i bari-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iləi gom ti wa?» ³⁰ Kərnəy ə nə: «Asi ndə sə bone, ki də kadi ki tək made wa kin be, adi e kadi ki mitə ki lo səl, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dingəm madi ki ilə kibi ki nda bal bal tee a nəm ti, əl-m ə nə: ³¹ «Kərnəy, Luwə oo də ta ki isi əl sie, taa ga də maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin tə. ³² Ə kadi ilə dəw madi Jope ti, i bar Simo ki bari-e nə Piyər adi re. Isi me kəy ti lə Simo ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti bəsi.» ³³ Be ə, ta naa ti nqo par, m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire tə kin. Ningə ki ngəsine kin, je pəti j-isi nqi ti ne kadi

☆ 10:14 Ləbətiki 11.1-47; Ejəkəl 4.14

j-o də ta je pəti ki Babe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kərnəy

³⁴Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rəjeti, m-gər kadi kər kəm dəw dana goto rə Luwə ti. ³⁵Dəw ki ra ra, dan gin dije ti ki dangi dangi, ki e nje bəl ndile, ki nje ra ne ki dana ba, uwe ki rəne ti. ³⁶Flə ki ta ləne ki rə nğan *Isirayəl je ti, ilə-n-de mbe lapiya ki takul Jəju Kirisi ki e Babe lə dije pəti. ³⁷Təki igəri, e ne ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Jə ilə mbe ə ra ne dənangi Jude ti ba pəti. ³⁸Igəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki təgi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa aji dije pəti ki isi gin təgi ti lə su tə. Tadə Luwə e sie naa ti. ³⁹Je ə je njé ma naji də ne je ti pəti ki ra dənangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəi-e kagi-dəsi ti, təli-e. ⁴⁰Nə Luwə ade j lo koy ti ndə ki kə mitə lə ndə koye. Ade ta rəbi adi təji rəne taga, ⁴¹ki rə dije ti pəti al, nə ki rə njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go tēe dan njé koy je ti. ⁴²Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbe ki rə gin dije ti, ə kadi ji təji təki e ne ə yə Luwə ində-ne tə nje gangi ta də njé kisi ki dəde taa ti ki njé koy je. ⁴³*NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dəe ti əli əi nə: “Dəw ki ra ki ade mene ba, Luwə a iyə go majal je lie kə me təe ti.”» ⁴⁴Loki Piyər isi əl ta je kin ba bəy ningə, NDil ki kay njay risi ki də dije ti ki isi ooi də ta lie. ⁴⁵Ne kin əti bəl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, loki ooi kadi Luwə buki NDilne də gin dije ti ki əi Jipi je al tə. ⁴⁶Tadə ooi ndude isi əli ta ki ta be je ki dangi dangi iləi təji də Luwə ti. ⁴⁷Ningə Piyər əl ə nə: «Ki təki ingəi NDil Luwə tə je be tə kin, ne ki əgi-de də ra batəm goto.» ⁴⁸Be ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me tə Babe ti, ba go ti, dəji Piyər kadi isi səde nğan ndə je bəy taa kadi tə təl.

11

Jorijaləm ti, Piyər əji ne je ki rai ne

¹*NJé kaw kilə je ki ngakə je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka oi ta lə Luwə tə. ²Loki Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay, ³əi nə: «Aw rə dije ti ki ijəi mətide al, aw uso səde ne!» ⁴Lo kin ti, Piyər ilə rəne ər-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

⁵Piyər əl ə nə: «Mi me be bo ti ki Jope, ningə loki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sə be ə j dərə ti, risi biti re nəm ti. ⁶M-ur kəm ki də ta kibi ti ka kin m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e sə, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti. ⁷Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Piyər, j taa, itəl uso.” ⁸Ə m-əl m-ə nə: “Jagi Babe, ne ki to nje ədi tam nja kare al.” ⁹Kə joo, ndu ta təl tēe dərə ti bəy əl-m ə nə: “Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti ba, kadi o-e tə ne ki to nje al.” ¹⁰Ne kin ra ne be asi nja mitə, ningə təli tuyi-e dərə ti. ¹¹Ningə ta naa ti nōo, dingəm je mitə ki iləi-de me be ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti. ¹²NDil əl-m kadi m-aw səde bi m-mbati al. E be ə dingəm je ki mehe kam dani-mi, ə j-ur-n me kəy ti lə Kərnəy. ¹³Kərnəy əji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tēe ki rəne ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: “Flə dəw madi me be ti ki Jope kadi əl Simə ki bari-e Piyər kadi re. ¹⁴A əli ne je ki a ra səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.” ¹⁵Loki m-a m-əl ta ba bəy ningə, NDil Luwə risi re dəde ti təki ndə ki re-n dəje ti lo kilə ngire ti ka kin be. ¹⁶Ra adi mem ole də ta ti lə Babe ki ə nə: “Jə ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.” ¹⁷Ə se, təki Luwə adi-n-de kadi-kare ki kare wa təki adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Babe Jəju Kirisi kin, kadi mi m-ndor Luwə wa?» ¹⁸Loki ooi də ta kin ningə, angalde osi nangi adi iləi təji də Luwə ti əi nə: «Gin dije ki duniyə ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə tə.»

Kində gin njé kaw-naa je me be ti ki Atiyosi

19 Kində kəm-ndoo ki tēē dō Etiyən ti ra adi njé ndo je sanəi-naa[☆], awi bitī tēēi me be ti ki Pənəsi, ki Sipiṛ, ki Aṭiyosi. Loki awi, əli ta lə Luwə Jipi je par bi dəw ki rangi al. 20 MBode ti noo, dije ki nā je ki əi gin koji ti ki Sipiṛ, ki Sirən ki awi Aṭiyosi ti, əli ta ki maji lə Baje Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki bari-de Girəki je tō. 21 Təgi Babe e səde naa ti adi dije ngay təli ki rō Babe ti adi-e mede. 22 Poy ne je ki ra ne kin tēē rō njé kaw-naa je ti ki isi Jorijaləm, adi iləi Barnabasi adi-e aw Aṭiyosi ti. 23 Loki aw tēē rōde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rəe nəl-e ngay adi əsi ginde pəti ki ta lə Luwə kadi ai dō njade me kində rō naa ti ki Babe. 24 Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me tō, adi kosi dije ngay rəi ki rō Babe ti. 25 Barnabasi aw me be ti ki Tarsi mba kadi sangi Sol. 26 Loki inge ningə, aw sie Aṭiyosi ti, rai bal kare titi. Kawi-naa ki njé kaw-naa je, ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me be ti ki Aṭiyosi ə yə dije iləi ngirə bar njé ndo je ti, dije lə Kirisi (kirətiyə je). 27 Dəkagiloe ti noo, njé kəl ta je ki ta Luwə ti ii Jorijaləm awi bitī ki Aṭiyosi. 28 E ki kare dande ti, təe nə Agabusi[☆], i taa ningə əl ta ki takul NDil təkī 60 ki bo ngay a o dənangi ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra ne dəkagilo ti lə nje kəbe ki bo ki bari-e nə Kilodi tō. 29 *NJé ndo je uni ndude kadi n-iləi ki ne ki jide ti, nā nā ki go təge ti kadi n-dii ngakode je ki isi Jude ti. 30 Adi ne maji je ləde ka kin Barnabasi əi ki Sol adi awi adi ngatəgi je.

12

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti

1 Dəkagiloe ti wa kin ə ngar *Erodi ilə ngirə kadi kō njé kaw-naa je ki nā je ti. 2 Təl Jaki ki ngokō Jā ki kiyə kasigar. 3 Nə Loki oo kadi nəl *Jipi je ngay, ningə təl adi uwai Piyər bəy. E dəkagilo ra pəti mapa ki kanji əm[☆]. 4 Loki uwe ilə dangay ti ningə, adi njé rō je sō sō nja sō ngəmi-e. Ra be kadi tə n-tēē sie

taga nō kosi je ti go pəti paki ti. 5 Piyər to dangay ti, nə njé kaw-naa je iyəi ta kəl ta ki Luwə al ki mbata lie.

6 Me kondəe ti ki kadi re lo ti ə, Erodi tēē sie nō kosi je ti ka kin ningə, Piyər to bi mbō asigar je, dəi-e ki kulə gindi joo. Ningə njé ngəm lo je, ai ta kəy ti, a ngəmi ta kəy dangay tō. 7 Lo kin ti, malayka lə Babe kare tēē pati, adi kunje taa lo me kəy dangay ti, lo ki Piyər to ti. Malayka ində Piyər kade ti ndəl-e-n ə nə: «I taa kalangi!» Ba kulə gindi je ki jie ti tēēi tosi. 8 Malayka əl-e ə nə: «Idəo nda ki bədi ti, ə itilə sa njay ti.» Ningə Piyər ra təkī əl-e-n. Malayka əl-e bəy ə nə: «ilə kibi lai rōi ti ə un gom.» 9 Piyər tēē goe ti, nə gər təkī e malayka ə re tēē sie təkī rəjeti, al. OO təkī e ne ki oo me ndil ti. 10 Loki indəi nje ngəm lo ki dō kəte, ki ki kō joo dāi ningə, rəi tēēi ta ta rəbi gindi ti ki aw ki be bo ti, ta rəbi wa tēē dərəne ba nōde ti, adi tēēi taga awi dō rəbi ti. Loki tēēi dō rəbi ti ningə, ta naa ti noo, malayka iyə ə aw. 11 Loki angale re rəe ti ningə əl ə nə: «M-o ay njay ngata təkī e Babe ə ilə ki malayka ləne adi re tēē səm ji Erodi ti, ki ta ne je ti ki majal pəti ki kosi Jipi je oji kadi rai səm.» 12 Loki ga ta be ningə, ilə dəne aw be lə Mari ki kō Jā ki bari-e nə Marki. Dije ngay kawinaa me kəy ti noo isi əli ta ki Luwə. 13 Loki ində ta kəy ningə, ngon nje kilə ki dəne ki təe nə Rodi əti re kadi n-oo. 14 Gər ndu Piyər adi ta rəbi ka tēē al par ə, rəe nəl-e ngay adi təl ki ngədi aw əl-de ə nə Piyər a ta kəy ti noo. 15 Əli-e əi nə: «I nje kone.» Nə a dō ndune ti təkī e ta ki rəjeti. NGa ə təli əli əi nə: «E malayka lie.» 16 Loe ti kin, Piyər a ta kində ta kəy ti par par. Ə loki rəi tēēi ta kəy ningə, e Piyər ə wa, adi gəri lo ta ki kadi əli al. 17 Əl-de ta ki jine kadi əli ta al, ningə ər-de go tēē ki Babe tēē sie dangay ti adi gəri. Go ti, əl-de ə nə: «Awi əli Jaki ki ndəgi ngakoje je adi ooi.» Ningə tēē aw lo ki rangi ti.

18 Loki lo ti ningə, dō asigar je isi dana al. Dəji-naa se ri dana ə Piyər təl wa? 19 NGar Erodi sange ngay nə inge al. Go ti, dəji ta asigar je, 6a un ndune

☆ 11:28 21.10 ☆ 12:3 Tēē ki taga 12.1-27

kadi t̄oli-de k̄ə. P̄iyər iyə d̄onangi Jude ə j̄ aw Səjare ti, aw isi titi nu.

Koy lə ngar Erod̄i

²⁰ *Erod̄i aw ki ta ki dije ki T̄ir ti, ki S̄ido. Ə dije ki T̄ir ki S̄ido ind̄ai ndude naa ti r̄ai inḡai-e. Lok̄i ndogi me Bilas̄itusi ki nje koo go ta lə ngar Erod̄i taai ninḡə, d̄əji kadi lap̄iya to dande ti. Kadi lap̄iya to mbata n̄ə maji je ki d̄onangi ti l̄əde nḡire e me be ti lə ngar Erod̄i. ²¹ Lok̄i t̄eē me nd̄o ti ki ɔ̄ji ninḡə, Erod̄i il̄ə k̄ibi k̄ōbe l̄əne r̄əne ti, isi d̄ə k̄imbər ngar ti l̄əne, əl kosi dije ta konḡi konḡi. ²² Kosi dije il̄əi t̄əji d̄əe ti əi n̄ə: «E ndu luwə madi ɓ̄i e ndu d̄əw al.» ²³ Loe ti n̄oq̄ malayka lə Babe inde ɔ̄je mbata adi k̄osi-gon Luwə al. Go ti, kode je ind̄ai r̄əe ȳangi ȳangi adi oy. ²⁴ Nə ta lə Luwə taa lo aw ki k̄əte k̄əte, adi k̄ər njé ndo je re ki d̄ə made ti. ²⁵ Lok̄i Barnabasi əi ki Sol t̄oli kon kilə l̄əde ki awi ki mba kadi rai ninḡə, iȳəi be bo ki Jorijaləm ə awi. Uni J̄ə ki ɓ̄ari-e Marki naa ti s̄əde ə t̄əli awi me be ti ki Ātiyosi gogi.

13

NJé kaw-naa je ind̄ai Barnabasi əi ki Sol ta danḡi mbata kilə lə Babe

¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ki njé ndo n̄ə je lə Luwə isi dan njé kaw-naa je ti ki Ātiyosi ti n̄oq̄. Adi e: Barnabasi ki S̄im̄o ki ɓ̄ari-e Nijər, ki Lis̄iyusi ki be lie e S̄irən ti, ki Manaye ki oti-de naa ti ki *Erod̄i ki isi d̄ə d̄onangi ti ki Galile*, ki Sol t̄ə. ² ND̄o kare be ɔ̄si m̄ək̄əs̄ide nanḡi n̄o Luwə ti ə əli ta sie ki k̄əgi r̄ə n̄ə kuso t̄ə. Ninḡə ND̄il ki kay njay əl-de n̄ə: «Kadi ɔ̄ri Barnabasi əi ki Sol ind̄ai-de ta danḡi mbata kilə ki m-ɓ̄ar-de kadi rai.» ³ NGata ə, lok̄i ɔ̄gi r̄əde n̄ə kuso ə əli ta ki Luwə ninḡə, ind̄ai j̄ide d̄əde ti ə iȳəi-de adi awi, ⁴ t̄əki ND̄il ki kay njay əl-n-de. E be ə, Barnabasi əi ki Sol awi me be ti ki S̄ələsi. Ninḡə ai n̄oq̄ ganḡi awi S̄ip̄ir ti. ⁵ Lok̄i ki t̄eēi Salam̄in ti ninḡə, əli ta lə Luwə me k̄əy kaw-naa ti lə *J̄ipi je. J̄ə Marki e kadide ti t̄ə n̄ə ra s̄əde t̄ə. ⁶ Lok̄i ind̄ai

d̄ə d̄ər je ki be ti ki S̄ip̄ir ti ganḡi ninḡə, awi t̄eēi me be ti ki Paposi. Loe ti n̄oq̄, inḡəi J̄ipi kare be ki t̄əe n̄ə Bar-J̄əju ki e nje ra mb̄əli, ki ə n̄ə ne nje kəl ta ki ta Luwə ti. ⁷ Isi naa ti ki d̄əw ki boy ki t̄əe n̄ə S̄ərj̄iyusi Polusi ki e nje n̄ə ḡər. S̄ərj̄iyusi Polusi ɓ̄ar Barnabasi əi ki Sol ɔ̄ji-de adi ḡəri t̄əki n-aw ki ɓ̄o koo ta lə Luwə tade ti. ⁸ Nə Elimasi ki k̄ər gin t̄əe n̄ə nje mb̄əli t̄ə-de r̄ə. Ge kadi d̄əw ki boy kin adi mene K̄irisi al. ⁹ Be ə, Sol ki ɓ̄ari-e Pol ND̄il Luwə rose adi ur k̄əmne ki d̄əe ti, ¹⁰ əl-e ə n̄ə: «J̄i ngon lə su, t̄ə d̄əw ki k̄adi k̄əm dije rosi mei. J̄i nje k̄osi ta n̄ə ra je ki dana p̄əti. A iȳə go r̄əbi ndor ta lə Luwə al a?» ¹¹ Ki ɓ̄as̄ine kin, Babe a ind̄ai ɔ̄ji, k̄əmi a oo lo al, ninḡə a o k̄əm kadi al bit̄i d̄əkaḡilo madi. Ninḡə ta naa ti n̄oq̄ par ə k̄əme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sanḡi d̄əw ki kadi ɔ̄r-e ta r̄əbi. ¹² Lok̄i d̄əw ki boy oo n̄ə ki ra n̄ə kin ninḡə, adi mene, mbata n̄ə ndo ki d̄ə Babe ti ki adi-e, əte ɓ̄əl ngay.

Pol əl ta Lə Luwə me be ti ki Ātiyosi ki P̄isidi ti

¹³ Pol əi ki madine je ali me bato ti me be ti ki Paposi, awi me be ti ki P̄ərji ki Pamp̄ili ti, ninḡə J̄ə Marki* iȳə-de ə t̄əl aw Jorijaləm ti gogi. ¹⁴ Lok̄i ɔ̄ti me be ti ki P̄ərji ninḡə, awi t̄eēi me be ti ki Ātiyosi ki P̄isidi ti, awi me k̄əy kaw-naa ti lə *J̄ipi je ki nd̄o taa k̄əə, isi nanḡi. ¹⁵ Lok̄i njé tid̄ə mak̄it̄ibi je, tid̄əi mak̄it̄ibi ndu-kun ki mak̄it̄ibi lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ninḡə, ki boy je ki njé nḡəm k̄əy kaw-naa il̄əi əli-de əi n̄ə: «NGak̄oje je, kin ə awi ki ta kadi əli dije, ə kadi əli.» ¹⁶ Ə Pol j̄i taa, ȳəki j̄ine tade ti kadi isi kekeke, ninḡə əl-de ə n̄ə: «S̄əi *Isirayəl je ki dije ki njé ɓ̄əl Luwə, kadi oi d̄ə ta ləm. ¹⁷ Luwə l̄əje, j-əi kosi Isirayəl je, k̄əti bawje je, ninḡə ra s̄əde adi oji naa ki k̄əte k̄əte, lok̄i isi me be ti ki Ej̄ipi ti. ɔ̄r-de t̄eē s̄əde ki taga ki takul t̄əge ki ngay. ¹⁸ Asi ɓ̄əl d̄əɔ̄o ki adi-de n̄ə usoi dil̄ə lo ti*. ¹⁹ Lok̄i t̄ə ko gin dije s̄iri ki d̄onangi ti ki Kana n̄əde ti ninḡə, t̄əl ki d̄onangi ka kin adi-de t̄ə n̄ə nduwə*.

* 13:1 Erod̄i Ātiyasi Lk 3.1 * 13:13 J̄ə Marki: 12.12, 25; 13.5 * 13:18 17-18: T̄eē ki taga 1.7; 12.51; K̄ər Isirayəl je 14.34; D̄ət̄ər̄ənom 1.31 * 13:19 D̄ət̄ər̄ənom 7.1; Jojuwe 14.1

20 Ne je pəti ki ra ne kin, a ra bal asi bu sə ki dōmi. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je bitə tēe-n dō nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl. 21 Ningə, dəji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi o be dōde ti bal dōsō. 22 Loki or-e kə ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nə: “M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jəse, ki e dəw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon ne je pəti ki mem ndigi.” 23 E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jəju ki nje kaji Isirayəl tēe ti, ki go kun mindi ti lie. 24 Kəte nō re Jəju ti, Jə ilə mbə kadi dije təri ndude, ningə kadi rai batəm. Flə mbə kin ki rə kosi Isirayəl je ti ba pəti. 25 Loki Jə aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: “Mi dəw ki isi igai ta dōe ti kin al. Nə e a re gom ti nōq ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al.”

26 «NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé bəl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin rəje ti. 27 Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je ləde gəri dəw ki e Jəju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəi ki ndō taa kəə je pəti kin al tō. Be ə loki gangi ta dō Jəju ti, tōli ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. 28 Ingəi ne madi kare ki asi kadi tōli-e-n al, nə dəji *Pilatə kadi tōl-e par. 29 Loki tōli kon ne je pəti ki ndangi me makitibi ti oji dōe ningə, adi risi-e dō kagi-dəsi ti nangi, ile me be nin ti. 30 Nə Luwə ade j dan njé koy je ti. 31 Asi ndō ngay ki tēe ki rə dije ti ki jii sie dōnangi Galile ti nu, ə rəi sie bitə Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki nō kosi dije ti. 32 Je ka j-isi j-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji kin tō. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine dō ti adi bawje je. 33 Luwə təl ta kun mindi kin ki rəje ti j-əi ngande je ki go rəbi tēe ki adi Jəju tēe lo koy ti təkəi ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“I NGonm,

Ki m-oji bōne.”

34 «Luwə ade j lo koy ti bi ade ndum me be ti al, təkəi əl-n ə nə:

“M-a m-adi səsi ne,

Ki m-un mindim dō ti m-adi Dabidi, Ki e ne ki asi kadi indəi mesi dō ti.”

35 «E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti bəy ə nə: “A iyə dəw ləi ki ay njay kadi ndum al.” 36 Nə Dabidi, loki ra kilə dəkagilo ti ləne ki go kəji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me be ti. 37 Nə e ki Luwə ade j lo koy ti ndum me be ti al.

38 «Kadi igəri maji ngakom je, təkəi e ki takule ə isi oi dō Poy Ta ki Maji ki oji dō kiyə go majal kə, ki kər ta dō ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Mojə ti al. 39 E ki takule tō ə, re dəw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kər dō ti. 40 MBata kin ə, kadi oi go rəsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae təl dəsi ti: 41 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kəji rəsi,

Kadi oi go rəsi maji,

A oi ne ki a əti səsi bəl bitə kadi a gotoi kə.

Tadō dəkagilo ti ləsi, m-a m-ra ne madi.

Ne ki re dəw or səsi poye ka, a adi mesi dō ti al.”

42 Loki Pol əi ki Barnabasi isi tēe taga ningə, dəji-de kadi ndō taa kəə ki gogi ə kadi təli rəi ndoi-de ta kin bəy.

43 Loki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təli Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta səde. Ningə Pol əi ki Barnabasi iləi dīngəm mede ti kadi uwəi rəde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

Pol əi ki Barnabasi yəti rəde ki rə gin dije ti ki əi Jipi je ti

44 *NDō taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me be bo ti kawī-naa ki naa ti kadi n-ooi dō ta lə Bəbe. 45 Loki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal dō ta ti lie. 46 Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki tji kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ilə səsi mbə ta kin kəte, nə təkəi imbati ə oi təkəi səi

✧ 13:22 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12 ✧ 13:25 Jə 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16

✧ 13:29 28-29: Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Jə 19.15, 38, 42 ✧ 13:31

1.3 ✧ 13:33 Pa je 2.7 ✧ 13:34 Ejay 55.3 ✧ 13:35 Pa je 16.10 ✧ 13:41 Abakuki 1.5

je asi ta kaji ki bití kìn al, je j-a jí təl jí yəti rəje ki rə gín dije ti ki əi Jípi je al ti.

⁴⁷ Tadó Babe ləje un ndune adi-je ə nə: “M-ində-i kadi j kúnji ki mbata gín dije ki dónangi ti,

Ki mbata kadi aw ki ta kaji bití ki dóbəy dónangi ti✧.”»

⁴⁸ Loki gín dije ki əi Jípi je al ooi də ta kìn nìngə, rai rónəl ngay də ti, adi iləi təji də ta ti lə Babe, adi dije pəti ki Luwə kəti-de ki mbata kaji ki bití ki nq ti, adi mede. ⁴⁹ Ta lə Babe sane ki dónangi ki Atiyosi ti ki tae ba. ⁵⁰ Nə Jípi je suləi dəne je ki əi dəne je ki njé təba ki me be ti, ki njé kəsi məkəsíde nangí nq Luwə ti, ki dije ki boy ki me be ti adi indəi kəm Pol əi ki Barnabasi ndoo, nìngə tibəi-de me be ti ləde kə. ⁵¹ Pol əi ki Barnabasi indəi bu ki njade ti ki də be ti ləde nìngə, əti awi me be ti ki Ikoniyom✧. ⁵² Ki rə njé ndo je ti lə Jəju 6a, rəde nəl-de ngay, taa NDil Luwə ka rosi mede tə.

14

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Ikoniyom

¹ Loki Pol əi ki Barnabasi awi Ikoniyom ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jípi je ki Ikoniyom ti tə. Awi əli dije ta lə Luwə kəl ki ra adi dije ngay ki əi Jípi je ki njé ki əi Girəki je adi mede Luwə. ² Nə Jípi je madi ki njé me ngə, indəi ta ki majal me dije ti ki əi Jípi je al, suləi-de də ngakoje je ti. ³ Be ka, Pol əi ki Barnabasi isi Ikoniyom ti ndə bay bay. Əli ta lə Luwə ki me ki tı kati, indəi təgide də Babe ti ki ma naji də me-maji ti lie ki isi iləi mbe, adi-de təgi adi rai nq kəji je ki nq je ki əti 6əl. ⁴ Lo kìn ti, dije ki me be bo ti gangi naa lo joo, njé ki madi je əi go Jípi je ti, njé ki nungi əi go njé kaw kilə je ti tə. ⁵ NJé ki əi Jípi je al, ki njé ki əi Jípi je, ki ki bo je ləde indəi də rəde dana kadi n-adi kq Pol əi ki Barnabasi, kadi n-tiləi-de ki mbal n-təli-de. ⁶ Nə Pol əi ki Barnabasi ooi ta kìn, adi ayi-naa awi 6oyoi rəde be bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngan lo je ki gidi ti. ⁷ Lo je ti kìn ka, iləi mbe Poy Ta ki Maji titi tə.

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Lisitir

⁸ Me be ti ki Lisitir, dīgəm kare ki njae oy ta gine ti isi nq. Njae oy lo koje ti nu, adi njiyə nja kare al. ⁹ Ə ndə kare, ur mbine isi oo-n ta ki Pol a əl. Ba, Pol uwə kəmne ki dəe ti oo-e-n ba nìngə, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingə-n kaji. ¹⁰ Lo kìn ti, Pol əl-e ta ki təgine ə nə: «J, a taa də njai ti!» Ba Dīgəm ibə nangí j a taa, a njiyə.

¹¹ Lo ki kosi dije ooi nq ki Pol ra kìn nìngə, uni ndude ki taa, əli ta ki ta likawoni əi nə: «Yo je təli rəde dije ti, rəi uri nangí danje ti.» ¹² Be ə, 6ari Barnabasi «Jəsi», ə 6ari Pol «Ərməsi» tə, mbata Pol ə e nje kəl ta. ¹³ Nje kijə nq məsi kadi-kare lə Jəsi, ki isi ta lo ti taga gidi be bo ti, re ki baw mangí je ki təy nq je ki ndole rəde ti. Re səde, nìngə, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-iləi məsi n-adi Pol əi ki Barnabasi. ¹⁴ Nə loki, njé kaw kilə je, Pol əi ki Barnabasi ooi poy ta kìn, gangi kibi rəde ti, 6a ayi-naa ki rə kosi je ti, uni ndude ki taa, əli-de əi nə: ¹⁵ «Madije je, ra ban ə a rai nq be ə? Je ka je dije tə səi be tə, nìngə, re j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji nìngə, e mba kadi iyəi kagi yo je ki ndade goto ki isi rai-de, ə kadi itəli rəsi go Luwə ti ki nje kisi kəm ba, Luwə ki nje ra dərə ki dónangi ki nq je pəti ki me ti✧. ¹⁶ Dəkagilo je ti ki man kəte, Luwə iyə dije pəti adi uni rəbi ki mede ndigi. ¹⁷ Be wa kìn ka iyə ta təji memaji ləne, al. Hə ki man ndi dərə ti adi səsi je, adi səsi dəkagilo ki maji adi ingəi kandi nq je, adi səsi nq kuso ki to mbar je, adi rónəl rosi mesi je.» ¹⁸ Ta je wa ki əli kìn ka, ngə səde ngay kadi əgi kosi je kilə məsi nangí kadi-de.

¹⁹ Lo kìn ti, *Jípi je ki jı Atiyosi ki Písidi ti, ki Ikoniyom, rəi, suləi kosi dije ka kìn, 6uki-de gode ti, adi tiləi Pol ki mbal kadi n-təli-e, 6a ndəri-e, awi sie, iləi-e gidi be ti, ooi ə nə oy. ²⁰ Nə loki njé ndo je kawinaa ki dəe ti, j taa, təl aw me be bo ti gogi. Ba lo ti ki go ti, əi ki Barnabasi awi ki Dərbi ti.

Pol əi ki Barnabasi təli gogi ki Atiyosi ti ki Siri

✧ 13:47 Ejay 49.6 ✧ 13:51 Mk 6.11 ✧ 14:15 Təe ki taga 20.11; Pa je 146.6

21 Lokî Pol əi ki Barnabasi iləi mbe Poy Ta ki Maji Dərbi ti, dije ngay təli njé ndo je lə Kirisi. Ba əi je, təli uni dō njade, tēēi Lisitir, ki Ikoniyom, ki Aṭiyosi ki Pisiḍi ti. 22 Həi dingəm me njé ndo je ti, adi-de ta kōji kadi uwəi tōgide ba me kadi-me ti ləde. Ba, ai dō ti nōq əli-de ə nə: «E ki kō ki ngay ə j-a j-o-n kōbe lə Luwə.» 23 Pol əi ki Barnabasi indəi njé kər nōq njé kaw-naa je dō njé kaw-naa je ti pəti ki tēēi dande ti. Ōgi rōde ne kuso, əli ta ki Luwə, 6a go ti, iyəi-de ji Bəbe ti ki uni mede adi-e. 24 İi nōq, indəi me 6e ki Pisiḍi gangi, awi tēēi Pampili ti. 25 Həi mbe Poy ta lə Luwə me 6e ti ki Pərji, 6a awi tēēi ta ba ti ki Atali. 26 Lo kin ti nōq, uni bato ki kaw Aṭiyosi ti. Aṭiyosi ki e 6e ki ndo ki njé kər nōq njé kaw-naa je ki me ti, iyəi-de ji Luwə ti. İyəi-de ji Luwə ti kadi me-maji lie e dōde ti mbata kilə ki İi lo ra-e ti kin. 27 Lokî tēēi Aṭiyosi ti, kawî njé kaw-naa je, əli-de ne je pəti ki Luwə un-de ra-n. Ōji-de tēē ki Luwə tēē ta rəbi kadi-me adi dije ki əi *Jipi je al. 28 İsi ki njé ndo je dōkagilo ngay Aṭiyosi ti.

15

Kingə-naa ki Jorijaləm dō ta kijə mətî ti

1 Dije ki nā je İi Jude ti rəi Aṭiyosi ti, ndoi ngakoje je ne əi nə: «Kin ə re adi ijəi mətisi ki go ndu ti lə *Moji al ə, a ingəi kajî al.» 2 Ne ndo kin re ki ta kasi-naa al, ki gaki-naa ki bo ngay mbō njé ndo-e ti je ki Pol əi ki Barnabasi. Lo kin ti nōq be, uni tade kadi Pol əi ki Barnabasi, naa ti ki ngakoje je madi, awi Jorijaləm ti ingəi njé kaw kilə je ki ki boy je lə njé kaw-naa je mbata ta kin. 3 *NJé kaw-naa je ki Aṭiyosi adi-de ne ki kadi ra səde dō rəbi mba ti. Uni rəbi, tēēi Pənəsi ti əi ki *Samari, ərî dije gın ne je ki goe goe, go rəbi ki dije ki əi *Jipi je al təli adii mede Kirisi. Ta kin adi rənəl ngako je pəti. 4 Lokî rəi tēēi Jorijaləm ti, njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki ngatōgi je lə njé kaw-naa je uwəi-de

ki rōde ti. Pol əi ki Barnabasi əli poy ne ki Luwə ra səde adi-de ooi. 5 Nə dije ki nā je, ki adi mede dan *Parisi je ti uni ta əli əi nə: «Maji kadi dije ki əi Jipi je al, adi-de ijəi mətide ə ngəmi go ndu-kun je lə Moji 6əy tō taa.» 6 Lo kin ti, njé kaw kilə je ki ngatōgi je lə njé kaw-naa je kawî-naa mba kadi indəi manji ta kin. 7 Lokî naji-naa ta adi dande ngal 6a, Piyər əsi nangî j taa əl-de ə nə: «NGakom je, təkî igərii, e mari nu ə Luwə mbəti-m dansi ti mba kadi m-ilə mbe Poy ta ki Maji rō dije ti ki əi Jipi je al, kadi ooi ə adi mede. 8 Luwə ki gər me dije, ma naji ləde maji ki go rəbi NDil Luwə ki adi-de təkî adi-n-je be tō. 9 Əi je ə je tō, Luwə ər kəm dəw dana al, mbata e ki takul kadi-me ləde ə Luwə adi ngəmede ay-n njay. 10 Nıngə ki 6asine kin, mba ri ə isî sangi ta Luwə ki ne kində ki 6y mindi njé kadi-me je ti ə? Ne ki je wa ə se bawje je ka j-awi ki tōgi kadi j-otii al. 11 Ne ki j-adi meje dō ti ə to kin: E ki takul me-maji lə Bəbe Jəju ə yə j-ingəi kajî, j-əi ki j-əi Jipi je, kae ti ləde əi Jipi je al ka kin tō.»

12 Ba, dije pəti uti tade, uri mbide kadi ooi dō ta lə Barnabasi əi ki Pol ki a əli-de 6ji dō poy ne kōji je ki ne je ki əti 6əl je ki Luwə rade ki takul Pol əi ki Barnabasi dan dije ti ki əi Jipi je al. 13 Lokî iləi ta nangî nıngə, Jaki un ta əl ə nə: «NGakom je, uri mbisi oi ta ləm 6asine. 14 Simō j taa əl-je ne, adi j-oi rəbi ki lo kilə ngire ti wa nu, Luwə ində-n kəmne go ti maji, kadi ər dije ki nā je dan dije ti ki əi Jipi je al, ində-de dangi tə dije ləne. 15 Ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti awi go-naa ti lo kare ba ki ta kin. Tadō ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

16 “Go ne je ti kin, m-a m-re kadi m-ra 6e lə *Dabidi ki budî kin rangî.

M-a m-ra e ki sigî gogî, m-a m-ra toe ti gogî tō,

M-a m-ində taa gogî.

17 MBa kadi ndəgi dije sangi Bəbe,

Adi e gın dije pəti ki uni təm dōde ti.

Bəbe əl ta kin be.

☆ 14:24 13.14 ☆ 15:1 Ləbətiki 12.3 ☆ 15:8 7-8: 10.44; 11.15 ☆ 15:13 12.17 ☆ 15:18 16-18: Amosi 9.11-12

18 Baḅe ki nje tee ki gin ne ki ində dəe naa ti mari nu adi dije gəri*.”

19 «E mbata kin ə, mi m-o maji ngay kadi j-iləi kagi nō dije ti ki əi Jipi je al ki adi mede Luwə kin, al. 20 Adi ji ndangi makitibi par j-adi-de kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, kadi sangi-naa lo kaya ti al, kadi usoi da ne ki dəw tu minde al, kadi usoi məsi da al tō*. 21 NGa ningə, ilə ngire mari nu ba biḅi ḅone, dije ki njé ndo madide je ndu-kun lə Moji əi me ḅe bo je ti kare kare, nim ndo kare kare ki e ndo taa kəə lə Jipi je, dije a tidəi ndu-kun kin me kəy kaw-naa je ti tō.»

Makitibi mba kilə-n kadi njé kaw-naa je ki Aṭiyosi

22 Be ə, ngatəgi je lə njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki njé kaw-naa je, ndigi kadi n-mbəti dije ki nā je dande ti kadi uni tode dani Pol əi ki Barnabasi awi səde Aṭiyosi ti. MBəti Judi ki ḅari-e nə Barsabasi əi ki Silasi. Əi joo pu, ngakode je taai mede maji. 23 Ta ki ndangi Makitibi ti adi-de ə to kin:

«Je njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je, ji ndangi makitibi kin j-adi səi ngakoje je ki isi ḅe bo Aṭiyosi ti ki dənangi je ki Siri ti ki Silisi ki səi gin koji lə Jipi je al, ji ra səsi lapiya. 24 J-o poy dije madi ii danje ti ne awi rəsi ti tuji mesi, təli səsi gogi ki ta je ləde, ningə e je ḅa j-ilə-de al. 25 Be ə, j-o maji kadi j-ində taje naa ti kare ba, ji mbəti dije j-ilə-de ki rəsi ti, naa ti ki Barnabasi əi ki Pol ki əi njé ndigi je ləje. 26 Əi ki iləi rəde kə mbata tō Baḅe ləje Jəju Kirisi. 27 E kin ə, j-ilə-n Judi əi ki Silasi. Dije ki joo kin a əli səsi ne je kin ki tade. 28 MBata NDil Luwə nim, je wa nim, j-un nduje kadi dəw ində ne ki rangi gidi ne ti ki e ne ki ndae to ti kin, dəsi ti ki təgi al ngata. 29 Ningə ne ki kadi irai ə to kin: kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, usoi məsi da al, usoi da ki dəw tu minde al, isai-naa lo kaya ti al. Pəti itoi be ningə, a rai ne ki maji. Itaa lapiya ləje, je ki je ngakosi je.»

30 Iyəi njé ki mbəti-de ka kin adi awi Aṭiyosi ti. Loki awi teei Aṭiyosi ti, kawi njé kadi-me je ki naa ti, ə iləi makitibi ka kin jide ti. 31 Loki tidəi makitibi ka kin ningə, rəde nəl-de ngay tadə ingəi ta je ki adi-de təgi me ti. 32 Təki Judi əi ki Silasi wa əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, uni dəkagilo ngay iləi dīgəm me ngako je ti, mbisi njade me kadi-me ti. 33 Isi səde dəkagilo ndəy ḅa, ngako je uwəi jide, indəi-de ta rəbi ti kadi awi ki lapiya, təli ki rə njé kilə-de je ti gogi. 34 [Nə Silasi oo maji ngay kadi n-isi Aṭiyosi ti.]

35 Pol əi ki Barnabasi isi Aṭiyosi ti, naa ti ki ndəgi dije ki rangi, ndoi dije ne, iləi-de mbə Poy Ta ki Maji lə Baḅe.

Pol əi ki Barnabasi iyəi-naa

36 NDəy go ti, Pol əl Barnabasi ə nə: «Adi ji təl j-un də njaje me ḅe bo je ti pəti ki j-əl ta lə Baḅe titi kin, ə ji go ngakoje je j-o se təli toi ban wa?» 37 Lo kin ti, Barnabasi ndigi kadi Ja Marki aw səde. 38 Nə Pol oo kadi e loe ti al kadi Ja Marki ki ndo ki iyə-de Pampili ti, ḅi aw səde lo kaw kilə ti al kin, kadi aw səde ḅone ḅəy*. 39 Minda kasi-naa al ki bo ngay to dande ti adi iyəi-naa nōḅ be. Barnabasi un Ja Marki, ə uni bato ki aw ki Sipir ti. 40 NGa Pol ə un Silasi ə awi. NGakoje je iyəi-de ji Baḅe ti. 41 Pol je njiyəi dənangi Siri ti ki dənangi Silisi ti iləi dīgəm me njé kaw-naa je ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

1 Pol re tee Dərbi ti, go ti aw Lisitir ti. Lo kin ti ə, ingə nje ndo kare ki tōe nə Timote. Kəe e nje kadi-me ki e Jipi, ə bawe e Girəki tō*. 2 NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniyom əli ta lie maji ngay. 3 Adi Pol ndigi kuwe jine ti kaw sie. Be ə, aw sie ijə məte, mbata *Jipi je ki rai ḅe lo je ti kin, gəri-e ḅəti kadi bawe e Girəki. 4 Be bo je pəti ki teei ti, oji ngakode je ndu-kun je ki njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti uni. Ba əli-de kadi rai

* 15:20 Tee ki taga 34.15-16; Ləḅətiki 17.10-16; Ləḅətiki 18.6-23   * 15:38 13.13   * 16:1 14.8, 21

go ndu je ti ka kin. ⁵ *NJé kaw-naa je ingəi tōgi me kadi-me ti ləde, ningə kərde j dō made ti ki ndəe ndəe.

Pol aw Masəduwan ti

⁶ NDil Luwə ōgi-de kilə mbe Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Aji. Adi ōti noo, indəi dōnangi Piriji ki dōnangi Galasi mani. ⁷ Loki rəi tēgi basi ki Misi, sangi rəbi kadi n-awi Bitini ti, nə NDil Jəju ōgi-de rəbi. ⁸ Be ə, indəi dōnangi ki Misi gangi, awi tēgi ta ba ti ki Tirowasi. ⁹ Loe ti kin ə, kondō ba, Pol oo dəw kare ki Masəduwan ti me ndil ti re a dəe ti. Dəw ka kin əl Pol ə ə nə: «NJai ba, ire Masəduwan ti ira səje.» ¹⁰ Go ne koo me ndil ti lə Pol, ta naa ti noo, ji sangi rəbi kadi j-aw Masəduwan ti, mbata ji gər maji təkilə Luwə ə wa ə bar-je kadi j-aw j-ilə mbe Poy Ta ki Maji titi. ¹¹ J-al bato Tirowasi ti noo, ba j-osi ji tēgi dō dər Samotirasi ti. Lo ti ki go ti ningə, ji tēgi Nəyapolisi ti. ¹² J-i loe ti noo, j-aw Pilipi ti, ki e be bo ki dōsəy ki dōnangi ti ki Masəduwan, ki e gin kōbe ti ki Rom. J-isi noo, ji ra ngan ndō je asi tati. ¹³ Ningə ndō ta kəə ti lə *Jipi je, ji tēgi gidi be bo ti taga, kadi j-aw kadi mbo ti. J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingə lo kəl ta ki Luwə titi. Loki j-aw ningə, j-isi nangi rō dəne je ti ki kawinaa loe ti, j-əl-de ta. ¹⁴ Dan dəne je ti ka kin, e ki kare isi noo, təe nə Lidi. E dəne ki be bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibi ki kər pir pir. Ningə e dəw ki nje bəl Luwə tō. Isi oo ta, ba Babe tēgi ngamee, adi ində mbine maji go ta je ti ki Pol isi əl. ¹⁵ Ra batəm naa ti ki njé ki me kəy ti ləne. Ba bar-je kadi j-aw be ləne ə nə: «Kin ə re oi-mi kadi mi nje kadi mem Babe ba, irəi isi be ləm.» A dō ta ti kin nga, kadi ji ndigi gone ti.

Uwəi Pol əi ki Silasi dangay ti Pilipi ti

¹⁶ NDō kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwə ba, dəne ki nje ra kilə me kəy ti kare re ingə-je. Dəne kin aw ki ndil ndō, adi lo ki ində gara ba, ingə-n ne ngay adi bane je. ¹⁷ Un goje ki Pol je ba, əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dije ki ai kam əi bəə je lə Luwə ki e dō ne je ti pəti. Rəi a oji səsi rəbi kaji.» ¹⁸ Dəne ra ne kin be ndəne bay bay goje ti. Be

ə, ta təl tae ti, wongi ra Pol dəe ti, adi təl tane əl ndil ki isi me dəne ti ka kin ə nə: «Me tō Jəju Kirisi ti, m-əli kadi itēgi kō me ti.» Ningə ta naa ti noo, ndil tēgi kō me dəne ti.

¹⁹ Loki bae je ooi kadi ne kingə ne ləde ka, ində ngangine ba, uwəi Pol əi ki Silasi awi səde ta mbalo ti, nō njé kōbe je ti. ²⁰ Awi səde nō njé gangi ta je ti əli-de əi nə: «Dije ki oi-de kam əi *Jipi je, ə rəi ki ndu ki majal me be bo ti ləje. ²¹ Rəi ki ne jibəl be je ki, je ki je Rom je, səbi dōje al, kadi tə ji taa, ji ra-n kilə.» ²² Kosi dije ji, buki-naa dō Pol ti əi ki Silasi. Ba, njé gangi ta je, adi ngij kibi rōde ti, tindəi-de ki gəl. ²³ Loki indəi-de maji ba, awi buki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji. ²⁴ Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be ba, aw səde kəy dangay ti ki duni nu, taa ilə kangila njade ti.

²⁵ Kondō dan lo ti, Pol əi ki Silasi ji isi əli ta ki Luwə, osi pa iləi tōji dō Luwə, ə ndəgi dangay je ooi ndude. ²⁶ Ningə, ki kəm ki kində jipi, dōnangi yəki ki tōgine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay ka j baki baki. Ba ki ta naa ti noo, ta kəy je tēgi nim, kulə gindi ki dōi dangay je pəti ka tuti nim tō. ²⁷ Lo kin ti noo, nje ngəm dangay je j dō bi ti. Loki j dō bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə nə dangay je ayi-naa wa, adi ər kiyə ləne kadi tə n-təl-n rəne kō. ²⁸ Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə nə: «tuji rōi al, nə j-a ne pəti.» ²⁹ Lo kin ti, nje ngəm dangay je dəji por, ba nagi rəne ur kəy, osi nō Pol ti ki Silasi ki dadi. ³⁰ Go ti, adi-de tēgi taga, ningə dəji-de ə nə: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?» ³¹ Ə əli-e ə nə: «Adi mei Babe Jəju, ə a ingə kaji səi ki njé ki me kəy ti ləi.» ³² Lo kin ti, iləi-e mbe ta lə Babe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie. ³³ Dan kondō ti wa kin noo, nje ngəm dangay je aw ki Pol əi ki Silasi, toggi do je ləde, ba kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti ləne. ³⁴ Go ti, təl aw səde me kəy ti ləne, adi-de ne kuso usoi, rai rənəl me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njé gangi ta je iləi paja je ləde ki rō nje ngəm dangay je

ti əi nə: «Iyə dije kin adi awi.»³⁶ Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə nə: «NJé gangi ta je əi nə kadi m-iyə səsi madi awi, ə nə itəei awi lo ləsi ki lapiya.»³⁷ Nə Pol əl paja je ə nə: «Je dije ki Rom ti tə[☆], ə adi dije indəi je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta də je ti. Ə go ti, buki je dangay ti be par tə. Ningə basine, iyəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi əi je wa rəi ki rəde iyəi-je taa!»³⁸ Ə paja je təli ki ta kin awi rə njé gangi ta je ti, adi bəl ra njé gangi ta je ngay. Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je əi dije ki Rom ti.³⁹ Be ə, ii, rəi rəde ti, dəji-de me-səl, bə iyəi-de kadi awi, ə dəji-de kadi tēei me be bo ti kin kə ngata.⁴⁰ Loki Pol əi ki Silasi tēei dangay ti bə, awi be lə Lidi. Awi ooi ngakoje je ki njé kadi-me je, iləi dingəm mede ti bə awi.

17

Pol əi ki Silasi me be ti ki Təsaloniki

¹ Pol əi ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, bə awi tēei Təsaloniki ti. Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa ləde nqə.² Be ə, Pol aw ti, təkisi rə-n ki lo je pəti. Asi ndə taa kəə mitə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je də ta je ti ki me makitibi ti lə Luwə.³ Ɔr-de gin ta je, toji-de adi gəri təkisi, makitibi lə Luwə əl kadi Kirisi a oy, bə go ti, a təsi ndəl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de təkisi e darə Jəju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi.⁴ Jipi je ki nə je, ta kin ra kilə rəde ti, adi indəi rəde naa ti ki Pol əi ki Silasi. Kosi Girəki je, ki dəne je ngay ki əi dəne je ki njé təba je ka indəi rəde naa ti səde tə.⁵ Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kawidi dije ki a iləi lo ki go rəbi kare, adi əsi də dije naa ti, rəi ndu ki me be. Awi tēei me kəy ti lə Jasə, sangi Pol əi ki Silasi kadi n-uwəi-de, n-awi səde taga, nq kosi je ti.⁶ Nə loki ingəi-de al, uwəi Jasə əi ki njé kadi-me je ki madi je, awi səde nq njé gangi ta je ti. Bə əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Dije ki tuji dənangi ki tae ba ka, rəi tēei ne.⁷ Rəi ə, Jasə uwə-de rəne ti be ləne. Dije kin pəti, nq rade e nq ra ki əsi ta ndu-kun je lə NJe kəbe ki

bo Səjar. Əi əli təkisi ngar madi ki rangi e nqə təe nə Jəju.»⁸ Ta kin adi wongisi kosi je ki njé gangi ta je,⁹ adi uwəi Jasə ki ndəgi njé kadi-me je adi ugəi la bəy taa iyəi-de taa.

Pol əi ki Silasi me be ti ki Bəre

¹⁰ Loki lo ə nə n-goi par ə, njé kadi-me je adi Pol əi ki Silasi awi Bəre ti. Lo ki rəi tēei Bəre ti bə, awi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je.¹¹ Jipi je ki Bəre ti, awi ki mər ta ki maji ngay itə njé ki Təsaloniki ti. Taai ta lə Luwə ki me ki maji ngay. NDəri gin ta lə Luwə ki ndə je pəti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki rəjeti wa.¹² Be ə, ngay je dande ti adi mede, taa dan Girəki je ti, dəne je ki njé təba, ki dingəm je ngay adi mede tə.

¹³ Nə loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isi ilə mbe ta lə Luwə Bəre ti nqə ningə, təli awi gode ti bəy, awi suləi kosi je adi rəi ndu.¹⁴ Lo kin ti, njé kadi-me je sangi rəbi kalangi bə adi Pol aw ki kadi bə bo ti. NGa ningə, Silasi əi ki Timote ə nayi-naa Bəre ti.¹⁵ NJé ki dani Pol, dani-e bəti, awi tēei sie Atən ti. NGata bə, loki isi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi əi ki Timote rəi law ingəi-ne.

Pol me be ti ki Atən

¹⁶ Loki Pol isi ngəm Silasi əi ki Timote, angale tuji mbata yo je ki dije isi rəi-de, rəsi me be bo kin.¹⁷ Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kəy kaw-naa ti lə Jipi je, taa ki ndə je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de.¹⁸ NJé nq gər je ki bəri-de Əpikir je ki İsitoyisi je ka naji-naa ta ti səde tə. Ə njé ki madi je əli əi nə: «Nje ta je kam ta ri ə əl ə?» Ningə njé ki nungisi əli əi nə: «To tə nq ki e nje kəl ta ki də yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isi ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Jəju nim, isi ilə mbe kje lo koy ti nim.¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi sie rə njé gangi ta je ti, bə əli-e əi nə: «To kadi əl-je ta də nq ndo ti ki sigi ki isi indo kin adi ji gər a?»²⁰ MBata isi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi Ɔr gine maji adi j-o.»²¹ Ningə nq kare ki səbi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isi dande ti,

☆ 16:37 22.25-29; 23.27

dəkagilo ləde ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

²² Lo kin ti, Pol j a taa, dan njé gangi ta je ti, ba un ta əl ə nə: «Səi dije ki Atən ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti bəl ki dum. Ipoləi yo me ne je ti pəti. ²³ Tado, loki m-njiyə me be ti, m-o ne je ki isi əsi məkəsisəi nangi nōde ti. M-o lo gugi yo madi wa bəy ki indəi ne dō ti əi nə e lo lə “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isi əsi məkəsisəi nangi nōe ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mbə ta lie. ²⁴ E Luwə ki nje ra dōrə ki dōnangi ki ne je pəti ki me ti, e ki e Ba dōrə ki dōnangi. E nje kisi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi dəw ra kilə madi ade al tō, tado e ə e nje kadi dəw isi kəm ba nim, nje kadi dəw kəə ki ne je pəti nim tō. ²⁶ Ki dəw ki kare ba be ə ində-n dije pəti adi taai dōnangi. Ində dəkagilo adi-de nim, ində gangi lo kiside nim tō. ²⁷ Luwə ində ne je kin be mba kadi dije sangi-e-n. Dəmajə ə a ingəi-e me mam lo ti ləde. Ki rōjeti, Luwə e say al ki dəw ki ra danje ti. ²⁸ Tado kisi ki dō taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-ədi rōje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nə: “Je ka je ngane je tō.” ²⁹ Ə re je ngan Luwə je ba, səbi kadi j-o Luwə kadi e dəw ki to tə yo ər je, ki yo la je ki dije ləi-de, ə se yo mbal je ki dije tōli-de ki gosi ki dōde ti kin be al. ³⁰ Luwə iyə go ne ki dije rai kəte dō day ti, dəkagilo ti ki gəri-e al bəy kin kō, nə ki ne kin, Luwə dəji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi ne rade je ki majal kō. ³¹ Tado ər ndō kare ində nōq kadi tə a gangi-n ta dō dije ki dōnangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dəw kare ki kəte mbata kilə kin, ə tōje ki taga adi dije pəti gəri-e ki rəbi kie dan njé koy je ti.»

³² Loki Pol əl ta ki lo koy ti, ə osi mbide ti ningə, njé ki madi je ibəi-e kogii, ə njé ki nungi əli əi nə: «J-a j-o ta ləi kin ndō ki rangi ti.» ³³ E be ə, Pol tēn dande ti, aw. ³⁴ Nə be ka, ki madi je dande ti nayi-naa go Pol ti, adi mede Jəju Kirisi. Dande ti kin, Dənisəi ki e ki

kare dan njé gangi ta je ti e səde nōq, taa dəne ki bəri-e nə Damarisi ki ndəgi dije ki rangi ka əi səde nōq tō.

18

Pol me be ti ki Koreti

¹ Loki Pol j Atən ti ningə, aw Koreti ti. ² Lo kin ti nōq, ingə Jipi kare ki tōe nə Akilasi, ki gine e Pō, ij Itali ki nene Pisisil rəi ngəsiəne bəy. Rəi mbata nje kōbe ki bo ki Rom ti ki tōe nə Kilodi un ndune kadi *Jipi je pəti tēi Rom ti kō. Pol aw ingə Akilasi je nōq, ³ ningə təkəi kilə ki kadi rai ingəi ne e kilə ki kare ba, adi e kilə koji kibi ra kəy, Pol isi səde, adi rai kilə kin naa ti. ⁴ *NDō taa kəə je pəti, Pol un ta, əl me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Əl ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Girəki taai tə ta ki rōjeti.

⁵ Nə loki Silasi əi ki Timote ij Masəduwan ti rəi ingəi-e, Pol un dəkagilo ləne pəti mba kəl-n ta lə Luwə. Tōji Jipi je kadi gəri təkəi Jəju e Kirisi. ⁶ Nə Jipi je taji-e rō, taji-e, adi Pol jəngi bu kibi ləne tade ti, ə əl-de ə nə: «Ta məsisi e dōsi ti! mi m-goto me ti. Ningə ki basine kin, dije ki əi Jipi je al ə m-a m-aw ki rōde ti ngata.» ⁷ Be ə, Pol j nōq, aw be lə Titusi Jusitusi, ki e dəw kare ki nje kaw nō Luwə ti, ki kəy lie ndunəi-naa ki kəy kaw-naa lə Jipi je. ⁸ Kirisipusi, ki e ki boy dō kəy kaw-naa ti lə Jipi je əi ki dije ki me kəy ti ləne ba pəti, adi mede Bəbe. Taa dije ki Koreti ti ngay, ki ooi ta lə Pol ka adi mede tō, adi rai-de batəm.

⁹ NDō kare kondō, Bəbe əl Pol ta me ni ti ə nə: «təbəl al, əl ta ki nōi ti, bi uti tai al. ¹⁰ Tado mi səi naa ti, dəw madi kare ki a ilə jine kadi ədi təkəi majal goto. Dije ki əi dije ləm əi ngay me be bo ti kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi-n Koreti ti bəl kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lə Luwə.

Pol a nō Galiyō ti

¹² Dəkagilo ti ki Galiyō e-n nje kōbe ki Akay, *Jipi je dōi ta naa ti dō Pol ti, adi awi sie nō njé gangi ta je ti, ¹³ əi nə: «Dəw kam isi aw ki dije kadi əsi dōde nangi nō Luwə ti, ki go ndu-kun ti al.»

14 Pol ra kadi tən-əl ta ningə, Galiyo un ta tane ti kəte əl Jipi je ə nə: «Kin ə re e ta lə ne təl, ə se ta lə majal madi ki nga ngay ə to be ə, re m-a m-o ta ləsi, səi Jipi je. 15 Nə təkə e ta ki naji-naa ti ki oji də ta je, ki tə je, ki ndu-kun je ləsi ki səbi dəsi kin 6a, ai dansi ti noo. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.» 16 Ba tuwə-de lo gangi ta ti kə. 17 Ə loe ti noo, dije pəti uwəi Sositan ki e ki boy də kəy kaw-naa ti lə Jipi je, indəi-e, nə usi Galiyo ne kare dəde ti al.

Pol təl aw Atiyosi ti

18 Pol təl isi Koreti ti noo dəkagilo asi ta ti bəy. Ba go ti, iyə njé kadi-me je, ə un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Pirisil əi ki Akilasi. Pol adi ngisəi dəe Sakire ti, mbata un mindine adi Luwə*. 19 Awi tēi Epəji ti, Pol iyə Pirisil əi ki Akilasi ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, naji-naa ta ti səde. 20 Jipi je kin dəji Pol kadi isi səde ngan ndə je bəy, nə Pol ndigi al. 21 Ba əl-de ə nə: «NDə ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m-a m-təl tə m-re rəsi ti bəy,» ningə iyə-de ə aw. 22 Ba un bato Epəji ti, aw Səjare ti. Loki tē Səjare ti, aw uwə ji njé kaw-naa je, 6a un rəbi aw Atiyosi ti. 23 Pol ra ngan ndə je noo, 6a təl ilə dəne gogi. Aw tē Galasi ti ki Pirijsi ti, adi təgi njé ndo je pəti.

Apolosi me be ti ki Epəji ki me be ti ki Koreti

24 Jipi kare ki təe nə Apolosi, ki e dəw ki gine e Aləgijandiri ti re Epəji ti. E dəw ki bal ta to tae ti, taa gər ta lə Luwə maji tə. 25 NDoi-e rəbi ta lə Bəbe, adi ilə mbə ta lə Jəju ki rənəl ki ngay, ndo dije ne ki də Jəju ti ki go rəbe ti. Nə ke ə, gər batəm lə Jə par. 26 Hə rəne, əl ta lə Luwə kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki me ki tji kati. Nə loki Pirisil əi ki Akilasi ooi-e lo kəl ta ti, 6ari-e rəde ti, oji-e go rəbi lə Luwə ay njay, adi-e gər. 27 Go ti, ndigi kaw Akay ti, ə ngakoje je ndigi də ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwəi-e rəde maji. Loki aw tē Akay ti, ki go me-maji ti lə Luwə, ra ki njé ki adi mede Luwə ngay. 28 Tado dum də Jipi je ki təgi ta ləne taga wangi

ta kəm dije ti. Təji ki ta lə Luwə jine ti təkə Jəju e Kirisi.

19

Pol e me be ti ki Epəji

1 Dəkagilo ti ki Apolosi e-n Koreti ti, Pol ində dənangi ki mbal je əi ti ki dənangi Aji ti gangi, 6a re tē Epəji ti. Ingə njé ndo je lə Jəju ki nə je ti noo. Adi dəji-de ə nə: 2 «Loki adi mesi Jəju kin, ingəi NDil Luwə a?» Ə təl iləi-e ti əi nə: «Jagi, ko ka j-o kəte kadi NDil Luwə e noo al.» 3 Pol təl dəji-de bəy ə nə: «Batəm ki ban ə ingəi ə?» Ə əli-e əi nə: «J-ingə batəm lə Jə Batisi.» 4 Be ə, əl-de ə nə: «Oyo, Jə ra batəm *Isirayəl je mba kadi təri ndude də majal je ti ləde. Ə təl əl-de bəy kadi tə adi mede dəw ki a re gone ti noo, adi dəwe kin e Jəju*.» 5 Loki ooi ta je kin ningə, adi rai-de batəm me tə Bəbe Jəju ti. 6 Be ə, Pol ində jine dəde ti, ə NDil Luwə risi dəde ti. Ningə iləi ngirə kadi əli ta ki ndon ta je ki dangi dangi nim, taa əli ta ki ta Luwə ti nim tə. 7 Dingəm je pəti ki ai lo ne je ti kin asi dəgi gide e joo. 8 Go ti, asi nay mitə go-naa ti, Pol tē ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, əl-de ta ki kanji bəl. Hə mbə kəbe lə Luwə, əl-de ki go rəbe, kadi ooi tə ta ki rəjeti mba kadi taai ta kin tə. 9 Nə Jipi je ki nə je dande ti rai me nga, adi mbati kadi adi mede. Əli ta kidii ne ndo lə Pol ki oji go rəbi ta lə Bəbe kin ta kəm kosi dije ti. Be ə, Pol iyə-de ə əti aw ki njé ndo je me kəy ndo ne ti ki təe nə Tiranusi. Ningə ki ndo je kare kare pəti, ndo-de ne. 10 Ne ndo kin, Pol ra kile asi bal joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi dənangi Aji ti, ooi ta lə Bəbe. 11 Luwə ra ne kəji je ki əti bəl ki takul Pol. 12 Adi, dije əyi ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jie ədi, awi ədi njé moy je adi ingəi rə nga nim, ndil je ki majal ka iyəi-de nim tə.

13 Jipi je ki nə je ki njé njiyə ki go be je, kadi n-tuwəi ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-6ai tə Bəbe Jəju də dije ti ki əi gin təgi ti lə ndil je ki majal tə. Adi əli əi nə: «Me tə Jəju ti ki Pol isi ilə mbə ta lie,

* 18:18 Kər Isirayəl je 6.5-18 ✦ 19:4 Mt 3.11; Mk 1.4, 7-8

m-dəji səsi kadi iteji kə.»¹⁴ Dije ki njé ra ne be ka kin, əi siri. Əi ngan lə Jipi kare ki təe nə Səba. E ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je.¹⁵ NDil ki majal təl ilə-de ti ə nə: «M-gər Jəju, taa m-gər dəw ki e Pol tə, nə səi, səi nə je ə?»¹⁶ Lo kin ti, dəw ki ndil je majal isi me ti ka kin j ur dəde ti uwə-de təsəsə. Ningə ində-de kində ki dəw oo go madine al, adi teji me kəy ti ki kəy ki rəde kare, ki kibi ki gangi rəde ti bati bati ki məsi.¹⁷ Dije pəti ki be bo Epəji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gəri go ne ki ra ne kin maji. Əi pəti bəl ra-de, adi əsi gon Bəbe Jəju.¹⁸ Dije ngay ki əi njé kadi-me je rəi təri ndude, ə əli kilə rade je ki majal ki taga nə dije ti.¹⁹ NJé ki nə je dan njé ra mbəli je ti, rəi ki makitibi ra mbəli je ləde, kaw i ki də-naa ti ə iləi por ta kəm dije ti. Gati makitibi je ləde kin asi silə dibi kuti mi nja dibi kare.*²⁰ E be ə, ki takul təgi lə Bəbe, ta lə Luwə sane lo je ti ki kəte kəte ki təgine tə.²¹ Go ne je ti kin, NDil Luwə əsi Pol adi un ndune kadi n-aw be bo Jorijaləm ti. Də rəbi kawə ti, ində dənangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol əl ə nə: «Re m-aw m-tej be bo Jorijaləm ti ba, maji kadi m-aw m-o dənangi Rom tə.»²² Pol ilə ki njé ra sie kilə je joo, Timote əi ki Erası adi-de awi dənangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi dənangi Aji ti ba njaba bəy.

Ne je ki rai ne Epəji ti

²³ Dəkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay j də rəbi ta ti lə Bəbe me be ti ki Epəji.²⁴ Dəw kare ki təe nə Dəmetirusi, e kədi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kəy yo ki dəne ki a bari-e nə Artəmisı. Kilə kin ra adi e soti ki njé kilə je lie ngay.²⁵ Be ə, Dəmetirusi kaw kədi je ki dije pəti ki isi ki dəde taa ki takul kilə kin naa ti, ə əl-de ə nə: «Madim je, igəri kadi e ki takul kilə kin ə, j-isi j-ingəi ne maji.²⁶ Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi tə, kadi e Epəji ti ne par al, nə dənangi Aji ti ba pəti, ə dīgəm ki təe nə Pol kam təl də kosi dije basi. E əl-de ə nə: “Kagi yo je ki

dije rai ki jide əi Luwə al.”²⁷ E kilə je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tə ne ki kare al, ne kəy lə yo ki dəne ki bo ki e Artəmisı kin ka, dije a ooi-e ne madi ti al tə. Lo kadi dije a əli ə nə: “Artəmisı e yo ki dəne ki bo,” goto. Artəmisı ki dije ki dənangi Aji ti ki ndəgi dənangi ba pəti əsi gone kin.»²⁸ Loki kədi je ooi ta je kin ningə, wongi rade ngay, adi iləi ngirə kadi əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Artəmisı lə Epəji je, e ki bo.»²⁹ Kalangi ba go ti ningə, lo singə sokito ki ta tate ba me be bo ti. Dije ndəri Gayusi əi ki Arisitarki, dije ki Masəduwan ti, ki əi madi mba lə Pol je kəmdə ti, ə ngədi təl-n-de ki ta mbalo ti.³⁰ Pol ndigi mba kadi n-təji rəne kosi dije, nə njé ndo je əgi-e.³¹ Ningə basa madi Pol je madi ki əi dije ki bo ki dənangi Aji ti, iləi kilə rəe ti, əli-e kadi aw ta mbalo ti al.³² Ta mbalo ti, ne ki to ay njay də dije ti goto. Ta je ki isi tej ta dije ti əi ta je ki dangi dangi. Ningə dije ngay dan madije je ti gəri gin ne ki kawı-naa al.³³ Dije ki nə je dan kosi dije ti əri gin ne ki ra ne kin adi Aləgijandır ki *Jipi je indəi-e tə nje kun dəde kin ade oo. Aləgijandır ilə jine taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tadə ge kəl ta, ər-n ta dəde ti.³⁴ Loki gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti iləi bilə ki ndude ki bo asi ngirə kadi joo je be əi nə: «Artəmisı lə Epəji je, e ki bo.»³⁵ Ta təl ta ti ningə, nje ndo ndu-kun ki me be bo ti, re ra adi lo to jiji, bəy taa əl-de ə nə: «Səi dije ki Epəji ti, nə ə gər kadi be ki Epəji ti, e nje ngəm kəy lə Artəmisı ki e yo ki dəne ki e ki bo kin al ə, ə se nə ə gər kadi e nje ngəm mbal ki e bana kəme ki j dərə ti əsi kin al ə?»³⁶ E kin e ne ki dum maji. Maji kadi uwəi angalsı indəi nangi, ə iməri ta taa irai ne.³⁷ Səi je ə əri dije kam irəi səde ne, nga, ne madi ki majal ki rai əsi ta kəy kin goto, taa əli ta ki mal də yo ti ləje ki dəne Artəmisı al tə.³⁸ Re Dəmetirusi əi ki dije ki njé ra kilə je ləne, ai ki ta ki dəw madi ningə, ndə gangi ta je to nə, ə maji kadi awi ooi njé gangi ta je.³⁹ Re ne madi ki rangi to nə kadi idəji ə, ndə ki kadi njé kində manji ta je

* 19:19 Mk 6.37

kin ki go rəbe ti to noo. ⁴⁰ Ne je ki rai ne bone kin, asi kadi dije iləi ta doje ti tə njé kal də ndu je, tado ta madi ki j-a j-əli ə j-a j-ərii ta do je ti, ki oji go kaw-naa lə dije ki bone kin goto. Be ə, go ta je ti ki nje ndo ndu-kun əl, tuwə dije adi sanəi-naa.

20

Pol aw dənangi Masəduwan ti

¹ Loki wongi lə dije yogiro ningə, Pol ilə bar njé ndo je, ilə dīngəm mede ti bəy taa rade lapīya ə oti aw Masəduwan ti. ² Pol ingə dəkagilo je ngay ilə-n dīngəm me njé kadi-me je ti loki isi ində dənangi ka kin gangi. Ningə gangi ki kəte noo aw Girəki ti. ³ Pol isi ti noo nay mitə. Dəkagilo ti ki kadi un bato ki kaw ki dənangi Siri ti ningə, gər kadi *Jipi je ləi tade nangi kadi n-rai sie ne ki majal. Be ə, təl un rəbi ki Masəduwan ti. ⁴ MBQ dije ti ki dani-e a ingə Sopatər ki ngon lə Pirusi ki Bəre ti nim, Arisitarki əi ki Səgodusi ki əi dije ki Təsaloniki ti nim, Gayusi ki Dərbi ti nim, Timote nim, taa Tisiki əi ki Tiropim ki əi dije ki dənangi Aji ti nim tə. ⁵ Dije kin oti kəte noje ti, awi nginai-je Tirowasi ti. ⁶ Je ba, go ndo je ti lə mapa ki ra ki kanji əm, ə j-al me bato ti me be ti ki Pīlīpi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndo mi rəbə, ba j-aw j-ingə madije je Tirowasi ti, ji ra ndo siri.

Pol me be ti ki Tirowasi

⁷ NDə dimasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi əl ta ki njé ndo je. Be ə, əl ta ratata dan lo dəe ti. ⁸ Ji kaw-naa me kəy ti ki e də made ti taa. Ningə me kəy ti ka kin, lambi je ngay əi ti noo. ⁹ Loki Pol isi əl ta adi ngal, Basa kare ki təe nə Etikusi isi pənətir ti, to bi maki, adi bi un-e, j kəy ti ki kə qə mitə də made ti, tēe osi. Loki dije əi nə n-uni-e ba, basa oy. ¹⁰ Pol ur nangi, dəbi rəne dəe ti ə un-e jine ti ba əl-de ə nə: «Kadi mesi gangi man al nə to kəm bəy!» ¹¹ Go ti, Pol təl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi biti ta gin lo ti, ba oti aw. ¹² NGA ningə, dije əri basa awi sie be kəm, adi dije pəti mede osi nangi.

Pol i Tirowasi ti aw Mile

¹³ Je j-aw kəte ki bato me be ti ki Asosi. Me be ti kin ə, j-a j-un Pol naa ti səje. Tado ki go kəji ta ti lie, ge kadi n-un rəbi ki njane. ¹⁴ Loki re ingə-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti səje ə j-aw Mitilən ti. ¹⁵ Lo ti go ti ningə, j-oti noo, ji re ji tēe ta lo ti ki Kiyō. NDə ki go ti ningə, ji tēe Samosi. NDə ki kə sə bəy taa ji tēe Mile ti. ¹⁶ Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epəji ti al nə pane taa dəkagilo də dəne ti dənangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re to-n ban wa ka, ndə Pətəkoti osi dəne ti Jorijaləm.

Pol əl ta ngatəgi je me be ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol e me be ti ki Mile ba, ilə bar ngatəgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti. ¹⁸ Loki rəi tēe rəe ti ningə, əl-de ə nə: «təgəri rəbi pa njiyəm dəkagilo je pəti ki mi-n səsi naa ti, ilə ngire də ndo ki dəsəy ti ki m-re-n dənangi Aji ti. ¹⁹ M-ra kilə bəə lə Bəbe ki də ki səl ləm ləm, me man nə ti ki me ne na je ti ki m-ingə ki rəbi je ki dangi dangi ki go rəbi kilə ta nangi ki j rə *Jipi je ti ki madi. ²⁰ Səi igəri bəti, m-bəy səsi də ne madi kare al. M-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji ta m-ndo səsi ne je pəti ki a ra səsi maji tə, taga dan kosi dije ti nim, me kəy je ti nim tə. ²¹ M-ilə mbe Jipi je nim, Girəki je nim kadi təli rəde go Luwə ti ə iyəi go rəbi ne rade je ki majal kin kə, taa kadi adi mede Bəbe ləje Jəju Kirisi tə. ²² Ki basine kin, NDil Luwə ində dəm ti, adi m-isi m-aw Jorijaləm ti ki kanji kadi m-gər ne ki a ra-m nu. ²³ Ne ki m-gər, me be bo je ti kare kare ki m-tēe ti, NDil Luwə adi-m m-gər təkə dangay je ki kə je isi nginai-mi noo. ²⁴ Ki oji dəm, kisi ki də ta ləm e ne madi ta kəm ti al. Ne ge ləm e kadi m-aw ratata m-təl ta ngədi ləm, ə kadi m-ra kilə bəə ki m-ingə ji Bəbe ti kin maji. Adi e kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ki oji də me-maji lə Luwə. ²⁵ Ningə basine, m-gər kadi səi pəti ki m-njiyə dansi ti ə m-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji ki oji də kəbe lə Luwə kin, a oi kəm gogi al ratata ngata. ²⁶ E be ə, m-əl ta ləm taga ay njay bone, ta məsisi səi pəti goto dəm ti. ²⁷ Tado kəji ta ra je lə Luwə pəti, m-ilə mbe də ti

madi oi. Ne ki m-ɔyɔ dæ rəsi ti goto. ²⁸ Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti səi je wa, taa dɔ ne kul je ti ki NDil Luwə adi səsi kadi ingəmi-de kin tɔ. Maji kadi indəi kəmsi go njé kaw-naa je ti lə Luwə ki ndogi-de ki məsine, tə njé ngəm ne kul je ki maji. ²⁹ M-gər kadi loki m-a m-goto dansi ti, dije madi ki a toi tə jagim je ki njé me ndul, a rəi uri dansi ti ə a rai njé kaw-naa je majal. ³⁰ Ningə mbəsi ti wa ka, dije madi a təli njé rugi ta ki rɔjeti mba kadi təli njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde. ³¹ Maji kadi isi dɔgi ti, adi mesi ole dɔ ti, təkɪ me ɔal ti ki mɪtə ki m-ra dansi ti, kondɔ ki kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilə dɪngəm mesi ti al, ki man nɔ kəm ti. ³² Ningə ngɔsine, m-ilə səsi ji Luwə ti, taa m-ndəji səsi ki ta lie ki go me-maji ti lie tɔ. Ta kin aw ki tɔgi mba kadi adi itɔgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi ne maji je pəti ki isi ngəm mbata ti lə dije pəti ki əi yəe je tɔ. ³³ Lo ki mi dansi ti, m-ra kəm-nda la, ə se ɔr ə se kibi lə dəw madi dansi ti al. ³⁴ Səi je wa igəri ɔti, kadi ki ɔji dɔ kisi ki dɔ taa ləm, ə se ki yə madi-kiləm je, m-ra kilə ki jim mi wa. ³⁵ M-ɔji səsi ki lo je pəti, ə se ki dəkagilo je pəti kadi irai kilə be mba kadi indəi kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji kadi mesi ole dɔ ta ti ki Bəbe Jəju wa əl ki tane ə nə: “Maji-kur e ngay dɔ ji ti ki adi itə ji ki taa.” ³⁶ Go ta je ti ki Pol əl kin ningə, ɔsi məkəsine nangi, ɔa əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde pəti. ³⁷ Ba go ti, əi pəti, ɔuki-naa ki nɔ ti, tosi mɪndi Pol ti uwəi-e, orəi-e ki rɔde ti. ³⁸ Ta lie ki əl-de ə nə: «A oi kəm gogi al, ngata» kin ɔr tɔgide ngay. Ningə dani-e bitɪ awi sie ta bato ti.

21

Kaw Pol ki Jorijaləm ti

¹ Go kiyə-naa ti ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu dɔ dər ti ki tɔe nə Kosi. Lo ti go ti ningə, ji tɔe me ɔe bo ti ki Rodi. J-ɔti Rodi ti ɔa j-aw ɔe bo ti ki Patara. ² J-ingə bato ki isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie. ³ Loka j-o dɔ dər Sipir

ki kəmje be ningə, j-iyə ki dɔ ji gəl je ti ə j-ɔr taa ki dɔnangi Siri ti. J-aw j-ur nangi Tir. Lo kin ti nɔɔ ki a ɔri ne je ki me bato ti nangi. ⁴ J-ingə njé ndo je me ɔe ti ka kin nɔɔ, adi j-isi səde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə ɔsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al. ⁵ Nə loka dəkagilo ləje asi ningə, j-ɪ taa, j-un ta rəbi ləje. NJé ndo je pəti, ki nede je, ki ngande je dani je bitɪ tɔe səje gidi ɔe bo ti. Loe ti nɔɔ, j-ɔsi məkəsije nangi ta ba ti, j-əl ta ki Luwə. ⁶ Go ti, loka j-əl-naa ta je ki dɔbəy ti ki kadi j-iyə-n-naa ɔa, j-al me bato ti ə əi je təli ki ɔe je ləde tɔ. ⁷ J-ində ngangi kaw mba ləje ki bato, lo ki j-ɪ Tir ti ji re ji tɔe Toləmayisi ti. Me ɔe bo ti kin nɔɔ, j-uwə ji ngakoje je, ɔa j-isi səde ndo kare. ⁸ Lo ti dɔ ti ningə, ji re ji tɔe Səjare ti. J-aw me kəy ti lə Pilipi ki e nje kilə mbə Poy Ta ki Maji, ki e mbɔ dije ti ki siri ki njé kində kənde go ne maji je ti lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti[☆]. J-isi rɔe ti nɔɔ. ⁹ Me kəy ti lie, ngan dəne je sɔ ki gəri dɪngəm al ɔy, ki əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti isi səm ti nɔɔ. ¹⁰ J-isi me kəy ti lə Pilipi ka kin ji ra ndo ngay nga ɔa kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki tɔe nə Agabusi j Jude ti re ingə je nɔɔ[☆]. ¹¹ Nje kəl ta ki ta Luwə ti ka kin un nda dɔ bədi lə Pol dɔɔ-n jine je ki njane je, ningə əl ə nə: «NDil Luwə əl ə nə, me ɔe bo ti ki Jorijaləm, ki bo je lə *Jipi je a dɔɔi ɔa nje nda dɔɔ bədi kin be. Ningə a iləi-e ji dije ti ki əi Jipi je al.» ¹² Loka j-o ta kin ningə je ki ngakoje je ki Səjare ti j-uwə nja Pol, ji dəje kadi aw Jorijaləm ti al. ¹³ Nə Pol ilə-je ti ə nə: «Oti kadi inɔi adi mem gangi man. Mi Pol mi ɔasi kadi dije tɔi-mi par al, nə re ɔji dɔ koy ka, mi ɔasi kadi m-oy ki mbata tɔ Bəbe Jəju Jorijaləm ti.» ¹⁴ Loka j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəɔ tɔ, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi ləne par. ¹⁵ Go ndo je ti ki ban wa ki ji ra dɔnangi Səjare ti, ji ra go rɔje ə j-ɔti j-aw Jorijaləm ti. ¹⁶ NJé ndo je ki madi ki Səjare ti awi səje naa ti Jorijaləm ti. Loka ji tɔe Jorijaləm ti ningə dani je me kəy ti ki dəw madi ki

☆ 21:8 6.5; 8.5 ☆ 21:10 11.28

təe nə Minaso, adi j-isi ti. E dəw ki Sipir ti. E ki kare mbə njé ndo je ti ki dəsəy. 17 Loki ji re ji tee Jorijaləm ti, ngakoje je uwəi-je rəde ti ki rənəl ki əti bəl. 18 Lo ti də ti, Pol aw səje me kəy ti lə Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatəgi je lə njé kaw-naa je pəti, titi noo. 19 Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, ər-de poy ne je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilə lie kin, bəre bəre adide ooi. 20 Go ne je ti ki Pol ər-de poye kin ningə, iləi təji də Luwə ti, 6a əli Pol əi nə: «NGokoje, ində kəmi o, Jipi je dibi bay bay ə adi mede Jəju, nə pəti uwəi go ndu-kun lə *Moji nga. 21 Ningə ki basine kin ooi ta dəi ti təkəi isi indo Jipi pəti ki isi tə mba je dənangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je lə Moji kə nim, əl-de kadi ijəi mətə ngande je al nim, taa ne jibəl be je lə Jipi je ka kadi uni goe al nim tə. 22 Adi ji giri də ne ti ki kadi ji rai, tadə a ooi poyi kadi ire ka par am! 23 Be ə, maji kadi ira ne je ki j-a j-əli kam. J-aw ki dije sə mbə je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi rəde ta dangi mbata lə Luwə. 24 Maji kadi ər dije kin goi ti, ə ira səde ne jibəl be kay rə də majal ti, ə igə dəde mba kadi ngisəi dəde*. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi əji dəi e ta je ki ngom. Tadə j wa ki dəi, itəl rəi go ndo kun je ti lə Moji. 25 Ki əji də dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki ji ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dəw gugi-n yo al nim, kadi usoi məsi al nim, da ki dəw tu minde al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tə*» 26 E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sə ka kin, ay rəne səde, 6a goto ur nati kəy ti lə Luwə, əji ndə ki gin kay rə ləde a gangi-n, ə kadi dəw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwəi Pol

27 Loki nay basi kadi gin ndə ki siri gangi, *Jipi je madi ki jji dənangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, suləi kosi dije dəe ti ə osi sie uwəi-e, 28 ningə əli ta ki ndude ki bo əi nə: «Səi dije ki *Isirayəl, irəi əsi gin je! Dəw kam ə, e nje ndo

dije ki lo je pəti kadi əsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tə. Ningə ki rangi bəy, re ur ki dije ki ijəi mətide al nati kəy ti lə Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki to nje ti.» 29 Əli ta kin be, mbata kəte ooi Tiropim, dəw ki be bo Epəji ti sie me be bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti. 30 Dije awi pir pir də-naa ti me be bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije teei ki lo njə njə isi rəi bur bur. Rəi uwəi Pol teei sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti noo uwəi ta kəy je uti. 31 Dije sangi kadi n-təli Pol. Ningə kəte bəy taa kadi təli-e, poy ta osi mbi ki bo ki də asigar je ti ki Rom ti təkəi be bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa. 32 Taji naa ti noo par ə, j taa əy asigar je ki ki bo je ki də buti asigar je ti ki bu, ə əy ngədi ki rə kosi dije ti. Lokə kosi dije ka kin ooi ki bo ki də asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti. 33 Lokə re tee rə kosi dije ti, ki bo ki də asigar je ti ka kin əti basi ki rə Pol ti, un ndune adi uwəi-e, ə adi dəi-e ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ə nə: «Nə e dingəm kam ə? Ə ri ə ra ə?» 34 Ningə tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta ləde un gonaa al. Adi lo kadi ki bo ki də asigar je ti ka kin oo ta ki rəjeti goto. Be ə un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal, lo kisi asigar je ti 35 Lokə Pol re tee rigi lo njiyə je ti kin ningə, loe goto adi asigar je uni-e, tadə kosi dije bətirəi-e ki wongi ngay. 36 Kosi dije ki isi njiyəi goe ti bur bur əli ki ndude ki boy əi nə: «Adi ji təl-e!»

Pol əl ta ngakone Jipi je

37 Kəte bəy taa kadi asigar je awi sie me ndogi bər ti ki ngal ki lo kiside ti, Pol dəji ta ki bo ki də asigar je ti ə nə: «A adi-m ta rəbi kadi m-əl-n ta kare a?» Ningə ki bo ki də asigar je ti ka kin dəje ə nə: «Igar kəl ta Girəki bəti a? 38 M-gər al adi m-əji m-ə nə j dəw ki Ejipi ti ki ndə ki me ndə je ti ki gogi ne kin, sulə dije adi rai wongi, ə ər-de asi dije dibi sə ki bundungi je jide ti, ə ur-n wale kin.» 39 Ə Pol ə nə: «Jagi, mi Jipi ki be

bo ti ki Tarsi ki dɔnangi Silisi ti, mi dɔw ki me be bo ti ki tɔe ba, ə njai ba iyə-m adi-m m-əl dije kin ta.»⁴⁰ Be ə, ki bo ki dɔ asigar je ti ade ta rəbi. Pol j a taa dɔ rigi lo njiyə ti, əy jine dəji-n kosi dije kadi uri mbide. Loki lo to jijiji ningə, əl-de ta ki ta ebirə.

22

¹ Pol əl ə nə: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw tə m-əl səi basine kadi m-naji-n ta dɔm ti kin.»² Loki ooi kadi Pol əl-de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jijiji wa bəy kadi n-ooi ta lie.³ Be ə Pol əl-de ə nə: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki dɔnangi Silisi ti. Nə oti-mi Jorijaləm ti ne. Gamaliyəl[✧] ə e nje ndo-m ndukun lə kaje je kadi m-gər kərə kərə. Kəte m-tingə bil mbata lə Luwə təkai ai basine kin be tɔ.⁴ M-adi kə dije ki njé kun go ne ndo ki m-isi m-ndo kin kadi ki asi ta koyde. M-uwə-de, dənə je ki dingəm je, m-tə-de m-tilə-de dangay ti.⁵ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je pəti asi kadi a mai naji ləm dɔ ta ti kin. Əi je wa ə m-taa makitibi jide ti je be kadi m-aw m-uwə-n ngakə je ki Damasi ti ki njé kun go ne ndo kin. M-uwə-de kadi m-re sədə Jorijaləm ti ne m-ɔuki-de dangay ti[✧].⁶ Loki mi dɔ rəbi ti, m-re basi ki Damasi ti, ningə ki kadi ki e basi ki jam dɔ be ba, ta naa ti noo par ə, kunji ki bo ngay j dɔrə ti re unji gə dɔm.⁷ M-osi ki ta kəm nangi, ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?”⁸ Ə m-ile ti m-ə nə: “I nə ə Bəbe?” Ningə təl əl-m ə nə: “E mi Jəju ki Najarəti ti ki isi adi-m kə.”⁹ NJé ki əi səm ooi kunji ka kin maji, nə ooi ndu dəw ki isi əl-m ta al.¹⁰ Lo kin ti, m-dəje m-ə nə: “Bəbe, e ri ə kadi m-ra ə?” NGata ə Bəbe əl-m ə nə: “I taa aw Damasi ti noo, ə a əli-ni ne je pəti ki kadi ira.”¹¹ Kunji ki əti bəl ngay ka kin ra adi kəmm oo lo al, adi dije ki əi səm ndəri-mi tə ndər ə awi səm Damasi ti.¹² Ningə Damasi ti, dingəm kare ki bari-e nə Ananiyasi isi noo. E dəw ki nje ra go ndu-kun ti, adi Jipi je

pəti ki Damasi ti ndigi ta lie ngay.¹³ E ə aw rəm ti əl-m ə nə: “NGokom Sol, kadi kəmi oo lo.” Ningə ta naa ti noo par ə kəmm oo lo adi m-o-e.¹⁴ Ba əl-m ə nə: “Luwə lə kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta ki tae ti tɔ.¹⁵ Tado a j nje ma naji lie dɔ ne je ti ki o ki kəmi nim, o ki mbii nim, ki rɔ dije ti pəti.¹⁶ Ningə ki basine kin, ne ki nay kadi dəw ra goto ngata. Ə I taa, ifa tɔ Luwə, ə ira batəm, adi majal je ləi e ki togi kə.”»

Pol əl ta dɔ kilə ti ki ingə

¹⁷ «Loki m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta ki Luwə gin kəy ti lie ningə, m-o ne me ndil ti.¹⁸ M-o Bəbe əl-m ə nə: “I taa law kadi iteə kə Jorijaləm ti, tado a taai naji ləi ki a ma dɔm ti al.”¹⁹ Lo kin ti, m-əl-e m-ə nə: “Bəbe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw ki lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé ki adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilə-de dangay ti je.²⁰ Taa loki ndo ki isi təli nje ma naji ləi Etiyən kin ka, mi loe ti noo tɔ. Adi ndum e naa ti ki njé təl-e je, mi wa m-isi ta kibi je ti ləde m-ngəm[✧].”

²¹ Nə Bəbe əl-m ə nə: “Aw, tado m-a m-ilə-i say rɔ dije ti ki əi Jipi je al.”»

Pol əl təkai ne dəw ki Rom ti

²² Loki uri mbide ooi ta lə Pol biti tēgi dɔ ta ti kin ba, uni ndude ki taa əli əi nə: «Dəw ki be kin e dəw ki kadi goto kə dɔnangi ti. E dəw ki kadi isi ki dənə taa al.»²³ Uri kəl ningə, təri kibi je ləde tiləi kə, ə kəi bu sanəi ki taa.²⁴ Lo kin ti, nje kun dɔ asigar je un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal kadi dəji-e ta ki ndəy kadi əl ne ki ra ne ə adi dije isi iləi bilə dəe ti kin.²⁵ Nə, loki dɔi Pol kadi indəi-e ba, Pol əl ki bo lə asigar je kare ki a noo ə nə: «Adi awi ki təgi kadi indəii dəw ki Rom ti ki ta ka dəw gangi dəe ti al wa[✧]?»²⁶ Loki ki bo lə asigar je oo ta kin ningə, aw əl ki bo ki dɔde ti ə nə: «Ira ne ki aw tə ra kin al, dəw kam e dəw ki Rom ti.»²⁷ Lo kin ti, ki bo ki dɔ asigar je ti re rɔ Pol ti dəje ə nə: «əl-m adi m-o, j dəw ki Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nə: «Oyo, mi dəw

ki Rom ti.» ²⁸ Ə ki bo ki də asigar je ti əl Pol ə nə: «Mi m-adi la ngay bəy taa kadi m-təl-n dəw ki Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nə: «Yəm mi, ojii-mi tə koji.» ²⁹ Par ə, ta naa ti nōq, dije ki kəte kadi indəi Pol, dəji-e-n ta ka kin təri rəde gogi. Ki bo ki də asigar je ti wa ka bəl ra-e tə, loki oo kadi Pol e dəw ki Rom ti, ə n-adi dəi-e ki kulə gindi.

Pol a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

³⁰ Ki bo ki də asigar je ti sangi kadi n-gər nē wa ki *Jipi je səki Pol kin ay njay. Be ə, lo ti də ti ningə, adi tuti Pol, bə adi ndune kadi ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki njé gangi ta je lə Jipi je kawī-naa, bə aw ki Pol nōde ti.

23

¹ Pol gō njé gangi ta je lə Jipi je ba, bə əl-de ə nə: «NGakom je, mem uwə-m ki ta ndəy al, də ka-m nō Luwə ti biti bəne.» ² Ningə ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je ki bəri-e nə Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indəi tae. ³ Ə Pol əl-e ə nə: «E j ə Luwə a indəi, j bər ki kəy pō gidi ti kadi nda kare. Isi nē kadi igangi ta dəm ti ki go ndu-kun ti, ningə itəl al də ndu-kun, adi ndui kadi indəi-mi bəy.» ⁴ NJé ki ai kadi Pol ti bəsi əli-e əi nə: «Itaji ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je lə Luwə a?» ⁵ Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-gər kadi e ki bo lə njé kijə nē məsi kadi-kare je lə Luwə al. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əl ta ki majal də ngar ti lə dije ləi al*.”» ⁶ Loki Pol gər kadi dije ki kawī-naa kin, njé ki nə je əi *Sadusi je, ə njé ki nungi əi *Parisi je ningə, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti ə nə: «NGakom je, mi Parisi, nje koji-m e Parisi*. Ningə e ki mbata kində ki m-ində mem də kī lo koy ti lə njé koy je kin ə rəi səm lo gangi ta ti.» ⁷ Loki Pol əl ta kin bə, ta ki naji-naa ti j dan Parisi je ti ki Sadusi je, adi dije gangi-naa. ⁸ Tadə Sadusi je əli əi nə dije a jī lo koy ti al, taa malayka je, ki ndil je ka gotoi tə. Nə Parisi je əli təkī nē je kin toi nōq*. ⁹ Lo singə sokito, ə njé ndangi

ndu-kun je ki me buti ti lə Parisi je jī taa əli ta ki təgide əli əi nə: «Je j-o nē madi kare ki majal rə dīngəm ti kin al. Dəmajī ə e ndil ə se malayka wa ə əl-e ta.» ¹⁰ Loki ta kasi-naa al aw ki kəte kəte, ki bo lə asigar je bəl kadi dije kin jī ribəi Pol. Be ə, un ndune adi asigar je kadi rəi ərī Pol awi sie me ndogi bər ti ki ngal gogi. ¹¹ Kondə go ti bə, Bəbe tēə əy rə Pol ti əl-e ə nə: «Uwə təgi bə. Təkī ima-n naji ləm Jorijaləm ti, maji kadi ima naji kin Rom ti tə.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Pol

¹² Loki lo ti, *Jipi je uni mindide kadi n-usoi nē al nim, n-ayī-naa man al nim, biti kadi n-təli Pol bəy taa. ¹³ NJé ki dəi ta naa ti kin ali də kuti sə kare. ¹⁴ Ningə awi əli ki bo je lə njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je əi nə: «J-un mindije ki ngə ngay kadi j-uso nē al nim, j-ay man al nim, biti kadi jī təl Pol bəy taa.» ¹⁵ Ningə ki bəsi ne kin, səi je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, ə kadi awi ingəi ki bo lə asigar je, əli-e təkī igei kadi re ki Pol nōsi ti kadi indəi manji ta lie maje maje oi. NGA ə, loki Pol a re bə, tēə rəsi ti al bəy ə je j-a jī təl-e. ¹⁶ NGon lə konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogi bər ti ki ngal əl-e. ¹⁷ Be ə, Pol bər nje kun də buti asigar je ki bu kare əl-e ə nə: «Aw ki ngon kin rə ki bo ti lə asigar je. Aw ki ta kare nōq kadi əl-e.» ¹⁸ Nje kun də asigar je ki bu aw ki ngon ka kin rə ki bo ti ə əl-e ə nə: «Dangay ki bəri-e Pol ə bər-m, ə nə m-re ki ngon kin rəi ti, təkī aw ki ta kare nōq kadi əli.» ¹⁹ Ki bo lə asigar je, uwə ngon ka kin jine ti, ər-e aw sie dam kare, bə dəje ə nə: «Ta ri ə aw-n kadi əl-m ə?» ²⁰ NGon ka kin əl-e ə nə: «Jipi je dəi ta naa ti kadi n-dəji-ni kadi itēə ki Pol lo ti ti, nō njé gangi ta je ti ləde, təkī gei kadi n-indəi manji ta lie maje maje n-ooi. ²¹ Nə maji kadi o ta ləde al. Tadə dije ki itəi kuti sə kare a toi rəbə kadi uwəi-e. Uni mindide ki ngə ngay be kadi n-usoi nē al nim, n-ayī-naa man al nim, biti kadi n-təli-e bəy taa. Ki bəsi ne kin, isi də njade ti, isi nginəi ndu ləi par.» ²² Ki bo lə asigar

* 23:5 Tēə ki taga 22.27   ✧ 23:6 26.5; Plp 3.5   ✧ 23:8 Mt 22.23; Mk 12.18; Lk 20.27

je, ndəji ngon ki basa ka kin kadi əl ta kin kəte adi dəw ki rangi oo al, 6a iye adi aw. ²³ Go ti, ki bo lə asigar je, 6a njé kun də asigar je ki bu əi joo əl-de ə nə: «Əsi nja asigar je bu joo naa ti, njé sində je də siri, ə njé ningə je bu joo tə. Ba isi də njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare 6a, uni ta rəbi ki kaw ki Səjare ti. ²⁴ İndəi də sində je naa ti adi Pol tə. Ə kadi awi itəei sie rə nje kəbe ti, Pəlisi ki kanji kadi ne madi rae.» ²⁵ Ki bo lə asigar je ndangı makitibi kin be adi nje kəbe ə nə: ²⁶ «Mi Kilodi Lisiyasi ə m-ndangı makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kəbe Pəlisi. Ne ki dəsəy, m-uwə jii! ²⁷ Ningə dıngəm kin, Jipi je uwəi-e kadi re a təli-e, ə loki m-o kadi e dəw ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti. ²⁸ M-sangı kadi m-gər ne wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nə njé gangı ta je ti ləde əi Jipi je. ²⁹ Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e əji də ndu-kun je ləde, nə ne madi kare ki majal ki ra ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto. ³⁰ Eli-mi kadi Jipi je isi sangı rəbi kadi n-təli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əldə kadi awi səki-e rəi ti nu.» ³¹ Asigar je rai təki ki bo ləde əji-n-de, adi awi ki Pol kondə ratata tēei sie Atipatirisi ti. ³² Lo ti də ti, asigar je ki njé nja təli gogı lo kiside ti, ə iyəi njé sində je adi awi ki Pol. ³³ Loki tēei Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kəbe, ə əji-e Pol tə. ³⁴ Nje kəbe tidə makitibi ka kin, 6a dəji Pol se e dəw ki dənangı ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dəw ki Silisi ti. ³⁵ Ə əl Pol ə nə: «M-a m-o ta ki tai ti, ndə ki njé səki-je wa a rəi.» Ningə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

24

Jipi je indəi ta də Pol ti

¹ NDə mi go ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi sie əi ngatəgi je taa nje naji ta də dije ti ki bari-e nə Tərtulusi tə. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rə nje kəbe ti ki dənangı Səjare ti.*

² Loki bari Pol 6a, Tərtulusi ilə ngirə kində ta dəe ti nə nje kəbe ti ə nə: ³ «I ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kəbe ləi, ki takul ne je ki itu ginde ki mba maji lə dije me be ə, j-isi-n ki lapıya. E kin e maji ki ji gər ki lo je pəti me ne je ti pəti. ⁴ Ningə, kadi j-indəi kə ti ngay al, ji dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n də ta ki j-a j-əli ta je kare joo. ⁵ J-o kadi dıngəm kam e nje tujı be. Re ki gangı-naa dan *Jipi je ti ki lo je pəti dənangı ti ne. E nje kun də buti lə dije ki Najarəti ti.* ⁶ Aw bitı kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki to nje ti, ə j-uwe. [⁷ Ji ndigı kadi ji gangı ta dəe ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun də asigar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində təgi taa-e-n jije ti. ⁸ Ningə un ndune kadi njé kində ta dəe ti rəi nqi ti.] Kin ə idə-je ta ə, j wa a oo kadi ta je ki j-əli dəe ti kin e ta ki rəjeti.» ⁹ Jipi je indəi rəde naa ti ki Tərtulusi əi nə, ta je ki əl də Pol ti e ta ki rəjeti.

Pol un ta tane ti nə Pəlisi ti ki nje kəbe

¹⁰ NJé kəbe ra ne madi adi-n ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nə: «M-gər kadi asi bal ngay ə isi gangı ta me be ti ləje ne. Ningə, e ki go taa ki m-taa mei ə m-a m-naji-n ta dəm ti nqi ti. ¹¹ Asi kadi j wa isangı gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-əsi dəm nangı nə Luwə ti kin, man də ndə ki dəgi gide e joo al 6əy. ¹² Ningə, loki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangı me be bo ti nə, dəw ki oo-je, j-isi ji naji-naa ta ti ki dəw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto. ¹³ Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi əji ne madi kare də ta ti ki indəi dəm ti kin, kadi e ta ki rəjeti, al tə. ¹⁴ Ningə, m-gər nqi ti ne təki, m-isi m-ra kilə 6əə lə Luwə lə bawm je. M-ra kilə kin ki go rəbi ki əi je ki indəi ta dəm ti kin, ooi kadi e go rəbi ki loe ti al. Mi m-o kadi ne je pəti ki ndu-kun lə *Moji əl tae, ki ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli tae əi ne je ki rəjeti. ¹⁵ M-ində mem də ne ti kin rə Luwə ti. Ningə əi je ka, indəi mede

* 24:1 23.24 * 24:5 Mt 2.23

də ti tə. Pəti, j-ində meje ti kadi dije ki njé ra ne ki dana ki njé ra ne ki dana al, a j lo koy ti. ¹⁶ E mbata kin ə, m-ində təgi də rəm ti mba kadi angalm uwə-m ki ta nq Luwə ti al nim, nq dije ti al nim tə. ¹⁷ Go bal je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ra-n ki dije ləm, taa ki kadi-kare kadi m-adi Luwə tə. ¹⁸ Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, ə ingəi-mi m-a m-ra kuji ne ra je ki mba kay rə njay gin kəy ti lə Luwə. Loki ingəi-mi kin, dije uwəi-naa gidim ti al nim, taa dəw ra ne ki biriri al nim tə[☆]. ¹⁹ NGa ningə, e Jipi je ki Aji ti ka kin ə re a rəi nqi ti ne kadi tə indəi ta dəm ti, loki re awi səm ki ta madi. ²⁰ A re e be al tə ningə, njé kində ta dəm ti ki ai ne ka kin, əli ta ne ki m-təl ə ooi tae, loki m-a-n nq njé gangi ta ti lə Jipi je ka kin adi j-o. ²¹ Ta kare ki m-un ndum taa nqde ti m-əl m-ə nə: “E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a j lo koy ti ə m-a-n nqi ti lo gangi ta ti ne[☆]”, kin wa ə e ta ki kare ba ki ai də ti wa taa.»

²² Pəlisi ki gər rəbi lə Kirisi maji[☆], or ndə kəte, ningə əl-de ə nə: «NDə ki Lisiyasi ki nje kun də asigar je re ə tə m-ində manji ta ləsi kin bəy.» ²³ Ningə adi ndune adi ki bo lə asigar je ki bu, kare ki nje ngəm Pol kadi ngəm-e dangay ti. Nə ke ə kadi iyə Pol adi ilə rəne, taa kadi iyə ta rəbi adi dəw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie tə.

Pol a nq Pəlisi ti ai ki nee Dirusil

²⁴ Asi ndə je go ti, Pəlisi təl rəi ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rəi, ilə adi rəi ki Pol adi əl-e ta ki də kadi-me Jəju Kirisi ti. ²⁵ Nə loki Pol əl ta tēē-n də ne ra ti ki dana, ki kuwə rə gin təgi ti, ki ta ki gangi ki a re ba, bəl ra Pəlisi adi əl Pol ə nə: «Asi ngata, ə aw tə ndə ki m-ingə dəkagilo ki rangi ə m-a m-əari bəy.» ²⁶ Ningə ga mene ti təkə Pol a adi-ne la wa, adi taa taa, ba Pol adi re wal sie ta. ²⁷ Bal man joo də Pol ti, ningə Pərsiyusi Pəsitusi or to Pəlisi. Pəlisi ndigə kadi n-ra ne ki nəl *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

25

Pol ndigə kadi n-aw nq nje kəbe ti ki bo ki Rom

¹ NDə mitə go ree dənangi ti ki kadi a o be də ti, Pəsitusi j Səjare ti aw Jorijaləm. ² Lo kin ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ki bo je lə *Jipi je, rəi səki də Pol rəe ti. ³ Me səki ti, dəji Pəsitusi ki nq kəmde ti kadi ra səde ə ilə ki Pol Jorijaləm. Nə ki rəjeti ba, indəi də ta naa ti kadi tə gangi Pol də rəbi ti təli-e. ⁴ Nq be, Pəsitusi əl-de ə nə: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dəm ka ndə ngay al ə m-a m-təl kadi m-aw Səjare ti. ⁵ Ə nə, re dingəm kin ra ne ki go ti al nq ba, maji kadi ki bo je ləsi awi səm naa ti səki-e.»

⁶ Pəsitusi ra ndə ki asi Jijoo, a re ngay ə dəgi be par, ə təl aw Səjare ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go ti ningə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rəi ki Pol nq ti. ⁷ Loki Pol re, Jipi je ki j Jorijaləm ti iləi-naa gəi dəe, indəi ta je ki ngə ngə ngay dəe ti. Nə asi kadi əji ne je ki rəjeti ki ay njay be də ti al. ⁸ Be ə, Pol naji ta dəne ti ə nə: «M-ra ne madi ki majal ki ndu-kun lə Jipi je al nim, ki kəy lə Luwə al nim, taa m-əsi-n ta Səjar al nim tə.» ⁹ Pəsitusi ki ndigə ra ne ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «Indigə kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta dəi ti də ta ti kin ta kəmm ti a?» ¹⁰ Ə Pol ə nə: «Jagi, e nq lo gangi ta ti lə nje kəbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dəm ti titi. Təki j wa igər-n maji, ne madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto. ¹¹ Kin ə re m-ra ne ki dana al, ə se m-təl ne ki asi koym, ə m-a mbati koy al. A re ta je ki indəi dəm ti e ta je ki rəjeti al ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.» ¹² Lo kin ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé kəji ta je ləne, ba go ti əl Pol ə nə: «Təji kadi o Səjar ba, a aw nq Səjar ti.»

Pol a nq Agiripa ti ai ki Bəranisi

¹³ Asi ndə je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bəranisi rəi Səjare ti mba kuwə ji Pəsitusi. ¹⁴ Rai ndə je asi ta ti rəe ti nq, adi Pəsitusi ində ta lə Pol nq ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dingəm madi dangay ti nq. ¹⁵ Adi loki

☆ 24:18 17-18: 21.17-28 ☆ 24:21 23.6 ☆ 24:22 23.24

m-aw Jorijaləm ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ki bo je lə *Jipi je rəi səki-e rəm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dəe ti. ¹⁶ Ə m-əl-de təkə rəbi ra-e lə dije ki Rom ti e be al. Dəw ki Rom ti a ilə dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta dəne ti nō njé səke je ti al. ¹⁷ Be ə, rəi ne, ningə, m-ndigi kadi ndə je man kare al, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rəi ki dīgəm ka kin. ¹⁸ M-ga mem ti kadi ne madi ki ngə ki ra to nō, nə loki njé səke je rəi ningə, dəw oo lo ne madi ki ngə ki ra ki kadi indəi ta dəe ti be al. ¹⁹ E ta ki naji par ə naji-naa ti səde oji də rəbi ra Luwə ləde əi je wa nim, oji də dəw madi ki təe nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kəm ba. ²⁰ Ta ləde kin, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti al, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kin dəe ti wa. ²¹ Nə Pol ndigi kadi nje kəbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, biti kadi tə m-ilə sie madi nje kəbe ki bo ki Rom ti, Səjar.» ²² Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta lə dīgəm kin tə.» Ə Pəsitusi əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.» ²³ Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bərənisi rəi ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo lə asigar je ki ki bo je ki me be bo ti əi səde. NGa ə, Pəsitusi un ndune adi rəi ki Pol. ²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «I ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kin. E ə kosi Jipi je ngay rəi səki-e rəm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. Loki səki-e, uni ndude ki taa əi nə e dəw ki səbi kadi goto kə. ²⁵ Ki rəm ti, mi m-o ne madi ki ngə ki ra ki asi koy al. Ningə, təkə e wa dəji kadi n-oo nje kəbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw. ²⁶ M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kəbe ki bo ki Rom ti oji də ta lie kin al. E be ə, m-adi re nōsi ti ne, ki bo təy, m-adi re nōi ti j ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je ba, m-ingə ne ki kadi tə m-ndangi. ²⁷ Tadə m-o kadi e ne ki go rəbe ti al kadi m-ilə ki dangay Rom ti,

kanji kəl ta ki dije indəi dəe ti.»

26

Pol naji ta də rəne ti nōq Agiripa ti

¹ Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e ləi kadi inaji-n ta də rəi ti.» Lo kin ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl də rəne ti ə to kin: ² «NGar Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi bəne, m-əl-n ta də rəm ti oji-n də ta je pəti ki *Jipi je indəi dəm ti. ³ M-əl be tadə igər ne jibəl be je, ki ta ki naji je ləde pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilə mei nangi pə, kadi o-n ta ki m-a m-əli kin maji. ⁴ Jipi je pəti gəri ne ram je, lo kilə ngirə basam ti. Gəri maji tadə m-təgi dan dije ti ləm, Jorijaləm ti. ⁵ Gəri-mi mari ngay, ningə re ndigi ə, asi kadi a mai naje. Mai naje təkə ne ram je e ki go rəbi ra-e ti lə *Parisi je, ki e buti ki ngə ngay dan buti je ti ki njé ra ta lə Luwə ləje*. ⁶ Ningə ki basine kin, rəi səm lo gangi ta ti, tadə m-ində mem maji də ne ti ki Luwə un ndune adi kaje je kadi n-a n-adi-de. ⁷ Gin koji ləje ki dəgi gide joo, indəi mede ti kadi kun-ndu kin a təl tane. Be ə, rai kilə lə Luwə ki təgide kondə ki kada. Ningə e ki mbata kində me də ti kin ə Jipi je indəi ta dəm ti, ngar! ⁸ Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi e ta ki rəjetə al kadi Luwə a təsi njé koy je ndəl lo koy ti ə?

⁹ «Mi wa ki dəm, kəte m-o kadi e go ti ngay, kadi m-rə ki təgim, ki rəbi ki dangi dangi kadi dəw ba tə Jəju ki Najarəti ti kin al. ¹⁰ Ningə e kin ə e kilə ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be ə, ki təgi ki m-ingə ki rə ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, m-buki-n njé kadi-me je ngay dangay ti. NGa ningə loki gangi ta koy dəde ti ba, m-ndigi də ti. ¹¹ Taa taa, m-aw ki lo kaw-naa je lə Jipi je pəti, m-adi-de kə. Ningə m-ində gu dəde ti kadi naji ta gər Kirisi. Mem tīgə-m ngay dəde ti, adi m-aw biti gode ti, ki də be je ki rangi, m-adi-de kə*. ¹² E goe ti kin ə, m-ji-n m-isi m-aw Damasi ti kadi m-uwə-de. Ki bo

✧ 26:5 23.6; Plp 3.5 ✧ 26:11 9-11: 8.3; 9.1-2; 22.4-5

je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je adi-mi təgi je, adi-mi ndude je, kadi m-ran kilə kin. ¹³ NGar, loki mi də rəbi ti, ki kadi ki jam də be ti, m-o kunji madi ki unji itə kadi j dərə ti re gə dəm, je ki njé ki gom ti. ¹⁴ Ji tee j-osi nangi, ningə, m-o ndu dəw madi əl-m ta ki ndon ta Ebirə ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” MBa ri ə uwə rəi ngə tə mangi ki uwə rəne ngə ta kində ti lə bae be ə? E ne ki ndangi kare! ¹⁵ Lo kin ti m-dəje m-ə nə: “I naa ə Babe?” Ningə, Babe əl-m ə nə: “E mi Jəju ki isi adi-m kə.” ¹⁶ Ningə j a taa də njai ti. Ne ki m-tee m-ingə-i ə to kin: M-kəti kadi itəl bəə kilə ləm, ningə kadi ima naji də koo ti ki o-m kin je, də koo ti ki a o-m bəy je. ¹⁷ M-a m-dəbi bagim dəi ti ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-a m-ilə-i ki rəde ti. ¹⁸ MBa kadi itee kəmde, ər-de lo ki ndul ti, itee səde lo kunji ti. Kadi ər-de kəbe ti lə su, ire səde kəbe ti lə Luwə, kadi Luwə iyə go majal je ləde kə, kadi ingəi lo dan dije ti ki Luwə ər ta dəde ti me kadi-me Jəju ti. ¹⁹ Lo kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə ne koo me ndil ti ki j dərə ti kin al. ²⁰ M-ilə mbe kadi-me Kirisi, ki mbe kiyə go ne ra je ki majal kə. M-ilə mbe kin ki rə dije ti ki Damasi, ki rə dije ti ki Jorijaləm, ki rə dije ti ki dənangi Jude ti ba pəti, ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə m-dəji-de kadi kilə ra-de təji təkə rəjeti, iyəi go ne rade je ki majal kə. ²¹ E mbata kin ə, Jipi je uwəi-mi gin kəy ti lə Luwə kadi n-təli-mi. ²² Nə Luwə dəbi bagine dəm ti bitə bone, adi m-a ki dəm taa, m-isi ma naji ki dəm ti noo dije ti ki boy ki no dije ti ki du. M-ilə mbe ne ki rangi al, nə e mbe ne ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Mojə je əli tae. ²³ Əli təkə Kirisi a ingə kə, a e dəw ki dəsəy ki a j taa dan njé koy je ti tə. Ningə a j taa kadi ilə mbe kunji ki rə Jipi je ti ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴ Pol a ma naji ki dəne ti ba bəy ningə, Pəsitusi un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, dəi majal! Ne gər ləi ki ngay tujə dəi kə.» ²⁵ Nə Pol əl-e ə nə: «Ki bo, dəm majal al, ta je ki m-əl, e ta ki rəjeti, ki kəme to. ²⁶ NGar Agiripa gər gin ne je kin maji, adi asi kadi m-ti rəm

kati m-əl-e ta. M-gər kadi ne ki dum-e goto, tadə e ne je ki rai ne lo bəyə ti al. ²⁷ NGar Agiripa, adi me i də ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi me i də ta je ti kin.» ²⁸ Ningə NGar Agiripa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!» ²⁹ Pol ile ti ə nə: «Re e ki ngəsine ti, ə se ki bəy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi j ki kari par al, nə kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itəli itoi tə mi be tə. Ke ə kadi ai me ka dangay ti kin al.» ³⁰ Lo kin ti, NGar Agiripa je, ki nje kəbe ki dənangi ti ki no kin je, Bərənisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, ərri rəde gogi. ³¹ Loki isi ərri rəde gogi, əli-naa dande ti əi nə: «Dingəm kin ra ne madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.» ³² Ə ngar Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi n-aw no Səjar ti kin al ə asi kadi iyə taa.»

27

Kaw Pol Rom ti

¹ Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki rangi ji nje kun də buti asigar je ki bu ki bari-e nə Juliyusi, me buti ti lə Ogusiti kadi ngəm-de. ² J-al me bato ti ki Adirami ti, ki a un rəbi ki ay ngangə lo ki Aji ti. Loki j-əti j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dənangi Masəduwan ti e səje naa ti. ³ Lo ti go ti, ji re ji tee Sidə. Lo kin ti noo, Juliyusi ki ində kəmne go Pol ti maji ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rə made je ti kadi rai sie. ⁴ Go ti, j-j-ilə dəje, j-un kadi dər ki bari-e nə Sipir. Ji təl be, tadə nəl un-je ki gogi gogi. ⁵ J-aw j-ində ba bo bəsi kadi Silisi ti əi ki Pampili gangi. J-aw ji tee Mira, dənangi ti ki Lisi. ⁶ Lo kin ti, nje kun də buti asigar je ki bu, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷ Ji ra ndə ngay də ba ti. Bato ay ngədi ndəy ndəy ba be, ningə j-ingə kə ngay bəy taa ji tee be bo ti ki Nidi. Nəl əgi-je kaw ki kəte, adi ji tee ki rəbi ki gin dər ti ki Kirəti, kaw ki kadi Salmone ti. ⁸ Lo kəti kəte e lo təl naa.

J-oti ndəy ndəy j-ində kadi lo biti taa ji re ji tēē lo ti madi ki bari-e nə: «Ta ba ki Maji», basi kadi be bo ti ki bari-e nə Lase.

⁹ Kagi lo man ngay dəje ti. Dəkagilo kagi rə ne kuso ki nay kul ti ka də tə[☆], adi kaw ki kəte lə bato ka təl re nga ki asi koy dəw. ¹⁰ Embata kin ə, Pol ndəji-de ə nə: «Kama je, m-o kadi kin ə re ji ndigi kadi j-uni ta mba ləje ki kəte ə, e mba ki ne je a tuji ti. Ningə e bato ki ne je ki me ti par ə a tuji al, darəje wa ka a tuji tə.» ¹¹ Nə nje kun də buti asigar je ki bu oo ta lə Pol al, oo ta lə njé kuwə ngandi bato je əi ki ki bo ki dode ti yo. ¹² Ta ba kin maji kadi dəw isi titi dəkagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi tə re to ban wa ningə n-tēēi də dər ti ki Kirəti, ki bari-e Pənisi. Ta ba kin tu rəne ki lo kur kadi ti, j gin be ti biti ki də be ti. E ə kadi n-isi ti kadi tə kagi lo kul gangi dode ti titi.

¹³ Lo kin ti, ngon nəl madi ilə, j ki gin be ti be re, adi oi kadi ndigi ra ləde a təl tane maji. Be ə, j taai tuti bato, ə iləi dode ki kadi dər ti ki Kirəti ngəsi ngəsi isi awi. ¹⁴ Nə ndəy ba go ti par ə, nəl ki bo madi ki bari-e nə Ərakilo j ki də dər ti, re osi dode ti. ¹⁵ Nəl un bato dəne ti. Lo kuwə bato nangi tae ti goto, j-iyə rəje ki jie ti adi aw səje ki nqo par. ¹⁶ J-aw ji tēē gin dər ti, ki bari-e nə Koda. Lo ka kin taa nəl dəje ti, adi j-ingə ta rəbi j-ində-n jije də ngon bato ti. ¹⁷ Loki njé ra kilə me bato ti uni-e indəi me bato ti ki bo ba, doləi bato ki bo ka kin ki kilə binti binti. Ji bəl kadi j-aw j-əsi dəje yangira ti ki Sirti, adi uni gindi ngə ki dəi bato ti iləi-e də man ti, go bato ti. E be ə, nəl aw səje ki nqo. ¹⁸ Nəl rə səje ki təgine ngay, adi lo ti də ti, dum dode ə, buki ne je madi ki me bato ti kə. ¹⁹ NDə ki kə mite go ti, əyi ne ki rə bato ti ki jide buki kə. ²⁰ NDə ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nəl nay ki lo kilə ti ki təgine, adi dəw ki ində mene də tēē ti goto.

²¹ J-uso ne al kagi lo ngay, ə Pol j a taa dan dije ti, əl-de ə nə: «Kama je, kin ə re oi ta ləm ə j-isi Kirəti ti ba ə, ne je

a tuji je, nay kə je be al. ²² Ningə ki basine kin, m-ilə dingəm mesi ti kadi uwəi təgisi ba, tadə dəw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti. ²³ Luwə ləm ki m-isi m-ra kilə bəə lie kin, malayka lie kare tēē həy ki rəm ti kondə ne əl-m ə nə: ²⁴ «Pol, ibəl ne madi al. Ibəl al tadə, səbi kadi a a nq Səjar ti. Ningə Luwə a aji dije pəti ki əi səi me bato ti adi.» ²⁵ E be ə ngakom je, m-dəji səsi kadi iləi mesi nangi. Madi mem Luwə ləm kadi a tēē səje təki əl-n. ²⁶ Nə j-a ji təli taje majal də dər ti.»

²⁷ Je me lo ki ndə ti ki kə dəgi gide sə, nə nəl un je aw səje ki də ba bo ti ki bari-e Adiriyatiki. Loki ji tēē dan lo ti, njé ra kilə me bato ti ooi kadi je basi ki dənangi. ²⁸ Loki iləi ne ki kadi dəw gər-n ku man ningə, ədi nangi asi tati ji dəw kuti joo. Loki awi ki kəte say ndəy ningə, iləi bəy ba, ədi nangi lo tati ji dəw ti dəgi gide mi. ²⁹ Bəli kadi j-aw j-əsi rəje mbal madi ti, adi buki gindi ki dəi bato sə kə, ə isi nginəi kadi lo ti law. ³⁰ NJé ra kilə me bato je ti sangi rəbi kiyə bato kadi n-əyi-naa, adi uni ngon bato indəi də ba ti ningə, uni girə əi nə n-a n-awi kadi n-dəi go kilə gindi ki dəi nq bato ti. ³¹ Nə Pol əl nje kun də buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim ə nə: «Kin ə dije kin isi səje me bato ti ba al ə, dəw kare ka a tēē dansi ti al.» ³² Be ə, asigar je gangi kulə ngon bato ka kin ə iyəi-e adi aw.

³³ Kəte bəy taa kadi lo ti, Pol ilə dingəm me dije ti pəti ə nə: «Oi, ndə dəgi gide sə bone ki isi ingəmi, ki kanji kadi usoi ne. ³⁴ Ningə ki basine kin, m-dəji səsi kadi uni ne usoi, tadə e kin ə a ra səsi kadi tə itēēi kaji ti. M-əl səsi təki ngon bisi də dəw kare dansi ti a osi kə al.» ³⁵ Loki Pol əl-de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə də ti ta kəm dije ti pəti ba uso. ³⁶ Lo kin ti nqo nga ə, dije pəti uwəi rəde nga usoi ne. ³⁷ Pəti, je dije bu joo ki də siri gide mehe me bato ti. ³⁸ Loki usoi ne dani maji ba, buki gəme kə kadi bato əle kəl.

³⁹ Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə ne ki ooi e sil ba ki aw təl

☆ 27:9 Ləbatiki 16.29-34

ta ne dō yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy tə re to ban ə n-awi ki bato titi. ⁴⁰ Ningə tuti gindi je ki dōi bato ti, buki ba, ə ai dō ti noo tuti kilə ki dōi ne ləl bato je tō. Go ti, əyi kibi ki nje kuwə nəl taa. Əyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki dō yangira ti ka kin. ⁴¹ Loki isi awi ba, əsi bato dibi yangira ti ki tōgi man ki j yo je ne je re əsi naa ti adi a. Nō bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi əti kəte goto. Ningə goe ki gogi, man re ki tōgine ində tuji-n tō. ⁴² Asigar je adi ndude asi-naa kadi tə n-tōli dangay je nə tə ki madi dande ti j ur me man ti ay aw. ⁴³ Nə nje kun dō buti asigar je ki bu ndigi kaji Pol, adi əgi-de dō kadi rai ndigi ləde. Adi ndune kadi dije ki gəri kal man tosi me man ti kəte, awi ki dō yangira ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəge je isi dō kagi ti je, dō nusi bato ti je, uni gode. E be ə, dije pəti awi tēji dō yangira ti ki kanji kadi ne madi ra-de.

28

Pol me be ti ki Malti

¹ Go tēj ki ji tēj ta yo ti nga ba j-o kadi tō dər ki je ti ka kin nə Malti. ² Dije ki isi dō dər ti ka kin uwəi-je ki rōde ti ki rōnəl ki dəw oo gəe nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti pəti, tadō ndi ədi adi kul o ngay. ³ Pol saa ngəngirə kadi n-buki poro ba, por ra adi li pi tēj ti naa jie ti. ⁴ Loki dije ki me be ti ooi li naa ji Pol ti ningə, əli-naa dande ti əi nə: «Ki rəjeti, dīgəm kin e nje təl dije. Be ə, tēj ta man ti aji ka, ta ki gangi lə Luwə ndigi kadi a ki dəne taa al.» ⁵ Nə Pol siyə li ile me por ti, ə ngon rəe ki ndəy ka to-e al. ⁶ Dije pəti nginəi kadi rō Pol ti ə se osi wati oy wa be. Nə loki nginəi pi ne madi ra-e al, əli əi nə: «Dəw kam e yo.» ⁷ Lo lə ki bo ki dō dər ti ka kin, ki təe nə Pibilusi, to kadi lo ti noo ngəsi. Ə Pibilusi uwə-je ki rōne ti maji ngay, adi-je kəy ji ton ndəje mitə. ⁸ Ningə baw Pibilusi to moy nangi: rəe tingə je, ndəgi məsi je. Ə Pol j taa aw ində jine dəe ti adi ingə rō nga. ⁹ Go ti, ndəgi njé moy je ki me be ti rəi ingəi Pol adi adi-de rō nga tō. ¹⁰ Dije

əsi gonje noo be. NGa ningə, loki kagi lo asi kadi j-aw ngata ba, adi-je ne je ki j-aw ki ndooe kadi ra səje dō rəbi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

¹¹ Ji ra nay mitə noo be bəy taa kadi j-ilə dəje ki bato ki j Aləgijandiri ti ki bari-e nə Kasitor nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man dəe ti me be ti kin. ¹² Loki j-aw ji tēj Sirakusi, j-isi ti noo ndō mitə. ¹³ Lo kin ti noo, j-j-un kadi ba, j-aw ji tēj Rəjiyo. Lo ti go ti, nəl ki j gin be ti ilə ngirə kulə, ə ji ra ndō joo ba ji tēj Pujol. ¹⁴ Me be ti kin ə j-ingə ngakəje je ki dəji-je adi ji ra ndō siri səde bəy taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tēj-n Rom ti. ¹⁵ NGakəje je ki Rom ti ki ooi poyje, rəi tiləi kəmje biti lo suki ti ki Apiyusi ki e lo kəy kuso ne je ki mitə. Loki Pol oo-de, ra oyo Luwə, ə təl ingə tōgi. ¹⁶ Go tēj je Rom ti, adi ta rəbi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi ində kəmne goe ti.

Pol ma naji lə Jaju Kirisi Rom ti

¹⁷ NDō mitə go ti, Pol ba ki bo je lə *Jipi je kadi rəi ingəi-e. Loki kawinaa, Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-ra ne madi m-əsi-n ta dije ləje al nim, m-əsi-n ta ne jibəl be lə kaje je al nim tō. Nə Jipi je uwəi-mi Jorijaləm ti iləi-mi dangay ti ji Rom je ti. ¹⁸ Go ta ti ki Rom je dəji-mi, ingəi ne madi ki asi kadi dəw gangi-n ta koy dəm ti al, adi ndigi kadi iyəi-mi. ¹⁹ Nə Jipi je ədi al. Lo kin ti, e gu dəm ti kadi m-dəji ka nō Səjar ti, ki kanji kadi m-ində-n ta dō dije ti ləm☆. ²⁰ E mbata kin ə, m-dəji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Tadō e ki mbata ne kində me dō ti lə *Isirayəl ə m-to-n dangay ti kin.» ²¹ Lo kin ti, Jipi je əli-e əi nə: «J-ingə makitibi madi ki j Jude ti ki əl ta ki dōi ti al, taa ngakə je je madi ki kadi rəi əli-je ta je ki dōi ti ə se bari tōi majal ka goto tō. ²² Nə ji ndigi kadi əl-je ta ləi ki əji dō buti ki j me ti kin adi j-o. Tadō ji gər kadi ki lo je pəti, dije ədi ta lə bu ti kin al.»

²³ Be ə, əji-naa ndō ba rəi ngay ingəi Pol lo kise ti. Pol ilə-de mbə kəbe lə Luwə. A dō ndu-kun ti lə *Moji ki nje

☆ 28:19 25.11

kəl ta ki ta Luwə ti, ma-n naji lə Jəju.
Taa sangi kadi n-buki-de gone ti ɔji dɔ
tɔ Jəju tɔ. Əli-naa ta si bitɪ lo səl-de.
²⁴ Dije madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki
rɔjeti, nə njé ki nungi mbati kadi mede
tɔ. ²⁵ Lo ki i sanəi-naa ki ndu kasi-naa
al, Pol əl-de ə nə: «Ta ki NDil Luwə əl
bawsi je ki ta nje kəl ta ki ta Luwə ti
Ejay e ta ki rɔjeti.

²⁶ NDil əl-e ə nə:

“Aw ingə dije kam ə əl-de ə nə:
A oi ta ki mbisi, nə a igəri me al;
A igoi lo ki kəmsi, nə a oi lo al.

²⁷ Tadɔ ngamede ilə mii.

Bəyi mbide je, ndəmi kəmdə je,
MBa kadi kəmdə oo lo al nim, mbide
oo ta al nim.

MBa kadi n-gəri ne kare al, nə tə n-ji n-
təli rɔde gom ti adi m-aji-de*.”»

²⁸ Pol təl ilə ti bəy ə nə: «Kadi igəri təkɪ,
ta kaji lə Luwə kin, ilə-n adi dije ki əi
Jipi je al. Ningə əi je a uri mbide kadi
ooi.» ²⁹ [Loki Pol əl ta kin ningə, Jipi
je ji taa, awi ki ta ki naji-naa dande
ti.] ³⁰ Pol ra bal joo ta kasi-naa me kəy
ti ki uwə. Ningə dije pəti ki rəi rəe ti,
uwə-de ki rəne ti. ³¹ Pol ilə mbə kəbe lə
Luwə nim, ndo dije ta ki dɔ Bəbe Jəju
Kirisɪ ti ki me ki kare ki kanji kadi ne
madi ɔge dɔ nim tɔ.

* 28:27 26-27: Ejay 6.9-10

Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je

*Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi
Rom je*

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kje lo koy ti, dije əli təkɪ Jipi je madi ki təli njé kun go Kirisi, tə Akilasi je ki Pisisil je kin, iləi ngirə kilə mbe Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e be bo ki e do made je ti dokagilo kəbe ti lə dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbe Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Girəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngirəde Rom ti ngata. NGa ningə, təkɪ Luwə əl-n Pol kadi aw biti ki dəbəy dənangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw biti Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dəw gər. Nə kadi ində-n do mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kawinaa me kəy ti lə Akilasi əi ki Pisisil (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nə: «Poy Ta ki Maji kin e təgi lə Luwə ki kadi əji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne do Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n do dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw do ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki do kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rə dije ti ki dəsəy ki njé kun go Kirisi. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangi ki Pol ndangi tə, tə makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol ər go rəbi ki Luwə əji-n dəw ki ra ra ki tae tji ə un mene ade, adi ay njay tə (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine do mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kirisi ngon kagi lo ki ndəy be. Əl təkɪ mbati Kirisi ləde kin a asi kadi ilə kagi nɔ ndigi ra ti lə Luwə al (9-11). Ningə ki basine kin, maji lə Luwə ki təji ki rə dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təkɪ Luwə ər

dəw ki ra kadi isi ki dəne taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol təl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki bəy ti dənangi ti ki Rom nim ki ta kuwə ji-naa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rəne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra lə Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki dənangi ti kin kadi e ne ki əti bəy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nɔ Luwə ti ki ngame ki rəjeti, ki səbi kadi j-aw-n nɔ Luwə ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki bəə kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə ər-m tə nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lie. ² Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay*. ³ E Poy Ta ki Maji ki əji do NGone ki oji-e gin ka ti lə ngar Dabidi*. ⁴ Adi e Bəbe ləje, Jəju Kirisi, ki Luwə un dəe taa tə NGonne, ki təgi lə NDil Luwə, loki jii-n taa dan njé koy je ti. ⁵ E ki takul Jəju Kirisi ə, Luwə rən səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki dənangi ti ne, adie-n mede, təli rəde go ta ti lie kadi təe bə-n. ⁶ Səi ka səi mbɔ dije ti kin tə. Səi dije ki Luwə ər səsi kadi səi dije lə Jəju Kirisi.

⁷ Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə ər səsi tə dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸ Ne ki dəsəy, m-ra oyo Luwə ləm me tə Jəju Kirisi ti ki mbata ti ləsi pəti. Tado dije əli ta ki do kadi-me ti ləsi ki do duniya ba pəti. ⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə bəə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbe Poy Ta ki Maji lə NGone, asi kadi a ma naji ləm. E gər maji təkɪ m-isi m-əl ta ləsi ki dokagilo je pəti. ¹⁰ Ningə m-isi m-dəje ki ndɔ je pəti, kadi re e ndigi lie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rəsi ti. ¹¹ M-ndigi ngay kadi m-aw m-o səsi, m-adi səsi kadi-kare lə NDil Luwə ki kadi ra səsi adi ingəi me kadi-me ti

* 1:2 Ejay 52.7; 61.1   * 1:3 Mt 1.1

lasi. ¹² Taa, kisije naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-ilai dingam me naa ti yo ki ne. ¹³ NGakom je ki dane ki ki dingam, m-ndigi kadi igari taki, m-sangi rabi ngay kadi m-aw rasi ti, na biti bone ka m-inga rabi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-inga kandi kilā rasi ti taki m-inga-n rō ndagi dije ti ki donangi ti ne kin be tō. ¹⁴ Sobi kadi m-inda kamm go dije ti pati, nje kam tee je ki nje kam tee al je, nje ne gar je ki nje ne gar al je. ¹⁵ E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilā sasi mbe Poy Ta ki Maji, sai ki isi Rom ti tō. ¹⁶ Tadō mi Pol, rōm sol-m al kadi m-ilā mbe Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e tōgi lə Luwə ki kadi aji dāw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilā ngirane dō *Jipi je ti kate, taa re tee-n dō dije ti ki ai Jipi je al. ¹⁷ Ki rōjeti, Poy Ta ki Maji tōji rabi ki Luwə tidā-n dije ki adi-e mede dije ti lāne. E ki go rabi kadi-me taki makitibi lə Luwə əl-n ə nā: «Dāw ki Luwə tide dāw ti lāne ki go rabi kadi-me lie, a isi ki dane taa.»

Majal lə dije ki ai Jipi je al

¹⁸ Luwə isi dōra ti taa nu, tōji wongi lāne dō dije ti ki nje ra majal, nje ra ne ki go rabe ti al. Kilā rade je ki majal uti dō ne ki rōjeti. ¹⁹ Kilā ra Luwə to ki taga wangi kadi dāw gar. Luwə wa tōji dije kilā rane ki taga. ²⁰ Taki rōjeti, lo kilā ngirā kindā ne je ti nu, ne je ki to rō Luwə ti, ki dāw oo-de ki kāmne al, ki tōge ki biti ki nō ti, ki kee Luwə, ne je kin toi ki taga me kilā rae ti kadi dāw gar ki ne gar ki aw-n dōne ti. Adi ne ki kadi me Luwə a sol-n dō dāw ti goto. ²¹ Dije gari Luwə maji, nā mbati kadi asi kure nim, mbati təl ki oyo kade nim, taki sobi kadi raii. Tagade ur-de wale yo, ne gar lade goto, adi ilāi rōde me lo ki ndul ti. ²² Ooi rōde tē nje gosi je, nā teli mbə je. ²³ Kadi asi məkaside nangi nō Luwə ti ki nje koy al ningə, asi məkaside nangi nō ne je ti ki dije rai-de tē bana kām dije ti ki ndō madi ə a gotoi, teli-de yəl je ti, teli-de da je ti ki njade e sō, ki nje ki nje kagi nangi.

☆ 1:13 Knjk 19.21 ☆ 1:17 Abakuki 2.4

²⁴ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ne ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi ilāi rōsol dō rōde ti ai je wa. ²⁵ Uni ne ki rōjeti lə Luwə mbəli ne ki ngom. Ningə asi dōde nangi nō ne je ti ki Luwə indā-de kin yo, ə iyəi Luwə ki nje kindā ne je, ki kōsi-gon e lie biti ki nō ti kin. *Amen.

²⁶ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ngur darō ti ki to rōsol. Nede je, iyəi ta sangi-naa lə dane ki dingam ki go rabe ti, ə teli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go rabe ti al. ²⁷ Dingam je ka iyəi taa sangi nede je, ə nayi-naa ta sangi-naa ti dande ai je wa. Rai ne ki kōbi ki naa, adi ingəi ne kigə go kilā rade ki ur sade wale.

²⁸ Loki mbati kadi n-gəri rabi lə Luwə, Luwə iyə-de adi uni rabi ki go ne gar ti lade ki rugi, ki asi kadi or-de ta rabi al. Lo kin ti, isi ta ne ra ti ki kadi dāw ra al. ²⁹ Ne ra ki dana al rosi mede, ai nje ra majal je, ai nje ra kāmnda ne lə dije, ai nje me ndul je, jangi rosi mede, ai nje təl dije, ai nje kəl, nje kadi dije, ne rade e ki go rabe ti al, ai nje tati ta dō dije ti, ³⁰ ai je wa isi əli ta ki majal dō-naa ti, ai nje bə je lə Luwə, nje ta ki to, nje kun dōde taa, nje kōji rōde, mər ta lade pati e dō majal ti ki ra, ai nje tē rō nje kōji-de je, ³¹ ne gar lade goto, ai dije ki ooi to mindide al, ai dije ki usi-de dō dāw ti al, taa ooi kāmto-ndoo lə dāw al tō. ³² Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi dije ki nje ra ne ki be kin, ai dije ki asi ta koy, nā toi ta ra ti par par. Ningə e ai je wa par ə rai al, nā dije ki rangi ki isi rai ka, ndigi sade dō ti tō.

2

Ta ki gangi lə Luwə

¹ I ki isi gangi ta dō madi je ti, re ii-n nā nā ka, dāw a iyə go kō adi al, tadō isi gangi ta dō dije ti ki nje ra ne je ki majal, nā kilā rai to tē kilā rade be tō. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dō rōi ti i wa. ² Ji gar maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki go rabi ki dana, dō dije ti ki nje ra ne je ki majal ki be kin. ³ NGA j ki isi gangi ta dō dije ti ki nje ra ne je

ki majal, ningə isi ra ne je ki isi rai ka kin to kin, kadi o ə nə, i a goto me ta ki gangi ti lə Luwə, al. ⁴ I, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti bəl, ki kore me lie, ki kisi dō ti lie, ki kanji kadi igər təki, ra maji lie kin isi əsi kadi iyə rəbi ne rai je ki majal kə. ⁵ Isi ta ra me ngə ti, imbatı kiyə rəbi ne ra ki majal kə. Lo kin ti, isi kaw wongi ki pangilae al dōi ti, isi nginə-n ndō ki, Luwə ki nje gangi ta ki dana, a re-n kadi əji-n wongi ləne dō dije ti ki njé ra ne ki majal. ⁶ Luwə ki nje kigə dəw ki ra kirə kilə rae*. ⁷ Dije ki uwai tögide ba me ne ra ti ki maji, isi sangii tōba, ki kəsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki dō taa ki bitı ki nō ti. ⁸ Nə njé ki njé kur wale, njé tə rə ta ki rəjeti, ə təli rōde go ne ra ti ki dana al, Luwə a mbati-de, a adi wongi lie ki bo osi dōde ti. ⁹ A adi me-kə ki bəl a ra dije pəti ki njé ra majal. A ilə ngire dō *Jipi je ti bəy taa re-n dō dije ti ki əi Jipi je al ti. ¹⁰ Ningə dije ki njé ra maji, Luwə a adi-de tōba, ki kəsi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire dō Jipi je ti bəy taa re-n dō dije ti ki əi Jipi je al. ¹¹ Tadō kər kəm naa goto rə Luwə ti. ¹² Dije ki əi Jipi je al ki rai majal ki kanji gər ndu-kun lə *Mojı, a tuji ki go lo gər-e ti al wa kin tō, nə Jipi je ki gəri ndu-kun lə Mojı bəti ə rai majal, ndu-kun a gangi ta dōde ti tō. ¹³ Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par bə Luwə isi ər ta dōde al, nə əi njé ki isi ooi, ə təli rōde go ti ə, Luwə isi ər ta dōde ti. ¹⁴ Dije ki əi Jipi je al, ki gəri ndu-kun lə Mojı al, nə isi rai ne ki ndu-kun dəji, ki kanji gər kin, əi je wa əi ndu-kun ki nje gangi ta dō rōde ti. ¹⁵ Me lo ti kin, tōji kadi, ne ki ndu-kun dəji kadi dəw ra kin, e ki ndangi ngamede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma najı dō ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dō rōde ti je, isi ər ta dō rōde ti je kin ka ma naje tō. ¹⁶ Ningə təki mbe Poy Ta ki Majı ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ə e ne ki a ra ne ndō ti ki Luwə a un Jəju Kirisi kadi a gangi-n ta dō ne je ti pəti ki dije bəyōi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun lə Mojı

* 2:6 5: Soponi 1.14-18; 2.2-3 * 2:24 Ejay 52.5

¹⁷ Ningə i ki isi bar rəi Jipi, ki a dō ndu-kun ti ngə, rəi isi nəl-i dō Luwə ti ləi; ¹⁸ ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikōti ne ki maji dan ki majal ti. ¹⁹ I o rəi maji ngay kadi asi kər njé kəm tō je ta rəbi, o rəi kadi i kunji lə dije ki ai lo ki ndul ti, ²⁰ i nje ndo ne njé ne gər al je, nje ndo ne ngan je ki du. I isi ra ne je kin be, mbata o kadi me ndu-kun ti, ingə ne gər, ki ta ki rəjeti ngata. ²¹ I isi indo ne dije, nə asi kadi indo rəi i wa al, isi ilə mbe kadi dije bogi al, ə i wa isi bogi. ²² Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə i wa isi sangi dəne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ə isi ikə ne me kəy ti ləde. ²³ Isi ira rənəl dō ndu-kun ti, nə isi al dəe, adi imbatı kəsi-gon Luwə. ²⁴ Lo kin ti, təki ndangi me makitibi ti lə Luwə, dije ki əi *Jipi je al isi əli ta ki mal dō Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je*.

²⁵ Ningə kadi igəri maji təki kijə mōti e ne ki ndae to, loki dəw isi təl rōne go ndu-kun ti, nə loki itəl rəi go ndu-kun ti al ə, səi ki dəw ki ijə mōtine al, asi-naa. ²⁶ Kin ə dəw ki ijə mōtine al, təl rōne go ndu-kun ti ə, Luwə a oo-e tə dəw ki ijə mōtine. ²⁷ Dəwe ki ijə mōtine ki go darə ti al, nə təl rōne go ndu-kun ti kin, a gangi ta dōi ti. A gangi ta dōi ti, i ki aw ki ndu-kun ki ndangi me ji ti, taa ijə mōti tō, nə itəl rəi go ndu-kun ti al kin. ²⁸ Təki rəjeti, ke Jipi, e ba gidi ti taga ne al, taa kijə mōti e me ndaji ki rə ti kin al tō, ²⁹ nə ke Jipi ki rəjeti e me ti kəy. Ningə kijə mōti, e kijə mōti ki ngame ti. E kijə mōti ki i rə NDil Luwə ti, bi me ndu-kun ti ki ndangi al. Dəw ki ki ijə mōtine, e dəw ki ingə tōji ki rə Luwə ti bi rə dije ti al.

3

Dəw ki dana goto

¹ Ke Jipi, maje to ti, kijə mōti, ndae to ti. ² Maje e ngay me ne je ti pəti, tadō, e *Jipi je ə Luwə ilə ta ləne jide ti kəte. ³ Ə re ki madi je ai dō njade ti al ə, ka dō nja ti al ləde a ra kadi Luwə yəti ndune al. ⁴ Luwə a yəti ndune al

jagi! Ningə sobi kadi Luwə e nje kəl ta ki rəjeti, ə dije pəti əi njé kəl ta ki ngom, təkı ndangi me makıtıbi ti əi nə:

«Sobi kadi dije gəri ka dana ləi me ta kəli ti,

A re awi kadi gangi ta dəi ti ə,

Kadi ta uwəi al, kadi iteə me ti✧.»

⁵ Kin ə re majal ki j-isi ra, təji kadi Luwə e dəw ki dana ə, dəw oo ta ki kadi j-əl al. Kin ə re Luwə ingə təba me majal raje ti, ə a noo ra səje wongi ə, e dəw ki rəjeti al. M-əl ta kin be ki go koe ti lə dəw. ⁶ Ningə kadi igəri təkı, Luwə e dəw ki dana al, al jagi. Kin ə Luwə e dəw ki dana al ə, a asi kadi gangi ta də duniya ti al. ⁷ Ningə kin ə, kadi me ta ngom ti ki isi tēə tam ti, ta ki rəjeti lə Luwə tēə ki taga, kadi Luwə ingə-n təba ə, gine e ri ə kadi dəw a gangi ta dəm ti tə nje ra majal bəy ə? ⁸ J-a j-əl ki kəte par j-ə nə: «Ji rai majal j-adi ne ki maji tēə me ti.» Təkı dije madi indəi ta dəm ti əi nə: mi ə m-ə nə ji ra majal kadi ne ki maji tēə me ti ka kin be. Dijee ki əli ta kin asi ta kadi dəw gangi ta koy dəde ti.

⁹ Ningə e ne ki kadi dəw əl-n ə nə: je ki je Jipi je, j-itə ndəgi dije al. J-itə-de al, ningə j-əl ta də ti ngata j-ə nə: Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, pəti, əi gin təgi ti lə majal. ¹⁰ Təkı makıtıbi lə Luwə əl-n ə nə:

«Dəw kare be ki kadi e dəw ki dana goto.

¹¹ Dəw kare be ki kadi gər ne goto, Dəw kare be ki kadi sangi Luwə goto.

¹² Pəti iyəi rəbi ki maji, ndəmi rəbi.

Dəw kare ki nje ra maji goto✧.

¹³ Rəbi mindide to tə bə nin ki tae to tagira be,

NDonde e ndon kəl ta ki ngom,

NDA tade rosi ki kəngi li✧,

¹⁴ İsi mani dije man ki to kəl tae al,

Tade atı kanana də dije ti✧.

¹⁵ NJade e nja kay law ki lo təl ne ti,

¹⁶ Lo ki dəi ti ba, də njade e ne ki tuji ki me-ko.

¹⁷ Əi dije ki gəri rəbi lapiya al✧.

¹⁸ Bəl Luwə ki ndəy goto mede ti✧.»

¹⁹ Ji gər kadi ne je pəti ki ndu-kun əl, əl dije ki əi gin ndu-kun ti, mba kadi ta dəw madi tēə əl ta də rəe ti al, ə kadi dije pəti gəri go majal je ləde no Luwə ti. ²⁰ E mbata kin ə, dəw ki Luwə a tide dəw ti ləne ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti goto✧. MBata ndu-kun to mba kadi oji dije adi gəri ne ki bəri-e majal.

Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka də nja ti lə Jəju Kirisi

²¹ Ki ngə sine kin, Luwə təji-je go rəbi ki tidə-n dije, dije ti ləne✧ ki kanji ndu-kun. Ningə e, ndu-kun lə Moji ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti mai naje. ²² Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka də nja ti lə Jəju Kirisi. Ta rəbi kin to mbata ti lə dije pəti ki adi mede Jəju Kirisi, tadə dije pəti asi-naa. ²³ Dije pəti əi njé ra majal je, adi təba lə Luwə nal-de. ²⁴ Nə Luwə tidə-de dije ti ləne kare, ki kanji kadi ugəi ne madi. E ki go me-maji ti lie, me tə Jəju Kirisi ti ki taa-de gin təgi ti lə majal ilə-de taa. ²⁵ E Jəju Kirisi ə, Luwə un-e tə ne kigə də majal, me məse ti ki ay, ki go rəbi ka də nja ti lie. Luwə ra be mba kadi təji-n ne ra ki dana ləne, mbata majal je ki dije rai-de kəte, tidə goe al, ²⁶ dəkagilo kisi də ti lie. Luwə təji ne ra ki dana ləne dəkagilo ti ki bəne, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidə-n dije ki indəi mede də me-maji ti lə Kirisi, dije ti ləne tə. ²⁷ Ne kare ki kadi dəw ində-n gune goto, mbata ne ki Luwə a də ti, e təl rə go ndu-kun ti al, nə e kadi-me Jəju Kirisi. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə tidə dəw, dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi, bi e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti al. ²⁹ Luwə e Luwə lə *Jipi je par al. Ki rəjeti, e Luwə ləde par al, nə e Luwə lə ndəgi dije pəti tə. ³⁰ MBata Luwə e kare ba. E ə tidə Jipi je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim, a tidə ndəgi dije, dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim tə. ³¹ Loki j-adi meje Kirisi kin, təji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji təji kadi ndae e ngay tə ke yo.

✧ 3:4 Paje 51.6 ✧ 3:12 10-12: Paje 14.1-3; 53.2-4 ✧ 3:13 Paje 5.10 ✧ 3:14 Paje 10.7 ✧ 3:17 15-17: Ejay 59.7-8 ✧ 3:18 Paje 36.2 ✧ 3:20 Paje 143.2 ✧ 3:21 1.17

4

Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne

¹ Kadi j-əl ta lə kaje *Abirakam ɓa, ne madi ki ingə ki go tɔge ti e wa goto. ² Kin ə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kilə rae je ə, asi kadi Abirakam a ində-n gune wa, nə a ində gune nɔ Luwə ti al. ³ Tado, ta ki makitibi lə Luwə əl ə to kin: makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam adi mene Luwə, ə Luwə tide dəw ti ləne».⁴ ⁴ Ningə ne kare, dəw ki ra kilə ingə-n ne kigə go ji, ne ki ingə kin, ingə kare al, nə e ne ki ingə to kilə ti ki ra. ⁵ Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti. ⁶ E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki j rə Luwə ti re ki də dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji gɔ kilə rae je.

⁷ Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə ne rade je ki go ti al kə, Luwə bər majal je ləde kə, əi njé maji-kur je.

⁸ Dəw ki Luwə tidə majal lie dəe ti al e nje maji-kur».

⁹ Maji kin e mbata lə njé kijə mətɪ par al, nə e mbata lə njé kijə mətɪ al je tɔ. Tado j-əl j-ə nə: Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kadi-me lie. ¹⁰ Ə se ne kin ra ne dəkagilo ti ki ra wa? Se e kəte nɔ kijə mətɪ Abirakam ti ə se e go ti wa? Ne kin ra ne kəte nɔ ti, bi e go ti gogi al. ¹¹⁻¹² Ningə kijə mətɪ re go ti gogi tə ndaji, ki kadi tɔji təkɪ Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne, ki takul kadi-me ki adi mene, dəkagilo ti ki ijə-n mətine al ɓəy. Lo kin ti, dije ki ijəi mətide al ka Luwə tidə-de dije ti ləne nim, dije ki ijəi mətide ka tidə-de dije ti ləne nim tɔ. Ningə Abirakam təl baw dije pəti ki ijəi mətide al, ki adi mede, taa təl baw dije ki ijəi mətide tɔ. Adi əi njé je ki uwəi kul kijə mətɪ par al, nə uni dɔ nja bawje Abirakam ki un, ə adi mene Luwə kəte nɔ kijə mətine ti kin».

Luwə un mindine mbata ti lə dije pəti ki adi-e mede

¹³ Luwə un mindine adi *Abirakam ki dije ki gin koji ti lie təkɪ dɔnangi e ne nduwə ləde. Ningə e ki mbata təl ɓa Abirakam təl rəne go ndu-kun ti al, nə e ki mbata tidə ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Luwə».¹⁴ ¹⁴ Kin ə re ne nduwə kin e mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par ningə, nda kadi-me goto, taa kun mindi lə Luwə ka təl ne ki kəme goto tɔ. ¹⁵ Tado ndu-kun ə e nje re ki wongilə Luwə. MBata lo ki ndu-kun goto ti, kal dɔ ndu-kun ka goto ti tɔ.

¹⁶ Lo kin ti, ne maji ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi dəw kin, dəw a ingə ki go rəbi kadi-me Luwə. Be mba kadi e ne kadi-kare ki Luwə adi, ki ndae to ti mbata lə dije pəti ki adi mede tə Abirakam be, bi mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par al. Abirakam ki e bawje je dije pəti. ¹⁷ Makitibi lə Luwə əl ta dɔ Abirakam ti ə nə: «M-ra-i tə baw dije ngay ki dɔnangi ti ne».¹⁸ Abirakam e bawje ta kəm Luwə ti ki ade mene. Luwə ki nje kadi njé koy je ij lo koy ti, ki nje kadi ne je ki kəte gotoi, toi. ¹⁸ Abirakam adi mene Luwə, adi təl baw dije ngay ki dɔnangi ti ne təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Gin dije ləi a bayi-naa tə mee je ki dɔrə ti be».¹⁹ Lo kin ti, ne ki kadi dəw ində mene dɔ ti goto, nə Abirakam aw ki kində me dɔ ti. ¹⁹ Abirakam aw ki ɓal ki asi ɓasi ki ɓu kare, ningə gər kadi n-tɔgi, tɔgine goto, taa nene Sara ka e kuji tɔ, nə go lo kin al, adi mene kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra ne».²⁰ Abirakam ilə kadi-me ləne kə al, taa mee tɔsi dɔ kun mindi ti lə Luwə al tɔ. Ingə tɔgi tə kingə me kadi-me ti ləne, ilə-n tɔji dɔ Luwə ti. ²¹ Ningə gər dɔne ti maji ngay kadi ne ki Luwə un mindi kadi n-ra kin, aw ki tɔgi kadi a ra-n. ²² E mbata kin ə, Luwə tidə-n Abirakam dəw ti ki dana. ²³ Ningə loki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al. ²⁴ Nə e ta

☆ 4:3 Kilə ngirə ne je 15.6 ☆ 4:8 Pa je 32.1-2 ☆ 4:11-12 Kilə ngirə ne je 17.9-14 ☆ 4:13 Kilə ngirə ne je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18 ☆ 4:17 Kilə ngirə ne je 17.5 ☆ 4:18 Kilə ngirə ne je 15.5 ☆ 4:19 Kilə ngirə ne je 17.1, 15-22

ki sɔbi dɔje tɔ. Je ki kadi Luwə a tidə-je dije ti ki dana, ki takul kadi-me ləje. J-adi meje Luwə ki i ki Babe ləje Jəju dan njé koy je ti. ²⁵ Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je ləje*, ningə un-e dan njé koy je ti tɛɛ sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

5

Kulə noji naa ti ki Luwə

¹ Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me ləje, danje sie e ki lapiya ki takul Babe ləje Jəju Kirisi. ² E ki takul Jəju Kirisi, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rənəl, tado j-ində meje dɔ ti kadi j-a je gin tɔba ti lə Luwə. ³ E ki bo ngay, me kɔ ti ka ji ra rənəl, tado ji gər kadi kɔ a re ki kore me, ⁴ ningə dəw ki nje kore mene, a a dɔ njane ti me ne je ti ki to, ə dəw ki nje ka dɔ nja ti, e dəw ki aw ki ne kində me dɔ ti, ⁵ ningə ne ki ində mene dɔ ti kin, a e ne ki ngom al. Tado Luwə tɔ-je biyə ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDile ki adi-je. ⁶ Kirisi re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra ne madi ki dɔrɔje al. Ningə oy ki dɔkagilo ki Luwə wa əji. ⁷ Dəw ki dana wa mindi ka, nga ngay kadi dəw a adi rone koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra ne ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rone ba kadi oy mbata ti lie. ⁸ Lo kin ti, Luwə tɔji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kirisi re oy mbata ti ləje, dɔkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra bəy. ⁹ Ningə, təkɪ basine, kadi rɔ koy ti lə Kirisi, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin ba, ki bo ngay bəy, Kirisi a aji-je ta wongi ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kəte je njé bə je lə Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti səne ki go rəbi kɔy NGone. Təkɪ ilə-je noji naa ti ki rone, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone. ¹¹ Ningə e e kin par al, rɔje nəl-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Babe ləje Jəju Kirisi ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rone.

Adam əi ki Kirisi

¹² E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n dɔ duniya ti, ningə

majal re-n ki koy, koy ɔdi dije pəti, tado dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal*. ¹³ Ningə, kəte taa kadi Luwə tɛɛ ki dɔ ndu-kun adi *Moji, majal ki ra to me duniya ti ne ngata, nə təkɪ e dɔkagilo ti ki ndu-kun goto bəy, Luwə tidə majal je ki dije isi rai al. ¹⁴ Ne kare, yo ɔ be dɔ dije ti pəti, ilə ngire dɔ Adam ti biti tɛɛ-n dɔ Moji ti. Njé ki ali dɔ ndu Luwə al, təkɪ Adam al dɔ ndu Luwə kin be ka, yo ɔ be dɔde ti. Adam e bana kəm dəw ki sɔbi kadi a re. ¹⁵ NGa ningə, ne ki kadi dəw a əji-n majal lə Adam əi ki kadi-kare me-maji lə Luwə kin naa ti goto. E ki rɔjeti kadi dije ngay oyi koy majal lə dəw ki kare ki e Adam kin, nə me-maji lə Luwə e ki bo ngay. Ningə ne ki Luwə adi kosi dije ngay kare, ki go rəbi lə dəw kare be par, ki e Jəju Kirisi kin, ndae e ngay. ¹⁶ Kadi kare lə Luwə ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal lə dəw ki kare ba kin. Majal lə dəw ki kare kin, ndu ki osi dɔ ti e ta ki gangi, nə kadi-kare ki re go ne ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kɔr dɔ ti. ¹⁷ Kin ə re, ki ta rəbi lə dəw ki kare be par, ki ta rəbi majal lie, yo ɔ-n be dɔ dije ti pəti ningə, ki ta rəbi lə Jəju Kirisi ki kare wa kin, j-a j-ingə-n ne ki maji ngay ki rɔ Luwə ti bəy. Dije pəti ki Luwə adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kɔr ta dɔ ti, a ɔi be ki takul Kirisi.

¹⁸ NGa ningə, təkɪ ki go rəbi majal lə dəw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n dɔ dije ti pəti ka kin ə, ki go rəbi ne ra ki dana lə dəw ki kare ba, ki e Jəju Kirisi, dije pəti Luwə a tidə-de dije ti ləne kadi isi ki dɔde taa biti ki nɔ ti. ¹⁹ Təkɪ, ki go rəbi təl rɔ go ta ti al lə dəw ki kare ba, dije pəti osi me majal ti ka kin ə, ki go rəbi təl rɔ go ta ti lə dəw ki kare ba, Luwə a ɔr-n ta dɔ kosi dije ti ngay tɔ.

²⁰ Loki ndu-kun tɛɛ ba, majal oji-n naa ki dɔ ti, nə loki majal oji naa ti ba, me-maji lə Luwə to mbar mbar ti ti wa bəy. ²¹ Təkɪ majal ɔ-n be ki koy ka kin ə, me-maji lə Luwə ɔ be ki kaji mba kadi dije isi ki dɔde taa biti ki nɔ ti, ki takul Babe ləje Jəju Kirisi tɔ.

* 4:25 Ejay 53.4-6   * 5:12 Kilə ngirə ne je 2.17; 3.6, 17-19

6

Koy me majal ti, ə kisi kəm ba me Kirisi ti

¹ Ta ri ə kadi j-əli-naa me lo kin ti ə? Se kadi tə ji nayi-naa ki lo ra majal ti kadi tə me-maji lə Luwə to-n mbar mbar ki dəje ti wa? ² Jagi, e be al. Tado j-əi dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be ə kadi tə ji təli j-isi me majal ti bəy ə? ³ İğəri maji kadi j-əi pəti ki ji rai batəm mbata ti lə Jəju Kirisi, batəm kin təji kadi j-əi dije ki j-oyi naa ti ki Kirisi. ⁴ Ki go rəbi lə batəm kin, dibi-je naa ti sie, me koye ti. NGa ningə, təkı Kirisi j-i-n taa dan njé koy je ti ki təgi ki əti bəl ngay lə Bawje Luwə ka kin ə, je ka j-isi ki dəje taa kisi ki sigi tə.

⁵ Ningə, kin ə re, j-ində rəje naa ti ki Kirisi təkı rəjeti me koye ti ə, j-a j-ji taa lo koy ti, təkı j-i-n lo koy ti kin be tə. ⁶ Kadi ji gər maji təkı, hal dəw ki to rəjeti kəte kin, e ki bə-e kagi-dəsi ti ki Kirisi ngata, mba kadi tə majal ki rəje ti e ki tuji kə, kadi je-n gin təgi ti lə majal al ngata. ⁷ Tado dəw ki oy, majal o be dəe ti al ngata. ⁸ Kin ə re j-oyi naa ti ki Kirisi ə, j-adi meje kadi j-a j-isi ki dəje taa naa ti sie. ⁹ Ji gər kadi Kirisi ki j taa dan njé koy je ti kin, təl oy gogi al; koy aw ki təgi dəe ti al ngata. ¹⁰ Kirisi ki oy, oy koy majal, ningə e koy ki nja kare par, mbata majal je pəti. Ningə ki basine kin, isi ki dəne taa mbata lə Luwə. ¹¹ Be tə ə, səi ka, maji kadi oi rəsi tə dije ki oyi koy majal, ningə isi ki dəsi taa mbata lə Luwə, me njiyə naa ti ki Kirisi.

¹² Maji kadi adi majal o be də rəsi ti al. Kadi itəli rəsi go ndigi ti lə darə al. ¹³ Adi ngon rəsi madi kare ra ne ki majal al, kadi təl ne ra kilə ki go rəbe ti al, al. Nə kadi uni rəsi ba pəti mbata kilə lə Luwə, tə dije ki j-i taa dan njé koy je ti. Kadi darəsi ba pəti e mbata kilə lə Luwə, kadi təl ne ra kilə ki dana. ¹⁴ Lo kin ti, majal a o be dəsi ti al, tado səi gin təgi ti lə ndu-kun al, nə me-maji lə Luwə ə e dəsi ti.

Gangi-naa ki majal mba təl-n rə go ndu Luwə ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j-əl də lo kin ti ə? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin təgi ti lə ndu-kun al, nə je gin təgi ti lə me-maji lə Luwə yo wa? Jagi, e be al. ¹⁶ İğəri bəti kadi kin ə re un rəi kadi ira kilə adi dəw madi bə, itəl bəə lə dəwe kin. Adi re uni rəsi kadi irai majal ningə, səi bəə lə majal kadi aw səsi koy ti, a re itəli rəsi go ndu Luwə ti tə ningə, təl rə go ti kin a aw səsi me ne ra ti ki dana tə. ¹⁷ Ji ra oyo Luwə mbata kəte səi bəə lə majal, nə ki ngəsine kin, itəli rəsi ki me ki kare go rəbi ne ndo ti ki maji ki ingəi. ¹⁸ Luwə taa səsi ji majal ti ilə səsi taa, adi itəli, səi gin təgi ti lə ne ra ki dana ngata. ¹⁹ M-əl ta lə bəə tə ne ki majal ə se ne ra ki dana əi dije ə isi rai bəə ləde be, mbata re e be al ə, kasi al ləsi a ra kadi igəri me ta kin al. Təkı kəte uni rəsi ba pəti indəi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal, ki a aw ki dəw kadi tə rə Luwə ka kin ə, maji kadi, ki ngəsine kin, uni rəsi indəi ta ne ra ti ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay. ²⁰ Dəkagilo ti ki səi bəə lə majal kin, usi səsi də ne ra ti ki dana al. ²¹ NGa ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin bəy ə? Ne kin e ne ki mesi ole də ti ə adi səsi rəsəl, tado ta təl tae e koy. ²² Ningə ki ngəsine kin, təkı Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli bəə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta təl tae ə ingəi kaji ki biti ki nə ti. ²³ Tado ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki biti ki nə ti, me njiyə naa ki Bəbe ləje Jəju Kirisi.

7

Nje kadi-me Kirisi e dəw ki e gin təgi ti lə ndu-kun al

¹ NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki təgi də dəw ti loki dəw isi-n ki dəne taa bəy kin par. ² E be ə, dəne ki taa ngaw, ndu-kun dəə-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dəne taa bəy kin par. A kin ə re ngawe oy bə, ndu-kun ki dəə-e naa ti ki ngawe kin e dəe ti al ngata. ³ Re ngawe isi ki dəne taa bəy ə təl taa dıngəm ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marım.

A re ngawe oy 6a, ndu-kun e dɔe ti al ngata, adi re taa dingəm ki rangi ka, dɔw a oo-e tɔ nje kuwə marim al. ⁴ Ne kin to be ki rɔsi ti tɔ. Səi dije ki oyi naa ti ki Kirisi, me darɔ ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi səi lə dɔw ki rangi ngata. Dəwe kin e Kirisi ki nje ki dan njé koy je ti, mba kadi kilə raje e ya Luwə. ⁵ Təki rɔjeti, dɔkagilo ti ki kəte j-isi ji ra-n ndigi lə darɔje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndu-de ki taa, ɔdi rɔne rɔje ti, adi ji ra ne ki aw səje ki koy ti. ⁶ Nə ki ngɔsine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tadɔ j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kəte uwə-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin tɔgi ti ki sigi, ki e tɔgi lə NDil Luwə, bi ji ra kilə gin tɔgi ti ki kəte ki e tɔgi lə ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷ Ta kin mee nə ri ə? Tɔji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə ke ə, e ndu-kun ə e nje kɔji-m majal kadi m-gər-e. Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gər ne ki bari-e kəm-nda al*. ⁸ Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tadɔ kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kɔ. ⁹ Kəte loki ndu-kun goto bəy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm. ¹⁰ Ningə mi, m-oy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki ɔji dəm, təl aw səm koy ti yo. ¹¹ Tadɔ majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi ɔdi-m ki go rəbi lə ndu-kun, aw səm adi yo. ¹² Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kun-ndu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tɔ.

Dəw e gin tɔgi ti lə majal

¹³ *NDu-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dəm ti, ki go rəbi lə ne ki maji, mba kadi tɔji-n rɔne ki taga, taa kadi tɔji-n tɔgine ki rɔjeti ki e majal tɔ, ki go rəbi lə kun-ndu. ¹⁴ Ji gər kadi ndu-kun e ne lə NDil, nə mi, mi dɔw ki me darɔ ti, ki majal ndogim. ¹⁵ Təki rɔjeti, m-gər kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigi ra kin ə,

m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tɔ. ¹⁶ Kin ə re e ne wa ki m-ndigi ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigi dɔ ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji. ¹⁷ Lo kin ti, e mi 6a m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rəm ti. ¹⁸ Tadɔ m-gər kadi me rəm ti ki e darɔ ki tɔ kin, ne ra ki maji a isi titi al. ¹⁹ Tadɔ m-ra ne ki maji ki m-ndigi ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigi ra al kin yo taa m-ra. ²⁰ Kin ə, e ne ki m-ndigi ra al yo ə m-ra ningə, e mi 6a m-isi ra al, nə e majal ki isi me rəm ti ə isi ra. ²¹ M-gər ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigi kadi m-ra ne ki maji 6a, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra. ²² Mem ti kərɔki 6a, m-ingə rɔnəl me ndu-kun ti lə Luwə. ²³ Nə m-gər me rəm ti kadi tɔgi madi ki rangi isi nɔ, isi rɔ ki ndigi ra ki e 6om ti. Tɔgi kin ra adi m-təl bəə lə majal ki isi me rəm ti. ²⁴⁻²⁵ Ki ne gər ləm, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə, nə me darɔ ti ki tɔ, m-isi m-ra kilə bəə lə majal ki ində tɔgine dəm ti. Mi dɔw ki nje kəm-to-ndoo, dɔw ki kadi a taa-m ji darɔ ti ki e ne lə yo kin goto. Tɔji e ki dɔ Luwə ti ki aji-m ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi!

8

Kisi ki dɔ taa ki tɔgi lə NDil Luwə

¹ Ki basine kin, dije ki indəi rɔde naa ti ki Kirisi, ta ki gangi goto dɔde ti ngata. ² Tadɔ tɔgi lə NDil Luwə ki nje kadi dɔw isi ki dɔne taa me kində rɔ naa ti ki Kirisi, taa-je ilə-je taa ji tɔgi ti lə majal ki tɔgi lə koy. ³ E ne ki ndu-kun lə *Moji asi kadi ra al, mbata darɔ ki tɔ ra adi tɔge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rəbi lə NGone wa, ade kadi ɔr majal. Re ki darɔ ki titi-naa ki ya dɔw ki nje ra majal, gangi-n ta dɔ majal ti ki aw ki tɔgi dɔ darɔ dɔw ti. ⁴ Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana lə ndu-kun lə Moji təl tane dɔje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti ləje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti lə NDil Luwə yo kin. ⁵ Təki rɔjeti, dije ki isi gin tɔgi ti lə darɔde, isi rai ndigi lə darɔde, nə dije ki isi gin tɔgi lə NDil Luwə, isi rai ndigi lə NDil Luwə tɔ. ⁶ Ra ndigi lə darɔ, a aw ki dɔw 6e lə

* 7:7 Tɔje ki taga 20.17; Dətərənɔm 5.21

yo, nə ra ndigi lə NDil Luwə, a aw ki dəw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya. ⁷ Ra ndigi lə darə, e təl dəw nje ba ti lə Luwə. Dəw ki nje ra ndigi lə darə, e dəw ki ilə dəne gin ndu-kun ti lə Luwə al, tadə asi kadi a ra al. ⁸ Dije ki isi gin tōgi ti lə darəde, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al. ⁹ NGA ningə səi je, isi gin tōgi ti lə darəsi al, nə isi gin tōgi ti lə NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesi ti. Re dəw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e dəw lə Kirisi al. ¹⁰ Re Kirisi isi mesi ti ə, darəsi kin a oy ə wa, mbata lə majal, nə NDil Luwə e kisi ki də taa ləsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti ləne. ¹¹ A re NDil Luwə ki nje tēē ki Jəju dan njé koy je ti isi mesi ti ə, Luwə ki nje tēē ki Jəju dan njé koy je ti a adi darəsi ki koy təl isi kəm ki takul NDile ki isi mesi ti.

¹² Lo kin ti, ngakom je ki dəne ki ki dingəm, j-awi ki kirə dəje ti, ningə e kirə lə darə kadi tə ji ra-n ndigi lə darə al. ¹³ Tadə re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti lə darəsi ə a oyi. A re uni NDil Luwə, itəli kilə ra je lə darəsi ba, a isi ki dəsi taa tə. ¹⁴ MBata dije pəti ki NDil Luwə isi ər-de ta rəbi əi NGA lə Luwə. ¹⁵ Tadə NDil ki ingəi-e, e NDil ki kadi ra səsi bəə ti al, taa e NDil ki kadi təl ində bəl mesi ti bəy al tə. Nə e NDil ki nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rəbi lə NDil kin ə j-isi ji bar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nə: «Aba, Bawje✠.» ¹⁶ NDil wa kin ə e nje toji ndilje kadi gər təkijə ngan lə Luwə. ¹⁷ Ə re je ngan lə Luwə ba, je ka j-a j-ingə ne maji je ki Luwə un ndune də ti kadi n-a n-adi dije ləne kin tə. J-a j-ingə ne maji je kin naa ti ki Kirisi, mbata j-ingə kə naa ti sie, kadi je-n naa ti sie me təba ti lie.

Təba ki a re

¹⁸ M-gər maji kadi kə ki dəkagilo ti ki bone kin asi naa ki təba ki Luwə a tēē ki dəe kadi ji gər kin al. ¹⁹ Ne kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dəkagilo ki Luwə a toji-n təba lə ngan ləne. ²⁰ Tadə ne kində je osi gin tōgi ti lə tōgi je ki ndade goto. E ki me ndigi ləde wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadi əi gin tōgi je ti kin. ²¹ Ningə isi indəi mede də ti tə

kadi ndə kare ə, a tēēi gin tōgi ti ki nje tuji-de ki uwə-de bəə ti kin. A tēēi gin ti kə mba kadi ingəi dəde naa ti ki ngan lə Luwə, taa kadi əi me təba lə ngan lə Luwə tə. ²² Ki basine kin, ji gər kadi ne kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dəne ki ndoo ra-e be. ²³ Ningə e ne kində je par dərəde al, je ki j-ingə NDil Luwə tə ne ki dəsəy dan kadi-kare je ti Luwə ka, ji timə rusi rusi tə, j-isi ji nginə kadi Luwə təl-je ngane ti, kadi taa-je ilə-je taa. ²⁴ Tadə Luwə aji-je, nə e kin j-isi ji ngəm tae tə ngəm bəy. NGA ningə, re dəw oo ne ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e ne ki isi ngəm tae al ngata. Dəw ki kadi oo ne ki kəmne, ə təl isi ngəm tae tə ngəm bəy goto. ²⁵ A re ji ngəm ta ne ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me. ²⁶ E be tə ə, NDil Luwə isi re ra-n səje, me tōgi goto ti ləje. Tadə ji gər kəl ta ki Luwə təkijə sobi kadi j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki dəw asi gər me al. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngəmeje, gər ne ki NDil ndigi kadi əl-e, tadə NDil isi əl ta ki Luwə, mbata maji lə dije lə Luwə, təkijə Luwə wa ndigi-n.

²⁸ Ji gər kadi ne je pəti rai ne mba kadi maji ki dije ki ndigi Luwə, adi e dije ki e wa bar-de ki go kəji ti ləne. ²⁹ MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dəde ti kadi toi tə NGone Kirisi be, mba kadi Kirisi e-n ngon ki ngatōgi lə kosi ngakəje. ³⁰ Adi e njé ki Luwə kəti-de kəte, Luwə bar-de tə, njé ki Luwə bar-de, ər ta dəde ti tə, ningə njé ki ər ta dəde ti, adi-de təba tə.

NDigi ki Luwə ndigi dəw, e ndigi ki bo ngay

³¹ Ta ki kadi j-əl də lo ti kin goto. Re Luwə e səje ə, dəw ki kadi a əsi-je ta goto. ³² Luwə ki un kə də NGone ti wa kə al, nə un-e ile kə mbata ti ləje pəti, a adi-je ne je pəti kare naa ti ki NGone. ³³ Dəw ki kadi a ində ta də dije ti ki Luwə kəti-de goto, mbata e Luwə wa ə ər ta dəde ti. ³⁴ Dəw ki kadi a gangi ta dəde ti goto, mbata Kirisi e nje koy. Ki bo ngay, e ə j taa dan njé koy je ti, isi də ji kə Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata

✠ 8:15 Mk 14.36

laje. ³⁵ Dəw ki asi kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisi ndigi-je kin goto. E kəm-to-ndoo, ə se me-kə asi al, kində kəm-ndoo, ə se 6o, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi al. ³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:

«MBata ləi,

Koy e kadije ti 6asi ki sji je, kada je, ki lo sələ je.

Dije ooi-je tə da je ki dəw isi aw səde lo təl-de ti be✧.»

³⁷ Nə me ne je ti kin pəti, j-a ji təti rə ki təgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je.

³⁸ MBata m-gər maji, təkə rəjeti, kadi e koy al nim, e kisi ki də taa al nim, e malayka je al nim, e təgi lə ndil je ki majal al nim, e ne ki 6one al nim, ne ki lo ti ti al nim, e təgi je ki me duniya ti al nim, ³⁹ e təgi je ki taa al nim, e ki nangi al nim, e ne kində madi al nim, ne madi kare ki kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki ndigi-je ki go rəbi lə Bəbe laje Jəju Kirisi kin.

9

Luwə kəti ngan Isirayəl je tə dije ləne

¹ Me kində rə naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tə m-əl kin e ta ki rəjeti 6i e ta ngom al. NGA ningə, mem ki kəy wa ka, ki təgi lə NDil Luwə, ma naji də ta ti kin kadi e ta ki rəjeti. ² Me kə ki bo ngay ra-m, ningə mem to-m ki də ndə je mbata ti ³ lə ngakom je ki gin koji ti ləm. M-ndigi kadi darəm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde. ⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə təl-de ngane ti, təji-de tə6a ləne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawinaa nəe ti, ilə ndune adi-de✧, ⁵ taa əi gin koji ti lə kade je ki Luwə 6ar-de kəte. E əi je ə Kirisi tēē gin koji ti ləde tə. Kirisi ki e də ne je ti pəti. Maji kadi təji e də Luwə ti ki dəkagilo ki je ki dəkagilo je✧.

⁶ E kin təji kadi ndu Luwə təl ne ki ndae goto al. Təkə rəjeti, dije ki gin koji ti lə Isirayəl əi ngan Isirayəl

je dərə al, ⁷ taa dije ki gin koji ti lə *Abirakam əi ngan tie je pəti al, tado Luwə əl Abirakam ə nə: «E ki gin koji lə *Isaki ə j a ingə-n dije ki gin koji ti ləi✧.»

⁸ Ne kin təji kadi ngan ti Abirakam pəti ə əi ngan lə Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lə Luwə ki un adi Abirakam ə əi ngane je ki rəjeti. ⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Dəkagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare✧.»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangi al 6əy, Rəbeka ka e nqə 6əy tə. E ki Isaki ki kare wa ka kin tə ə oji-n nga ndingə je ki joo.

¹¹ NGA ningə, kəte nq koji ngan je ti kin, loki rai ne ki maji ki ne ki majal al 6əy ə, Luwə kəti ki kare ki go me ndigi ti ləne mba kadi ndigi ra lie təl-n tane.

¹² Luwə kəti ngon kare ki go ndigi ti lə dəw madi al, nə e ki go ndigi ti lie e Luwə ki 6ar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatəgi a ra 6əə lə e ki du✧.»

¹³ Ta kin tēē təkə makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakobi, ə m-mbati Esuwa✧.»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl də lo kin ti goto, Luwə e nje ra ne ki dana, ne ra ki dana al goto rəe ti jagi. ¹⁵ Tado əl *Moji ə nə: «M-a m-ra maji ki dəw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kəm-to-ndoo lə dəw ki kadi m-o kəm-to-ndoo lie tə✧.»

¹⁶ E kin e ki go ndigi ti lə dəw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al tə, nə e ki go ndigi ti lə Luwə ki nje koo kəm-to-ndoo. ¹⁷ E be tə ə, Luwə əl-n ta ngar Parawə me makitibi ti ləne ə nə: «E mi wa ə m-ində-i lo kin ti mba kadi m-əji-n təgin ki rəi ti, ə kadi təm 6a-n ta dije ti pəti ki dənangi ti ne tə✧.» ¹⁸ Lo kin ti, kadi ji gər təkə Luwə oo kəm-to-ndoo lə dəw ki go me ge ti ləne, ə adi me dəw ngə ki go me ndigi ti ləne tə.

Wongi ki koo kəm-to-ndoo lə Luwə

¹⁹ Dəw madi a əl-m ə nə re Luwə ra ne ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije 6əy wa? Tado dəw ki kadi tə rə ndigi lie goto. ²⁰ Nə j dəw kare par j nə ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl 6ane ə nə: «MBa ri ə

✧ 8:36 Pa je 44.23 ✧ 9:4 Tēē ki taga 4.22; Dətarənom 7.6; Oje 11.1 ✧ 9:5 Knjk 2.29 ✧ 9:7 Kilə ngirə ne je 21.12 ✧ 9:9 Kilə ngirə ne je 18.10 ✧ 9:12 Kilə ngirə ne je 25.23 ✧ 9:13 Malasi 1.2-3 ✧ 9:15 Tēē ki taga 33.19 ✧ 9:17 Tēē ki taga 9.16

ira-m adi m-to be,» wa al. ²¹ Nje kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al tɔ. ²² Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi ɔji wongi ləne, ə adi dije gəri tɔge tɔ, nə ore mene ə təl ore bəy dɔ dije ti ki asi tuji, kadi bungi wongi ləne dɔde ti, tuji-n-de kɔ. ²³ Nə, Luwə ndigi ngay tɔ kadi n-tɔji tɔba ləne ki rɔ dije ti ki asi koo kəm-to-ndoo, ki ində dɔde dana kəte mba kadi isi səne me tɔba ti ləne. ²⁴ NGa ningə, dije kin e j-ai je ki Luwə ɓar-je. ɓar-je dan *Jipi je ti par al, nə ɓar-je dan ndəgi dije ti ki ai Jipi je al tɔ. ²⁵ Ningə e ta ki Luwə wa əl me makitibi ti lə Oje ə nə:

«Dije ki kəte ai dije ləm al,
M-ɓar-de dije ləm ɓone,
Ə dije ki kəte ai njé ndigi je ləm al,
M-ɓar-de njé ndigi je ləm ɓone».

²⁶ NGa ningə, lo ti wa ki dije əli-de ti ai nə:

“Sai dije lə Luwə al” kin,
A ɓari-de ti, ngan lə Luwə ki nje kisi kəm ba».

²⁷ Ejay ilə mbɛ ki yane tɔ, ɔji-n dɔ ngan *Isirayəl je ə nə: «Kin ə re ngan Isirayəl je bayi-naa tə yangira ki ta ba ti be ka, e njé ki madi je par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado Babe əl ə nə ta ləne n-a n-təl tae kadi osi taga rapɪ nim, kalangi ba nim tɔ dənangi ti ne».

²⁹ Ningə e tə ko ta ki Ejay wa ka əl bəy ə nə:
«Kin ə re Babe ki nje tɔgi pəti,
ɪyɛ dije madi tə gin koji ləje al ə,
Re j-a ji to tə Sodom be,
Re j-a ji titi naa ki Gomər be».

Isirayəl ai ki kaji ki re ki go rəbi kadi-me Kirisi

³⁰ Ta ki kadi j-əl dɔ ta ti kin ə to kin: dije ki gəri Luwə al, ki sangi rəbi kadi n-ai dije ki dana al, nə Luwə ɔr ta dɔde ti adi təli dije ki dana. Təli dije ki dana ki go rəbi kadi-me Kirisi. ³¹ NGa ningə, ngan *Isirayəl je ki sangi kadi n-ai dije ki dana ki go rəbi lə ndu-kun taa, tɛɛi lo ndu-kun ti ka kin al. ³² Tɛɛi loe ti al mbata ooi kadi e ne ki n-a n-ingəi

ki rəbi kilə ki ra yo ɓi ki rəbi kində me dɔ ra maji ti lə Kirisi al. Lo kin ti, awi tigəi njade mbal ti, awi tə kosi. ³³ Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Oi, me ɓe bo ti ki Siyo,
M-ində mbal ki nje tigə dəw noo,
E mbal ki nje tigə dəw kilə,
Nə dəw ki ade mene, ne a tule naa ti al».

10

Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, Bade e kare ba

¹ NGakom je, ne ki uwə mem ngay ki m-isi m-dəji Luwə mbata ti lə *Jipi je, e kadi ingəi kaji. ² Tado m-asi kadi m-ma naji ləde, təki tingəi bil mbata ti lə Luwə, nə ke ə e tingə ki ne gər goto me ti. ³ Təki rɔjeti, gəri rəbi ki Luwə isi ɔr-n ta dɔ dije ti al, adi isi sangi rəbi kin ki dɔde ai je wa. Lo kin ti, ai je, gotoi dɔ rəbi ti ki Luwə isi ɔr-n ta dɔ dije ti. ⁴ Tado Kirisi ə e ta təl ta ndu-kun, mba kadi dəw ki ade mene ɓa, Luwə ɔr ta dɔ dəwe ti.

Kaji to mbata dəw ki ra ki adi mene Babe

⁵ *Mojɪ wa əl ta ɔji-n dɔ kɔr ta dɔ ti ki go rəbi lə ndu-kun ə nə: «Dəw ki təl rone go ndu-kun ɓa, dəwe a aji ki rəbi lə ndu-kun ka kin».

⁶ Ningə ta ki ɔji dɔ kɔr ta dɔ ti ki rəbi kadi-me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə nə: nə ə a aw dɔrɔ ti wa?» Tado Kirisi j dɔrɔ ti ə re. ⁷ Taa, nə ə a aw ko wa ka, əl be al tɔ, tado Kirisi j lo koy ti dan njé koy je ti. ⁸ Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ta lə Luwə e kadi ti basi, to tai ti kadi əl, e ngamei ti. E ta kin ə j-isi j-ilə mbɛ».

⁹ Təki rɔjeti, re ta tɛɛ tai ti təki Jəju e Babe, ə re adi ngamei kadi Luwə un-e taa dan njé koy je ti ɓa, a ingə kaji. ¹⁰ Tado kadi-me ki j ngame ti ə Luwə a ɔr ta dɔ dəw ti, ningə ta ki tɛɛ ta dəw ti ə a aji dəw tɔ. ¹¹ Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ade mene, ne a tule naa ti al».

¹² Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti ki dije ki ai Jipi je al. Pəti Babe ki kare wa kin ə e Babe ləde. E ki nje kadi ne maji dije pəti ki ɓai tɔe. ¹³ Tado makitibi lə

✧ 9:25 Oje 2.25 ✧ 9:26 Oje 2.1 ✧ 9:28 27-28: Ejay 10.22-23 ✧ 9:29 Ejay 1.9 ✧ 9:33 Ejay 8.14-15 ✧ 10:5 Ləbətiki 18.5 ✧ 10:8 6-8: Dətərənom 9.4; 30.12-14 ✧ 10:11 Ejay 28.16 ✧ 10:13 Juwal 3.5

Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ba tɔ Bəbe a ingə kajɪ.»

¹⁴ NGa ningə, kin ə dije adi-e mede al ə, lo kadi a bai tɔe goto, a kin ə dəw əl-de ta lie al ə, lo kadi a adi-e mede goto, a kin ə dəw ki nje kilə mbe ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie goto tɔ.

¹⁵ A kin ə dije ki njé kaw kilə je gotoi ə, lo kadi dəw a ilə mbe ta lie goto tɔ. Makitibi lə Luwə əl ta dɔ ti be ə nə: «E ne ki to rənəl ngay kadi dəw oo nja njé kilə mbe Poy Ta ki Maji.» ¹⁶ Nə dije madi mbati tɔli rɔde go Poy ta ti ki Maji. NGa ningə, Ejay dɔji ta dɔ lo kin ti ə nə: «Bəbe, dəw ki taa meje dɔ mbe ti ki j-ilə kin goto.» ¹⁷ Ji gər tɔki dəw a adi mene ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningə, Poy Ta ki Maji kin, e mbe ta lə Kirisi. ¹⁸ Ə kadi m-dɔji m-o se Jipi je ooi ta kin al bitɪ wa? Ooi ta kin maji. Tado makitibi lə Luwə əl ta dɔ ti ə nə:

«NDu njé kilə mbe Poy Ta ki Maji aw ki dɔ be je pəti, taa, dije ki isi dɔbəy lo je ti ki dɔnangɪ ti ne pəti ka, ta ki tade ti osi mbide ti tɔ.»

¹⁹ Ə kadi m-dɔji m-o se ngan *Isirayəl je gəri me ta ki ba kin al wa? Moji əl ta ki ta Luwə ti dɔ lo kin ti ə nə: «M-a m-adi jangɪ ra səsi dɔ dije ti ki dəw gər ginde al,

M-a m-adi wongɪ ra səsi ngay dɔ dije ti ki əi dije ki ne gər ləde goto.»

²⁰ Ejay aw bitɪ əl ta ki ta Luwə ti ə nə: «Dije ki sangɪ ka sangɪ-mi al, ingəi-mi, M-teɛ ki dɔm taga m-adi dije ki dɔji-mi ne madi al.»

²¹ Nə ki oji dɔ ngan Isirayəl je, Moji ilə dɔ ti ə nə:

«NDɔ je pəti, m-ilə jim m-adi dije ki njé tɔl rɔde go ta ti al, Dije ki njé tɔ rɔ.»

11

Luwə mbati ngan Isirayəl je al

¹ M-dɔji kadi m-o se Luwə mbati dije ləne ki əi ngan *Isirayəl je kin wa? Jagi, Luwə mbati ngan Isirayəl je al. MBata mi ki dɔm, mi ngon Isirayəl, mi gin koji ti lə *Abirakam, me koji

ti lə Bənjame. ² Luwə mbati dije ləne al, əi dije ki kɔti-de kəte mari nu. Səi je, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, əl me makitibi ti lə Luwə, səki-n dɔ ngan Isirayəl je rɔ Luwə ti kin, igəri maji.

³ Eli əl ə nə: «Bəbe, tɔli njé kəl ta je ki tai ti pəti tigə, lo je ki dije isi iləi kadi-kare ti adi-ni kin, budi-de nangɪ mur mur, e mi ki karm par ə m-nay, ningə isi sangɪ kadi n-tɔli-mi tɔ.» ⁴ Nə ta ki Luwə tur-e ti ə to kin: «M-ngəm dije dibɪ siri ta dangɪ, tɔ dije ləm, ki əsi məkəsɪde nangɪ nɔ yo bal ti al.»

⁵ Be tɔ ə, dɔkagilo ti ki bone, ngon butɪ ngan Isirayəl je madi nayɪ-naa, kadi isi tɔ dije ki Luwə kɔti-de ki go me-maji ti ləne. ⁶ Luwə kɔti-de ki go me-maji ti ləne, bi e ki go kilə rade ti al. Re e be al ningə, me-maji lə Luwə kin a e me-maji ki rɔjeti al. ⁷ Me ta kin nə ri ə? Mee nə ne ki ngan Isirayəl je sangɪ, ingəi nee al, ningə e dije ki Luwə wa kɔti-de ə ingəi. Ba ndəge je, tɔli njé me ngə je. ⁸ NJé me ngə je tɔki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Luwə adi angalde oy njum,

Adi kəmde oo lo al,

Ningə adi mbide bəy ndəngirə tɔ.

Ne kin ra ne bitɪ bone.»

⁹ NGa ningə *Dabidi ka əl ta dɔ lo kin ti tɔ ə nə:

«Kadi ne kuso rənəl ləde tɔl gum kuwəde,

Kadi tɔl bandɪ ki kadi osi ti,

Kadi e rəbi kosi, kadi e kində kɔji.

¹⁰ Kadi kəmde tɔ adi ooi lo al,

Adi kəi gidide ki dɔkagilo je pəti.»

¹¹ M-dɔji kadi m-o se jigi ki tigə *Jipi je ilə-de kin kadi a ii taa al bitɪ wa? Jagi, a ii taa, nə ki go rəbi lə ne ra ki go ti al ki rai, ə ndəgi dije ingəi kajɪ. Ingəi kajɪ kadi jangɪ ra-n Jipi je. ¹² NGa ningə, kin ə re ne ra ki go ti al lə Jipi je ki rai, tɔl maji lə dije pəti ki dɔnangɪ ti ne, kin ə tɔ ləde tɔl maji lə dije ki əi Jipi je al ningə, tɔji kadi re indəi rɔde ta kajɪ ti ki rɔ tɪde ba, maji ləde a to mbar mbar.

Kajɪ lə dije ki əi Jipi je al

☆ 10:15 Ejay 52.7 ☆ 10:16 Ejay 53.1 ☆ 10:18 Pa je 19.5 ☆ 10:19 Dətarənom 32.21 ☆ 10:21 Ejay 65.1-2 ☆ 11:4 3-4: 1 NGar je 19.10, 18 ☆ 11:8 Dətarənom 29.3; Ejay 6.10 ☆ 11:10 9-10: Pa je 69.23-24

13 Səi ki səi *Jipi je al, təkı mi-n nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al, m-əl səsi kadi igəri təkı m-piti kilə ki to jim ti. 14 M-piti mba kadi se a əsi dije ki gin koji ti ləm adi jangi ra-de, kadi tə ki madi je ingəi kaji wa. 15 Kin ə kər ki Luwə ər Jipi je gogi, e rəbi kulə noji naa ti lə Luwə əi ki dije ki dənangi ti ne ningə, təlde ki rə Luwə ti gogi a e ne ki maje e ngay. A e kɪ lo koy ti kaw lo kisi ki də taa ti.

16 Ningə kin ə re dam mapa ki rai ki ko ki dəsəy e ya Luwə 6a, ndəgi mapa ba pəti e yəe tə, a kin ə ngirə kagi e ya Luwə 6a, bajie je əi ya Luwə tə. 17 Ningə *Isirayəl to tə kagi bini ki 6e be. Luwə gangi bajie je madi kə, ə uni-ni j ki j gin koji lə Isirayəl al, ki j kagi bini ki wale, re tiyəi-ni tode ti dan ndəge je ti, adi a də ngirə bini ti ki 6e, isi njibi bote tə. 18 Ningə j, e ne ki kadi ikidi-n baji kagi je ki gangi-de kə kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de ə, kadi mei ole də ti təkı e j ə a də ngirəde ti 6i e ngirəde 6a a dəi ti al. 19 Dəmajı ə, a əl ə nə: «Gangi bajie je ə tiyəi-mi tode ti.» 20 Ningə e ki rəjeti kadi gangi-de mbata əi, ooi to ra maji lə Kirisi al, 6a j, tiyəi-ni tode ti mbata uwə kul ra maji lə Kirisi. Nə re e be ka, kadi ində gui al, adi 6əl rai tə ra yo. 21 Tadə kin ə, kagi ki 6e wa mindi ka Luwə gangi bajie je ningə, kadi o rəi maji nə j taa a iyəi al jagi. 22 Kadi igər təkı Luwə e nje ra maji ə kadi igər təkı e dəw ki ngə ngay tə. Luwə e dəw ki ngə ki rə dije ti ki osi, ə e dəw ki nje ra maji ki rəi ti j tə. Nə ke ə, kadi a də njai ti me ra maji ti lie kin. A re e be al ə, a gangi iləi kə tə baji kagi ki 6e kin be tə. 23 NGa ningə, ki əji də ngan Isirayəl je, kin ə iyəi ta me ngə ləde ə, Luwə a təl kadi tiyə-de tode ti gogi mbata aw ki təgi kadi tiyə-n-de gogi. 24 Kin ə j ki j baji kagi bini ki wale mindi, ə Luwə gangi re tiyəi ta kagi bini ti ki 6e ki e lo ləi al kin ningə, ngan Isirayəl je ki əi baji kagi bini ki 6e kin 6a, Luwə a təl tiyə-de maji gogi lo tode ti.

Ta ki də kaji ti lə ngan Isirayəl je

✧ 11:27 Ejay 59.20-21; 27.9 ✧ 11:34 Ejay 40.13

25 NGakom je, m-ndigi kadi igəri gin ta lə Luwə ki to lo 6əyə ti kin, 6i kadi isi day al. Be al ə a oi rəsi tə njé gosi ki ngay. Ningə kadi igəri təkı dam *Isirayəl je madi, mede a ngə bti kadi dije ki gəri Luwə al pəti, tēēi kaji ti. 26 Lo kin ti nga ə yə Isirayəl je pəti a ingəi kaji təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«NJe taa də dije a j Siyo ti ə a re, A ər kal də ta lə dije ki gin koji ti lə Jakobi kə.

27 E kin ə e kun mindi ki a də-je naa ti səde,

Loki m-a m-ər majal ləde kə✧.»

28 Kin ə ji gə mbati ki *Jipi je mbati Poy Ta ki Maji kin 6a, j-a j-ə nə əi njé bə je lə Luwə. Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re ji gə kəti ki Luwə kəti-de kin tə 6a, j-a j-ə nə Luwə ndigi-de 6əy mbata ti lə kade je tə. 29 Tadə Luwə adi dəw ne ə təl taa jie ti al, taa 6a dəw ə təl tuwe al tə. 30 Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə 6asine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae. 31 Be tə ə, əi ka ali tae 6one, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti nga ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tə. 32 Tadə Luwə adi ta rəbi dije pəti alii də ta, mba kadi əji-n-de me-maji ləne.

Təji ki də Luwə ti

33 Ki rəjeti, ne kingə lə Luwə al də lo, gosi, ki ne gər lie əti 6əl ki dum! Dəw ki kadi gər me ta ki gangi lie goto, dəw ki kadi gər kəji ra lie goto.

34 E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki gər ta ki me Babe ti goto, Dəw ki kadi əje ta goto✧.»

35 «Taa dəw ki kadi un ne adi Luwə kəte, Kadi tə go ti ə Luwə ugə kire ka goto tə✧.»

36 Tadə e Luwə ə ində ne je pəti, ne je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi tə6a e lə Luwə ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisi

1 NGakom je, təkı Luwə əji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji gəri, m-ilə

✧ 11:35 Jobi 41.3

dingəm mesi ti kadi uni darəsi wa tə kadi-kare ki kəm, indəi ta dangi tə ne ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kəsi-gon Luwə ki rəjeti ki kadi ɔsi gone. ² Ningə kadi uni go rəbi ne ra ki dije isi rai dəkagilo ti ki ɓone kin al, nə kadi iyəi rəsi adi ne gər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin ti, a gəri kəm ne ki e ne ki Luwə ndigi: adi e ne ki maji, ne ki nəl-e, ne ki go rəbe ti.

³ Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dəw ki ra dansi ti kadi uni ta rəsi ki al də maji al, nə kadi oi ta rəsi ki go rəbe ti, dəw ki ra, ki go tɔgi kadi-me ti lie ki Luwə ade. ⁴ Darəje e kare ba, nə ngan rəje je əi dangi dangi. Ningə nā nā aw ki kilə ləne ki sɔbi dəne. ⁵ Be tə ə, ji bay, nə je kare ba me kində rə naa ti ki Kiriisi. Je ki dəje dəje, nə je ngan rə-naa je. ⁶ Ningə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji ti lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kəl ta ki tae ti ə adi ə, kadi ira-n kilə ki go kadi-me Kiriisi ti. ⁷ Kin ə re dəw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije ti ə, kadi ra kilə; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare ndo ne dije ə, kadi ndo-de ne. ⁸ Kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kilə dingəm me dije ti ə, kadi ilə dingəm mede ti; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kadi ne dije ə, kadi adi ki me-nda; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kər nɔ dije ə, kadi ɔr nɔde ki rə ki ti kati; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rənəl.

⁹ Maji kadi ndigi-naa ki dansi ti e ndigi-naa ki rəjeti. Ningə kadi ɔsi ne ki majal ngərangi, ə kadi uwəi go ne ra ki maji ngə tə. ¹⁰ Maji kadi indigi-naa dansi ti ndigi-naa lə ngakonaa je. Ningə kadi dəw ki ra sangi kadi n-e taa n-ɓuki madine je ti. ¹¹ Kadi səi dije ki njé ra kilə, ki dabi goto rəsi ti, ə irai kilə lə ʔabe ki me ki kare tə. ¹² Ningə kadi irai rənəl də ne ti ki isi ngəmi tae, kadi orəi mesi də kɔ ti, ə uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə tə. ¹³ Kadi irai ki ngakosi je me ne je ti ki to rəde, ə kadi uwəi mba je ki rəsi ti maje. ¹⁴ Injangi də dije ki nje kadi səsi kɔ; injangi dəde ɓi

imani-de al. ¹⁵ Irai rənəl ki dije ki isi rai rənəl, ə inɔi ki dije ki isi nɔi tə. ¹⁶ Maji kadi ndusi ɔsi go-naa ti. Isangi rəbi ne ra ki tɔba al, nə kadi isangi rəbi ne ra ki dəe du. Ningə kadi oi rəsi tə njé gosi ki ngay al tə.

¹⁷ Re dəw ra səsi majal ə, ugəi-e kirə majal ki ra səsi kin ki majal al. Indəi də rəsi ti kadi irai maji ta kəm dije ti pəti. ¹⁸ Kin ə re ta rəbi lapiya e rəsi ti, ə to kadi isangi ə, isangi adi lapiya to dansi ti ki dije pəti. ¹⁹ NGakom je, kadi səi je wa ugəi kirə majal ki dəw ra səsi al, nə iyəi wongi lə Luwə adi ɔdi dəwe. Tado Luwə əl me makitibi ti ləne ə nə: «Mi ə mi nje kigə kirə majal ki dəw ra ki madine.

Dəw ki ra ne ki majal ki madine, Mi ə m-a m-ɔje kəme to ti*»

²⁰ Luwə ilə də ti ɓəy tə ə nə: «Re ɓo ra nje ɓə ləi ə, ade ne uso, Re kində ra-e ə, ade man ay.

Re ira be ningə,

A to tə yal por ə ɔy ɓuki dəe ti be*»

²¹ Adi majal dum dəi al, nə kadi idum də majal ki maji ki ra.

13

Təl rə go ndu ti lə nje kɔbe je

¹ Kadi dəw ki ra ka təl rəne go ndu ti lə njé kɔbe je ki isi də ɓe ti. Tado kɔbe ki to ban ban ka e Luwə ə e nje kadi dəw, ningə njé ki isi də ɓe ti, e Luwə ə ində-de. ² E mbata kin ə, dəw ki ində gune ya nje kɔbe ti, isi ɔsi ta ndu Luwə. Njé ki isi indəi gude ya nje kɔbe je ti, isi ndəri ta ki gangi lə Luwə rəi ki dəde ti. ³ Ningə, dije ki njé ra ne ki maji ɓa isi ɓəli njé kɔbe je al, nə e dije ki njé ra ne ki majal ə isi ɓəli-de. Ə re ige kadi iɓəl nje kɔbe al ɓa, ira ne ki maji par ə a piti. ⁴ Tado nje kɔbe e dəw ki isi ra kilə adi Luwə mba kadi kilə rasi e kilə ra ki maji. A kin ə re isi ira ne ki majal ɓa, iɓəl nje kɔbe, mbata e kare ɓa aw ki ne kati al. Loki nje kɔbe gangi ta də dəw ti ɓa, isi ra kilə lə Luwə, ɔji wongi lie də dəw ti ki nje ra ne ki majal ade gər. ⁵ E mbata kin ə, maji ngay kadi dəw ilə dəne gin tɔgi ti lə nje kɔbe je.

* 12:19 Dətarənom 32.35 * 12:20 Tər ta je 25.21-22

Ningə kadi ilə dəne gin təgi ti mbata 6əl wongı lə Luwə al, nə mbata mər ta ki maji ki me dəw ti ndigi kadi dəw ra be. ⁶E gine kin tə ə isi igəi la-mbə, tado dije ki isi taai la-mbə jisi ti, əi dije ki Luwə adi-de kilə kin kadi rai. ⁷Lo kin ti, maji kadi adi dəw ki ra ne ki səbi kadi adie. Adi la-mbə dəw ki səbi kadi adie la-mbə, adi ne ki gangi dəsi ti dəw ki səbi kadi adie, iḃəli dəw ki səbi kadi iḃəli-e, ə əsi gon dəw ki səbi kadi əsi gone tə.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸Adi kirə ne lə dəw madi to dəsi ti al. Kirə ki kadi to dəsi ti 6a, kadi e kirə ndigi-naa ki kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je par. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay. ⁹M-əl be, mbata ndukun je lə Luwə əl ə nə: «A uwə marim al, a təl dəw al, a 6ogi al, a ndingə ne lə madi al.» Ningə ndu-kun je kin, ki ndəgi ndu-kun je ki rangi pəti, a ingəde me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A ndigi dəw madi tə darəi j wa be» kin[☆]. ¹⁰Dəw ki nje ndigi dəw, a ra ne madi kare ki majal ki dəw madine al. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay.

Kisi də nja ti mba təl Kirisi

¹¹Igəri dəkagilo ki j-isi ti ne kin maji, kadi e dəkagilo ki kadi indəli də 6i ti ngata. MBata dəkagilo ki kəte j-ilə-n ngirə kində meje də ra maji ti lə Luwə kin, kaji e say səje 6əy, nə ki 6asine kin, kaji e rəjeti 6asi ngata. ¹²Lo ki ndə nay ngay al ngata, lo ki ti e 6asi, ə maji kadi j-əsi ne ra je ki me til ti ngərangi, ə adi j-oti ne rə je ki kadi ji rəi kada. ¹³Adi pa njiyəsi e ki go rəbi ti ki maji, tə dije ki njé njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njé kuso ne kədi al nim, go kay kasi al nim, kadi səi njé kaya ki ra al nim, njé koo maji rəde al nim, njé kəl ki njé ra jangi al nim. ¹⁴Maji kadi oti ʔabe Jəju Kirisi rəsi ti tə ne rə ləsi. Ningə kadi adi ndigi ra lə darə uwə mesial, nə tə jji irai majal ki e ndigi ra lie.

14

Kadi dəw gangi ta də ngokone ti al

¹Dəw ki e tə me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwəi-e ki rəsi ti ki kanji kadi igangi ta də ne ti ki to mee ti. ²Dəmajj ə dəw madi, aw ki kadi-me ki uso-n ne je pəti kare, ki kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungi, ki kadi-me lie e ki tə, o mbi kam par tə. ³Lo kin ti, səbi kadi dəw ki nje kuso ne je pəti, kidi dəw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningə dəw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dəw ki nje kuso ne je pəti al tə, tado e ka Luwə uwe ki rəne ti tə. ⁴I nə ə kadi igangi ta də njé ra kilə ti lə dəw ki rangi ə? Re uwə rəne ba ta kilə ti ə se osi nangi ka, e kin e ta lə 6ae. Ningə a uwə rəne ba taa, tado ʔabe aw ki təgi kadi ade uwə-n rəne ba.

⁵Dəw madi a əl ə nə ndə je madi itə naa, ə dəw ki nungi a ə nə ndə je asi-naa pəti tə. Nə maji kadi dəw ki ra ka aw ki me ki kare də ndu ti lie ki a də ti. ⁶Dəw ki oo kadi ndə madi itə ndəgi ndə je madi kin, əl mba kəsi-n gon Luwə, ə dəw ki uso ne je pəti, uso kadi əsi-n gon Luwə tə, mbata ra oyo Luwə də ti. Taa dəw ki uso ne je pəti al ka, ra mbata kəsi-gon Luwə tə, tado ra oyo Luwə də ti tə. ⁷Təki rəjeti, dəw ki danje ti ki kadi isi ki dəne taa kisi ləne wa goto, taa dəw ki danje ti ki kadi oy koy ləne wa ka goto tə. ⁸Re j-isi ki dəje taa ə e mbata lə ʔabe, a re j-oy ə j-oy mbata lə ʔabe tə. Adi kin ə re e-n kisi ki də taa, ə se e-n koy ka, je ne lə ʔabe. ⁹Tado Kirisi oy, j lo koy ti mba kadi e-n Ba njé koy je ki njé kisi kəm je. ¹⁰NGa j, ra ban ə isi gangi ta də ngokəi ti ə? Ra ban ə isi ikidi ngokəi ə? Kare kare pəti, j-a ji tēēi j-ai ta kəm Luwə ti kadi a gangi ta dəje ti. ¹¹Tado ʔabe əl me Makitibi ti ləne ə nə:

«Mi ʔabe, təki m-isi-n ki dəm taa, m-əl səsi təki:

Dije pəti a əsi məkəsəde nangi nəm ti, Dije pəti a iləi təji dəm ti[☆].»

¹²Lo kin ti, dəw ki ra a idə kər kilə rane ki səbi dəne wa nq Luwə ti.

☆ 13:9 Tēē ki taga 20.13-17; Dətərənom 5.17-21; Ləbətiki 19.18 ☆ 14:11 Ejay 45.23

¹³ Adi ji taai kəə ta gangi ta dɔ-naa ti. Ningə kadi isangi rəbi kadi iləi jigi nɔ ngokosi ti al. Iləi jigi adi tige ile, ə se aw sie adi osi me ne ki majal ti al. ¹⁴ M-gər, to ay njay ki takul Babe Jəju, təkɪ ne ki to nje goto. A re dəw madi oo kadi ne madi e ki to nje ɔa, to nje mbata ti lə dəwe wa kin. ¹⁵ Re ituji me ngokoi mbata lə ne ki isi uso ningə, isi njiyə ki go rəbi ndigi-naa ti al jagi. Igo rəi maji, kadi ta lə ne kuso par ə adi dəw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al. ¹⁶ Kadi ne ki e ne ki maji ki rəsi ti, təl ne ki kadi ndəgi dije əli ta ki majal dɔ ti al. ¹⁷ Tado kɔbe lə Luwə e ta lə ne kuso ki ne kay al, nə e ta lə ne ra ki dana, ta lə lapiya ki rənəl ki NDil ki ay njay adi dəw. ¹⁸ Dəw ki isi ra kilə lə Kirisi ki go rəbe kin, e dəw ki nje ra ne ki nəl Luwə nim, dije ndigi ta lie nim tɔ.

¹⁹ Adi ji sangi rəbi ki kadi re ki lapiya nim, rəbi ki kadi ji tɔgi naa ti me kadi-me ti nim. ²⁰ Maji kadi ituji kilə lə Luwə mbata lə ne kuso al. E ki rəjeti kadi ne kuso je pəti dəw a uso, nə e go rəbe ti al kadi dəw uso ne ki kadi təl jigi tigə ngokoe ile me ne ki majal ti. ²¹ Maje ki ngay, e kadi dəw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tigə ngokoe ile al. ²² Kadi-me ləi ki a dɔ ti kin, ingəm tə yəi nɔ Luwə ti. Maji-kur e dɔ dəw ti ki me uwe ki ta dɔ rəbi ti lie al. ²³ Nə dəw ki me uwe ki ta dɔ ne ti ki isi uso, ta ki gangi e dɔe ti, mbata e dəw ki kilə rae e ki go kadi-me ti al. NGa ningə, ji gər kadi ne je pəti ki dəw ra-de ki go kadi-me ti al, e majal.

15

Kadi dəw sangi rəbi ne ki kadi adi rənəl madine

¹ J-əi ki j-awi ki tɔgi me NDil ti, maji kadi ji gəti njé je ki əi tɔ je, ki kanji sangi rəbi ne ki nəl meje. ² Maji kadi dəw ki ra danje ti sangi kadi ra ne ki nəl ngokone. Ra ne ki nəl-e ki mba maji lie kadi tɔgi-n me ndil ti. ³ Kirisi ki dɔne, sangi ne ki nəl rəne al, nə

təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n: «Ne taji je ki səbi kadi aw ki dɔi ti, təl ki dɔe ti yo».⁴ NGa ningə, ne je pəti ki ndangi me Makitibi ti dəkagilo ti ki kəte kin, ndangi mba kadi tə təl ne ndo mbata ti ləje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwə tɔgi ba ləje re ki kində me dɔ ti. ⁵ Maji kadi Luwə ki nje re ki kore me ki kuwə tɔgi ba ra adi tasi asi-naa maji təkɪ Jəju Kirisi ndigi-n. ⁶ Lo kin ti, a iləi tɔji dɔ Luwə ti ki e Baw Babe ləje Jəju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata lə dije pəti

⁷ Uwəi naa rɔ naa ti yo je ne je təkɪ Kirisi uwə-n səsi rəne ti kin be, mba kadi Luwə ingə-n tɔba. ⁸ Təkɪ rəjeti, m-əl səsi, Kirisi təl nje ra kilə lə *Jipi je mba kadi təl-n ta ndu-kun ki Luwə un adi kade je. ⁹ Taa re mba kadi dije ki əi Jipi je al, iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata me-maji lie, təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n ə:

«M-a m-piti dan gin ɔe je ti ki dangi dangi,

Taa m-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti tɔ».

¹⁰ Ningə təl əl ɔəy ə nə:

«Səi gin ɔe je ki dangi dangi, irai rənəl ki dije lə Babe».

¹¹ Bəy tɔ:

«Iləi tɔji dɔ Babe ti, səi gin ɔe je pəti, Osi pa, ipiti-e-n, səi gin dije pəti!»

¹² Nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl tɔ ə nə:

«Dəw ki gin koji ti lə Jəse kare a re, E ə a j taa kadi a ɔ ɔe dɔ gin ɔe je ti ki dangi dangi,

Ningə e tɔ ə gin ɔee je kin a indəi mede dɔe ti».

¹³ Kadi Luwə ki e nje re ki ne kində me dɔ ti, adi rənəl, ki lapiya lie tə səsi biyə ti, me kadi-me ti. Ningə kadi tɔgi NDil Luwə adi kində me dɔ ti ləsi aw ki kəte kəte tɔ.

Kilə lə Pol

¹⁴ NGakom je, ki ɔji dəsi, mi ki dəm, m-gər maji, kadi mər ta ki maji rosi mesi, ne gər ki dum səsi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta kɔji yo je ki ne je tɔ. ¹⁵ Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki tɔge to m-adi səsi kadi m-ole-n mesi. Ningə m-ra be ɔji dɔ maji

✧ 15:3 Pa je 69.10 ✧ 15:9 Pa je 18.50; 2 Samiyəl 22.50 ✧ 15:10 Dətarənom 32.43 ✧ 15:11 Pa je 117.1 ✧ 15:12 Ejay 11.10

ki Luwə ra səm. ¹⁶ Luwə ra adi m-un rəm m-ilə kə mbata kilə lə Jəju Kirisi ki rə dije ti ki əi *Jipi je al. Ində-m ta dangi kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki əi Jipi je al təli kadi-kare ki nəl Luwə, kadi-kare ki NDil Luwə e də ti. ¹⁷ Asi kadi m-ində gum me tə Jəju Kirisi ti əji-n də kilə lə Luwə. ¹⁸ NGa ningə, re m-əl ta 6a, m-əl ta də ne ti kare ba par, adi e kun ki Kirisi un-m ra-n kilə adi dije ki əi Jipi je al təli rəde go ndue ti kin. Kirisi ra kilə ki ta ki tam ti nim, ki kilə ram nim, ¹⁹ taa ki təgi ne kəji je, ki ne je ki əti 6əl, ki təgi lə NDil Luwə. Be ə, ¹ Jorijaləm ti bitə tē-n Hiri ti, m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi ki lo je pəti. ²⁰ Ningə m-ndigi ngay kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lo ki tə Kirisi 6a ti al 6əy par, mba kadi m-ində ngirə kilə ləm də kilə ti ki dəw madi ində ngire kəte al. ²¹ Loki m-ra be kin 6a, m-ra təkə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dije ki dəw ilə-de mbe ta lie al a ooi-e, Ə dije ki ta lie osi mbide ti al, a gəri me ta kin tə*».

Kəji ra lə Pol

²² E kin ə e ne ki əgi-m ta rəbi ki dəkagilo je pəti kadi m-aw rəsi ti. ²³ Nə ki 6asine kin, m-aw ki lo madi ki kadi m-ra kilə ti go lo je ti kin al ngata. E be ə, asi 6al ngay 6one, m-ndingə kadi m-aw rəsi ti. ²⁴ M-a m-aw dəkagilo ti ki m-a m-aw-n Isipay ti. Tadə, m-ində mem ti kadi kawm ə, m-a m-tē dəsi ti kadi m-o səsi, ningə kadi irai səm adi m-aw m-tē titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi ngure ər dəm ti ndəy 6əy taa m-a m-gangi m-aw. ²⁵ Ningə ki 6asine kin, m-isi m-aw Jorijaləm ti mba ra ki dije lə Luwə ki isi nu. ²⁶ Tadə dije lə Luwə ki isi dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti uni ndude kaw ne kadi n-rai ki njé ndoo je ki dan dije ti lə Luwə ki isi Jorijaləm ti. ²⁷ Uni ndude rai ne kin, ningə e ne ki səbi kadi rai səde be wa. Tadə kəte, dije ki əi *Jipi je al ingəi ne maji ki go NDil ti rəde ti əi ki əi Jipi je, ningə 6asine səbi kadi dije ki əi Jipi je al, rai ki Jipi je ki ne ki e ne maji lə darə ki to jide ti tə. ²⁸ Be ə, re m-ra kilə kin

gine gangi, adi m-ilə kande ne kaw kin ji dije ti lə Luwə ki Jorijaləm 6a, m-a m-aw Isipay ti ki rəbi ki dəsi ti. ²⁹ M-gər kadi kawm ki m-a m-aw ki rəsi ti, m-a m-aw ki njangi də lə Kirisi ki to mbar mbar.

³⁰ NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti ki takul Babe ləje Jəju Kirisi, ki takul ndigi-naa lə NDil Luwə, kadi indəi rəsi naa ti səm, irəi ki kəl ta ki Luwə mbata ti ləm. ³¹ Əli ta ki Luwə mba kadi taa-m ji njé me ngə je ti ki Jude, taa kadi tə kadi-kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm kin ka, dije lə Luwə taai ki rənəl tə. ³² Lo kin ti, m-a m-aw m-tē rəsi ti ki rənəl, ningə re Luwə ndigi 6a, m-a m-uwə-n kə rəm rəsi ti ndəy tə. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi Lapiya e naa ti səsi pəti. *Amen!

16

Kuwə ji-naa

¹ M-ilə konanje Pəbe ki e diyakir dan njé kaw-naa je ti ki me 6e ti ki Səkirə kin jisi ti*. ² M-dəji səsi kadi uwəi-e ki rəsi ti me tə Babe ti, uwəi-e rəsi ti kuwə ki asi ta tə dəw lə Luwə. Adi rəsi, irai sie me ne je ti pəti ki aw ki ndooe, tadə e dənə ki ra ki dije ngay, taa mi wa ki dəm ka ra səm tə. ³ Uwəi ji Pisisika əi ki Akilasi adi-mi, əi madi-kiləm je me kilə ti lə Jəju Kirisi*. ⁴ Əi je ə uni rəde, iləi kə, ajii-mi. Ningə e mi ki karm ə m-ra-de oyo al, nə e njé kaw-naa je pəti, ki əi *Jipi je al ə rai-de oyo. ⁵ Uwəi ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde adi-mi tə. Uwəi ji nje ndigi ləm Epaynəti adi-mi, e ə e dəw ki dəsəy ki adi mene Kirisi dənangi Aji ti. ⁶ Uwəi ji Mari ki e dəw ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi. ⁷ Uwəi ji nojim je Andironikusəi əi ki Juniyasi ki əi madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gəri gode maji ngay dan madi je ti, taa adi mede Kirisi nəm ti wa 6əy. ⁸ Uwəi ji nje ndigi ləm me tə Babe ti Ampiliyatusəi adi-mi. ⁹ Uwəi ji madi-kiləje me kilə ti lə Kirisi, Urbe əi ki nje ndigi ləm ki ngay Isitasəi adi-mi. ¹⁰ Uwəi ji Apələsi ki e dəw ki təji kadi ki adi mene Kirisi

ki taga kin adi-mi. Uwəi ji dije ki me kəy ti lə Arisitobul adi-mi tɔ. ¹¹ Uwəi ji nojim Erodiyɔ adi-mi, taa uwəi ji dije ki me kəy ti lə Narsisi ki adi mede Babe adi-mi tɔ. ¹² Uwəi ji Tirpən əi ki Tirpoji ki əi dāne je ki rai kilə lə Luwə ngay kin adi-mi, taa uwəi ji konanm Pərsidi ki e dāne ki ra kilə lə Luwə ngay tɔ kin adi-mi. ¹³ Uwəi ji Rupusi* ki e dāw ki Luwə kɔte kin adi-mi, taa uwəi ji kɔe ki e kom tɔ kin adi-mi. ¹⁴ Uwəi ji Asekirti nim, Piləgo nim, Ərməsi nim, Patirobasi nim, Ərməsi nim, ki ndəgi ngakoje je ki əi səde kin adi-mi. ¹⁵ Uwəi ji Pilologi əi ki Juli adi-mi, uwəi ji Nəre əi ki konanne adi-mi, taa uwəi ji Olimpasi ki dije lə Luwə pəti ki əi sie adi-mi tɔ. ¹⁶ Uwəi ji-naa kare kare ki kuwə-naa rɔ naa ti ki tɔji kadi səi ngakonaa je ki me Kirisi ti. *NJé kaw-naa je lə Kirisi pəti uwəi jisi.

Ta ki dɔbəy ti

¹⁷ NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti kadi indəi kəm-kədi dɔrɔsi ɔji-n dɔ dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje buki dije wale kadi taji rɔ nɛ ndo ki səi ingəi. Maji kadi ɔri rɔsi rɔde ti kɔ. ¹⁸ Tadɔ ko dije ki be kin, isi rai kilə lə Babe ləje Kirisi al, nə isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi ədi dije ki kəmde tijə dɔ nɛ ki majal ti al. ¹⁹ Ki ɔji dɔsi, dije pəti gəri təl rɔ go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rənəl ɔji-n dɔsi. NGa ningə m-ndigi kadi kəmsi tijə dɔ nɛ ki maji ti, ə kadi kəmsi ay njay kadi ɔri rɔsi kɔ me nɛ ki majal ti. ²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rigiji dɔ *Sata gin njasi ti basine. Maji kadi me-maji lə Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

²¹ Madi kiləm Timote* uwə jisi, taa nojim je Lusiyusi nim, Jasɔ əi ki Sosipatər nim uwəi jisi. ²² Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi makitibi lə Pol kin, m-uwə jisi me kində rɔ naa ti lə Babe. ²³ Gayusi* ki m-isi be lie uwə jisi. Erasi* ki e nje ngəm la ki me be bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka

uwə jisi tɔ. [²⁴ Kadi me-maji lə Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti.]

Kilə tɔji ki dɔ Babe ti

²⁵ Tɔji ki dɔ Luwə ti ki asi kadi adi səsi tɔgi ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki m-ilə səsi mbee. Ki rəbi lə Poy Ta ki Maji kin, Luwə tɛɛ ki dɔ nɛ ki to lo bɔyɔ ti lo kilə ngire ti nu, ²⁶ nə basine gine tɛɛ taga wangi kin. Gine tɛɛ ki taga wangi ki rɔ dije ti ki əi *Jipi je al, ki takul makitibi ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. NDangi ki go ndu ti lə Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti kadi dije ki əi Jipi je al adii mede Luwə, ə kadi təli rɔde go ndue ti. ²⁷ Tɔji ki dɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me tɔ Jəju Kirisi ti. *Amen!

Makitibi ki dōsay ki Pol ndangi adi Koreti je

Ta ki dō makitibi ti ki dōsay ki Pol ndangi adi Koreti je

Mba lə Pol ki kō joo ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji ki aw, aw tēē Koreti ti ki e be bo kare ki dōnangi Girəsi ti. Loki Pol aw tēē Koreti ti, isi ti nōō ra nay dōgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tō 6a je al.

Koreti e be bo ki ne kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rai ngay titi. Njé ra gati je uwai naa ti be, taa njé ne gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tō. Nə ne kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə 6əy kin, ne je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol gā ta ngay dōde ti, tadō loki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade rənəl al. E be ə, ndangi-n makitibi ki asi sō be adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gər lo ki tade ti ti al. Pol əl ta ləde: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungi me 2 Kor 2.3 tō. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dōkagilo mba ti lie ki kō mitə ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji. Ki dōsay Pol ndange Epəji ti, ə e ki kō joo ndange Epəji ti wa tō ə se dōnangi Masəduwan ti wa be.

Me makitibi ti ki dōsay kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Koreti ti kadi indai ngangi gangi-naa ki to dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi əsi kaya ki ra ngərangi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nō njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tō (6.1-11). Pol təl a nōō əl-de 6əy tō kadi gəri lo kində kəmdə go darəde ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tō (6.12-20). Ningə go ta kōji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-e

me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki oji dō:

Taa-naa (7);

Ta ki dō kuso da je ti ki awi nō kagi yo je ti, ki ta ki dō pa njiyəde me ne je ti pəti ki aw naa ti ki ya Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dō njé kaw-naa je ti ki ne kuso lə Bəbe (11.2-34);

Ta ki dō kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dō ki njé koy je lo koy ti (15).

Pol təl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tō (ta ki dō ne kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tō (16).

Me ne je ti pəti ki asi-naa al dan Koreti je ti kin, Pol əl-de təkī təl rō go ndu ti lə Kirisi par ə a ra kadi ne je asi-naa. NGa ningə ndigi-naa ki rōjeti lə ngakonaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tō (13).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki Luwə 6ar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokoje Sositan[☆], ² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Koreti[☆] ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə or səsi me majal ti kō ki go rəbi kində rō naa ti ki Jəju Kirisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə 6ar səsi tō dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi 6ai tō Bəbe ləje Jəju Kirisi, Bəbe ləsi ki Bəbe ləje. ³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbe Jəju Kirisi e dōsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kirisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndō je ndō je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo oji dō me-maji lie ki to dōsi ti me kində rō naa ti ki Jəju Kirisi. ⁵ Tadō me kində rō naa ti ki Kirisi kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me ne gər ti. ⁶ Naji ki ma ki dō Kirisi ti e ki ma ki tōgi dansi ti, ⁷ adi kadi-kare madi kare ki du səsi goto. Isi ingəmi ndō ki Bəbe ləje Jəju Kirisi a tēē-n həy. ⁸ Kirisi wa ki dōne a adi səsi tōgi kadi uwai rōsi ba bitī dōbəy ndō ti. A adi uwai rōsi ba mba kadi ndō təl-e 6a səi ki ta dōsi ti al. ⁹ MBata Luwə ki nje 6ar səsi, ilə səsi naa ti ki

☆ 1:1 Knjk 18.17 ☆ 1:2 Knjk 18.1

NGone Jaju Kirisi ki Babe laje, e Luwə ki nje ka do ndune ti. ¹⁰ NGakom je, mndaji sasi me to Babe ti laje Jaju Kirisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba. ¹¹ MBa ri ə m-əl ta kin be wa? M-əl be mbata dije ki Kolowe ti əli-mi ta ki dɔsi ti adi m m-o. ¹² Ningə ne ki m-ge kadi m-əl sasi, m-o taki dansi ti daw madi ə nə: «Mi daw la Pol», ki nungi ə nə: «Mi daw la Apolosi», ki rangi ə nə: «Mi daw la Piyər», ə e ki rangi bay ə nə: «Mi la Kirisi». ¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rone dana wa? Se e Pol ə bai-e do kagi-dasi ti mbata lasi wa? Se rai sasi batəm me to Pol ti wa? ¹⁴ M-ra oyo Luwə taki ra adi m-ra batəm daw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batəm e Kirisipusi əi ki Gayusi par. ¹⁵ Daw madi kare ki a ə nə rai ne batəm me tam ti goto. ¹⁶ Dije ki m-ra-de batəm bay to ba, e nje ki me kay ti la Isitapanasi. Ki rangi to noo ningə, m-o al ngata. ¹⁷ E ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji ə Kirisi ilə-m, bi e ki mba ra batəm al. Kilə mbe Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ningə, koy Kirisi do kagi-dasi ti a təl ne ki ndae goto.

Kirisi e tɔgi ki tər la Luwə

¹⁸ MBe koy Kirisi do kagi-dasi ti e ta mbə ki ro dije ti ki isi awi tuji ti. Nə ki rojeti je ki j-ingə kaji ningə e tɔgi la Luwə. ¹⁹ Makitibi la Luwə ə nə: «M-a m-tuji tər la nje tər je, ningə nje ne gər je, m-a m-ro ta ne gər lade kadi təl ne ki kare.» ²⁰ NJe tər e ra be? NJe ndo ndu-kun e ra be? NJe naji ta e ra be? Tər la daw ki duniya ti ə yə Luwə təl-e ne ki mbə ti. ²¹ E be mbata tər ki donangi ti ne asi kadi aw ki dije adi gəri tər la Luwə al. E be ə Luwə ndigi ngay kadi n-aji dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go rəbi kilə mbe Poy Ta ki Maji ki daw oo ə to ta mbə yo. ²² *Jipi je daji kadi n-ooi ne kaji, Girəki je sangi tər to. ²³ Ki səbi daje ningə, j-ilə mbe Kirisi ki bai-e do kagi-dasi ti. MBe kin təl jigi tigə Jipi je, ə e ta mbə ki ro dije ti ki ai Jipi je al to. ²⁴ Nə ki ro dije ti

ai Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, ki Luwə bar-de ningə, mbe la Kirisi kin e tɔgi ki tər la Luwə mbata ti lade. ²⁵ Tado ta mbə la Luwə kin e tər ki itə tər la dije, ə tɔgi goto la Luwə kin e tɔgi ki itə tɔgi la dije.

²⁶ NGakom je, indai kamsi maji oi. Dansi ti ki Luwə bar sasi kin, nje tər je ki go daro ti ai ngay al, nje tɔgi je ai ngay al, nje tɔba je ai ngay al to. ²⁷ Ningə kadi igəri taki Luwə kotɔ ne je ki nje tɔgi al ki donangi ti ne mba kadi ilə-n rəsəl do ne je ti ki nje tɔgi. ²⁸ Luwə kotɔ ne je ki kame goto, ne ki dije kidi-e donangi, ne je ki ai ne madi al, mba ron ta ne je ki dije ooi ndade. ²⁹ Be mba kadi daw madi ində gunə no Luwə ti al. ³⁰ E Luwə ə ilə sasi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki bone e tər laje ki j ro Luwə ti. E ə, ki go rəbi lie, Luwə or-n ta daje ti, adi j-ayi njay, ugə daje ji majal ti. ³¹ E be taki makitibi la Luwə əl-n ə nə: «Daw ki ge kində gunə ningə, maji kadi un Babe ə ində-n gunə.»

2

Kilə mbe Poy Ta ki Maji la Pol

¹ NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ilə sasi mbe poy ta ki rojeti la Luwə, ki to lo bayo ti, e ki ne gər ki al dɔsi ə se ki tər ta ə m-ilə-n sasi mbe kin al. ² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igəri Kirisi par kare ba. Adi e Kirisi ki bai-e kagi-dasi ti. ³ Loki mi dansi ti, mi me tɔgi goto ti. M-əl sasi ta me dadi ti ki bəl. ⁴ Ne ki m-ndo sasi ki mbe Poy Ta ki Maji ki m-ilə sasi kin, e ki ta ne gər la daw al. E ki go kaji tɔgi ti la NDil Luwə. ⁵ Be mba kadi kadi-me lasi ilə ngirane do ne gər ti la daw al, nə do tɔgi ti la Luwə yo ta. ⁶ Ningə, je ka ji ndo nje kadi-me je ki tɔgi gangi me ndil ti ki me tər to. Nə ke ə e tər la dije ki donangi ti ne al. Ta e tər la nje tɔgi je ki donangi ti ne ki ndo madi ə a tuji kin al to. ⁷ J-ilə mbe tər la Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo bayo ti. E tər ki Luwə ində dɛe dana kate no kində duniya ti mbata tɔba laje. ⁸ Tər ki daw kare ki dan nje

tōgi je ti ki dōnangi ti ne ki gār goto. Re kāmde tee dō tār ti kin ə re a bəy Babe ki nje tōba kagi-dəsi ti al. ⁹ Ningə, təkī makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kām dəw oo al, e ne ki mbi dəw oo al, e ne ki dəw ga mene ti al tō. E ne ki Luwə ində dōe dana mbata ti lə dije ki ndigi-e*. ¹⁰ NGa ningə, Luwə tee ki dōe adi-je ki go rəbi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo bəyō ti ka NDil oo. ¹¹ Ki oji dō dəw, dəw madi ki gār ne je ki to rō madine ti goto. E ndil ki to rō dəw ti kin par ə gār ne je ki to rōe ti. E be ə, ya Luwə ka to be tō. NDil Luwə ki karne ba par ə gār ne je ki to rō Luwə ti. ¹² NGa ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dōnangi ti ne al, nə e NDil ki j taa rō Luwə ti nu, mba kadi ji gār-n ne je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie. ¹³ Ningə, j-əl tae ki rəbi ne gār lə dəw al, nə ki rəbi lə NDil. E be ə, j-isi j-ər gin ne ki rōjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti. ¹⁴ Dəw ki aw ki NDil Luwə me ne ti al, asi kadi a ingə ne ki rōjeti ki j rō Luwə ti al. MBata e NDil Luwə par kare ba ə adi dəw gār ne je ki rōjeti kin. ¹⁵ Dəw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta dō ne je ti pəti, ningə dəw ki rangi asi gangi ta dōe ti al. ¹⁶ Makitibi əl ə nə: «Nə ə gār ta ga lə Babe wa? Se nə ə asi kəje ta wa*?» Dəwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

3

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Korēti

¹ NGakom je, ki rōjeti ba, ta ki m-əl səsi kəte kin m-əl səsi tə dije ki go darō ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al. ² E mbata kin ə, m-adi-n səsi ne kuso ki ngā al, m-adi səsi mba yo. Tadō tōgisi asi kadi usoi ne ki ngā al. Biti bone wa kin ka asi kadi usoi ne ki ngā al. ³ Asi al, tadō səi dije ki go darō ti bəy. Səi dije ki go darō ti, isi njiyə ki go darō ti. M-əl be mbata isi rai-naa ni je, isi gaki-naa je. ⁴ Loki dəw madi ə nə ne dəw lə Pol, ningə ki nungi ə nə ne dəw lə Apolosi kin se e njiyə ki go

darō ti al ə se e ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol əi nə je ə? Apolosi ki Pol əi bəə kilə je lə Luwə. Əi bəə kilə je ki go rəbi ləde ə adi mesi Babe. Dəw ki ra danje ti ra kilə ləne təkī Luwə ade-n. ⁶ Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man dō ti, ningə Luwə ə e nje ra kadi ibə. ⁷ Nje mə ko ki nje ra man dō ti əi ne madi al. Dəw ki kadi tōe ba dō ti e Luwə ki nje ra kadi tōgi. ⁸ Nje dibe ki nje ra man dō ti asi-naa. Ningə dəw ki ra dande ti a ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə lie ki ra. ⁹ MBata je madi-kilə je lənaa me kilə ti lə Luwə. Ningə səi, səi ndō lə Luwə, səi kəy kində je lie. ¹⁰ Ki go me-maji ti lə Luwə ki ilə-n kilə ləne jim ti, m-ində ngirə kilə dansi ti tə nje kində ngirə kilə ki maji. Ningə ki basine kin dəw ki rangi ində ta jim. Ke ə, kadi dəw ki ində ta kilə kin ba, ində kəmne go kinde ti ki a ində maji. ¹¹ Dəw a ində ngirə kilə kin rangi al ngata. NGirə kilə ka ə to ne ə e Jəju Kirisi par. ¹² NGa ningə re dəw ində ta kilə kin ki ər, ə se arja, ə se ki mbal ki ndole, ində ki kagi, ə se burim wale, ə se ki kadi ne ka, a to ki taga. ¹³ MBata ndō gangi ta ti ə, ne je pəti ginde a tee, ningə por a naa tōgi kilə je pəti kadi dije a oy maje ki maje al. ¹⁴ Re kilə ki dəw ində dō ngire ti kin, ngā a taa ningə, bae a ingə ne kigə go jine. ¹⁵ A kin ə, kilə kin por ər e tō ningə, bae a ingə ne kigə go jine al. Dəw kin a ingə kaji, nə e kaji ki a tee-n ta por ti jati jati. ¹⁶ Səi ba səi kəy kisi Luwə, nə igəri se igəri al wa? ¹⁷ Re dəw tuji kəy kisi Luwə ningə, Luwə a tuje dəwe kin tō. MBata kəy lə Luwə ay njay, ningə səi ə, səi kəy kisi Luwə. ¹⁸ Maji kadi dəw ndam ki rōne al. Kin ə re dansi ti, dəw madi oo rōne tə nje tər ki go taga ti ki dōnangi ti ne ningə, maji kadi dəwe kin təl rōne mbə ti. Təl rōne mbəti kadi tə ingə-n tər ki rōjeti. ¹⁹ Tadō tər ki dōnangi ti ne Luwə oo kadi e dō majal. Be ə makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə uwə njé tər je ki ta me ta ngom je ti ləde.» ²⁰ Taa təl əl bəy tō ə nə: «Luwə gār taga lə njé tər je, ningə oo kadi e ne madi al.» ²¹ Səbi kadi dəw

* 2:9 Ejay 64.3; 52.15   * 2:16 Ejay 40.13

madi un dije ində-n gunə al, mbata ne je pəti e yaši. ²² E-n Pol, ə se Apolosi, ə se Piyər, ə se dənangi, ə se kisi ki də taa, ə se koy, ə se ne je ki bone ə se ki lo ti ti, ne je kin pəti e yaši. ²³ Ningə səi, səi ya Kirisi, ə Kirisi e ya Luwə tə.

4

Kilə ra njé kaw kilə je

¹ Ningə, maji kadi oi-je tə bəə kilə je lə Kirisi. Oi-je tə njé ngəm ne je lə Luwə, ne ki rəjeti ki to lo bəyə ti. ² NGa ningə, ne ki ba nje ne a ge rə nje ngəm ne ti, e ka dana par. ³ Ki oji dəm, ta kadi səi, ə se njé gangi ta də dije ti, igangi ta dəm ti ra-m bəl al. Ta mi wa ki dəm, m-gangi ta də rəm ti al tə. Tadə m-ra ne ki majal al. ⁴ Ningə, e kin ə a ra kadi mi dəw ki dana al. Bəbe wa ə a gangi ta dəm ti. ⁵ MBata kin ə, maji kadi igangi ta də dəw ti kəte nə dəkagiloe ti al. Ingəmi dəkagilo ki Bəbe a re ə, ne je ki toi lo bəyə ti me til ti, a ilə kunji dəde ti kadi a toi taga wakisa ta kəm dije ti. Ningə a tēē ki gin ndigi ra lə dəw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwə a ilə təji də dəw ti ki ra, ki go kilə rae ti. ⁶ NGakom je, m-əl səsi ta ki go kuje je ki dangi dangi oji də Apolosi nim, oji dəm mi wa nim, mba kadi indoi ne rəje ti. M-ra be mba kadi dəw ra yəne adi al də ndu ki makitibi lə Luwə əl kin al. MBa kadi uni dəw indəi gusi, indori-naa al. ⁷ Se nə ə e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwə ə e nje kadi ne je pəti ki aw-n kin al wa? NGa ə re e Luwə ə adi ne je pəti ki aw-n kin ningə, ra ban be ə isi ində-n gui tə ne ki e j wa ə ingə ki dərəi be ə? ⁸ Ki basine kin, ingəi ne asi səsi ngata, səi njé ne kingə je. Kin isi oī be ki kanji kadi je səsi də ti. M-ndigi kadi e bəkə ki rəjeti wa ə oī be, adi j-o-n səsi. ⁹ Ningə, to təkə je ki madi je ki njé kaw kilə je kin, Luwə ində-je go dije ti gogi be. Ji to tə dije ki gangi ta koy dəde ti be. MBata Luwə iyə-je ji dije ti adi ji təl ne koo ta kəm dije ti pəti. Ta kəm malayka je ti ki ta kəm dije ti. ¹⁰ Je, ji təl mbə je mbata ti lə Kirisi, ningə səi, səi njé kəm-kaa je me

Kirisi ti. Je njé təgi al, nə səi, səi njé təgi je. Je, dije isi kidi-je, ningə səi, dije isi buki səsi ti. ¹¹ Biti bone ka j-isi j-ingə kə. Ne kusoje goto, man kayje goto, kibi kəje goto. Dije isi adi-je kə, j-ilə mbir mbir ki lo. ¹² Darəje je wa, ji ra kilə j-ə rəgəgə taa j-ingə ne kusoje me ti*. Dije taji-je ka, ji njangi dəde, rai-je kə ka j-uwə təgi je ba. ¹³ Əli ta je ki majal dəje ti ka, j-ilə dingəm me naa ti. Biti bone ka dije ooi-je tə sji ki kəsi kilə kə. OOi-je tə tə dije ki ndade goto.

¹⁴ M-əl səsi ta tə nganm je ki njé ndigi ləm. E ki mba kulə-n rəsəl dəsi ti bə m-ndangi-n ta kin m-adi səsi al, nə e ki mba kadi m-tēē-n kəmsi maji də ne je ti. ¹⁵ Ningə, re njé kər nəsi je ki me kadi-me Kirisi ti əi dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi ə mi bawsi ki nje kilə səsi mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ¹⁶ E be ə, m-dəji səsi kadi oi go njam maji. ¹⁷ M-ilə Timote* ki rəsi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi ləm, ngonm ki dana me ta ti lə Bəbe. Timote a ole mesi də ne ndo ti ləm me kisi ki də taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndo-n njé kaw-naa je ki lo je pəti. ¹⁸ Dije madi sii gidide, ooi təkə m-a m-təl tə m-tēē rəsi gogi al ngata. ¹⁹ Nə re Luwə ndigi ə dəkagilo ngay al par ə m-a m-tēē rəsi ti nə. Ningə dijee ki njé si gidide kin, m-a m-o-n ta kəlde par al, nə m-o-n kilə ki təgide asi ra tə. ²⁰ Tadə kəbe lə Luwə e me ta ki kəl ti al, nə e me təgi ti. ²¹ E ri ə indigi dana? Indigi kadi m-aw rəsi ti ki gəl jim ti ə se kadi m-aw ki ngəme ki rosi ki ndigi-naa, ki e ngəme ki səl ləm ləm ə.

5

Kaya ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreṭi

¹ Dije əli ki lo lo adi m-o təkə kaya ki to kəl tae al to dansi ti. Dije ki gəri Luwə al ka, dəw ingə ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadi dəw kare dansi ti isi sangi ne bawne*. ² Ə səi, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadi a adi səsi ndingə rə. Ningə dəw ki be kin e dəw ki

* 4:12 Knjk 18.3; 20.34   * 4:17 Knjk 16.1   * 5:1 Ləbətiki 18.8; Dətərənom 23.1

kadi a tuwəi-e dansi ti kə. ³ Ki ɔji dəm, mi say səsi, nə təkɪ mi səsi naa ti me ndil ti, m-gangi ta dɔ dəwe ti kin me tɔ Jəju Kirisi ti. M-gangi ta dɔe ti təkɪ mi səsi naa ti be. ⁴ Ningə loki a kawɪ-naa ə mi səsi naa ti me ndil ti, tɔgi Bəbe ləje Jəju a e naa ti səje dɔ ta ki gangi ti kin. ⁵ Dəw ki be kin, sɔbi kadi iyəi-e ji Sata ti kadi tuji darɔe kə. *Sata tuji darɔe kə kadi ndile ingə kajɪ ndɔ təl Bəbe Jəju ti. ⁶ Ne ki kadi isii gidisi, mi m-o al jagi. Se igəri al wa? Əm ki ndəy be ki dəw lɔy-n nduji, a ra adi nduji j. ⁷ Sɔbi kadi ɔri əm ki kəke dansi ti kə, mba kadi səi nduji ki lɔy ki sigi. Səi nduji ki lɔy ki sigi mbata əm goto dansi ti. Əm ki kəke goto dansi ti, tado ngon bati ra nay taa kilə taa ləje e ki kijə minde. ⁸ Adi ji rai nay taa kilə taa kin ki əm ki kəke al. Adi ji rai ki əm majal al, adi ji rai ki əm me ndul al. Nə adi ji rai ki nduji ki lɔy ki əm goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki rɔjeti. ⁹ Me makitibi ti ki m-ndangi kəte madi səsi kin, m-əl səsi kadi indoləi-naa ki dije ki njé ra kaya je al. ¹⁰ Ningə, m-əl be mbata lə dije pəti ki dɔnangi ti ne ki njé ra kaya je, ə se njé ra majal je, ə se njé bogi je, ə se njé kɔsi dɔde nangi nɔ kagi yo je ti, al. Re e be ningə, a tɛɛi kə dande ti. ¹¹ Ne ki m-əl səsi, sɔbi dɔ dəw ki ə nə ne nje kadi-me, ningə isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta kɔsi dɔne nangi nɔ kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra gɔ kasi ti, ki ta bogi ti. Dəw ki be kin ə kadi indəi rɔsi naa ti sie al. ¹² E ta ləm mi ə kadi m-gangi ta dɔ dije ti ki əi njé kadi-me je al, al. Ningə, e njé ki əi dan njé kawnaa je ti ə kadi a gangi ta dɔde ti. ¹³ Njé ki əi njé kadi-me je al, e Luwə ə a gangi ta dɔde ti. Ituwəi dəw ki nje me ndul dansi ti kə✧.

6

Ta ki gangi ki dan njé kadi-me je ti

¹ Loki ta to dansi ti, səi ki adi mesi Jəju ningə, itəli uni awi nɔ njé kɔbe je ti ki gəri Luwə al bəy tɔ. Irai be ki mba ri wa ka dəw gər al? Uni ta awi nɔde ti, ə iyəi dije lə Luwə. ² Se igəri kadi dije ki kay njay lə Luwə ə a gangi ta

dɔ dije ki dɔnangi ti ne al wa? Kin ə igəri kadi e səi je ə a igangi ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ningə, ra ban be ə asi kadi igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al ə? ³ Se igəri kadi e j-əi je ə j-a ji gangi ta dɔ malayka je ti al wa? Ə kin ə e be ningə, ra ban be ə j-asi kadi ji gangi ngan ta je ki toi danje ti bɔne kin al ə? ⁴ Gine e ri ə, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ningə, uni awi rɔ dije ti ki əi ne madi al dan njé kawnaa je ti ə? ⁵ M-əl səsi ta kin be kadi rɔsi səl səsi. Ningə, se dəw madi kare be ki nje kəm-kədi, ki kadi gangi ta dan ngakone je ti ki njé kadi-me je goto biti wa? ⁶ Ə kadi ngakonaa je ki me Kirisi ti uni-naa awi nɔ dije ti ki gəri Luwə al! ⁷ Ki rɔjeti bə, kaw ə wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, tɔji kasi al ləsi ki taga ngata. Se ra ban ə indigi kadi isi dɔ ti ki njé ki rai səsi ne ki go rəbe ti al kin al wa? Se ra ban ə iyəi adi tuji ne ləsi par al wa? ⁸ Ə, səi yo ta itəli isi rai ne ki go rəbe ti al, isi bogi ngakosi je ki me Kirisi ti. ⁹ Igəri kadi njé ra ne je ki go rəbe ti al, a oy kɔbe lə Luwə al, ə se igəri al wa? Maji kadi ədi rɔsi al, tado njé ra kaya je, ki njé ra yo je, ki njé kuwə marim je, ¹⁰ ki dɪngəm je ki njé sangi-naa je, ki njé bogi je, ki njé kəmnda je, ki njé kasi ra je, ki njé taji ne je, ki njé taa ne lə dije dɔ gu ti je, dije kin pəti a ooi kɔbe lə Luwə al. ¹¹ Ne je kin ə e kilə ra dije madi dansi ti kəte. Nə basine, səi dije ki Luwə togi səsi adi ayi njay, Luwə ində səsi ta dangi mbata ti lie, Luwə ɔr ta dɔsi ti ki tɔ Bəbe ləje Jəju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay tɔ.

Darəje e Kay kisi NDil Luwə

¹² Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» E ki rɔjeti, «ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare,» nə ne je pəti maji səm dərɔ al. «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» Nə m-ndigi kadi ne madi aw ki tɔgi dəm ti al. ¹³ Ne kuso e ki mbata me dəw, ə me dəw to mbata ne kuso tɔ, nə Luwə a tuji-de joo pu kə. Nə darɔ dəw e mbata kaya al. Darɔ dəw e mbata Bəbe, ningə Bəbe

✧ 5:13 Dətərənɔm 17.7

ka isi mbata dāw tō. ¹⁴ Tēki Luwə adi Bābe ij-n taa lo koy ti ka kin ə, a adi je ka j-a j-i taa lo koy ti tō. A adi j-i taa lo koy ti ki takul tōge.

¹⁵ Se igəri kadi darəsi je əi ngan rō Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan rō Kirisi kadi m-təl-e ngan rō kaya dāne ti wa? Jagi m-a m-ra be al. ¹⁶ Se igəri kadi dāw ki ilə rōne naa ti ki kaya dāne, tēli darō ki kare ba sie al wa? Tadō makitibi lə Luwə ə nā: «Dije ki joo kin a tēli darō ki kare».[✧] ¹⁷ Nə, dāw ki ilə rōne naa ti ki Bābe, e naa ti sie kare ba me ndil ti tō. ¹⁸ E mbaṭa kin ə, kadi imbatu kaya sangi dāne je. Tadō, ndəgi majal je ki dāw rade, əi gidi rōe ti tagane, nə dāw ki isi sangi dāne kaya ti, isi ra majal əsi-n ta rōne e wa. ¹⁹ Se igəri kadi darəsi je e kəy kisi NDil Luwə al wa? NDil ki e mesu ti kin i rō Luwə ti, Luwə ə adi səsi. Darəsi e ya Luwə, bi e ya si al. ²⁰ Maji kadi iləi tōji dō Luwə ti me darəsi ti, tadō Luwə igə dəsi ki gati ki ngay.

7

Ta ki dō taa-naa ti

¹ Ta ki oji dō ta je madi ki əli-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingəm tēj kadi dāne ti al. ² Nə mba kadi dāw əsi me kaya ki ra ti al, maji kadi dingəm ki ra ka aw ki dāne lāne ki oji dāne, ə dāne ki ra ka kadi aw ki dingəm lāne ki oji dāne tō. ³ Maji kadi dingəm ki ra ka adi nene ne ki sōbi kadi ade, ningə kadi dāne ka adi ngawne ne ki sōbi kadi ade tō. ⁴ MBata dāne aw ki tōgi dō rōne ti al, nə e ngawe ə aw ki tōgi dō ti. Be tō ə, dingəm ka aw ki tōgi dō rōne ti al, nə e nee ə aw ki tōgi dō ti. ⁵ Maji kadi oji-naa rōsi al. Re oji-naa rōsi ningə, kadi e ki go mīndisi ki əsi naa ti mba kadi unu rōsi əli ta ki Luwə. Ningə go ti ə, itēli awi naa ti gogi. Be mba kadi *Satə ingə rəbi na-n səsi al. Ingə rəbi na səsi loki əsi kuwə rōsi ngə al. ⁶ Ta ki m-əl səsi kin, e ndu ba m-adi səsi al, nə e go rəbi madi ə m-oji səsi. ⁷ M-ndigi ngay kadi dingəm je pəti toi tē mi be, nə ke ə, nā nā ka aw ki kadi-kare lāne ki Luwə ade. *Kadi

kare je əi dangi dangi: dāw kare aw ki kadi-kare ne madi, ə e ki nungu aw ki kadi-kare ne ki rangi tō.

⁸ M-əl buwə je ki njé ngaw koy je, tēki to maji ngay kadi isi dərōde tē mi be. ⁹ Nə ke ə re, əsi kadi uwəi rōde ngə al ba, maji kadi taai dāne, ə se taai dingəm ki rangi. Tadō, taa-naa e soti kadi dāw ində gu dō ngur darō ti.

¹⁰ Ki oji dō dije ki taai-naa ki bəlme, maji kadi dāne tēj ji ngawne ti al. Ningə, ndu kin e mi ə m-un al, nə e Bābe ə un. ¹¹ A re dāne tēj ji ngawne ti ba, a taa dingəm ki rangi al. Re e be al tō ningə, kadi təl aw ji ngawne ti gogi. Ə kadi dingəm ka tuwə nene al tō[✧].

¹² Ki oji dō ndəgi dije ningə, e mi ə m-əl-de ta, bi e Bābe al. M-əl kadi re, dingəm ki un mene adi Kirisi, aw ki dāne ki gər Kirisi al, ə dāne ka kin ndigi kadi n-isi sie ba, maji kadi tuwe al. ¹³ Ə re dāne ki un mene adi Kirisi, aw ki dingəm ki gər Luwə al, ə dingəm ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al tō. ¹⁴ Tadō, dingəm ki gər Luwə al a e ki kay njay ki takul nene. Ningə dāne ki gər Luwə al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne tō. Re e be al ningə, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rōjeti, əi ki kay njay. ¹⁵ A kin ə re, e ki gər Luwə al, ndigi mbaṭi-naa ningə, ta rəbi to mbata ti lie. Tadō goe ti kin, ne madi ki dōo nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gər Luwə al goto. Luwə bar səsi kadi isi ki naa ki lapiya. ¹⁶ Dāw gər al, ki go rəbi kisi naa ti kin, dō maji ə, i dāne a aji ngawi, ə se i dingəm a aji nei.

Ka dō nja ti me bar ti ki Luwə bar dāw

¹⁷ Kadi ne ra dāw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki Bābe ade ki go kise ti ki dōe taa, kəte taa kadi Luwə bar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi njé kaw-naa je pəti. ¹⁸ Kin ə re dāw madi ijə mətine kəte taa kadi Luwə bar-e ningə, kadi təl ra rōne tē nje kijə mōti al bəy be al. A kin ə re dāw madi ijə mətine al bəy, ə Luwə bar-e ningə, kadi təl aw ijə mətine al ngata. ¹⁹ M-adi igəri tēki kijə mōti e ne madi kare

✧ 6:16 Kilə ngirə ne je 2.24 ✧ 7:11 10-11: Mt 5.32; Mk 10.11-12; Lk 16.18

al. Taa kijə mōti al ka e ne madi al tō. Ne ki sōbi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je lə Luwə. ²⁰ Maji kadi, nā nā ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n. ²¹ Kin ə j ɓəə kəte taa kadi Luwə ɓari ə, kadi iga ta dō kei ɓəə ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi ɔr kulə ɓəə mīndi ti mīndi ka, maji kadi a me ɓəə ti wa kin ira-n kilə ki maji. ²² Tado ɓəə ki ʔabe ɓar-e, e dəw ki kulə ɓəə ɔr mīnde ti ngata, e dəw lə ʔabe. Be tō ə, dəw ki e ɓa rone ki Luwə ɓar-e, tal ɓəə lə Kirisi. ²³ Kadi igəri təkɪ igəi dəsi ki gati ki ngay, ɓi kadi itəli ɓəə je lə dije al. ²⁴ NGakom je, kadi nā nā ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n.

Ta ki dō dije ti ki taai-naa al ɓəy, ki njé ngaw koy je

²⁵ Ki ɔji dō dije ki taai-naa al ɓəy, m-ingə ndu madi rō ʔabe ti kadi m-adi-de al. Ningə, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwə o kəm-to-ndoo ləm, ə təl-m dəw ti ki asi kadi itaai mee.

²⁶ Ne ki mi m-o maji ngay kadi dəw ra ə to kin: dəkagilo ki j-isi ti ne kin ə dīngəm isi ki karne par ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e dəkagilo ki ngə ngay. ²⁷ Be ə, re itaa dāne ngata ɓa maji kadi isi sie par. A kin ə re itaa dāne al ɓəy ə, isi par ɓi isangi rəbi taa dāne al. ²⁸ Ningə, kin ə itaa dāne ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandɪ taa dīngəm ka, e majal ə ra al tō. Nə dije ki njé taa-naa a ingəi kō ki ndō je pəti me kisi ki dō taa ti ləde. E be ə, m-ndigɪ kadi uri me kō ti kin al.

²⁹ NGakom je, ne ki kadi m-əl səsi ə to kin: dəkagilo ki noje ti nay ngay al ngata. Ə kadi kaw ki kəte nōō kam, njé taa dāne je toi tə dije ki taai dāne al be. ³⁰ Kadi njé ki isi nqi-naa toi tə dije ki nqi-naa al be, kadi njé ki isi rai rənəl toi tə dije ki rai rənəl al be, kadi njé ki ndogɪ ne je toi tə dije ki awi ki ne madi al be, ³¹ kadi njé ki isi maji ki ne kingə ki dānangi ne ti toi tə dije ki isi maji al be. Tado dānangi ki ne maji ki me ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m-ndigɪ kadi isi ki kanji ta ki ga. Tado dəw ki taa dāne al ɓəy isi

sol dō kilə ti lə ʔabe. Isi sangɪ kadi n-ra ne ki nəl ʔabe. ³³ Nə dəw ki taa dāne, isi sol mbata ne je ki dānangi ti ne. Isi sangɪ kadi n-ra ne ki nəl nene yo tō. Adi e dəw ki ta gae tō joo. ³⁴ Be tō ə, dāne ki taa dīngəm al, ə se ngon ki mandɪ ka toi be tō. Isi soli mbata kilə lə ʔabe, kadi n-əi dije ki maji me darode ti nim, me ndilde ti nim. Nə dāne ki taa dīngəm, isi sol mbata ne je ki dānangi ti ne. Isi sangɪ kadi n-ra ne ki nəl ngawne yo tō. ³⁵ E ki mbata maji ləsi ə m-əl-n səsi ta kin ɓi e ki mba kadi m-ogɪ-n səsi dō ne madi al. Ningə, m-ndigɪ kadi irai e ki go rəbe ti ki maji, mba kadi itɪ rəsi kati me kində rō naa ti ki ʔabe, ɓi ki me ki joo al. ³⁶ Kin ə re, dīngəm uwə dō ngon ki mandɪ ngata, ə oo kadi re n-taa-e al ə n-ra sie ne ki majal ɓa, maji kadi taai-naa par ɓi e majal al. ³⁷ Nə kin ə re, go nongɪ ti, dəw un ndune kadi n-taa dāne al, kanji gu ki kində dō ti, dəwe ra maji. Ra maji, loki uwə rone ngə sangɪ dāne kin al. ³⁸ E be ə, re dīngəm uwə dō ngon ki mandɪ ə taai-naa sie par ka maji. A kin ə re, təl iyə goe adi taai-naa al ə maji ngay ɓəy tō.

³⁹ Dəkagilo ki dīngəm isi ki dōne taa ɓəy ɓa, kadi dāne iyə ngawne al. Nə re ngawe oy ningə, kulə goto mīnde ti. Ta rəbi to kadi taa dīngəm ki me ndigɪ. Nə ke ə kadi e dīngəm ki me Kirisi ti taa. ⁴⁰ Ningə, ki go koe ti ləm, m-o kadi re nje ngaw koy kin isi dōne ti par ə maji ngay. M-əl be mbata, mi ka m-gər kadi m-aw ki NDil Luwə mem ti tō.

8

Ta dō da ti ki gugi yo

¹ Ki ɔji dō da ki gugi yo ningə, m-o kadi j-əi pəti, j-əi njé ne gər təkɪ rōjeti. Nə ne gər e nje re ki kōji rō. NDigɪ-naa ə yə e nje ra ki dəw kade tōgɪ me kadi-me ti lie. ² Re dəw madi oo rone tə nje ne gər ningə, dəwe kin gər ne ki rōjeti al ɓəy. ³ Nə re dəw ndigɪ Luwə ningə, Luwə gər dəwe kin.

⁴ Ə se kadi dəw uso da ki poli yo ə se kadi uso al wa? Ta ki kadi j-əl ən: Ji gər kadi yo madi kare goto dānangi ti ne. Taa, Luwə ki rangɪ goto, Luwə e

karne ba par ə isi nōo. ⁵ Dije isi bari ne je madi dōrā ti, ə se dōnangi ti ne luwə je. Ə re, isi bari-de luwə je, ə adi luwə je ki bābe je bayi-naa ka[✠], ⁶ ki rōje ti je ba, Luwə e karne ba ə isi nōo. Luwə ki Bawje, ki nje kində ne je pəti, ki j-isi ki dōje taa ki takule. Taa Bābe e kare ba tō. E ki go rəbi lie ə Luwə ində-n ne je pəti. Taa, j-isi ki dōje taa, ki go rəbi lie tō.

⁷ Nə dije ki nā je gəri ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki ndəe ndəe, adi ki bone wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ningə, usoi təkī e da lə yo je ki rōjeti ka kin tō. Taga ləde, tōge goto, adi ooi rōde tə dije ki to nje. ⁸ E ne kuso ə e nje kaw səje rō Luwə ti al. Re j-usoi al ə, ne kare ki du-je goto; a re j-usoi ə, ne kare ki j-ingəi dō made ti goto tō. ⁹ Re e be ka, kadi oi go rōsi maji. Oi go rōsi maji, kadi taa ki Kirisi taa səsi ilə səsi taa kin, təl rəbi ki kadi adii njé ki əi tō je, tosii me majal ti al. ¹⁰ Təkī dəw ki tō, oo-i, j ki igər ne maji, isi uso ne kəy ra yo ti. Loki oo-i kin, se a ra kadi a aw ki kəte kəte me kuso da je ti ki Pəli yo al wa? ¹¹ E be ə, ngokoje ki tō, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go rəbi ne gər ləi. ¹² Majal ki isi irai əsi ta ngakōsi je, isi irai adi do taga je ləde ki tōge goto kin, e majal ki isi irai indori Kirisi tō. ¹³ E be ə, re e ki mbata ne kuso ə kadi ngokom osi-n me majal ti ba, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

9

Ne ki sōbi kadi dəw ra ki ne ki sōbi kadi dəw ingə

¹ M-ndəji səsi m-o se mi dəw dərəm al wa? Se mi nje kaw kilə al wa? Se m-o Jəju ki Bābe ləje ki kəm al wa? Se səi kandi kilə ləm me tō Bābe ti al wa? ² Re ndəgi dije ə ooi mi tə nje kaw kilə al ka, ki rōsi ti mi nje kaw kilə. Tadə ne ki tōji kadi mi nje kaw kilə, e kində rō naa ti ləsi ki Kirisi kin.

³ Ta ki kadi m-rə-n ki njé kində ta dəm ti ə to kin: ⁴ Se sōbi kadi kilə ki j-isi ra kin, j-ingə ne loe ti j-uso al wa? ⁵ Se

sōbi kadi j-aw ki dəne madi tə neje təkī ndəgi njé kaw kilə je, ki ngakō Bābe je, ki Piyər je isi rai al wa? ⁶ Se sōbi dōje je ki Barnabasi[✠] par kadi tə ji ra kilə taa j-ingə ne j-uso wa? ⁷ Əli-mi adi m-o, se ndə kare oi asigar ki ra kilə asigar ləne ki ne kingə lie e wa e nōo wa? Ə se nā ə ndər nju ningə uso kandi ne ndər ka kin al wa? Ə se nā ə ul bati je ningə ay mbade al wa?

⁸ Ta kin m-əl ki go ta kəl dije ti par wa? *NDu-kun lə *Mojī ka əl ta kin be tō ə nā: ⁹ «Dəw a dō ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə dō ko ti mba kadi kande tēē[✠].» E mbata lə mangi je ki da wa kin ə Luwə aw-n ki ta ki ga kin wa? ¹⁰ Se e mbata ti ləje je wa kin ə Luwə əl-n ta kin al wa? Təkī rōjeti, e mbata ti ləje ə əl-n ta kin. Tadə sōbi kadi dəw ki nje ndər, ində mene dō ti təkī ndər kin n-a n-ingə ne loe ti. Taa kadi dəw ki nje kində ko gər təkī n-a ningə ne dō jine. ¹¹ Təkī ji dibi ne lə ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tətī kande ki kadi maji ki darōje rōsi ti wa? ¹² Re dije madi ingəi ne kin ningə, ra ban be ə je kin bəy taa kadi j-a j-ingə al ə?

Re e be ka, j-ində tōgi kin dōsi ti al. J-ore meje dō ne je ti pəti mba kadi j-ilə kagi nō poy ta ti ki maji kin al.

¹³ Igəri maji kadi dije ki njé ra kilə me kəy ti lə Luwə, usoi ne ki me kəy ti lə Luwə. Igəri maji kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je, usoi ne kadi-kare kin[✠]. ¹⁴ Be tō ə, dije ki njé kilə mbə Poy Ta ki Maji, Bābe un ndune kadi ingəi ne kusode me kilə kilə mbə Poy Ta ti ki Maji kin[✠].

¹⁵ Nə mi, m-ində tōgi kin dō dəw ti al. M-ndangi ta kin mba kadi m-dəji-n go ne madi al tō. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E ne rōnəl ləm, Dəw madi ki kadi a taa jim ti goto. ¹⁶ Ningə, Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbəe kin e ne ki kadi m-a m-ində-n gum al. E kilə ki isi dəm ti, sōbi kadi m-ra. Ningə kəm-to-ndoo e ləm, loki m-ilə mbə Poy Ta ki Maji kin al. ¹⁷ Re e kilə ki m-ra ki dəm mi wa ba, sōbi kadi m-a m-ingə ne kigə go jim.

✠ 8:5 10.20-21 ✠ 9:6 Knjk 9.27; 11.22-25, 30 ✠ 9:9 Dətarənom 25.4; 1Tim 5.18 ✠ 9:13 Ləbətiki 6.9, 19; Dətarənom 18.1-3 ✠ 9:14 Mt 10.10; Lk 10.7

Nə təkı e kilə ki isi dəm ti kadi m-ra, m-ra təkı isi-n dəm ti kadi m-ra-n ka kin. ¹⁸ Nə kigə go ji ləm e ri ə? Nə kigə go ji ləm e Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbe. M-ilə mbe ki kanji kadi m-ingə ne ki səbi kadi m-ingə loe ti.

¹⁹ Mi dəw dərəm, mi bəə al. Nə be ka, m-ra rəm bəə ti lə dije pəti mba kadi m-ingə-n dije ngay m-adi Kirisi. ²⁰ Loki mi dan *Jipi je ə, m-təl rəm Jipi ti mba kadi m-ingə-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lə Moji al, nə loki mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lə Moji ə, m-ra rəm tə dəw ki e gin ndu-kun ti səde mba kadi m-ingə-n-de. ²¹ Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lə Moji al ə, m-ra rəm tə dəw ki gər ndu-kun lə Moji al be mba kadi tə m-ingə-n-de. Nə ki rəjeti 6a, mi gin ndu-kun ti lə Luwə, tadə m-təl rəm go ndu-kun ti lə Kirisi. ²² Re mi dan tə je ti ə, m-ra rəm tə je ti mba kadi m-ingə-n tə je m-adi Kirisi. M-təl rəm ne je ti pəti rə dije ti pəti mba kadi tə dije madi ingəi kaji. ²³ M-ra ne je kin pəti mbata ti lə Poy Ta ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n ne maji ki əl tae tə.

²⁴ İgəri kadi dije ki njé kay ngədi, pəti ayi-naa ngədi də bangi ti, nə kare ba dande ti par ə ingə ne kigə go njae, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngədi ki kuje ki kadi ingəi ne ngədi ləsi. ²⁵ Njé kay ngədi je, lo na rə ti ləde, dəw ki ra ka ində də rəne ti kadi tə n-ingə-n jəgi kəsi-gon. Ningə e jəgi kəsi-gon ki ndə madi ə a tuji, nə je, jəgi kəsi-gon ləje a tuji al ratata. ²⁶ E be ə, mi m-isi m-ay ngədi, ningə, m-ay ngədi lə njé kəm tə je ki noo be al. Taa m-isi m-rə tə, ningə rə ki m-isi m-rə, m-bir jim m-ində-n nəl al tə. ²⁷ M-isi m-ində də darəm ti, kadi m-uile gin təgim ti. M-uile gin təgim ti mba kadi, mbe Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə əri-mi kə al.

10

Nə kəji də Isirayal ti dilə lo ti

¹ NGakom je, m-ndigi kadi igəri təkı kaje je pəti njiyəi gin kil ndi ti*, taa

gangi dan ba bo tə*. ² Luwə ra-de batəm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tadə indəi rəde naa ti ki *Moji. ³ Pəti, usoi ne kuso ki j dərə ti*. ⁴ Taa əi pəti, ayi-naa man ki j dərə ti tə. Ayi-naa man ki tē me mbal ti ki j dərə ti, ki isi dan gode*. MBal ka kin e Kirisi. ⁵ Be ka, ngay je dande ti, kilə rade nəl Luwə al, adi oyi, ninde a də-naa ti dilə lo ti. ⁶ Nə je kin pəti rai ne be, mba kadi e ne ndə ləje. E ne ndə mbata ti ləje, mba kadi, bəne ki majal ra-je təkı ran-de kəte kin be al ngata*. ⁷ İrai yo təkı dije madi dande ti rai kin al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningə go ti, j taai ndami-naa*.» ⁸ İbuki rəsi me kaya ti ki ra təkı dije madi dande rai kin be al. Kaya ki ra kin ə adi dije dibi kuti joo gide e mitə oyi ndə kare ba be*. ⁹ Oti kadi ji nai Kirisi təkı njé ki madi dan kaje je ti nai-e-n, ə adi li je təi-de təli-de kin be al*. ¹⁰ Oti kadi ji bəi ta təkı njé ki madi je dande ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, tə-n kode kin be al*. ¹¹ Nə je kin tē də kaje je ti be, mba kadi e ne ndə mbata ti ləje. Ningə, ndangi me makitibi ti be, mba kadi əji-je, je ki je bəsi ki dəkagilo ki dəbəy ti. ¹² E be, dəw ki oo kadi n-a də njane ti maji ningə, kadi ində kəm-kədi də rəne ti. İndə kəm-kədi mba kadi osi me majal ti al.

¹³ Nə na ki a tē dəsi ti ki kadi a e ne na ki dəw asi kuwə təgine ba me ti al goto. Ningə, Luwə ki nje ra ne ki dana, a iyə ta rəbi kadi ne na ki al dəsi tē dəsi ti al tə. Dəkagilo ki ne na tē dəsi ti ningə, a adi səsi təgi kadi uwəi rəsi ba me ti. A ilə rəbi kadi itēi me ti kə.

Kadi njé kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

¹⁴ E be ə, njé ndigi ləm, maji kadi ayi-naa say kadi yo ti ki ra. ¹⁵ M-əl səsi ta tə njé tər je. Kadi səi je wa indəi manji ta ki m-əl səsi kin oi. ¹⁶ Loki j-isi j-ayi-naa man nju, ji rai oyo də ti taa j-ayi-naa. Ə se e kin, e ra madi-naa də məsi

* **10:1** Tē ki taga 13.21-22; 14.19-20 * **10:1** Tē ki taga 14.22-29 * **10:3** Tē ki taga 16.35 * **10:4** Kər Isirayal je 20.8-11 * **10:6** Kər Isirayal je 11.4 * **10:7** Tē ki taga 32.6 * **10:8** Kər Isirayal je 25.1-18 * **10:9** Kər Isirayal je 21.5-6 * **10:10** Kər Isirayal je 17.6-14

Kirisi ti al wa? Ə se mapa ki j-isi ji ləbi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa dɔ darɔ Kirisi ti al wa? 17 Be ə, mapa e kare ba, ningə re ji bay ka, ji təli darɔ ki kare me mapa ti ki ji ra madi-naa dɔ ti. 18 Oi ta lə ngan *Isirayəl je ki go darɔ ti: Njé ki usoi da je ki kijə mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwə nɔ dingiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa? 19 Ta ki m-ndigi kadi m-əl dɔ lo kin ti ə to kin: da ki pole-n yo ə se yo wa ki dɔne, se e ne madi wa? 20 E ne madi al. Ningə, təki dije adi kadi-kare kin ndil je ki majal, bi adi Luwə al, m-ndigi kadi irai me kasi-naa ki ndil je ki majal al. 21 E go ti al kadi ayi-naa me kɔpi ti lə Babe, ningə itəli ayi-naa me kɔpi ti lə ndil je ki majal bəy tɔ. Taa e go ti al kadi usoi naa ti ki Babe, ə itəli usoi ki ndil je ki majal bəy tɔ. 22 Se ji ndigi sangi ta Babe kadi jangi ra-e dɔje ti wa? Ə se tɔgije itə ya Babe wa?

Kadi Luwə ingə kəsi-gon me ne je ti pəti

23 Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» E ki rɔjeti, «ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare,» nə ne je pəti maji ki dəw dɔrɔ al. «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» Nə ne je pəti a ra maji ki njé kaw-naa je al. 24 Kadi dəw madi dansi ti sangi maji lə rone par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je tɔ taa.

25 Ne je pəti ki dije isi gatii suki ti, kadi usoi ki kanji kadi mesi uwə səsi ki ta. 26 Tadɔ, dɔnangi ki ne je ki me ti pəti e ya Babe. 27 Re dəw ki nje kadi-me al, bar səsi ki ne kuso, ə awi loe ti ningə, kadi usoi ne je pəti ki adi səsi ki kanji dəji gine, nə tə mesi j uwə səsi ki ta dɔ ti. 28 A re dəw madi əl səsi ə nə e da ki gugi yo ningə, kadi usoi al. Usoi al mbata ti lə dəw ki əl səsi, taa mbata lə me kuwə ki ta tɔ. 29 Me kuwə ki ta ki m-əl tae kin, e səi je al, nə e me kuwə ki ta lə dəwe ki nje kəl ta kin. Ra ban be ə, me kuwə ki ta lə dəw kin rangi par a ilə kagi nɔ ne ti ki ta rəbi to kadi m-ra

ə? 30 Re ne kuso to, ə m-ra oyo dɔ ti taa m-uso ə, ra ban be ə dəw a əl-m ta ki majal dɔ ti ə?

31 E be ə, re e ne kuso ə usoi, re e ne kay ə ayi, ə se ne ri ki irai, maji kadi irai adi Luwə ingə kəsi-gon me ti. 32 Maji kadi ne madi kare me kilə rasi ti, təl jigi tigə *Jipi je al nim, tigə dije ki əi Jipi je al, al nim, taa tigə njé kaw-naa je lə Luwə al nim tɔ. 33 E mbata kin ə, mi wa ki dəm, m-ində tɔgi dɔ rəm ti, kadi m-nəl dije pəti me ne ram je ti pəti.

11

1 Indaji-mi təki mi ka m-ndaji-n Kirisi be tɔ.

Maji kadi dəne dɔɔ dəne dəkagilo kaw-naa ti.

2 M-ilə tɔji dəsi ti, tadɔ taa taa, mesi isi ole dəm ti. M-ilə tɔji dəsi ti bəy tɔ, tadɔ ingəmi go ne je ki m-ndo səsi maji təki m-əl-n səsi. 3 Ningə ne ki m-ndigi kadi igəri ə to kin: Kirisi e dɔ dingəm ti, dingəm e dɔ dəne ti, ningə Luwə e dɔ Kirisi ti tɔ. 4 Ə re dingəm ki ra, ki isi əl ta ki Luwə, ə se isi əl ta ki ta Luwə ti ki dəne ki dɔɔ ningə, ilə rəsəl dɔ dəw ti ki isi dɔe ti. 5 A kin ə re e dəne ki ra ki isi əl ta ki Luwə, ə se əl ta ki ta Luwə ki kanji dɔ dəne ningə, ilə rəsəl dɔ ngawne ti tɔ. Tadɔ to təki ngisə dəne be. 6 Re dəne dɔɔ dəne al ningə, kadi ijə dəne. A re e ne ki to rəsəl kadi dəne ijə dəne ningə, maji kadi dɔɔ dəne. 7 E go ti al kadi dingəm dɔɔ dəne, tadɔ e bana kəm Luwə, taa e ne kəsi-gon lie tɔ. Ningə dəne e ne kəsi-gon lə dingəm tɔ. 8 E be, tadɔ e dingəm ə Luwə ɔr dam rəe ra-n dəne bi e dəne ba Luwə ɔr dam rəe ra-n dingəm al. 9 Ningə, Luwə ra dingəm mbata ti lə dəne al, nə e dəne ə Luwə ra-e mbata ti lə dingəm. 10 E ki mbata kin ə, kadi dəne dɔɔ dəne mbata *Malayka je. Dɔ ki dɔɔ, tɔji kadi dəne e gin tɔgi ti. 11 Ningə, ki ta kəm Babe ti, dəne a isi ki kanji dingəm al, taa dingəm a isi ki kanji dəne al nim tɔ. 12 Tadɔ Luwə ɔr dəne rɔ dingəm ti, ningə dəne ə oji dingəm tɔ. Ba ne je pəti

☆ 10:16 Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20

☆ 10:20 Dətarənom 32.17 ☆ 10:26 Pa je 24.1

ngirə ne je 2.18-23

☆ 10:18 Ləbətiki 7.6, 15-16 ☆ 10:20 1Tim 4.1

☆ 11:7 Kilə ngirə ne je 1.26-27 ☆ 11:9 8-9: Kilə

ji rɔ Luwə ti. ¹³ Ningə, səi je wa iməri ta dɔ ti oi se e go rəbe ti kadi dāne əl ta ki Luwə ki kanji dɔɔ dāne wa? ¹⁴ Se ji gəri kadi e ne ki go rəbe ti al kadi dingəm aw ki bi dɔ ki ngal al wa? ¹⁵ Nə ki rɔ dāne ti ba, yingə dɔ ki ngal e ne kəsi-gon mbata ti lie, tadɔ Luwə ade yingə dɔ ki ngal mba kadi e ne kuti dɔe. ¹⁶ A kin ə re, dɔw madi naji ta ta kin ningə, kadi dawe gər təkɪ j-aw ki jibəl rae ki rangi al. Je wa al nim, njé kaw-naa je lə Luwə al nim tɔ.

Nə kuso lə Babe

¹⁷ M-aw tə m-ilə jim dɔ ne ti kare ki to kin. Ningə e ne ki m-a m-ilə-n tɔji dɔsi ti al. M-ilə tɔji dɔsi ti al, tadɔ loki ikawi-naa ningə, ne je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, bi irai ne ki kadi to səsi soti al. ¹⁸ Nə kare, m-o kadi loki ikawi-naa ba, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rɔjeti a to dan ti noo. ¹⁹ Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa tɔ taa. Tadɔ gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əi dije lə Luwə təkɪ rɔjeti dansi ti. ²⁰ Ningə, loki ikawi-naa, e ne kuso lə Babe ba isi usoi al. ²¹ E ne kuso lə Babe al tadɔ, dəkagilo kuso ne ti ba, nənə bətirə ki ta ne kuso ti ləne ki ji-n be kadi uso. Ra adi njé ki nənə je isi ki bo, ə njé ki nungi, kasi rade tɔ. ²² Ə se ta kəy je ləsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo ba oi nda njé kaw-naa je lə Luwə al wa? Se irai be mba kadi iləi rɔsɔl dɔ njé je ti ki ne ləde goto wa? Ta ri ə kadi tə m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə tɔji dɔsi ti a? Jagi, ki ɔji dɔ lo kin ningə, m-a m-ilə tɔji dɔsi ti al.

²³ Tadɔ ne ndo ki m-ingə rɔ Babe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondɔ ti ki kadi iləi Babe Jəju ji njé təl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, ²⁴ uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm ki to mbata ti ləsi. Itaa usoi kadi mesɪ ole-n dɔm ti.» ²⁵ Go ne kuso ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra təkɪ ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kɔpi kin e kun mɪndi ki sigi me məsim ti. Dəkagilo je pətɪ ki a ayi-naa ningə, kadi mesɪ ole-n dɔm ti.» ²⁶ Ningə, dəkagilo je pətɪ ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kɔpi

kin ba, iləi mbə koy Babe bitɪ kadi re-n. ²⁷ E mbata kin ə, dɔw ki uso mapa ə se ay kɔpi lə Babe ki kanji ndər gin rəne ningə, aw ki ta dāne ti dɔ darɔ Babe ti ki dɔ məse ti. ²⁸ Be ə, maji kadi dɔw ki ra ndər gin rəne kəte bəy taa uso darɔ Babe nim ay məse nim. ²⁹ Tadɔ dɔw ki uso nim ay nim ki kanji gir ta mene ti kadi e darɔ Babe ningə, e wa ə isi ɔr ta ki gangi re-n dāne ti. ³⁰ Ne kin ə ra adi njé moy je ki njé tɔgi goto je əi ngay dansi ti. Ningə ki ngay je dansi ti oyi tɔ. ³¹ Re j-əi je wa ji gangi ta dɔ rɔjeti ningə, j-a j-osi me ta ki gangi ti lə Luwə al. ³² Ningə, ki go rəbi lə ta ki gangi kin, Luwə ində-je ɔji-je mba kadi ta ki gangi osi dɔje ti naa ti ki dije ki gəri Luwə al, al.

³³ E be ə, ngakom je, loki ikawi-naa kadi usoi ne ningə, ingəmi-naa. ³⁴ Re dɔw madi bo ra-e ə, maji kadi uso ne me kəy ti ləne. Be mba kadi kaw-naa ləsi ɔr ta ki gangi re-n dɔsi ti al. Ki ɔji dɔ ndəgi ta je, ndɔ ki m-teɛ dansi ti ə m-a m-ində dɔe naa ti bəy.

12

Kadi kare lə NDil

¹ Ki ngəsine kin ngakom je, m-ge kadi igəri kadi-kare je ki dangi dangi lə NDil, bi kadi isi day dɔ ti al. ² Dəkagilo ti ki igəri Luwə al bəy, injiyəi tə njé kəm tɔ je go yo je ti ki mbi bəy. ³ E be ə, m-əl səsi kadi ay njay. Dɔw kare ki NDil lə Luwə ɔr noe ki a ə nə: «NDɔl e dɔ Jəju ti» goto. Ta dɔw madi ki a ə nə: «Jəju e Babe» ki kanji kadi NDil ɔr noe ka goto tɔ. ⁴ *Kadi-kare je e dangi dangi nə NDil ki nje kadi-de e kare ba. ⁵ Kilə bəə je to dangi dangi, nə Babe e kare ba. ⁶ Kilə ra je to ta dangi dangi, nə Babe ki kare ba ə ində me njé ra-e ti pətɪ. ⁷ Luwə adi kadi-kare ki go NDil ti dɔw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije pətɪ. ⁸ E be ə, ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin, Luwə adi dɔw madi kuji kəl ta ki kəm-kədi, ə adi ki nungi kuji kəl ta ki ne gər. ⁹ Ki madi, Luwə ade kadi-me, ningə ki nungi ade kadi-kare nga njé moy je ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadi-kare ra ne je

ki ət̃i bəl bəl; adi ki nungi, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti; ki nungi, kadi-kare kər nin NDil Luwə ki ndil je ki ngom naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bəy, kadi-kare kər gin ta je ki dangi dangi t̃o. ¹¹ Kadi-kare je wa pəti kin, e ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin ə Luwə adin dəw ki ra ki go me ndigi ti ləne.

¹² Tək̃i dar̃o dəw e kare ba, nə aw ki ngan r̃oje je ngay, ngan r̃oje je ki ngay kin, re bayi-naa t̃ə ri ka, əi dar̃o ki kare. Dije pəti ki indəi r̃ode naa ti ki Kirisi ka toi be t̃o. ¹³ Tado j-əi pəti, *Jipi je ki gin dije ki dangi dangi; bəə je ki dije ki əi bə r̃ode je; j-ingəi batəm me NDil ti ki kare ba. Taa j-ayi-naa man me NDil ti ki kare wa kin t̃o. ¹⁴ Dar̃o dəw e ngon r̃oje ki kare ba al, nə e ngan r̃oje je ki dangi dangi. ¹⁵ Kin ə re nja ə ñə: «Mi ji al, adi mi ki kare dan ngan r̃o je ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər nja k̃o dan ngan r̃oje je ti al. ¹⁶ Kin ə re mbi ə ñə: «Mi kəm al, adi mi ki kare dan ngan r̃oje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər mbi k̃o dan ngan r̃oje je ti al. ¹⁷ Kin ə re dar̃o pəti e kəm ə, dəw a oo ta ban ə? Kin ə re dar̃o pəti e mbi ə, dəw a ət̃i bay ne ban ə? ¹⁸ Ki r̃ojeti, Luwə indəi ngan r̃oje je kare kare ki kilə ki s̃əbi d̃ode ki go ndigi ti ləne. ¹⁹ Kin ə re ngan r̃oje je pəti əi ngon r̃o ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə dar̃oje al. ²⁰ NGan r̃oje je əi ngay nə dar̃oje e kare ba. ²¹ Ningə lo kadi kəm əl ji ə ñə: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi d̃o əl nja ə ñə: «M-gər-i al», goto t̃o. ²² NGan r̃oje je madi ki toi t̃ə ne ki t̃ogide goto be kin, awi ki ndade ngay. ²³ Ningə, ngan r̃oje je ki j-oi-de t̃ə ne madi al me r̃oje ti kin ə, j-oi gode ngay. Ə njé ki j-oi-de t̃ə ne ki maji kəl tae al kin ə ji ngəmi-de maji t̃o. ²⁴ NGan r̃oje je ki ingəi k̃osi-gon, awi ki ndoo k̃osi-gon al nga. Luwə indəi-je ki ngan r̃oje je ki dangi dangi, ningə ngan r̃oje je ki k̃osi-gon du-de, Luwə ɔsi gonde ngay. ²⁵ Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me dar̃o ti. Ningə kadi ngan r̃oje je ki dangi dangi indəi kəmde gonaa ti pəti. ²⁶ Adi re ngon r̃o kare ingə k̃o ningə, ndəgi r̃oje je pəti ingəi k̃o sie

naa ti. A re ngon r̃o kare ingə k̃osi-gon ningə, ndəgi r̃oje je pəti ingəi k̃osi-gon sie naa ti t̃o.

²⁷ NGosine səi nga r̃o Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga r̃o ki s̃əbi d̃osi. ²⁸ E be ə, dan njé kaw-naa je ti, Luwə indəi njé kaw kilə je t̃ə dije ki d̃osay d̃o njé kaw-naa je ti; ki k̃o joo, indəi njé kəl ta je ki tae ti; ki k̃o mitə, indəi njé ndo ne je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra ne k̃oji je ki ət̃i bəl bəl, ki kadi-kare nga njé moy je, ki kadi-kare ra ki njé kaw-naa je, ki kadi-kare kər ño dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi. ²⁹ Pəti əi njé kaw kilə je al, pəti əi njé kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njé ndo ne je al, pəti əi njé ra ne k̃oji je ki ət̃i bəl bəl al. ³⁰ Pəti awi ki kadi-kare nga njé moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njé kər gin ta je ki dangi dangi al. ³¹ Indəi t̃ogi d̃o r̃osi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay it̃ə ndəge je, ningə m-a m-ɔji səsi r̃əbi ki maji ngay it̃ə ne je pəti.

13

NDigi-naa

¹ Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je m̃indi ka, re ndigi-naa goto r̃əm ti ə m-to t̃ə ningə-kasi ki bə k̃əy k̃əy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin ne je ki to lo b̃oỹo ti pəti tigə, ə se m-aw ki ne gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki t̃oge e ngay asi kadi m-ər-n mbal lo kae ti k̃əte ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi ne madi al. ³ Re m-adi ne kingə je ləm pəti njé ndoo je, re m-ilə r̃əm por mbata kingə-n t̃əba ka, re ndigi-naa goto r̃əm ti ə, ne kare ki m-a m-ingə me ti goto.

⁴ Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta ne al, e nje t̃oji r̃one al, e nje kində gunə al t̃o.

⁵ Nje ndigi-naa a ra ne ki to r̃əsəl al, a sa ne mbata maji lə r̃one par al, a ra wongi kalangi al, taa a uwə dəw mene ti al t̃o. ⁶ Nje ndigi-naa a ra r̃ənəl d̃o ne ki go r̃əbe ti al, al, nə a ra r̃ənəl d̃o ne ki

rōjeti yo. ⁷ Nje ndigi-naa e nje kiyə go majal kə, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me dō ti, e nje kore mene dō ne je ti pəti.

⁸ Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndō madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndō madi, gər gin ne je ki dangi dangi a goto ndō madi tō, nə ndigi-naa a to ratata. ⁹ Ningə, ne gər ləje asi-naa bərərə al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərərə al tō. ¹⁰ Loki nje kasi-naa pəti a tēe hōy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹ Loki mi ngon bəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kōji ta ləm e kōji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki tōgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kō. ¹² Ki bone kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongi ti be, adi j-oi piti piti ba bəy, nə ndō madi a re nōo kadi j-a j-oi-e ki kəmje ja ja. Dəkagilo ti ki bone m-gər ne je pəti al bəy, nə ndō madi a re nōo kadi m-a m-gər ay njay njay təki Luwə gər-m jeje kin be tō. ¹³ Ki bone kin ne je ki mitə kin toi lo tode ti, adi e: kadi-me nim, kində me dō ti nim, ndigi-naa nim tō, nə e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

14

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwə adi njé kadi-me je

¹ Kəte nō ne je ti pəti, isai rəbi ndigi-naa ki rō ki tji kati. Ningə, kadi isai rəbi kadi-kare je ki go NDil ti tō. Ki bo toi, e kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti. ² Dəw ki isi əl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gəri al, isi əl ta ki dije al, nə isi əl ta ki Luwə, tadō dəw ki gər dō ta lie ki isi əl goto. E ki takul NDil Luwə ə isi əl-n ta ki to lo bəyō ti kin. ³ Ningə, dəw ki isi əl ta ki ta Luwə ti, isi əl ta ki dije mba kadi awi ki kəte kəte me kadi-me ti ləde. Isi ilə dingəm mede ti taa isi səl mede tō. ⁴ Dəw ki nje kəl ta je ki dangi ki dəw gər dōe al, isi mbusi rōne e wa me kadi-me ti ləne, nə dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi mbusi nja kosi njé kaw-naa je dō kadi-me ti ləde.

⁵ M-ndigi kadi səi pəti əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dōe al, nə ndigi ləm ki ngay e ki mba kadi əli ta

ki ta Luwə ti. Tadō dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, e dō dəw ti ki nje kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər dōe al. A re dəw madi ər me ta lə nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi njé kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa. ⁶ NGakom je, kin ə bone m-re rōsi ti ə m-əl ta ki ndon ta je ki igəri al ningə, maje e ri mbata ti ləsi ə? Kin ə re ta ləm ki m-əl, tēe ki dō ne ki to lo bəyō ti adi səsi al nim, adi səsi ne gər al nim, oji səsi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi səsi ne ndo al nim tō ningə, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti ləsi goto.

⁷ E kae ti lə ne kosi pa je tə nal je ki kənde je ka kin be tō. Kin ə ndude ba dangi dangi maji al ə, ra ban ə dəw a gər-n ndu nal ki ndu kənde ə? ⁸ Kin ə nje kəl təbi kəl adi ay njay al ə, nə ə a ində dō rōne dana kadi a aw rō ə? ⁹ Be tō ə, səi njé kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dōe al ka itoi be tō. Kin ə ta ki əli, dəw gər dōe al ə, ra ban be ə a gər me ə? A gər me al tadō isi əli ta ləsi me nəl ti kō kare. ¹⁰ Kadi igəri təki ndon ta je əi ngay dōnangi ti ne. Ningə ta je ki dangi dangi kin pəti, kər mede to nōo. ¹¹ Kin ə re m-gər me ta ki dəw a əl-m al ningə, dəwe kin a oom tō mba rōne ti, ə mi ka m-a m-o-e ti mba rōm ti tō. ¹² Be tō ə, təki isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki rō ki tji kati, nə ke ə kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi njé kaw-naa je taa.

¹³ Ningə dəw ki nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dōe al kin, maji kadi dəji Luwə kəm-kədi kər gine kadi dije gəri. ¹⁴ MBata re m-əl ta ki Luwə ki ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər me al ba, me NDil ti mi ki Luwə, nə ne gər ləm ra kilə al. ¹⁵ Ningə ne ki kadi m-ra ə to kin: M-a m-əl ta ki Luwə me ndil ti, nə m-a m-əl ta ki ne gər tō. M-a m-osī pa me ndil ti, nə m-a m-osī pa ki ne gər tō. ¹⁶ Kin ə ira oyo Luwə me ndil ti par, ki kanji kadi dəw ki isi mbō njé kaw-naa je ti oo dō oyo ki isi ra Luwə kin ningə, ban be ə a ra «Amen» dō ti ə? ¹⁷ Re ira oyo Luwə ləi maji ngay ka, lo kadi ra maji ki dəw ki isi mbō njé kaw-naa je ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə yə m-gər-n kəl

ndon ta je ki dangi dangi ki dāw gār dāe al mitā sāsī pāti. ¹⁹ Nā nō njé kaw-naa je ti ā, m-ndigi kəl ku ta je mi ki dije gāri dāe kadi m-ndo-n ne njé kaw-naa je, maji tōy kadi m-əl ta ngay ki ndon ta je ki dāw gār dāe al.

²⁰ NGakom je, oti kadi ta kəlsi to tā ta kəl ngan je ki du be. Re oji dō majal ningā, itoi tā ngan je ki du, nā re oji dō ta ki kəl bā, maji kadi ta kəlsi e ta kəl dije ki tōgi gangi. ²¹ NDangi me makitibi ti lā Luwā ai nā: «M-a m-əl ta gin dije kin ki ndon ta ki mba, m-a m-ndumā ta mba je kadi m-əl-n-de ta. Be ka, a ooi dō ta ləm al*»

²² E be ā kadi-kare kəl ta ndon ta je ki dangi dangi ki dāw oo dāe al e ne kōji mbata dije ki gāri Luwā al, bi e mbata njé kadi-me je al. Ningā, kadi-kare kəl ta ki ta Luwā ti e ne kōji mbata njé kadi-me je bi e ki mbata dije ki gāri Luwā al, al. ²³ Kin ā tēki njé kaw-naa je pāti kawī-naa, ningā āli ndon ta je ki dangi dangi ki dāw gār dāe al, ā dije madi ki gāri ta lā Luwā maji al bāy, ā se njé ki adi mede Luwā al, rāi lo kaw-naa ti kin ā a bāri sāsī mbā je al ā? ²⁴ Kin ā re njé kadi-me je pāti āli ta ki ta Luwā ti, ā nje kadi-me al, ā se dāw ki gār ta lā Luwā maji al bāy ur kōy ka, ta je ki ta Luwā ti ki dije pāti āli kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gār tēki n-e nje ra majal tō. ²⁵ Gir ta je ki mee ti a kujai ki taga. Ningā a osi nangi nō Luwā ti ā nā: «Ki rōjeti, m-gār kadi Luwā e dansi ti ne.»

Maji kadi njé kadi-me je rai ne je ki rābe rābe lo kaw-naa je ti lāde

²⁶ NGakom je, ri je ri je ā sōbi ra lo kaw-naa je ti lāsī ā? Loki ikawī-naa, dāw madi osi pa, dāw madi ndo ne, dāw madi or gin ne ki to lo bōyō ti, dāw madi āl ndon ta je ki dāw gār dāe al, ningā dāw madi ki rangi isi nōō tā nje mbāl ta ka kin tō. Kadi ne je kin pāti mbisi nja njé kaw-naa je. ²⁷ Re dije madi gei kəl ndon ta je ki dāw gār dāe al ningā, sōbi kadi ai joo al ā mitā be par taa. Ningā kadi āli ta ki go naa go naa, ā kadi nje kōr gin ta ka kin to tō taa. ²⁸ Re dāw ki kadi or gin ta lāde kin

goto dan njé kaw-naa je ti ningā, maji kadi isi tade mbā. Āli ta ki darōde wa nim ki Luwā nim mede ti par. ²⁹ Ki oji dō nje kəl ta ki ta Luwā ti, sōbi kadi dije joo ā se mitā wa āli ta dande ti, ningā ndāge je indāi manji ta lāde ooi. ³⁰ Re Luwā āl ta ki dāw madi ki rangi dan njé kaw-naa je ti ningā, sōbi kadi nje kəl ta ki ta Luwā ti ki kōte taa kōō ta kəl ta ti. ³¹ MBata sāsī pāti, asi kadi āli ta ki ta Luwā ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, ilāi dingām me naa ti. ³² Njé kəl ta je ki ta Luwā ti awi ki tōgi dō kadi-kare ti ki Luwā adi-de. ³³ Tadō Luwā e Luwā ki nje ra ne ki tae ale mbā al, nā e Luwā ki nje kadi dije isi ki naa ki lapiya.

³⁴ Tēki njé kaw-naa je isi rai dande ti lo je ti ki dangi dangi, maji kadi dāne je isi ki tade ki mbā dan njé kaw-naa je ti. Dāw adi-de ta rābi kadi āli ta al. Ningā, kadi ilāi dāde gin tōgi ti tēki ndu-kun āl-n. ³⁵ Re ne madi ki gāri gīne ay njay al to ningā, kadi dāji ngawde je me kōy ti. Tadō e ne ki go rābe ti al kadi dāne āl ta dan njé kaw-naa je ti. ³⁶ E sāsī ā ta lā Luwā ilā ngirāne rōsi kōte ā? Ā se e sāsī par ā re tēē dansi ti ā? ³⁷ Re dāw madi gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwā ti, ā se n-e nje kaw ki kadi-kare lā NDil ningā, maji kadi dāwe gār tēki ne je ki m-ndangi m-adi sāsī kin i rō Bābe ti. ³⁸ Re dāw madi mbati kadi gār ne je kin ningā, to taga kadi Luwā gār dāwe kin al tō.

³⁹ Be ā, ngakom je, isangi rābi kadi āli ta ki ta Luwā ti, ningā oti kadi ogi dō kəl ndon ta je ki dāw gār dāe al. ⁴⁰ Nā ke ā kadi ne je pāti rai ne go rābi ki dana.

15

Ta ki Jaju Kirisi lo koy ti

¹ NGakom je, m-ole mesi dō Poy Ta ti ki Maji ki ndō ki m-ilā sāsī mbēe kōte ka kin. E ta ki itaai ā uwāi goe sām biti bōne. ² E Poy Ta ki Maji kin ā adi sāsī kaji, loki uwāi goe sām tēki ndō ki m-ilā-n sāsī mbēe. Re e be al ningā, kadi-me lāsī e ne ki ndangi kare.

* 14:21 Ejay 28.11-12

³ Tado ne ndo ki dɔsay ki madi sasi e ne ndo ki mi wa a m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je laje taki makitibi la Luwə əl-n*. ⁴ Dibi-e ra ndo mitə ningə tee lo koy ti taki ndangi me makitibi ti la Luwə*. ⁵ Tee hoy ki rɔ Piyər ti taa ki rɔ njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo tɔ*. ⁶ Go ti gogi ningə, tee hoy ki rɔ ngako je ti ki asi bu mi ki gide ki kawinaa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dɔde taa bəy. Ki madi je dande ti ə oyi. ⁷ Go ti bəy, tee hoy ki rɔ Jaki ti taa ki rɔ njé kaw kilə je ti pəti tɔ. ⁸ Gode ti pəti ningə, tee ki rɔm ti hoy, mi ki mi ngon ki kər*. ⁹ Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tado masi kadi dəw bar-m nje kaw kilə al. Masi al, tado mi nje kadi ko njé kawnaa je la Luwə*. ¹⁰ Nə e ki takul me-maji la Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin bone. Ningə me-maji lie ki mbata ləm e ki ndangi al tɔ. Tado m-ra kilə m-itə ndəgi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dɔm ə m-ra kilə kin al, nə e me-maji la Luwə ə e səm. ¹¹ E be ə, re e mi ə se ndəgi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Maji ki kare wa kin ə j-isi j-ilə sasi mbe.

Ta ki njé koy je lo koy ti

¹² Je j-isi j-ilə mbe ki Kirisi lo koy ti, ə dije madi dansi ti əi nə: «Njé koy je a ii lo koy ti al,» tɔ kin e ta ki ban dana? ¹³ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka j lo koy ti al tɔ. ¹⁴ Ə re Kirisi j lo koy ti al ningə, j-ilə mbe ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tɔ. ¹⁵ Re e ki rɔjeti, kadi njé koy je a ii lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tee ki Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, ji təl njé ma naji je ki ngom dɔ Luwə ti. Tado Luwə tee ki Kirisi lo koy ti al. ¹⁶ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka j lo koy ti al tɔ. ¹⁷ Ə re Kirisi j lo koy ti al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba bəy. ¹⁸ Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade ti tɔ. ¹⁹ Re ne kində me dɔ ti laje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata ne je ki bone par ningə, je njé kəm-to-ndoo ki itə ndəgi dije pəti.

²⁰ Nə ke ə, Kirisi j taa dan njé koy je ti taki rɔjeti. E kandi ki dɔsay la njé je ki oyi. ²¹ Ningə, taki e ki go rəbi la dəw ki kare ə yo re-n dɔ dije ti dɔnangi ti ka kin ə, ki go rəbi la dəw ki kare, njé koy je a j taa lo koy ti tɔ. ²² Taki koy ɔr-n go dije ti pəti ki go rəbi la Adam ka kin ə, dije pəti a təli kadi isi ki dɔde taa ki go rəbi la Kirisi tɔ*. ²³ Ke ə, ki lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a j kəte tə kandi ki dɔsay, ningə dɔkagilo təl-e ti, njé je ki adi-e mede a ii taai lo koy ti tɔ. ²⁴ Go ne je ti kin pəti ningə dɔbəy ne je a re. Kirisi a tuji kɔbe je, ki tɔgi kɔbe je, ki tɔgi ndil je ki majal, bəy taa a təl ki kɔbe adi Luwə ki Bawje. ²⁵ Tado, sɔbi kadi Kirisi a o be biti kadi Luwə ilə njé bəe je gin njae ti*. ²⁶ Ningə, nje bə ki dɔbəy ti ki a tuje e koy. ²⁷ Tado makitibi la Luwə ə nə: «Luwə ilə ne je pəti gin tɔge ti*.» Ningə kəl kə nə «ne je pəti əi gin tɔge ti» kin əji kadi Luwə e gin tɔgi ti la Kirisi tɔ al. E Luwə ə ilə ne je pəti gin tɔgi ti la Kirisi. ²⁸ Dɔkagilo ki ne je pəti əi gin tɔgi ti la Kirisi ningə, NGon wa ki dɔne a ilə dɔne gin tɔgi ti la Luwə ki nje kulə ne je pəti gin tɔge ti, mba kadi Luwə e ne je pəti me ne je ti pəti tɔ.

²⁹ Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de batəm to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A ingəi ri me ti loki njé koy je a ii taa lo koy ti al? ³⁰ Taa je wa ka, ki mba ri ə ki ndo je pəti j-ilə-n rɔje ji koy ti ə? ³¹ Ki rɔjeti, ngakom je, ki ndo je kare kare pəti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə rɔnəl ki takulsi ki mbata kində rɔ naa ti laje dɔ kilə ti ki Jəju Kirisi, ki e Babe laje. ³² Me be bo ti ki Epəji, m-rɔ ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi ne ra la darɔ par ə, e ri ə m-a m-ingə me ti ə? Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-ayinaa je nə lo ti ə j-a j-oyi*.» ³³ Ədi rəsi al, «ndole-naa ki nje ra majal ə a təl nje ra majal tɔ.» ³⁴ Maji kadi itəli iməri ta ki maji, ə itaai kəə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti gəri Luwə al.

* 15:3 Ejay 53.5-12 * 15:4 Pa je 16.10; Oje 6.2 * 15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Ja 20.19
 * 15:8 Knjk 9.3-6 * 15:9 Knjk 8.3 * 15:22 Kilə ngirə ne je 3.17-19; Rm 5.12-21 * 15:25 Pa je 110.1 * 15:27 Pa je 8.7 * 15:32 Ejay 22.13

M-əl ta kin be mba kadi adi səsi rəsəl.

Darə ki j lo koy ti

³⁵ Dije madi a dəji ta əi nə se ki go rəbi ki ban 6a dije a j lo koy ti wa? Ə se a j ki darə ki ban wa? ³⁶ I mbə dəw, kə ko ki idibi kin, re oy al ə, a ibə al tə. ³⁷ Ningə e darə ne wa ki idibi kin ə a bə al, nə e kande ki me ti. Dəmaj i ə e kandi təy, ə se kandi ne madi ki rangi. ³⁸ Luwə wa ade kadi rə ki go me ndigi ti ləne. Ningə kandi ne ki ra ra ka, Luwə ade kadi rə ki səbi dəe.

³⁹ Ne je ki njé kadi rəde pəti, darəde to dangi dangi 6i titi-naa al. Darə dije to ta dangi, darə da je to ta dangi, darə yəl je to ta dangi, taa darə kanji je to ta dangi tə. ⁴⁰ Ne kində je ki dərə ti, ndolede e dangi taa ne kində je ki dənangi ti ne ndolede e ta dangi tə. ⁴¹ Kadi əsi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je ndoyde to ta dangi tə. Ningə darə mee je wa kin ka ndoyde to dangi dangi 6əy tə.

⁴² Be ə, ki lo koy ti lə njé koy je ka to be tə. Darə dəw ki dibi e darə ki a ndum, nə darə ki a j lo koy ti e darə ki a ndum al. ⁴³ Dibi-e tə darə ki dangi ti, nə a tē lo koy ti ki darə ki kəsi-gon. Dibi-e tə darə ki təge goto, nə a tē ki darə ki təgi. ⁴⁴ Dibi-e tə darə dəw, nə a tē lo koy ti ki darə ki go NDil ti. Təki darə ki go lo dəw ti to ka kin ə, darə ki go ndil ti ka to noo tə. ⁴⁵ E be ə, makitibi lə Luwə ə nə: «Adam ki dəsəy e dəw ki nje kisi ki dəne taa», ningə Adam ki dəbəy ti e NDil ki nje kadi dije kaji. ⁴⁶ E Adam ki go NDil ti ə re kəte al, nə e e ki go darə ti ə re kəte, ningə e ki go NDil ti uti goe. ⁴⁷ Adam ki dəsəy, e dəw ki dənangi ti ne, tadə e bu dənangi ə Luwə ibə. Nə Adam ki kə joo j dərə ti taa ə re. ⁴⁸ Be ə, dəw ki Luwə ra-e ki bu dənangi titi-naa ki ne kində je ki dənangi ti ne, ə dəw ki j dərə ti taa, titi-naa ki ne kində je ki dərə ti taa tə. ⁴⁹ Ningə, təki ji titi-naa ki dəw ki rai-e ki bu dənangi ka kin ə, j-a titi-naa ki e ki j dərə ti taa tə.

⁵⁰ NGakom je, m-əl səsi madi oi təki darə ki məsi asi kadi a oo kəbe lə Luwə

al, taa darə ki ndum asi kadi tē lo ti ki dum ndum, al tə. ⁵¹ M-ge kadi igəri ne ki to lo 6əy tə kin: J-əi pəti j-a j-oyi al, nə j-əi pəti j-a mbəli rəje. ⁵² Təbi ki dəbəy ti a 6a ningə, tə bəl kəm ki kində sipi be par ə dije pəti a mbəli. Loki təbi a 6a ningə, njé koy je a j ki rə ki a dum ndum, ningə je, j-a mbəl rəje. ⁵³ Tadə səbi kadi rə ki ndum un rə ki dum ndum, taa rə ki koy kadi un rə ki dum koy nim tə. ⁵⁴ Loki rə ki ndum a un rə ki dum ndum, ə rə ki koy a un rə ki dum koy kin ningə, ta ki makitibi lə Luwə ə nə:

«Rə tətə yo ratata» kin a təl tane.

⁵⁵ «I yo, tətə rə ləi e ra?

I yo, kəngi e ra?»

⁵⁶ Kəngi yo e majal, ningə təgi majal e ndu-kun tə. ⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji tətə rə ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi.

⁵⁸ Lo kin ti, ngakom je ki njé ndigi ləm, uwəi təgisi ba, ai də njasi ti me kilə ti lə Bəbe ki kanji kə. Tadə kə ki isi ingəi me kilə ti lə Luwə kin e kare ki ndangi al.

16

Ne kaw mbata njé kaw-naa je ki Jorijaləm

¹ Ki oji də ne kaw ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, m-dəji səsi kadi irai təki m-əji-n njé kaw-naa je ki dənangi Galasi ti kin be tə. ² M-əl səsi kadi ndə ki də kəte lə ndə je ki siri pəti pəti, kadi dəw ki ra dansi ti, ər ne me ne ti ləne ndəy ngəm dangi mbata kilə kin. Kadi ər ki go təge ti ki Luwə aden. İrai be mba kadi m-re 6əy taa ikawi ne, al. ³ Ningə, dəkagilo ki m-a m-tē dansi ti 6a, m-a m-ilə ki dije ki səi je wa imbəti-de, Jorijaləm ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti kadi awi ki kadi-kare je ləsi. ⁴ A kin ə re to kadi mi wa m-aw ki rəm ningə, a awi səm naa ti tə.

Kəji kaw mba lə Pol

⁵ M-a m-tē rəsi ti noo ki ta rəbi ki Masəduwan ti. Tadə, m-a m-ində dənangi ki Masəduwan gangi.

⁶ Dəmaj i ə, m-a m-ra ndə je rəsi ti. Maji

☆ 15:45 Kilə ngirə ne je 2.7 ☆ 15:54 Ejay 25.8 ☆ 15:55 Oje 13.14 ☆ 16:1 Rm 15.25-26 ☆ 16:5 Knjk 19.21

ə 6a ka a gangi dɔm ti rɔsi ti, kadi tɔ indəi-mi ta rəbi ti adi m-aw lo ki sɔbi kadi m-aw ti. ⁷ Kawm kin, m-ge kadi re Luwə ndigi sɔm dɔ ti ningə, m-ra səsi ngan ndɔ je ki asi tati. Kadi m-o səsi ki njam taa par al. ⁸ Ningə, m-a m-isi me 6e bo ti ki Epəji ratata dəkagilo Pətəkoti ti. ⁹ Njé bə je ləm əi ngay Epəji ti, nə ta rəbi to tagira nɔm ti wətəngi kadi m-ra-n kilə ləm☆.

¹⁰ Re Timote re tɛɛ dansi ti ningə☆, irai-e adi e ki rɔnəl dansi ti, tadɔ e ka isi ra kilə lə Bəbe tɔ mi be tɔ. ¹¹ Kadi dɔw madi kare dansi ti kide al. Ningə kadi indəi-e ta rəbi ti kadi re tɛɛ rɔm ti ki maje. Tadɔ m-isi m-ngəm-e ki ndəgi ngako je ki a əi sie. ¹² Ki əji dɔ ngokoje Apolosi, m-ilə dingəm me ti ngay kadi aw rɔsi ti, ində rɔne naa ti ki ngakoje je ki isi awi ki rɔsi ti, nə mee ndigi kaw ki basine ti kin al 6əy☆. NDɔ ki ingə rəbi ə a aw 6əy.

Ta ki kəji ki dɔbəy ti ki kuwə ji-naa

¹³ Isi dɔgi ti, ai dɔ njasi ti me kadi-me ti ləsi, ai dingəm ə uwəi tɔgisi ba. ¹⁴ Maji kadi irai kilə je pəti me ndigi-naa ti.

¹⁵ NGakom je, m-gər kadi igəri Isitəpanasi ki dije ki me kəy ti lie maji☆. Əi dije ki dɔsəy ki adi mede dɔnangi ti ki Akay. Ningə, ki go me ndigi ti ləde, uni rɔde kadi rai ki dije lə Luwə. Be ə, m-dəji səsi nɛ kare 6əy. ¹⁶ Maji kadi, itəli rɔsi go ta ti lə dije ki be kin, ə itəli rɔsi go ta ti lə dije ki indəi rɔde ta kilə ti isi rai səde tɔ.

¹⁷ Rɔm nəl-m ngay dɔ re ti lə Isitəpanasi, ki Pɔrtunatusi, ki Akaykusi. Tadɔ, rai nɛ je ngay adimi tosi ti. ¹⁸ Uwəi angalm indəi nangi təkɪ rai səsi ka kin be tɔ.

¹⁹ *Njé kaw-naa je ki dɔnangi Aji ti uwəi jisi. Akila əi ki Pirisil☆, naa ti ki njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde uwəi jisi ngay tɔ. ²⁰ NGakoje je pəti uwəi jisi. Maji kadi uwəi ji-naa mbɔsi ti ki rɔnəl.

²¹ Ningə, e mi Pol ə wa ə m-dangi ta kuwə ji kin ki jim. ²² Re dɔw madi dansi ti ndigi Luwə al ningə, kadi Luwə man-e. «Marana ta», Bəbe re.

²³ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju e naa ti səsi. ²⁴ M-ndigi səsi kare kare pəti me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je

*Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Pol
ndangi adi Koreṭi je*

Makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je kin, ta ki me ti toji kadi dan Pol ai ki njé kaw-naa je ki Koreṭi ti maji boy al. Dije madi tuji me Pol ngay ki ta kalde je ki kilá rade je. Awi biti ali taki Pol aw ki togi ki kadi e-n nje kaw kilá la Jaju Kirisi al. Lo kin ti, Pol al ta ngay. Na re Pol al ta ngay mindi ka, toji njé kadi-me je ki Koreṭi ti taki n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi rabi kulá noji naa ti sáde nim. E be ə, əl-n ta la rone ki nal-ne ngay loki poyde ki maji re tee rone ti (7.5-15).

Go ta je ti ki oji do ne je ki nga nga ki tee doe ti donangi Epaji ti (1.1-11), Pol ole me njé kadi-me je ki Koreṭi ti do ne je ti ki to ki n-ingə rade ti me kulá noji ti ki to dande ti n-ai sáde je, ningə toji nda kilá la nje kaw kilá la Jaju Kirisi adi-de gari to. Pol or-de gin ne ki n-al-n-de ta je ki nga nga me makitibi ti lane ki dasay ki n-adi-de, ningə əl-de taki n-ingə ronal go ti, mbata ta ki nga ki n-al-de, kandidate ki maji tee go ti (1.12-7.16).

NGa ningə, ki oji do ne kaw ki mba ra-n ki njé kadi-me je ki donangi Jude ti (8-9), Pol daji Koreṭi je kadi ai njé ra maji, ningə əl-de ə na: «Igarí ra maji la Babe laje Jaju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, na ra rone nje ndoo ti mbata lasi, kadi me ndoo ti lie, sai, itali njé ne kingə je» (8.9).

Me ndagi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol tal ila jine kam dije ti ki njé kal ka na e asi kadi e nje kaw kilá al kin. Ba tal ta makitibi lane ki ngon ta ki nday be ki al ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingə me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji la darone wa al, na isi sangi kadi gari taki e togi ki Luwə wa ə ade ə isi ra-n kilá lie, ningə kadi taai Poy Ta ki Maji kin ta ta ki rojeti

nim, kadi gari Kirisi ta Babe lađe nim to.

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilá la Jaju Kirisi ki go ndigi ti la Luwə, naa ti ki ngoko je Timote, j-uwə jisi sai njé kaw-naa je la Luwə ki isi Koreṭi ti, taa j-uwə ji dije la Luwə ki isi donangi ti ki Akay ti tae ba pəti to[☆]. ² Kadi me-maji ki kisi-maje la Bawje Luwə ai ki Babe Jaju Kirisi e naa ti sasi.

Pol ra oyo Luwə

³ J-ilə toji do Luwə ti ki Baw Babe laje Jaju Kirisi. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwə ki nje sol me me ne je ti pəti. ⁴ E ə e nje sol me je do ko je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka ji sol me dije ki ko je ki dangi dangi tee dođe ti to. Kadi ji sol mede ki me-sol ki j-ingə rəe ti. ⁵ Be to ə, taki j-ingə-n ko la Kirisi ngay, Kirisi sol meje ngay to. ⁶ Re j-isi j-ingə ko ba, e ki mba kadi mesi sol-n, taa e mbata kaji lasi to. Re me je sol ba, e ki mba kadi adi sasi me-sol to. NGA ningə, me-sol kin a ra kadi ta uwəi togisi ba me ko ti taki j-isi j-ingə ko kin be to. ⁷ Lo kin ti, j-ində meje do si ti njiriri, tado ji gar kadi loki isi indai rasi naa ti saje do ko ti, isi indai rasi naa ti saje do me-sol ti ki j-isi j-ingə to.

⁸ NGakom je, ji ndigi kadi igari go ko ki tee doje ti donangi Aji ti kin. Dije adi-je ko kadi ki dum kal tae, e ko ki al do singəje. Daw ki ində mene do ti kadi n-a n-isi ki done taa goto. ⁹ Je j-ində meje ti kadi je dije ki gangi ta koy doje ti ngata. Ningə e be mba kadi j-uwə-n kul roje je wa al, na kadi j-uwə kul Luwə ki nje kadi njé koy je ii lo koy ti. ¹⁰ E e ə taa-je ta ko koy ti kin, ningə a nay ki lo taa-je tae ti. E ə j-ində meje doe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin bay. ¹¹ Ningə, sai wa ka isi indai rasi ta ti to, me kal ta ti ki Luwə mbata ti laje. Luwə a ra saje maji ki rabi ne ki dije ngay daji mbata ti laje. Lo kin ti, maji kin a tal ne ra oyo la dije ngay mbata ti laje to.

Pol yati ndune oji do kaw mba lane

☆ 1:1 Knjk 18.1

12 Ne ki adi-je rōnāl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki səl ləm ləm, ki ne ra ki rōjeti ki j rō Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ə ji njiyə-n ki rōsi ti. 13 Ta ki ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e ne ki itidai ə igəri me wa kin par. NGa ningə, m-gər kadi a gəri me ay njay bəy. 14 Təki igəri ndəy ngata kin, a igəri ay njay, ndo təl Babe Jəju ti ki j-a je ne rōnāl ləsi təki a səi ne rōnāl ləje kin be tō. 15 Ki me ki tji kati kin ə, m-ndigi kadi səi ə m-tee dōsi ti kəte, kadi m-adi səsi ingəi ra maji ki kō joo. 16 NGa ningə kadi m-j dōsi ti taa m-aw dōnangi Masəduwan ti, ə m-j Masəduwan ti bəa*, m-təl m-re dōsi ti gogi bəy kadi tə irai səm me ne ge je ti ləm kadi m-aw Jude ti. 17 NDum ki m-un kin, m-un ki nōo be par al, taa ndigi ra je ləm e ki go mər ta ti lə dəw kadi tə m-əl m-ə nə «oyo» ə m-təl m-ə nə «jagi» al. 18 Luwə asi kadi ma naji ləm: ta je ki j-əl səsi e «oyo» nim «jagi» nim al. 19 Tadō Jəju Kiriisi, NGon lə Luwə ki je ki Silasi je ki Timote je* j-ilə səsi mbə ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E dəw ki ta ki a ingə rōe ti e «oyo» par. 20 Ningə kun mīndi je lə Luwə pəti, Kiriisi ə e nje tōji-de kə nə «oyo» e ki rōjeti, taa e ki go rəbi lie tō ə j-isi j-əl-n j-ə nə «Amen», mba kulə-n tōji dō Luwə ti tō. 21 Ningə e Luwə ə e nje kadi-je nim, səi je nim, tōgi me kində rō naa ti ki Kiriisi. E ə mbəti-je ində-je ta dangi mbata ləne. 22 E e tō ə ində ndaji ləne rōje ti tə ne ləne, taa ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je dō kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

23 Mi m-dəji Luwə kadi gangi ta ndəm, re m-ngom: ningə e mba kadi m-tuji mesi al, ə m-təl m-re-n Korēti ti gogi al. 24 Ningə ji sangi rəbi kadi j-ində tōgi dōsi ti kadi adi mesi al jagi, tadō isi uwəi tōgisi ba me kadi-me ti ne ngata. Ne ki j-isi ji sangi, e kində rō naa ti səsi dō kilə ti mba kadi ingəi rōnāl.

2

1 Ki oji dəm, m-o maji ngay kadi m-təl m-aw rōsi ti gogi al, nə tə m-tuji mesi. 2 Tadō re m-tuji mesi ə, dəw ki a adi-m rōnāl goto. Dəw ki a adi-m rōnāl bəa, e səi ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par. 3 Ningə, e gine kin ə, m-ndangi-n makitibi tə ndangi m-adi* səsi kadi tə m-aw ki rōm al. M-aw ki rōm al nə tə dije ki kadi adi-mi rōnāl, tali tuji mem tə tuji yo. M-gər maji ngay, ki oji dəsi, kadi rōnāl ləm e rōnāl ləsi pəti. 4 E ki me-kō ki ngay, ki me ki ur made, ki man nō ki tō kəm ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə e ki mba kadi m-tuji-n mesi al, nə kadi igəri ndigi ki m-ndigi səsi.

Me Pol səl dō dəw ti ki nje tuji mee

5 Re dəw madi e nje gin me ki tuji bəa, e mi ə tuji mem al, nə e səi pəti ə tuji mesi. Ki kadi j-əl j-adi al dō maji al bəa, tuji me dije madi dansi ti. 6 Ningə ko dəw ki be kin, ta kosi je ki kaw-naa ki dōe ti wa kin ase naki. 7 E be ə, ki basine kin, kadi adi mesi səl dōe ti, ə iləi dīgəm me ti, nə tə me tuji ki al dō maji j tōy dōe. 8 Lo kin ti, m-dəji səsi kadi oji-e ndigi ki indigi-e adi gər. 9 NGa ningə, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi səsi e kadi m-na mesi m-o se itəli rōsi go ta ti me ne je ti pəti wa. 10 Lok i mesi səl dō dəw ti ki ra ne ki majal, mi ka mem a səl dōe ti tō. NGa ningə, re mem səl, lok i ne madi to kadi mem səl dō ti bəa, e mbata ti ləsi ə mem səl-n ta kəm Kiriisi ti. 11 MBa kadi *Satə ingə ta rəbi dōje ti al, tadō ji gəri ndigi ra je lie bəti.

Me Pol a sururu

12 Lok i m-aw m-tee Tirowasi ti kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kiriisi, m-o kadi Babe tee ta rəbi pay adi-m, 13 nə mem a sururu, tadō m-ingə ngokom Titi al. E be ə, m-iyə njé kadi-me je, ə m-un ta rəbi kaw Masəduwan ti*.

Təti rō me kində rō naa ti ki Kiriisi

14 J-ilə tōji dō Luwə ki oy-je ki dōkagilo je pəti adi-je me rō ti ki Kiriisi təti kin. Luwə un-je ilə-n mbə lə Kiriisi ki lo je pəti adi dije gəri-e tə nom kagi

ki baye ɔti maji ki sane ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin ti, ji to tɔ nom kagi ki baye ɔti maji, ki Kirisi un adi Luwə be. J-ɔti maji, mbata ti lə dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti lə dije ki isi awi tuji ti nim tɔ. ¹⁶ Ki rɔ dije madi ti, e bay yo ki isi aw sɔde koy ti, nɔ ki rɔ njɛ ki nungi ti, e bay kaji ki isi aw sɔde kaji ti tɔ. Ɖ se nɔ ɔ asi kadi ra kilɔ kin wa? ¹⁷ Je ji to tɔ ndɔgi dije ngay ki isi uni ta lə Luwə tɔ nɛ ra gati kin al. J-ɔl ta ki rɔjeti, ki j rɔ Luwə ti, ta kɔm Luwə ti me kindɔ rɔ naa ti ki Kirisi.

3

Bə kilɔ je ki me kilɔ mindi ti ki sigi

¹ Kadi m-dɔji m-o se j-isi ji sangi kadi ji tɔji rɔje je wa ka bɔy wa? Se kadi ji ra tɔki dije madi isi rai, ɔ isi taai makitibi lo ki rangi ti kadi ma naji dɔde ti ki rɔsi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa? ² Makitibi ki kadi ma naji dɔje ti ba, e darɔsi sɔi je wa. Sɔi makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pɔti gari nim isi tidai nim. ³ To ki taga kadi sɔi makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ilɔ-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi nɛ makitibi ti al, nɔ ndangi ki NDil Luwə ki nje kisi kɔm ba; e makitibi ki ndangi dɔ mbal ti al, nɔ ndangi ngame dɔw ti.

⁴ E kin ɔ e me je ki j-adi ta kɔm Luwə ki takul Kirisi. ⁵ Ningə j-a j-ɔl j-ɔ nɔ e ki tɔgije je wa ɔ ji ra-n nɛ madi al, nɔ e ki tɔgi ki j rɔ Luwə ti. ⁶ E Luwə wa tɔ ɔ adi-je tɔgi, adi ji tɔl-n njɛ ra kilɔ bəɔ je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, nɔ e gin NDil Luwə ti. Tado NDU-kun ki ndangi e nje re ki koy, nɔ NDil Luwə e nje re ki kaji.

⁷ Kɔte ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti dɔ ba mbal ti, ba kunji Luwə unji dɔ ti. *Mojɔ ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kɔme ɔ por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayɔl je goi ta kɔme goto. Ningə ta kɔme ki ɔ por kin, unji dɔkagilo ndɔy be par ɔ gine a gangi. Ɖ re ra kilɔ ki NDU-kun ki nje re ki koy adi tɔba be ningə, ⁸ ra kilɔ ki NDil Luwə a ɔti bɔl ki dum bɔy.

⁹ Re kilɔ lə NDU-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi tɔba ningə, kilɔ ki kadi Luwə tidɔ-n dije dije ti lɔne a adi tɔba ki ɔti bɔl ngay bɔy. ¹⁰ J-asi kadi j-ɔl j-ɔ nɔ, tɔba ki dɔ kɔte, tɔge goto nɔ tɔba ti ki bɔne kin, ki e tɔba ki itɔ e ki kɔte say. ¹¹ Kin ɔ nɛ ki lo ti ɔ a indɔ dɔ ɔ ingə tɔba ningə, nɛ ki a to biti ki nɔ ti tɔba lie a ɔti bɔl ki dum. ¹² Nɛ ki j-isi ngam tae kin ɔ ra adi j-aw ki me ki ti kati. ¹³ Je ji ra tɔki Mojɔ ra-n kin al. Mojɔ ki ilɔ kibi ta kɔmne ti kadi ngan Isirayɔl je ooi ta tɔl ta kunji ki lo ti ɔ a goto kin al. ¹⁴ Nɛ gɔr lə ngan Isirayɔl je goto, dɔde bɔy bɔy. Ningə biti bɔne kin ka, loki isi tidai Kun mindi ki kɔke ba, kibi kin to ba wa bɔy. To ba, dɔw un kɔmde ti al, tado e ki kindɔ rɔ naa ti ki Kirisi ɔ kibi kin a goto-n kɔ ta kɔmde ti. ¹⁵ Biti bɔne kin ka, loki isi tidai makitibi je ki Mojɔ ndangi kin ɔ, kibi madi uti kɔmde dɔ nɛ gɔr ti wa bɔy. ¹⁶ E ki go rabi kadi-me Kirisi par ɔ kibi kin a goto-n ta kɔm dɔw ti. ¹⁷ Tado Babe e NDil, ningə loki NDil Babe e titi, loe ti kin ɔ taa kiyɔ taa e titi tɔ. ¹⁸ Ningə j-ɔi pɔti, kibi e ki goto kɔmje ti kɔ, adi ji tɔji tɔba lə Babe rɔje ti tɔki kɔtirongi a tɔji-n ndil dɔw be. Lo kin ti, ji mbɔl ji to tɔ Babe wa be. Babe ki e NDil adi tɔba lie unji dɔje ti unji kunji ki ɔti bɔl ki dɔ made ti, dɔ made ti.

4

Kirisi e naa ti ki njɛ kaw kilɔ je

¹ Tɔki e kilɔ ki Luwə ɔ adi-je ki go me-maji ti lie, tɔgije goto ta ti al. ² Je ji mbati nɛ ra ki lo bɔyɔ ti, ki nɛ ki to rɔsɔl ki dije isi rai. Pa njiyɔje e ki lo kadi kɔm-naa ti al, taa ji mbir ta lə Luwə dam kare al tɔ. Loki ji tɔji nɛ ki rɔjeti ki taga ba, ji sangi kadi ji taa me dije ta kɔm Luwə ti tɔ taa yo. ³ NGa ningə, re Poy Ta ki Maji ki j-isi j-ilɔ mbɛe kin, to lo bɔyɔ ti ba, to lo bɔyɔ ti mbata lə dije ki isi awi tuji ti, ⁴ mbata lə njɛ me ngə je. Su ki nje kɔbe dɔ dɔnangi ti ne, bɔy angalde bɔy, nɛ gɔr lɔde goto, adi lo kadi ooi kunji Poy Ta ki Maji ki nje tɔji tɔba lə Kirisi kin goto. Kirisi ki e

✧ 3:3 Tɛɛ ki taga 24.12; Jɔrɔmi 31.33; Ejɔkɔl 11.19; 36.26 ✧ 3:7 Tɛɛ ki taga 34.29 ✧ 3:13 Tɛɛ ki taga 34.33 ✧ 3:16 Tɛɛ ki taga 34.34

bana kām Luwə wa. ⁵ Təki rōjeti, j-isi j-ilə mbə rōje je wa al, nə e Jəju Kirisi ki Babe ə j-isi j-ilə mbəe. NGa ningə je wa je bəə ləsi mbata ti lə Jəju. ⁶ Tado Luwə ki nje kəl ə nə: «Kadi kunji unji dan til ti»[☆] kin ə adi kunje unji ngameje ti, mba kadi ji gər-n kəti bəl lie ki unji pal kām Kirisi ti kin.

⁷ Ningə ne maji lə NDil kin, j-oti daroje ti ki tō ki to tə ngoo ki kibə ki nangi be kin. E be kadi to ay njay təki tōgi ki əti bəl kin j rō Luwə ti bi j rōje ti je al. ⁸ Kō je ki dangi dangi kawinaa ki dōje ti, nə budi singə je al; meje gangi man, nə j-ore meje ngə wa kin. ⁹ Dije indəi kəmje ndoo, nə Luwə iyə-je kə al; tōti-je nangi, nə tōli-je al. ¹⁰ Daroje isi oy ko koy lə Kirisi ki dəkagilo je pəti, mba kadi dije ooi təki Kirisi isi kām ba daroje ti. ¹¹ Tado je ki j-isi ki dōje taa, j-isi ta koy ti ki dəkagilo je pəti mbata ti lə Kirisi. E be kadi dije ooi təki Kirisi isi kām ba daroje ti ki ndo madi ə a oy kin. ¹² Lo kin ti, je j-a je ta koy ti kadi tə səi isi kām ba tō.

¹³ Təki e ndil kadi-me ki kare ba ə isi ra kilə meje ti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «E mbata kadi ki m-adi mem Luwə ə m-əl ta lie»[☆]. Ningə je ka e mbata kadi ki j-adi meje Luwə ə j-əl ta lie tō. ¹⁴ Tado ji gər kadi, Luwə ki tēē ki Babe Jəju lo koy ti kin, a tēē səje lo koy ti ki Kirisi tō. A tēē səje kadi ində je nim, səi je nim kadine ti. ¹⁵ Ne je pəti ki tēē dōje ti e mbata maji ləsi. Ningə, lo kin ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki dō dije ti ki kəte kəte. Aw ki kəte kəte kadi tə dije ki njé kəl ta ki Luwə, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, toi mbar mbar ki dō ti.

¹⁶ E mbata kin ə, j-ingə-n tōgi par par. Re daroje ki koo ki kām ne kin ə tōge isi təl ki gogi ka, ndilje isi ingə tōgi ki rangi ki ndo je ndo je. ¹⁷ Tado kō je ki j-isi j-ingə-de bōne kin, e kō ki dəkagilo lie e ndəy be par, taa əle kəl kare tō, loki j-un j-ində kadi tōba ti ki əti bəl, ki dōbəye goto ki a re go kō je ti kin. ¹⁸ Ne ki j-isi j-ay ngəde, e ne ki dəw oo ki kāmne kin al, nə e ne ki dəw oo ki kāmne al yo. Ne ki dəw oo ki

kāmne, ndəe e ngay al, nə ne ki dəw oo ki kāmne al, a to biti ki nō ti.

5

Darə ki sigi

¹ Ji gər maji kadi re daroje ki je me ti dōnangi ti ne, ə ra rōne tə kəy-lo be kin tuji ə, j-aw ki darə ki sigi ki e kəy ki Luwə ra adi-je me dōrə ti nōo, ki e kəy ki dəw ra ki jine al. E Kəy ki a to biti ki nō ti. ² Ningə ki basine kin, j-isi ji timə rusi rusi, ji ndigi ngay kadi j-aw j-ur me kəy ti ləje ki dōrə ti kin. ³ NGa ningə, re j-ur me kəy ti ki dōrə ti ki sigi kin ə, dəw a oo-je ki rōje kare al. ⁴ Tado kisije me darə ti, ki e kəy-lo kin, ji timə rusi rusi, ne al dō singəje. Ningə ji ndigi kadi j-ər rōje kə me darə ti kin al, nə ji ndigi kadi j-ilə darə ki dōrə ti dō ti, kadi darə ki kām dəbi jine dō darə ti ki koy. ⁵ Ningə e Luwə wa ə ində kadi ne je kin a rai ne be dōje ti. E e ə ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je dō kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

⁶ Lo kin ti, j-uwə tōgije ba ki dəkagilo je pəti. Ningə ji gər kadi loki je me darə ti ki dōnangi ti ne kin bəy ba, je gidi kəy ti ləje, say ki Babe. ⁷ Təki rōjeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje ba oo lo ə j-isi j-aw-n al. ⁸ J-uwə tōgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə darə kin, ə j-aw j-ində be kadi Babe ti. ⁹ NGa ningə, re j-isi-n me darə ti kin, ə se ji tuse j-iyə, ne ki uwə meje, e ta kadi ji nəl Babe. ¹⁰ Tado sōbi kadi j-a ji tēē kare kare kadi j-a nō Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dəw ki ra ka a ingə ne ki sōbi dōne, ki go kilə rae ti ki un darone ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

¹¹ Gin ne ki kadi ji bəl-n Babe, ji gər maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gər-je ay njay, ningə m-gər kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al ba, igəri-mi ay njay tō. ¹² Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta dō rōje ti rangi bəy taa kadi igəri-je, al, nə j-adi səsi ta rəbi kadi rōsi nəl səsi dōje ti. Lo kin ti, a ingəi ta ki kadi a turi dije ti ki isi indəi

gude ki ne ra ki gidide ti ne kare, bi ne ra ki ngamede ti al kam. ¹³ Re e rōjeti kadi je dije ki dōje goto ba, e mbata ti lə Luwə ə dōje goto-n, a re je njé kəm-kaa je tō ba, e mbata ti ləsi ə je-n njé kəm-kaa je tō. ¹⁴ Təki rōjeti, ndigi-naa lə Kirisi o be dōje ti, je ki ji gər təki dəw kare ba oy mbata ti lə dije pəti, adi dije pəti oyi kin. ¹⁵ Oy mbata ti lə dije pəti, mba kadi dije ki isi ki dōde taa, isi ki mbata ləde əi je wa al ngata, nə mbata ti lə dəw ki oy ə i lo koy ti mbata ləde kin.

¹⁶ NGa ningə, j-a j-o dəw ki go koo-e ti lə dəw al biti ngata. Re kəte je, j-o Kirisi ki go koe ti lə dəw ka, ki basine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata. ¹⁷ Re dəw ində rone naa ti ki Kirisi ba, e ne kində ki sigi. Ne je ki kəke dāi kō, ne je ki rəe ti pəti, təli ne ki sigi. ¹⁸ Ningə ne je kin pəti j rō Luwə ti, ki nje təl kulə-je noji naa ti səne, ki rəbi lə Kirisi. Luwə ki adi-je kilə kulə dije noji naa ti sie e wa. ¹⁹ Tado e Luwə ə, ki rəbi lə Kirisi, ilə-n dije ki duniya ti, noji naa ti səne, ki kanji tidə majal je ləde ki rai. NGa ningə, ində ta kulə noji naa ti taje ti kadi j-ilə mbeə.

²⁰ Je dije ki Luwə ilə-je tə nje ra kilə to Kirisi ti. NGa ningə, Luwə un-je bar-n səsi ki rone ti. Me tō Kirisi ti, j-uwə njasi ba, iləi noji naa ti ki Luwə. ²¹ Kirisi ki ra majal al, nə Luwə oy majal je ləje ki dəe ti. Oy ki dəe ti, mba kadi ki rəbi lie, Luwə tidə-n-je dije ti ləne.

6

¹ Təki je j-ində rōje naa ti ki Luwə dō kilə ti, ji dəji səsi kadi ikidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin al. ² Tado Luwə wa əl ə nə:
«Dəkagilo ti ki maji, m-o dō ndui, NDō ki e ndō kaji dije, m-re m-osi sili.»
NGa ningə, dəkagilo ki maji nga ə to kin, ndō kaji dije nga ə re kin*.

³ Kadi tə kilə ki j-isi ra kin ta goto dō ti, ji sangi rəbi kadi ji tigə dəw madi jigə ti al. ⁴ Ne ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji tōji me ne je ti pəti, təki rōjeti, je bəə kilə

* 6:2 Ejay 49.8 * 6:5 Knjk 16.23; 19.29; 21.30 52.11; Ejəkəl 20.34

je lə Luwə. J-uwə tōgije ba ə ji təl j-uwə bəy, me kō je ti, me kəm-to-ndoo ti, me bəl ti, ⁵ gin kində ti lə dije, me dangay ti, ki me sulə ti ki dije suləi kosi je dōje ti. Me kilə ti ki al dō singəje, lo to bi goto, lo kuso ne goto, ka j-uwə tōgije ba*. ⁶ Ji tōji kadi je bəə kilə lə Luwə me kay njay ti, me gər Luwə ti, me kore me ti, me ra maji ti. NDil Luwə e səje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki rōjeti. ⁷ Ji tōji kadi je bəə kilə lə Luwə me kilə mbe ta ti ki rōjeti, ki j-ilə ki tōgi lə Luwə. Ne kati ləje, ki də rō ləje, e ne ra ki dana ta kəm Luwə ti. ⁸ Dije əsi gonje je, iləi rōsol dōje ti je, əli ta ki majal dōje ti je, əli ta ki maji je. J-isi j-əl ta ki rōjeti kin ka ooi-je tə njé ngom je, ⁹ gəri-je bəti, nə ooi-je tə dije ki gəri-de al be, j-a ji njiyə ki dōje taa, nə ooi-je tə njé koy je. Uwəi-je dangay ti ki kanji təl-je, ¹⁰ tuji meje ka rōje nəl-je par par. Je njé ndoo je, nə ji təl dije ngay njé ne kingə ti, to tə ne ki ne ləje goto be, nə ki rōjeti ba, ne kingə je pəti e yaje.

¹¹ Səi dije ki Korēti ti, j-əl səsi ka kəm ta, ji tēe meje ki rōsi ti. ¹² Ji tōji səsi ndigi ki ji ndigi səsi ki taga, nə e səi je ə itēe mesi adi-je al. ¹³ Lo kin ti, m-əl səsi ta təki baw ngan je a əl-n ngane je ta kin be. Ningə ji dəji səsi kadi səi ka, itēe mesi adi-je təki je ji tēe-n meje j-adi səsi ka kin be tō.

Gangi naa ki majal

¹⁴ Maji kadi iləi dəsi ki noo be par gin jugi ti ki kare ba ki njé ki gəri Luwə al kam al. Ne ki rōjeti ki ne ki majal a indəi rəde naa ti al; kunji əi ki təl asi kadi a indəi rəde naa ti al. ¹⁵ Lo kadi Kirisi əi ki Su tade asi naa goto; dəw ki gər Luwə əi ki dəw ki gər Luwə al, ne ki a uwəi-naa dō ti goto. ¹⁶ Ne ki a ore kəy lə Luwə ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-əi ba, j-əi kəy lə Luwə ki nje kisi kəm ba təki Luwə wa əl-n ə nə:
«M-a m-ra be dande ti, ə m-a m-njiyə səde naa ti,
M-a mi Luwə ləde, ə əi a əi dije ləm tō*.»

¹⁷ E mbata kin ə, Bəbe əl-n ə nə:
«tangi-naa ki dije ki gəri-mi al,

* 6:16 Ləbətiki 26.12; Ejəkəl 37.27 * 6:17 Ejay

Ɔdi ne ki to nje al,
Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti*»
18 Babe ki nje tōgi pəti əl bəy ə nə:
«M-a mi Bawsi, ə səi, a səi ngan ləm ki
dingəm ki ki dāne*»

7

1 Njé ndigi je ləm, təki j-ingəi ndu-
kun je ki Luwə un adi-je be kin, maji
kadi j-əi je wa, j-ayi rəje njay dō ne ti ki
a tuji darəje ki ndilje. Ningə adi j-indəi
rəje ta dangi me bəl Luwə ti.

Rənəl lə Pol

2 Indəi-je dan ursi ti! Dəw madi ki
ji ra sie majal goto, dəw ki ji tō ko ne
lie goto, taa dəw ki j-ədə ji taa ne lie
ka goto tō. 3 Ningə m-əl ta kin be kadi
m-gangi-n ta dōsi ti al, tadō m-əl kəte
ngata təki j-ində səsi dan urje ti kadi
re e koy ə koy, kaji ə kaji. 4 M-ti mem
kati ki rōsi ti, rəm nəl-m ngay dōsi ti.
M-ingə tōgi ngay, rənəl tōi dām, me-ko
je ti ki j-ingə-de.

5 Loki ji re ji tēē dənangi
Masəduwan ti nu kin, lo kər kəə goto,
j-ingə ko je ki dangi dangi, rō gə gidije,
bəl rosi meje. 6 Nə Luwə ki nje kilə
dingəm me dije ti ki njé səl dōde, adi-
je tōgi ki rəbi re lə Titi. 7 NGa ningə, e
re lə Titi par ə adi-je tōgi al, nə e tōgi ki
adi-e kin tō ə adi-je tōgi. Titi əl-je təki
indigi ngay kadi oi-mi, taa man nō re
kəmsi ti nim, ta o mesi nim mbata ti
ləm. Lo kin ti, m-ingə rənəl ngay dō
made ti bəy.

8 Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi
kəte kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm
dō ti al. Re m-ndingə rəm dō ti ba, e
mba koo ki m-o kadi tuji mesi dəkagilo
madi ti*. 9 Ningə ki basine kin, rəm nəl-
m mbata mesi ki tuji kin al, nə mba ke
ki me tuji ləsi aw səsi adi iyəi rəbi ne
ra ki majal kō. Mesi ki tuji kin ə e ne ki
Luwə ndigi, adi-je j-əl təki ne madi ki
majal kare ki ji ra səsi goto. 10 Tadō me
tuji ki nəl Luwə, re ki kiyə rəbi ne ra ki
majal kō, mba kadi tēē ki dəw kaji ti, ki
kanji kadi dəw ndingə rone dō mee ti
ki tuji kin. Nə me tuji ki dəw iyə-n rəbi
ne rane ki majal kō al, a re ki koy. 11 Ki

basine kin, səi je wa oi kadi me tuji
ki nəl Luwə kin ki kəmsi. Ra adi itoi bi
dō rōsi ti al! Idəji me-səl ki rō tisi nim,
indingəi rōsi ngay nim, bəl təl səsi nim,
indigi ngay kadi oi-mi nim, ta o mesi
mbata ləm nim, taa tasi e dō dəw ti ki
ra ne ki go rəbe ti al ka kin nim tō. Itōji
me ne je ti pəti təki ta kin səi, igotoi me
ti. 12 NGa ningə, m-ndangi makitibi
kin m-adi səsi mbata lə dəw ki ra ne
ki go rəbe ti al kin al nim, taa mbata
lə dəw ki ne ki go rəbe ti al kin tuji me
al nim tō. Nə e mba kadi səi je wa, oi
tingə ki itingəi bil mbata ti ləje kin ki
kəmsi, ta kəm Luwə ti. 13 E kin ə e ne
ki adi-je tōgi. Ningə j-ingə tōgi par al, nə
j-ingə rənəl ki bo ngay ə wa bəy tō, loki
j-o nəl ki rō Titi nəl-e mbata kuwə ki səi
pəti uwəi angale indəi nangi me kalsi
ti ki itōji. 14 Kində ki m-un səsi m-ində-
n gum ki rəe ti kin, rəm səl-m al. Tə ka
ki j-əl-n səsi ta ki rəjeti ki ndō je, piti ki
ji piti səsi nō Titi ti tōji rone ki taga kadi
e ta ki rəjeti. 15 Lo kin ti, rəe nəl-e ngay
bəy dōsi ti, loki me ole dō təl rō go ta ti
ləsi pəti, ki kuwə ki uwəi-e ki rōsi ti ki
buki-naa ti ki bəl. 16 Rəm nəl-m ngay
adi m-ində mem dōsi ti me ne je ti pəti.

8

Kaw ne mba ra-n ki njé kadi-me je ki Jorijaləm

1 NGakom je, ji ndigi kadi igəri
maji ki Luwə ra ki njé kaw-naa je ki
dənangi Masəduwan ti kin. 2 Ko je ki
dangi dangi tēē dōde ti, nə be ka rōde
nəl-de ki al dō maji, adi me ndoo ti ləde
ki ngay wa kin ka, adi ne maji je ləde
ngay ki me ki kare. 3 M-ma naji ləde dō
ti təki adi ki go tōgide ti, ki madi je adi
ki al dō tōgide wa bəy. Ningə e ki me
ndigi ləde wa ə adii. 4 Dəji-je ə təl dəji
bəy, kadi j-adi-de ta rəbi kadi n-əi ka n-
iləi jide me ne kaw ti ki mbata lə dije
lə Luwə ki isi Jorijaləm ti kin tō*. 5 Rai
ne ki al dō e ki j-ində meje dō ti kadi a
rai. Uni rōde wa adi Babe kəte, ningə
go ti, uni adi-je tō, ki go ndigi ti lə Luwə.
6 E mbata kin ə, j-ilə-n dingəm me Titi ti
kadi təl aw təl ta kilə ne kaw ki mba ra

maji kɪn, təkɪ ilə-n ngire dansi ti ngata kɪn. ⁷ NGa ningə, təkɪ səi njé ne ki to mbar me ne je ti pəti, adi e me kadi-me ti, me kuji kəl ta ti, me ne gər ti, me tingə bil ti ki kanji to bi dɔ rɔ ti, ki me ndigi-naa ti ki ji tɔji səsi rəbe, maji kadi itɔji təkɪ kilə ra maji kɪn e ne kingə ləsi ki awi mbar mbar tɔ. ⁸ Ningə e ne ki m-ində dəsi ti ki tɔgi al; re m-əl səsi ta tingə bil lə madisi je ɓa, e mba kadi səi, ɔjii ndigi-naa ləsi ki rɔjeti adi dije gəri, me ne kaw ti kɪn. ⁹ Tado igəri ra maji lə Babe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rone nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne je. ¹⁰ E ta ki go koe ti ləm ki m-o ə m-əl dɔ ti. Ningə e ta ki sɔbi dəsi wa maji, mbata səi, ə səi dije ki dəsəy ki irai kilə kɪn. Səi dije ki dəsəy me ra-e ti par al, nə səi dije ki dəsəy me kun-ndu ti ki mba ra-e. ¹¹ Ə ki ɓasine kɪn, maji kadi itəli ta kilə kɪn, mba kadi, ki go tɔgisi ti, kilə ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay. ¹² MBata, loki dəw adi ne ki me ki kare, Luwə taa ne lie ki adi kɪn ki go tɔge ti ki me kəy ti, bi ne ki aw-n al par ə, Luwə a ində mene dɔ ti al. ¹³ Ningə e ta kadi ji ra səsi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, nə e ta kadi asi-naa yo. ¹⁴ Ki ɓasine kɪn, ki ne ləsi ki to mbar kɪn, asi kadi a rai ki njé ki ne isi to rəde, ningə ndɔ ki ne ləde a to mbar ə ne to rəsi ɓa, a rai səsi tɔ. Lo kɪn ti ə a asi-naa, ¹⁵ təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki ɔy ngay, dəw oo pa ne lie al, ningə dəw ki ɔy ngay al, ne ki du-e goto».

Titi ki madine je madi awi Korēti ti

¹⁶ J-ilə tɔji dɔ Luwə ti ki ra adi ta ləsi to rɔ Titi təkɪ to-n rəm kɪn be tɔ. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j-ində nge ti kadi təl aw rəsi ti. Ningə kəte ɓəy taa ka, e wa ki dɔne to rəe ngay mbata ləsi, adi e ki me ndigi lie e wa ə isi aw-n rəsi ti. ¹⁸ J-ilə ngokoje kare j-adi aw sie. E ngokoje ki njé kaw-naa je ki dangi dangi əli ta lie maji ɔji-n dɔ kadi rɔ lie mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁹ ɓəy tɔ, e dəw ki njé kaw-naa je ki dangi dangi iləi jide dɔe ti kadi aw

səje mba ki mba kilə ne kaw ki mbata ra maji kɪn. E kilə ki j-adi rəje ki mbae mba kadi tɔ Babe ingə-n kəsi-gon, taa kadi ji tɔji-n ndigi ra maji ki rosi meje kɪn tɔ. ²⁰ Ki ɔji dɔ la ki dije adi-je ngay kadi je ə j-ində kəmje go kilə ti ki kadi ra, j-ində kəm-kədi dɔ ti kadi dije ooije tə dije ki rɔjeti al, al. ²¹ Ji sangi kadi ji ra ne ki nəl Luwə par al, nə ji sangi kadi ji ra ne ki nəl dije tɔ. ²² NJé kaw ki rəsi ti kɪn, j-ilə ngokoje je kare səde nɔ ɓəy. E dəw ki nja ngay, ji na-e, adi j-o tingə bil lie. Ningə ki ɓasine kɪn, to rəe ngay kadi n-e me kilə ti kɪn tɔ, mbata taa ki taa mesi. ²³ Ningə ki ɔji dɔ Titi, e madi njiyə ləm, taa e madi-kiləm ki rəsi ti tɔ. Ba, ndəge je ki dani-e, əi ngan njé kilə je lə njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingə-n kəsi-gon tɔ. ²⁴ Itɔji dije kɪn adi gəri təkɪ indigi-de ndigi ki rɔjeti. Lo kɪn ti, njé kaw-naa je ki dangi dangi a gəri təkɪ indigi-de ndigi ki rɔjeti, taa tɔji ki j-isi j-ilə dəsi ti ta kəmde ti kɪn ka e ki rɔjeti tɔ.

9

Luwə ndigi dəw ki adi ne ki rənəl

¹ Ki ɔji dɔ ne kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi m-ndangi ta dɔ ti m-adi səsi, m-o al. ² M-gər ndigi ra maji ki rosi mesi kɪn, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki dɔnangi Masəduwan ti*. M-əl-de m-ə nə: «NGakoje je ki dɔnangi Akay ti isi dɔ njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kɪn ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli. ³ Lo kɪn ti, m-ilə ngakoje je ki rəsi ti kadi piti ki ji piti səsi ɔji-n dɔ lo kɪn, təl ne ki kare al. Ningə təkɪ m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi dɔ njasi ti təkɪ rɔjeti wa tɔ. ⁴ Tado kɪn ə re dije ki dɔnangi Masəduwan ti awi səm rəsi ti, ə isi dɔ njasi ti al ningə, je ki ji taa mesi kɪn, j-a təl dije ki rəde səl-de, nga ningə, rəsəl ki bo ngay a e dəsi ti səi je wa. ⁵ E mbata kɪn ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakoje je madi kɪn kadi awi kəte nɔm ti, rəsi ti, kadi kaw nja kadi-kare me ndigi ki uni ndusi dɔ ti

☆ 8:15 Tee ki taga 16.18 ☆ 9:2 1.16

kin. Loki e ki kōsi njae naa ti pāti ə dəw oo ɓa, a e ne kadi ki me ndigi, ɓi e ne ki dəw ində tōgi dō madine ti ə adi-n al.

⁶ Nīngə kadi igəri tēki:

«Dəw ki dibi ne ndəy be,

A tāti ndəy be tō;

Ə dəw ki dibi ne ngay,

Ə tāti ngay tō.»

⁷ Kadi dəw ki ra adi ki go kōje ti ki ɔji mene ti, ɓi ki ndingə rō ə se ki tōgi madi ki kində dō ti al. Tado Luwə ndigi dəw ki adi ki rōnəl. ⁸ Luwə aw ki tōgi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogi səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki ne je pāti ki kadi ra səsi ki dōkagilo je pāti. A to səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji. ⁹ Tēki makitibi lə Luwə əl-n ə nā: «Kay ne kingə ləne ki me ndigi adi njé ndoo je,

Ra maji lie to ki ndo je ndo je✧.»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko ne nje dibi ne ki nje kadi ne kuso dəw uso, a adi səsi ko ne ki to mbar mbar, taa a ra kadi tōgi tō. Lo kin ti, ra maji ləsi a tē ki dōne ki taga wangi. ¹¹ NGa nīngə a səi njé ne kingə je me ne je ti pāti, kadi irai maji ki me ndigi ləsi ki kate kate. Nīngə a ra kadi dije ki a ilai jisi adi j-adi-de kin, a tēli ki oyo adi Luwə tō. ¹² Kadi kare ləsi kin, a ra ki njé kadi-me je par al, nə a ra kadi dije tēli ki oyo ngay adi Luwə tō. ¹³ Loki əi oi maji lə kilə kin ɓa, a ilai tōji dō Luwə ti mbata təl ki itēli rōsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai naje ki taga kin, ki maji ki irai səde ə ikayj ne maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pāti nim kin tō. ¹⁴ A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, tōji ndigi-naa ləde ki rōsi ti, ɔji-n dō maji lə Luwə ki ində nangi rīpi rīpi ki dōsi ti kin. ¹⁵ Tōji e ki dō Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dəw oo gae al kin.

10

Pol rō dō kilə ti ki to me jie ti

¹ Dije əi nə mi Pol, loki m-o kamsi ɓa m-ilə dōm nangi, a re mi say tō nīngə, m-un dōm taa, m-ra madi ngā səsi. Nə

m-dōji səsi ki takul səl ləm ləm ki me-maji lə Kirisi, ² kadi irai-mi adi m-ra m-adi ngā səsi al, dōkagilo ti ki m-a m-ren dansi ti. Tado m-ində dōm ti kadi m-a m-ra m-adi ngā ki dije madi ki isi əli əi nə j-isi ji ra kilə lə dije kare kin. ³ E ki rōjeti kadi je dije, nə j-isi rō ko rō ki dije isi rōi-naa kin al. ⁴ Ne rō je ki j-isi rō-n, e ne rō ki j rō dəw ti al, nə e ne rō ki tōge j rō Luwə ti, kadi tuji tōgi je ki ngā ngā. Ji tuji-n taga je lə dije ki e taga je ki go rəbe ti al, ⁵ ji budi ne je pāti ki re ki kun dō taa ɔgi gər Luwə kō. J-a ji ra kadi mər ta je lə dije e mər ta ki kadi təl re səde go ndu ti lə Kirisi. ⁶ NGa nīngə, je ɓasi kadi j-ində ba kal dije madi ki a tēli rōde go ta ti al j-ɔji-de, ndo ti ki səi pāti a tēli rōsi maji go ta ti.

⁷ Igōi ne je ki to ta kamsi ti ne kin! Re dəw madi gər tijəne ti kadi ne dəw lə Kirisi ɓa, səbi kadi ində ne kare kin dōne ti tō: re e dəw lə Kirisi ɓa, je ka je dije lə Kirisi tō. ⁸ A re m-ra rōnəl ki al dō lo ndəy, ɔji-n dō tōgi ki ɓabe adi-je mba kadi j-asi-n ginsi ki kate, ɓi kadi ji tuji-n səsi al kin ka, rōm səl-m al. ⁹ M-ndigi kadi dəw oo-m m-to tə dəw ki nje kadi səsi ɓəl me makitibi je ti ləm ki m-ndangi m-adi səsi kin al. ¹⁰ Tado dije madi əli əi nə: «Pol, re o makitibi je ki ndangi ɓa, e ta je ki ngā ngā, tōgide to, nə lo ki re ki rōne ɓa, dəw oo tōge al, taa ta kəle ka ndae goto tō.» ¹¹ Nīngə kadi dəw ki əl ta kin gər dōne ti maji tēki, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka kin ə, re ji re ki rōje ka, kilə ki j-a ji ra a to be tō.

¹² Tēki rōjeti ɓa, je j-asi-naa ki dije madi ki njé kun ta rōde kin al, ə se j-a j-un rōje j-ɔji kadide ti al. Ne kare, kun ki isi uni ndude əi je wa par ə rai kilə, isi gōi lo ki rōde wa par kin, ra adi ne gər ləde goto. ¹³ NGa nīngə, ki ɔji dōje, j-a j-ɔji rōje ki al dō loe al, nə j-a j-ɔji rōje ki go gangi kilə ti ki Luwə adi-je ə adi j-aw biti ji tēj-n rōsi ti kin. ¹⁴ Tə kin ə re j-ə nə j-aw biti ji tēj rōsi ti ə, ji tōji rōje ki al dō gangi loe al. Tado j-aw biti ji tēj rōsi ti dōsay ki Poy Ta ki Maji lə Kirisi, tēki rōjeti. ¹⁵ Lo kin ti, ji tōji rōje ki al dō gangi kilə ləje al, j-

✧ 9:9 Pa je 112.9

ində guje ki kilə lə dije ki rangi al. Nə j-ində meje ti kadi kadi-me ləsi a aw ki də made ti, kadi j-ingə rəbi ji ra-n kilə je ki əti bəl ngay dansi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwə ɔji-je kadi ji ra. ¹⁶ J-a j-ilə mbə Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki səy gidisi ti, ki kanji kadi ji tɔji rəje ki kilə lə dije ki rangi ki rai gangi lo ti ləde ki səbi dəde. ¹⁷ Dəw ki ge kində gune ningə, maji kadi un Bəbe ə ində-n gune*. ¹⁸ E dəw ki Bəbe pite ə ndae to ti bi e dəw ki nje kun ta rəne ba ndae to ti al.

11

Pol ai ki njé kaw kilə je ki njé ngom

¹ Re asi kadi ɔsi ginm ndəy me də majal ti ləm ningə, m-ə nə oyo ɔsi ginm bə! ² Jangi ra-m mbata ti ləsi, ningə e jangi ki j rə Luwə ti. M-uwə dəsi mbata ti lə dingəm kare ba be, ki e Kirisi, kadi tə m-tə səsi nɔe ti tə ngon ki mandi ki ay njay, ki gər ngaw al bəy. ³ Nə m-bəl kadi nɛ gər ləsi, təl nɛ gər ki majal, kadi gangi də ki idəi-naa naa ti ki Kirisi maji, ə ai dana kin, naa ti. Gangi səsi naa ti, ɔsi səsi ngərangi, tək i Su ədi-n Awa ki ta ngom ləne kin be*. ⁴ Dəw madi ki rangi a j nɔɔ kadi re ilə səsi mbə Jaju ki rangi ki e ki j-ilə səsi mbə kəte, a adi səsi ndil ki rangi ki e ki ingəi kəte kin, ə se a adi səsi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kəte kin ka, a j kadi ɔsi gine ki tɔgisi par. ⁵ Nɛ kare, mi m-o nɛ ki njé kaw kilə je ki ooi rəde tək i ngay kin itəi-mi al. ⁶ Dəmaj i ə m-aw ki kuji kəl ta ngay al, nə ki ɔji də nɛ gər bə, mi me ti nɔɔ. E nɛ ki j-ɔji səsi taga wangi me nɛ je ti pəti ki rəbi je ki dangi dangi.

⁷ Ningə kadi m-dəji səsi m-o se Poy Ta ki Maji lə Luwə ki mi wa m-ilə səsi mbəe ki də ki kilə nangi kadi m-un dəsi taa, taa m-ilə səsi mbəe kare ki kanji kingə nɛ loe kin, e nɛ ki loe ti al ə m-ra wa? ⁸ M-taa nɛ ji njé kaw-naa je ti ki rangi, ki əi je ə rai səm bə m-ra-n kilə dansi ti. ⁹ Dəkagilo ti ki m-ji-n dansi ti, ə nɛ to-n rəm kin, dəw madi ki m-ɔy-e goto. E ngakoje je ki j dənangi

Məsəduwan ti ə rai səm me nɛ je ti ki to rəm. Me nɛ je ti pəti, m-uwə tɔgim ba kadi m-ɔy dəw madi al, ningə, m-a m-nay ki lo kuwə tɔgim ba ti wa kin. ¹⁰ M-əl wangi tək i dəw madi ki kadi a ɔgi-m kində gum ki ta kin dənangi Akay ti goto. Ningə m-əl ki rəbi lə ta ki rəjeti ki j rə Kirisi ti ə isi mem ti kin. ¹¹ MBa ri ə m-əl ta kin be ə? M-əl be mbata e ndigi bə m-ndigi səsi al, al. Luwə gər maji kadi m-ndigi səsi!

¹² Nɛ ki m-ra kin, m-a m-nay ki lo ra ti ki nɔm ti, kadi m-ɔgi-n dije madi kin rəbi. Dije ki isi sangi rəbi kadi indəi gude tək i n-asi-naa səje. ¹³ Ko dije kin əi njé kaw kilə je, ki njé ngom je, əi njé ra kilə je ki rəjeti al, ki təli rəde njé kaw kilə je ti lə Kirisi. ¹⁴ Ningə e nɛ ki əti dəw bəl al, tadə *Satə wa ki dəne ka isi təl rəne malayka ti ki aw ki kunji. ¹⁵ E nɛ ki mba al, kadi njé ra kilə je lə Su təli rəde njé ra kilə je ti lə Luwə ki rəjeti. Nə a təli tade ki go kilə rade ti ki majal.

Ko je ki ingə Pol

¹⁶ M-təl m-əl bəy, kadi dəw oo-m tə dəw ki dəe goto al. A re be al ningə, indigi kadi mi dəw ki dəm goto, kadi mi ka m-ində-n gum ndəy tə, tək i isi rai ki dije madi ki isi indəi gude, ə indigi səde kin be tə. ¹⁷ Ta ki m-aw tə m-əl kin, m-əl ki go ndigi ti lə Bəbe al, nə m-əl ki go də majal ti ləm. Ningə m-gər kadi e nɛ ki asi kində gu. ¹⁸ MBata dije ngay isi indəi gude ki go koe ti lə dəw, adi mi ka m-a m-ində gum tə. ¹⁹ Səi ki səi dije ki kəmsi ay njay, ə ki me ndigi ləsi wa, itəli isi ɔsi gin dije ki dəde majal. ²⁰ ɔsi ginde adi isi rai səsi bəe ti, adi isi usoi səsi, adi isi taai nɛ jisi ti, ooi tosi al, buki jide kəmsi ti indəi səsi. ²¹ M-əl ta kin ki rəsəl, ningə e nɛ ki tɔji kadi je dije ki tɔgije goto. Lo kin ti, m-əl ta tə dəw ki dəe majal be: nɛ ki dije madi ooi tə nɛ kində gude, mi ka m-ində-n gum tə. ²² Re əi nə n-əi Ebirə je ə? Mi ka mi Ebirə tə. Re əi nə n-əi ngan *Isirayəl je ə? Mi ka mi koji Isirayəl tə. Re əi nə n-əi ngan ka *Abirakam ə? Mi ka mi ngon ka Abirakam tə. ²³ Re əi nə n-əi njé kilə je lə Kirisi ə? M-a m-əl ta tə

* 10:17 Jərəmi 9:23; 1Kər 1.31 ✦ 11:3 Kilə ngirə nɛ je 3.1-6, 13

dəw ki dœ goto be m-ə nə m-itə-de me ti say. Tado m-ra kilə m-itə-de nim, m-ra dangay m-itə-de nim, m-ingə kində m-itə-de nim, mi ta yo ti basi basi ki dəkagilo je pəti nim tə. ²⁴ Asi nja mi, *Jipi je indəi-mi ta ndəy kuti mitə gide jikare, ²⁵ asi nja mitə, Rom je tindəi-mi ki gəl, dije tiləi-mi ki mbal nja kare kadi n-təli-mi, man uwə-m nja mitə, m-ra kondə kare ki kada kare gin man ti. ²⁶ Me kaw mba je ti ləm ki ngay, asi kadi man mbo a uwə-m, asi kadi kaya je ki njé gangi rəbi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je tēi tam ti ə rai-mi, asi kadi njé gər Luwə al tēi tam ti ə rai-mi, asi kadi me be bo ti, ne ki majal tē dəm ti, asi kadi ne ra-m dilə lo ti, asi kadi ba uwə-m, asi kadi ngakom je, ki əi ngakom ki rəjeti al rai-mi. ²⁷ M-ra kilə je madi ki m-ə bəgəgə me ti, ne je ki ngə ingə-m; dəkagilo je ngay bi ədi kəm al, bo ra-m nim, kində ra-m nim, taa taa m-ingə ne kuso al, kul o-m, m-a ki rəm kare. ²⁸ Ki kanji kəl ne je madi, ne ki uwə mem ki ndə je, m-mər ta də njé kaw-naa je ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə tōgi dəw madi goto ə, mi ka tōgim goto tə, kin ə dəw madi iyə rəbi lə Kirisi ə, uso-m singəm ti mur mur. ³⁰ Kin ə re e ta kində gu ba, m-ində gum ki tōgi goto ləm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Bəbe Jəju, Luwə ki kəsi-gon e dœ ti biti ki nō ti, gər kadi m-əl ta ngom al. ³² Loki m-tēē Damasi ti, nje kōbe ki gin ngar Arətasi ti adi dije toi ta rəbi je ti ki be bo ti kadi uwəi-mi. ³³ Nə uni-mi me kare ti, tuyi-mi ki bole bər adi m-i taa ki ngal ndogi bər ki gəi gidi be bo m-osi nangi. E be ə m-tēē-n jie ti.

12

Nə je ki Bəbe adi Pol oo me ndil ti

¹ Kində gu e ne ki ndae goto, nə m-a m-nay ki lo kində gum ti bəy. Ningə m-a m-əl ta də ne je ti ki Bəbe adi m-o me ndil ti ki ne je ki tēē ki dœ adi m-gər. ² M-gər dīgəm kare ki nje kadi mene Kirisi, ki asi bal dōgi gide sə bone, Luwə un-e awi sie biti me dərə ti ki kō mitə.

Ningə dīgəm kin, Luwə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər. ³ M-gər kadi dīgəm kin Luwə un-e, nə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nə Luwə gər bəti. ⁴ Luwə un-e aw sie biti kōbe ti ləne, adi oo ta je ki dum kadi dəw əl ki tane. E ta je ki adi dəw madi ta rəbi kadi təl əl rangi al. ⁵ M-a m-ində gum ki oji də dəwe kin, nə ki oji dəm, m-a m-ində gum ba, m-ində me tōgi goto ti ləm kin par. ⁶ A re kadi m-ində gum ka, dəw a oo-m tə dəw ki dœ goto al, tado e ta ki rəjeti ə m-a m-əl. Nə m-mbatə kində gum, nə pane taa dəw oo-m tə dəw ki ngay ki al də ne ki oo-m m-isi m-ra ə se oo tam ti. ⁷ Ningə mba kadi m-ində gum ki ne koo me ndil ti ki əti bəl kin al, m-ingə mətə madi rəm ti. Nje kaw kilə lə *Satə kare ə ingə kilə kadi tə ində-m kadi m-ində gum al. ⁸ Asi nja mitə, m-nō də Bəbe ti kadi or kō kin rəm ti kə. ⁹ Nə Bəbe əl-m ə nə: «Me-maji ləm asi naki, tado m-isi m-oji tōgim me tōgi goto ti ləi.» Adi m-a m-ində gum ki tōgi goto ləm, kadi tōgi Kirisi e dəm ti. ¹⁰ E mbata kin ə, tōgim goto ka m-ra rənəl nim, dije taji-mi je, adi-mi me-kō je, indəi kəmm ndoo je, adi-mi kō je mbata ti lə Kirisi ka, m-ra rənəl par, tado loki tōgim goto kin ba, e ə m-ingə tōgi ti.

Me Pol osi nangi al mbata ti lə Korėti je

¹¹ Basine m-təl dəw ki dœ majal, ningə e səi ə indəi tōgi dəm ti adi m-təl nje də majal. Səi ə re a mai naji dəm ti, tado re mi ne madi al ka, ne ki njé kaw kile je ki ngəi ngay kam itəi-mi goto. ¹² Ne je ki tōji kadi mi nje kaw kilə rai ne dansi ti adi oi. M-uwə tōgim ba me ne je ti ki ngə, m-ra ne kōji je, ki ne je ki əti bəl, ki tōgi je ta kəmsi ti. ¹³ E ri ə ndəgi njé kaw-naa je ki rangi ingəi itəi səsi ə? Ne kare ki m-gər ba, e kōy ki mi ne ki kōy dəsi ti al kin par. NGa ningə, kadi mesi səl dəm ti ki oji də ne ki go ti al kin!

✧ 11:24 Dəterənom 25.3 ✧ 11:25 Knjk 16.22; 14.19 ✧ 11:26 Knjk 9.23; 14.5 ✧ 11:33 32-33: Knjk 9.23-25 ✧ 12:2 Knjk 9.30; 11.25; Gal 1.21 ✧ 12:4 3-4: Lk 23.43 ✧ 12:14 Kawe ki dəsəy tə e ki kō joo tə Knjk 18; 2Kor 13.2

14 Ki ɓasine kin, njam e ta rabi ti kadi m-aw m-o sasi ki ko mita*. Ninga kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi ne ki koy dasi ti al, tado e darasi wa a m-isi m-sangi, bi m-sangi ne kinga lasi al. Taki rojeti, e baw ngan je a a ngami ne kinga mbata ti la ngande je, bi e ngan je ba a ngami ne kinga mbata ti la bawde je al. 15 Ninga ki oji dom, mi basi ngay kadi m-ra ne ko dasi ti. Darom a wa ba pati, mi basi ngay kadi m-ra ko mbata ti lasi. M-gar kadi re m-ndigi sasi ngay be kin a, sai a indigi-mi ngon ndigi al.

16 Dije madi a ali ai na e ki rojeti kadi mi ne koy ki dasi ti al, na a ali taki mi nje kadi kam dije, m-ta sasi ki ta ngom m-taa-n ne lasi. 17 E se dan dije ti ki m-ilade ki rasi ti kin, daw madi ki m-un gira dce ti m-taa-n ne jisi ti e noo wa? 18 M-daji Titi m-ade aw dansi ti, ninga m-ilangokoje kare m-adi aw sie to*. E se Titi un gira taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un gira taa-n ne jisi ti al, tado je sade je kin, je dije ki ndil ki kare ba a isi or-je ta rabi, taa j-isi j-un go rabi ki kare ba to.

19 Mari nu ba, isi oi a na j-isi ji sangi kadi j-or ta dje ti ki nosi ti, na jagi, e no Luwa ti, me kinda ro naa ti ki Kirisi a j-isi j-al-n ta. Ninga ne je kin pati, e mba kadi asi ginsi ki kate me kadi-me ti lasi. 20 Taki rojeti, m-bal kadi loki m-aw m-tee dansi ti ba, m-inga sasi ta ne ra ti ki nal-m al. E re m-inga sasi ta ne ra ti ki nal-m al ba, ne ki m-a m-ra a nal sasi al to. M-bal kadi m-aw ba, m-tor ta kol-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kal-naa ta ti, ki ta kaji ro ti, ki ta ne ra ki biriri ti. 21 M-bal kadi kirem dansi ti me ndo je ti ki a re kin, Luwa ila rosal dom ti ta kamsi ti. M-bal kadi m-aw m-a ta no ti mbata dije madi ngay ki kate rai majal, na iyai rabe ko al, a isi ta ne kabi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

13

Ta kaji ki dabay ti ki kuwa ji-naa

1 E kaw ki ko mita* ngata a m-a m-aw dansi ti am. Nga ninga, j-a j-o go ta la dije ki rai majal taki makitibi la Luwa al-n a na: «Ta je pati a e ki kundu do ti ki naji ki ma la dije joo a se mita*» ka kin. 2 Lo kin ti, m-al dije ki ndo ki rai majal kate ki nje je ki rangi pati, taki re m-tal m-aw dansi ti gogi a, daw ki m-a m-isi sie do majal ti lie goto. Ninga ta kin e ta ki ndo ki m-al kate, kawm dansi ti ki ko joo kin ngata, na ki bone mi say sasi kin ka, m-tal m-re do ti bay. 3 M-a m-isi sasi do ti al, tado isi sangi kadi oi ne ki taji kadi Kirisi al ta ki rabi ki rom ti. Kirisi ki, ki rasi ti aw ki taji, isi oji togine dansi ti. 4 E ki rojeti kadi dije bai Kirisi kagi-dasi ti mbata toge ki goto, na isi ki done taa ki taji la Luwa. Be to a, je ka, taji je goto me kinda ro naa ti ki Kirisi, na j-a j-isi ki dje taa, naa ti sie ki taji la Luwa, ta kam-naa ti.

5 Indai manji rasi sai je wa oi se isi nyiai to nje kadi-me je wa wa? A igari kadi Kirisi e dansi ti noo. A re be al ninga, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kinda manji ro ti lasi kin al to an. 6 M-gar maji kadi a igari taki je ji gar lo ki j-a titi. 7 J-al ta ki Luwa kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-aji taki je a j-inga me ti al, na ji sangi kadi j-o sasi irai ne ki maji. Taki re to ta ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o sasi irai ne ki maji. 8 Tado je j-aw ki taji madi ki kadi j-osi-n ta ta ki rojeti al. J-aw ki taji ki kadi ji ra-n kilu ki rojeti par. 9 Loka togije goto, na sai togisi e ngay ba, j-inga ronol. Ninga ne ki j-isi daji Luwa, e ta kadi itaji ki kate. 10 E mbata kin a, mi say sasi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi sasi kadi ta re ndo ki m-tee dansi ti ba, m-ra madi nga sasi ki taji ki Bafe adi-m kin al. Taji ki Luwa adi-m kadi m-osi-n ginsi kadi awi ki kate yo, bi kadi m-tuji-n sasi al.

11 Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki ronol, awi ki kate kate, kadi ilai dingam me-naa ti, adi ndusi osi go-naa ti, a isi ki lapiya, ninga Luwa ki nje ndigi dije ki nje kadi lapiya a e naa ti

səsi.

¹² Uwəi ji-naa kare kare pəti ki kuwə-naa rə ti. Njé kadi-me je pəti uwəi jisi.

¹³ Kadi me-maji lə Bafə Jəju Kirisi, lə Luwə ki nje ndigi dije, ki lə NDil Luwə ki nje kuwə dije naa ti, e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Galati je

Bal bu mita kate no koji Jaju, dije ki bari-de Salti Gol je awi biti teei Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti), ba uwai lo kisi isi ti noo. NGA ninga dije madi ki gin koji ti lađe a bari-de Galati je. Galati je isi donangi ti ki e basi kadi be bo ti ki bone bari-e Akara.

Loki Pol aw mba lane ki ko joo mba kilā mbe Poy Ta ki Maji a tee rōde ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jaju Kirisi. Mba ki ko mita ka Pol aw tee rōde ti bay to (Knjk 18.23).

Ne kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi teei rōde ti, ndoi-de kadi ai ki ai Jipi je al, a uni go Kirisi kin, maji kadi tali rōde go ndu-kun ti la Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijai matide. Na Pol oo kadi e kin e ne ndo ki go rabe ti al. Re e be ba, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki nje kun go Kirisi kin a tali baa la ndu-kun ki sobi do Jipi je. E be a, loki Pol, domaji a a isi Epaji ti, a oo kadi Galati je isi sangi kadi tali rōde go ne ndo ti ki go rabe ti al kin ba, to rae ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGA ninga, kadi ta Pol tal-n ki Galati je, re sade do rabi ti ki rojeti, ila jine do ne je ti mita kadi gari:

Ol-de ta ki do rone ti e wa, adi e kadi ki tal adi mene Jaju Kirisi nim; ndu ki nje kaw-naa je ki Jorijalam adi-e taki e go rabe ti al kadi daw inda togi do nje kun go Kirisi ti ki ai Jipi je al kadi tali rōde go ndu-kun ti la Jipi je nim; ndu kasi-naa al lađe ai ki Piyar do tal ti ki Piyar ge tal rone go ndu ti lađe ki adi kin nim. Pol al Galati je adi gari taki n-aw ki togi mba kilā-n mbe Poy Ta ki Maji, ninga a do ti noo al-de taki e Babe Jaju Kirisi wa a adi-ne togi kin, adi n-e nje kaw kilā la Jaju Kirisi to (1-2).

A do ndu Luwa ti me Kilā-mindi ti ki kake, al-n-de taki e ki rabi tal ro go ndu-kun ti ba daw a inga-n kaji al, na e ki go rabi kadi-me Jaju Kirisi a daw a inga-n kaji (3-4).

Pol tal ta ta lane ki daji ki daji-de kadi njiyai ki me ndigi lađe gin togi ti la NDil Luwa, tado e NDil Luwa a inda ne je ki sigi ki kadi daw ra adi nal Luwa (5-6).

Sobi kadi nje kaw-naa je ki ra, a se nje kun go Kirisi ki ra, oo do ndu kin, a un ra-n kilā ki ngame ki kare, kadi tee gin baa ti la ndu-kun je pati.

Kuwaji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilā la Jaju Kirisi, ki nje kaw kilā la Luwa ki Bawje ki adi Jaju Kirisi i taa dan nje koy je ti a ndangi makitibi kin. Ki rojeti, mi nje kaw kilā ki go ndigi ti la dije al, taa ki takul daw madi al to. ² Je ki ngakom je pati ki ai sam naa ti ne, j-uwā jisi sai nje kaw-naa je ki isi donangi Galasi ti*. ³ Ji daji kadi Bawje Luwa ai ki Babe laje Jaju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje lađe e naa ti sasi. ⁴ Jaju ki, e wa ila rone ko gangi-n daje mba kadi Luwa iyā-n go majal je laje ko, kadi ta taa-n-je gin togi ti la majal ki donangi ti ne. Jaju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti la Bawje Luwa. ⁵ Kadi j-ilai toji do Luwa ti ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶ E Luwa a bar sasi ki takul Kirisi ki ra sasi maji, nga ban be a, itali gidisi kalangi ba adi-e, a itali rōsi go poy ta ti ki rangi yo a*? E ne ki ati-m bal ngay. ⁷ A oi taki Poy Ta ki Maji ki rangi to noo bay, na Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E dije par a isi yati dōsi ki ne ndo je lađe ki rangi, mba kadi n-yatii gin Poy Ta ki Maji la Jaju Kirisi. ⁸ Kin a re daw madi ki rangi, a se e-n je wa, a se malayka ki dora ti, re ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi ki e ki j-ilā sasi mbee kin ninga, kadi dawē kin Luwa man-e. ⁹ Ta kin j-al sasi ngata, na m-tal m-re do ti ngasine kadi m-al sasi bay: re daw madi ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi

ki e ki ingəi kin ningə, kadi dawe kin Luwə man-e.

¹⁰ Ningə ki ngəsi ne kin, m-isi m-sangi kadi m-ingə maji rə Luwə ti bi m-isi m-sangi kingə maji rə dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-nəl dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-nəl dije bəy ningə, m-a mi nje ra kilə bəə lə Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki j rə Kirisi ti

¹¹ M-əl səsi madi igəri ngakom je, tək i Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi mbəe kin e ta lə dəw al. ¹² Ningə e Jəju Kirisi ə tēe ki dəe adi-m m-igər, bi e dəw madi ba adi-m al, taa e dəw madi ba ndo-m al tə.

¹³ M-gər kadi oi poy kilə ram je ki m-ra dəkagilo ti ki kəte mi-n me kuji ra ne ti lə Luwə, ki *Jipi je isi rai kin bəti. M-ində kəm njé kaw-naa je ndoo kində ki al də maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kə tə. ¹⁴ Me kuji ra Luwə ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yam madi əti bəl, itə ya madim Jipi je ki bal koji-de e naa ti səm. M-ra m-itə-de tadə m-tingə bil mbata ne jibəl bə lə kam je*.

¹⁵ Nə Luwə ki ər-m ində-m ta dangi loki mi-n me kom ti bəy, bar-m ki go me-maji ti lie. ¹⁶ Ningə, loki Luwə oo maji, ə tēe ki də NGonne adi-m, mba kadi m-ilə mbəe gin dije ki əi Jipi je al, m-aw m-taa ta koji rə dəw madi ti al*, ¹⁷ taa, m-aw Jorijaləm ti m-ingə njé je ki əi njé kaw kilə je ki kəte nəm ti al nim tə. Kalangi ba, m-j taa m-aw dənangi Arabi ti, taa m-təl m-re Damasi ti. ¹⁸ Bal mitə go ti bəy taa, m-aw Jorijaləm ti kadi m-gər Piyər, m-isi rəe ti ndə dəgi gide e mi*.

¹⁹ Ningə lo kin ti, m-o nje kaw kilə madi ki rangi al. Dəw ki m-o-e e Jaki* ki ngokə Babe. ²⁰ Ki nə Luwə ti, ta ki m-ndangi m-adi səsi kin e ta ki rəjeti bi m-əl ta ngom al. ²¹ Go ti m-əti m-aw dənangi Siri ti ki dənangi Silisi ti. ²² Nə dəkagiloe ti kin, njé kaw-naa je lə Kirisi ki dənangi Jude ti ooi darəm ki kəmde al. ²³ Poy ta ləm par ə ooi ki ndu mbə əi nə: «Dəw ki kəte isi ində kəmje ndo ka, basine kin e wa nga ə a ilə mbə Poy Ta ki Maji

ki kadi dije adi mede Kirisi, ki ndə ki ndigi kadi n-tuji kə ka.» ²⁴ Lo kin ti, iləi toji də Luwə ti mbata ləm.

2

Kingə-naa lə njé kaw kilə je Jorijaləm ti

¹ Bal dəgi gide e sə go ti, m-təl m-aw Jorijaləm ti gogi bəy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw səje naa ti tə*. ² M-təl m-aw Jorijaləm ti gogi tadə Luwə tēe ki də adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-bar njé kər nə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti, ki dije ooi ta ləde, dam kare, m-ər-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə mbəe dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ər-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kəte ki e ki nay kadi m-ra bəy kin e ki ndangi kare al. ³ Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu dəe ti kadi ijə mətine goto. ⁴ Ta lə kijə məti, e ta lə ngakə je je ki ngom*, ki rəi uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ijə mətine. Dəwe je kin rəi uri danje ti kadi n-gəri gin taa kiyə taa ləje ki Jəju Kirisi taa-je iyə-je taa. NDigi kadi je bəə je gin ndu-kun ti. ⁵ Nə ngon dəkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dəje al. Be mba kadi ta ki rəjeti lə Poy Ta ki Maji kin to-n lo tone ti mbata ləsi.

⁶ Ningə dije ki əi njé kər nə njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usi-m də ke ki boy ti ləde al. Tadə Luwə oo dəw madi tək i e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dəm ti kadi m-ra ne madi ki rangi al tə.

⁷ Ne kare ki gəri, gəri kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m tək i adi-n Piyər e nje kilə mbə Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be tə. ⁸ Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rə Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rə dije ti ki əi Jipi je al tə. ⁹ Jaki nim, Piyər nim, Jə nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi təgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gəri kadi ki rəjeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kode adi

* **1:14** 13-14: Knjk 8.3; 22.3-5; 26.9-11 * **1:16** 15-16: Knjk 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18 * **1:18** Knjk 9.26-30 * **1:19** 2.9; Knjk 15.13 * **2:1** Knjk 11.30; 15.2 * **2:4** 1.7

j-uwə təkɪ ndude e naa ti səje kadi je j-aw rə dije ti ki əi Jipi je al ə ai je awi rə Jipi je ti tə. ¹⁰ Ne ki dəji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e ne ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra tə*.

Pol ndangi Piyər me be bo ti ki Atiyosi

¹¹ Loki Piyər re Atiyosi ti*, ra ne ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti. ¹² M-ndange, tadə, kəte nə kadi dije madi ki Jaki ilə-de rəi tēi rəde ti, Piyər uso ne naa ti ki dije ki əi *Jipi je al. Nə loki dije kin rəi tēi rəde ti, Piyər ər rəne gogi, mbati kuso ne ki dije ki uso səde ne kəte ka kin. MBati kuso səde ne, tadə bəl njé kijə mətide ki oode. ¹³ Ra adi njé kaw-naa je ki nā je ki əi Jipi je, ndaji Piyər me tulə rə naa ti kin tə. Biti kadi Barnabasi wa ki dōne osi me hal kadi kəm-naa ti ləde ka kin tə. ¹⁴ Loki m-o kadi ne rade un go rəbi ki rəjeti lə Poy Ta ki Maji al, m-əl Piyər ta kəm dije pəti m-ə nə: «Re i ki i Jipi, iyə ne ra Jipi je, ə ira ne lə Jipi je al, e go ti al kadi ində gu də dije ti ki əi Jipi je al kadi rai ne lə Jipi je.» ¹⁵ J-əi ningə, j-əi Jipi koji be je, bi j-əi ndəgi dije ki njé ra majal je kam al. ¹⁶ Ji gər kadi Luwə tidə dəw dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisi par, bi ki go rəbi ra go ndu-kun ti lə *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisi mba kadi Luwə ər-n ta dəje ti. ər ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi bi ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji al. Tadə dəw kare ki Luwə a ər ta dəe ti ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji goto*. ¹⁷ Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ər-n ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ningə, təji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki əi Jipi je al be tə. Ə se e kin təji kadi Kirisi e nje ra kilə lə majal wa? Jagi e be al. ¹⁸ Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kə kəte kin bəy ə, mi wa m-təji kadi mi nje kal də ndu-kun. ¹⁹ Ki əji də ndu-kun, m-oy koy ki e ndigilə ndu-kun, mba kadi m-isi ki dəm taa mbata lə Luwə. Mi ki bə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisi. ²⁰ Ningə

ki-si-m ki dəm taa, e mi ə m-isi ki dəm taa al, nə e Kirisi ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dəm taa dəw ti, m-isi me kadi-me NGon Luwə ti. NGon Luwə ki ndigim ə adi rəne mbata ləm. ²¹ Ningə, m-ndigilə kadi ra maji lə Luwə kin e ne ki kə kare al. Tadə re e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji ə Luwə ər-n ta də dəw ti ningə, koy lə Kirisi e ne ki ndangi kare ba.

3

NDu-kun ki kadi-me

¹ Səi dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tadə j-ər səsi gin koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi. ² M-əl səsi ne kare madi igəri: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesi kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə bi e mbata ra go ndu-kun ti lə *Moji al. ³ Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəi kadi uwəi kul rəsi ngata. ⁴ NGA kə ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi. ⁵ Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne kəji je ki əti bəl dansi ti tə. Ə se ra be mbata təl ki itəli rəsi go ndu-kun ti lə Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me lə Abirakam

⁶ E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, bər-e-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə*. ⁷ Səbi kadi igəri maji təkɪ dije ki uni mede adi Kirisi ə ai ngan lə Abirakam ki rəjeti*. ⁸ Makitibi lə Luwə əl ta bəl ngay kəte təkɪ dije ki əi *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam təkɪ Luwə a njangi də dije pəti ki dənangi ti ne ki takule*. ⁹ E be ə, njé ki adi mede, Luwə a njangi dəde təkɪ njangi-n də Abirakam ki adi mene be.

¹⁰ Dije pəti ki gai kadi Luwə a ər ta dəde ti ki takul təl rə go ndu-kun ti lə *Moji, ndəl e dəde ti. NDəl e dəde ti, tadə makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra ki ində kəmne go ndu-kun je ti pəti, ki

* 2:10 Knjk 11.29-30   * 2:11 Knjk 11.19-26   * 2:16 Rm 1.17; 3.20, 22; Pa je 143.2   * 3:6 Kilə ngirə ne je 15.6; Rm 4.3   * 3:7 Rm 4.16   * 3:8 Kilə ngirə ne je 12.3

e ki ndangi me makitibi ti la Luwə kin ki dəkagilo je pəti al ningə, ndəl e dəw ti*» 11 Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl-e dəw ti ləne ki takul təl rə go ndu-kun ti goto. Tadə makitibi la Luwə ə nə: «Dəw ki adi mene Luwə ə e dəw ki dana, ningə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki dəne taa*» 12 Ki rəjeti, ngirə ndu-kun e dəw kadi-me ti al, əi ne je ki dangi dangi. Makitibi la Luwə ə nə: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti ba a ingə kaji ki go rəbi təl rə go ti*» 13 Kirisi taa-je ilə-je taa ta ndəl ti la ndu-kun. Kirisi ər to je, un ndəl ki dəje ti ki dəne ti. MBata makitibi la Luwə ə nə: «Dəw ki bəi-e dəw kadi-me ti e dəw ki Luwə ndələ*» 14 E be mba kadi njangi dəw ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki əi Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju Kirisi, ə kadi ki go rəbi la kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun əi ki kun mindi

15 NGakom je, m-a m-un ne kare ki j-isi j-oi ki ndəje pəti dənangi ti ne mba kadi m-əji-n səsi ne kin: loki dəw un mindine, ndangi me makitibi ti, dəw made ki rangi ki asi kadi tuji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə ne ki rangi dəw ti goto. 16 Ningə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dəw ki gin koji ti lie ka e be tə. Makitibi la Luwə ə nə: «Luwə un mindine adi dəw ki gin koji ti la Abirakam*» adi e dəw kare ba, ki e Jəju Kirisi, bi makitibi ə nə: «Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti la Abirakam,» tə dije ki bayi-naa, al. 17 Ne ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Ningə asi bal bu sə ki kuti mitə go ti bəy taa, ndu-kun re. *NDu-kun ki re go gogi kin ra təgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin ningə, kun mindi la Luwə a təl ne ki kə kare. 18 Re Luwə adi ne dije ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti ningə, təji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n ne dije al. NGa je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi

ə Luwə adi maji-kur re-n də Abirakam ti tə.

Kilə la ndu-kun

19 Re e be ningə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *Jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi gəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDu-kun to be ki naa ti, biti kadi nginə-n dəw ki gin koji ti la *Abirakam ki a re. Adi e dəw ki Luwə un ndune ade. Loka Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka je ə Luwə ilə-n-de ki go rəbi la dəw ki kare ki a mbə Luwə ti ki dije kadi ilə-de noji naa ti*. 20 Ningə nje ka mbə dije ti kadi ilə-de noji naa ti, a a mbə dije ti ki bayi-naa, nə Luwə e kare ba bi bay al. 21 Ə se e kin əji kadi ndu-kun əsi ta kun mindi la Luwə wa? Jagi əse ta al. Re ndu-kun madi to noq, asi kadi adi dije kaji ningə, m-gər kadi re ndu-kun a ər ta də dije ti nq Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto. 22 Makitibi la Luwə əl tək dije pəti ki dənangi ti əi gin təgi ti la majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

23 Kəte taa kadi dəkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin təgi ti la ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tēē ki dəw kadi-me Jəju Kirisi adije. 24 Dəkagiloe ti kin ndu-kun to tə nje kində kəmne goje ti biti kadi Kirisi re-n. Lo kin ti nga ə Luwə ər-n ta dəje ti ki takul kadi-me Kirisi. 25 Ningə loka dəkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin təgi ti la ndu-kun ki kəte isi ində kəmne goje ti ka kin al ngata. 26 MBata səi pəti, səi ngan la Luwə ki takul kadi-me Jəju Kirisi. 27 Səi pəti, rai səsi batəm la Kirisi, adi itoi tə Kirisi wa be. 28 NGə sine, dangi dangi goto mbə dije ti. Jipi ə se Girəki goto; bəə ə se dəw ki e ba rəne goto; dəne ə se dīgəm goto. Pəti, səi kare ba me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. 29 Re səi dije la Jəju Kirisi ningə, səi gin koji la Abirakam tə. A ingəi ne je pəti ki Luwə un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tə.

* 3:10 Dətarənom 27.26 * 3:11 Abakuki 2.4 * 3:12 Ləbətiki 18.5; Rm 10.5 * 3:13 Dətarənom 21.23 * 3:16 Kilə ngirə ne je 12.7 * 3:19 Knjk 7.53

4

Njé kadi-me je ai bəə je al ngata

¹ Nə ki kadi m-adi igəri ə to kin: NGon ki bawe iyə ne nduwə ade, e ə e ba ne kingə je pəti ki bawe iyə, nə loki nay ngon bəy, to ta dangi ki bəə al. ² To ta dangi al, tadə e gin tōgi ti lə njé kote je ki njé ngəm ne maji lie, biti kadi dəkagilo ki bawe oji asi bəy taa, a adie ne nduwə lie. ³ J-ai ka to be tō. Loki ji gəri Jəju Kirisi al, j-ai bəə je gin tōgi ti lə majal je ki dangi dangi ki dənangi ti ne*. ⁴ Nə loki dəkagilo ki Luwə oji asi, Luwə ilə NGone adi re. NGon ki dāne oje gin ndu-kun ti lə *Jipi je. ⁵ Re mba kadi taa dō dije ki isi gin tōgi ti lə ndu-kun, taa kadi tə təl-je ngan lə Luwə ti tō. ⁶ Səi ngan lə Luwə ki rōjeti, be ə Luwə ilə-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi bari Luwə Aba! ki kər me nə Bai*. ⁷ E be ə, j bəə al ngata, nə j ngon lə Luwə. Ə re j ngon lə Luwə ningə, Luwə a adi ne nduwə je pəti ki ngəm mbata lə nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol bəl kadi Galati je təli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸ Kəte, loki igəri Luwə al bəy, isi irai bəə lə luwə je ki dangi dangi, nə ki rōjeti ba, ai luwə je al. ⁹ NGa ki basine igəri Luwə, taa Luwə gər səsi tə yəne je tō, ə igei təl kaw gin ne je ti ki tōgide goto, taa ndade ka goto ka kin bəy. Igei təl kaw ra bəə ləde bəy. ¹⁰ Isi indai kəmsi go ndə je madi ti, go nay je ti, go dəkagilo je ti, ki go bəl je ti madi bəy! ¹¹ M-bəl kadi kilə ki m-ra dansi ti be kin to kare rəm ti ki ndangi.

¹² NGakom je, m-uwə njasi ki ngangti ti ba, itoi tə mi be, tadə mi ka m-to tə səi be tō. Igəri maji, ne madi ki majal kare ki irai səm goto. ¹³ Kadi mesi ole dō ti, təkə e ki go rəbi lə moy ə m-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi dəsəy. ¹⁴ Me rō to ti ləm, rəm maji kadi dəw oo ki kəmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi je, nə irai ne kin səm al. Uwəi-mi rəsi ti tə kuwə yo. Ningə Oi-mi tə malayka lə Luwə ə se Jəju Kirisi wa ki dāne be yo. ¹⁵ Dəkagiloe

ti kin rəsi nəl səsi ngay, nga basine rənəl ka kin goto ngata. M-gər maji kadi dəkagiloe ti kin re ingai rəbi kadi ori ka kəmsi adi-mi ka re a ori adi-mi. ¹⁶ Ningə bone m-təl nje bə ləsi mbata kəl ki m-əl səsi ta ki rōjeti. ¹⁷ Dije ki isi ədi səsi kin, rai ne tə ne ki ta ləsi to rəde ngay be, nə ki rōjeti, gir ta ləde e gir ta ki majal. Isi ndigi kadi n-gangi səsi naa ti səm, kadi n-awi səsi gode ti yo. ¹⁸ Nə ki m-o maji ngay, e ta kadi itingai bil me ne ra je ti ki maji ki dəkagilo je pəti. Dəkagilo ki m-goto səsi ka maji kadi uwəi ne ra ki maji ba bi iyəi tae al. ¹⁹ NGanm je, m-ingə kō ki rangi bəy ki mbata ləsi tə dāne ki nje ndoo be, biti kadi itəli dije ki tōgi gangi me ta ti lə Kirisi. ²⁰ M-ndigi ngay kadi mi səsi naa ti ki basine wa kin, kadi m-əl səsi ta ki ndu ki səbi kəl-n səsi ta. Tadə m-gər ne wa ki kadi m-ra dana ki mbata ləsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar ai ki Sara

²¹ Səi ki indigi kadi isi gin tōgi ti lə ndu-kun, təkə rōjeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al. ²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki dīgəm joo: ki kare, kōe e bəə ə ki nungə kōe e bəə al. Dāne ki bəə tōe nə Agar, ə e ki e dəw dərone tōe nə Sara tō*» ²³ NGon lə dāne ki bəə, oje təkə oji ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti, nə ngon lə dāne ki e dəw dərone, kōje to ta dangi. Luwə un mindine adi kəte dō kōje ti*. ²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je ne kare kadi ji gər. Dāne je ki joo kin oji dō kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki dō mbal Sınay ti e Agar ki a oji bəə je. ²⁵ Agar e mbal Sınay ki Arabi ti, to tə bə bo ki Jorijaləm ki dəkagilo ti ki bone kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti ai bəə je gin tōgi ti lə ndu-kun. ²⁶ Nə Jorijaləm ki dərə ti, e bəə al. E ə e kōje tō. ²⁷ Makitibi lə Luwə ə nə: «I kuji dāne, ira rənəl, j ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rənəl. MBata dāne ki ngawe mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne*» ²⁸ NGakom je, səi, itoi tə *Isaki ki *Abirakam oje ki

* 4:3 4.9; Kol 2.8, 20 * 4:6 Mk 14.36; Rm 8.15 ngirə ne je 17.16; Rm 9.7-9 * 4:27 Ejay 54.1

* 4:22 Kilə ngirə ne je 16.15; 21.2 * 4:23 Kilə

go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be. ²⁹ Dəkağiloe ti kin, ngon ki oji-e tə ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti adi kə e ki oji-e ki təgi lə NDil Luwə. Ko ne wa ki ra ne kin ə isi ra ne bone bəy. ³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «ftuwəi dəne ki bəə ki ngone kə, tadə ngon lə dəne ki bəə a j tə kingə ne nduwə naa ti ki ngon lə dəne ki e dəw dərəne».³¹ NGakom je, ki oji dəje, j-əi ngan lə dəne ki bəə al, nə j-əi ngan lə dəne ki e dəw dərəne yo taa.

5

Kirisī taa je iyə-je taa

¹ Kirisī taa-je iyə-je taa mba kadi j-əi ki taa kiyə taa ki də gangi. Ai də njasi ti, iyəi rəsi kadi dəw madi təl səsi bəə ti bəy al ngata. ² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisī a təl ne ki kare ki rəsi ti. ³ M-ndər mbisi ki kə joo bəy, dəw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, səbi kadi ində tane dəm go ndu-kun je ti. ⁴ Səi dije pəti ki isi sangi kadi Luwə ər ta dəsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangi naa ti ki Kirisī. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata. ⁵ Ki səbi dəje, j-ində meje ti kadi Luwə a ər ta dəje ti tadə j-adi meje Jəju Kirisī. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me təge ti. ⁶ Re dəw madi ində rəne naa ti ki Jəju Kirisī, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəwe kin adi mene, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigi dije. ⁷ Lo kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki basine kin, dəw madi ilə kagi nəsi ti, ɔgi səsi kadi itəli rəsi go ta ki rəjeti ka kin ngata. ⁸ Dəw ki ɔgi səsi rəbi kin e dəw ki Luwə ki bar səsi ile al. ⁹ Dije əli əi nə: «NGon əm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi j.» ¹⁰ Ki rəm ti, m-taa mesi me kində rə naa ti ki Bəbe. Ningə m-gər maji kadi səi ka iməri ta tə mi be tə. Nə dəw ki yəti dəsi kin, re dəwe e-n nə nə ka Luwə a gangi ta dəe ti. ¹¹ NGakom je, ki səbi dəm, re misi m-ilə mbe kadi, gar, dəw ijə mətine bəy taa Luwə ər ta dəe ti ningə, *Jipi je

a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kirisī də kagi-dəsi ti a e ne kəbi mbata ti lə dəw al tə. ¹² Ki rə njé yəti dəsi ti, səbi kadi re a əri gəmde wa par.

Kilə lə darə ki kilə lə NDil Luwə

¹³ Səi ngakom je, Luwə bar səsi mba kadi səi ki taa kiyə taa. Ke ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə də ti irai ne lə darə təki mesi ndigi al. Nə kadi irai kilə bəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigi-naa. ¹⁴ MBata ndu-kun je pəti əsi dəde naa ti me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A indigi dəw madi tə darəi j wa be» kin.¹⁵ Re idəi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igəi rəsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa. ¹⁶ E be ə, m-əl səsi m-ə nə: Iyəi NDil Luwə adi ər nəsi ningə a rai ndigi lə darə al. ¹⁷ NDigi ra je lə darə ka kin isi rəi ki NDil Luwə, ningə NDil Luwə isi rə ki ndigi ra je lə darə tə. Təgi je ki joo kin isi rəi-naa dande ti, adi lo kadi irai ne ki mesi ndigi goto. ¹⁸ Nə re NDil Luwə ər səsi ta rəbi ba, ndu-kun aw ki təgi dəsi ti al. ¹⁹ Kilə ra je ki majal lə darə toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rəbe ti al, ki ne ki to nje, ki sangi-naa ki lo kaya ti, ²⁰ ki kəsi məkəsi nangi nə yo je ti, ki ra mbəli, ki kuwə-naa me ti, ki koo ta-naa al, ki jangi, ki wongi, ki ni, ki gangi-naa, ki kər kəm-naa, ²¹ ki kəm-nda, ki gə kasi, ki kuso ne kədi, ki ndəgi koo kilə ra je ki be kin. M-ndəji səsi təki m-əl-n kəte: njé ra ne je ki be kin a ooi kəbe lə Luwə al.

²² Ningə, kilə ra lə NDil Luwə e: ndigi-naa, ki rənəl, ki kisi-maje, ki kisi də ti ki naa, ki me-maji, ki ra maji, ki ka dana, ²³ ki səl ləm ləm, ki kulə darə gin təgi ti. *NDu-kun əsi ta kilə ra je kin al. ²⁴ Dije pəti ki əi yə Kirisī, tətī rə darə ki ndigi ra je lie pəti də kagi-dəsi ti. ²⁵ E NDil Luwə ə adi-je kisi ki də taa, ə maji kadi j-adi NDil ər-je ta rəbi. ²⁶ Maji kadi j-əi njé kun də taa al. Səbi kadi j-adi-naa wongi al, taa kadi jangi ra-je də-naa ti al tə.

✧ 4:30 29-30: Kilə ngirə ne je 21.9-10 ✧ 5:14 Ləbatiki 19.18

6

Kira ki naa yo ki ne

¹ NGakom je, re uwəi dəw madi də ne ra ti ki go ti al, maji kadi səi ki awi ki NDil Luwə mesi ti, irai sie kadi təl re də rəbi ti ki maji. Nə ke ə kadi ɔji-e ki mɪndi ki səl ləm taa. Nɪngə kadi dəw ki ra dansi ti oo rone maji, kadi osi me ko ne na ti kin al. ² Irai kadi itaai ne ki kəy də-naa ti. Re irai be nɪngə, a səi njé təl rə go ta ti lə Kirisi. ³ Re dəw madi ki ndae goto, oo rone kadi ne dəw ki nga nɪngə, dəwe kin isi ədi rone. ⁴ Kadi nā nā ka ində maji kilə rane oo. Re ingə ne madi ki maji me ti nɪngə, kadi ra rənəl də kilə ti ki e wa ra ki kanji kadi un rone ində kadi ndəgi dije ti. ⁵ Tado nā nā ka a a ta kilə je ləne ki ra.

⁶ Səbi kadi dəw ki nje taa ne ndo ki i rə Luwə ti, kay ne kingə je ləne pəti ki dəw ki nje ndo-e ne. ⁷ Dəw a mbə ki Luwə al, ə ədi rəsi al. Ne ki dəw dibi a tətə kande. ⁸ Kin ə re dəw dibi ne ki go darə ti nɪngə, kande ki a tətə e koy. A kin ə re dəw dibi ne ki go NDil Luwə ti tə nɪngə, kande ki a tətə e kaji ki to ratata ki nɔ ti. ⁹ Lo kin ti, maji kadi ne madi ər təgije ta ra maji ti al. Loki j-uwəi rəje ba ta ra-e ti nɪngə, j-a ji tətə kandi ki maji dəkagiloe ti. ¹⁰ E be ə, loki j-ingəi dəkagilo ra maji nɪngə, maji kadi ji rai maji ki dije pəti. Ki bo ngay e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

Ta ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹¹ Oi ne ki m-ndangi m-adi səsi kin. E mi wa ə m-ndangi boy guri guri ki jim. ¹² Əi *Jipi je ki ndigi kadi n-nəli ndəge je ə yə isi indəi gu dəsi ti kadi ijəi mətisi. Rai be mba kadi dije adi-de kə mbata ta koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti al. ¹³ Əi je wa ki njé kijə mətide kin, uni go ndu-kun je lə Jipi je ba pəti al. NDigi kadi səi je ə ijəi mətisi kadi kijə mətə ləsi e ne kində gu ləde. ¹⁴ Nɪngə mi, m-ində gum ki kagi-dəsi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi, bi m-ində gum ki ne ki rangi al. MBata ki takul koy lə Jəju Kirisi də kagi-dəsi ti, ne je ki dənangi ti ne təli ne ki koy ki rəm ti, ə mi m-təl ne ki koy ki rə ne je ti ki dənangi ti ne tə. ¹⁵ Nɪngə re dəw ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki

ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəw təl ne kində ki sigi. ¹⁶ Kadi kisi-maje ki me-maji lə Luwə e də dije ti pəti ki uni go rəbi ki sigi, ki dije pəti ki əi dije lə Luwə.

¹⁷ Kaw ki kəte nɔo kin, kadi dəw ra səm ne ki kə al ngata. Tado m-aw ki ndunə do je ki ɔji go kə lə Jəju rəm ti.

¹⁸ NGakom je, kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi Epəji je

*Ta ki dō makitibi ti ki Pol ndangi adi
Epəji je*

Asi 6al kuti mi go koji Kirisi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indai ngiræde ki lo lo dōnangi Aji ti ki du (6one 6ari-e Turki ki Aji ti). Njé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulæ noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ningæ njé ki Epəji ti, ji kiside to soti itæ madide je. Loki Pol aw mba læne ki kō mitæ mba kilæ mbē Poy Ta ki Maji, tēē rōde ti, 6a ra 6al ki asi mitæ me 6e bo ti ki Epəji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin æ ji tidæ Ep 3.1 æi ki 4.1 6a, j-a j-o kadi Pol to dangay ti æ ndangi makitibi kin. Ningæ e mbata kin æ 6ari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», oræi kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Pilæmq nim, Kolosi je nim tō.

Nē ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je kin tōji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, 6i e makitibi ki sōbi dō njé kaw-naa je gin kare par al. Kō ta ki boy ki to me ti, e ta læ kōji ra læ Luwæ ki kadi kaw dije pæti ki dōrā ti nim, dōnangi ti ne nim gin tōgi ti læ NGar kare ba be ki e Jəju Kirisi (1.10).

Kadi j-indæ manji makitibi ki Pol ndangi kin maji 6a, j-ingæ kadi ngon ta ki ilæ-n ngiræ ta e ndæy be nim (1.1-2), ta ki tæl-n tæe e ndæy be nim tō (6.21-24). Ba darō ngadan ta wa dæw a kæki gin joo:

Me kəy kəme ti ki dōsəy (1.3-3.21), Pol æl ta ki dō nē ti ki æti 6æl ki Luwæ ra adi-je ki ræbi læ Kirisi, 6a go ti, tæl æl ta ki dō kindæ rō naa ti adi goe ngal. Ningæ ki oji dō kindæ rō naa ti, Pol tōji nē ki Luwæ ra taa kadi Jipi je ki dije ki æi Jipi je al, tælii dije ki kare ba, tæ dije lie.

Me kəy kəme ti ki kō joo (4.1-6.20), Pol dæji Epəji je kadi pa njiyæde me kindæ rō naa ti kin tōji tæki æi dije ki koji sigi me kindæ rō naa ti ki Kirisi. NGa ningæ sōbi kadi pa

njiyæ ki maji re ki kilæ ra ki maji dande ti, me kəy je ti læde, ki rō njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki rō ndægi dije ti pæti.

Kadi tæ tōji-n kindæ rō naa ti læ dije læ Luwæ, Pol un nē asi gin mitæ æl-n ta: un darō, adi e njé kaw-naa je ki Jəju Kirisi e jam dōde; un kəy ki Jəju Kirisi e mbal ki dō kume ti; un dæne æi ki dingæm, adi e njé kaw-naa je ki æi dæne læ Kirisi. Nē kare, j-o kadi ki kanji kindæ rō naa ti ki rōjeti ki Bæbe, lo kadi kindæ rō naa ti ki rōjeti læ njé kun go Kirisi a to goto. E be æ, maji kadi kindæ rō naa ti ki rōjeti e naa ti ki Bæbe Jəju Kirisi ki dəkagilo je pæti.

Kuwæji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilæ læ Jəju Kirisi ki go ndigi ti læ Luwæ. M-ndangi makitibi kin m-ilæ-n madi dije læ Luwæ ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi me 6e ti ki Epəji ti. ² M-kəy kadi Luwæ ki Baw je ki Bæbe læje Jəju Kirisi adi me maji ki kisi-maje læde nay sæsi.

Ra maji je ki Luwæ isi adi-je ki takul Kirisi

³ Piti ki dō Luwæ ti ki Baw Bæbe læje Jəju Kirisi, ki adi-je maji-kur je, adi e nē maji je pæti ki adi-je ki go NDil ti, ki j dōrā ti, ki takul kindæ rō naa ti læje ki Kirisi. ⁴ Be æ, loki Luwæ ra dōrā ki dōnangi ki nē je ki me ti al 6əy æ, kōti je ki takul Kirisi ti tæ dije læne mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi dōje ti ta kəme ti. Nē je kin tōji kadi Luwæ ndigi je. ⁵ Tæki Luwæ ndigi-n-je ka kin æ, indæ-n je kæte nō dəkagilo je ti, mba kadi ji tæli ngane je ki takul Jəju Kirisi. Luwæ ge kin be ki go me-maji ti lie. ⁶ Adi ji piti Luwæ, mbata me-maji lie ki æti 6æl. Me-maji kin, adi-je kare ki takul NGone, ndigi ngone kin ngay. ⁷ Me Kirisi ti, ki takul mæse ki ay dō kagi-dæsi ti go koye ti, je ki taa kilæ taa, ningæ majal je læje e ki kiyæ go kō tō. Be æ, Luwæ oji-n je me maji læne ki ngay. ⁸ Oyo, Luwæ oji-je me-maji læne kōji ki æti 6æl. Be æ, adi-n-je tær ki nē gær ki ngay. ⁹ Ningæ ki go ra maji ti læ Luwæ ki ngay, adi j-ingæi kōji ta ra lie ki to lo 6əyō ti. Kōji ta ra

kin, ində dəe naa ti kəte kadi n-a ra ki takul Kirisi. ¹⁰ Kəji ta ra lə Luwə kin, e mba kadi kaw ne je ki dərə ti ki ne je ki dənangi ti ne pəti, gin təgi ti lə nje kəbe ki kare ba ki e Kirisi. Ne kin, a ra ne dəkagilo ti ki Luwə wa əji.

¹¹ Luwə adi ne je pəti rai ne təkə e wa əji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kəti-n-je kəte ki go kəji ta ra ti lie, adi ji təli dije lie ki go kində rə naa ti ləje ki Kirisi. Ningə adi-je ne ki un-n mindine mba kadi n-adi-je tə. ¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləi təji də kəti bəl ti lie, Je je ki j-indəi me je də kirisi ti dəsəy.

¹³ E me Kirisi ti tə ə, səi ka, oi də ta ki rəjeti, ki e Poy Ta ki Maji ki əji səi. Ningə go ti, adi mesi Kirisi, bə Luwə ində ndunə ki səbi dənə rəsi ti. NDunə ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kəte də ti. ¹⁴ NDil ki ay njay ki Luwə adi-je kin, təji kadi ja j-ingəi ndəgi ne maji je pəti ki Luwə a adi-je. Ne maji je kin ja j-ingəi pəti ndə ki Luwə a taa-je ilə-je taa ji majal ti ratata. Adi ji piti ndole lə Luwə ki əti bəl.

Poləl ta ki Luwə ki mbata lə njé kadi-me je ki Epəji ti.

¹⁵ E ki mbata kin ə, mi ka loki m-o poy kadi me ləsi ki adi Bəbe Jəju, ki poy ndigi ləsi ki isi ndigi dije lə Luwə pəti, ¹⁶ ndə ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyə ta ra oyo Luwə ki mbata ləsi al me kəl ta ti je ləm ki m-isi m-əl si-e. M-isi m-əa təsi taa taa. ¹⁷ M-dəji kadi Luwə lə Bəbe lə je Jəju Kirisi, Bawje ki nje təji, adi səi ki takul NDil ki ay njay, tər, ki gər gin ne ki to lo bəyo ti, mba kadi igəri-e-n ay njay. ¹⁸ M-dəje kadi tē angalsi, mba kadi asi gər ne kində me də ti ki adi səsi ki aw naa ti ki bər ki bər səsi. Taa a igəri ne je ki maji maji ki Luwə əl ta-e kadi n-a n-adi dije ləne. ¹⁹ Ningə a igəri təgi ki əti bəl itə təgi je pəti ki Luwə əji mbata ləje j-əi ki j-adi-e meje. Ningə təgi ka kin, Luwə əji ki taga me təgi ti ki əti bəl. ²⁰ Təgi ki əti bəl kin, Luwə təji taga, dəkagilo ti ki adi Jəju jii taa dan je koy je ti, ə ade isi də ji kəe ti me dərə ti. ²¹ Loe ti kin, Jəju e ki kində də njé kəbe je ti ba pəti, də təgi kəbe je ti ba pəti, a e də təgi je ti ba pəti,

taa təe e də tə je ti pəti tə. E də ne kində je ti pəti mbata dəkagilo ki ngəsi ne kin par al, nə bitə dəkagilo ti ki a re. ²² Oyo, Luwə ilə ne je pəti gin təgi ti lə Kirisi. Loki inde də ne je ti pəti ningə, kəte ade e ki boy də njé kaw-naa je ti. ²³ *NJé kaw-naa je toi tə ngan rəe je be. Kasi-naa bərəre lə Kirisi rosi njé kaw-naa je ki dəkagilo je pəti. Ningə Kirisi ka, kasi-naa bərəre lə Luwə rose tə.

2

Kaji e ki takul me-maji

¹ Səi ki kəte, səi toi tə dije ki koy ki mbata majal je ləsi. ² Majal je ləsi kin ra adi mari go rəbi ne rasi je e go hal ne ra lə dije ki duniyə ti, uni go ki bo lə təgi je lə ndil je ki majal ki me nəl ti. NDil ki majal kin ə, isi ra kilə ngəsi ne me dije ti ki njé kəsi ta Luwə. ³ J-əi je ka, ndə ki mari j-əi mbə dije ti kin tə. Adi ji njiyəi ki go ndigi ti lə ngur darəje, j-isi ta ne ra ti ki kadi ji təli kon ndigi ra lə darəje, ki mər ta je ləje ki majal yo. Be ə ki go jibəl kisije ki dəje taa ti, ji toi tə ndəgi dije kin be, adi wongəi lə Luwə e dəje ti tə.

⁴ Nə Luwə e nje koo kəm-to-ndoo ki əti bəl, adi ndigi-je ngay. ⁵ Be ə, j-əi je ki ndə ki j-əi dije ki koy ki takul majal je ləje kin, təl-je adi j-əi njé kisi ki dəje taa ki Kirisi. Oyo e ki takul me-maji lə Luwə ə ingəi kaji. ⁶ Ki takul kində rə naa ti ləje ki Jəju Kirisi, Luwə adi j-ji taa sie naa ti dan njé koy je ti, ə adi j-əi bə naa ti sie me dərə ti tə. ⁷ Luwə ra be kadi əji-n kadi dije pəti gəri mbata ndə je ki a rəi, me-maji lie ki dəbəye goto, ki əji ki takul Jəju Kirisi ki go rəbi ra maji lie ki mbata ləje. ⁸ E takul me-maji ki go rəbi lə kadi-me ə, ingəi kaji bə e ki go təgisi ti al. Nə e Luwə ə adi səsi kaji kin kare. ⁹ Kaji kin e ki takul kilə rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi dəw madi ində-n gune al. ¹⁰ Oyo, j-əi kilə ra ji Luwə. Ində-je ki go kində rə naa ti ləje ki Kirisi mbata kadi ji rai kilə je ki maji me kisi ki dəje taa ti. Ningə kilə je ka kin, e wa ində dəe naa ti kəte mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kirisi ti

11 Adi mesi ole dō ti, təkī ndō ki kəte, səi Jipi koji je al, adi *Jipi je ki njé 6a rōde njé kijə mətide, ki e ne ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rōde ti, 6ari səsi njé kijə mətide je al. 12 Kadi mesi ole dō ti təkī dəkagiloe ti kin, səi ki gangi-naa ti ki Kirisi. Səi mbō *Isirayəl je ti ki əi dije lə Luwə kin al. Səi gotoi me kilə mindi je ti ki Luwə ilə ki dije ləne kin. Isi me duniya ti ki kanji ne kində me dō ti ə se ki kanji Luwə. 13 Nə ngosine, ki takul kində rō naa ti ləsi ki Jəju Kirisi ti, səi ki ndō ki mari səi say, itəli dije ki 6asi ki takul məsi kadi-kare lə Kirisi. 14 Tado e Kirisi wa ə re ki kisi ki naa ki lapiya mbō je ti. E ə ra adi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al təli dije ki kare ba. Koye dō kagi-dəsi ti ər bə ki to dande ti kəte kə. 15 Jəju Kirisi təl ndukun je lə *Moji ki rəbi ra kile je, ne je ki kare ti. Ningə, un gin dije ki joo kin təl ində-n gin dije ki kare ki sigi ki go rəbi kində rō ləde naa ti sie. Be ə, adi lapiya to-n mbōde ti. 16 Ki takul koye dō kagi-dəsi ti, Jəju ində gin dije ki joo kin naa ti adi təli darō ki kare. Hə-de noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye dō kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi njé bə je lə naa kin kə. 17 Re ilə mbe Poy Ta ki Maji ki oji dō lapiya adi səi ki səi say, ta mbata lə njé je ki əi 6asi tō. 18 E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

19 Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se njé dirə ki njade taa al ngata. Nə ngosine, səi ngan njé 6e ki mbō dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə. 20 Səi toi tə mbal je ki Luwə ində-n kəy be. Ningə ngirə kəy ka kin e ki kində dō njé kaw kilə je ti ki əi njé kəl ta ki ta Luwə ti. Ba Kirisi wa ə e mbal ki e tōgi kəy. 21 E me kində rō naa ti ləje ki Kirisi ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəi-naa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kəte kəte mba kadi təl kəy ki ay njay me Ba6e ti. 22 E me kində rō naa ti ki Jəju Kirisi ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rōsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə isi me ti ki takul NDile.

3

Polnje kilə mbe Poy Ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al

1 E ki mbata kin ə, mi Pol, m-isi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, mbata ləsi səi dije ki səi Jipi je al... 2 M-gər maji kadi oi poy kilə 6əə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji ləsi. 3 Luwə tēē ki dō ne je ki to lo 6oyō ti adi-m gər. E ne je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi. 4 Loki itidəi makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi ne gər ki oji dō Kirisi ki to lo 6oyō ti, ki Luwə tēē ki dōe adi m-gər ay njay kin. 5 Təkī rəjeti, ne je ki Luwə tēē ki dōe adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki ində-de ta dangi tə njé ra kilə ləne, tēē ki dōe be adi kaje je ki kəte al. 6 Ningə ne ki to lo 6oyō ti ka kin, ki takul kində rō naa ti ləde ki Jəju Kirisi ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darō ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata ləde tō me Kirisi ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

7 M-təl nje ra kilə 6əə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra tōge. 8 Mi ki ndam goto tōi njé kadi mede Kirisi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə oo maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbe ne gər ki əti 6əl lə Kirisi jim ti mbata dije ki əi Jipi je al. E ne gər lə Kirisi ki bo ki tōy ne gər lə dije pəti tigə. 9 Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-tōji-n dije pəti ay njay, se go rəbi ki ban ə, Luwə a təl-n ta ne ki un ndune dō ti, ki to lo 6oyō ti kin wa. Luwə ki nje ra ne je pəti, 6oyō dō ne kin ki dije ki dəkagilo ti ki kəte. 10 Ningə ngosine ki takul njé-kaw-naa je, njé kōbe je ki njé tōgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri ne gər lə Luwə. Ne gər kin, Luwə tōji ki rəbi je ki dangi dangi. 11 Ne kin təl tane ki go kōji ta ti lə Luwə ki to ki nōne ti. Kōji ta ra ka kin, təl tae ki takul Ba6e ləje Jəju Kirisi. 12 Me kində rō naa ti ləje ki Kirisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta rəbi kadi ji ndətii

ki rə Luwə ti ki me ki t̃i kati. ¹³ E be ə, m-dəji səsi mba kadi t̃ogi si ər mbata lə k̃o je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e g̃in k̃osi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kirisi ndigi je

¹⁴ MBata kin ə, m-isi m-əsi məkəsim nangi ño Bawje ti ki d̃ora ti, ¹⁵ ki takule ki karne ba ə, g̃in koji je p̃ati ki d̃ora ti ə se ki d̃onangi ti ne isi ki d̃ode taa. ¹⁶ M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je it̃ogi gangi me ndilsi ti. ¹⁷ Kadi Kirisi ra lo kisi ləne ngamesi ti ki takul kadi-me. Ne dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngangı, ningə kadi g̃in si uwə nangi ngə me ndigi ti t̃o. ¹⁸ Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə p̃ati, kadi ndigi lə Kirisi e ndigi ki əti b̃al, ki d̃aw asi kadi a mbəji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kirisi ki it̃ə ne gər je p̃ati, ningə kadi Luwə wa rosi səsi ki rosi ki b̃atəte ləne.

²⁰ Luwə aw ki t̃ogi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e ne madi b̃a, ra t̃oy ne ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi g̃iri t̃ə g̃ir b̃ay. ²¹ Kadi t̃oji e d̃əe ti mb̃o njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kirisi, mbata d̃akagilo je p̃ati ki a r̃ai, ki d̃ə b̃al je ki d̃ə b̃al je. *Amen!

4

Ke darə ki kare me Kirisi ti

¹ M-ilə d̃ingəm mesi ti, mi ki mi dan-gay ki mbata lə Bəbe, kadi go rəbi kisi ki d̃ə taa ləsi asi ta b̃ar ki Luwə b̃ar səsi. ² Kadi awi ki s̃əl d̃ə, ki hal ki s̃əl l̃əm l̃əm, ki kore me, ə kadi isi d̃ə ti ki naa me ndigi-naa ti. ³ Uwəi r̃osi ngə kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go rəbi lap̃iya ki d̃ə səsi naa ti. ⁴ Darə e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba t̃o. E be ə, Luwə b̃ar səsi kadi awi ki ne kində me d̃ə ti ki kare ba t̃o. ⁵ Bəbe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba t̃o. ⁶ Luwə e kare ba, ningə e ə, e Baw je p̃ati, taa e d̃ə ne je ti p̃ati, ra kilə ki takul dije p̃ati, ningə isi me ne je ti p̃ati t̃o.

⁷ Nə, d̃aw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki s̃əbi d̃əne, ki go kadi ti

ki Jəju Kirisi ndingı kadi-n-je. ⁸ E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Loki j̃ aw me lo je ti ki taa nu, uwə dangay je,

Adi aw səde kəmne ti,
Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹ Ningə kəl kə nə: «j̃ aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi k̃ate b̃ay taa kadi aw taa, Kirisi ur aw g̃in nangi ti, me lo je ti ki boo nu t̃o. ¹⁰ NJe kaw nangi wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidi d̃ora je ti t̃o. Ne kin ra ne be mba kadi ne je p̃ati asi-naa b̃ərəre me ti. ¹¹ E ə adi kadi-kare dije, njé ki ña je adi əi njé kaw kilə je, njé ki ña je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki ña je kadi əi njé kilə mbe Poy Ta ki Maji, njé ña je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki ña je əi njé ndo dije t̃o. ¹² Ki go rəbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba darə Kirisi ki t̃ogi ki k̃ate k̃ate. Darə Kirisi e njé kaw-naa je. ¹³ Ki rəbi kin ə, j-əi p̃ati, j-a t̃ẽẽi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə ti. Ningə j-a t̃ali dije ki t̃ogi gangi ə j-asi-naa b̃ərəre t̃ə Kirisi be. ¹⁴ Be ə, j-a to t̃ə ngan je ki ñal ne ndo je ki ngom isi aw səde ki yo je ki ne je be, t̃ə bato ə pugi man ba isi ra-e be al ngata. Ningə dije ki njé k̃adi dije ki ta je ki ngom je l̃əde kin, a asi kadi toi-je pe pe taa ədi-je ki takul ne ndo je l̃əde ki ngom kin al t̃o. ¹⁵ Nə me kəl ta ki r̃ojeti me ndigi-naa ti, j-a t̃ogi me ne je ti p̃ati, bit̃i kadi ji toi t̃ə Kirisi wa be, e ki e ki boy ki d̃ə njé kaw-naa je ti. ¹⁶ Me Kirisi ti ə darə ba p̃ati e ki r̃oti naa ti ki takul t̃ogi lə ngirə ki ra. Loki ngon r̃ə ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi darə ba p̃ati a t̃ogi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki d̃ə taa me Kirisi ti

¹⁷ E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re d̃ə ti b̃ay me t̃ə Bəbe ti. Oti kadi rəbi ne rasi to t̃ə ỹa dije ki gəri Luwə al kam be, tad̃ə kilə rade e ki go gir ta je ti l̃əde ki ndae goto. ¹⁸ Loki ndul ̃o b̃e d̃ə gir ta ti l̃əde. Əi say kadi kisi ki d̃ə taa ti ki sigi ki Luwə adi. T̃əki r̃ojeti, gəri al ki mbata me ngə l̃əde. ¹⁹ Əi dije ki rai kaya ka, r̃ode a s̃əl-de d̃ə ti al. D̃əgakilo je l̃əde p̃ati e kadi rai ne je ki majal. Be

ə, ne rade ki dangi dangi ki to nje kin, dawe je kin, nayii ki lo ra ti ki node ti kanji kadi mede uwə-de ki ta do ti.

²⁰ Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kirisi al. ²¹ Təki rəjeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki səbi dəe. Ningə, ndoi səsi ne je ki awi naa ti ki ta ki rəjeti ki dəw a ingə rə Jəju ti. ²² Re e be ningə, səbi kadi imbati ne rasi je ki mari ki go lo kon dəw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dəw tuji ti. ²³ Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi. ²⁴ Səbi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki do taa ləsi e me ne ra ti ki dana, ki me ne ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rəjeti.

²⁵ MBata kin ə, kadi imbati kəl ta ki ngom, ə kadi dəw ki ra, əl ta ki rəjeti madine, tadə j-əi pəti j-əi ngan rə ki kare. ²⁶ Re wongi ra səsi ə, kadi wongi kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongi ti ba biti kadi kadi ur dəsi ti. ²⁷ Adi ta rəbi Su kadi na səsi al. ²⁸ Kadi dəw ki e nje bogi kəte ə iyə ta bogi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ingə-n ne ə ra-n ki dəw ki ne to rəe ²⁹ Kadi ta ki majal tē tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tē ta si ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dingəm me njé ki rangi ti ki go ne ge je ti ləde. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo do ta ləsi. ³⁰ Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a toji kadi ndə madi a re nq ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa do majal ti ratata.

³¹ Ori hal je ki kati bangi pəti mesi ti kə, (İngəmi majal madi mesi ti al), ki kəl-naa, ki wongi, ki taji-naa, ki kəl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto. ³² Kadi səi irai maji ə indigi-naa ngay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi go majal ki madisi je rai səsi kə təkə Luwə iyə-n go majal je ləsi kə, me Kirisi ti be.

5

Kisi ki do taa me kunji ti

¹ Səi ngan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e. ² Maji kadi isi ki

dəsi taa me ndigi-naa ti, təkə Kirisi ndigi-je ə adi rəne Luwə koy ti mbata ləje, tə kadi kare ə se ne məsi ki əti Luwə maji be. ³ Səi ngan lə Luwə, be ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki ne ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al tə kəl al. ⁴ E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta mənə ki to nje madi je tē tasi ti. Nə kadi ta ki a tē tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi igəri ne je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra ne je ki to nje nim, njé ra kəm-nda ne je ki asi-naa ki yo ki ra nim kin, a əi mbə dije ti ki Kirisi əi ki Luwə a oji be dəde ti kin al ratata. ⁶ Kadi adi dəw madi əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tadə e ki takul ne je ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re-n do dije ti ki njé təl rəde go ta ti lie al. ⁷ İndəi rəsi naa ti səde do ne madi ti al. ⁸ Təkə rəjeti, ndə ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngəsine, ki takul kində rə naa ti ləsi ki Babe, səi dije ki lo kunji ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə ngan je ki lo kunji ti. ⁹ Tadə kandi lo kunji e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rəjeti. ¹⁰ Təkə səi ngan je ki lo kunji ti, maji kadi indəi təgi do rəsi ti mba kadi əri mbə ne ki nəl Babe ki ne ki nəl Luwə al naa ti. ¹¹ Kadi ne madi ki ore səsi naa ti do ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Nə itəi ki ginde taga tə tē yo taa. ¹² Tadə ne je ki ko dije kin isi rai lo bəyə ti, e ne je ki to rəsəl ngay kadi dəw əl tae. ¹³ Ningə loki e ki kər gin ne je ki isi rai ba, kilə radeje ki majal to taga ay njay njay. ¹⁴ Tadə ne je pəti ki ginde tē lo kunji ti təli lo kunji. E be ə, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«İndəl do bi ti, j nje to bi,

J taa dan nje koy je ti,

Ə Kirisi a adi kunji ləne a unji dəi ti.»

¹⁵ Kadi indəi kəm-kədi do rəsi ti me ji kisi ki do taa ti ləsi. Kadi ne rasi e ne ra lə dije ki njé tər je bi ne ra lə mbə je al. ¹⁶ Dəkagilo ki j-isi ti kin e dəkagilo ki majal, ə kadi dəkagilo je pəti ki Luwə adi səsi ba, irai ne je ki maji taa taa bi adi dəkagilo kin man kare al. ¹⁷ MBata kin ə, kadi itoi tə dije

ki ku dode goto be al, nə kadi igəri ne ki Babe isi ngəm rəsi ti.

¹⁸ Adi kasi ra səsi al, kay kasi nju ki al do maji a aw ki daw kaya ki ra ti. Nə kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta. ¹⁹ Maji kadi əli naa ta me pa je ti, osi pa je la Luwə ki ndəgi pa je ki NDil adi səsi. Osi pa je kin iləi təji do Babe ti ki ngəmesi ba pəti. ²⁰ Maji kadi rai oyo Luwə ki Bawje ki dəkagilo je pəti, me ne je pəti me to Babe ti ləje Jəju Kirisi.

Kulə noji ki to mbə dəne je ti ki dīngəm je

²¹ Həi dəsi gin təgi ti la nə ki yo ki ne, mbata koji ki kilə do Kirisi ti ki awi. ²² Səi dəne je, kadi nə nə ilə dəne gin təgi ti la ngawne təkisi iləi dəsi gin təgi ti la Babe be. ²³ Tadə ngaw e ki boy do dəne ti, təkisi Kirisi e ki boy do njé kaw-naa je ti kin be to. Kirisi e nje kaji njé kaw-naa je ki əi darə je. ²⁴ Be ə, təkisi njé kaw-naa je iləi dode gin təgi ti la Kirisi ka kin ə, dəne je ka, kadi iləi dode gin təgi ti la ngawde je me ne je ti pəti to.

²⁵ Ningə səi ngaw dəne je, maji kadi nə nə ndigi nene təkisi Kirisi ndigi-n njé kaw-naa je ə adi rəne koy ti ki mbata ləde kin be. ²⁶ Adi rəne koy ti mba kadi təl njé kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti la Luwə, go togi ti ki togi-de ki man nim ki ta ləne nim to. ²⁷ Jəju ge kadi n-tej ki njé kaw-naa je ta kəmne ti ki kəsi-gon ki əti bəl, ki kanji yoro nim, kadi ngirə rəde je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rəde ti nim to. Ge kadi njé kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dode ti. ²⁸ Be to ə, maji kadi ngaw dəne je ndigi nede je təkisi ndigi darəde əi je wa be. Daw ki nje ndigi nene, ndigi darəne wa. ²⁹ Təkisi rəjeti, daw ki əsi rəne ta nja kare goto. Nə j-əi pəti j-uli-de ki ne kuso, ə j-indəi kəm je gode ti tə kində yo taa. E be ə, Kirisi isi ra-n ki njé kaw-naa je, ³⁰ tadə j-əi ngan darə je. ³¹ MBata kin ə, dīngəm a iyə-n me kəy lə bawne əi ki kəne, ningə tiyəi-naa ki nene, ba əi joo pu təli darə ki kare. ³² Ta ki rəjeti ki bo e ki bəyə me ta ti kin, nə m-əl səsi kadi e ta ki əji do Kirisi

ki njé kaw-naa je. ³³ Nə ta kin əji dəsi to, kadi ngaw dəne ki ra ndigi nene tə darəne wa be, ba kadi dəne ilə koji do ngawne ti to.

6

Ta lə ngan je ki bawde je

¹ NGan je, ki mbata kesi dije la Babe, maji kadi itəli rəsi go ta ti la njé koji si je, tadə e kilə ra ki maji. ² Əsi ngən baw i əi ki kəi, tadə e kin e ndu-kun ki kəte ki Luwə adi ki kun mindi do ti. ³ «Be kadi isi maji me duniyə ti ningə ndəi a e ngay to.»

⁴ Ningə səi baw je, kadi adi wong i ngansi je ki takul kilə rasi je al to, nə kadi ingəmi-de me ne ndo ti ki maji, ki me kində koji ti ki go ta ti la Babe.

Ta lə bəə je ki bade je

⁵ Səi bəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti la bəsi je ki dənangi ti ne ki səl do, ki kilə koji do ti ki ngəme ki ay njay təkisi e Kirisi wa ə, isi təli rəsi go ta ti lie be. ⁶ Oti kadi irai kilə ləsi dəkagilo ti ki dije indəi kəmde gosi ti par, təkisi irai kilə mba kadi ingəi maji ta kəm dije ti yo be. Nə maji kadi irai kilə tə bəə je la Kirisi ki isi rai ndigi la Luwə ki mede ki kare ba be. ⁷ Maji kadi irai kilə ki me ndigi, tə ne ki e kilə la Babe wa ə isi rai be, bi e kilə la dije al. ⁸ Tadə igəri bəti təkisi nə nə a ingə ne kingə go ji ləne ro Babe ti ki go maji ti ki ra, re e-n bəə ə se e daw dərəne.

⁹ Səi ba bəə je, səi ka, kadi irai be to ki bəə je ləsi. Maji kadi iyəi ta kində-de bəl ti kə, ə kadi igəri təkisi bade nim, bəsi nim e kare ba, ə isi me dərə ti taa nu, ba kər kəm dije dana goto rəe ti.

Rə do kadi-me ti

¹⁰ Kadi ji təl-n ta ta je, maji kadi itəli dije ki njé təgi je ki takul kində ro naa ti ləsi ki Babe me təge ti ki ngay. ¹¹ Maji kadi əyi ne kat i je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi ai dīngəm nə kədi-naa je ti la su. ¹² Tadə e dije ki awi ki darə ki məsi ə j-a ji rəi səde al, nə j-isi rəi ki ndil je ki majal ki njé təgi me lo je ti ki taa dərə ti, ki njé kəbe je, ki təgi kəbe je, ə se j-isi rəi ki nje kəbe dənangi ti ki e me lo ki ndul ti. ¹³ MBata kin ə, maji

kadi ɔyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi lo ki ndə je majal rəi ningə, ai gərərə ba. Ningə kadi go rə ti ɓa, ai taa ba. ¹⁴ Maji kadi ai taa ba! Ningə kadi ta ki rəjeti ə idɔɔi ɓədisi ti tə nda be, ə kadi ne ra ki dana to tə gindi ki kadi idɔɔi gusi ti be. ¹⁵ Maji kadi ki langisi kaw kilə mbe Poy Ta ki Maji ki nje kadi lapiya, to tə sa kilə nja ti ləsi be. ¹⁶ Me ne je ti pəti, maji kadi uni kadi-me adi to tə də ləsi be, e ki takule ə a indəi ningə je lə nje bə ki tae isi tɛɛ por iləi kə. ¹⁷ Maji kadi itaai kaji ki Luwə adi-je iləi dəsi ti tə jɔgi rə be, ɓa kadi uni ta lə Luwə ki NDil adi-je tə kiyə kasigar be. ¹⁸ Ne je kin pəti, idəji Luwə me kəl si-e ta ti. Əli si-e ta ki dəkagilo je pəti ki takul NDil ki ay njay. İrai ki kisi də nja ti, ə kadi inayj ki lo ra-e ti par par. Əli ta ki Luwə ki mbata lə dije lə dije lie pəti. ¹⁹ Əli ta ki Luwə ki mbata ləm tə, mba kadi Luwə wa ində ta tam ti, mbata kadi m-ilə-n mbe də ne je ti ki kəte toi lo ɓɔyɔ ti ə Poy Ta ki Maji tɛɛ ki dəe kin, ki me ki tɔ kati. ²⁰ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə, m-taa-n to Kirisi m-to-n ki kulə gindi jim ti kəy dangay ti. Be ə, əli ta ki Luwə mba kadi m-əl ta ki me ki tɔ kati, təkɪ sɔbi kadi m-əli-n.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²¹ M-ndigi kadi igəri ne ki sɔbi dəm, ki ne m-isi m-ra. E be ə, Tisiki ki e ngokom ki nje ndigi ləm, ki nje ra kilə ki rəjeti me Bəbe ti, a əl səsi ne je pəti ki ɔji dəm. ²² E mbata kin ə, m-ile rəsi ti mba kadi igəri ji kisi je, ningə kadi ilə dɪngəm mesi ti tə. ²³ Kadi Luwə ki Bawje ki Bəbe ləje Jəju kirisi adi ngakoje je pəti, lapiya, ki ndigi-naa, naa ti ki kadi-me. ²⁴ Kadi me-maji lə Luwə e naa ti ki dije pəti ki njé ndigi Bəbe ləje Jəju Kirisi ki ndigi ki a yəti al. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilipi je

Pilipi e 6e bo ki dosay ki Eropi ti ki Pol ila mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e koki 6e madi kare ki Rom je isi titi, donangi Masaduwan ti. Ninga e kaw mba ti lie ki ko joo a Pol inda-n gin nje kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). NGan bal je go ti 6a Pol ndangi makitibi ki mindi ki sol lom lom adi-de. Dakagilo ti kin, Pol e dangay ti. Nje ki na je ai na e dangay ti Epaji ti, a nje ki nungi ai na e Sejare ti a se e Rom ti wa be to (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki ilai Epapiroditi adi-e, dakagilo ti ki ne je to rae. Bay to, ila dingam mede ti kadi ai do njade ti ki ro Kirisi ti, taa kadi iyai rade adi nje ki a nyiyai ki ne ndo ki ngom dan nje kaw-naa je kin adi-de al to.

Lo kilā ngirā ta ti (1.1-11), Pol toji ronal ki oyo ki ra lane loki mee ole do nje kun go Kirisi ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki done ti adi-de ooi. Pol gar ta ki done ti ki lo ti ti al, na kindā ki inda rone naa ti ki Kirisi ra adi ti mene kati (1.12-26). Fla dingam me Pilipi je ti kadi ai do njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rabi lapiya ki ro naa ti, ki rabi do sol, ki kilā ra ki maji ki j ro Jaju Kirisi ti (1.27-2.28). Bay taa kadi ndo madi a Pol ai ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditi ki ngon nje kilā la Pilipi je ai ki Timote ki madi-kilā la Pol a rai kadi kulā noji ki dan Pol ti ki nje kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndaji-de ki togine kadi indai kam-kadi do rade ti ki ro dije ti ki nje mbati rabi go Poy ta ti ki Maji ki rojeti. Daji nje kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa nyiyane, kadi kamde e do nyiyā naa ti ki Kirisi, kadi toi to Kirisi be (3). Pol tol ta makitibi lane ki ta kilā dingam me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra to kuwā ji-naa to (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin bari-e «makitibi ronal», tado e ko ta kin a j taa nu ila nangi rapi. Ronal kin e ta la ka do nja ti ki Kirisi. E Kirisi kin a pa kilā toji do kilā rae ti e me 2.6-11 ti. E ne ki sai je wa a teei do ti lo tida makitibi ti kin to.

Kuwā ji-naa

¹ E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je baē kilā je la Jaju Kirisi a j ndangi makitibi kin j-adi sai dije la Luwā ki me kindā ro naa ti ki Kirisi, ki isi Pilipi ti*. Makitibi kin sibi sasi, naa ti ki nje kor nosi je, ki diyakir je. ² Ninga kadi memaji ki kisi-maje la Bawje Luwā ai ki Babe laje Jaju Kirisi e naa ti sasi.

Pol al ta ki Luwā mbata ti la nje kadi-me je ki Pilipi ti

³ Dakagilo je pati ki mem ole dasi ti 6a, m-ra oyo Luwā. ⁴ Taa dakagilo je pati ki kadi m-al-n ta ki Luwā mbata ti lasi pati 6a, m-al sie ki ronal to. ⁵ Ronal lam e ki mbata ra ki irai sam me kilā kilā mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kulā ngire ti nu biti bone*. ⁶ M-gar maji kadi Luwā ki inda ngirā kilā ki maji mesi ti kin, a aw-n biti ta tol tae ti, ndo tol Jaju Kirisi ti. ⁷ E go rabe ti kadi m-aw ki mar ta ki be kin ki mbata lasi pati, tado mindā sai dan urm ti. Sai, indai rasi naa ti sam do maji ti ki Luwā ra sam. Indai rasi naa ti sam pati me keem dangay ti, ki me ro ti ki m-ro ki togim mbata Poy Ta ki Maji*. ⁸ Luwā asi kadi manaji lam taki, sai pati m-ndigi sasi ndigi la Jaju Kirisi, m-or man do ti sati.

⁹ NGA ninga, ne ki m-daji Luwā, e kadi ndigi-naa lasi j ki do made ti do made ti, naa ti ki ne gar ki rojeti ki me kor kam ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay. ¹⁰ Lo kin ti, a gari go ne ki maji ki sibi ra. Ba a sai dije ki kay njay, ki ndo tol Kirisi ti, daw asi kadi a aw ki ta madi dasi ti al. ¹¹ Ninga a sai dije ki ne ra ki dana, ki j ro Kirisi ti a to mbar mbar rasi ti, mbata tōba ki toji la Luwā.

Poy Ta ki Maji aw ki kate kate

* 1:1 4.15; Knjk 16.12   * 1:5 Knjk 16.13-15   * 1:7 1.13

12 NGakom je, m-ndigi kadi igari taki ne ki tee dom ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kate ta kaw yo. 13 E be a, dije pæti ki njé ra kilá ki nje koþe ki boy, ki ndægi dije, gæri kadi e mbata kilá lã Kirisi a m-to-n dangay ti. 14 NGa ningã, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Babe, a ingai tãgi dõ made ti kadi æli ta lã Luwã ki kanji bæl. 15 E ki rojeti kadi dije madi ilai mbe to Kirisi ki hal ta ki ra, ki angal ni, na dije ki na je, ilai mbee ki angal ki maji to. 16 Dije ki awi ki angal ki maji kin, rai kilá kin ki ndigi-naa. Ningã gæri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rõ mbata Poy Ta ki Maji. 17 Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi ilai mbe to Kirisi ki ndigi ra ki sobi dõde. Ningã ne ki mede ti ki õsi-de adi isi ilai mbe to Kirisi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi ko dõ made ti, me dangay ti ki mi ti. 18 Ningã re e ki me ki maji a se e ki majal a isi ilai mbe to Kirisi a, e kin dæw aw go ti al. M-gær kadi isi ilai mbe to Kirisi, ningã m-ra rønæl dõ ti, a m-nay ki lo ra rønæl dõ ti. 19 Tado m-gær kadi e ne ki isi ra ne kadi ta tøl tae a m-ingã-n kaji. M-ingã-n kaji ki takul kæl ki isi æli ta ki Luwã mbata ti læm nim, ki takul tãgi ki NDil Jaju Kirisi adi-m nim. 20 Ki oji go ne ki m-isi m-ngãm tae pære, ki m-isi m-indã mem dõ ti, ne ki røm a søl-m goto. M-ti mem kati kadi re e-n bone a se ndõ je pæti, m-a m-tõji ke ki bo lã Kirisi kadi dije ooi røm ti. Re e-n me ka ki døm taa ti a se me koym ti. 21 Ki røm ti, kisi-m ki døm taa e mbata lã Kirisi, a koym e maji læm to. 22 Ningã, re kisi-m ki døm taa bøy, a adi-m ta ræbi kadi m-ra kilá madi ki to soti ba, lo kin ti, m-gær ne ki kadi m-koti al, se e kisi ki dõ taa a se e koy wa ka m-gær al. 23 Ne je joo isi ndõri-mi yana: m-ndigi kadi m-tusi duniya kin m-iyã, a m-aw m-isi kadi Kirisi ti. E kin a e ne ki to soti ngay. 24 Ningã kisi-m dånangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti læsi. 25 NGa ningã, m-gær maji, tijã-m ti kadi m-a m-isi dånangi ti ne bøy, m-a mi kadisi ti ne pæti bøy mbata kaw kate læsi, mbata rønæl læsi me kadi-me ti. 26 Lo kin ti, loki m-tæl m-tee dansi ti

a, ki ta kulm, a gæri kãm tõi ki isi ilai dõ Kirisi ti kin ay njay.

27 Nã ke a, kadi pa njiyæsi e ki go Poy ta ti ki Maji lã Kirisi, mba kadi re m-re dansi ti, a se mi say sæsi ka, m-o ta ki dõsi ti maji. Kadi m-o poysi taki uwai tãgisi ba me ndil ti ki kare, indai rõi naa ti, irai ki me ki kare ki go mesi ti ki adi dõ Poy ta ti ki Maji. 28 Ningã iyai ta ræbi adi njé ta je læsi ilai bæl kare mesi ti al. Loki iyai ta ræbi adi ilai bæl mesi ti al, a to taga kadi ai dije ki uni ræbi ki kaw tuji ti, a sæi, uni ræbi kaji to. Ningã pæti, e ndigi lã Luwã kadi ta to be. 29 Tado ki oji dõ Kirisi, Luwã ra sæsi maji adi adi-e mesi par al, na adi ingai ko mbata ti lie to. 30 Ningã ki basine kin, sæi ilai rõi me rõ ti ki kate m-isi m-rõ ka kin to. Rõ kin, bone je kin ka m-isi ta ti ne m-isi m-rõ taki igari*.

2

Kirisi tæl rone bæ kilá ti

1 Tã ka ki Kirisi ilã-n dingãm mesi ti, taki ingai tãgi me ndigi-naa ti, taki NDil dõ-n sæsi naa ti, taki mesi to-n dõ-naa ti, isi oji maji læsi ki rõ naa ti, 2 m-dõji sæsi kadi adi-mi rønæl me kuwã-naa mæsi ti læsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin a uwã mesi, adi mesi e kare, indai rõi naa ti. 3 Irai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal kõi rõ al to. Nã ki dõ ki søl læm, kadi dæw ki nungi oo madine taki bo dõne ti. 4 Kadi dæw madi sangi maji lã rone wa par al, na kadi sangi maji lã ndæge je to taa. 5 Kadi pa njiyæsi ki rõ naa ti e pa njiyã dije ki njé kindã rõde naa ti ki Kirisi.

6 Kirisi ki, lo kilá ngire ti nu, re o ne je ki rõe ti pæti a, e Luwã wa par, na sangi kadi n-uwã maji rone ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwã kin al.

7 Or tãba kin dõne ti kã tã kør yo,
Ra rone bæ kilá ti,
Tæl rone tã dæw ti,
Adi dije gæri-e me ne je ti pæti taki e dæw.

8 Hã dõne nangi,
Tæl rone go ta ti biti oy-n,
Koy ki dõ kagi-dæsi ti.

9 E mbata kin a, Luwã un-n dæe taa ade a ngaw,

* 1:30 Knjk 16.19-40

Ade tɔ ki e dɔ tɔje ti pɛti.

¹⁰ MBa kadi me tɔ Jɛju ti,
Nɛ kindɔ je pɛti ki dɔrɔ ti,
Dɔnangi ti, ki gin dɔnangi ti,
Ɔsi mɛkɛside nangi nɔje ti,

¹¹ Ə kadi ta tɛɛ ta dije ti pɛti tɛki Jɛju
Kirisi e Bɛbe,
Kadi tɔ Luwɛ ki Bawje ɔa-n*.

Kilɔ lɔ njɛ kadi-me je me duniya ti

¹² NGakom je ki maji, tɔ ka ki irai go ndum ti ki ndɔ je ndɔ je, dɔkagilo ki mi-n dansi ti, kadi irai ki dɔkagilo ki oi-mi dansi ti par al, nɛ dɔkagilo ki m-goto-n dansi ti ne wa kin ka, kadi irai kilɔ dɔ kaji ti lɛsi ki ɔɛl Luwɛ, ki dɔ ki sɔl. ¹³ Tado Luwɛ wa ə indɔ ndigi ra mesi ti nim, ɔsi sɛsi adi irai nim, ki go kɔji ra ti lie. ¹⁴ Irai nɛ je pɛti ki kanji ɔa ta, ki kanji kɔl, ¹⁵ mba kadi dɛw aw ki ta madi dɔsi ti al, kadi sɛi dije ki kay njay, kadi sɛi ngan lɔ Luwɛ ki nɛ ki majal ɔdi kadisi al, ə isi dan dije ti ki rɔjeti al, dije ki kilɔ rade majal ki me duniya ti ne. Kadi unji tɔ por ki unji dɔ duniya ti*, ¹⁶ loki a ilɛi-de mbe ta kaji. Lo kin ti, m-a m-un sɛsi kadi mindɔ-n gum, ndɔ tɛl Kirisi ti. MBata m-ay ngɔdi ki rɔm to-m ki ndangi kare al. ¹⁷ Re kadi mɛsim osi nangi dɔ kilɔ ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me lɛsi tɔ kadi-kare m-adi Luwɛ ɔa, m-ra rɔnɔl, ningɔ kadi rɔnɔl lɛm kin e rɔnɔl lɛsi pɛti. ¹⁸ Ningɔ sɛi ka, kadi irai rɔnɔl tɔ, ɔa adi rɔnɔl lɛsi e rɔnɔl lɛm tɔ.

Pol sangi kadi Timote ai ki Epapiroditi awi Pilipi ti

¹⁹ M-gɛr dɔm ti maji kadi me tɔ Bɛbe Jɛju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilɔ ki Timote rɔsi ti nɔɔ kadi re ki poysi adi-m kadi mi ka m-ingɔ-n tɔgi tɔ. ²⁰ Timote ki karne ba par ə e dɛw ki aw ki mɛr ta lɛm, ta lɛsi uwɛ mee adi isi ga ta dɔsi ti. ²¹ NDɔge je pɛti, ngɔdi ki mbata maji lɔ rɔde wa par ə uwɛ mede, ɔi ngɔdi lɔ Jɛju Kirisi al. ²² Nɛ e, tɔji ki taga adi dije gɛri-e tɔ ngon ki nje njiyɛ nja bawne ti. Indɔ rɔne ta kilɔ kilɔ mbe Poy Ta ki Maji ti sɛm. ²³ M-gɛr kadi e ə m-a ile ki rɔsi ti loki m-a m-o ta

ki dɔm ti ay njay. ²⁴ Taa m-gɛr dɔm ti maji, kadi-me tɔ Bɛbe ti, dɔkagilo ngay al ə, darɔm mi wa, m-a m-re kadi m-o sɛsi.

²⁵ Ningɔ ki ɔasine kin, m-o maji ngay kadi m-tɔl m-ilɔ ngokoje Epapiroditi, ki e madi-kilɛm ki madi rɔ lɛm rɔsi ti gogi. E ki ilɛi-e kadi re ki nɛ je ki m-aw ki ndooe, kadi ra sɛm*. ²⁶ Epapiroditi ndigi ngay kadi n-oo sɛsi pɛti, ningɔ sangi ki rɔ tɔne, mbata moy ra-e, adi oi tae. ²⁷ Moy ra-e, ki koye e ɔasi, nɛ Luwɛ oo kɛm-to-ndoo lie. Ningɔ e kɛm-to-ndoo lie par al, nɛ e kɛm-to-ndoo lɛm tɔ ə Luwɛ oo, mba kadi m-ingɔ me-kɔ ki rangi dɔ made ti ɔɔy al. ²⁸ M-sangi kadi m-ile rɔsi ti gogi law, kadi re oi-e ɔa, ingɔi rɔnɔl, ə kadi mi ka mem osi-n ki nangi tɔ. ²⁹ Lo kin ti, maji kadi uwɛi-e ki rɔsi ti ki rɔnɔl ngay, me tɔ Bɛbe ti. Ko dije ki tɔ e be kin, sɔbi kadi ɔsi gonde. ³⁰ Tado nay ndɔy ba kadi ingɔ yo mbata kilɔ lɔ Kirisi. Un rɔne ilɔ kɔ, kadi re ra sɛm tosi ti, me nɛ ti ki sɛi je wa asi kadi irai adi-mi al.

3

Rɔbi ka dana ki rɔjeti nɔ Luwɛ ti

¹ Ki ɔasine kin ngakom je, maji kadi irai rɔnɔl me kindɔ rɔ naa ti ki Bɛbe. Nɛ ki a ɔgi-m kadi m-tɔl m-ɔl sɛsi ko ta ki kare ki m-ɔl sɛsi kɛte ngata kin goto. Ningɔ ki rɔsi ti ɔa, e nɛ ki maji sɛsi tɔ maji. ² Maji kadi indɔi kɛm-kɛdi dɔ rɔsi ti ki rɔ dije ti ki rai rɔde tɔ bisi je be kam, ki rɔ dije ti ki ɔi njɛ ra kilɔ ki mede ki majal, ki rɔ dije ti ki njɛ koo mɔti ki kijɔ tɔ nɛ ki ngay. ³ NJɛ kijɔ mɔti je ki rɔjeti e j-ɔi je, tado j-isi ji rai kilɔ ɔɛɛ lɔ Luwɛ ki rɔbi lɔ NDile, rɔje nɔl-je ngay kadi j-indɔ rɔje naa ti ki Jɛju Kirisi, ningɔ j-uwɔ kul rɔje al tɔ. ⁴ Nɛ ki rɔjeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwɔ-n kul rɔm. Kin ə dɛw madi oo kadi n-asi kuwɔ kul rɔne ɔa, mi m-asi kuwɔ kul rɔm m-itɔ dɛwe kin. ⁵ Ijɔi mɔtim ndɔ ki kɔ jijoo lɔ ndɔ kɔji-m, mi ngon *Isirayɔl, gin kɔji ti lɔ Bɛnjame, mi Ebirɔ ki me mɛsi ti, ningɔ ki ɔji dɔ ndu-kun, mi me ɔuti ti lɔ *Parisi je. ⁶ Ki

ɔ̄ji dɔ ɲingə bɪl, mi nje kində kəm njé kaw-naa je ndoo, ki ɔ̄ji dɔ təl rɔ go ndukun ti, ta ki kadi dəw ində dɔm ti goto*.
 7 NGa ɲingə, ne je kin ki kate m-o-de tə ne ki ngay, basine m-o-de tə ne ki kə kare mbata ti lə Kirisi. 8 M-o-de tə ne ki kə kare, loki m-un-de m-ɔ̄ji kadi ne maji ti ki ətɪ bəl ki e gər ki m-gər Jəju Kirisi ki Babe ləm. MBata ti lə Kirisi, miyə ne je pətɪ kə, m-o-de tə ne ki dɔ yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kirisi, 9 kadi mi me jie ti. ɲingə kadi e ki takul ka ɔ̄a m-a dana me *NDu-kun ti al, nə kadi e ki takul kilə ra Kirisi. Kadi e ki takul tidə ki Luwə tidə-m dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Kirisi. 10 Ne ki uwə mem, e ta kadi m-gər Kirisi, taa kadi m-gər tɔ̄gi kɪ ki j lo koy ti. ɲingə kadi m-ingə ko kɔ̄ lie kin, ə kadi m-oy ko koy lie kin tɔ. 11 Be kadi tə re to ban ə, m-j-n taa lo koy ti, dan njé koy je ti.

Kay ngədi sɔbi dɔ ne kij-isi-j-ay ngəde

12 Təki rɔ̄jeti, ne ki m-isi m-ay ngədi ki mbae kin, m-ində jim dɔ ti al ɔ̄y, taa mi dəw ki mbuji girim al ɔ̄y tɔ. M-nay ki lo kay ngədi ti mba kadi m-ində jim dɔ ti, tado mi wa ki dɔm, Jəju Kirisi ində jine dɔm ti. 13 NGakom je, m-gər kadi m-ində jim dɔ ne ti ki m-isi m-ay ngəde ka kin al ɔ̄y, ɲingə ne kare ki m-ra, mem oy dɔ ne je ti ki gom ti, m-ində tɔ̄gi dɔ rɔm ti kadi jim ɔ̄di ne ki e nɔm ti kin yo. 14 M-ay ngədi sɔbi dɔ ne ki e nɔm ti, kadi m-ingə ne baji ki Luwə ɔ̄ar-je kadi adi-je dɔrə ti ki go rəbi lə Kirisi. 15 J-əi ki ji tɔ̄gi gangi me NDil ti, sɔbi kadi mər ta ləje a nangi dɔ lo ki m-əl ta ti kin. NGa ɲingə, kin ə re ne madi to, ə ndusi asi-naa dɔ ti al ɔ̄a, Luwə a tɛɛ kəmsi dɔ ti. 16 Re e ri ə ra ne ka, adi ji njiyəi naa ti təkɪ j-ij nu bitɪ ji tɛɛi ne kin. 17 NGakom je, maji kadi indaji-mi, ə kadi indəi kəmsi go nja dije ti ki isi njiyəi ki go lo njiyəje ti təkɪ igəri. 18 Tado ngay je, njiyəde ɔ̄si ta koy Kirisi dɔ kagi-dəsi ti. ɲingə e ta ki m-əl səsi ki dɔkagilo je pətɪ, nə m-təl m-əl səsi ɔ̄one ɔ̄y, ki man nɔ̄ kəm ti. 19 Əi dije ki ta təl tade e tuji, tado luwə ləde e kandade, taa tɔ̄ba ləde e me ne ti ki to rɔ̄sɔl ti tɔ. ɲingə ne ki uwə mede, e ne ki dɔnangi ti ne par. 20 Nə je ɔ̄a,

je ngan njé ɔ̄e je ki dɔrə ti. Dɔrə ki e lo ki j-isi ji nginə nje kaji-je, Babe ləje Jəju Kirisi kadi a j ti tə re ingə-je. 21 Jəju a mbəl darɔ̄je ki tɔ̄ge goto, ki a oy kin, kadi təl to tə darɔ̄e ki ətɪ bəl kin be. A ra kilə kin ki tɔ̄gi ki aw-n kadi uwə-n ne je pətɪ gin tɔ̄gine ti.

4

1 NGakom je ki njé ndigi ləm, m-ndigi ngay kadi m-təl m-o səsi. Səi, səi ne rɔ̄nəl ləm, səi jɔ̄gi kəsi-gon ki isi dɔm ti. Lo kin ti, njé ndigi ləm, maji kadi uwəi tɔ̄gisi ba tə kin be, injiyəi naa ti ki Babe.

Ta kɔ̄ji mba kisi ki naa ki lapiya

2 M-uwə nja Ebodi əi ki Sətisi, m-dəji-de kadi adi mede e kare me kində rɔ̄ naa ti ki Babe. 3 NGa ɲingə j ki madi-kiləm ki maji, m-dəji kadi ira səde adi ndude osi go-naa ti, tado əi dəne je ki indəi rɔ̄de naa ti səm, rɔ̄i mbata Poy Ta ki Maji. Rəi, naa ti ki Kiləma je ki ndəgi madi-kiləm je ki rangi pətɪ ki Luwə ində tɔ̄de me makitibi kaji ti.

4 İrai rɔ̄nəl ki dɔkagilo je pətɪ me njiyə naa ti ki Babe. M-təl m-əl səsi ɔ̄y, irai rɔ̄nəl! 5 Maji kadi dije pətɪ gəri ra maji ləsi. Babe a re basine. 6 ɲingə, kadi adi mesi a sururu dɔ ne madi ti al. Me ne je ti pətɪ ki to rəsi, maji kadi indəi nɔ̄ Luwə ti, əli sie ta, inɔ̄i dɔe ti, ə irai-e oyo tɔ. 7 NGa ɲingə, lapiya lə Luwə ki itə ne gər lə dəw, a ngəm ngamesi ki taga je ləsi me kində rɔ̄ naa ti ki Jəju Kirisi.

8 Ki basine kin ngakom je, maji kadi ne je pətɪ ki e ne ki rɔ̄jeti, ne ki dije piti, ne ki e ne ki dana, ne ki ay njay, ne ki nəl dije, ne ki dije ɔ̄si-gone, ne ki tɔe ɔ̄a, ne ki dije iləi tɔ̄ji dɔ ti, ə kadi uwə mesi. 9 Ne ki m-ndo səsi, ne ki ingəi rɔm ti, ne ki oi tam ti, ki ne ki oi rɔm ti, maji kadi uni irai kilə. ɲingə Luwə ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

Pol ra oyo Pilipi je mbata ne ki iləi adi-e

10 Rɔm nəl-m ngay me kində rɔ̄ naa ti ki Babe, loki m-o itɔ̄ji ki taga ɔ̄one təkɪ mesi to dɔm ti. Mesi kin to dɔm ti be mari nu, nə ta rəbi ki kadi itɔ̄ji-mi adi m-gər ə ingəi al. 11 NGa ɲingə,

m-əl ta kin be mbata ne ki to rəm, al jagi. Tado mi daw ki m-gər lo ra rənəl do ne ti ki to jim ti. ¹² M-gər kisi me ndoo ti, taa m-gər kisi me ne kingə ti to. Me ne je ti pəti, ki lo je pəti, m-gər kisi me ndan ti ki me ɓo ti, me ne to mbar ti ki me ne to ro ti. ¹³ M-asi kadi m-doo urm me ne je ti pəti ki takul Kirisi ki nje kadi-m togi. ¹⁴ NGa ningə, e ne ki maji ə irai kadi indai rəsi naa ti səm do ko ti ləm. ¹⁵ Səi Pilipi je, səi wa igəri maji tək, lo kilə ngirə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, loki m-aw kadi m-iyə dənangi ki Masəduwan ti[☆], daw madi ki rangi ki kadi un ne adi-m to ne ti ki mi m-un m-adi kin goto. Daw ɓa, e səi je par. ¹⁶ Loki mi Təsaloniki ti, ilai ki ne ki m-aw ki ndooe asi nja joo kare, irai səm[☆]. ¹⁷ Ningə e kadi-kare ɓa m-isi m-sangi jisi ti al, nə m-isi m-sangi kadi kər ra maji ləsi aw ki do made ti do made ti. ¹⁸ Ki ɓasine kin, ne je ki m-aw ki ndooe ka m-ingə pəti to ngata. M-ingə ki to mbar mbar rəm ti, ne ki du-m goto loki Epapiroditi adi-m ne ki adi-e kadi adi-m kin. Ne ki adi-mi kin to tə kadi-kare ki baye əti maji, ki Luwə taa, kadi-kare ki nəl-e. ¹⁹ Lo kin ti, Luwə a adi səsi ne je pəti ki awi ki ndooe, ki go ne kingə ti lie ki əti ɓəl ki go rəbi lə Jəju Kirisi. ²⁰ Ningə kadi kəsi-gon e ki do to Luwə ti ki Bawje ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²¹ Uwəi ji njé kadi-me je pəti me to Jəju ti adi-mi. NGakom je ki əi səm ne uwəi jisi. ²² Taa njé kadi-me je pəti uwəi jisi to. Ki bo ngay e njé ki isi rai kilə me kəy ti lə nje koɓe ki boy Səjar.

²³ Kadi me-maji lə ɓabe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Kolosi je

Kate mari nu, Kolosi e be bo kare ki donangi Aji ti, ki a asi kulə mətər 200, kaw ki lo kibi kadi ti lə be ki Epəji ti be. Basine kin bari-e Turki ngata. Re ə nə o maji ba, a e be ki Pol ində njane ti nja kare al. E madi-kilə Pol kare ki tae nə Epapirasi, ki e dəw ki Kolosi ti wa noo ə e dəw ki dəsəy ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Dəkagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), dəmaji ə a e Rom ti. Ə Epapirasi re rə Pol ti ər-e poy njé kaw-naa je ki Kolosi ti təkə ne ndo ki go rəbe ti al isi njiyə dande ti noo ki tagine ngay. Əl təkə njé ndo nee je ka kin əli kadi dəw gər Luwə ə ingə kaji ba, səbi kadi aw nō tōgi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilə done gin ne jibəl be je ti madi təkijə mətə je, kində kəm go kuji kuso ne je ti ki kuji kay ne je ti. NGay al go poy ta ti kin ba, nje kaw kilə Pol ndangi makitibi adi njé kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede təkə kaji ki Luwə adi-je ki takul Jəju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, dəmaji ə a ilə-n adi-de ki rəbi lə Tisiki əi ki Onəjim (4.7, 9). J-a j-ingə kəy kəm ta joo me ti:

Go ta kuwə ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwə (1.1-14) me kəy kəm ta ti ki dəsəy, Pol toji Kirisi tə nje kisi do ne je ti pəti. Əl təkə Kirisi aw ki tōgi do tōgi je ki go ndil ti pəti, e ki karne ba ə e NGar do njé kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti ba, Pol ndəji Kolosi je do ne ndo ti ki loe al ki dije madi isi njiyəi dande ti (2.4-25).

Me kəy kəm ta ti ki dəbəy ti, Pol ole me Kolosi je do ne ti ki e njiyə me kisi ki do taa ki sigi, naa ti ki Kirisi, dan njé kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kəy je ti ləje ə se dan dije ti ki me be ti ba pəti (3.1-4.6). NJe kaw kilə Pol təl ta ta ləne ki ta je ki done ti wa, əl-n ta ndəy be do Tisiki ti nim do Onəjim ti nim, taa ta kuwə ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin tō (4.7-18).

Ne ndo je ki go rəbi ti al, toi dangi dangi ki dəkagiloe, dəkagiloe, nə ne kare ki njé ndo nee je kin pəti isi sangi, e ta kadi njé kun go Kirisi je səli me kadi mede Kirisi ti ki e ki karne ba par ə aw ki tōgi kin. E mbata kin ə, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidə ba, a o kadi ta ki me ti səbi do dəkagilo ki je ti bone wa kin tō. Makitibi kin a do Kirisi ti, tōje kadi aw ki tōgi do tōgi je ki go ndil ti pəti, kadi taa-n dije ki isi gin tōgide ti ilə-de taa.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokoje Timote ə ji ndangi makitibi kin, ² j-adi səi dije lə Luwə ki isi me be ti ki Kolosi, səi ngakoje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwə ki Bawje ra səsi maji ə kadi adi səsi lapiya tō.

Pol ra oyo Luwə mbata lə Kolosi je

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, dəkagilo je pəti ki j-isi j-əl sie ta ki mbata ləsi. ⁴ Ji ra-e oyo tado j-o poy kadi-me ləsi ki adi Jəju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pəti ki əi dije lə Luwə. ⁵ Kadi-me əi ki ndigi-naa kin, ginde e do ne kində me do ti ləsi ki Luwə isi ngəm me dərə ti adi səsi. İgəri ne kində me do ti kin ki takul kilə mbə Poy Ta ki Maji ki e ta ki rəjeti. ⁶ Poy Ta ki Maji kin aw bitə tē rəsi ti. Nینگə asi donangi ba pəti ki kandine, ə aw ki kate kate təkə to-n dansi ti kin be tō, ilə ngire me ndo ti wa ki oi poy ta ki oji do me-maji lə Luwə, taa igəri me-maji kin tə ne ki rəjeti. ⁷ E Epapirasi, ki e madije ki ngay me kilə ti ə ndo səsi ne je kin. E dəw ki dana ki nje ra kilə bəə lə Kirisi dansi ti. ⁸ Nینگə e ə əl-je ta do ndigi-naa ti ki NDil Luwə adi səsi.

Kəl ta ki Luwə mbata ti lə Kolosi je

⁹ Be ə, je ka, ndo ti wa ki j-o-n poy ta ləsi kin, j-iyə ta kəl ta ki Luwə ki mbata ləsi al. Ji dəje kadi adi səsi igəri ndigi lie maji ki takul gosi ki ne gər ki NDile adi səsi. ¹⁰ Lo kin ti, pa njiyəsi a e pa njiyə dije lə Bəbe ki nəl-e me ne je ti pəti, a e pa njiyə ki aw ki kate kate me kilə ra ki maji ti, ə a itōgi me gər Luwə

ti par par tɔ. ¹¹ Ji dɔji Luwə kadi adi sasi tɔgi me ne je ti pəti ki takul tɔge ki ətɪ bəl, mba kadi uwai tɔgisi ba me ne je ti pəti, ki kisi dɔ ti ki kore me tɔ. ¹² Irai oyo Luwə ki Bawje ki rənəl təkɪ adi sasi asi kingə ne nduwə ki isi ngəm me bəkɔ ti lie ki ndole, mbata dije ki ai yae je. ¹³ E ə, ɔr-je gin tɔgi ti lə til, re sɔje me bəkɔ ti lə NGone ki nje ndigi lie. ¹⁴ Ki takul NGone kin ə, jen ki taa kiyə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kɔ tɔ. ¹⁵ NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi ko-e al. E NGon dər ne kində je pəti. ¹⁶ Təkɪ rɔjeti, e ki takule ə Luwə ra-n ne je pəti ki me dɔrɔ ti nim, ki dɔnangi ti ne nim tɔ. Ne je ki dəw oo-de ki kəmne, ki ne je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kɔbe je, ki tɔgi je, ə se njé kɔbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n ne je kin pəti nim, ta e ki mbata lie nim tɔ. ¹⁷ Kirisi e nɔ ne kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, ne je pəti ki Luwə rade, ai ki dɔde taa tɔ. ¹⁸ Kirisi ə wa e ki bo dɔ njé kaw-naa je ti, ki ai darə. E wa ə e kilə ngirə ne, e dəw ki dɔ kəte ki tɔge dan njé koy je ti. Be mba kadi-me ne je ti pəti, e ki dɔ kəte. ¹⁹ Tado Luwə ge kadi ne je pəti ki rone ti asi-naa bərəre rɔ Kirisi ti. ²⁰ Ningə e ki takul Kirisi ə Luwə ndigi kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne ilai noji naa ti səne. E ki takul məsi NGone ki ay dɔ kagi-dəsi ti kin ə, Luwə adi lapiya re-n dɔnangi ti ne ə se dɔrɔ ti. ²¹ Ningə səi je ki kəte ɔri kagisi kɔ ta kəm Luwə ti, səi njé bə je lie ki mbata mər ta je ləsi, ki ne rasi je ki majal. ²² Nə ngəsine Luwə ilə noji naa ti sasi ki takul darə Kirisi ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tɔge ta kəm Baɓe ti tɔ dije ki ayi njay nim, ki kanji yoro nim, taa ki kanji ta madi dəsi ti nim tɔ. ²³ Ningə, maji kadi ai dɔ njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gin kəy ki ngə ki ai dɔ ti, ki kanji kadi ne madi ɔr sasi aw sasi say ki ne kində me dɔ ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi sasi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbe kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne kin. Ningə e ə mi Pol mi nje ra kile.

Kɔ lə Pol mba njé kaw-naa je

☆ 2:1 4.13

²⁴ NGəsine, rəm nəl-m mbata kɔ je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təkɪ rɔjeti, me rəm ti, ki mbata maji lə njé kaw-naa je ki ai darə Kirisi, m-təl ta kɔ je ki nay kadi Kirisi ingə. ²⁵ Ki mbata njé kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n sasi. Kilə kin e kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi sasi. ²⁶ E ne ki to lo bɔyɔ ti ki rɔ gin dije ti pəti ki dɔkagilo je pəti, nə ngəsine tɔge ki dɔe adi dije ləne gəri. ²⁷ Tado Luwə ndigi kadi gəri ne ki ɔji kadi ra ə e ne ki maji ki ətɪ bəl kin. E ne ki kində dɔe dana mbata maji lə dije pəti. Ne ki to lo bɔyɔ ti ki Luwə tɔge ki dɔe e Kirisi ki isi mesɪ ti, ə adi igəri ay njay təkɪ a səi me tɔba ti lə Luwə kin. ²⁸ E Kirisi kin ə, j-isi j-ilə mbe Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndər mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de ne ki takul kəm-kədi ki Luwə adi-je. MBa kadi ai pəti tɔli dije ki tɔgi gangi me Kirisi ti. ²⁹ MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nim, m-isi rɔ-n nim, ki tɔgi Kirisi ki isi ɔdi rone rəm ti.

2

¹ Təkɪ rɔjeti m-ndigi ngay kadi igəri rɔ ki ngə ngay ki m-isi m-rɔ mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki kəmde al kin tɔ☆. ² Rɔ kin, m-rɔ kadi m-ilə-n dingəm mede ti, ə kadi indai rɔde naa ti kare ba me ndigi-naa ti, taa kadi ingəi ne gər ki a adi-de me ki ti kati, kadi gəri ne lə Luwə ki to lo bɔyɔ ti, ki e Kirisi kin nim tɔ. ³ E rɔ Kirisi ti kin ə dəw a ingə gosi je ki ne gər je ti. ⁴ M-əl ta kin be mba kadi dəw madi adi sasi ki bal ta ki tane ti al. ⁵ E ki rɔjeti, kadi darəm e say sasi, nə ndilm e naa ti sasi. Ningə rəm nəl-m ngay kadi m-o sasi, ai dɔ njasi ti, taa uwai tɔgisi ngə me kadi-me Kirisi ti tɔ.

Ne je pəti e rɔ Kirisi ti

⁶ NGa ningə, təkɪ itaai Jəju Kirisi, ki Baɓe mesɪ ti, maji kadi injiyai sie naa ti. ⁷ Ilai ngirəsi rɔe ti, ə adi kisi ki dɔ taa ləsi e kəy ki indai dɔe ti tɔ. Ningə kadi ai dɔ njasi ti me kadi-me ti ki go ne ndo ti ki ingəi, ə kadi irai oyo Luwə ki dɔ-naa

ti dɔ-naa ti tɔ. ⁸ Indɛi kɛm-kɛdi dɔ rɔsi ti, kadi dɛw madi ɛdi sɛsi ki nɛ gɛr ki ngom, ki ndae goto ki e nɛ gɛr lɛ dije ki dɔnangi ti ne kin al. E nɛ gɛr ki ngire e dɔ nɛ jibɛl bɛ ti lɛ dije ki dɔ tɔgi ndil je ti ki majal ki dɔnangi ti ne, bi e dɔ Kirisi ti al*. ⁹ Tado nɛ je pɛti ki rɔ Luwɛ ti, tade asi-naa bɛrɛrɛ rɔ Kirisi ti. ¹⁰ NGa ningɛ sɛi ingɛi nɛ je pɛti asi-naa rɔ Kirisi ti, nɛ ki du sɛsi goto. Kirisi ki e ki bo dɔ tɔgi je ti, ki dɔ njɛ kɔbɛ je ti pɛti.

¹¹ E me kindɛ rɔ naa ti ki Kirisi kin ɛ itɛli dije ki njɛ kijɛ mɔtide. Ningɛ e kijɛ mɔti ki dɛw ba ijɛ ki jine al, nɛ e kijɛ mɔti ki Kirisi wa ɛ ijɛ, mba kadi ɔr-n ngur darɔ ki isi aw sɛsi ki majal ti kin kɔ. ¹² Ki rɛbi lɛ batɛm ki irai, dibi sɛsi naa ti ki Kirisi, ningɛ uni sɛsi naa ti sie lo koy ti tɔ tado adi mesi dɔ tɔgi ti lɛ Luwɛ ki tɛɛ sie dan njɛ koy je ti. ¹³ Sɛi ki kɛte, sɛi dije ki koy mbata majal je lɛsi, sɛi dije ki sɛi *Jipi je al, ijɛi mɔtisi al tɔ, nɛ basine, Luwɛ tɛl adi isi kɛm ba naa ti Kirisi. Luwɛ iyɛ go majal je lɛje pɛti kɔ. ¹⁴ Luwɛ buji nɛ raje je ki to me makitibi, ki isi sɛki dɔje, taa ɔsi-je ta ki go rɛbi lɛ ndu-kun je kin kɔ; Luwɛ tuji-de kɔ ki go rɛbi bɛ-de dɔ kagi-dɛsi ti. ¹⁵ E bɛ ɛ, Luwɛ ɔr-n tɔgi ndil je ki majal ki tɔgi ki isi ɔi bɛ kɔ*, ilɛ rɔsɔl dɔde ti ta kɛm dije ti, adi me njiyɛ tɛti rɔ ti lɛ NGone, ki e Kirisi, ɛi je njiyɛi tɛ dangay je. ¹⁶ Lo kin ti, adi dɛw madi gangi ta dɔsi ti mbata nɛ kuso ɛ se nɛ kay al, taa ɔji dɔ ndɔ kɛ nay ɛ se ndɔ taa kɛɛ lɛ Jipi je al. ¹⁷ Nɛ je kin pɛti ɛi ndil nɛ je ki a rɛi, nɛ nɛ ki rɔjeti, e darɔ Kirisi. ¹⁸ Oti kadi adi dɛw madi tɛl rɔ ki tɛti lɛsi kin yanɛ ti. Adi e dije ki njɛ ra rɔde njɛ dɔ sɔl ti, isi ɔsi dɔde nangi nɔ malayka je ti, ɛi dije ki njɛ koo nɛ ki koo me ni ti tɔ nɛ ki ngay. ɛi dije ki tagade e taga ki a dɔ dɛw ti wa par, adi isi indɛi gude. ¹⁹ Dijee kin, mbati kuwɛ ki Kirisi ki e ɛ e dɔ kin. Nɛ tɛki rɔjeti, e ki takul Kirisi ki e dɔ kin ɛ ngan rɔ je pɛti ingɛi nɛ ki kadi a ra sɛde. E ki takule ɛ tal je ki singɛ je isii ta naa ti isi rai kilɛ. Ningɛ e Luwɛ ɛ e nje ra kadi darɔ kin tɔgi. ²⁰ Sɛi ki koy naa ti ki Kirisi, adi sɛi ki taa kiyɛ taa ji tɔgi ndil je ti ki majal ki me

duniyɛ ti. NGa ra ban ɛ, to tɛki ji kisisi ki dɔsi taa, isi gin tɔgi ti lɛ nɛ je kin bɛy bɛ ɛ? MBa ri ɛ itɛli rɔsi gin ndu je ti ki ɛ nɛ: ²¹ «Un nɛ kin al! ɔdi nɛ kin tai ti al! adi ji ɔdi nɛ kin al!» ²² Nɛ je kin pɛti ɛi nɛ je ki a tuji kɔ go kilɛ ti ki dɛw ra-n. Ningɛ ɛi ndu-kun je ki nɛ ndo je ki go nɛ gɛr ti lɛ dije. ²³ Tɛki rɔjeti, kun-ndu je kin, tɛki o ba, e nɛ ki tɔji gosi, mbata tɔji rɛbi ra Luwɛ lɛ dɛw ki ra, rɛbi sɔl dɔ ki rɛbi kindɛ tɔgi dɔ darɔ rɔ ti, nɛ ke ɛ e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata tɛl ngur darɔ par.

3

Kisi ki dɔ taa ki sigi ki Kirisi

¹ Tɛki uni sɛsi lo koy ti naa ti ki Kirisi, maji kadi isangi nɛ je ki taa dɔrɔ ti, ki e lo ki Kirisi isi ti, dɔ ji kɔ Luwɛ ti kin*. ² Imɛri ta dɔ nɛ je ti ki dɔrɔ ti, bi dɔ nɛ je ti ki dɔnangi ti ne al. ³ Tado sɛi dije ki oyi, ningɛ kaji lɛsi e ki bɔyɔ naa ti ki Kirisi rɔ Luwɛ ti. ⁴ Dɔkagilo ki Kirisi ki e kisi ki dɔ taa lɛsi a tɛɛ ningɛ, sɛi je ka a tɛɛi sie me tɔba ti ki taa lo.

Kisi ki dɔ taa ki kɛte ki e ki bone

⁵ Maji kadi idibi nɛ je pɛti ki dɔnangi ti ne, ki to rɔsi ti: adi ɛ sangi-naa ki lo kaya ti, ki nɛ ra ki to njɛ, ki ngur darɔ ki ɛti bɛl, ki bɔ nɛ je ki majal, ki ra ta nɛ kingɛ, ki e yo ki ra. ⁶ E nɛ je kin ɛ isi re ki wongi lɛ Luwɛ dɔ dije ti ki njɛ tɛ-e rɔ. ⁷ E kin ɛ, e pa njiyɛsi je ki kɛte, loki isi me majal ti bɛy. ⁸ Nɛ ngɔsine, maji kadi imbati nɛ je kin pɛti, adi e wongi ki ra, ki nɛ ra ki dɔ gu ti, ki me ndul, ki nɛ taji, ki ta je ki go rɛbe ti al ki isi tɛɛ tasi ti. ⁹ Oti kadi ɛli-naa ta ngom. Tado sɛi dije ki ɔri kɔki dɛw rɔsi ti kɔ, ki kilɛ rae je ngata. ¹⁰ Ningɛ ngɔsine ilɛi dɛw ki sigi rɔsi ti, dɛw ki Luwɛ ki nje kindɛ nɛ je isi tɛl-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tɛɛ gɛr-e ti ki rɔjeti. ¹¹ Me kisi ki dɔ ta ti ki sigi kin, kɔr kɛm-naa goto, mbɔ dije ti ki ɛi *Jipi je ɛ se njɛ je ki ɛi Jipi je al, mbɔ njɛ kijɛ mɔtide ki njɛ kijɛ mɔtide al. Kɛl kɛ nɛ mba ɛ se dɛw ki kɛm tɛɛ al, goto, kɛl kɛ nɛ bɛɛ ɛ se dɛw dɔrɔne, goto. E Kirisi par ɛ e nɛ je pɛti me nɛ je ti pɛti.

¹² Səi dije ki Luwə mbəti səsi, səi dije lie ki ndigi səsi. E mbata kin ə, maji kadi awi ki koo kəm-to-ndoo lənaa rəsi ti, kadi səi njé ra maji, njé kilə də nangi, kadi səi dije ki səl ləm ləm, dije ki njé kore me. ¹³ Maji kadi isi də ti ki naa. A re dəw madi aw ki ta ki to rəe də ngokəe ti ə, maji kadi iyəi go kə yo ki ne adi-naa, təkə Kirisi iyə-n go majal je ləsi kə kin be tə. ¹⁴ Ne ki e də ne je ti pəti, e kadi ndigi-naa e kibi rəsi. E ə a ra kadi kində rə naa ti ləsi a e ki rojeti. ¹⁵ Kadi lapiya lə Kirisi ɔ be ngamesi ti. E ki mbata lapiya kin ə Luwə bərn səsi, kadi itəli darə ki kare. Ningə kadi səi njé ra oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisi rosi mesi. Ningə kadi indoinaa ne je, indəji-naa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. NGa ningə, kadi osi pa, iləi təji də Luwə ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti lə Luwə, ki me pa kilə dingəm me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwə adi səsi. ¹⁷ Ne je pəti ki isi irai, ki ta je pəti ki isi əli, maji kadi e me tə Bəbe Jəju ti, nga ningə kadi irai oyo Luwə ki takule.

Kisi njé kadi-me je me kəy ti

¹⁸ Səi dəne je ki njé ngaw, maji kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngawsi je təkə səbi kadi irai ta kəm Bəbe ti. ¹⁹ Səi ngaw dəne je, maji kadi indigi nesi je. Adi rəsi atə səsi dəde ti al. ²⁰ Səi ngan je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə njé kojisi je me ne je ti pəti, tadə e ne ki nəl Bəbe. ²¹ Ningə səi baw ngan je, oti kadi irai adi wongi ra ngansi je, tadə re e be ə, mede a tuji. ²² Səi bəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə bəsi je ki dənangi ti ne kin. Ningə, oti kadi irai tə kilə kədi kəm-naa taga ne par kadi nəl dəw, nə kadi irai ki me ki kare, ki bəl NDil Bəbe. ²³ Kilə ki to ban ki isi irai bə, kadi irai ki me ki maji tə kilə lə Bəbe ə isi irai, bi tə kilə lə dəw, al. ²⁴ Ningə kadi igəri təkə Bəbe a adi səsi ne maji ki ngəm mbata lə dije ləne kin, tə ne kigə go jisi. Tadə Bəbe ki rojeti e Jəju Kirisi. ²⁵ Ki rojeti, dəw ki ra ne ki go rəbe ti al, a tətə kandi

ne ra ki go ti al ləne kin, tadə kər dəw dana goto rə Luwə ti.

4

¹ Səi ki awi ki bəə je, maji kadi irai-de maji, ki go rəbi ki dana. Ningə kadi səi ka igəri təkə, awi ki Basi dərə ti nɔɔ tə.

Ta kəji ki də kaw kilə ti

² Maji kadi uwəi təgisi ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi kəl ta ki Luwə ra adi isi dəgi ti, irai oyo Luwə ki də-naa ti də-naa ti. ³ NGa ningə, əli ta ki Luwə ki mbata ləje tə, kadi Luwə tēē ta rəbi noje ti kadi j-əl ta lie, kadi j-ilə-n mbe ne ki to lo bəyɔ ti ɔji də Kirisi, ki m-ton dangay ti kin. ⁴ Əli ta ki Luwə kadi m-əl ta lə Kirisi kin ay njay, təkə səbi kadi m-əl-n. ⁵ Maji kadi kəmsi ədi də pa njiyəsi ti ki rə dije ti ki adi mede Kirisi, al. Ningə kadi dəkagilo ki Luwə adi səsi kin, irai kilə, bi adi man kə kare al. ⁶ Maji kadi ta kəlsi e ta kəl ki maji ki dəkagilo je pəti, ki kadi dəw ingə ne ki to sie soti me ti. Kadi igəri lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kirisi, al.

⁷ NGokom ki nje ndigi ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dəm ti adi oi. Tisiki* e nje kilə bəə ki a də njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə Bəbe nim tə. ⁸ NGa ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə dingəm mesi ti nim tə. ⁹ Onəjim* ki e ngokəje ki dana, ki ji ndige ngay kin, a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rəsi. Əi ki Tisiki a əli səsi ne je pəti ki isi rai ne roje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁰ Madi dangay ləm Arisitarki* uwə jisi, taa Marki* ki ngonan Barnabasi*, ki ingəi ta kəji je ki ɔji dəe kin ka uwə jisi tə. Re aw tēē rəsi ti bə, kadi uwəi-e ki rəsi ti maji. ¹¹ Jəju, ki isi bari-e Jusitusi uwə jisi tə. MBɔ *Jipə je ti ki adi mede Kirisi kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki ɔji kəbe lə Luwə ne. Əi je kin ə əi təgim ki ngay. ¹² Epapirasi* ki e dəw ləsi uwə jisi tə. Epapirasi e bəə kilə lə Jəju Kirisi, ki iyə ta rə al ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta

* 4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22 * 4:9 Plm 10-15 * 4:10 Knjk 19.29; 27.2 * 4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 * 4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30 * 4:12 1.7

ki Luwə mba kadi ai dɔ njasi ti, kadi səi dije ki tɔgi gangi me NDil ti, taa kadi səi basi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti tɔ. ¹³ M-ma naji lə Eparasi təkɪ adi rɔne kɔ ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njé kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njé ki Iyerapolisi ti nim tɔ. ¹⁴ Madije ki ngay, Luki, ki e dɔkitur əi ki Dəmasi uwəi jisi tɔ✠. ¹⁵ Uwəi ji ngakoje je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njé kaw-naa je me kəy ti lie adi-je tɔ. ¹⁶ Loki itidəi makitibi kin ningə, iləi adi njé kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi tɔ. NGA ningə e ki njé ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi tɔ. ¹⁷ Ningə kadi əli Arsipi✠ adi ində kəmne go kilə ti lə Baḃe ki ingə kin, kadi ra kile maji. ¹⁸ Ta kuwə ji kin e mi Pol ə wa ə mndangi. Kadi mesi oy dəm ti al, təkɪ mto dangay ti ne. Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

✠ 4:14 2Tim 4.10, 11; Plm 24 ✠ 4:17 Plm 2

Makitibi ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Təsaloniki e be ki kəte e be bo ki isi də made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi də ti. Masəduwan ki a ki jam də be ti ki Girəsi, kaw ki lo kibə kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kə joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji kin ə, ətə Pilipi ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndə ngay goto, tado Jipi je madi ki əsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ətə law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dəkagilo ki rangi go ti nga 6a, Timote ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Koreti ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dəsəy kin, kaw ki 6al ti ki 51 je be go Jəju Kirisi ti. Njé sangi gin makitibi je əli təkə makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nə makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rənəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adi-de kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki təli nē ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti. Pol ole mede də kilə ti ki e wa ra dande ti, ningə əl-de təkə n-ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de tə (1.1-3.13). Pol ilə dīgəm mede ti kadi uwəi təgide ba nim, kadi təgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirisi nim (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki də ta ti ki isi dəji-naa əji-n də kə lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti (4.13-5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai də ti tə, ta kuwə ji-naa tə (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi dəji rəde ta də dəkagilo ti ki dəbəy ti. Dije ki njé kun go Kirisi ingəi me makitibi ti kin təkə əi dije ki əi me kunji ti ngata, ningə kilə ləde e ta kadi tji mede kati, mai naji lə Kirisi dəkagilo ti ki əi dənangi ti ne bəy kin. NGA ningə, ki əji də ndə ki Kirisi a re-n, dəw ki gər goto. Nə ta ləde e kadi indəi mede ti təkə Kirisi a re nə, ə ndə ki tēə pati 6a, a indəi be naa ti sie (4.17).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote[☆], ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe lə Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti[☆]. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə mbata kadi-me lə Təsaloniki je

² Ji ra oyo Luwə ki ndə je ndə je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me kəl ta ti sie. ³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole də kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndigi-naa ləsi ti tingə bil, ki kuwə təgi ba me kində me də Bəbe ti ləje Jəju Kirisi[☆]. ⁴ Tado ji gər maji kadi Luwə kəti səsi, səi ngakəje je ki ndigi səsi. ⁵ Təkə rəjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbəe dansi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki təgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adi-je. Səi, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dansi ti mbata maji ləsi kin 6əti. ⁶ Ningə səi je, indaji-je nim, indaji Bəbe nim, tado itaai ta lə Luwə me kə je ti ki ngay. Itaai ki rənəl ki NDil Luwə adi səsi[☆]. ⁷ Lo kin ti, itəli nē ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dənangi Masəduwan ti[☆] ki dənangi Akay ti[☆]. ⁸ Ka ta lə Bəbe 6a j rəsi ti, tēə dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesi Luwə kin sane ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw ki ndoo kadi j-əl tae bəy taa al. ⁹ Dije kare kare əli ta ki dəje ti əji-n də kuwə ki uwəi-je ki rəsi ti, ki təl ki itəli gidisi adi kagi yo je ləsi, ə itui kəmsi də Luwə

☆ 1:1 Knjk 15.22; 16.1 ☆ 1:1 Knjk 17.1-9; 1Təsa 2.1-2 ☆ 1:3 1Kər 13.13 ☆ 1:6 Knjk 17.5-9 ☆ 1:7 2Kər 1.16 ☆ 1:7 2Kər 1.1

ti ki rəjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai bəə lie kin. ¹⁰ Irai bəə lie, inginəi ngone ki j dərə ti, ki un-e dan njé koy je ti taa. NGone Jəju ki nje taa je ta wongi ti ki a re.

2

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

¹ NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rəsi ti al. ² Taa igəri maji bəy tə kadi kəte nə kawje ki rəsi ti, dije adi-je kə je taji-je je Pilipi ti, nə be ka Luwə adi-je təgi adi j-ilə-n səsi mbe Poy Ta ki Maji me rə je ti ki ngay*. ³ Təki rəjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbee, ngire e də nə ki go ti al ti al nim, e də rəbi nə ki ay njay al ti al nim, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nim tə. ⁴ Ningə, e Luwə ə oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbee. NGA ningə, j-ilə mbee kilə ki kadi ji nəl-n dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngəme dəw kəre kəre. ⁵ Səi je wa igəri maji kadi ndə kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n nə madi jisi ti al nim tə. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje. ⁶ Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nim, ji sangi piti lə dije madi ki rangi al nim tə. ⁷ Ningə ki rəjeti, ke je njé kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n təgi dəsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rəje tə kə ngan je ki isi ində kəmne go ngane je ti, isi ngəm-de be. ⁸ Ji ndigi səsi ndigi ki je-n bəsi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al, nə je bəsi kadi j-un rəje wa j-adi səsi. Səi, itəli nə ki gate e ngay ki rəje ti.

⁹ M-gər kadi mes i a ole də kə ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki də kə rəgəgə ti ləje. Ji ra kilə kondə je, kada je kadi ji təl nə ki əy də dəw madi ti dansi ti al. Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁰ Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi ma naji ləje tə tək i, pa njiyəje ki rəsi ti səi ki adi mes i Kirisi, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, nə ki kadi dəw a ində-n ta dəje ti goto. ¹¹ Igəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi

təki baw ngan je a ra-n ngane je be. ¹² J-ilə dingəm mes i ti, j-adi səsi təgi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyəsi e pa njiyə ki təji kadi səi dije lə Luwə. Luwə ki bər səsi kadi indəi rəsi naa ti səne də kəbe ti ki də təba ti ləne.

Kadi-me ki kə ki ingə dije ki Təsaloniki ti

¹³ Gin nə ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndə je ndə je ə to kin: loki j-ilə səsi mbe ta lə Luwə ə osi mbisi ti, itaai ta kin tə ta lə dəw par kare al, nə itaai tək i e-n ta lə Luwə tək i rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mes i ti səi ki adi mes i Kirisi. ¹⁴ NGakom je, səi uni də nja njé kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi Jude ti. Ingəi kə ji ngakəsi je ti ki bə koji-si ti, kə kə ki əi je ingəi ji *Jipi je ti*. ¹⁵ Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kə tə. Kilə rade nəl Luwə al, ningə əi njé bə je lə dije pəti*. ¹⁶ J-ilə mbe Poy Ta ki Maji dije ki əi Jipi je al, kadi ingəi kaj i, nə əgi-je. Ta təl tae ti, wongi lə Luwə osi dəde ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

¹⁷ NGakom je, ki əji dəje, j-iyə səsi dəkəgilo ki ndəy be, ningə je səy səsi, kəmje ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji sangi ki rəti je kadi ji təl j-o səsi, tado j-aw ki bəsi ngay. ¹⁸ E mbata kin ə, ji sangi kadi j-aw rəsi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangi rəbi nja ngay, nə *Sata ilə kagi noje ti. ¹⁹ Nə ki e nə kində me də ti ləje, nə rənəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-ində-n guje nə Bəbe Jəju ti ndə re ti e səi kin. ²⁰ Tək i rəjeti, səi ə səi nə təba ləje ki nə rənəl ləje.

3

Timote aw kilə Təsaloniki ti

¹ J-asi kadi j-ore meje, ji nginə bit i al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atən ti*, ² ə j-ilə ki ngokəje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, əji-n də kilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi, kadi adi səsi təgi, ə ilə dingəm mes i ti me

* 2:2 Knjk 16.19-24; 17.1-9   * 2:14 Knjk 17.5-6
13; 18.12   * 3:1 Knjk 17.15-16

* 2:15 Knjk 9.23-29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5,

kadi-me ti ləsi. ³ E be mba kadi dəw madi dansi ti iyə rəne adi kə ki basine isi ingəi kin dum dəe al. Tado səi je wa igəri maji kadi e ne ki səbi dəje kadi a ra-je. ⁴ Dəkagilo ki ndə ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəi kəmje ndoo, ningə e nee ka kin ə isi ra ne kin, adi e ne ki igəri maji. ⁵ E mbata kin ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-nginə bəti al, m-ilə Timote ki rəsi ti kadi dəji ta də kadi-me ti ləsi oo. M-bəl kadi su ədi səsi, adi kə ləje təl ne ki kare rəje ti.

⁶ Ningə ki basine kin, Timote təl rəsi ti re tēē rəje ti ne[☆], ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay oji də kadi-me ləsi ki ndiginaa ki to dansi ti adi j-o. Timote əl-je təkə mesi to dəje ti maji ngay ki ndə je pəti, taa əl-je bəy kadi indigi ngay kadi oi-je təkə je ka j-isi sangi ngay kadi j-on səsi ka kin be tə. ⁷ Lo kin ti ngakom je, me ndingə rə je ti, ki me kə je ti ləje pəti, j-ingə təgi rəsi ti ki takul kadi-me ləsi. ⁸ Ki basine kin, ji təl j-ingə təgi kisi kəm, tado uwəi təgisi ba me kində rə naa ti ki Bəbe. ⁹ Ji gər ne wa ki kadi ji ra taa kadi ji ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləsi, oji də rənəl ki adi j-ingə ta kəm Luwə ti kin, al. ¹⁰ Kondə ki kada, j-isi ji dəji Luwə ki rətije kadi adi-je ta rəbi adi ji təl j-o-n səsi, ə kadi ji təl-n ta ne ki du səsi me kadi-me ti ləsi tə.

¹¹ Kadi Luwə ki Bawje ə wa, əi ki Bəbe ləje Jəju Kirişi, tēēi ta rəbi ki kaw rəsi adi-je. ¹² Ningə kadi Bəbe ra adi ndiginaa ki to dansi ti, ki ndigi ki isi indigi dije pəti kin aw ki kəte kəte, to tə ndigi ki je j-isi ji ndigi səsi kin be tə. ¹³ Taa kadi Luwə adi səsi təgi ngamesi ti, kadi ndə ki Bəbe Jəju a re ki dije ləne ba, kadi ayi njay, ta goto dəsi ti nqo Luwə ti ki Bawje.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ NGakom je, də ndəgi ta je ti, ji ndo səsi pa njiyə ki kadi injiyəi kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kin tə ə isi injiyəi, nə ji təl ji dəji səsi bəy, taa j-ilə dīgəm mesi ti me tə Bəbe Jəju, kadi irai adi maji ki də made ti bəy. ² Səi, igəri ne ndo ki j rə Bəbe Jəju ti ki j-adi

səsi kin maji. ³ Ne ki Luwə ndigi rəsi ti, e ta kadi ayi rəsi njay, əgi rəsi sanginaa kaya ti. ⁴ Kadi dəw ki ra dansi ti, gər lo kisi ki dəne ki go rəbi ki ay njay, ki adi kəsi-gon, ⁵ ki kanji kadi ngur darə aw sie adi ra ko ne ki dije ki gəri Luwə al isi rai kin. ⁶ Ki oji də lo kin, kadi dəw madi ra majal ki ngokone ə se kadi əde al, tado dije ki njé ra ne ki be kin, bəe a uwə-de ki rə Bəbe ti, adi j-əl səsi kəte, ə ji təl j-əl bəy ngata. ⁷ Tado Luwə bəar-je kadi j-ayi njay, bi bəar-je mba kadi ji sanginaa kaya ti al. ⁸ E be ə, dəw ki əsi ne ndo kin ngərəngi, e dəw ə əse ngərəngi al, nə e Luwə ə əse ngərəngi. Luwə wa ki nje kadi səsi NDilne kin.

⁹ Ki oji də ndigi ki kadi ngakonaa je ndiginaa, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi də ti j-adi səsi al, tado səi je wa, Luwə oji səsi rəbi ndiginaa dansi ti yo ki ne adi igəri. ¹⁰ Ningə e ka tə ə isi oji ki rə ngakəje je ti pəti ki dənangi Masəduwan ti ki tae ba kin[☆], nə ngakom je, j-ilə dīgəm mesi ti kadi irai adi maji ki də made ti wa bəy. ¹¹ Kadi ne ki uwə mesi ngay, e kisi ki naa ki lapiya, kadi dəw ki ra dansi ti ore kəmne də kilə je ti ləne, ningə kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi ne. ¹² Lo kin ti, dije ki əi njé kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo ne madi ki to rəsi ji dəw madi ti al tə.

Njé koy je ki njé kisi kəm je ndə təl Bəbe ti

¹³ NGakom je, ji ndigi kadi isi day də ta ti ki də njé koy je ti al. Kadi isi day, indingəi rəsi tə ndəgi dije ki awi ki ne kində me də ti al kin al. ¹⁴ Tə ka ki j-adin meje kadi Jəju oy, ə j lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rə naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju. ¹⁵ Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə Bəbe. J-əi ki j-a j-isi kəm ba ndə təl Bəbe ti, j-a j-aw dərə ti nqo njé ki oyi ti al. ¹⁶ Tado loki ndu nje kun də malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a ba ba, Bəbe wa a j dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kirişi ki oyi, a j lo koy ti kəte, ¹⁷ nga ningə go ti ba, j-əi ki j-isi ki

☆ 3:6 Knjk 18.5 ☆ 4:10 2Kər 1.16

dəje taa bəy, Luwə a əy-je naa ti səde me kil ndi ti, kadi j-ingə Bəbe me nəl ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki Bəbe ki ndə je ndə je[☆]. ¹⁸ Maji kadi iləi dıngəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

5

Kisi də nja ti nginə-n ndə təl Bəbe

¹ NGakom je, ki əji də də kadi ki dəkagilo ki kadi ne je kin a rai ne, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi də ti j-adi səsi al. ² Səi je wa igəri maji ngay kadi ndə lə Bəbe a re tə nje bogi ki a re bogi ti kondə kin be. ³ Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin ba, e ə tuji a tēē ibə-de nangi busi, təkı ndoo ki a ra-n dənə ki nje səm kin be. Nıngə dəw ki a asi kadi tēē əy ta ne ti kin goto. ⁴ Nə səi ki səi ngakom je, isi me tıl ti ba ne kin a ibə-n səsi nangi busi tə nje bogi ki a re be al. ⁵ Tadə pəti, səi ngan je ki me kunjı ti, səi ngan je ki kada. J-əi dije lə lo ki kondə al nım, j-əi dije lə tıl al nım tə. ⁶ Ə adi ji toi bi tə ndəgi dije be al, adi j-isi kəm, j-adi kəmje aa. ⁷ Njé to bi je, toi bi kondə, ə njé kəy kasi je, kasi rade kondə tə. ⁸ Nə j-əi ki j-əi dije lə lo ki kada, səbi kadi j-əi njé kəm-kaa je. Adi j-uni kadi-me əi ki ndigı-naa tə nda də bədije, ə kındə me də kajı ti tə jəgi taa ne katı dəje ti tə. ⁹ Tadə Luwə bar-je mba kadi wongı lie ində-je al, nə mba kadi j-ingəi kajı ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi. ¹⁰ Kirisi ki oy mbata ti ləje, mba kadi re j-isi kəm ba, ə se j-oy ka, ji təl j-ində be naa ti sie. ¹¹ E mbata kin ə, maji kadi iləi dıngəm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itəgi me kadi-me ti ləsi, ki yo je ki ne je, təkı isi irai ngata kin be.

Ta kəji ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹² NGakom je, ji dəji səsi kadi oi to dije ki isi rai kilə dansi ti, adi e njé ki isi indəi kəmde gosi ti ki go ndu Bəbe ti, isi ndəji səsi kin. ¹³ Maji kadi itəji-de ge ki igəi ta ləde ki taga wangı ki ndigı-naa adi-de gəri, mbata kilə ki isi rai. Maji kadi isi ki naa ki lapiya dansi ti.

☆ 4:17 1Kor 15.51-52

¹⁴ NGakom je, ji dəji səsi kadi indəri mbi dije ki isi njiyəi biriri, iləi dıngəm me njé ki mede tuji ti, əsi gin njé ki təgide goto, ə isi də ti ki dije pəti. ¹⁵ Kadi oi maji, kadi dəw madi igə kirə majal ki made ra sie ki majal al, nə kadi adi kəmsi e go maji ki ra ti ki ndə je pəti. İrai maji ki naa dansi ti səi je wa nım, ki rə dije ti pəti nım tə.

¹⁶ Adi rəsi nəl səsi ki ndə je pəti, ¹⁷ əli ta ki Luwə ki kanji kiyə tae, ¹⁸ irai-e oyo me ne je ti pəti. E kin ə e ne ki Luwə ge rəsi ti, səi ki indəi rəsi naa ti ki Jəju Kirisi.

¹⁹ Nıngə maji kadi, NDil Luwə ki isi mesi ti kin, əgi-e al, kadi or səsi ta rəbi, ²⁰ taa ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli ka, kadi ikidi al tə. ²¹ Nə kadi indəi manji ne je pəti, ba uni ki maji dan ti. ²² Əgi rəsi ra majal je ki dangı dangı.

²³ Maji kadi Luwə wa ki nje kadi dije lapiya, or səsi ki tae ba, ində səsi ta dangı mbata ti lie. Nıngə kadi ngəm ndılsi, ki rəsi, ki darəsi, kadi ndə təl Bəbe Jəju Kirisi ti ə, awi ki ta dəsi ti al. ²⁴ Luwə ki bar səsi a də njane ti, adi e e wa bəy ə a ra ne je kin.

²⁵ NGakom je, əli ta ki Luwə mbata ti ləje. ²⁶ Uwəi ji ngakoje je pəti ki kuwə-naa ki rə ti rututu.

²⁷ M-dəji səsi me tə Bəbe Jəju Kirisi ti, kadi itidəi makitibi kin mbi ngakoje je ti pəti.

²⁸ Nıngə kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti tə. Amen!

Makitibi ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Me makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re də ta ti kare ki e təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti ka kin 6əy. Tadə ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti 6əy. Dije madi əli əi nə Kirisi re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dəbəy ndə e 6asi, adi kawi jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki kə joo kin adi-de kadi ər-n ne ki go rəbe ti al ki isi njiyə dəde ti, isi tilə-de naa ti kin, kə.

Nje kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə ɔji-n də kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kirisi ki to ki taga, taa dəji Luwə kadi adi-de kuwə təgi ba me kilə ti ki adi rəde ki mbae kin tə (1.1-12). Go ta ti kin 6a, Pol re də kə ta ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kirisi ki a təl re me təba ti. Pol əl təkə Kirisi a təl re kəte nə dəw madi ti ki ndəji ta ki e «nje majal» kin, al. E ki a ɔy dije kadi ilə-n rə dije lə Luwə, taa a ində gune yə Kirisi ti tə (2.1-12). ɔji-n də rə ki a re kin, maji ngay kadi njé kaw-naa lə Kirisi ai də njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al tə (2.13-3.5). Wongi ra Pol də dije ti ki njé daw, ki uni girə də dəbəy ndə ti ki e 6asi, mbatii ra kilə kin. Pol təji-de maji lə kilə ki ra ki a ra kadi dəw təl ne ki kəy də dəw madine ti al (3.6-15), 6a təl ta makitibi ləne ki njangi də tə, ta kuwə ji-naa tə (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə nə: «Re dəw madi ge ra kilə al 6a, kadi uso ne al tə» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun ne je naa ti al, adi əi nə dəbəy ndə e 6asi, ningə mbati ra kilə ki e ne ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndə je pəti ki isi-n ki dəne taa kin.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki Babe ləje Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti[☆]. ² Kadi me-maji ki lapiya lə Luwə ki Bawje əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Ta ki gangi ki a re ndə təl Jəju ti

³ NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki təgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansi ti ka j ki də made ti də made ti tə. ⁴ Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rə ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, ɔji-n də kuwə təgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəm-ndoo ti ki me kə ti ki tē dəsi ti.

⁵ Kə je kin təji kadi Luwə e nje gangi ta ki dana, ningə a təji kadi səi dije ki asi ta kadi oi bəkə lə Luwə ki isi ingəi kəe kin tə. ⁶ Təki rəjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi kə dije ki njé kadi səsi kə kin tə, ⁷ ningə səi ki adi səsi kə, a ingəi lo kər kəə səje, loki Babe Jəju a tē dərə həy tə re ki malayka je ləne ki njé təgi. ⁸ A re me por ti ki ɔ bilingi bilingi mba kadi adi kə dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Maji lie, e ki e Babe ləje Jəju. ⁹ Kə ki a ingə-de, e tuji ki dəbəye goto. A əi say ngay ta kəm Babe ti, ki gidi təgi təba ti lie, ¹⁰ loki a re ndəe ti kin kadi dije lie iləi təji dəe ti, kadi dije pəti ki a adi-e mede piti-e. NGA ningə, səi ka a səi dande ti noo tə, mbata səi itaai naji ki ma ki ji ma dansi ti.

¹¹ E mbata kin ə, j-isi j-əl ta ki Luwə ki ndə je pəti mbata ti ləsi, kadi Luwə oo səsi tə dije ki asi ta kilə ki 6ar səsi ki mbae. Kadi Luwə ra səsi ki təgine kadi ndigi ra maji ki to mesi ti kin təl tane maji ə kadi kadi-me ləsi isi kəm ba tə. ¹² Lo kin ti, a iləi təji də Babe Jəju ti, ningə e a ilə təji dəsi ti tə, ki go me-maji ti lə Luwə ləje əi sie, e Babe Jəju Kirisi.

☆ 1:1 1Təsa 1.1

2

Nə ki a ra nə kəte nə re Babe ti

¹ NGakom je, ki oji do re la Babe Jəju Kirisi, ki doje ki a osi-naa roe ti, ne ki ji daji səsi ə to kin: ² loki dəw madi a əl səsi ta ə nə e ta ki i ro Luwə ti, ə se a əl səsi ə nə e ta ə se makitibi ki i roje ti ə nə: ndo la Babe re ngata ə, adi ta kin yəti dəsi al nim, adi ra səsi bəl al nim to. ³ Adi dəw madi ədi səsi ki go rəbi madi al. Səbi kadi tə ro Luwə, ki e tə ro ki dəbəy ti kin dəe tē, taa dəw ki nje tə ro Luwə ki e dəw ki tuji səbi dəe kin ka, dəe tē taga bəy to taa ndo kin a re. ⁴ Dəw ki nje tə ro kin a i kadi ro ki ne je pəti ki to Luwə ba do ti, ə se ne ki dije isi osi məkəsidi nangi nje ti. Dəw kin a aw biti kadi isi me kəy ti la Luwə, a ə nə ne wa ə ne Luwə. ⁵ M-gər kadi meso a ole do ti təkəi ndo ki min səsi naa ti bəy kin, m-əl səsi ta kin ngata. ⁶ NGA ningə, ki basine kin, igəri ne ki uwə dəw ki nje tə ro Luwə ka kin nangi kadi tə dəkagiloə bəy taa a tē ki dəne taga. ⁷ Tadə togi ki majal ki nje tə ro Luwə isi ra kilə ne lo bəy to ti, nə nay kadi dəw ki uwə nje tə ro kin nangi iyə rəbi ade bəy taa, ⁸ nje tə ro a tē ki dəne taga. Ningə lo kin ti, Babe Jəju a to kəə ki tane ti tuje-n kə, a təl-e ne ki kə kare ti ki togi ki a re-n. ⁹ Ki oji do nje tə ro Luwə, e a re ki togi la *Sata, a tē ki togi je ki dangi dangi, a ra ne kəji je, ki ne mbəli je ki ngom. ¹⁰ A ra ne je ki go rəbe ti al ki dangi dangi mba kədin kəm dije ki kadi a awi tuji ti. Dije ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa ne ki rojeti, mbati ndigi ne ki rojeti ki kadi a aji-de. ¹¹ E mbata kin ə, Luwə ilə ki togi ki kadi ur səde wale, kadi adi mede ne ra ki ngom. ¹² Lo kin ti, ta ki gangi a osi do dije ti pəti ki mbati taa ta ki rojeti, ə ooi maji rəde me ne ra ki dana al ti yo kin.

Kuwə togi ba me kadi-me ti

¹³ NGakom je ki njə ndigi la Babe, ki oji dəje, səbi kadi ji nay ki lo ra oyo Luwə ti ki mbata ləsi, mbata Luwə mbəti səsi lo kilə ngire ti nu mba kadi ingəi kaji ki rəbi la NDil ki təl-je dije ti la Luwə nim, ki rəbi la kadi-me ta ki rojeti

nim to. ¹⁴ E mbata ne kin ə Luwə bar-n səsi ki rəbi la Poy Ta ki Maji ki j-ilə səsi mbeə, kadi ingəi kəsi-gon la Babe ləje Jəju Kirisi. ¹⁵ E be ə, ngakom je, maji kadi ai do njasi ti, ə kadi ingəmi ne ndo ki ji ndo səsi ki taje ə se ki makitibi ki ji ndangi j-adi səsi kin dəsi ti maji. ¹⁶ Maji kadi Babe ləje Jəju Kirisi ə wa əi ki Luwə ki Bawje, ki ndigi-je, ə adije me-səl ki dəbəye goto, ki kində me do ti ki maji, ki go rəbi me-maji lie kin, ¹⁷ səl meso, ə kadi adi səsi togi kadi irai maji me ne je ti pəti ki isi irai ki me ta je ti pəti ki isi əli.

3

Əli ta ki Luwə mbata ti ləje

¹ NGakom je, ki kadi ji təl-n tae, ji daji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti ləje, kadi ta la Babe sane aw law law ki lo je pəti, ə kadi ingə kəsi-gon təkəi ingə-n rəsi ti kin be to. ² Əli ta ki Luwə bəy to kadi taa-je ilə-je taa ji dije ti ki majal ki njə me ndul. Tadə e dije pəti ba awi ki kadi-me, al. ³ Ningə Babe e dəw ki a do ndune ti, adi a adi səsi togi nim, a ngəm nje majal dəsi ti nim. ⁴ Je ji taa meso, me to Babe ti kadi isi rai ne ki ji daji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki kəte bəy to. ⁵ Maji kadi Babe adi meso e ki do ndigi Luwə ti nim ki do kuwə togi ba ti ki Kirisi adi səsi kin nim to.

Səbi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶ NGakom je, ji daji səsi me to Babe ti kadi osi rəsi ngərəngi, kadi ngakəje je ti pəti ki isi njiyəi galala, təli rəde go ne ndo ti ki ji ndo səsi kin, al. ⁷ Səi igəri rəbi ki kadi indaji-je maji. Ji njiyə dansi ti tə njə dabi je al. ⁸ Dəw madi ki ji dəje kadi adi-je ne kusoje goto. Kondə ki kada, ji ra kilə me kə ti ki me kə rəgəgə ti, kadi je ne ki oy do dəw madi ti dansi ti al. ⁹ Təkəi rojeti, e ne ki səbi kadi j-ingə rəsi ti ə wa, bi səbi ba səbi dəje al, al. Nə ji ra be mba kadi je ne ndaji ki rəsi ti. ¹⁰ Ji gər kadi loki je dansi ti, j-adi səsi ndu kin, j-ə nə: re dəw madi ge ra kilə al ba, kadi uso ne al to. ¹¹ NGA ningə j-o kadi dije madi dansi ti isi njiyəi galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində rəde me ne je ti la madide

je yo. ¹² Ko dijee kin, ji dəji-de, ə j-adi-de ta kəji me tə Bəbe Jəju Kirisi ti kadi ti rəde, rai kilə təkidi je isi rai, kadi ingəi ne kuso me ti, usoi. ¹³ Ningə ki əji dəsi, ngakom je, kadi əi al ta ra maji ti. ¹⁴ Re dəw madi mbati təl rəne go ndu je ti ki j-adi səsi me makitibi ti kin ba, maji kadi oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi tēē kade ti al, adi rəe səl-e. ¹⁵ NGa ningə, kadi oi-e tə nje bə ləsi al, nə kadi indəji-e tə ngokəsi.

Ta je ki dəbəy ti

¹⁶ M-dəji kadi Bəbe ki nje lapıya, e wa adi səsi lapıya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki dangi dangi. Ningə kadi Bəbe e naa ti səsi pəti. ¹⁷ Ta kuwə jinaa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangi ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangi ləm mi wa. ¹⁸ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi kin e makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n dɔ njé kaw-naa je ti ki Epəji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dɔsay ki ra me ɓe ti ki Rom. Timote e ngon ki kɔe e Jipi ə baw e Girəki tɔ. Kɔ Timote təl nje kun go Kirisi, adi Timote ka təl nje kun go Kirisi tɔ. NGA ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəinaa ki Timote dɔsay me ɓe ti ki Lisitir, dɔnangi Aji ti ki du (ɓone kin ɓari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəinaa kin ɓa, Timote təl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngədi ki ɔji dɔ njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, tɔe re-n nja ngay me makitibi ti lə NJé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Təsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote tɔ, e ki ndangi adi Titit tɔ kin, ɓari-de «makitibi lə ɓəə kilə je», mbata əi makitibi je ki ɔji rəbi ra kilə ɓəə lə Luwə, ə se rəbi kɔr nɔ njé kaw-naa je maji ngay.

Makitibi ki dɔsay kin əl ta dɔ ne je ti mitə:

Nə ki dɔsay, me makitibi ti kin, Pol ndɔr mbi njé kaw-naa je dɔ ne ndo ti ki ngom nim, dɔ pole ne ndo lə Jipi je ki ya njé gər Luwə al, naa ti ki ne ndo lə Kirisi.

Nə ki kɔ joo, makitibi kin tɔji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kɔr nɔ njé kaw-naa je nim tɔ.

Ta təl ta ti, Pol adi ta kɔji Timote ɔji dɔ kilə ɓəə ki Luwə ilə jie ti, taa ade

gosi ki kadi gər-n lo kində kəmne go buti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Nə ki bo ngay, ɓəbi kadi Timote e ɓəə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dɔji njé kaw-naa je ki njé kɔr nɔde je kadi rəi rə ki rɔjeti ki ngire e dɔ kilə tɔji ti, ki kɔsi məkəsi nangi nɔ Jəju Kirisi ti ki e nje taa dɔje ji majal ti (2.3-6).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki NJe kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e ne kində me dɔ ti ləje. ² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi j Timote* ki j ngonm ki rɔjeti. J ngonm ki rɔjeti ki go rəbi kadi-me ki adi mei Jəju Kirisi. M-uwə ji, ningə kadi me-maji ki koo kəm-tondoo ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Ta dɔ ne ndo ti ki ngom

³ Təki ndɔ ki m-əli, loki m-un ta rəbi ki dɔnangi Masəduwan ti*, isi ɓe bo Epəji ti nɔɔ*. Isi ti nɔɔ mba kadi indɔr mbi dije madi ki njé ndo ne je ki ngom, kadi tai kəə ta ti. ⁴ Kadi ko dije ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə ki kɔr gin noji* ki gine gangi al, tadɔ lo təl ta ne je kin pəti e gaki-naa par. A ra səje maji dɔ kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki go rəbi kadi-me kin al. ⁵ NDɔr mbi kin a re ki ndiginaa ki ngame ti ki ay njay njay, ki me ki maji ki uwə dəw ki ta al, ki kadi-me ki rɔjeti tɔ. ⁶ Dije madi mbati go rəbi ta kɔji ki maji kin ə təli nayi-naa ta ta ki maji ti ki ndae goto. ⁷ Rai rɔde njé ndo dije ndu-kun ti lə Luwə, nə təkɔ rɔjeti, əi je wa ka gəri me ta ki isi əli al nim, taa gəri gin ne ndo ki isi ndoi ki tɔgide kin al nim tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndu-kun lə Luwə e ndu-kun ki maji loki dəw gər lo ra-n kilə ki go rəbe ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: E dije ki njé ra ne ki dana ə ndu-kun re mbata ləde al, nə re mbata lə njé kadi dije kɔ, ki njé tɔ rə je, ki njé mbati Luwə, ki njé ra majal je, ki dije

* 1:2 Knjk 16.1   ✧ 1:3 2Kɔr 1.16   ✧ 1:3 2Kɔr 1.8   ✧ 1:4 Kilə ngirə ne je 4-5; 9-11

ki njé ra ne ki nəl Luwə al, ki njé ki ooi tɔ Luwə tə ne ki ay njay al, ki njé təl bawde je ki kɔde je. Re mba njé təl dije, ¹⁰ njé ra kaya je, ki dɪngəm je ki njé sangi-naa, ki njé gati ki dije bəə ti, ki njé ngom je, ki dije ki njé tətɪ ta je. Re ki mbata lə dije pəti ki njé ra ne ki ɔsi ta ne ndo ki rɔjeti lə Luwə. ¹¹ Ne ndo kin e ki go poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim ti. E Poy Ta ki Maji ki tɔji tɔba lə Luwə ki nje maji.

Me-maji lə Luwə mbata lə Pol

¹² M-ra oyo Baḅe Jəju Kirisi ki adi-m tɔgi kadi m-ra-n kilə lie. M-ra-e oyo mbata koo ki oo adi masi naki ə ilə kilə kin jim ti. ¹³ Mi ki kəte mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, mi nje kadi kɔ dije lie, ki nje taje. Nə Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm, tadɔ m-ra ne je kin pəti ki go gər-e ti al. M-ra-de tadɔ m-adi mem al*. ¹⁴ Baḅe ləje, ki go me-maji ti lie ki to mbar mbar ki mbata ləm adi-m kadi-me ki ndigi-naa ki go rəbi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi. ¹⁵ Ta kin e ta ki rɔjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare ba. Jəju Kirisi re dɔnangi ti mba kaji njé ra majal je. Njé ra majal je kin, mi majal ləm itə-de pəti. ¹⁶ Nə Luwə oo kəm-to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju Kirisi tɔji kisi dɔ ti lie səm, mi ki majal ləm itə dije pəti. MBata kadi e ne ndaji lə dije ki a adi-e mede kadi ingəi kaji ki to biti ki nɔ ti.

¹⁷ Kadi tɔji ki tɔba e

Lə NGar ki nje kisi ki dəkagilo ki dəkagilo,

Lə Luwə ki nje koy al,

Lə Luwə ki dum koo ki kəm,

Lə Luwə ki e karne ba e Luwə. Amen.*

Pol ilə dɪngəm me Timote ti

¹⁸ Ngonm Timote, ta kɔji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli dɔi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, irɔ-n rɔ ki maji. ¹⁹ Irɔ rɔ ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dəw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me ləde tuji. ²⁰ Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandir əi ti nɔɔ. M-ilə Iməne* əi ki Aləgijandir* ji

Satə ti, kadi ndoi kəl ta ki mal dɔ Luwə ti al ngata.

2

Ne ndo ki dɔ kəl ta ti ki Luwə

¹ Kəte nɔ ne je ti pəti, m-ndəji kadi dije kɔyi ne Luwə, kadi əli sie ta, kadi nɔi dɔe ti, kadi rai-e oyo ki mbata lə dije pəti. ² Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata lə ngar je, ki njé kɔbe je pəti, kadi j-isi maji jəke me ɔe ti, me bəl Luwə ti, ki buki-naa ti. ³ E kin ə e ne ki maji ki nəl Luwə ləje ki Nje kaji-je. ⁴ Tadɔ Luwə ləje ge kadi dije pəti ingəi kaji ə tɔɔi me gər ta ti ki rɔjeti. ⁵ Təki rɔjeti Luwə e kare ba, taa Nje ka mbɔ dije ti ki Luwə e kare ba tɔ. E dəw ki bari-e Jəju Kirisi. ⁶ E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n dɔ dije pəti. E kin ə e naji ki ma ki Jəju ma dɔ gangi lo ti ki Luwə ɔji. ⁷ E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbɛ ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rɔjeti bi e ta ngom al. Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki ɔji dɔ kadi-me ki ta ki rɔjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki ɔji dɔ dɪngəm je ki dəne je me kəy kaw-naa ti

⁸ E be ə, m-ndigi kadi dɪngəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki kɔy taa* ki me ki ay njay, ki kanji ra wongi ki kanji gaki.

⁹ Be tɔ ə, maji kadi dəne je ka kibi kɔde e ki go rəbi ti ki dana, kadi tuji me dəw al, ki ki ndɔji ta al. Nɪngə kadi dɔ ki ra ki ndɔji ta, ɔr ki gate e ngay, mədi ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e ne su rɔ ləde al. ¹⁰ Nə kadi sui rɔde ki kilə ra je ki maji ki tɔji kadi əi dəne je ki njé ra kilə bəə lə Luwə yo taa. ¹¹ Dəkagilo ne ndo ti lə Luwə, maji kadi dəne isi jəke oo dɔ ne ndo ki kanji kəl ta, ki kilə dɔ gin tɔgi ti. ¹² Bəi taa, madi ta rəbi dəne kadi ndo ne dɪngəm al nɪm, kadi aw ki tɔgi dɔe al nɪm, nə kadi isi jəke ki kanji kəl ta. ¹³ MBata Adam ə Luwə ra-e kəte bəy taa ra Ebi. ¹⁴ E Adam ə su əde al, nə e dəne ə su əde adi al do ndu

* 1:13 Knjk 8.3; 9.4-5 * 1:17 Amen e ta Ebirə ki kər me nə e rɔjeti, kadi e be! * 1:20 2Tim 2.17

* 1:20 2Tim 4.14 * 2:8 Tɔɔi ki taga 9.29; 1 NGar je 8.22 * 2:14 Kilə ngirə ne je 2.7-22; 3.1-6

Luwə*. ¹⁵ Be ka, dāne a aji ki go rəbi lə ngon ki koji, təkɪ re uwə tɔgine ba me kadi-me ti, me ndigɪ-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndɔji ta al.

3

Njé kər nɔ njé kaw-naa je

¹ Ta ki m-aw tə m-əl kam e ta ki rɔjeti: Re dəw madi sangi kadi n-ər nɔ njé kaw-naa je ningə, e kilə ki maji ə ndigɪ ra. ² Ningə sɔbi kadi dəw ki nje kər nɔ njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dɔe ti, e ngaw dāne ki kare ba, e dəw ki nje kuwə rəne gin tɔgine ti, e dəw ki nje gosi ta, e nje ra ne ki go rəbe ti, e dəw ki nje ra mba, ta sɔbi kadi e dəw ki asi ndo ne dije tɔ. ³ Sɔbi kadi e go kasi al nim, e dəw ki nje tɔ rɔ al nim, nə e dəw ki sɔl ləm ləm, dəw ki nje ge kəl al. Taa kadi e nje ra ta la al tɔ. ⁴ Sɔbi kadi e dəw ki asi kində kəmne go me kəy ti ləne, ningə kadi ra adi nganne je əi njé təl rɔde go ta ti ki njé buki-naa ti. ⁵ Tadɔ re dəw asi kində kəmne go me kəy ti ləne al ə, ra ban ə a ində kəmne maji go njé kaw-naa je ti ə?. ⁶ Sɔbi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nə tə kɔji rɔ aw sie adi osi me ta ki gangi ti təkɪ su osi-n me ti be. ⁷ Sɔbi kadi dije ki njé kadi-me je al ka, əli ta ki maji dɔe ti, mba kadi təl ne kidi al, ta kadi osi me gum ti lə su al tɔ.

Diyakir je

⁸ *Diyakir je ka, sɔbi kadi əi dije ki njé ra ne ki rɔjeti, sɔbi kadi əi dije ki njé kəl ta mindide joo al. A əi go kasi je al, taa a əi njé ra ta ne kingə ki go rəbe ti al, al tɔ. ⁹ Sɔbi kadi ngəmi ta lə Luwə ki tɛɛ ki dɔe me kadi-me ti kin ki ngame ki ay njay kanji kuwə-de ki ta. ¹⁰ Kəte nɔ kilə ti, sɔbi kadi nai-de oi taa. Go na koo ti, re ne ki ilə bəngirə nɔde ti goto ningə, asi kadi rai kilə diyakir kare.

¹¹ Dāne je ki njé ra kilə diyakir ka, sɔbi kadi əi njé ra ne ki rɔjeti tɔ. Sɔbi kadi əi njé kəl dije ta ndilde ti al, taa kadi əi dije ki asi kuwəi rɔde gin tɔgide ti tɔ. A əi dije ki dana me kilə ra je ti pəti.

¹² Sɔbi kadi diyakir je əi njé dāne ki kare, kadi əi dije ki indəi kəmde

go ngande je ti, ki go me kəy ti ləde maji. ¹³ MBata njé ki rai kilə diyakir maji, ingəi kəsi-gon, taa asi kadi əli ta ki tɔgide dɔ kadi ti ki, adi mede Jəju Kirisi tɔ.

Ne ki Luwə tɛɛ ki dɔe

¹⁴ M-ində mem dɔ ti kadi me ndɔ je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingə-i. Nə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi, ¹⁵ mba kadi re njam nay bəy ka, igər-n rəbi ra kilə ləi me kəy ti lə Luwə. Adi əi njé kaw-naa je lə Luwə ki nje kisi kəm ba. Təkɪ kagɪ ngadan kəy əi ki ngirə kəy əi tɔgi kəy, be tɔ ə, njé kaw-naa je əi tɔgi ne ndo ki rɔjeti lə Luwə.

¹⁶ Ne ki Luwə tɛɛ ki dɔe e ne ki bo ngay ki dum maji, Adi e Jəju Kirisi ki j-ade meje. Oji rəne tə dəw ki go darɔ ti, Ningə, NDil Luwə bər-e dəw ki dana, Malayka je ooi-e, Dije ləi mbe ki oji dɔe dan gin dije ti ki dangi dangi, Dije adi-e mede ki lo je pəti dɔnangi ti. Luwə un-e aw sie dɔrɔ ti me kəsi-gon ti.

4

Ta dɔ njé ndo ne je ti ki ngom

¹ NDil Luwə əl ta ay njay təkɪ dɔkagilo ki dɔbəy ti, dije madi a iyəi go kadi-me ləde kɔ, kadi oi ta lə ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə ne ndo ki j rɔ ndil je ti ki majal tɔ. ² NJé ndo ne je ki ngom ki njé kadi kəm dije ki ta ki nda tade ne, ki mede uwə-de ki ta dɔ majal ti al, a ədi-de kadi buki-de wale. NJé ndo ne ki ngom ka kin əi dije ki mər ta ləde e ki tuji. ³ Ko dije ka kin əgi kadi dije taai-naa, ta əgi kadi dije usoi ne je madi. Nə Luwə ində ne kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rɔjeti, usoi ne je kin ki oyo ki ra. ⁴ Ki rɔjeti, ne je pəti ki Luwə rade əi ne je ki maji. Ne ki kadi dəw mbati goto. Ke ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə. ⁵ Tadɔ ta lə Luwə, ki kəl ta ki Luwə təli ne je kin pəti ki kay njay ti.

⁶ Loki re ər gin ne je kin ki taga adi ngakoi je ooi ningə, a j nje ra kilə bəə ki maji lə Jəju Kirisi. A oji kadi j dəw ki

ul rōi ki ta je ki go ndil ti, ki ne ndo ki rōjeti ki inga.

Pol ila dingam me Timote ti

⁷ Maji kadi asi su je ki kidā ki kame goto ngarangi. Əi su je ki asi ta ta la Luwā. Indā dō rōi ti kadi isi me bəl Luwā ti. ⁸ Kindā dō rō ti mbata kingā ne me ti, tō ngōdi ki kay je be kin maje e noo, nā ke ə, e ngay al. Ne ra ki go ndu Luwā ti a ra maji ki dāw me ne je ti pəti. Tadō a adi-je kaji ki dānangi ti ne ki e ki dōra ti. ⁹ Ta kin e ta ki rōjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare. ¹⁰ Rōje ki j-isi j-adi kō, ki rō ki j-isi ji rōi, e ki mbata meje ki j-indā dō Luwā ti ki nje kisi kām ba. E ə e nje kaji dije pəti ki dānangi ti ne, ki bo tōi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹ E kin ə e ne ki kadi indəji dije ə indo-de tō.

Ne ndaji mbata njé kadi-me je

¹² Adi dāw madi kidi mba ke ki j basa al. Nā kadi j ne ndaji mbata njé kadi-me je, me ta kəli ti, me pa njiyəi ti, me ndigi-naa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³ Kəte nō kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi indā rōi ta tidā makitibi ti la Luwā nō kosi je ti, ki ta kōji ta ti, ki ta ndo dije ndu Luwā ti. ¹⁴ Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwā adi ki go me-maji ti lie kin. Adi ki go rəbi la njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dōi ti, ki go rəbi la ngatəgi je ki njé kōr nō njé kaw-naa je, ki indəi jide dōi ti. ¹⁵ Maji kadi indā rōi ta kilə ti kin ira ki me ki kare ba. Ira be kadi dije ooi kaw ki kəte lai taga ta kəmde ti. ¹⁶ M-ndəji kadi kəmi ədi dō rōi ti j wa, taa dō ne ndo ti lai nim tō. Uwə təgi ba me ti. Re ira be ningə, a aji rōi j wa taa a aji dije ki njé koo dō ne ndo lai nim tō.

5

Kal Timote ki rō njé kaw-naa je ti

¹ Oti kadi indangi dāw ki təgi ki təgi ngay, nā kadi əl-e ta ki ndui ki səl tō bawī ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, sōbi kadi ira-de tō ngakōi je ki me darō ti be tō. ² Ira ki dāne je ki təgi tō

kōi je taa ngan mandī je tō konani je be tō. Ira ne je kin pəti ki mər ta ki ay njay nōde ti.

Njé ngaw koy je

³ Maji kadi indā kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rōjeti, ki dāw ki nje ra səde goto. ⁴ Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je noo ningə, sōbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi ne ra ki go rəbi ti la Luwā dō nojide je ti. Sōbide kadi ooi go njé kōjide je təkī njé kōji-de je ooi gode kəte kin be tō. Tadō ne ra ki be kin ə nəl Luwā. ⁵ Nje ngaw koy ki rōjeti, e e ki dāw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, indā mene dō Luwā ti par. Dəkagilo je pəti, kondō ki kada, isi əl ta ki Luwā, dəje kadi ra səne. ⁶ Nā nje ngaw koy ki isi ta koo maji rōne ti me kaya ti ki ra, re a-n ki dāne ta noo ka, e dāw ki koy me ndil ti. ⁷ Indo-de ne je kin be, mba kadi isi ki dōde taa ki ta dōde ti al. ⁸ Re dāw madi oo go nojine je al, ki bo tōy, oo go dije ki me kəy ti ləne al, e dāw ki ilə kadi-me ləne kō. Dāw ki gər Luwā al ka e soti ite bəy.

⁹ Onoi ndangi tō nje ngaw koy ki bəle asi kuti mehe al nim, taa ki taa ngaw kare ba al nim, mbo njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode. ¹⁰ Maji kadi dije gəri-e oji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dāw ki kəte e nje koti ngan je nim, nje ra mba je nim, nje togī nja dije ki kay njay la Luwā nim[☆], e nje ra ki dije ki ne ki to tēg dōde ti nim. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangi dangi nim tō. ¹¹ Onoi kadi indangi tō njé ngaw koy je ki rōde to mbəl bəy me makitibi ti. Indangi tōde al tadō loki bō taa dingam ra-de ningə, a iyəi kadi rō ləde mba kun go Kirisi kō, ə a taai ngaw. ¹² Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangi dōde ti, tadō naji ta kadi-me ləde ki kəte kō. ¹³ Ne ki rangi bəy a təli njé dabi je. Ningə kilə rade ki bo ngay e kilə lo mbə ki ta kəy la dije par. Əi njé dabi je par al, nā indəi ta bə go dabi ti, taa əi njé kindā gəngi dō ta ti la dije tō. Ne ki lagide al ka, iləi tade me ti. Ningə ta kəlde ka to biriri tō. ¹⁴ E mbata kilə

☆ 5:10 Lk 7.44

ra je ki be kin ə, səbi kadi njé ngaw koy je ki røde to mbəl bəy taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngan je ə indəi kəmde go me kəy ti ləde tō mba kadi nje bə ingə rəbi əl-n ta ki mal dəje ti al. ¹⁵ M-əl ta kin be mbata njé ngaw koy je ngay ki røde to mbəl bəy iləi kadi-me ləde kə ə uni go *Sata. ¹⁶ Re nje kadi-me ki dəne madi aw ki njé ngaw koy je me kəy ti ləne nōō ningə, səbi kadi e wa ngəm-de. Lok i ra be ningə e ne koti ki əy ə un dō njé kaw-naa je ti, kadi njé kaw-naa je rai ki njé ngaw koy je ki rōjeti ki dəw ki nje ra səde goto.

Njé kər nō njé kaw-naa je

¹⁷ Maji kadi ngatōgi je ki njé ra kilə maji dan njé kaw-naa je ti, ingəi kəsi-gon ki ne kigə go ji ki asi ta kilə ləde gid i joo. Ki bo tōy, e njé je ki isi adi røde kō mba kōji ta, ki ndo dije ta lə Luwə. ¹⁸ Tadō ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Dəw a dō ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə dō ko ti mba kadi kande tē.» Taa makitibi lə Luwə əl bəy tō ə nə: «Maji kadi dəw ki nje ra kilə ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə ki ra*.» ¹⁹ Re dəw madi əl ta ki majal dō ngatōgi ti, ə dije joo ə se mitə mai naje al ningə, oti kadi indigi sie dō ti. ²⁰ Njé je ki rai majal, səbi kadi indangi-de ta kəm kosi je ti mba kadi ndəge je bəli.

²¹ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti, taa ta kəm malayka je ti ki Luwə mbəti-de, kadi itəl rōi go ta je ti ki m-əli. Itəl rōi go ti ki kanji kun ki madi je ə kiyə njé ki nungi, ki kanji kər kəm dije dana. ²² Ne ki səbi kadi igər ə to kin: Oti kadi ində ji dō dəw ti kalangi ba mba kadi təl nje ra kilə dan njé kaw-naa je ti. Maji kadi ində rōi-naa ti ki dəw dō majal ti lie al. Ningə, i wa ay rōi njay dō majal ti.

²³ NGa ningə, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, nə kadi ay kasi kandi nju ndəy ndəy mba kadi ra maji ki moy ki mei ti ki ra adi rōi ta kati al ki dəkagilo je pəti kin. ²⁴ Dije madi je gin majal ləde to taga kəte bəy taa kadi ta ki gangi re dode ti. Nə njé ki nungi, majal ləde to lo bəyō ti biti kadi

ta ki gangi taa a ər ginde ndo ki gogi ti. ²⁵ Kilə ra je ki maji ka to be tō. Ya njé ki madi to taga pay pay. Ningə njé ki nungi, re yade to taga pay pay al ka, a toi lo bəyō ti ratata al.

6

Ta dō bəə je ti

¹ Dije pəti ki adi mede ki əi bəə je, səbi kadi iləi dode gin tōgi ti lə bade je. Iləi dode gin tōgi ti lə bade je mba kadi dəw əl ta ki mal dō tō Luwə ti al, taa dō ne ndo ti ki ji ndo səsi kin al tō. ² E go ti al kadi bəə je ki bade je adi mede Luwə, uni girə dō ke ngakonaa me ta ti lə Luwə ə mbati kadi iləi dode gin tōgi ti lə bade je. Kede ngakonaa me ta ti lə Luwə ka kin ə səbi kadi rai kilə adide ki kəte nōō bəy, tadō e ngakode je ki njé kadi-me je ə isi rai kilə adide.

Njé ne ndo je ki ngom ki ra ta ne kingə

³ Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki səbi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kile. Re dəw madi ndo dije ne ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rōjeti lə Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki go rəbi ne ndo ki go kadi-me ti ləje kin ningə, ⁴ e dəw ki kun dō ta təl-e, taa e dəw ki isi day tō. Ne ki gər e ta ki naji ki to rəe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti dō ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki tət i dō-naa ti je tēēi ti. ⁵ Ta ki naji ki gine gangi al, mbō dije ti ki ku dode goto, ki ngon gir ta ki ndəy ki əji dō ta ki rōjeti goto dode ti, tēē lo kin ti nōō. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə ne. ⁶ Təki rōjeti, kadi-me Luwə e ne kingə ki bo ngay, re dəw ra rənəl dō ne ti ki to me jie ti. ⁷ Təki ji re-n me duniyə ti ki jije kare, be tō ə j-a ji təl-n ki jije kare. ⁸ E be ə, re j-ingəi ne kusoje ki kibi rōje ningə, kadi ji ra rənəl dō ti. ⁹ Dije ki sangi kadi n-təli njé ne kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum ne na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta ne ki to mbə, ki ki majal, ki aw ki dije me ne ti ki majal, ki me tuj i ti. ¹⁰ Tadō ra ta la e ngirə majal je pəti. Njé ki madi

* 5:18 Dətarənom 25.4; 1Kər 9.9; Mt 10.10; Lk 10.7

uni rɔde ba pɛti indɛi ta sangi la ti, adi ndɛmi say go rɛbi kadi-me ti. Ningɛ ɛi je wa adi kɔ ndilde.

Rɔ rɔ ki maji

¹¹ Nɛ i ki i dɔw lɔ Luwɛ, ay gɛdi nɛ je ti kin ki rangi, sɔbi kadi isa rɛbi nɛ ra ki dana, ki bɛl Luwɛ, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki sɔl lɔm. ¹² Irɔ rɔ ki maji ki ɔji dɔ kadi-me, uwɛ kaji ki to ratata kin sɛm, tadɔ Luwɛ bari mba kadi igɛr ta kaji kin, dɔkagilo ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji dɔ ti nɔ kosi dije ti. ¹³ M-ndɛji ta kɛm Luwɛ ti ki nje kindɛ nɛ je pɛti, taa ki nɔ Jɛju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rɔjeti nɔ Posi *Pilati ti[☆], ¹⁴ kadi ingɛm go ndukun ki ingɛ kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madi dɔi ti biti kadi Babe Jɛju Kirisi tɛl re-n. ¹⁵ Babe Jɛju Kirisi a re dɔkagilo ti ki Luwɛ ɔji,

Luwɛ ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ba rɔne,
E NGar lɔ ngar je ki Babe lɔ baɛ je,
¹⁶ E ki karne ba e nje koy al,
Isi me kunji ti ki dɔw asi kadi tɛɛ kadi ti al.
Dɔw kare ki dɔnangi ti ne ki oo-e ki kɛmne goto.
Dɔw ki asi koo-e goto.
Tɔba ki tɔgi ki to biti ki nɔ ti e yɛe!
Amen!

Ta ki ɔji dɔ njɛ nɛ kingɛ je

¹⁷ Əl njɛ nɛ kingɛ je ki dɔnangi ti ne kadi indɛi gude al. Əl-de kadi uwɛi kul nɛ kingɛ je ki a tuji kin al, nɛ kadi uwɛi kul Luwɛ ki nje kadi-je nɛ je pɛti ki to mbar mbar, jie ɔy al, mba kadi j-isi-n me rɔnɛl ti. ¹⁸ Əl-de kadi rai maji, kadi nɛ kingɛde e kilɔ ra ki maji. Ningɛ kadi ɛi dije ki jide ɔy al, kadi kɛki nɛ kingɛ je lɔde ki dije ki rangi. ¹⁹ Re rai be ningɛ, isi kawɛ nɛ maji je lɔde indɛi lo ngɛm nɛ ti ki maji ki ngɛ mba ndɔ ki lo ti ti, kadi ingɛi kaji ki rɔjeti.

Ta ki dɔbɔy ti ki kuwɛ ji-naa

²⁰ I Timote, sɔbi kadi uwɛ go ndu Luwɛ kin sɛm. Ɔsi rɔi kɔ kadi ta je ti ki kɛl ki ndaɛ goto, ki ɔsi ta ta lɔ Luwɛ, ɔsi rɔi kɔ kadi ta je ki naji ti ki go nɛ gɛr ti ki ngom ki dɔnangi ti ne. ²¹ Dije madi

uwɛi kul nɛ gɛr kin, adi ndɛmi go rɛbi kadi-me lɔde.

Kadi me-maji lɔ Luwɛ e naa ti sɛsi.
Amen!

☆ 6:13 Jɛ 18.36-37; 19.11

Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki do makitibi ti ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta ko ti me kay dangay ti (1.17; 2.9). E dakagilo ki madi-kila je la Pol tusi-e iyai-e (4.10, 16). Pol e ta tol ta kila ti lane (4.6), a ndangi makitibi adi madi-kilane ki ngay Timote, ade-n ngan ndu je ki dabay ti (1.2). Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dabay makitibi la Pol ki ndangi.

Kila ngira ta ti, nje kaw kila Pol, ra oyo Luwa mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGA ninga, oji-n do ko ki a inga baa kila je la Luwa lo ti ti, ki ro ki a inga-de me kila kila mbe Poy Ta ki Maji ti la Kirisi, Pol ila dingam me Timote ti kadi uwaga tagine ba, ro ta asigar la Jaju Kirisi ki a do njane ti (1.3-2.13). Daje kadi asi rone ngarangi kadi dije ti ki nje ge ta ki maji ki ndae goto, ki nje tida ta je ki galala ki asi ta Poy Ta ki Maji. Pol ndaji Timote kadi oo do njane n-e Pol, ninga kadi inda kame go ne ndo ti ki rojeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tol ta ta ti, Pol al ta ki do rone ti oji-n do dakagilo ki nga ki e me ti, ninga iyaga ta ra oyo Babe Luwa ki isi inda kame gone ti me ko je ti kin, al (4.6-22).

Nje kaw kila Pol ro ro ki maji mba ta la Luwa, biti tol tae (4.7). NGA ninga, saba kadi nje kadi mede Kirisi, roi ko ro la Pol kin, ki kanji bal. Kadi roi ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwa toggi ba to.

Kuwa ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kila la Jaju Kirisi ki go ndigi ti la Luwa. Kila ram e mba kadi m-ilaga mbe ta kaji ki Luwa un ndune adi do ti ki takul kindaga ro naa ti ki Jaju Kirisi. ² M-ilaga ki makitibi kin madi i Timote* ki i ngon ndigi lam. M-uwaga jii a m-daji kadi me-maji ki koo

kam-to-ndoo ki kisi-maje la Luwa ki Bawje ai ki Babe laje Jaju Kirisi e sai naa ti.

Pol ra oyo Luwa

³ M-ra oyo Luwa ki m-isi m-ra kila made ki ngame ki ay njay taki kam je* rai kate be to. Kondaga ki kada loki m-isi m-al ta ki Luwa ninga, mem ole dai ti. ⁴ Loka mem ole do no ti lai*, bo koo-i ra-m ngay mba kadi ronol lam rosi. ⁵ Mem ole do kadi-me ti lai ki rojeti. Kadi-me kin i ro kai Loyisi ti ki balme bay taa to ro koj Enisi ti to. M-badi al kadi kadi-me kin e ngamei ti to.

Pol daji Timote kadi inga ko sane mbata Poy Ta ki Maji

⁶ MBata kin a, m-ole mei do ta ti kin kadi inda kami maji go kadi-kare ti la Luwa ki inga ki go me-maji ti lie, loki m-indaga jim dai ti. ⁷ Taki rojeti, NDil ki kay njay ki Luwa adi-je, e NDil bal al, na e NDil ki rosi ki toggi ki ndigi-naa. Taa e NDil kindaga do ro ti to. ⁸ Adi roi soli mba ma naji do Babe ti laje al. Taa adi roi soli dom ti, mi ki mi kay dangay ti mbata lie kin al to. Na kadi inga ko sam mbata Poy Ta ki Maji ki go toggi ti ki Luwa adi. ⁹ Luwaga ki aji-je a bar-je, mba kadi kisi ki do taa laje e kisi ki do taa ki ay njay. Ra ne kin be mba kila raje je al, na e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwa adi-je me Jaju Kirisi ti kate bay taa kadi inda duniya. ¹⁰ Me-maji ka kin j-oi ki kamje ngasine ki takul re la Nje kaji-je Jaju Kirisi. E a tol koy ne ki kare ti. Ninga ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi ji gari kaji ki kisi kam ba ay njay njay to. ¹¹ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin a Luwaga inda-m ta nje kila mbe nim, nje kaw kila nim, taa ki nje ndo ne dije nim to. ¹² E kin a, e gin kingaga ko lam ki ngasine kin. Na rom sol-m do ti al. Taki rojeti, m-gar Luwa ki m-indaga mem dae ti kin bati. M-gar maji kadi toggi Luwaga asi naki kadi inda kamne go ne ti ki adi-m biti dabay ndo ti. ¹³ Ne ndo ki inga rom ti, un ta ne ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jaju Kirisi adi-je me kindaga ro naa

* 1:2 Knjk 16.1   * 1:3 Plp 3.4-5   * 1:4 1Tim 1.3

ti sie. ¹⁴ Ingəm go ne ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwə ki isi meje ti kin maji.

Kuwə rə ba la Onəsipər

¹⁵ Igər kadi njé ki dənangi Aji ti mbati mi. Pijəl əi ki Ermojən əi mbode ti tō. ¹⁶ Ki əji dō Onəsipər, kadi ra maji lə Babe e dō me kəy ti lie. Təki rōjeti, ilə dingəm mem ti taa taa. Taa rəe sol-e dōm ti me keem kəy dangay ti kin al tō. ¹⁷ Dəkagilo ki tēē Rom ti taa ə, sangim ki rə ki tji kati kadi ingə-m. ¹⁸ M-kəy Babe Jəju kadi adi Babe Luwə oo kəm-to-ndoo lə Onəsipər ndō gangi ta ti. Taa j wa ki dōi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipər ra adi-m dənangi Epəji ti.

2

Nje rə lə Kirisi ki maji

¹ J ngonm Timote, maji kadi uwə tōgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rə naa ti ki Kirisi kin. ² Ningə ne ndo ki ingə rəm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tō. ³ Ingə kō səm tə nje rə ki maji lə Jəju Kirisi. ⁴ Nje rə madi dan njé rə je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dāne ti, ki ində rəne ta ne je ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kəy ngədi ki a ingə ne kingə go jine re ay ngədi ki go ndu-kun ti al goto. ⁶ Nje ndər ki nje ra kilə ki tōgine ə a ra rənəl dō kandi ko ti kəte. ⁷ Maji kadi imər ta dō ta ti ki m-əli kin maji ningə, Babe a adi tər kadi igər-n ndəgi ne je pəti tigə.

Adi mei ole dō Jəju Kirisi ti

⁸ Adi mei ole dō Jəju Kirisi ti ki e gin ka ti lə *Dabidi, Jəju Kirisi ki j taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbe. ⁹ E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi m-ingə-n kō. Dōomi ki kulə gindi tə dəw ki nje təl dəw be. Nə ta lə Luwə dəw ki asi dō-e goto. ¹⁰ Be ə, m-tigə tam njaki dō ne je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jəju Kirisi ti, naa ti ki kōsi-gon ki ratata tō. ¹¹ Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rōjeti: Re j-oyi naa ti ki Kirisi ə,

J-a j-isi kəm ba naa ti sie tō.

¹² Re j-uwəi tōgije ba sie ə,

J-a j-qi be naa ti sie tō.

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,

E ka a ə nə n-gər-je al tō.

¹³ Re je j-a dō njaje ti al ə,

E a dō njane ti.

Tadō a naji ta gər rəne al ratata.

Nje ra kilə ki rəe sol-e al

¹⁴ Maji kadi inay ki lo kole mede dō ta je ti kin taa taa. Ki nō Luwə ti, əl-de ki tōgi mba kadi gaki-naa dō ku ta je ti ki ndade goto kin al. E kin a ra ne madi al, nə a tuji dije ki njé ko dəe tə tuji yo. ¹⁵ Ində dō rōi ti kadi itēē nō Luwə ti tə dəw ki asi, nje ra kilə ki rəe sol-e dō kilə ti lie al, ki ilə mbe Poy Ta ki Maji ki rōjeti lə Luwə ki go rəbe ti. ¹⁶ Imbati ta ki naji je ki ndade goto ki əsi ta kadi-me. Təki rōjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndəde ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Ne ndo ləde to tə dō bay ki aw ki kəte kəte kin be. Iməne* əi ki Piləti əi mbō dije ti kin tō. ¹⁸ Əi say kadi ta ti ki rōjeti. Ningə əli əi nə, njé koy je jji taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me lə njé ki nā je. ¹⁹ Be ka, ngirə kəy ki ngə ki Luwə ində isi lo kise ti. Luwə ndangi ta je kin dō ti ə nə: «Babe gər dije ki əi yəe je bəti, ningə maji kadi dəw ki ra ki ə nə n-e yə Babe, kadi ay say kadi majal ti.» ²⁰ Me kəy ki bo ti, dəw a ingə ne ra kilə je ki ra ki ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tō. Njé je ki nā je, e ki mba ra kilə ndō madi je par. Njé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndō je pəti tō. ²¹ Re dəw madi ay rəne njay dō majal je ti kin ə, a to tə ne ra kilə kōsi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae to ti mbata bae, ki kində dō dana mbata kilə je pəti ki maji.

Nje ra kilə lə Babe

²² Maji kadi ər rōi kō me ngur darō ti ki dəkagilo basa ti. Isangi rəbi ra ne ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki Babe ki me ki ay njay. ²³ Imbati ta ki naji je ki to mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa. ²⁴ Təki rōjeti,

* 2:17 1Tim 1.20

dəw ki nje ra kilə ɓəə kadi Babe, e dəw ki a gaki dije al, nə e dəw ki a ɔji ndiginaa ləne ki rɔ dije ti pəti nim, dəw ki asi ndo ne dije nim. A e dəw ki a isi dɔ ta ti tɔ. ²⁵ Ki mindi ki səl ləm ə a tur-n ta dije ki njé kəse ta. Dɔmaji ə Luwə a ra adi tui kalde mba kadi teeji me gər ta ki rɔjeti ti, ɓa a təli uni angal ki maji gogi. ²⁶ A teeji me gum je ti lə su ki uwə-n-de dangay ti, gin tɔgine ti mba kadi rai ndigi lie.

3

Nə je ki a rai ne dɔbəy ndo je ti

¹ Maji kadi igər təkɪ me ndo je ki dɔbəy ti, kagi lo je ki ngə a rai. ² Dije a təli njé ra ta ne, njé ndigi la. A əi njé kində gude, njé kun dɔde taa, ki njé kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti. A əi njé təl rɔde go ta ti lə njé koji-de je al. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə al tɔ. Taa a iləi koji dɔ ne je ti lə Luwə al tɔ. ³ Koo to dəw a goto rɔde ti, koo kəm-to-ndoo a goto rɔde ti, a əli ta ki rɔjeti al dɔ-naa ti, pa njijəde a ale mba. A əi njé təl ne ki kanji koo kəm-to-ndoo, taa a əi njé kəsi ta ne ra ki maji tɔ. ⁴ A əi njé kun dɔ-naa, njé ra ne ki dɔ gu ti, kun dɔ taa a təl-de njé kəm tɔ je ti. A ndigi rənəl ki duniya ti itə Luwə. ⁵ A ɔji gidi rɔde ti təkɪ n-əi njé ɓəl Luwə, nə təkɪ rɔjeti, naji ta gər tɔgi kadi-me. Ɔr rai kɔ kadi ko dije ti ki be kin. ⁶ MBɔ ko dije ti kin, a ingə njé je ki isi uri me kəy ti lə dəne je ki njé tɔgi goto, uwəi-de me gum je ti ləde. Əi dəne je ki majal dum dɔde, adi iyəi rɔde adi ngur darɔ je ki dangi dangi. ⁷ Isi ta ndo ne je ti ki dəkagilo je pəti, nə lo kadi asi teeji me gər ta ti ki rɔjeti goto ratata. ⁸ Təkɪ dəkagilo ti ki kəte, Janəsi əi ki Jambirəsi ɔsi ta *Mojɪ ka kin ə*, njé je kin ka ɔsi ta, ta ki rɔjeti tɔ. Əi dije ki ne gər ləde aw sɔde me ne ra ki majal ti yo, taa kadi-me ləde ka, ndae goto tɔ. ⁹ Lo kaw kəte ləde ki ngay a goto, tadɔ dije a gəri ne rade je ki majal təkɪ ndo je ti ki kəte, dije gərii ne ra je ki majal lə Janəsi əi ki Jambirəsi ka kin be tɔ.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go ne ndo ki ingə rəne ti

¹⁰ Nə jɪ, ində kəmi o-m me ne je ti pəti: me ne ndo ti ləm, me pa njijəm ti, me kɔji ta ra je ti ləm, me kadi-me ti ləm, me kisi dɔ ti ləm, me ndiginaa ti ləm, taa me kuwə tɔgi ba ti ləm tɔ. ¹¹ Igər rəbi ki dije indəi kəm-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki kɔ je ki ngay ki m-ingə me ɓe bo ti ki Ɔtiyosi, ki Ikoniyom, taa me ɓe ti ki Lisitir tɔ*. Təkɪ rɔjeti m-ingə kɔ ngay wa, nə taa taa, Babe isi ɔr-m me ne je ti kin kɔ. ¹² Tə ki rɔjeti, dije pəti ki gei njijə me ɓəl Luwə ti ki takul kində rɔ naa ti ləde ki Jəju Kirisi a ingəi kɔ. ¹³ Nə dije ki njé me ndul, ki njé ndo te je a awi kəte kəte me majal ki ra ti par par. Me kilə rade je ti, a ədi ndəgi dije təkɪ əi je wa ka dije ki rangi ədi-de be tɔ. ¹⁴ Nə ki ɔji dɔi, maji kadi uwə go ne je pəti ki indo ə itaa tə ne je ki rɔjeti kin səm. Tadɔ igər dije ki ingə ne ndo kin rɔde ti ɓəti*. ¹⁵ Dəkagilo ki ito ki dui ba ɓəy ə igər ta je ki ndangi ki ay njay lə Luwə kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne gər ki rɔjeti, ki a tee səi kaji ti ki takul kadi-me Jəju Kirisi. ¹⁶ Tadɔ makitibi ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə to NDilne ki ay njay səm ti. Ningə ndae to ti mba ndo ne dəw, mba kadi ɔji dəw adi mbati ne ra ki majal, mba kər dəw ta rəbi, taa mba ndo ne dəw mba kadi pa njijə e go ndigi ti lə Luwə tɔ. ¹⁷ E be mba kadi dəw lə Luwə e ki kasi naa bərəre me ne je ti, mba kadi ra-n kilə je pəti ki maji.

4

Kilə mbe Poy Ta ki Maji

¹ E be ə, ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti ki a gangi ta dɔ dije ti ki isi ki dɔde taa ə se njé koy je, ki mbata təl re lie ə se kɔɓe lie, ² m-dəji kadi ilə mbe Poy Ta ki Maji kin par par, dəkagilo ti ki maji ə se ki majal. Ɔr dije ta rəbi, ikəl dɔ hal ti ki majal, ilə dingəm me dije ti ki takul ne ndo ləi, ki kisi dɔ ti ki kanji kiyə tae. ³ Tadɔ dəkagilo a re nɔ kadi dije a mbati ne ndo ki rɔjeti, ə a rai ne je ki go me ge je ti ləde. A sangi

✧ 3:8 Teeji ki taga 7.11, 22 ✧ 3:11 Knjk 13-14 ✧ 3:14 1.5; 2.2

njé ndo ne je ngay ki a gugi dode wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo. ⁴ A uti mbide do ta ti ki rojeti, a tali rade go su ki kidə ti yo. ⁵ Nə j, maji kadi ində do roi ti me ne je ti pəti. Uwə roi ba me ko je ti. Maji kadi ira kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji lai kin maji. Ində kəmi go ra kilə bəə ti la Luwə maji to.

Pol təl ta ngədi

⁶ Ki oji dəm, dəkagilo re kadi m-ilə rəm kadi-kare ti m-adi Luwə ngata. Dəkagilo koy ləm re nga. ⁷ M-rə ro ki maji, m-təl ta ngədi ləm, m-ngəm go kadi-me ləm. ⁸ NGəsine, ne kigə go ji njé təti ro je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngəm-m. Bəbe ki e nje gangi ta ki dana, a adi-m ndo dangi ta ti. A adi-m mi par al, nə dije pəti ki ndigi təl-e, a isi ngəmi ndəe kərangi.

Poy ta je ki dəbəy ti

⁹ M-dəji kadi ində do roi ti, a re kalangi ingə-m. ¹⁰ Tado Dəmasi iyə-m kə, a aw Təsaloniki ti, mbata ne maji je ki dənangi ti, ki dəkagilo ti ki bone uwə me. Kirəsasi aw dənangi Galasi ti. Ningə Titi aw Dalmasi ti to. ¹¹ Luki ki karne ba par a e səm ne. Ire ki Marki kəmi ti adi-m tado a ra səm maji ngay me kilə bəə ti ki e jim ti. ¹² M-ilə Tisiki me be bo ti ki Epəji. ¹³ Dəkagilo ki a re a, un kibə kul ləm ki m-iyə me kəy ti la Karpusi, me be ti ki Tirowasi kin jii ti ire-n adi-m. Oj makitibi je ləm jii ti to. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin. ¹⁴ Aləgijandır ki kədi ko ne je adi-m ko ngay, nə Bəbe a ige ki go kilə rae ti. ¹⁵ J ka, maji kadi ində kəm-kədi do roi ti rəe ti to, tado mbati ta je ləje ki təgine ngay. ¹⁶ NDə gangi ta ti ləm ki dəsəy, dəw kare ki re a gom ti goto, dije pəti iyəi mi kə. Ningə kadi Luwə tidə majal kin dode ti al. ¹⁷ Nə Bəbe e səm naa ti. E a adi-m təgi mba kadi m-ilə-n mbe Poy Ta ki Maji lie m-təl tae, mba kadi dije pəti ki əi *Jipi je al ooi dəe. Luwə a or-m kə ta bəl ti. ¹⁸ Bəbe a or-m kə ta ne je ti ki majal pəti. Ningə a aji-m

mbata ko be lie ki dərə ti to. Təji e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika nim, Akila nim adi-m. Taa uwə ji dije ki me kəy ti la Onəsipər to. ²⁰ Erasi nay be bo Koreti ti. Tiropim e ki moy adi m-iyə Mile ti. ²¹ Isangi rəbi kadi ire kəte no nay kul ti. Ebulu, ki Pudasi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngakə je je pəti uwəi jii.

²² Kadi Bəbe e səi, ningə kadi me-maji lie nay səsi pəti to.

☆ **4:10** Kol 4.14; Plm 24; 2Kor 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4
20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8 ☆ **4:13** Knjk 20.6 ☆ **4:20** Knjk 19.22; 20.4; 21.29; Rm 16.23

☆ **4:11** Knjk 12.12, 25; Kol 4.10 ☆ **4:12** Knjk
☆ **4:14** 1Tim 1.20 ☆ **4:19** Knjk 18.2; 2Tim 1.16-17

Makitibi ki Pol ndangi adi Titu

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Titu

Titu ki Pol ndangi makitibi ade kin e Jipi (Gal 2.1-3). Titu e ki kare dan madikila Pol je ti. E e a ila rone nangi ra adi Pol ai ki nje kaw-naa je ki Koreti ti tali ilai noji naa ti (2Kor 7.6-16). Pol ndangi makitibi kin adi Titu loki Titu e do dar ti ki Kirati. Pol ade kilu kadi inda kamne go njiya maji ti la nje kaw-naa je ki Kirati ti (1.5).

Lo kilu ngira ta ti, Pol al Titu ne ki uwa mee a ndangi-n makitibi kin ade (1.1-4). Go ti, al-e ne je ki sobi kadi daw oo ro nje kor no nje kaw-naa je ti (1.5-16). Ta ki re go ti, Pol adi Titu ta kaji oji-n do buti dije je ki dangi dangi ki toi dan nje kaw-naa je ti, kadi inda kamne gode ti. Adi e dingam je ki tugi, ki dane je ki tugi, ki ngan basa je, ki ngan mandi je ki sobi kadi dane je ki tugi a indai kamde gode ti, ki baa je (2.1-15). Go ta kaji ti, Pol oji Titu rabi kilu la nje kun go Kirisi ki sobi kadi oji-de adi rai, kadi isi ki naa ki lapiya ki kanji gangi-naa (3.1-11). Pol tol ta ta lane ki ngan ndu je ki kadi ra ki Titu me kilu ti nim, ki ta kuwa ji-naa nim to (3.12-15).

Ta ki to me makitibi ti ki Pol ndangi adi Titu kin, e ta ki un nje kaw-naa je pati, bi e ta ki dokagilo ti la Titu par al. Ta do kindanaa do kilu ti ki goe goe do nje kaw-naa je ti, a se kinda kam go nje kaw-naa je ti kadi njiya maji, ki ta ki do pa njiya nje kor no nje kaw-naa je ti, ki kilu ki sobi kadi nje kaw-naa je wa rai kin, e ta ki sobi do nje kaw-naa je pati ki lo je ti ki dangi dangi.

Kuwa ji-naa

¹ Mi Pol ki baa kilu la Luwa, mi ki nje kaw kilu la Jaju Kirisi a m-ndangi makitibi kin. Mi nje kaw kilu mba kadi dije ki Luwa mbati-de adi mede. Taa kadi m-oji-de kadi gari ne ki rojeti ki go ndu Luwa ti to. ² Be mba kadi indai

mede do kaji ti ki biti ki no ti, ki Luwa ki nje ngom al, un mindine adi-je do ti kate no ne je ti pati. ³ Luwa oji ta la ne adi dije gari ki takul kiyu ki iya jim ti kadi m-ila mbee dokagilo ti ki e wa oji. M-ila mbee ki go ndigi ti lie e ki Nje kaji-je.

⁴ M-ndangi makitibi kin m-adi i Titu* ki i ngonm ki rojeti. I ngonm ki rojeti me kadi-me ti, ki je kare ba do ti. Kadi me-maji ki kisi-maje la Luwa ki Bawje ai ki Jaju Kirisi ki Nje kaji-je e sai naa ti.

Kilu ki kadi Titu ra me be ti ki Kirati.

⁵ M-iyai gogi donangi ti ki Kirati mba kadi ta itol ta kilu je ki nay. Ninga kadi inda ngatogi je do nje kaw-naa je ti me be bo je ti kare kare pati. Inda-de ki go kaji ti ki ndo ki m-oji. ⁶ Ninga sobi kadi daw ki ngatogi e daw ki ta goto dae ti, e ngaw dane ki kare ba, kadi e daw ki ngane je ai nje kadi-me je, ki kadi daw inda ta dade ti oji do hal ki majal a se do nga al. ⁷ Sobi kadi nje kor no nje kaw-naa je e daw ki ta goto dae ti, mbata e nje ngam ne la Luwa. Kadi e nje to ro al, e nje wongi al, e go kasi al, e nje ro al, taa kadi e nje ge ne ki go rabi ti ki dana al, al to. ⁸ Sobi kadi e nje ra mba, kadi e nje ge ne ra ki maji, e nje kal ta ki go rabe ti, e daw ki dana, e daw ki ay njay, e nje kuwa rone gin togine ti. ⁹ Maji kadi uwa rone ngame ta ti ki rojeti, ki aw naa ti ki ne ndo ki inga. Lo kin ti, a asi kadi ila dingam me ndagi dije ti ki ne ndo ki rojeti. Taa a asi kadi oji nje je ki isi ndoi ne je ki rangi kadi gari taki ndami rabi to.

¹⁰ Dije ngay dan *Jipi je ti ai nje mbati tal rode go ta ti ki rojeti, isi tidai ta je ki biriri, isi adi dije ki ta ki ndae goto. ¹¹ Adi uti tade do ta je ti lae. MBata tui do dije me kay je ti ngay ki ne ndo ki kadi daw ndo al. Rai be mba kadi ingai ne kinga ki go rabe ti al ji dije ti. ¹² Daw kare dande ti, adi e nje kal ta ki tade ti ai je wa ana: «Dije ki Kirati ti ai nje kal ta ki ngom ki ndo je pati, ai da je ki mande majal, ai nje ra ta mede, ki nje dabi je.» ¹³ Ninga ta ki al kin e ta ki rojeti, a maji kadi indangi-de ki ro

* 1:4 2Kor 8.23; Gal 2.3; 2Tim 4.10

tji, kadi əi njé kadi-me je ki rəjeti. ¹⁴ Bi kadi təli rəde go su je ki kidə ti lə Jipi je ki go ndu-kun ti lə dije ki njé mbati ta ki rəjeti kam al. ¹⁵ Ki rə dije ti ki ayi njay, ne je pəti ayi njay tə, nə ki rə dije ti ki ayi njay al, ki dije ki njé kadi mede al, ne ki ayi njay goto rəde ti. Ne ki ayi njay goto rəde ti, tadə ne gər ləde, ki mede ki kadi uwə-de ki ta tuji. ¹⁶ Dije kin, əli tade ti təkɪ n-gəri Luwə, nə kilə rade naji ta gər-e. Əi njé ra ne ki to nje, əi njé tə rə je, asi kadi rai ne madi kare ki maji, al.

2

Ta də dije ti ki təgi, ki ngan basa je ki mandije, ki bəə je

¹ Ningə ki səbi dəi, maji kadi indo ne ki aw naa ti ki ne ndo ki rəjeti. ² Əl baw dingəm je kadi əi dije ki njé kuwə rəde gin təgide ti, dije ki asi ta kəsi-gon, dije ki njé ra ne ki go rəbe ti, dije ki awi ki kadi-me ki təge to, kadi əi dije ki awi ki ndigi-naa mede ti, dije ki njé kore mede.

³ Əl kə dəne je kae ti wa kin be tə. Əl-de kadi pa njiyəde e pa njiyə dije ki ayi njay, kadi əi njé kəl ta ki majal də dije ti al, taa kadi əi gə kasi je al tə. Ningə, kadi əi njé ndo ne ki maji. ⁴ Maji kadi ndoi dəne je ki du kadi ndigi ngawde je ki ngande je. ⁵ Kadi əi njé ra ne ki go rəbe ti, əi njé ngəm rəde, əi njé kində kəmde go me kəy je ti ləde maji, əi dije ki maji, əi njé kilə dəde gin ngawde je ti. Re rai be ningə, dije a əli ta ki mal də ta ti lə Luwə al.

⁶ Əl ngan basa je ki ngan mandije je tə, kadi awi ki hal ki maji me ne je ti pəti. ⁷ Ningə j wa ki dəi, səbi kadi j ne ndaji me ne ra je ti ki maji mbata ti ləde. Kadi ne ndo ləi e ne ndo ki təgi gangi ki ndam goto me ti. ⁸ Kadi ta kəli e ta kəl ki ay njay, ki dəw asi kadi a əl yəne əsi-n kade al. Re ira be ningə, njé kəsi-je ta a gəri ne ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi əli dəje ti al.

⁹ Əl bəə je kadi iləi dəde gin təgi ti lə bade je me ne je ti pəti. Kadi bade je ingəi maji rəde ti. Kadi naji ta bade je ti

al, ¹⁰ taa kadi bogi-de al tə. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bərərə, kadi bade je adi-de mede. Be ə, me ne je ti pəti, a adi-de kəsi-gon də ne ndo ti lə Luwə ki nje kaji-je.

Me-maji lə Luwə

¹¹ Luwə təji me-maji ləne, ki e gin kaji lə dije pəti ki taga wangi. ¹² Me-maji lə Luwə kin ndo-je kadi ji tusi ne ra ki go bəl Luwə ti al, ki ngur ne lə duniyə j-iyə kə. J-iyə kə mba kadi j-isi ki dəje taa dəkagilo ti ki bəne kin me njiyə ti ki go rəbi ti ki dana, ki təl rə go ndu Luwə ti. ¹³ Ji rai be taa kadi ji nginəi maji ki j-indəi meje də ti, kadi ji nginəi ndə ki Luwə ləje ki bo, ki nje kaji-je Jəju Kirisi a tēe-n me təba ti ləne. ¹⁴ Kirisi ki un rəne adi ki mbata ləje, mba kadi gangi-n dəje ta ne ra ti ki majal pəti. Gangi dəje kadi ji təli dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki tingəi bil me ne ra je ti ki maji. ¹⁵ E kin ə, e ne ki kadi indo dije, kadi ilə-n dingəm mede ti. Təgi kər nə dije ki aw-n kin, kadi indangi-n-de ki rə ki tji kati. Ira adi dəw madi kidi al.

3

Pa njiyə njé kadi-me je

¹ Ole me njé kadi-me je kadi iləi dəde gin təgi ti lə ngar je ki njé kəbe je. Kadi təli rəde go ta ti ləde, ningə kadi əi bəsi ta ra ne je ti ki maji maji pəti. ² Əl-de kadi əli ta ki majal də dəw madi ti al, kadi əi njé ge kəl al, kadi əi njé kilə noji naa ti, kadi dije pəti gəri səl ləm ləm ləde tə. ³ MBata je wa ka, kəte dəje goto, je njé təl rə go ta ti al, ji ndəm rəbi, je gin təgi ti lə ngur darə je, ki koo maji rə je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndingə ne ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa tə. ⁴ Nə loki Luwə ki nje kaji-je təji maji ki ndigi ləne ki taga mbata ti lə dije kin ə j-ingə-n kaji. ⁵ Luwə aji-je ki go rəbi kilə raje je ki dana al, nə e ki go koo kəm-to-ndoo lie e wa. Aji-je ki ta rəbi lə man batəm koji ki sigi, ki ta rəbi lə NDile ki təl-je dije ki sigi ti.

⁶ Luwə buki NDil ki kay njay kin dəje ti

ki tae ba, ki takul Jəju Kirisi ki nje kaji-je. ⁷ Luwə ɓuki NDil ki kay njay dɔje ti ki go me-maji lie, mba kadi ɔr-n ta dɔje ti. Ɔr ta dɔje ti kadi ji nginə-n kaji ki to biti ki nɔ ti ki j-ində meje dɔ ti.

⁸ Ta kin ə e ta ki rɔjeti. Ningə m-ndigi kadi a dɔ ti ngə, mba kadi dije pəti ki adi mede Luwə, indəi rɔde ta ne ra je ti ki maji maji. E kin ə e ne ki maji ki ndae to ti mbata lə dije pəti. ⁹ Ningə, ta ki naji-naa ti ki to mbə, ki kɔr gin noji je, ki gangi-naa, ki kɔl-naa dɔ ndukun je ti kin, əi ne ki ndade goto, ə maji kadi ɔsi rɔi ngərəngi kɔ kadide ti[☆]. ¹⁰ Dəw ki nje re ki gangi-naa dan njé kaw-naa je ti, maji kadi indər mbie nja kare, indər ki kɔ joo, ə re oo ta ləi al ningə, sɔbi kadi ɔse ngərəngi. ¹¹ Igər maji kadi dəw ki be kin, e dəw ki ndəm rəbi. Ə re nay ki lo ra majal ti ningə, isi gangi ta dɔ rone ti e wa.

Ta je ki dɔbɔy ti

¹² NDɔ ki m-a m-ilə Artəmasi ə se Tisiki[☆] wa, ə tɛɛ rɔi ti ɓa, kadi j kalangi ire ingəm Nikopolisi ti. Tado m-ndigi kadi nay kul osi dɔm ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi ində kəmi go Jənasi ti, ki nje gər rəbi gangi ta je əi ki Apolosi[☆] maji. Ira səde dɔ rəbi mba ti ləde. Ira səde kadi ne madi du-de al. ¹⁴ Maji kadi dije ki əi dije ləje, ndoi kaw kəte me ne ra je ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki dije ki ne to rɔde. Ningə, kisi ki dɔ taa ləde a e kare ki ndangi al tɔ.

¹⁵ Dije pəti ki əi səm naa ti ne uwəi jii. Uwə jii madije je, ki əi njé kadi-me je.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Piləmq

*Ta ki də makitibi ti ki Pol ndangi adi
Piləmq*

Piləmq e dəw kare ki təe 6a ki adi mene Jəju Kirisi. Ningə a e ki kare dan njé kaw-naa je ti ki Kolosi. Piləmq e madi Pol (1). Aw ki 6əə kare ki təe nə Onəjim, ki tēē me kəy ti lie ay. Ningə dəw gər ne ki ra ne ə Onəjim ay-n al nim, taa dəw gər rəbi ki ingəinaa ki Pol ki dəkagiloe ti noq kin to dangay ti kin al nim tə. Ne kare 6a, j-ingə kadi Onəjim təl nje kun go Kirisi. NGa ningə, Pol un ndune kadi n-ilə ki Onəjim rə Piləmq ti gogi. E be ə, ndangi-n makitibi kin ade kadi uwə Onəjim ki rəne ti. Kadi oo-e tə 6əə al ngata, nə kadi oo-e tə ngokqe ki me kadi-me Kirisi ti.

Pol ilə ngirə makitibi ləne ki ta kuwə ji Piləmq nim, kuwə ji njé ki isi me kəy ti lə Piləmq nim (1-3). Ba go ti, ra oyo Luwə mbata tingə bil lə Piləmq (4-7). Go oyo ki ra ti nga 6a Pol ində ne dəji ləne ki mbata lə Onəjim ki nq Piləmq ti, tado Pol ndigi kadi Onəjim təl aw rə 6ane ti gogi (8-22). Me ta kuwə ji-naa ti ki Pol təl-n ta makitibi ləne kin, tidə tə dije ngay ki təde to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). J-a j-ingə tə dəw tə Arsipi ki j-o təe Plm 2 tə Kol 4.17 tə kin. Dəmajj ə e darə Onəjim ə wa ə aw ki makitibi lə Kolosi je tə e ki ya Piləmq tə.

J-ingə me makitibi ti ki Pol ndangi adi Piləmq kin kadi əl-e ta ki mindi ki səl ləm ləm 6i ində təgi dəe ti al nim, taa majj təgi ki Piləmq aw-n də Onəjim ti al nim tə. Ne kare 6a, ole me Piləmq tə, me dije pəti ki a tidəi makitibi kin tə də ndigi-naa ti lə Kirisi ki a ra kadi ta ri ə to dan dije ti ka, a təli iləi noji naa ti me Kirisi ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Majj lə Jəju Kirisi, naa ti ki

ngokqe Timote, j-ilə ki makitibi kin j-uwə-n jii j Piləmq ki j madije ki ngay taa j madi-kilə je tə[☆]. ²J-uwə ji konanje Apiya, taa Arsipi ki e madi rə ləje ki mbata lə Kirisi kin tə[☆]. Ningə j-uwə ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləi j Piləmq tə. ³Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

NDigi-naa ki kadi-me lə Piləmq

⁴ M-ra oyo Luwə ləm mbata dəkagilo je pəti ki m-isi m-əl sie ta ningə, mem ole dəi ti j Piləmq. ⁵Tado m-o poyi kadi indigi ngan lə Luwə pəti. Ki əji də kadi-me ningə, adi mei Babe Jəju Kirisi tə. ⁶M-dəji Luwə kadi kində rə naa ti ləi səje də kadi-me ti tēē ki kandi ne ngay. Kadi-me kin a təji kadi dije gəri kilə je pəti ki majj ki j-asi ra ki takul kində rə naa ti ləje ki Jəju Kirisi. ⁷NGokom, m-ingə rənəl ki me-səl ngay ki mbata ndigi ləi, tado ngan lə Luwə ingəi me-səl ki go rəbi ndigi ləi kin.

Ne dəji lə Pol mbata Onəjim

⁸E be ə, re m-ingə təgi ji Kirisi ti mba kadi m-əji ne ki səbi kadi ira ka, ⁹m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-dəji ne tə dəji yo. Təki o-n, mi Pol mi ngatəgi, taa dəkagilo ti kin mi me kəy dangay ti mbata lə Jəju Kirisi, ¹⁰m-dəji ne kare ki mbata ngonm ki me Kirisi ti Onəjim. NGəsiine, m-təl bawe ki go ta ti lə Jəju me kəy dangay ti ne[☆]. ¹¹Kəte e dəw ki ndae goto ta kəmi ti, nə ngəsiine, təl dəw ki ndae to ti mbata ləje joo pu.

¹²M-təl m-ile ki rəi ti gogi, e ki e dəw rəm. ¹³M-ge ngay kadi m-ngəm-e rəm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dəkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Majj lə Jəju kin. ¹⁴Nə m-ndigi ra ne madi ki kanji koo ya, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra majj ləi e ki go me ndigi ti ləi j wa, 6i e ki təgi ti ki kində də ti al.

¹⁵Dəmajj ə, Onəjim gangi-naa səi dəkagilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata. ¹⁶A inge gogi tə 6əə al ngata. A o-e tə dəw ki gate e ngay itə 6əə. A e ngokqi ki nje ndigi ləi

☆ 1:1 13, 22, 23 ☆ 1:2 Kol 4.17 ☆ 1:10 Kol 4.9

me Kirişi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yam bəy, ki go darə ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m tə madi-kiləi ningə, uwe rəi ti təkə e mi wa ə uwə-m rəi ti be. ¹⁸ Re ra səi ne madi ki nəl-i al, ə se re aw ki bəngi ləi dəe ti ka, ində dəm ti.

¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i bəngi kin. Maji kadi igər təkə m-aw ki bəngi dəi ti, adi e darəi j wa. ²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba kadi ira kilə kin adi-m me tə Bəbe ti. Ira adi mem səl me tə Kirişi ti.

²¹ Məm ole də təl rə go ta ti ləi dəkagilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningə m-gər kadi a ira təkə m-dəji. Dəmajə ə, a ira itə e ki m-dəji kin bəy. ²² Ningə m-dəji mba kadi ində də kəy madi dana adi-m. Tadə m-ində mem də ti kadi, kəl ki isi əli ta ki Luwə ki mbata ləm kin, a ra adi njé kəbe je a iyəi mi taa adi səsi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²³ Epapirasi uwə jisi. E səm naa ti kəy dangay ti ne ki mbata lə Jəju Kirişi[☆]. ²⁴ Madi kiləm je, Marki[☆] əi ki Arisitarki[☆], taa Dəmasi[☆] əi ki Luki[☆] uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirişi e naa ti səsi.

☆ 1:23 Kol 1.7; 4.12 ☆ 1:24 2Tim 4.11 ☆ 1:24 Knjk 19.29; 27.2; Kol 4.10 ☆ 1:24 Kol 4.14; 2Tim 4.10 ☆ 1:24 Kol 4.14

Makitibi ki ndangi adi Ebirə je

*Ta ki dɔ makitibi ti ki ndangi adi
Ebirə je*

Dəw ki ilə rone sɔlləm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin 6a, a oo kadi e makitibi ki dəw ndangi sɔbi dɔ dəw ə se dije madi al, nə to tə mbɛ Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə jinaa ki ta tɔl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təkɪ e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGa ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nim, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nim tɔ. Ne kare 6a, to tə ne ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rɔ je ki dangi dangi isi re dɔde ti. Rɔ je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyəi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti, ningə tɔji-de kadi gəri təkɪ Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo dɔ dije pəti, ki dɔ ne je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy 6a, nje ndangi makitibi əl təkɪ Luwə ɔji rone ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dɔsəy (1.4-10.18) ilə kagi dɔ ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo dɔ malayka je ti nim (1.4-2.18), dɔ Moji əi ki Jojuwe ti nim (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə e NJe kijə ne məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mindi ti ki sigi. Ningə e ki bo dɔ ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti ki me kun mindi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə tɔl-n ta ne pəti adi asi-naa kin, itə məsi je pəti ki njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti iləi (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kɔ joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin sɔbi dɔde, kadi uwəi tɔgide ba me njiyə go

Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti noo, jingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mindi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki ɔne ndaji-de (11). NGa ningə nje ndangi makitibi dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmde e dɔ Jəju Kirisi ti, kadi tətɪ rɔ təkɪ Kirisi tətɪ-n be tɔ (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi tɔl ta makitibi ləne ki njangi dɔ nim, ki kuwə ji-naa nim (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidəi makitibi kin ingəi tɔgi me ne je ti ki ngə ki a tɛɛ dɔde ti, nje ndangi makitibi kin a dɔ ta je ti ki kadi adi tɔgi par al, nə əl tɔ təkɪ kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e ne ki ngə ngay. Nə re e be ka, sɔbi kadi njé kadi-me je goi Kirisi dɔ kagi-dəsi ti, ə ai dɔ njade ti, mai naji lie mbata kaji ki bitɪ ki nɔ ti ki to isi nginə dije ki njé tɔl rɔde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

¹ Dɔkagilo ti ki kəte, Luwə əl ta ki kaje je nja bay bay, taa ki rəbi je ki dangi dangi tɔ ki takul njé kəl ta je ki tae ti. ² Ningə ki ngəsine kin, dɔkagilo ki dɔbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ran dɔrə ki dɔnangi ki ne je pəti ki me ti, taa ade e 6a ne je pəti tɔ. ³ Kunji ki əti 6əl lə Luwə ɔji rone ki taga rɔ NGone ti. Ningə titi-naa ki darɔ Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tɔgi, ra adi ne je toi lo tode ti me dɔnangi ti ne. Loki ay dije njay dɔ majal je ti ləde ngata ningə, aw isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ki əti 6əl, me dɔrə ti[☆]. ⁴ Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je say. Taa Luwə ade tɔ ki e dɔde ti pəti tɔ.

NGon Luwə e dɔ malayka je ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«I ə i ngonm,

M-təl bawi me ndɔ ti ki ɔne» goto.

Taa, ta ki ə nə:

«M-a mi bawe,

Ə e, a e ngonm» kin ka, tɛɛ ta-e ti ki rɔ malayka ti madi al ratata tɔ[☆].

6 Nə dəkagilo ti ki Luwə aw kadi ilə ngonne ki kare ba me dənangi ti ningə, əl ə nə:

«Kadi malayka je ləm pəti əsi məkəside nangi nqə ti.»

7 Luwə əl ta ki əji də malayka je ə nə: «Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be, Taa tə ndon por je be tə*.»

8 Ningə ki əji də ngonne, Luwə ə nə: «I Luwə, a q be ratata. Nə ra ki dana e gəl kqbe ki a q-n be də dije ti ləi.

9 I nje ndigi nə ra ki dana, ə nje mbati nə ra ki go ti al tə.

Be ə, i ki i Luwə, Luwə ləi, kəti dan ngar madi je ti,

Ur yibi rənəl dəi ti*.»

10 Ningə təl əl bəy tə ə nə:

«E i Babe ə, lo kilə ngirə nə je ti, ira dənangi,

Ningə dərə e nə ra ji tə.

11 Nə je kin pəti a gotoi, nə i, a isi lo kisi ti ratata.

Dərə ki dənangi a ngisi tə kibi be.

12 A dole-de təkə dəw a dolə-n tuwə kam be,

Oyo, a mbəli-de təkə dəw a mbəl-n kibi kam be.

Nə i, a mbəl al ratata.

Ningə a isi ki dəi taa, ki də bal je, ki də bal je*.»

13 Malayka madi kare dan malayka je ti lie ki Luwə əl-e ə nə:

«Ire isi də ji kqm ti,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti, goto.»

14 Ki əji də malayka je, əi ndil je ki njé ra kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de mba kadi rai ki dije ki a əji-de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

1 Be ə, maji kadi nə ndo je ki j-ingəi kin, adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji ndamii ə, j-a ndəmi rəbi. 2 Ji gər kadi ta ki ndə ki malayka je rəi əli kaje je e ta ki rəjeti*. Ningə dije pəti ki njé kal də ndu kin nim, njé təl rəde go ti al nim, Luwə adi-de kində kəji ki səbi kadi ingəi. 3 Təkə rəjeti, j-əi wa ka j-a

nali kində kəji lə Luwə kin al, re j-oi ta kaji ki əti bəl be kin tə nə ki kare. Ta kaji kin, Babe Jəju wa ə ilə mbəe dəsəy. Ningə njé je ki ooi ta-e ti, rəi mai naje adi-je, təkə e ta ki rəjeti. 4 Luwə wa ki dəne ma naji də ta kəl-de ti kadi e ta ki rəjeti ki takul nə kəji je ki əti bəl nim, nə ra je ki dəw əsi ra al nim, ki mbəli je ki ra ki rəbi je ki dangi dangi nim tə. Taa Luwə təji nə ki rangi bəy, adi njé ma naji je ka kin, kadi-kare je ki dangi dangi ki go NDile ti, ki go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dənangi ti ne pəti

5 J-isi j-əl ta də kisi ki də taa ti ki sigi ki a re. Ningə kisi ki də taa ki sigi ka kin, e malayka je ə, Luwə a adi təgi də ti al.

6 Makitibi lə Luwə ə nə:

«I Luwə, nda dəw e ri ə kadi to rəi ki mbata lie be ə?

Ə se, ngon dəw e ri ə kadi ində kəmi goe ti be ə?

7 Ra-e adi malayka je əi dəe ti mbata ngon dəkagilo ki ndəy be,

Ningə ilə jəgi piti ki kəsi-gon dəe ti.

8 Əsi gone mba kadi q be də nə kində je ti pəti*.»

Loki Luwə ilə nə je pəti gin təgi ti lə dəw, nə madi kare ki iyə taga goto. Ningə ki ngəsi-ne kin, j-o kadi q be də nə je ti pəti al bəy. 9 Nə j-o Jəju ki kəte, malayka je itəi-e ki mba dəkagilo ndəy, ki mba kadi ki takul me-maji lə Luwə, ki ade oy mbata lə dije pəti. Ningə e ki tadə kq ki koy ki Jəju ingə kin ə, Luwə ilə-n jəgi piti ki kəsi-gon dəe ti.

10 Təkə rəjeti, Luwə e nje ra nə je pəti, taa nə je pəti əi yəe je tə. Luwə təl Jəju dəw ki əsi naa bərərə ti go rəbi kq je ki ingə, mba kadi dije ngay ki təli ngane je, indəi rəde naa ti sie də piti ti lie tə. Tadə Jəju e njé kər nqde kaw səde kaji ti. 11 Ningə Jəju ki nje təl dije ki kasi-naa bərərə ti də majal je ti ləde, taa njé je ki təli-de ki kay njay ti ba pəti, Bawde e kare ba, adi e Luwə. Be ə, rə Jəju səl-e al kadi bər-de ngakone je.

12 Jəju əl Luwə ə nə:

«Ma m-əl ta ki əji dəi ngakom je,

* 1:7 6-7: Dətərənom 32.43; Pa je 104.4 * 1:9 8-9: Pa je 45.7-8 * 1:12 10-12: Pa je 102.26-28

* 2:2 Knjk 7.53 * 2:8 6-8: Pa je 8.5-7 * 2:12 Pa je 22.23

Ta kəm kosi dije ti ləi,
M-a m-osi pa m-ilə-n təji dəi ti*».

¹³ Ningə əl bəy:

«M-a m-adi mem Luwə ba pəti,
Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-
m-de,

Ki toi tə nganm je be*».

¹⁴ Təki dije ka kin awi ki darə ki məsi ka kin ə, Jəju wa ka, təl rəne dəw ti ki rəjeti tə əi be tə. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki aw ki təgi lə koy jine ti, təl ne ki kare. ¹⁵ Jəju oy mba kadi taa dije ilə-de taa tə. Dije ki dəkagilo kisi ki də taa ləde pəti, isi tə bəə je me bəl koy ti. ¹⁶ Təki rəjeti, Jəju re mba kadi ra ki malayka je al, nə re ki mba kadi ra ki dije ki gin koji ti lə *Abirakam. ¹⁷ E be ə, me ne je ti pəti, kadi to tə ngakone je be, mba kadi təl nje kijə ne məsi kadi-kare ləde ki bo ki nje ndigi dije ki əti bəl, taa ki nje ka də njane ti njururu də kilə ti ki Luwə ade tə. E ə, a bər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim tə. ¹⁸ Oyo, Jəju wa ki dəne ingə ne na nim, ingə kə nim tə. Be ə, ngəsine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne na je tēēi dəde ti.

3

Jəju e ki bo də Moji ti

¹ NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə bər səsi, maji kadi uri kəmsi ki də Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta də ti taga ta kəm dije ti. ² Təki rəjeti, Luwə kəti Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A də njane ti ki rə Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təki ndə ki *Moji a-n də njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be tə*. ³ Təki rəjeti, Jəju asi ta piti ki itə yə Moji say təki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsi-gon itə kəy kin be. ⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGa ningə nje ra ne je pəti e Luwə. ⁵ Moji a də njane ti me kilə je ti pəti ki ndə ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta oji də ne je ki Luwə a əl me ndə ti ki lo

ti ti. ⁶ Nə Kirisi a də njane ti tə NGon lə Luwə, ki Luwə un-e inde də kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kəy je lie, re j-uwəi təgi je ba, taa ji rai rənəl də ne kində me də ti ləje tə.

Kər kəə lə dije lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbisi oi də ta ki NDil Luwə əl kin:

«Dəkagilo ki bəne kin, re oi ndu Luwə ningə,

⁸ Oti kadi adi mesi ngə təki ndə ki kasi je təi-mi rə kin be,

Dəkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.

⁹ Oyo e dəkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi,

Go bəl ti ki kuti sə ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmde kin.

¹⁰ E be ə, wongi ra-m ngay ki gin koji kin,

Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti.

Lo kadi gəri ne ki m-isi m-ngəm rəde ti goto.

¹¹ Be ə, me wongi ti ləm, m-un-n mindim m-ə nə:

A uri me bə kər kəə ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kam al ratata*».

¹² Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me ngə ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al. ¹³ Təki bəne Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti bəy kin, maji kadi iləi dingəm me na ti ki ndə je kare kare pəti, dəkagilo ti ki isi oi də bər lie bəy kin. Irai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me ngə al. ¹⁴ Təki rəjeti, je ki kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndə ki j-adi-e, ə ji təli njé kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba bitə ta təl ta ne je ti.

¹⁵ Makitibi lə Luwə ə nə:

«Dəkagilo ti ki bəne kin, re oi ndu Luwə ə,

Oti kadi adi mesi ngə təki ndə ki kasi je təi-n rə dilə lo ti kin be.»

¹⁶ Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə təli təi rə dilə lo ti wa? Əi njé je ki *Moji or nōde ə tēē səde me bə ti ki Ejipi ti wa kin. ¹⁷ Ə se njé je ki ra tə ə, wongi ra Luwə səde bəl kuti sə wa? Wongi ra Luwə ki njé je ki rai majal ə ninde a də-naa ti bisiiri

dilə lo kin. ¹⁸ Ə se njé ki ra tə ə, Luwə ibi rəne kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E njé ki mbati kadi təli rəde goe ti kin*. ¹⁹ J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tadə mbati kadi adi-e mede.

4

¹ Be ə, təkı dəkagilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin ba, maji kadi j-indəi kəm-kədi də rəje ti mba kadi dəw madi kare njae nay gogi al. ² Tadə je ka, təkı iləi mbe Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin tə ə, iləi mbe kin adi je tə. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, to tə ne ki kare rəde ti, mbata taai ki kadi-me al. ³ Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wongi ti ləm, m-ibi rəm m-ə nə:
A uri me be kər kəə ti ləm al ratata*.»

NGa ningə, təkı rəjeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dənangi ti. ⁴ Təkı rəjeti, makitibi lə Luwə əl ta oji-n də ndə ki kə siri ə nə: «Luwə ər kəə me ndə ti ki ko siri də kilə je ti pəti ki ra*.» ⁵ Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me be kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata*.»

⁶ NJé je ki iləi mbe Poy Ta ki Maji adi-de kəte, adi mede də ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me be kər kəə ti lə Luwə kin goto. Re to be ka, ta rəbi to tagira bəy kadi njé ki rangi a uri ti. ⁷ E be ə, Luwə ində də ndə ki rangi dana, bə-e ə nə: «NDə ki bone.» Luwə əl ta je kin bal ngay kəte go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kəte ə nə:

«Bone kin ə, oi ndu Luwə ə,
Oti kadi adi mesi ngə,» təkı m-əl-n səsi kəte.

⁸ Təkı rəjeti, re Jojuwe ər nə *Isirayəl je aw səde me be kər kəə ti lə Luwə ə, Luwə a əl ta lə ndə kər kəə ki rangi gogi al ngata*. ⁹ Be ə, ndə kər kəə ki rangi lə dije lə Luwə to nəq bəy. A e ndə kər kəə ki titi-naa ki ndə ki kə siri ki Luwə ər-n kəə kin be. ¹⁰ Tadə dəw ki ur lo kər

kəə ti lə Luwə ə, a ər kəə də kilə ti ləne, təkı Luwə ər-n kəə də kilə ti ləne kin be tə. ¹¹ Be ə, maji kadi j-indəi təgi də rəje ti mba kadi j-uri me be kər kəə ti kin. Adi j-indəi kəm-kədi də rəjeti mba kadi dəw madi kare dan je ti təl nje mbati ta ki ta Luwə ti adi osi təkı kaje je osi kəte kin be al ngata.

¹² Ta lə Luwə e ta ki isi kəm, aw ki təgi ngay tə. Tae ati itə kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwə a ur rəjeti maki maki. A aw ədi dan bəngirə je nu. Ningə ta rəje je ki rəti-naa, ki wuy dəje je ka aw ədi tə. Kəji ta ra je ləje ki maji, ki ki majal ki mər ta je ki də bəngirə je ti ka, ta lə Luwə tēē ki gine. ¹³ Nə kare ki mbə nə kində je ti lə Luwə ki bəy rəne ta kəme ti goto. Nə je pəti naji rəde ta kəme ti ay njay njay. Ningə e nə Luwə ti tə ə nə nə a ər gin kilə rane je.

Jəju e nje kijə nə məsi kadi-kare ki bo

¹⁴ Adi j-uwəi kadi-me ləje ki j-əli ta də ti nə dije ti taga kin ba, tadə, təkı rəjeti, j-awi ki nje kijə nə məsi kadi-kare ki bo, ki nje təgi ki aw bitə tēē lo kisi Luwə ti. Adi e Jəju Kirisi ki NGon lə Luwə. ¹⁵ Nje kijə nə məsi kadi-kare ləje ka kin, asi naki kadi ingə kə səje də təgi kasi al je ti ləje. Təkı rəjeti, e wa ka, nai-e me nə je ti pəti tə je be tə. Nə ke ə, e osi me majal ti nja kare al. ¹⁶ Adi j-əti bəsi ki nə kimbər kəbe ti lə Luwə ki nje me-maji, ki me ki tı kati. Lo kin ti ə, Luwə a iyə-n go majal je ləje kə nim, taa me-maji lie ka a nay səje nim, mba kadi tə ra səje dəkagilo ti ki me je ge.

5

¹ Təkı rəjeti, njé kijə nə məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, Luwə ə mbəti-de dan dije ti. Ningə Luwə ində-de mba kadi rai kilə ləne mbata maji lə dije ka kin. Kilə ləde e mba kadi adi kadi-kare nim, taa iji nə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je lə dije ki rai nim tə. ² Nje kijə nə məsi kadi-kare ki bo wa ki dəne ka, aw ki kasi al je ləne ngay tə. Be tə ə, a asi kadi

* 3:18 16-18: Kər Isirayəl je 14.1-35; Pa je 95.11 * 4:3 Pa je 95.11 * 4:4 Kilə ngirə nə je 2.2 * 4:5 Pa je 95.7-8 * 4:8 Dətarənom 31.7; Jojuwe 22.4

gər ə ra ki dije ki njé ra ne ki majal ki go me ndigi ti ləde al, adi ndəmi ta rəbi. ³ E mba kasi al je lie ka kin ə, a ilə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je ləne wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim tə*. ⁴ Ra kilə kijə ne məsi kadi-kare e kəsi-gon, nə ke ə dəw a ində rəne ki də rəne mba kingə-n kəsi-gon kin al. Dəw a ingə kəsi-gon kin ki takul bar ki Luwə bar-e taa. Ne kin ə ra, dəkagilo ti ki bari-n *Arə.

⁵ E be ə, ya Kirisi ka to be tə. E e wa ə adi rəne təba mba kadi n-təli-n nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki itə ndəge je al. Nə ingə ji Luwə ti ki əl-e ə nə:

«İ ə, i ngonm,
İlə ngire bone, mi m-təl Bawi.»

⁶ Me Makitibi ti lə Luwə, loki rangi ti, Luwə əl bəy ə nə:

«İ nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ratata,
Tə Məsisədəki be*.»

⁷ Dəkagilo ti ki Jəju e dənangi ti ne bəy, əl ta ki Luwə ki rəbi je ki dangi dangi, taa əl sie ta ki go kare ki səl də, ki ndune ki bo taa ki man nə kəmne ti, Luwə ki asi kadi taa-e ta koy ti*. Ningə Luwə oo də ndue mbata kilə ki ilə dəne gin təge ti. ⁸ Təki rəjeti, E NGon Luwə wa, nə ki go rəbi kə je ti kin pəti, ndo kadi təl rəne go Luwə ti. ⁹ Loki Jəju təl ta kilə je pəti ki ra mba kadi ra ngata ningə, Jəju təl rəbi kaji ki a to ratata mbata dije pəti ki njé təl rəde goe ti. ¹⁰ Təki rəjeti, Luwə inde nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo tə Məsisədəki be.

NDər mbi də kiyə go rəbi ki maji ti

¹¹ Ne je toi ngay kadi j-əl də ta ti kin, nə ke ə, lo kadi j-ər mee kadi ay njay dəsi ti goto, tadə ngə səsi ngay kadi igəri me ne je kalangi. ¹² Təki rəjeti, dəkagilo ki rai me ta ti lə Luwə kin e ngay nga, adi maji kadi itəli nje ndo dije ndu Luwə ngata. Nə biti bone ka, igəi kadi dije ki rangi ə ndoi səsi ne oji də ta lə Luwə ki indoi lo kilə ngire ti nu wa kin bəy. İgei mba tə ngan je ki kasi be bəy bi ne kuso lə ngatəgi je ki təge to ti al. ¹³ Dəw ki nay ki lo kay mba

kone ti e ngon ki kasi. Gər kəl ta də ne ti ki rəjeti al. ¹⁴ NGata ningə, ne kuso ki təge to ti e ki mbata ngatəgi je. Tadə ki go kilə je ti ki isi rai ki ndə je kare kare pəti me kisi ki də ta ti ləde, asi kadi ərri mbo ne ki maji ki ne majal naa ti.

6

¹ E be ə, maji kadi j-ai də ne ndo ti ki oji də ta lə Kirisi ki j-ingəi lo kilə ngirə kadi-me ti ləje nu kin par par al. Adi j-awi ki kəte kəte me ne ndo je ti lə dije ki təgi gangi me kadi-me ti. Adi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki lo kilə ngire ti nu, tə ra ne je ki majal ki a awi ki dəw koy ti, ə se kiyə ta kadi-me kə kin al, ² taa kadi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki oji də ra dəw batəm je ki dangi dangi, ə se kində ji də dəw ti, ə se ki njé koy je lo koy ti, ə se ta ki gangi ki dəbəy ti kin al ngata tə. ³ J-a ji ndoi-naa ne lə dije ki təgi gangi ngata, re Luwə adi-je ta rəbi.

⁴ Adi j-uni tə ne ndo, ta lə njé je ki təli osi me pa njiyəde ti ki kəte: kəmde e ki tēē ki takul kunjə lə Luwə. Nai kadi-karə ki dərə ti ooi nim, taa ingəi NDil ki ay njay nim tə. ⁵ NDigi Poy Ta ki Maji lə Luwə kadi e ta ki maji ngay, taa gəri ne ki oji də təgi je ki a rəi naa ti ki dəkagilo ki Luwə a ilə-n ngirə kəbe ki a re nim tə. ⁶ Nə re e be ka, təli osi me pa njiyəde ti ki majal ki kəte kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi dəw a təl re səde ki nja joo bəy kadi yəti pa njiyəde goto. Təki rəjeti, bəi NGon lə Luwə də kagi-dəsi ti təki rangi bəy. Ningə iləi rəsəl dəe ti ta kəm dije ti.

⁷ Adi j-uni ne ndo ki də lo ndər ti, loki dənangi ay man ndi ki isi ədi ki dəkagilo je pəti, ə tēē ki kandi ki maji adi njé je ki ndəri ki mbata ləde tə ningə, təji ki taga kadi Luwə njangi də lo ndər ka kin. ⁸ Nə re dənangi ibə tone je ki kon je yo ningə, e dənangi ki ndae goto. Luwə a ndəle ə təl ta dənangi kin e kadi iləi por dəe ti par.

⁹ NGakoje je ki njé ndigi je ləje, re j-əl ta kin be mindi ka, ji gər me je ti maji kadi səi, səi də rəbi ki maji ti. Də rəbi ki a tēē səsi kaji ti. ¹⁰ Təki rəjeti, Luwə

e nje ra ne ki dana ki dəkagilo je pəti. Adi mee a oy dō ne ki maji ti ki irai al. Irai ki njé kadi-me madi je, ningə isi ta ra ti ne bəy. Ne ra je ki maji ki isi rai kin toji kadi indigi Luwə. ¹¹ Nə ndigi ləje e mba kadi dəw ki ra dansi ti uwə təgine ba, ə nayi ki lo ra maji ti təkisi rai kin biti ndō ki dəbəy ti. Ningə a ingəi ne je pəti ki indai mesi dō ti. ¹² Ji ndigi kadi itəli njé dabi je al. Nə kadi indaji pa njiyə njé je ki adi mede Luwə ə awi ki kore me. Njé je kin ə, ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-adi-de.

Ne kində me dō ti ki rəjeti

¹³ Loki Luwə un mindine adi *Abirakam, dan go kun mindi ka kin ki kibi rō me tōne ti wa. Təki rəjeti, dəw ki rangi ki ite kadi ibi rōne ki təgo goto. ¹⁴ Luwə ə nə: «M-a m-jangi dōi təkisi rəjeti, ə m-a m-adi gin kai je bayinaa» ¹⁵ Abirakam ngəm go kun mindi lə Luwə ki kore me. Be ə, ingə-n ne ki Luwə un-n mindine ade. ¹⁶ Loki dije ibi rōde ningə, ibi rōde ki tō dəw ki boy itə-de. Kibi rō ka kin a toji kadi ta je ki n-əli əi ta je ki rəjeti. Adi a ində gangi ta je ki tade asi-naa dō ti al. ¹⁷ Ningə Luwə ge toji njé je ki a ingəi ne maji je ki un-n mindine ka kin ki taga ay njay bəy, kadi ndu-kun je ləne a yəti al. Be ə, dan go kun mindi ləne ki kibi rō bəy. ¹⁸ Kun mindi əi ki kibi rō əi ne je ki joo ki dəw a yəti-de al. Be ə me kun mindi ti ə se me kibi rō je ti lə Luwə kin, a əi taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ilə dingəm me je ti ngay, j-əi je ki j-iyəi ne je pəti mba kadi j-uwə ne kində me dō ti, ki e ki kadi-je kin ba. ¹⁹ Ne kində me dō ti kin ra adi kisi ki dō taa ləje to təkəy ki kində dō mbal ti be. E ne ki dəw a badi dō ti al nim, taa e ne ki ngə nim tō, ningə ində kibi gangi lo ki me kəy ti lə Luwə ki to dərə ti gangi, ə ur me lo ti ki ay njay njay itə made je. ²⁰ E lo kin ə, Jəju ur ti kəte noje ti tə nje tē ta rəbi noje ti. Jəju təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki ratata tə Məlsisədəki be.

7

Məlsisədəki nje kijə ne məsi kadi-kare

¹ Məlsisədəki ka kin e ngar ki bə bo Salem ti, taa e nje kijə ne məsi kadi-kare lə Luwə ki e dō ne je ti pəti tō. E ə ingə *Abirakam lo ki təl lo təti rō ti ki təti ngar je, ə njangi dəe tō. ² E ə, Abirakam ade ki kare me ne ki dōgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n ta rō ti. Ki dō kəte, kər me tō ki nə Məlsisədəki e «ngar ki nje ra ne ki dana». Bəy taa, Məlsisədəki e ngar ki bə bo Salem ti tō, kər me tō ka kin nə: «NGar ki nje lapiya» ³ Makitibi lə Luwə əl ta lə baw Məlsisədəki ə se ta lə kəe al, nim taa əl ta lə gin kae je al nim tō. Bəy taa, əl ta dō koje ti ə se dō koye ti al ratata nim tō. Titi-naa ki NGon lə Luwə, ningə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ki dəkagilo je pəti.

⁴ Igəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dōgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n lo rō ti. ⁵ NGan *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti lə *Moji, e gu dōde ti kadi adi ki kare me ki dōgi ti me ne je ti pəti ki ingəi, dije ki əi gin koji ti lə *Ləbi ki əi njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki əi ngakode je wa, tadə əi je ka, əi gin ka ti lə Abirakam tō. ⁶ Məlsisədəki e gin koji ti lə Ləbi al, nə Abirakam ade ne kare me ki dōgi ti me ne je pəti ki ingə. Adi Məlsisədəki njangi dō Abirakam ki Luwə un mindine ade. ⁷ Ningə təkisi rəjeti, ngatəgi ə a njangi dō ngon ki du. ⁸ Gin ka je lə Ləbi ki njé taa ki kare me ki dōgi ti, me ne maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki əji dō Məlsisədəki, Makitibi lə Luwə əl kadi e, isi kəm ba. ⁹ Ki dəbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dəkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dōgi ti me ne kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njé taa ki kare me ki dōgi ti me ne je ti pəti kin ka, adi tō. ¹⁰ Təkisi rəjeti, dəkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al bəy, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

✧ 6:14 Kilə ngirə ne je 22.16-17 ✧ 7:2 1-2: Kilə ngirə ne je 14.17-20 ✧ 7:4 Knjk 2.29

11 Me ndu-kun ti lə ngan Isirayəl je, e dije ki gin koji ti lə Ləbi ə səbi kadi dije kati-de tə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Əi njé kijə ne məsi kadi-kare je tə *Aro be. Nə rəbi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ləde to asi-naa bərərə al. Re e be al ə, dəw a sangi nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi tə Məlsisədəki be bəy al ngata. 12 NGa ningə, re rəbi ra kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin ka ti lə Ləbi yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti tə. 13 Ningə Bəbe ləje ki ta je kin əji dəe, e gin ka ti lə Ləbi al, nə e gin ka ti ki rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tə nje kijə ne məsi kadi-kare də dingiri lo ti goto. 14 Dije pəti gəri kadi oji Bəbe ləje gin koji ti lə Juda. Ningə ki əji də gin koji kin, Moji əl ta madi də ti al, loki əl ta ki əji də njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

15 NGə sine ne je toi ay njay nga. Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki e gin koji ti lə *Ləbi al, ki to tə Məlsisədəki be re. 16 E təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki darə ti al, nə ki go təgi kisi ki də taa ti ki a to ratata. 17 Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«I nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata, Təki ndə ki Məlsisədəki isi-n be.»

18 Be ə, kun-ndu je ki kəte, e ki buji kə mbata təge goto, taa ndae ka goto tə. 19 *NDu-kun je lə *Moji asi kadi rai adi dije asi-naa bərərə ta kəm Luwə ti al. NGa ningə ne kində me də ti ki maji təi ndu-kun je lə Moji e ki kadi-je. Ningə ki takule j-asi kadi ji re ki rə Luwə ti. 20 Ne ki rangi bəy, ne je kin pəti rai ne ki takul kibi rə lə Luwə. Nə ndəge je tēēi njé kijə ne məsi kadi-kare ki kanji kun mindi lə Luwə. 21 Nə ki əji də Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə: «Mi Bəbe ma m-yəti ndum al, M-un mindim m-ə nə: I nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata.»

22 Be ə, ki rəbi kibi rə lə Luwə kin, ji tji meje kati kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki maji itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

23 Ne ki rangi bəy, njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin koji ti lə Ləbi bayi-naa. Nə ke ə, yo təl-de taa taa adi lo kadi rai kilə kijə ne məsi kadi-kare kin ratata goto. 24 Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə ne məsi kadi-kare lie a to ki nəne ti tə. 25 E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njé re ki rə Luwə ti ki takule. Təki rəjeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləde.

26 Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki səbi kadi j-ingə. E ay njay nim, ra ne ki majal nja kare al nim, taa Luwə əse ngərəngi kadi njé ra majal je ti nim tə. Ningə, un-e inde adi isi ngərəngi dərə ti nu, də ne je ti pəti. 27 Jəju to tə ndəgi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e ne ki ndae goto rəe ti kadi ijə ne məsi ki ndə je kare kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je lə kosi dije pəti kə tə. Jəju ijə ne məsi kadi-kare nja kare ba par ə asi naki. Adi e kadi-kare darə wa ki adi də kagi-dəsi ti kin. 28 Tadə ndu-kun lə Moji ində jine də dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo. NGa ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine də NGone ti tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərərə ki nəne ti.

8

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

1 Ta ki bo ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dərə ti, də ji kə lo kisi kəbe ti lə Luwə, ki təge e də təgi je ti pəti*. 2 İsi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rəjeti ki e dərə ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

3 *NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi ne je Luwə nim, rəi ki kadi-kare məsi je nim tə. Be tə ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki ne kadi adi kadi-kare ti tə. 4 Təki rəjeti, re Jəju e dənangi

* 8:1 Pa je 110.1

ti ne ningə, a e nje kijə ne məsi kadi-kare al, tadə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Moji, isi dənangi ti ne ə bəlme ngata. ⁵ Njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rəjeti ki to dərə ti. Təki rəjeti, lokı Moji ilə ngirə kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə nə: «Ur mbi maji o-n də ta ki m-a m-əli kam: maji kadi ira kəy kibi kin təki ndə ki m-əji də mbal ti».⁶ Nə ngəsine, Jəju aw ki kilə ki ndae e ngay itə kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Adi e ə, e nje ka mbə lo ti ki mbata kilə mindi ki maji, ki ngire e ki kində də kun mindi ti ki maji tə.

Luwə adi mindi ne mbata kilə mindi ki sigi

⁷ Təki rəjeti, re ne ki majal goto me kilə mindi ti ki kəte ə[☆], Luwə a re ki e ki rangi ki kə joo al. ⁸ Nə, Luwə kəl ki dije ləne mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndə je a rai noq,
Ki m-a m-ilə mindim kilə ki sigi,
Ki dije ki Isirayəl ti nim,
Ki dije ki Juda ti nim tə.

⁹ Kilə-mindi kin, a to tə kilə mindi,
Ki ndə ki m-ilə ki kade je,
NDə ki m-uwə-n jide,
MBa kadi m-tee-n səde dənangi Ejipi ti kin al.

Lo kadi ay də njade ti səm me kilə mindi ti kin goto.

Be ə, mi Babe, m-a m-təl gidim madide tə.

¹⁰ Babe ə nə:
Kilə-mindi ki m-a m-ilə
Ki dije ki Isirayəl ti go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-adi-de ne gər
MBa kadi gəri ndu-kun je ləm,
M-a m-ndangi ndu-kun je ka kin də bəngirəde ti.

M-a mi Luwə ləde,
Ə a əi dije ləm tə.

¹¹ Dəw madi kare ki a aw
NDoo dəw ki me be ti ləne,
Ə se ngokone kadi gər-m goto,
Tadə dije pəti,
Hə ngire də dije ki təgi ti biti tee-n də nğan je ki du ti,

A gəri mi.

¹² M-a m-iyə go ra go ti al je ləde kə,
Mem a oy də majal je ti ləde ratata[☆].»

¹³ Lokı Luwə əl ta də kilə mindi ki sigi ti ningə, e kin əji kadi təl e ki kəte tə ne ki kəke ti. Ningə j-əi pəti ji gəri kadi re ne to kəki ningə nay ngay al kadi a goto.

9

Rəbi kəsi məkəsi nangi no Luwə ti ki kəte

¹ Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki ndu-kun je ki təji dije go rəbi kəsi məkəsi nangi no Luwə ti, ə se aw ki lo kaw-naa ki dənangi ti ne tə. ² Kəy kibi ki gangi mee joo e ki ra. Me kəy ti ki dəsəy, ki bəri-e lo ki ay njay, lo kində lambi ki bajie e siri isi me ti. Taa tabilə ki mapa kadi-kare ki dije adi Luwə e də ti, isi ti noq tə. ³ Ningə kəy ki kə joo ki kibi gangi lo e ta ti, e lo ki bəri-e lo ki ay njay itə ndəgi lo je. ⁴ Lo kin ti ə dingiri lo ki ra ki ər e ti. Ningə də dingiri ti ka kin ə, yibi ki baye əti mbi e ki kilə por də ti. Me lo ti ki kə joo ti ka kin tə ə, sanduki kilə mindi ki gide e ki ra ki ər e ti. Me sanduki ti ka kin ə, ku madi ki man rosi mee e səm ti. Ku ka kin gide e ki ra ki ər tə. Bəy taa, me sanduki ti ka kin ka, kagi təsi lə Arə ki ibə mbine e me ti tə. Bəy taa, me sanduki ti wa ki kare kin ə, mbal je ki ndangi ta je ki əji də kilə mindi ti e me ti tə. ⁵ Də sanduki ti ka kin ə, təli kagi je joo ki toi tə *Malayka je ki bəri-de nə serube je, ki awi ki kəsi-gon ngay indəi-de də ti. Malayka je ka kin naji bagide də lo kadi-kare məsi ti ki əji go kiyə go majal je lə dije kə. Nə ke ə, e dəkagilo ki kadi dəw ər-n gin ta je kin pəti al bəy.

⁶ Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *Njé kijə ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti ki dəsəy ki ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde[☆]. ⁷ Nə me kəy ti ki kə joo, nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja kare me bal ti kare. Lo kin ti ə a re ki məsi da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-n go majal je lə nje kijə ne məsi kare ki

☆ 8:5 Tee ki taga 25.40 ☆ 8:7 Tee ki taga 24.3-8 18.2-6 ☆ 9:7 Ləbətiki 16.2-34

☆ 8:12 Jərəmi 31.31-34 ☆ 9:6 Kər Isirayəl je

bo wa kin kə nim, taa ya ndəgi kosi dije ki rai ki go me ndigi ti ləde al nim tə. 8 NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin kadi dəkagilo je pəti ki me kəy ki dəsəy kin to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay njay itə made je kin e ki tē al bəy. 9 Ne kəji je kin əi ndil ne je ki dəkagilo ti ki bone. Kər me nə: kadi-kare je ki ne məsi je ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai adi me dəw ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərərə al. 10 Təki rəjeti, ne je kin əi ndu-kun je ki oji də ne kuso ə se ne kəy ki kuji ne ra je ki oji də kay rə ki man par. Ne je kin əi kuji ne ra lə dije ki dənangi ti ne. NDade to ki mbata dəkagilo ki ndəy be par, biti dəkagilo ti ki Luwə a indən gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rone kadi-kare ti

11 Nə Kirisi re tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo mba kadi adi-je ne maji je ki toi ne ngata. Kirisi ur me kəy kibi ti ki bo ngay nim, asi-naa bərərə nim tə. E kəy kibi ki dije ə rai ki jide al nim, taa e kəy ki goto dənangi ti ne nim tə. 12 Kirisi ur me kəy ti ki ay njay njay itə made je ka kin nja kare ba par. Ur me kəy ti ka kin ki məsi bal biyə ə se ki məsi ngan mangi je al, nə ki məsine wa. E ki rəbi kin ə, Kirisi gangi-n dje nja kare ba par ratata də majal je ti. 13 Təki rəjeti, ki go ne jibəl 6e ti, dije a təli bal biyə je ki ngan mangi je, ə a sikəi məside je ki bu ngon kə mangi ki kilə por də ti də dije ti ki rai majal. Rai ne je kin be mba kadi dije ka kin təli ki kay njay gogi ki go ne jibəl 6e ti. 14 Re ne kin e ki rəjeti kadi məsi da je awi ki təgi ningə, məsi Kirisi, təge a itə məsi da je səy ngay bəy. Nə Kirisi wa un rone adi Luwə tə ne kadi-kare ki ay njay ki təgi lə NDil ki nje kisi ratata. Məse ka kin a togi ngəmeje adi ay njay mba kadi ji ra ne je ki majal ki a aw səje koy ti al. NGata ningə, j-a j-asi kadi j-a ra kilə j-adi Luwə ki nje kisi kəm ba.

Kilə-mindi ki sigi me məsi ti

15 Be ə, Kirisi e nje ka mbə dije ti ki Luwə ki rəbi kilə mindi ki sigi. MBA kadi njə je ki Luwə bər-de ingəi ne

nduwə ki a to ratata ki Luwə un-n mindine adi-de. Ne kin a ra ne, tadə Kirisi oy ningə məse taa dije ilə-de taa ta ne je ti ki majal ki isi rai ne dəkagilo ti ki əi gin təgi ti lə kilə mindi ki kəte.

16 J-ingə kadi re dəw ra makitibi kilə mindi ki oji də ləbi ne nduwə tone ti ningə, maji kadi dəwe ka kin a oy bəy taa, noje je a ləbi-naa ne nduwə. 17 Təki rəjeti, re dəw e ki də ne taa bəy 6a, nda makitibi kilə mindi ki oji də ne nduwə goto. Loki dəwe ka kin oy ngata ningə ndae to. 18 Be tə ə, kilə mindi ki kəte ka, lo kadi aw ki təgi ra kilə kəte goto nə məsi ti ki ay. 19 Loki *Mojī ər me ndu-kun je pəti təki ndangi-n me makitibi je ti ki mi nə kosi *Isirayəl je ti pəti ningə, un məsi ngan mangi je ki məsi bal batī je ki pote-de ki man jine ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngay ki bari-e nə ijopi. Baji kagi ka kin e ki bīr gine ki kibi ki rai ki bəl batī je adi səl ləm ləm ə kər njir njir tə. Ningə kagi ka kin ə, ilə me məsi ti 6a sikə də makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa də kosi dije ti nim tə. 20 Dəkagilo sikə məsi ti, Moji ə nə: «E kin e məsi kilə mindi ki Luwə un ndune də ti adi səsi, kadi itəli rəsi go ti.» 21 Be tə ə, sikə-n məsi ka kin də kəy kibi ti ki də ne ra kilə je ti pəti ki me ti tə. 22 Təki rəjeti, ki go ndu-kun ti, ne je ngay a təli ki kay njay ki takul məsi par. Ningə ki kanji məsi ki sikə, kiyə go majal je a goto tə.

Kun rə kadi lə Kirisi ər majal je kə

23 Ne je ki titi-naa ki ne je ki rəjeti ki dərə ti pəti səbi kadi e ki təl-de ki kay njay ti ki rəbi kin. Ningə ki oji də ne je ki rəjeti ki me dərə ti wa ka, gei ne kadi-kare məsi ki maji itə məsi da je səy. 24 Təki rəjeti, Kirisi ur me kəy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rəjeti ki me dərə ti kin al. Nə e aw me dərə ti, oji rone ta kəm Luwə ti, isi əl sie ta ki mbata ləje. 25 Jəju aw me dərə ti mba kadi adi rone kadi-kare ti Luwə nja bay bay al. Nə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ur me kəy ti ki ay njay itə made je ka kin ki bal je kare kare

pəti, ki məsi da je. ²⁶ Re e be al ə, Kirisi a ingə kə nja bay bay lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu. Nə təkə rəjeti, Kirisi re nja kare ba dəkagilo ki dəbəy ti, mba kadi bər majal kə, ki takul darəe ki un adi Luwə ne məsi ti. ²⁷ Ningə e ki kində də dana kəte, kadi dəw ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koye ti, Luwə a gangi ta dəe ti. ²⁸ Be tə ə, Kirisi adi rəne nja kare ba par, mba kadi bər majal lə kosi dije. Ningə a əji rəne ki kə joo bəy, nə ke ə, e ki mba bər majal al ngata, nə ki mba kadi əji njé je ki isi nginəi ndə təl-e.

10

Kirisi adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par

¹*NDu-kun je lə *Mojə əi ndil ne je ki rəjeti ki a rəi, bi əi darə ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rəi rə Luwə ti njay goto. Re ijəi ne məsi kadi-kare ki bal je kare kare pəti ka loe goto. ² Re e be al ə, njé je ki isi ijəi ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je ləde kə pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole də majal je ti ləde gogə bəy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi tə. ³ Nə təkə rəjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n də majal je ti ləde bal je kare kare pəti. ⁴ Tadə məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bər majal je kə al.

⁵ E be ə, loki Kirisi isi re me dənangi ti, əl Luwə ə nə:

«tge ne məsi al nim, kadi-kare al nim tə,

Nə ibə darəm.

⁶ fra rənəl də da je ti ki kilə por də ti də dingiri ti al nim,

Taa ne məsi mbata bər majal je ka nəl-i al nim tə.

⁷ Ningə m-əli m-ə nə:

Mi ne, m-re dənangi ti kadi m-ra ndigi ləi,

Təkə ndangi me makitibi ti ki kay njay əji-n dəm*»

⁸ Ta ki dəsəy ki Kirisi əl ə to kin: «tge ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por də ti də dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bər majal je al nim

tə». NGa ke ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki go ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti. ⁹ Kirisi təl əl bəy ə nə: «O, m-re dənangi ti mba kadi m-ra go ndigi ləi». Kirisi buji ne məsi je ki kəte, ə un rəne tə ne məsi ki sigi ində to ti. ¹⁰ Jəju Kirisi ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rəne kadi-kare ti, nja kare ba par, mba kadi taa-je ilə-je taa də majal ti.

¹¹ Ningə njé kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde nə Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dəkagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bər majal je lə dije al ratata*. ¹² Nə Kirisi, adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par mbata bər majal je, ə aw isi də ji kə Luwə ti ki nəne ti. ¹³ NGəsine ki isi də ji kə Luwə ti, isi ngəm kadi Luwə ilə njé bə je lie gin njae ti tə kimbər kində nja be. ¹⁴ Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, təl-n dije ki ay-de də majal ti ki kasi-naa bərərə ti ratata.

¹⁵ NDil ki ay njay ka ma naje ay njay tə, ningə ta ki dəsəy ki əl ə to kin:

¹⁶ «Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki ma m-ilə səde,

Go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-ində ndu-kun je ləm də bəngirəde ti,

M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta je ti ləde.»

¹⁷ Ningə təl əl bəy ə nə:

«M-a m-adi mem ole də majal je ti ləde al nim, taa də kilə rade je ti ki go rəbe ti al al nim tə*» ¹⁸ NGa ningə loki majal je e ki kiyə go kə, nda ne məsi ki kadi dəw a ra bəy taa a bər-n majal goto.

Ji rəi basi ki rə Luwə ti

¹⁹ Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tē noje ti kadi j-ur lo ki ay njay njay itə made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki ay. ²⁰ Tē ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki takul kibi gangi lo ki ində gangi, adi e darəe wa ki adi ne məsi ti də kagi-dəsi ti. ²¹ J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde də kəy ti lə Luwə. ²² Adi ji rəi basi ki rə

* 10:7 5-7: Pa je 40.7-9 ✦ 10:11 Tē ki taga 29.38 ✦ 10:17 Jərəmi 31.33-34

Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rə ki togī ki man ki ay njay. ²³ Adi j-ai də ne kində me də ti ki j-isi j-iləi mbe kin ngə, tadə ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təkī rəjeti. ²⁴ Adi j-indəi kəm je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dingəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim tə. ²⁵ Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti ləje təkī njé ki nā je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dingəm me naa ti yo je ki ne je, tadə təkī oy, ndə re lə Babe e basi.

²⁶ Ji gər ta ki rəjeti ə bəlme. Ningə, go gər ta ki rəjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti ləje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je ləje goto ngata. ²⁷ Ne kare ba ki nay ki mbata ləje, e ngəm ki rə dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a o njé mbate je. ²⁸ Re dəw madi mbati kadi təl rəne go ndukun je ti ki *Mojī ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai naji də mbati təl rə go ndukun je ti lie kin. ²⁹ Təkī rəjeti, dəw ki kidi NGon lə Luwə ə, a ingə kində kəji ki ngə ngay bəy. Ne ki ra kin əji kadi ilə kəji də məsi kilə mindi ki taa-e ile taa də majal ti kin al. Taji NDil ki ay njay ki ra-je adi ji gər me-maji lə Luwə. ³⁰ Təkī rəjeti, ji gər Luwə ki ə nə:

«Mi ə, mi nje dal bə nim, taa nje kadi ne dəw ki ra ra ki go kilə rae ti nim tə!

«Taa ilə də ti bəy ə nə:

Babe a gangi ta də dije ti ləne».

³¹ E ne ki əti bəl ngay kadi dəw osi me ta ki gangi ti ki ngə lə Luwə ki nje koy al.

³² Adi mesi ole də ne ti ki ra ne kəte, dəkagilo ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go ti par ə, ingəi kə ngay, nə ke ə uwəi təgisi ba ta rə ti ki bo kin. ³³ Njé ki nā je dansi ti, dije taji-de je adi-de kə je ta kəm kosi dije ti. Ningə njé ki nungī əi basi mba kadi əsi gin njé je ki isi ingəi ko kə je kin. ³⁴ Təkī rəjeti, ingəi kə ki njé je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki rənəl mba kadi dije taai

ne maji je ləsi də gu ti, tadə igəri kadi awi ki ne je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi səsi, ki ne je ki ndade itə ne maji je ləsi, taa a toi ratata tə. ³⁵ Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tadə ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi ne kigə go ji ki bo ngay. ³⁶ Maji kadi inayi ki lo kuwə təgi ba ti, mba kadi irai ne ki Luwə ndigi ə ingəi ne ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

³⁷ Təkī rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «Me dəkagilo ki gəji ngay ti, nay ngay al nga,

Nje re a re təkī rəjeti, a ər ndə aw-n kəte al.

³⁸ Ningə, Luwə ə nə, dəw ki nje ra ne ki dana ta kəmne ti,

A isi ki dəne taa ki takul kadi-me. Nə re təl gogi me majal ti ə, rəm a nəl-m sie al».

³⁹ Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogi ki mba ti ta rəde al. Nə je mbə njé je ti ki adi mede, ə əi də rəbi kaji ti kin.

11

Ta də kadi-me ti lə kaje Isirayəl je

¹ Tadə kadi-me Luwə, e kaw ki badi al də ne kində me də ti, taa e tji me kati də ne ki rəjeti ki dəw oo ki kəmne al tə. ² E ki takul kadi-me ləde ə, ngatəgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dəde ti.

³ Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dərə ki dənangi ki ne je ki me ti, Luwə radə ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra ne je ki j-o-de, ki takul ne je ki j-o-de al.

⁴ Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie maji itə yə Kay. Ki takul kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigi-n kadi-kare je lie, ə ma naji lie kadi e dəw ki nje ra ne ki dana. Təkī rəjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, ne je ki ra isi əli-je ta biti bəne».

⁵ Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enoki ki rəne ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dəw inge goto, tadə Luwə un-e aw sie rəne ti dərə ti nu. Makitibi lə Luwə ə nə: «Kəte bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dərə ti, Enoki nəl Luwə».

⁶ Dəw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dəw ki isi re basi ki rə Luwə ti, kadi gər mene ti maji təkī

☆ 10:30 Dətaranom 32.35 ☆ 10:38 Abakuki 2.3-4 ☆ 11:4 Kilə ngirə ne je 4.3-10 ☆ 11:5 Kilə ngirə ne je 5.24

Luwə isi nɔ təkɪ rɔjeti nɪm, taa isi igə go ji njé je kɪ isi sangi-e nɪm tɔ.

⁷ Kɪ takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndɔr-n mbie dɔ nɛ je tɪ kɪ a rai nɛ, kɪ dije ooi kɪ kəmde al bəy. Nuwe mbati ta kɔji lə Luwə al, adi ra bato mba kadi aji-n rəne nɪm, aji-n gɪn dije kɪ me kəy tɪ ləne nɪm. Kɪ go rəbi təl rɔ go ta tɪ lə Nuwe kɪn ə, ndəl re-n dɔ dije tɪ kɪ dɔnangi tɪ. Nɪngə kɪ takul kadi-me lie ə, Luwə tide-n dəw tɪ kɪ nje ra nɛ kɪ dana✧.

⁸ Kɪ takul kadi-me lə *Abirakam ə, loki Luwə bər-e nɪngə, ndigi tae tɪ. Abirakam ndigi ta bər tɪ lə Luwə ə j taa osi dɔ rəbi tɪ ə aw me be tɪ kɪ gər nja kare al, kɪ un ndune kadi n-a n-ade nɛ nduwə tɪ. ⁹ Kɪ takul kadi-me ə, j aw isi-n tə be dɔnangi tɪ kɪ Luwə un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gɪn kəy kɪbi tɪ naa tɪ kɪ *Isaki əi kɪ *Jakobi. Əi je ka, əi njé kɪngə nɛ nduwə wa kɪ kare kɪ Luwə un-n ndune adi Abirakam kɪn tɔ✧. ¹⁰ Abirakam ngəm kadi n-isi me be bo tɪ kɪ ngire ngə maji, kɪ Luwə wa mər ta dɔ rəbi ra-e tɪ kəte bəy taa, ində be bo ka kɪn kɪ darəne wa tɔ.

¹¹ Kɪ takul kadi-me lə Sara kɪ e kuji dəne tɔ ə, dɔkagilo tɪ kɪ bɪgə yipi ə bəlme ka, Luwə ade tɔgi ade oji ngon, tadɔ badi al kadi Luwə a ra nɛ kɪ un-n mindine kadi na ra. ¹² E be ə, kɪ takul dəw kɪ kare wa kɪ bɪgə yipi adi ndəe nay ngay al dɔnangi tɪ wa kɪn ə, gɪn kɔji kɪ bayi-naa tə mee je kɪ dɔrɔ tɪ ə se yangira kɪ ta ba tɪ kɪ dum tidə kərde, tɛɛi tɪ.

¹³ Dije pəti kɪ adi mede Luwə ka kɪn oyi kɪ kanji kadi ingəi nɛ maji je kɪ Luwə un-n ndune kadi n-a n-adi-de ka kɪn. Nə ke ə, ooi nɛ je kɪ ndɔ kɪ a rai nɛ nɪm, rai rənəl dɔ tɪ ngay nɪm tɔ. Nɪngə gəri maji kadi n-əi mba je kɪ njé njiyə mba dɔnangi tɪ ne. ¹⁴ Njé bər rɔde mba je kɪ njé njiyə mba je dɔnangi tɪ kɪn, oji kɪ taga ay njay kadi isi sangi be kɪ sɔbi dɔde təkɪ rɔjeti. ¹⁵ Giri ta dɔ be tɪ kɪ tɛɛi me tɪ kɪn al, tadɔ re giri dɔ tɪ ə, nɛ kɪ a ɔgi-de kadi təli awi

me tɪ gogi goto. ¹⁶ Təkɪ rɔjeti, isi sangi be kɪ sɔbi dɔde kɪ maji itə be kɪ tɛɛi me tɪ, adi e be kɪ dɔrɔ tɪ. E be ə, rɔ Luwə səl-e al kadi bəri-e Luwə ləde, be ə, ində dɔ be bo madi dana kɪ mbata ləde.

¹⁷ Kɪ takul kadi-me lə Abirakam ə, Luwə ge kadi n-a n-oo nɛ kɪ Abirakam a ra, adi dəje kadi adi Isaki nɛ məsi tɪ. Be ə, Abirakam e bəsi kadi adi ngonne kɪ kare ba wa kɪn. Nɛ je kɪn rai nɛ go kun tɪ kɪ Luwə un-n mindine ade-n kɪn✧. ¹⁸ Təkɪ rɔjeti Luwə əl-e ə nə:

«E kɪ takul Isaki ə, a ingə-n gɪn kɔji ləi kɪ m-un mindim madi✧.»

¹⁹ Abirakam əl təkɪ Luwə asi naki kadi a ndəl Isaki lo koy tɪ. E be ə, Luwə təl kɪ ngone ade, tə nɛ kɪ Isaki oy ə ndəl lo koy tɪ be.

²⁰ Kɪ takul kadi-me ə, Isaki təri-n ndune dɔ Jakobi tɪ əi kɪ Esuwa oji dɔ ji kɪside kɪ lo tɪ tɪ. ²¹ Kɪ takul kadi-me ə, Jakobi, loki e bəsi kadi oy, tər ndune dɔ ngan je tɪ lə Jisəpi kare kare pəti. Ində tɔgine dɔ kagi təsi tɪ ləne, əsi-n məkəsine nangi nɔ Luwə tɪ. ²² Kɪ takul kadi-me ə, loki Jisəpi e bəsi kadi oy, əl ta dɔ tɛɛi tɪ kɪ ngan *Isirayəl je a tɛɛi dɔnangi Ejipi tɪ kɔ. Nɪngə adi ngan Isirayəl je ndu je kɪ oji dɔ singə nɪnne✧.

²³ Kɪ takul kadi-me lə nje kɔji *Mojɪ je ə, bəyɔi-e-n nay mitə go ndɔ kɔje tɪ. Nje kɔje je ooi kadi ngon ka kɪn kurə ngay. Be ə, bəli mbati ra go ndu-kun tɪ lə ngar al. ²⁴ Kɪ takul kadi-me lə Mojɪ ə, loki tɔgi gangi nga nɪngə, mbati kadi dije gəri-e tə ngon kɔji Parawɔ kɪ dəne. ²⁵ Mojɪ oo maji ngay ta kəmne tɪ kadi n-ingə kɔ naa tɪ kɪ dije lə Luwə, itə kadi n-isi me-maji tɪ dan majal kɪ ra tɪ, mbata ngon dɔkagilo kɪ ndəy be.

²⁶ Mojɪ oo kadi dije kidi-e tə Kirisɪ be, e nɛ kɪ ndae to tɪ ngay itə nɛ maji je kɪ Ejipi tɪ, tadɔ ur kəmne dɔ nɛ kigə go ji je tɪ kɪ a ingə me ndɔ je tɪ kɪ a re. ²⁷ Kɪ takul kadi-me ə, Mojɪ əti-n me be tɪ kɪ Ejipi tɪ kɔ, kɪ kanji kadi bəl wongi lə ngar. Nɪngə kəme e kəte dɔ rəbi tɪ ləne tə nɛ kɪ oo Luwə kɪ dum koo kɪ kəm kɪn, kɪ kəmne be. ²⁸ Kɪ takul kadi-me Luwə ə, Mojɪ ində-n ndɔ kɪ a bəri-e nə

✧ **11:7** Kilə ngirə nɛ je 6.13-22 ✧ **11:9** 8-9: Kilə ngirə nɛ je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27 ✧ **11:17** Kilə ngirə nɛ je 22.1-14 ✧ **11:18** Kilə ngirə nɛ je 21.12 ✧ **11:22** Kilə ngirə nɛ je 50.24-25; Tɛɛi kɪ taga 13.19

Paki, ə adi Isirayəl je sikəi məsi ta kəy je ti ləde, mba kadi malayka ki nje tuji ngan dər je ki Ejipi ti, tuji ngan dər je lə Isirayəl je al.

²⁹ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, gangi ba kasi tə dənangi ki tuti kurim be. Ba, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-irai tə Isirayəl je be ningə, man ba ka kin, tibi dode pinim. ³⁰ Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, loki njiyəi gugi də ndogi bər ki də be bo Jəriko ti ndə siri ningə, ndogi bər ka kin budi nangi mur mur. ³¹ Ki takul kadi-me ə, Rakabi ki e kaya dənə ingə yo təkəi njé kəsi ta Luwə ingəi kin, al, tadə uwə njé kində manji be je ki rənə ti maje.

³² Ningə ta ki kadi m-əl nay ngay bəy, nə dəkagilo asi-m al kadi m-əl kidi ta je ki əji də Jədiyə je, ki Baraki je, ki Jəpiti je, ki *Dabidi je, ki Samiyəl je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti je. ³³ Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwə ə, tətəi rə gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adide je, taa adi bəl je təli da je ki təgide goto ti nim tə. ³⁴ Təli por je ki kəde əti bəl adi oyi bəm bəm nim, tēji ta koy ti lə kiyə kasigar ki dije gei təlī-de nim tə. Taa me təgi goto ti je ləde ki ngay, ingəi təgi ki al də maji. Dəkagilo rə je ti, təli gə rə je ki əti bəl, adi indəi ngədi nja njé rə je ti ki mba. ³⁵ Ki takul kadi ki dənə je madi adi mede Luwə kin ə, ingəi dije je ləde ki oyi ə ndəli.

Ningə njé ki nə je mbati kiyə tae, adi dije adi-de kə bitəi tēj-n koy dode ti. Rai be mba kadi ingəi tēj lo koy ti ki dəbəy ti ki maji itə e ki taji-naa ti ne kin. ³⁶ Njé ki madi je təli ne kogi je, tindəi-de ki ndəy je. Təi njé ki nungi ki kulə gindi, ə buki-de kəy dangay ti. ³⁷ Təlī-de ki gəji mbal je təlī-de je, tijəi-de ki si gangi-de dana joo je, təlī-de ki kiyə kasigar je. Njé ki nə je iləi lo ta gəngi gəngi, ningə kibi kəde je e ngirə biyə je ə se ngirə bati je. Ne je pəti nal-de. Adi-de kə ngay nim, taa rai-de majal ki əti bəl nim tə. ³⁸ Dije ka kin əi dije ki maji ngay, nə ke ə dije ki dənangi ti ne ooi-de tə dije ki ndade

goto be. Adi toi tə dije ki rə tuwə-de be ləde be adi njiyəi ki dilə lo je, ki də mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole be ti je.

³⁹ Əi je pəti Luwə ma naji ləde maji ki takul kadi-me ləde, nə ke ə, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de kin al bəy. ⁴⁰ Təkəi rəjeti, Luwə ində də ne madi ki maji təi dana ki mbata ləje. E be ə, lo kadi Luwə təl-de ki kasi-naa bərərə ti ki kanji je kəte goto.

12

Kuwə təgi ba me ngədi ti

¹ J-əi je ka, təkəi njé ma naji də kadi-me ti ləje gəi gidije wuki ka kin ə, adi ji mbati ne je pəti ki a əgi-je kəti kəte. Ki bo təi adi ji mbati majal ki isi bəndi je bəndi bəndi kin. Adi j-əyi-naa ngədi ki kuwə təgi ba me na-naa kay ngədi ti ki to nə je ti kin. ² Adi j-uri kəmje də Jəju ti, ki e nje kində gin kadi-me ləje, taa e nje ra-e kadi asi-naa bərərə tə kin. NDigi kadi oy də kagi-dəsi ti ki kanji kadi tur go rəsəl ki ko koy je ki be kin a re-n. Təkəi rəjeti, oo rənəl ki a ingə kəte. Be ə, ngəsine kin isi də ji kə Luwə ti ki isi də kimbər ngar ti ləne.

³ Oyo, adi mesi ole də Jəju ti, ki dije ki njé ra majal je adi-e kə ki əti bəl, nə oo tə ne ki kare. Jəju ra be mba kadi iyəi rəsi adi me tuji je taai təgisi al. ⁴ Me rə ti ləsi ki isi rəi ki majal ki ra, uwəi təgisi ba me rə ti bitəi adi tēj koy dəsi ti al bəy. ⁵ Mesi oi də ta kəji ti ki Luwə adi səsi ki to me makitibi je ti ki ay njay, tə ta kəji ki baw ngon adi ngonne ki ə nə:

«NGonm, oti kadi ikidi kində kəji ki Luwə isi ində-i əji,

Ningə, loki kəl səi ə, adi ər təgi al.

⁶ Dəw ki Luwə ndige, a əje ne je ki ra majal ade oo ki kində kəji,

Ningə dije pəti ki Luwə gər-de tə ngane je,

Ində-de ki ndəy tə☆.»

⁷ E ki mba kadi kəmsi tēj də ne ra je ti ki majal ki isi rai, ə isi ingəi kə. Luwə ra səsi tə ngane je be. Tadə e ne ki go rəbe ti kadi baw ngon əji ngonne ne je ki majal ki isi ra. ⁸ Luwə isi ində

☆ 12:6 Tər ta je 3.11-12

nganne je pəti ɔji-de, re ində səsi ɔji səsi al ningə, ɔji kadi səi nganne je ki rɔjeti al, nə səi ngan lə dəw ki rangi yo. ⁹ Adi meje ole dɔ bawje je ki go darɔ ti ki dɔnangi ti ne, ki indəi-je ɔji-je, ə j-isi təli rɔje go ta ti je ləde mbata kində ki indəi-je ɔji-je. Be ə, maji kadi ji təli rɔje go Bawje ki dɔrɔ ti ki itə bawje je ki dɔnangi ti bəy, mba kadi j-ingəi kaji. ¹⁰ Bawje je indəi-je ɔji-je ki mbata ngon dɔkagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kəmde ti. Nə Luwə ində-je ɔji-je ki mbata maji ləje ki rɔjeti. Ge kadi ji təli dije ki ayi njay tə e be tɔ. ¹¹ Təki rɔjeti, taji-naa ti ne, kində kɔji a adi dəw rɔnəl al, a re ki me tuji yo. Nə me ndɔ je ki rangi ti, njé je ki njé təl rɔde go ti, a təli dije ki nje ra ne ki dana nim, dije ki nje kisi ki lapiya nim tɔ.

¹² E be ə, maji kadi imbatu kadi səi dije ki njé tɔgi goto je, ə kadi təli dije ki nje tɔgi je. ¹³ Maji kadi uni go rəbi ki a njururu, mba kadi njé məti je tɔi dɔ rəbi ti al, nə kadi ingəi rɔ nga.

Kisi ki dɔ ta ki maji lə nje kadi-me

¹⁴ Maji kadi indəi tɔgi dɔ rəsi ti mba kadi isi ki lapiya ki dije pəti. Ningə kadi kisi ki dɔ ta ləsi e me ne ra ti ki ay njay. Re injiyəi me ne ra ti ki ay njay al ə, dəw madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, kadi dəw madi dansi ti tu gidine adi me-maji lə Luwə kin al. Kadi dəw madi kare dansi ti təl to tə kagi ki ati ki mane majal, ki a tɔgi ningə, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al. ¹⁶ Kadi dəw madi kare dansi ti e nje ra kaya al. Taa kadi dəw madi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kɔr kində ta dangi mbata Luwə al. Oti kadi irai tə Esuwa ki, un ke ngon ki ngatɔgi ləne ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al. ¹⁷ Igəri bəti kadi-me ndɔ je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-ingə njangi dɔ ji bawne ti, nə loe goto. Esuwa sa rəbi ki man nɔ kəmne ti mba kadi n-aw ki bawne kadi yəti kɔji ta ra ləne, nə loe goto.

¹⁸ Irəi bəsi kadi ne madi ti ki dəw asi kədi, tə mbal Sinay ki tinge to tə por ki ɔ bilim bilim, ə se kil ndi ki ndul kururu, ə se lo ki ndul, ə se nəl ki ilə ki tɔgine, ¹⁹ ə se ndu təbi, ə se ndu ta madi, al. Loki *Isirayəl je ooi dɔ ndu kin ningə, daji kadi n-ooi ta ki rangi kare dɔ made ti gogi al ngata. ²⁰ Təki rɔjeti, tɔgi Isirayəl je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwə adi-de ə nə: «Dəw ki ra ra, dəw ə se da, ki ɔdi mbal ə, a tiləi-e ki gaji mbal təli-e», kin al. ²¹ Ne ki oi əti bəl ngay adi *Mojɔ ə nə: «Bəl ram ngay adi m-dadi».

²² Nə səi irəi bə, irəi bəsi ki rɔ mbal *Siyɔ ti, taa ki rɔ bə bo ti lə Luwə ki nje kisi kəm ba ti. E Jorijaləm ki dɔrɔ ti, loki malayka je dibi bay bay isi rai rɔnəl ti. ²³ Səi irəi bəsi ki lo kaw-naa ti lə njé je ki toi tə ngan je ki ngatɔgi je lə Luwə, ki tɔde e ki ndangi me dɔrɔ ti. Səi irəi bəsi ki rɔ Luwə ti ki nje gangi ta dɔ dije ti pəti. Taa irəi ki rɔ dije ti ki njé ra ne ki dana ki ndɔ ki kəte oyi, ki təli asi-naa bərəre təkɔ Luwə ge. ²⁴ Səi irəi bəsi ki rɔ Jəju ti ki buki məsine mba kadi təl-n je ki kay njay ti. E nje ka mbɔ dije ti ki Luwə ki mbata kilə mindi ki sigi ki Luwə ilə səje. Ningə məse ki buki ka kin əl ta ki tɔgine itə yə Abəl.

²⁵ Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, Oti kadi imbatu koo dɔ ta lə nje kəl səsi ta! Isirayəl je ki dɔkagilo ti ki kəte, mbati koo dɔ ta lə Mojɔ ki nje kəl-de ta dɔnangi ti ne, kində kɔji nal-de al. Ningə j-əi je, Luwə ki isi me dɔrɔ ti nu ə isi əl-je ta. Re ji təli gidije ta ta ti lie ə, kində kɔji a ɔdi-je kədi ki rɔjeti! ²⁶ Luwə ki dɔkagilo ti ki kəte ndue yəki dɔnangi ka kin ə, un ndune dɔkagilo ti ki bone bəy ə nə: «Nja kare bəy ma yəki dɔnangi bəy, nə ke ə, a e dɔnangi par al, dɔrɔ ka ma yəke tɔ».

²⁷ Ku ta ki ə nə: «Nja kare bəy» kin ɔji kadi ne je ki Luwə ində-de kin a tuji-de pəti kɔ mba kadi gotoi. Ningə ne je ki dum tuji par ə a nayi.

²⁸ Ningə j-əi je, kɔbe ki j-ingəi e kɔbe ki dəw ki a asi tuwə-je me ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kilə j-adi-e ki go

rəbi ti ki nəl-e, ki tōji ki kilə dæ ti ki bəl.
 29 Təki rōjeti, Luwə ləje e por ki nje ro
 ne je.

13

Kilə dingəm me naa ti ki dangi dangi

1 Maji kadi inayi ki lo ndigi-naa ti ki
 yo je ki ne je tə ngakonaa je be. 2 Adi
 mesi oy dō kuwə mba je ki rōsi ti al.
 Tadō njé ki madi je, lo kuwə mba je ti
 kin ə, uwəi malayka je ki rōde ti kanji
 kadi gəri go*. 3 Adi mesi ole dō dije ti
 ki toi kəy dangay ti, tə ne ki səi je wa
 ka, səi dangay je naa ti səde be tō. Adi
 mesi ole dō njé je ti ki dije adi-de kō, tə
 ne ki səi je wa ə dije isi rai səsi majal
 be.

4 Maji kadi taa-naa ingə koji ki kilə
 dō ti rō dije pəti. Ningə kadi njé taa-naa
 je, dingəm ki dāne ngəmi rōde mbata
 lə naa. Tadō Luwə a gangi ta dō njé ra
 kaya je ti ki njé kuwə marim ti. 5 Me
 kisi ki dō ta ti ləsi, oti kadi irai ta la ki
 al dō maji. Irai rənəl dō ne ti ki awi jisi
 ti. Tadō Luwə wa, ə nə:

«Jagi, m-a m-iyə-i kō al ratata*»

6 E be ə, j-a j-asi kadi j-əli ta ki me ki
 tji kati j-əi nə:

«Babe e nje ra səm,

Nə ki a ra-m bəl goto,

Nə ki dəw a ra səm goto*!»

7 Adi mesi ole dō njé kər nōsi ti je ki
 əli səsi ta lə Luwə kəte. Inayi ki lo mər
 ta dō ji kiside ki dōde taa ti biti koyde
 ti, ə indaji kadi-me ləde. 8 Jəju Kirisi a
 yəti al ratata, isi lo kisine ti, dəkagilo
 ti ki kəte ti nu nim, dəkagilo ti ki bone
 ti nim, taa dəkagilo je ti ki a re nim tō.
 9 Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi
 dangi ədi səsi adi itoi dō rəbi ti ki maji.
 Nə ki a maji, e kadi me-maji lə Luwə
 ə ilə dingəm mesi ti bi e ndu-kun je ki
 oji dō ne kuso, ki a ilə dingəm mesi ti al
 kin al. Tadō ndu-kun je kin, njé je ki
 isi njiyəi go ti, ne ki ra səde maji me ti
 nōo goto.

10 *Njé kijə ne məsi kadi-kare je ki
 rai kilə me kəy ti lə Luwə ki rai ki kibi,
 awi ki tōgi kadi usoi ne ki e ki kilə
 dō dingiri lo kadi-kare ti ləje kin al.

11 Təki rōjeti, ki bo lə njé kijə ne məsi
 kadi-kare je, re ki məsi da je lo ti ki ay
 njay itə ndəge je, mba kadi adi kadi-
 kare kiyə go majal lə dije kō. Nə daro
 nin da je e ki kilə por dō ti gidi be ti.

12 Be ə, Jəju ka, oy gidi be bo Jorijaləm
 ti, mba kadi bər-n majal lə dije kō ki
 məsine*. 13 Adi j-awi j-ingəi-e gidi be
 ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-je tə e be.

14 Tadō dōnangi ti ne j-awi ki be ləje ki
 kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi
 kadi j-ingə e ki a re lo ti ti. 15 Ki rəbi
 lə Jəju Kirisi, adi j-iləi tōji dō Luwə ti
 ki dəkagilo je pəti, tə ne məsi be, adi e
 kadi-kare pa je ki tēēi taje ti, ə gəri-e
 kadi e Babe. 16 Adi mesi ole dō ra ne je
 ki maji ti taa taa, ə maji kadi ikayji ne
 maji je ləsi ki madisi je tō. Tadō kadi-
 kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə
 ti.

17 Maji kadi itəli rōsi go njé kər nōsi
 je ti, ə iləi dōsi gin tōgi ti ləde. Isi indəi
 kəmde gosi ti ki dəkagilo je pəti, tadō
 Luwə a dəji-de kadi oji-e go kində ki isi
 indəi kəmde gosi ti kin kade oo. Be ə,
 re itəli rōsi gode ti ningə, a rai kilə ləde
 ki rənəl. Re e be al ə, a rai kilə ləde ki
 ba ta, adi ne ki a ra səsi maji me ti nōo
 goto.

18 Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər
 ay njay kadi meje uwə-je ki ta dō ne
 madi ti al. Təki rōjeti, ndigi ləje e kadi
 pa njiyəje maji ki dəkagilo je pəti. 19 M-
 dəji səsi ki ngamem ba pəti kadi əli ta
 ki Luwə ki mba kadi m-təl m-re dansi
 ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji-naa

20 Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju
 Kirisi i taa dan njé koy je ti ki go rəbi
 məsi kilə mindi ki a to ratata. Kirisi ki
 e Babe ləje, e ki e nje kul ba ti je ki bo.

21 Kadi Luwə ka kin ra adi asi rai kilə
 ki maji par par, mba kadi irai ndigi
 lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje ti ki
 takul Jəju Kirisi. Ningə kadi dije piti-e
 ki dəkagilo je, ki dəkagilo je! *Amen!

22 NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai
 ta kilə dingəm me naa ti kin ki kisi dō ti.
 Təki rōjeti, makitibi ləm ki m-ndangi
 m-ilə-n m-adi səsi wa ka, ngal ngay al

* 13:2 Kilə ngirə ne je 18.1-8; 19.1-3

* 13:5 Dətəranom 31.6, 8; Jojuwe 1.5

* 13:6 Pa je 118.6

* 13:12 Jə 19.17, 20

tə. ²³M-ge kadi m-əl səsi madi igəri təkɪ ngokɔ je ki me kadi-me ti Timote tee kəy dangay ti☆. Re re kalangi ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi m-o səsi.

²⁴Irai lapiya njé kər nɔsi je, ki njé kaw-naa je pəti. *NJé kaw-naa je ki dɔnangi Itali ti ka uwəi jisi tə.

²⁵Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

Makitibi ki Jaki ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Jaki ndangi

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki oosi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi or ta rabi dije la Luwə ki sanai-naa ki lo je pəti ki donangi ti ne (1.1). E ta ki toge e ngay, ningə Jaki un ne je ki dije ooi ki kənde ne ki kadi re əl-n-de ta ə a ra kilə rəde ti maji kin ə ndangi-n makitibi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adi-de, ilə-n jine do pa njiyəde ti ki majal ki rə-naa ti əi je wa ə se ki rə dije ti ki gəri Kirisi al.

Ne ki doşay, Jaki əl ta la gosi ki e ne ki j rə Luwə ti ə sobi kadi e ki dəje ki kadi-me (1.2-8). Go ti, əl ta ki do ndoo ti əi ki ne kingə, ta ki do ne ki ngə ti əi ki ne na la su, ta ki do njiyə ki rəjeti go Luwə ti, ki kadi dəw a oo kande me kilə ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki əl ta ki təgine ngay do gangi-naa ti ki to dan njé kaw-naa je ti (2.1-13), bəy taa kadi təl re do ta ti ki ra rəne tə kə ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta la kadi-me ki kadi njiyə naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un ne je ngay təji-n ndonje ki isi ra majal je ki əti bəl (3.1-12). Ningə təl re əl ta ki do gosi ti ki rəjeti (3.13-18). Jaki ndər mbi dije ki njé re ki gangi-naa, dije ki ne ra ki donangi ti ne nəl-de ngay, dije ki isi jii do rəde ba gangi ta do madide je ti, taa ilə jine kəm njé ne kingə ti ki isi rai njé ra kilə je ləde bəə ti to (4.1-5.6). Ta təl ta ta ti, Jaki dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi əi dije ki njé kore mede, kadi əi njé kuwə təgide ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi əi njé ra ki naa me kilə ti la NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi la Jaki əl njé kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, tado kun go Kirisi e ta kadi dəw əl ə nə: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji la Jəju» tane ti ne be par al, nə kadi təji me pa njiyəne

ti ki taga adi dije ooi. Re təji ki taga adi dije ooi ningə, e kin e go rəbe ti, tado «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Jaki, ki nje kilə bəə la Luwə əi ki Bəbe Jəju Kirisi, ə m-ndangi makitibi kin madi səi gin ka la *Isirayəl ki doği gide e joo ki isanai-naa donangi ti ki tae ba. Ne ki doşay m-uwə jisi.

Kuwə təgi ba me ne na je ti

² NGakom je, loki ne na je ki dangi dangi tēgi doşi ti ningə, maji kadi irai rənəl ngay do ti. ³ Tado səi je wa igəri bəti, loki kadi-me Luwə ləsi, toge itə təgi ne na je kin ningə, a ra kadi uwəi təgisi ba. ⁴ Ningə maji kadi kuwə təgi ba ləsi, təl tane maji, mba kadi səi dije ki kasi-naa bərəre, kadi ne ki majal ilə bəl rəsi ti al, taa kadi ne kare ka du səsi al to.

⁵ Re dəw kare dansi ti, kəm-kədi du-e ningə, kadi koy Luwə, ə Luwə a ade. Tado Luwə e nje kadi dije pəti ne kare ki noo, ki me-nda, ki kanji ndər mbi dəw. ⁶ Ningə kadi dəwe kin koy ki me joo al, nə ki kadi-me taa. Tado dəw ki nje me joo, to tə pulum man, ki nəl un-e, isi aw sie ki yo je ki ne je be. ⁷ Kadi dəw ki be kin gər mene ti, təki a ingə ne madi kare rə Luwə ti al. ⁸ Tado e nje me joo, gər rəbi ne rane al.

Nje ndoo ki nje ne kingə

⁹ Maji kadi j ngokom ki nje kadi-me ki j nje ndoo, ira rənəl do kun ti ki Luwə un doşi taa. ¹⁰ Be to ə, kadi j nje kadi-me ki j nje ne kingə, ira rənəl do səl ti ki Luwə səl doşi to. Tado nje ne kingə a jore tə puti kam be. ¹¹ Loki kadi oosi ki təgine ningə, kam ndole, pute jore adi maji lie goto, be to ə nje ne kingə a goto-n ta ne je ti lie ki isi ra*.

Ne na je

¹² Dəw ki uwə təgine ba me ne na ti, e nje rənəl. Tado loki dum do ne na je pəti ningə, a ingə jəgi kaji ki Luwə un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e. ¹³ Loki ne na tēgi do dəw ti ningə, kadi

* 1:11 Tēgi ki taga 40.6-7

ə nə: «E Luwə ə na-m al, tado majal asi na Luwə al, taa Luwə wa a na daw al to.» ¹⁴ Təki ne na tee do daw ti ningə, e kəm-nda lie e wa ə ade, ər-e aw sie me ti. ¹⁵ NGata ningə kəm-nda i səm təkɪ dənə i səm be, ba oji majal, nga ningə loki majal tɔgi gangi ba tee koy. ¹⁶ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi ədi rəsi ki ta je ki ngom, al. ¹⁷ Ne kadi ki maji ki kadi-kare ki asi-naa, ii rə Luwə ti ki nje ra kunjɪ je ki dɔrɔ ti. Luwə mbəl rone al, taa kəm ndile a yəti rone, təkɪ kəm ndil a yəti-n rone ki go kadi be kin al to. ¹⁸ E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki rɔjeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi ne kində je ki dəsəy dan ne kində je ti lie.

Koo do ta ə ra go ti

¹⁹ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi oi ta ki m-a m-əl səsi kam maji: kadi daw i langisi oo do ta, nə kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al to. ²⁰ Tado wongi lə daw a ra ne ki dana no Luwə ti al. ²¹ Gin ne kin ə, kadi imbatɪ ne ra je ki to nje, ki kilə ra je ki majal al do, ki re ki go me ndul. Ningə itaai ta lə Luwə ki dibi mesɪ ti, ki do ki səl ləm, tado e ta ki asi kaji səsi.

²² Ta lə Luwə kin kadi oy mbisi ti par al, nə kadi oy ba itəli rəsi go ti taa. Loki isi ta koo do ti tə koo par ningə, e kadi ə isi ədi rəsi səi wa. ²³ Tado re daw oo do ta, ə ra go ti al ningə, to tə daw ki go ta kəmne me kətirongi ti be. ²⁴ Loki go rone ə ətɪ aw ningə, ta naa ti noo par ə me oy do rəe ti ki kəte oo. ²⁵ Nə daw ki ndər gin ndu-kun lə Luwə ki asi naa bərərə ki taa-je ilə-je taa, ki isi uwə rone ba me ti, ɔi ra rənəl do ko dəe ti par, adi me oy do ti al, nə ra go ti, dawe kin a ingə maji-kur me kilə ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki daw madi oo rone tə nje kun go Luwə, nə asi kuwə ndonne gin tɔgine ti al ningə, isi ədi rone tə kədi, kun go Luwə lie e ne ki kəme goto. ²⁷ M-əl səsi kadi igəri təkɪ kun go Luwə ki maji ki ki rɔjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me kɔ je ti, ki isi tee dode ti, ki

kəsi rə ngərəngi kadi ne je ti ki to nje ki dənangi ti ne.

2

Kər kəm naa dana e majal

¹ NGakom je, səi ki adi mesɪ Bəbe Jəju Kirisi ki tɔji e lie, səbi kadi kər kəm-naa goto dansi ti, tado e ne ki uwə-naa ki kadi-me al. ² Tə kin ə bone, daw ki nje ne kingə kare, ilə kibi ki ndole maji rone ti, ki ningə ki ra ki ər jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. Ningə daw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibi rone ti, re lo kaw-naa ti ka kin to. ³ Loki iləi kəmsi oi nje kilə kibi ki ndole ningə, ibuki-e ti ə əli-e əi nə: «tre, isi nangi lo ki maji ti kin.» Ningə əli nje ndoo əi nə: «I a ki taa noo» ə se «isi njam ti nanga ne be.» ⁴ Təkɪ isi rai be ningə, se oi kadi e kər ə isi əri kəm-naa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta do dije ti ki koji ta je ləsi ki majal al wa?

⁵ NGakom je ki njé ndigi ləm, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dənangi ti ne mba kadi təli njé ne kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ingəi kɔbe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e. ⁶ Ningə səi je isi kidi-de. Se njé ne kingə je ka kin ə isi adi səsi kɔ al wa? Taa isi awi səsi no njé gangi ta je ti to al wa? ⁷ E əi je wa kin ə isi əli ta ki majal do to ti ki maji ki Luwə ində dəsi ti kin.

⁸ Təkɪ rɔjeti, re itəli ta ndu-kun lə Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi daw madi tə darɔi i wa be,» kin ningə, irai go rəbe ti. ⁹ Nə re irai ki go kər kəm-naa dana ti ningə, e majal ə isi rai, ndu-kun lə Luwə uwə səsi ki ta tə njé kal do ta je. ¹⁰ MBata re daw təl rone go ndu-kun je ti lə Luwə pəti, nə al do ndu-kun ki kare ningə, təl nje kal do ndu-kun je pəti. ¹¹ Tado nje kəl kə nə: «A uwə marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl daw al to.» Ə re uwə marim al, nə itəl daw ningə itəl nje kal do ta. ¹² Gine kin ə, kadi ta kəlsi je, ki ne rasi je, tɔji kadi səi dije ki səbi kadi a gangi ta dəsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa. ¹³ Tado

✧ 2:11 Tee ki taga 20.13, 14; Dətərənom 5.17, 18

dəw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndo gangi ta ti al tɔ. Ningə koo kəm-to-ndoo e ne ki uti dɔ ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kile e ki koy

¹⁴ NGakom je, loki dəw madi ə nə n- e n-aw ki kadi-me, ningə tɔji kadi-me Luwə ləne, ki kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al. ¹⁵ Tə kin ə ɓone, ngokoje ki dingəm ə se ki dāne awi ki rɔde kare, taa asi kingə ne kusode ki ndo je pəti al tɔ. ¹⁶ Ningə dəw madi dansi ti əl-de ə nə: «Awi ki maje, kadi rəsi tingə rututu, ə usoi ne mesi dan.» Ki kanji kadi adi-de ne ki kadi ra sɔde, se maje e ri wa? ¹⁷ Kadi-me Luwə ka to be tɔ, re tɔji rone me kilə ki ra ti al ningə, e ne ki koy.

¹⁸ Dəw madi ə nə: «I aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tɔ.» Ba m-a m-əl-e m-ə nə: «Maji kadi ɔji-m kadi-me Luwə ləi ki kanji kilə je ki ra adi-m m-o, ə mi m-a m-ɔji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi oo tɔ.» ¹⁹ I adi mei təkɪ Luwə e kare ba al wa? E ne ki maji, ningə kadi igər təkɪ ndil je ki majal ka gəri-e be tɔ. Bəl rade adi dadi nɔe ti. ²⁰ I dəw ki dɔi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra ne kare al wa? ²¹ Se oo kaje *Abirakam ki Luwə ɔr ta dɔe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-təl ngonne *Isaki dɔ dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa? ²² OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je tɔli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərərə. ²³ E be ə tɔl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tə dəw ki dana.» Adi ɓar-e madine. ²⁴ Oi ne maji, təkɪ Luwə ɔr ta dɔ dəw ti ki takul kilə rae je, ɓi e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

²⁵ Adi mesi ole dɔ Rakabi ti ki e kaya dāne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rone ti, ningə ra sɔde adi tɛɛi

uni rəbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə ɔr-n ta dɔe ti.

²⁶ Be ə, təkɪ j-o-n kadi darɔ ki kəɔ goto ti e ki koy ka kin ə, kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy tɔ.

3

Kadi njé ndo ne dije ooi go ndonde

¹ NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, ɓuki-naa me ndo ne dije ti al, tadɔ igəri maji kadi Luwə a gangi ta ki ngə ngay dɔje ti itə ndage je, j-əi ki j-əi njé ndo ne dije. ² J-əi pəti ji rai majal ki go rəbi je ki dangi dangi. Re dəw madi ra majal me ta kəlne ti al biti ningə, e dəw ki tɔgi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rone ba pəti gin tɔgine ti. ³ Re j-iləi jam ta sində je ti mba kadi tɔli rɔde go ndigi ti ləje ningə, j-awi ki tɔgi dɔ rɔde ti ba pəti tɔ. ⁴ Oi ne kare to ne ki ɔji dɔ bato je: re bato bo-n tɔ ri, ə nəl ki bo ɔse-n ki tɔgine tɔ ri ka, ki ngon ngande ki ndəy wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti. ⁵ E be ə, ndon dəw ka to be tɔ. E ngon rɔ ki ndəy ba, nə ɔji rone kadi n-asi ra ne je ki to ɓəl. Təkɪ oi, ngon por ki ndəy be par asi kadi ɔ ku ki bo inde nangi rabi be. ⁶ E be tɔ ə, ndon dəw ka to tɔ por be tɔ. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan rɔje je ti, ningə un majal ində-n ngan rɔje ba pəti. Isi ində por ki j lo kingə kɔ ti dɔ ndo kisi ki dɔ taa ti lə dəw.

⁷ Dəw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin tɔgine ti. ⁸ Nə ndon je, dəw kare ki asi kuwe gin tɔgine ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin tɔgi ti. NDonje rəsi ki kəngi ne ki nje tɔl dəw bətəte. ⁹ Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n tɔji dɔ Bəbe ti ki Bawje, ningə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji tɔl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin tɔ. ¹⁰ Taje ki kare wa kin ə isi ilə tɔji dɔ Luwə ti, ningə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije tɔ. NGakom je, sɔbi kadi irai be al. ¹¹ Se man ki nəl əi ki man ki ati a tɛɛi naa ti ta bole ti ki

kare wa? Jagi a teei ta bole ti ki kare al. ¹² NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyā al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al tō. Re e be al ningā, e be tō a ta bole ki man ki kati isi tee ti, man ki nāl asi kadi a tee ti al.

Kām kadi ki dānangi ti ki kām-kadi ki dāra ti

¹³ Dāw ki a nā ne nje kām-kadi ki nje ne gār dansi ti ningā, maji kadi tōji kām-kadi ki ne gār lāne me pa njiyā ti ki maji, ki dō ki sāl lām. ¹⁴ Nā kin a re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti ningā, indai gusi ai nā sai njé kām-kadi, kare al, taa kadi ali ta ki ngom asi ta, ta ki rōjeti al tō. ¹⁵ Tadō ko kām-kadi ki be kin, e kām-kadi ki dānangi ti ne, e kām-kadi lā dāw, e lā su, bi e kām-kadi ki j rō Luwā ti al. ¹⁶ Ningā loki ni ki jangi ai ti, ne ra ki go rābe ti al, ki ko ne ra je ki majal pāti ai ti nōō tō. ¹⁷ Nā dāw ki aw ki kām-kadi ki j rō Luwā ti, dō kate, e dāw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dāw ki sāl lām, e nje kilā dije noji naa ti, e nje koo kām-to-ndoo, isi tee ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rōe ti, ta kadi kām-naa ka goto rōe ti tō. ¹⁸ Dije ki njé sangi rābi lapiya, isi rai kile tō ko ne a isi dibi gai gidide be, ningā kande ki a tāti e ne ra ki dana.

4

Dāw ki ne je ki dānangi ti ne uwā me ngay e nje kōsi ta Luwā

¹ NGakom je, rō-naa je, ki kāl-naa je ki dansi ti kin teei ki ra? Loki teei sām ti, e me ngur darō je ti ki rōsi ti, ki isi rōi-naa. ² Isi rai kām-nda ne je, nā asi kingāi al, ningā isi tōli dije, isi ndingāi ne, nā lo kadi ingāi goto, lo kin ti, itāli njé kāl-naa ki njé rō-naa. Ikōyi ne, a ingāi al, tadō igāri kōy Luwā al. ³ Ō re ikōyi ne Luwā ka, adi sai al, tadō ne kōy lāsi e ne kōy ki majal, isi kōyi ne Luwā kadi re ingāi ningā, itindai tī kō dō koo maji rō ti lā darō. ⁴ Sai njé kuwā marim! Maji kadi igāri tākī dāw ki ne je ki dānangi ti ne uwā me ngay, e nje kōsi ta Luwā. Re dāw madi, ne je ki dānangi ti ne uwā me ngay ningā, isi

ra rōne nje bā ti lā Luwā. ⁵ M-āl kadi igāri tākī, ta lā Luwā ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi lā Luwā al a nā: «Jangi ra Luwā ngay dō NDil ti ki inde meje ti.» ⁶ Nā me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay itā ne je pāti. Tadō makitibi lā Luwā al a nā: «Luwā tā rō dije ki nje kun dōde taa, a adi me-maji lāne e ki dije ki njé sāl dōde tō.» ⁷ E be a, kadi isōli dōsi gin tōgi ti lā Luwā, itāi rō su, a su a ay kō say kadisi ti. ⁸ Irāi ngōsi rō Luwā ti, a Luwā a re ngōsi rōsi ti tō. Sai njé ra majal je, itogi jisi adi ay njay; sai njé me joo, ari majal mesi ti kō. ⁹ Maji kadi igāri tākī sai njé kām-to-ndoo, uwāi ndo rōsi, a inōi ki man kōmsi; kadi kōgi lāsi tāl nō, kadi rōnāl lāsi tāl ndoo ki kuwā. ¹⁰ Sōbi kadi isōli dōsi nō Luwā ti a Luwā a un dōsi taa.

Kadi dāw gangi ta dō ngokone ti al

¹¹ NGakom je, sōbi kadi ali ta ki majal dō-naa ti al, dāw ki isi al ta ki majal dō ngokone ti, a se isi gangi ta dōe ti ningā, e ndu-kun lā Luwā a isi al ta ki majal dō ti nim, isi gangi ta dō ti nim. Ningā re isi igangi ta dō ndu-kun ti lā Luwā ba, j nje tāl rōi go ndu-kun ti al, nā j nje gangi ta dō ti yo. ¹² Ji gār tākī Luwā ki karne ba par a e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba a aw ki tōgi kadi aji-n dāw nim tuji-n dāw nim tō. NGa j, j nā a kadi igangi ta dō ngokoi ti a?

Kōji ta ra

¹³ Oi dō ta lām maji, sai ki njé kāl kō nā: «Bone a se lo ti a j-a j-aw me be bo ti ki be, j-a ji ra bal kare me ti, j-a ji ra gati, j-ingā-n la.» ¹⁴ Ōli yāsi be, a igāri ne kare ki a ra ne me ndō ti ki lo ti ti dō kisi ki dō taa ti lāsi al tō. Itoi tō sa ki su luy luy adi o-e, ningā njaba par a goto kin be. ¹⁵ Ta ki re a ali a tō kin: «Tākī re Bābe ndigi, a j-isi ki dōje taa a, j-a ji ra ne ki yo, j-a ji ra ne ki ne.» ¹⁶ Nā ngōsine, isi aji rōsi me ndigi ra ti lāsi ki dōsi. Kōji rō ki be kin e kōji rō ki majal. ¹⁷ Re dāw gār rābi ra maji bāti, nā mbati ra ningā, dāwe kin e nje ra majal.

5

Ko ki a re do nje ne kinga je ti

¹ Səi ki səi njé ne kingə! Maji kadi inoɪ ki ndusi ki bo, mbata ko je ki a rəi dəsi ti. ² Ne kingə je ləsi ndumi kə, yo je oɪ kibi je ləsi. ³ Or je ki la je ləsi noɪ mikiri mikiri, ningə nɔde ki mikiri a ma naji əsi-n səsi ta. A o darəsi tə por be. Imboɪ ne kingə je ki naa ti naa ti, dəkagilo ki je ti, ki e dəkagilo ki dɔbəy ti. ⁴ Dije ki njé ra kilə me ndər ti ləsi, əgi-de ne kigə go ji ləde, adi noɪ, ndu nɔde aw ratata tɛɛ mbi Luwə ti ki Nje tɔgi pəti. ⁵ Kisisi dɔnangi ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je əyi-naa je me maji ti. Ɔboɪ mbul mbul, itoi tə da je ki uli-de adi a ngəmi ndə təl-de be. ⁶ Dije ki rai ne madi al, igangi ta dɔde ti, itəli-de, nə taji səsi rə al.

Kore me ngina-n kire Babe

⁷ NGakom je, sɔbi kadi orəi mesi biti, kadi Babe re-n. Oi nje ndər, a nginə kandi ne ki maji ngay ki a tɛɛ dɔnangi ti, ki kore me də ti nga. A ore mene biti kadi ndi binə ədi, ndi ki dɔbəy ti ədi, bəy taa kadi ijə ko ləne. ⁸ Be tə ə, səi je ka, kadi orəi mesi, uwəi tɔgisi ba, tadə Babe e bəsi.

⁹ NGakom je, ɪbai ta də-naa ti al, mba kadi Luwə gangi-n ta dəsi ti al. Nje gangi ta a ta rəbi ti. ¹⁰ Sɔbi kadi oi go nja njé kəl ta je ki ta Luwə ki kəte nu kin maji. Oi go njade tə ne ndaji ləsi, go rəbi ko ti ki go rəbi kore me ti. ¹¹ J-əl ta də njé kuwə tɔgide ba me ko je ti j-ə nə əi njé rənəl. Adi mesi ole də kuwə tɔgi ba ti lə Jobi dan ko je ti pəti ki tɛɛ dəe ti. Igəri kadi go ti gogi, Luwə ade ingə maji, tadə Luwə e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kəm-to-ndoo✧.

¹² NGakom je, ne ki bo ngay ki kadi igəri ə to kin: sɔbi kadi ɪbi rəsi al, se e ki ndi, se e gəji ki kuso, se e kibi rə madi ki rangi. Re e oyo ə əi nə oyo, re e jagi ə əi nə jagi tə par, mba kadi osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

¹³ Re, dəw madi dansi ti, ingə ko ə, kadi nɔ də Luwə ti. A re rəe nəl-ə ə, kadi osi pa ilə-n tɔji də Luwə ti. ¹⁴ Re,

dəw madi dansi ti, rəe to-e ə, kadi ɔar ngatɔgi je lə njé kaw-naa je, kadi noɪ də Luwə mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rəe me tə Babe ti. ¹⁵ Kəl ta ki Luwə ki kadi-me a aji dəw ki nje rə to, Babe a un-e taa, ningə re ra majal madi ka, Luwə a iyə go majal je lie kə. ¹⁶ Be ə, kadi itəri ndusi də majal je ti ləsi ki rə-naa ti. Ningə əli ta ki Luwə mbata lənaa, kadi ingəi rə nga də rə to je ti ləsi. Kəl ta ki Luwə lə dəw ki dana, tɔge e ngay. ¹⁷ Oi Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti e dəw tə je be tə, nə kɔy Luwə ki rə tɪne kadi ndi ədi al, ningə ndi ədi dɔnangi ti al ɔal mitə ki nay mehe tə. ¹⁸ Ba, təl kɔy Luwə gogi təkɪ sigi, ə yə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi ti gogi, adi dɔnangi tɛɛ ki kandi ne je✧.

Dəbay ta

¹⁹ NGakom je, təkɪ re dəw madi dansi ti ndəm go rəbi ki rəjeti, ur wale, ə dəw madi ki rangi ər-e təl re sie go rəbi ti ki dana gogi ningə, ²⁰ kadi igəri təkɪ dəw ki təl ki nje ra majal də rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy ti. Ningə Luwə a iyə go majal je lə nje ra majal ka kin pəti kə tə. Amen!

✧ 5:11 Jobi 1.20-22; 2.10; 42.10-17 ✧ 5:18 1 NGar je 17.1; 18.1; 18.42-45

Makitibi ki dəsəy ki Piyər ndangi

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Piyər ndangi

Makitibi ki dəsəy kin Piyər ndangi adi njé kun go Kirisi ki sanəi-naa ki lo je ki dangi dangi dənangi Aji ti ki du (bone bari-e Turki). Njé kaw-naa je ki dije kin əi dande ti, əi njé kaw-naa je ki Pol əi ki madi-kiləne je indəi ginde. Dəmaji ə Piyər a isi Rom ti ə ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyər ində təe nə Babilon (5.13). Ta ki Piyər əl əji də dije ki ndangi makitibi adi-de kin təji kadi dije ki əi njé kun go Kirisi al ki gəi gidide, isi kidi-de nim, isi indəi ta je ki majal dəde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kə darəde nim tə. Ningə e mbata kin ə nje kaw kilə Piyər ndangi makitibi, ilə-n dīgəm mede ti kadi adi kəmde e də Bade Jəju Kirisi ti ki isi ingəi kə lie kin.

Me kəl ta ti ki Luwə ki re go ta kuwə ji-naa ti, Piyər ole mede də rəbi ti ki Luwə aji-n-de, taa adi-de ne kində me də ti ki bo ngay ki takul koy Kirisi ki kje lo koy ti tə (1.3-12). Piyər ilə dīgəm mede ti nim, kadi isi də njade ti nim, dəji-de kadi pa njiyəde ay njay me kində rə naa ti ki Kirisi nim (1.13-2.10). Dəji-de tə kadi ooi ne je ki tē də Kirisi ti, ningə əi je kadi təji təkə ai də njade ti me ta ti lie ki rəbi kilə rade je nim, ki rəbi kuwə təgi ba me ne je ti ki ngə ki a tē dəde ti nim. Piyər adi-de ta kəji je ngay də kilə je ti ki səbi dəde kadi rai dan dije ti me be ti ləde, də kulə noji ti ki kadi to dan bəə je ti ki bade je, də buki-naa ti ki kadi to dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, də ji kisi ki naa ti lə kosi njé kaw-naa je, ki də pa njiyəde ti ki rə njé kun go Kirisi al je ti (2.11-4.19). Lo kaye ti ki 5, Piyər adi-de ngan ndu je madi ki əji də ngatəgi je (njé kər nə njé kaw-naa je) nim, basa je ki mandə je nim, taa njé kadi-me je pəti nim tə, kadi pəti, ai də njade ti me kə ti ki isi

tē dəde ti. Piyər təl ta makitibi ləne ki ta kuwə ji-naa.

Kin ə Piyər dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kə ki ban ə tē dəde ti ka kadi uwəi rəde ba me kadi-me ti bə, e mbata naji ki ma ki səbi kadi mai dənangi ti ne. Səbi kadi ji kiside ki dəde taa, ki pa njiyəde, ki kilə rade pəti ilə mbe kilə je ki əti bəl ki Luwə ra-de (2.9), kadi tə dije ki njé kun go Kirisi al, gəri kilə rade ki maji ngay ki isi rai, ə kadi iləi təji də Luwə ti ndə ti ki a re-n tə (2.12).

Kuwəji-naa

¹ Mi Piyər ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, m-ndangi makitibi kin madi səi je ki Luwə mbəti səsi, ki isanəi-naa, adi isi tə mba je dənangi je ti ki Pə, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Bawje mbəti səsi kəte, ki go ndigə ra ti ləne, kadi səi dije lie ki takul NDile, kadi itəli rəsi go Jəju ti, ə kadi məse togi səsi adi ayi njay*. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti.

Ra oyo Luwə tadə kaji ki tē dəe ki takul Jəju Kirisi

³ Təji ki də Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, tadə me-maji lie ki ngay ki oji-n-je koji ki sigi, ki go rəbi ki Jəju Kirisi dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki ne kində me də ti ki to ratata, ⁴ tadə j-aw ki ne maji je ki Luwə ngəm dərə ti mbata ləje. E ne ki a ndum al nim, a uwə yoro al nim, taa ndolee a goto al nim tə. ⁵ Ne je kin Luwə ngəm-de dərə ti mbata ləsi səi je ki təge isi ngəm səi ki takul kadi-me, mbata kaji, adi e kaji ki e bəsi kadi dəe a tē ndə ki dəbəy ti. ⁶ E kin ə isi adi səsi rənəl, loki ne na je ki dangi dangi ki dəkagilo ndəy be adi me-kə ra səsi. ⁷ Or ki e ne ki a tujə ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tə ə, ne na je ka kin isi nai kadi-me Luwə ləsi ki gate itə or, kadi ooi se e ki rəjeti wa. Re e ki rəjeti ningə, a ingəi piti, ki təba, ki kəsi-gon loki Jəju Kirisi a tē həy. ⁸ Jəju ki oi-e ki kəmsi al, nə indigə-e, oi-e al bəy, nə adi-e mesi. Ningə isi

* 1:2 Tē ki taga 24.3-8; Ləbətiki 16.14-15

rai rənəl, adi e rənəl ki bo ngay, dum kəl tae. ⁹ Tado ingəi ne ki adi mesi ki dœ, adi e kajı rəsi. ¹⁰ Ki oji dœ kajı kin, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ndəri gine, taa dəji ta dœ ti ngay tœ. Adi e njé kəl ta je ki ta Luwə ti dœ kadi-kare ti ki Luwə ində dœ dana kəte adi səsi. ¹¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti sangi kadi n-gəri se dökagilo ki ra ə ne je kin a rai ne, ə ne je ki ban ə a rai ne dökagiloe ti ki NDil Kirisi oji-de wa? Tado NDil Kirisi ki mede ti tœji-de dökagilo kin kəte, loki əl ta dœ kœ je ki Kirisi a ingə ki tœji ki a re go kœ ti*. ¹² Luwə adi nje kəl ta ki tae ti gəri tæki, mbœ ki n-ində tade ti kin e ki mba majı ləde əi je wa al, nə e ki mba majı ləsi ə iləi mbœ kin. NGəsine njé kilə mbœ Poy Ta ki Majı iləi səsi mbœ kin ki takul tœgi lə NDil Luwə ki Luwə ilə sie adi j dœrə ti re. MBœ kin, malayka je ki dœde ka sangi kadi n-gəri gine tœ.

Kində me dœ ti ki a ge ne ra ki ay njay

¹³ Tado kin ə, kadi adi tagasi isi kəm, adi kəmsi ay njay kadi ərı mbœ ne ki majı ki ne ki majal naa ti. Kadi kində me dœ ti ləsi ba pəti e dœ kadi-kare ti ki Luwə a adi səsi, loki Jəju Kirisi a tœœ hœy. ¹⁴ Səbi kadi səi njé təl rœ go ta ti lə Luwə, 6i uni go ngur darœ ki kəte isi ndœr səsi, loki isi day dœ rəsi ti bœy kin al. ¹⁵ Ningə, tæki Luwə ki 6ar səsi e nje Kay NJay ka kin ə, səi je ka, kadi ayı njay me pa njıyəsi je ti pəti tœ. ¹⁶ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «A səi dije ki kay njay, tado mi ki Kay NJay*.» ¹⁷ Re me kəl ta je ti ləsi ki Luwə, isi 6ari-e Bawsi, e ki e Luwə ki nje gangi ta dœ dœw ti ki ra ki go kilə rae ti 6i, ər kəm dœw dana al ningə, majı kadi ne rasi e ki go 6əl Luwə ti, dökagilo ti ki isi tœ mba je dœnangi ti ne kin. ¹⁸ Ningə igəri majı tæki e ki la ə se ər ki əi ne je ki a tuji kin ə Luwə igə-n dœsi me ne ra je ti ki majal, ki kasi je iyəi adi səsi kin al. ¹⁹ Nə e ki məsi Kirisi ki gate dum ndogi, ə Luwə igə-n dœsi. Kirisi ki e tœ ngon bati ki ne madi ra-e al, ta ne ki majal œde al tœ. ²⁰ Luwə mbœte, ində

dœ dana kəte nœ kilə ngirə duniya ti nu ki mbata kadi-kare kin, ningə tœœ ki dœ dökagilo ti ki dœbœy ti, mbata majı ləsi. ²¹ E ki takul Kirisi ə, uni mesi adi Luwə, ki tœœ sie dan njé koy je ti, ə ade tœba, mba kadi kadi-me, ki kində me dœ ti ləsi e ki dœ Luwə ti.

Njıyə lə ngan lə Luwə me ndigi-naa ti

²² Tæki ayı rəsi njay, ki go rəbi təl rœ go ta ti ki rœjeti, mba kadi indigi ngakosi je ki me Kirisi ti, ki kanji kadi kəm-naa, səbi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki ne, ki me ki kay njay. ²³ Koji ki oji səsi sigi, e ki ta rəbi lə bawsi je ki njé koy kin al, nə e ki takul ne dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a to ratata. ²⁴ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije pəti toi tœ mbi kam be, Ningə majıde pəti, to tœ puti kam be tœ. Kam ndole, pute jœre, ²⁵ Nə ta lə Bæbe to lo tone ti ratata ki nœ ti*.» Ta kin e Poy Ta ki Majı ki iləi səsi mbœ.

2

MBal koy al ki dije ki kay njay

¹ Səbi kadi imbati ne ra je ki majal pəti, ki ta je ki ngom, ki kadi kəm-naa, ki jangi, ki kəl-naa ta ndil-naa ti. ² Adi 6o ta lə Luwə ra səsi, tæki 6o mba a ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra səsi adi itœgi, itœœi kajı ti. ³ Tæki makitibi lə Luwə əl-n: «Inai Bæbe ki rəsi adi oi maje ki ngay*.» ⁴ İrəi ki rœ Bæbe ti ki e mbal ki isi kəm ba ki dije mbati-e tœ ne ki majal, nə Luwə mbœte tado gate e ngay ki rœe ti. ⁵ Səi je ka, səi mbal je ki isi kəm ba. Kadi əsi rəsi ki naa ti kadi itəli kœy lə Luwə ki go ndil ti, kadi səi 6uti njé kijə məsi mba kijə ne məsi kadi-kare ki go ndil ti nəl Luwə ki takul Jəju Kirisi. ⁶ Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Oi m-mbati mbal ki gate e ngay, m-inde 6e bo *Sıyœ ti. E mbal ki dœ kum lo ti. Dœw ki un mene ade ə ne ki rœsəl e tœœ dœ ti al*.» ⁷ MBal kin e mbal ki gate e ngay rəsi ti səi je ki uni mesi adi-e. Nə ki rœ dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki

* 1:11 Pa je 22; Ejay 53; Lk 24.25-26 * 1:16 Ləbatiki 19.2 * 1:25 Ejay 40.6-8 * 2:3 Pa je 34.9 * 2:6 Ejay 34.9

njé ra kəy je mbati, ki təl mbal ki də kum kəy ti. E mbal ki nje tigə dəw jigə ti ki nje kadi dəw osi*. ⁸ Tigəi-e jigə ti osi tado mbati kun mede kadi ta ki rəjeti. Ningə e ne ki səbi kadi a re dəde be*. ⁹ Nə səi je, səi gin dije ki mbəti, səi njé kijə ne məsi je lə NGar, səi gin dije ki kay njay, səi dije ki Luwə ində səsi də jine mba kadi iləi mbe kilə je ki əti bəl ki ra. E ki bar səsi lo ki ndul teə səsi lo kunji ti ləne ki ay njay njay*. ¹⁰ Səi ki kəte səi dije lə Luwə al, nə ngəsine səi dije lie, səi ki kəte ingəi koo kəm-to-ndoo lə Luwə al, nə ngəsine ingəi koo kəm-to-ndoo lie*.

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki gəri Luwə al

¹¹ NGarom je ki njé ndigi ləm, təkəi səi mba je ki isi dənangi ti tə bə ləsi al, m-ilə dīgəm mesəi ti kadi mbati ngur ne ra lə darə ki to rəsi ti, isi rə ki rəsi ki me ti. ¹² Səbi kadi awi ki hal ki maji dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi tətəi ta dəsi ti tə njé ra majal je ka, ooi kilə rasi je ki maji ningə iləi təji də Luwə ti ndə ti ki a re. ¹³ Ki mbata lə Luwə, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə dije pəti ki isi də kəbe ti, adi e ngar ki bo ki isi də kəbe ti pəti, ¹⁴ ki njé kəbe je ki gine ti, ki ində-de mba kadi indəi njé ra ne je ki majal əji-de, ə əsi gon njé ra ne je ki maji. ¹⁵ Tado e ndigi lə Luwə kadi irai ne ki maji uti ta ta ki kəl ki də day ti lə dije ki mbə. ¹⁶ Kadi kilə rasi e kilə ra dije ki taa kiyə taa, ningə kadi taa kiyə taa ləsi təl ne kuti də majal al, nə kadi kilə rasi e kilə ra bəə kilə je lə Luwə. ¹⁷ Kadi əsi gon dije pəti, indigi ngakəsi je ki njé kadi-me je, awi ki bəl Luwə mesəi ti, əsi gon ngar.

Bəə je ki njé kadi-me

¹⁸ Səi bəə kilə je, kadi iləi dəsi gin təgi ti lə bəsi je ki bəl ki rəjeti. Kadi iləi dəsi gin təgi ti lə njé ki kalde maji ki səli ləm ləm par al, nə kadi iləi dəsi gin təgi ti lə njé ki kalde ngə tə. ¹⁹ Tado e ne ki maji kadi, ki takul bəl Luwə, dəw uwə mene ngə me kə je ti ki ingə ki kanji kadi ra ne madi ki majal. ²⁰ Lokə indəi

səsi kində ne ra ki majal, ə uwəi mesəi nga ə, se təbə ri ə to ti noə wa? Nə kin ə re e ne ra ki maji ki isi rai ə re ki kə dəsi ti, ə uwəi mesəi ngəme ti ningə, e ne ki maji ki ta kəm Luwə ti. ²¹ E ki mbata kin ə Luwə bar-n səsi, tado Kirisi e wa ki dəne ingə kə mbata ləsi. Ningə iyə ne kəji kin adi səsi mba kadi tə uni də njəe. ²² Kirisi ki ra majal al, taa ta ki ngom teə tae ti nja kare al tə. ²³ Lokə dije taji-e, təl taji-de gogə al; lokə dije adi-e kə, təl tə-de rə al. Nə iyə rəne ji Luwə ti ki nje gangə ta ki dana. ²⁴ Kirisi ki əy majal je ləje dəne ti də kagi-dəsi ti mba kadi j-oy də majal ti ə j-isi ki dəje taa mbata ne ra ki dana. E ki takul ndunə də je lie ə ingəi rə nga. ²⁵ Tado kəte itoi tə bati je ki ndəmi rəbi be*, nə ngəsine, itəli ki rə nje kul-si ti ki nje ngəm darəsi ti gogə.

3

Ta ki əji də dəne je ki ngawde je me kəy ti

¹ Be tə ə, səi dəne je, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngawsi je, mba kadi re njé ki nə je dandə ti mbati taa ta lə Luwə ka, ingəi-de adi Luwə ki takul pa njiyəsi, ki kanji kadi əli-de ta. ² Tado isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti. ³ Səbi kadi mandə ki ra ləsi e ki gidi rə ti taga ne al. Adi e də ki kuwə ki ndəji ta, ki ningə je ki ra ki ər, ki kibi je ki gatide e ngay. ⁴ Səbi kadi mandə ki ra ləsi e ki ngəme ti kəy, ki e mandə ki a tujə al ki hal ki səl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti. ⁵ E be ə, dəne je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede də Luwə ti rai mandə, iləi dəde gin təgi ti lə ngawde je. ⁶ J-o dəne kare tə Sara ki təl rəne go ta ti lə *Abirakam adi bar-e bane. NGeəsi itəli ngəne je, təkəi re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi bəl. ⁷ Be ə, səi ngaw dəne je ka səbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tado əi dije ki təgide goto. Əsi gonde tado a ingəi kadi-kare kisi ki də taa lə Luwə naa ti səsi. İrai be mba

* 2:7 Pa je 118.22 * 2:8 Ejay 8.14 * 2:9 Teə ki taga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Dətərənom 4.20; 7.6

* 2:10 Oje 1.6, 9; 2.1, 23, 25 * 2:25 Ejay 53.4-6

kadi ne madi kare əgi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

⁸ Ta təl ta ti, səbi kadi səi pəti, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi njé koo kəm-to-ndoo lənaa, ki njé də səl. ⁹ Səbi kadi ugəi kirə majal ki majal al, ta kirə ne taji ki ne taji al tə. Səbi kadi səi njé njangi də yo taa, tadə e kin ə e ne ki Luwə bar səsi ki mbae. Luwə bar səsi mba kadi ingəi njangi də ki un mindine kadi n-adi səsi.

¹⁰ Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin:

«Dəw ki ge kadi n-isi ki dəne taa maji, Ə n-oo maji ndəne je ki dənangi ti ne ba,
Səbi kadi ngəm ndonne də kəl ta ti ki majal,

Ə ngəm tane də kəl ta ngom ti tə.

¹¹ Kadi əsi rəne ngərəngi kadi majal ti ə ra ne ki maji,

Kadi sangi kisi-maje ə uwə rəne ba me ti.

¹² Tadə kəm Bəbe e də dije ti ki dana, Taa mbie to tagira kadi oo-n də ta ki isi əli sie tə,

Nə isi əsi ta njé ra ne je ki majal*»

Kuwə təgi ba me kə ti

¹³ Nə ə a ra səsi majal, loki itti rəsi kati me ra maji ti ə? ¹⁴ Re dije adi səsi kə mbata ne ra ki dana ki irai ningə, səi njé rənəl, ə kadi ibəli-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je ne je al. ¹⁵ Nə kadi əsi gon Kirisi ki e Bəbe mesi ti. Kadi səi bəsi ki dəkagilo je pəti kadi dəw ki ra ki dəji səsi gin kində me də ti ləsi ba əli-e. ¹⁶ Ningə kadi əli-de ki mindi ki səl ləm, ki buki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi təti ta dəsi ti tə njé ra majal je be ka, njé kəl ta je ki majal də ne ra ti ki maji ki isi rai kin, rəde səl-de. ¹⁷ Re e kin ə e ndigi lə Luwə ningə, kingə kə mbata ne ra ki maji e soti itə ne ra ki majal.

Jaju Kirisi ingə kə mbata lə dije pəti

¹⁸ Tadə Kirisi e wa ingə kə nja kare ba ki nə ti mbata majal je lə dije. E

ki e dəw ki dana, nə ingə kə mbata lə njé ra ne ki dana al, mba kadi re səsi rə Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay təl təse ndəl adi isi ki dəne taa. ¹⁹ E ki təgi NDil ka kin ə aw-n biti ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo. ²⁰ Adi e ndil dije ki ndə ki kəte taji rə Luwə, loki isi-n səde də ti dəkagilo ti ki Nuwe isi ra-n bato. Me batoe ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jijoo par ə awi ti ə aji ki takul man ki un-de ki taa*. ²¹ Man kin əji də batəm ki isi aji səsi ngəsine. E mbata kər yoro je ki rə dəw ti kə al, nə e kun rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji səsi ki takul ki Jəju Kirisi lo koy ti. ²² I lo koy ti aw dərə ti, isi də ji kə Luwə ti, q be də malayka je, ki ndəgi ne kində je ki go ndil ti ki awi ki kəbe, ki təgi.

4

Gangi-naa ki majal

¹ Təki Kirisi ingə-n kə me darəne ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə ne kati ləsi. Tadə dəw ki ingə kə me darəne ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata. ² Goto me ti mba kadi ndəgi ndə je ki nay nəe ti, kisi ki də taa lie e ki go ndigi ti lə Luwə bi ki ndigi ti lə darə al. ³ Adi əsi be, dəkagilo ngay isi ta ne ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. İrai majal me kaya ti, me ngur darə ti, me kasi ra ti, me kuso ki kay kədi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al. ⁴ Njé kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e ne ki go ti al kadi imbati buki rəsi me ne ra ti ki majal ki al də lo kin səde, ə yə isi taji səsi. ⁵ Nə a əri gin ne rade ki majal nə Luwə ti ki e bəsi kadi a gangi ta də njé kisi ki dəde taa ki njé koy je ba pəti. ⁶ E mbata kin ə njé koy je ka iləi-de mbe Poy Ta ki Maji lə Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dəde ti tə dije pəti, kadi isi ki dəde taa ki takul NDil təki Luwə wa isi-n ki dəne taa be.

Maji kadi njé kaw-naa je isi kəm

⁷ Dəbəy ne je pəti e bəsi, ə kadi isi ki kəm-kədi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə. ⁸ Ningə kəte nə ne je ti pəti, kadi indigi-naa ndigi ki tingə bil

* 3:12 10-12: Pa je 34.13-17 * 3:20 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24

dansi ti yo ki ne. Tado ndigi-naa uti do kosi majal je. 9 Sobi kadi uwai-naa ki ro-naa ti me kay ti je lanaa ki yo ki ne, ki kanji ba ta. 10 Taki daw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare ki Luwa ade, sobi kadi uni irai kilamba mbata maji la ndage je, ta dije ki nje ngam ne ki maji, adi e nje ngam kadi-kare je ki dangi dangi la Luwa. 11 Re daw isi al ta ninga, kadi al ta ki ta Luwa ti, re daw isi ra kilamba ninga, kadi ra ki tigi ki Luwa ade, mba kadi Luwa inga taba me ne je ti pati ki takul Jaju Kirisi ki taba ki tigi e lie ki dakagilo je ki dakagilo je. *Amen. 12 NGakom je ki nje ndigi lam, re ne na ki nga ngay tee dasi ti ka, kadi ati sasi bal adi oy ta ne ki mba al. 13 Na kadi irai ronol yo tado ko ki inga Kirisi, a isi ingai sie, mba kadi ta sai me ronol ti ki bo ngay, ndo ti ki a re me taba ti lone. 14 Re dije taji sasi mbata la Kirisi ninga, sai nje ronol, tado NDil taba, ki e NDil Luwa isi dasi ti. 15 Sobi kadi daw madi dansi ti inga ko ki be kin al, adi e ko tal daw, a se ko bogi, a se ko ne ra ki majal, a se ko kindarota ti la dije. 16 Na re inga ko mba kee nje kun go Kirisi ninga, kadi roe sol-e al, kadi ila toji do Luwa ti ta kilamba mbata to Kirisi ki ba doe ti. 17 Tado e dakagilo kadi ta ki gangi ila ngirane, ninga a ila ngirane do dije ti la Luwa. NGA kin a re a ila ngirane doje ti ninga, dije ki nje mbati tal rode go Poy ta ti ki Maji la Luwa kam dabayde a to ban a? 18 Makitibi la Luwa a na: «Re nga ki daw ki dana ngay bay taa kadi inga kaji ninga, daw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yae a to ban wa?» 19 Be a, kadi nje ki isi ingai ko ki go ndigi ti la Luwa, iyai rode ji Nje kindarone je ti, ki e nje ka dana, a nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

5

Kila la nje kor no nje kaw-naa je

1 Ki ngosine kin, m-ila dingam me ngatagi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatagi madide, ki m-o lo ko je ki inga Kirisi ki kam, mi, m-a mi lo taba ti ki doe a tee to. 2 Kadi uli nje kaw-naa je

ta bati je ki Luwa ila-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kindarota ti al, na ki go me ndigi ti taki Luwa ndigi-n. Uli-de mba kingan la al, na kadi e ki kadi ro ki tinga bil. 3 Kadi irai ngar do nje ti ki Luwa ila-de gin jisi ti kin al, na kadi sai ne ndaji mbata ti lae yo taa. 4 Ninga loki Nje kul bati je ki bo a inda lo tee hay ba, a ingai jogi taba ki ndolee a goto al. 5 Be to a, sai ngan je, sobi kadi ila dasi gin tigi ti la ngatagi je. Ninga sai je pati, kadi do sol to dansi ti ki ro-naa ti. Tado makitibi la Luwa al a na: «Luwa ta ro dije ki nje kun doe taa, a adi me-maji lone e ki dije ki nje sol do.» 6 Sobi kadi isali dasi gin tigi ji Luwa ti ki Nje tigi, kadi ta un dasi taa dakagiloe ti ki oji. 7 Ori taga je lasi ibuki do Luwa ti, tado e a isi inda kamne gosi ti. 8 Sobi kadi isi do njasi ti ki kam ki kay njay, tado nje ba lasi, nje majal a njaya ki lo, no ta bal ki a sangi daw kadi ta n-ribe be. 9 Ai do njasi ti ngame kadi-me Luwa ti lasi, itai-e ro. Tado igari bati, ngakosi je ki nje kadi-me je pati ki donangi ti, isi ingai ko ko ki isi ingai kin to. 10 A ingai ko dakagilo nday be, na Luwa ki me-maji pati e lie, ki bar sasi ki me taba ti lone ki dabaye goto, ki takul Kirisi, a tal inda sasi maji gogi, a adi ngirasi nga, a adi sasi tigi, ta a adi ai do njasi ti ba to. 11 Kadi tigi e lie ki dakagilo je ki dakagilo je. *Amen!

Dabay ta ki kuwa ji-naa

12 NGon makitibi ki m-ndangi m-adi sasi kin, nje ra sam kadi m-ndangi e Silbe (Silasi), ki m-o-e ta ngokoje ki a dana. M-ndangi m-adi sasi kadi m-ila-n dingam mesi ti, a m-oji sasi m-adi igari taki e me-maji ki rojeti la Luwa a uni rasi adi ki mbae. 13 *Nje kaw-naa je ki *Babilon ti, ki ai nje ki Luwa mbati-de, uwai jisi, taa ngonm Marki ka uwai jisi to. 14 M-daji sasi kadi uwai ji-naa kuwa ji ki toji ndigi la ngakonaa je. Ninga kadi kisi-maje la Luwa e sasi naa ti, sai pati ki sai la Kirisi.

☆ 4:8 Tar ta je 10.12; Jk 5.20 ☆ 4:18 Tar ta je 11.31 ☆ 5:5 Tar ta je 3.34 ☆ 5:12 Knjk 15.22, 40

☆ 5:13 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39

Makitibi ki kə joo ki Piyər ndangi

Ta ki də makitibi ti ki kə joo ki Piyər ndangi

Dije ki Piyər ndangi makitibi kin adi-de, əi njé kun go Kirisi wa ba pəti (1.1). NGa ningə, ne ki bo ngay ki uwə me Piyər, e rə ki dije ki njé kilə lo ki ne ndo ki əsi ta Poy Ta ki Maji ki rəjeti. Dijee kin turi dan njé kaw-naa je ti, ra adi pa njiyə njé kaw-naa je to biriri. Ne kare ba ki a ra kadi dəw a dum-ndə, e ta kadi dəw gər Luwə əi ki Jəju Kirisi gər ki rəjeti, təkə njé ki ooi Kirisi ki kəmdə nim, ooi ne ndo lie ki mbide nim, əlii tae.

Go ta kuwə ji-naa ti (1.1-2), Piyər a də hal ti ki kadi nje kun go Kirisi aw-n me pa njiyəne ti nim, a də təl rə go ndu Luwə ti nim, təkə njé ki ooi Kirisi ki kəmdə əlii tae (1.3-21). Ningə go ti, Piyər əl ta ki təgine ngay, ər-n gin njé kilə lo ki ne ndo ki ngom (2.1-22). Əl ta də ne kare ti ki to ta dangi me ne ndo ti ləde lo kaye ti ki 3, əji-n də mbə ki isi mbəi ki dije ki njé nginə təl Kirisi. MBəi səde əi nə dəw oo Kirisi ki a təl re əl. Ningə də ta ti ləde kin, Piyər əl ə nə kin ə re Kirisi təl law əl 6a, əji də kore me lə Luwə ki iyə dəkagilo adi dije ngay kadi əli ta də rəde ti ingəəi kaji.

Njé kilə lo ki ne ndo je ki ngom kin toi ki dəkagilo je pəti, adi ta ki Piyər ndangi me makitibi ti ləne ki kə joo kin, e ta ki təge to ki dəkagilo je pəti. Piyər ilə dingəm me njé kadi-me je ti kadi awi ki kəte kəte me gər Bəbe ti, 6i kadi iyəi rəde adi dəw 6uki-de wale ki ne ndo je ki kəme goto kin əl.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Simə Piyər ki nje ra kilə 6əə, ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi səi njé je ki, ki go rəbi ne ra ki dana lə Luwə, ə se Nje kaji-je Kirisi, ingəi kadi-me ki maji ngay tə yaje be. ² Kadi me-maji ki kisi-maje

lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti, ki go rəbi gər ki igəri Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi təkə rəjeti kin.

Bar ki Luwə bar-je ki kəti ki kəti-je

³ Me təgi Luwə ti kin ə, Bəbe adi-n-je ne je pəti ki j-awi ki ndooe mbata kisi ki də taa ləje me 6əl Luwə ti. Təkə rəjeti, ra adi ji gər-e e ki 6ar-je mba kadi je naa ti sie də kəsi-gon ti lie ki kilə rae ki maji. ⁴ E be ə, adi-je ne maji je ki ndoləi ngay taa ki ndade e ngay tə ki un-n mindine, mba kadi loki ingəi-de 6a, a asi kadi aji rəsi ta ngur ne je ti ki njé tujə dije ki dəngi ti ne. Ningə a indəi rəsi naa ti ki Luwə də ji kise ti ki go kee Luwə ti. ⁵ Ki mbata kin ə, irai ki təgisi ba pəti kadi də kadi-me ti ləsi, iləi pa njiyə ki maji də ti, ningə də pa njiyə ki maji ti, iləi gər Luwə ki rəjeti də ti. ⁶ Də gər Luwə ki rəjeti, maji kadi iləi kində də rəsi ti də ti, də kində də rəsi ti, iləi kuwə təgi ba me ne na je ti də ti, ningə də kuwə təgi ba me ne na ti, iləi ne ra ki go lo 6əl Luwə ti də ti. ⁷ Də ne ra ki go 6əl Luwə ti, maji kadi iləi ndigəi ngakəje je də ti, ningə iləi ndigəi-naa də ndigəi dije pəti də ti. ⁸ Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, ə re təgi ki kəte kəte ningə, Luwə a adi səsi təgi me kilə ki ra ti. Ba a asi kadi awi ki kəte kəte me gər Bəbe ti ləje Jəju Kirisi. ⁹ Nə re dəw madi aw ki hal je kin rəne ti əl ə, lo kadi a oo lo ay njay goto. Ba a to tə dəw ki nje kəm tə be. Mee oy də ti kadi Luwə təgi majal je lie ki isi me ti kəte kin kə. ¹⁰ E be ə ngakom je, uwəi təgisi ba mba kadi irai adi 6ar ki Luwə 6ar səsi ki kəti ki kəti səsi kin to tə ne ndam əl. Re irai be ningə, ne ki a ra ne kadi a osi me majal ti a goto. ¹¹ Be ə, ta rəbi kəbe ki a to ratata, a tə tətə pay pay nəsi ti, adi e kəbe lə Bəbe ləje ə se Nje kaji-je Jəju Kirisi.

¹² MBata kin ə, m-a m-ole mesi də ne je ti kin taa taa. Təkə rəjeti igəri-de adi ingangi me ta ki rəjeti ki itaai kin ki bəlme ngata. ¹³ Nə m-o kadi e ne ki go rəbe ti kadi m-ole mesi də ne je ti kin taa taa kadi isi kəm ba ki dəkagilo je pəti, ki mi-n ki dəm taa dəngi ti ne 6əy. ¹⁴ M-gər kadi dəkagilo koym nay 6asi. Bəbe ləje Jəju Kirisi wa ə tə təkə ki də

adi-m gær. ¹⁵ M-a m-ində tɔgi dɔ rəm ti ki rəbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadi oləi mesi dɔ ne je ti kin par par.

Ta lə dije ki njé koo tɔji lə Kirisi

¹⁶ Təki rɔjeti, loki j-adi igəri ta lə re me tɔgi ti lə Babe ləje Jəju Kirisi, j-ində ngirəje dɔ su je ti ki kidə ki maji maji lə dije kam ə, j-əl-n səsi ta je kin al. Nə j-ondole ki əti bəl ki kəm je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Bawje ade kəsi-gon nim, taa ilə tɔji dɔe ti nim tɔ, dɔkagilo ti ki Luwə ki aw ki piti kə əti bəl ade oo ndu ta ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dɔe ti ngay.» ¹⁸ Ningə je wa j-odɔ ndu ki j dɔrə ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jəju dɔ mbal ki ay njay ti*.

¹⁹ Bəy taa, j-aw ki ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki asi kadi j-ində ngirə je dɔ ti ngə. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Təki rɔjeti, ta kin to tə por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji lə kadi re. Ningə kadi kunji lə Kirisi unji ngamesi, təki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n dɔ dɔnangi ti kin be.

²⁰ Kəte nɔ ne je ti pəti, maji kadi igəri ta kin ay njay: dəw madi kare ki asi kadi ər me ta ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki ne gær ləne ki sɔbi dəne goto. ²¹ Təki rɔjeti, njé kəl ta je ki Luwə ti ki əli, əli ki go ndigi ti lə dəw al. Nə e NDil ki ay njay ə ɔsi dije adi əli ta ki ta Luwə ti.

2

Njé ndo ne je ki ngom

¹ Dɔkagilo ti ki kəte ka, njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti əi dan ngan *Isirayəl je ti nɔɔ; be tɔ ə, njé ndo ne je ki ngom a tɛɛi dansi ti tɔ. A rəi ki ne ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki-de kɔ, ningə a mbati Bade ki nje taa dɔde ji majal ti. Lo kin ti, a ndəri tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dɔde ti. ² Dije ngay a uni gode me kaya je ti ləde, ningə kilə rade a ra adi dije a indəi njade dɔ ne ki rɔjeti, ibəi nangi.

³ Ki mbata ra ta la ləde ki ngay, a ədi səsi ki taje ki tade ti kadi taai ne maji je ləsi jisi ti. Ningə dɔkagilo ti ki mari nu bəy ə, Luwə ində dɔ ta ki gangi ləde naa ti taa tuji a ibə-de nangi busi tɔ.

⁴ Təki rɔjeti, malayka je ki rai majal kəte, Luwə iyə-de kare ki kanji gangi ta dɔde ti al, nə buki-de lo kingə kɔ ti ki əti bəl. Dɔɔ-de ki kulə gindi me lo ki ndul kururu ti. Ningə lo kin ti ə, isi ngəm-de ti mba ngəm-n ndɔ gangi ta. ⁵ Taa Luwə iyə dije ki kəte ki kanji gangi ta dɔde ti al tɔ. Be ə adi man kɔ ki əti bəl re tuji dije ki majal ki rosi dɔnangi. Nə ke ə, aji Nuwe ki ilə mbe ne ra ki dana, taa aji dije ki rangi ki me kəy ti lie siri tɔ*.

⁶ Luwə gangi ta koy dɔ be bo je ti ki Sodom ki Gomər, ningə tuji-de ki por ki ro-de raki raki adi təli bu por. Ne kin to tə ne ndo ki a re dɔ dije ti ki njé bəl Luwə al*.

⁷ Nə aji Loti ki nje ra ne ki dana, ki to rəe ngay ki mbata hal njé sangi-naa kaya ti ki osi dɔ ta ti je ki njé təl dije ki me be bo je ti kin*.

⁸ Dɔkagilo ti ki Loti ki nje ra ne ki dana ka kin isi-n dande ti, oo ne je ki isi rai ki ta je ki isi əli, kada je ki kondɔ je, adi me tuji mbata hal kilə rade ki to lo ra ti al.

⁹ Be ə, Babe asi kadi taa dije ki njé bəl-e ilə-de taa dɔkagilo kɔ je ti. Ningə asi kadi ngəm dije ki njé ra ne ki majal mba kadi ində ɔji-de ndɔ gangi ta ti tɔ.

¹⁰ Ki bo ngay, a gangi ta dɔ njé je ti ki njé təl rɔde go ngur darɔde ti ki go ji kiside ti yo, ə kidi tɔgi kɔbe ki dana lə Luwə. Əi dije ki njé kuwə kul rɔde, ningə ne ində ta ki ngə tade ti, adi bəli al kadi əli ta je ki mal dɔ ne kində je ti lə Luwə ki isi dɔrə tə ne piti je lie.

¹¹ Nə malayka je wa ki tɔgide itə tɔgi njé ndo ne je ki ngom say kin ka gangi ta dɔde al nim, taa taji-de nɔ Babe ti al nim tɔ.

¹² NGa ningə dije ka kin rai tə da je ki wale, ki ku dɔde goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwə-de ə kaw təl-de par. Əli ta ki mal dɔ ne je ti ki gəri-de al. Luwə a tuji-de təki dije isi təli da je kam be.

¹³ Kilə rade je ki majal ki isi rai wa kin ə a təl ne kigə go jide. Əi dije ki nəl-de

* 1:18 17-18: Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lk 9.28-35   * 2:5 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24   * 2:6 Kilə ngirə ne je 19.24   * 2:7 Kilə ngirə ne je 19.1-16

ngay kadi ooi maji rɔde dan kadi nda ti. Kisiide ta ne kuso je ti sasi, loki isi adi sasi ki ngan ta je ki tade ti kin e ne ki to nje, e ne ki to rɔsol.

¹⁴ Re ə nə igɔ kəmde ɓa, ɓo sangi-naa kaya ti ə rosi mede. ʔo ra majal to mede ti par par, isi ɓuki dije ki tɔgide ki go ndil ti goto, wale. Mər ta je lade e dɔ rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dɔkagilo je pəti. ʔi dije ki ndɔl lə Luwə e dɔde ti. ¹⁵ Loki tusi rəbi ki rɔjeti iyəi ka kin ɓa, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon lə Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-n majal, ¹⁶ nə Luwə kəl sie ki mbata majal lie ki ra. Be ə ngon kɔ koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, dɔ kilə ra ti ki mbə lie✧. ¹⁷ Dijee kin toi tə man ki ii kam be, toi tə kil ndi ki nəl ndɔr-e aw sie kam be. Luwə ində dɔ lo ki ndul kururu dana mbata ti lade. ¹⁸ ʔli ta je ngay ki kəme goto ki dɔ-naa ti. Uni kilə rade je ki go koo ngur darɔ ti, ədii dije ki ta ji naa ti ne ɓəy, tɛɛi pati pati ta kuwə madi ti ki dije ki njé njiyə njiyə ki go rəbe ti al. ¹⁹ ʔli-de təkɪ e rəbi kingə dɔ, nga ningə əi je wa əi ɓəə je lə ngur darɔ ki isi tuji-de kɔ yo. Tado dəw ki ra ka e ɓəə lə ne ki uwe gin tɔgine ti. ²⁰ Ki ɔji dɔ dije ki tɛɛi kɔ gin ne ra je ti ki to nje ki dɔnangi ti ne ki go rəbi gər ʔabe ləje ki e Nje kaji-je Jəju Kirisi kin, re təli awi iləi dɔde gin ne je ti kin gogi ɓəy, adi ɔi ɓe dɔde ti ɓa, ji kisiide ki gogi ne kin a majal ngay itə e ki kəte ɓəy. ²¹ Tado e soti ngay mbata ti lade kadi gəri rəbi ne ra ki rɔjeti al, kadi gəri ɓəy taa təli tusi ndu-kun ki ay njay ki ingəi kin iyəi. ²² Ningə ne ki tɛɛ dɔde ti kin e ta ki rɔjeti ki to me tər ta ti ki ə nə: «Bisi təl aw ta tɔmɔ ti ləne gogi✧,» ə se «Kəsongi, tɛɛ ki lo ndogi man ti be par ə təl aw rogi ɓər ti gogi.»

3

Babe Jəju Kirisi a təl re

¹ Njé ndigi je ləm ki ngay, e kin e makitibi ki kɔ joo ngata ə m-ndangi m-adi sasi kin. Ningə me makitibi ti ki joo

ki m-ndangi m-adi sasi kin, m-sangi kadi m-ole mesi dɔ mər ta ti ki maji ki ne ndo je. ² M-dəji sasi kadi adi mesi ole dɔ ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki əi dije ki dana əli kəte kin nim, taa dɔ ndu-kun ti lə ʔabe ləje, Nje kaji-je, ki njé kaw kilə je adi sasi kin nim tɔ. ³ Ne ki dɔsay, maji kadi indəi dɔsi ti maji təkɪ me ndo je ti ki dɔbəy ti ə, a oi dije ki kilə rade e kilə mbə ki naa par ki a tɛɛi kadi mbəi sasi. A rai ne je ki go ndigi ti lə darɔde, ⁴ ningə a əli əi nə: «E al ə əl ə nə n-a n-re a? NGA a ra ban tɔy ə j-o-e al ə? Ka je je oyi mari nu ba, nə ne je pəti toi təkɪ toi lo kilə ngirəde ti nu wa kin ba ə toi kin!» ⁵ Lo kin ti, gəri ɓəti, nə mbati kadi gəri təkɪ e Luwə ə ində dɔrə əi ki dɔnangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwə gangi dɔnangi naa ti ki man, ningə adi dɔnangi tɛɛ a dangi dan man ti. ⁶ Ba e be tɔ ə, ndo ki Luwə tuji-n dije ki kəte kɔ ki man kɔ ki bo ngay✧. ⁷ NGA ningə ki ɔji dɔ dɔrə əi ki dɔnangi ki ɓone kin, ta lə Luwə ki kare wa kin əl təkɪ Luwə ində-de adi isi nginəi por ki kadi a ɔ-de. Toi isi nginəi ndo gangi ta ki kadi Luwə a tuji-n dije ki njé mbati təl rɔde go ndue ti. ⁸ NGA ningə ne kare ki kadi səi njé ndigi je ləm indəi dɔsi ti maji, e kadi igəri təkɪ ki rɔ ʔabe ti, ndo kare to tə ɓal ki dibi, ə ɓal ki dibi to tə ndo ki kare be tɔ. ⁹ ʔabe ɔy lo kɔji ndigi ra ti ləne, təkɪ dije madi gai kin al. E kisi ə isi dɔ ti sasi, tado ndigi kadi dəw madi tuji al, nə kadi dije pəti ingəi dɔkagilo kadi iyəi rəbi njiyəde je ki majal kɔ. ¹⁰ NDɔ lə ʔabe a re təkɪ nje ɓogi a re-n kam be. Ningə ndəe ti kin, dɔrə a goto kɔ ki tɔgi ki to ɓəl ngay. Ne kində je ki dɔrə ti por a ro-de kɔ, ningə dɔnangi ki ne je ki dije rai-de me ti kin, Luwə a gangi ta dɔde ti tɔ. ¹¹ E be ə, təkɪ ne je kin pəti a gotoi, sɔbi kadi səi a səi dije ki toi ban ə? A səi dije ki pa njiyəsi e dana, dije ki njé ɓəl Luwə. ¹² Sɔbi kadi a ingəmi ndo lə Luwə, ningə kadi isangi rəbi kadi re kalangi. NDəe ti kin, e ndo ki por a ɔ dɔrə ro-e raki, ningə ne kində je ki dɔrə ti a ləi me por ti jipi tɔ. ¹³ J-əi je

✧ 2:16 Kər Isirayəl je 22.4-35 ✧ 2:22 Tər ta je 26.11 ✧ 3:6 5-6: Kilə ngirə ne je 1.6-9; 7.11

6a, təkı Luwə un-n ndune adi-je, j-a ji nginəi ta dərə ki sigi əi ki dənangi ki sigi[☆] ki kadi ne ra ki rəjeti a o be me ti.

¹⁴ E mbata kin ə, njé ndigi je ləm, me nginə ta ndə re Babe ti kin, maji kadi indəi təgi də rəsi ti kadi səi dije ki kay njay, dije ki ta goto dəde ti nō Luwə ti, kadi lapıya e dansi ti sie. ¹⁵ Maji kadi igəri təkı kisi də ti lə Babe kin adi səsi dəkagilo kadi ingəi kaji. Ningə e ko ta wa kin tə ə ngokoje, nje ndigi ləje Pol ndangi-n makitibi adi səsi ki gosi ki Luwə ade. ¹⁶ Ningə e wa kin tə ə e ta ki ndangi me makitibi je ti lie pəti, loki əl ta ki də ta je ti ki m-əl kin. Ta je lie ki madi, lo gər mee ngə ngay, adi dije ki isi day, dije ki ai də njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie təkı mbirii ndəgi ta je ki me makitibi ti lə Luwə ka kin be tə. Ra-e ki be kin a re ki tuji də darəde ti əi je wa.

Ta kəji ki dəbəy ti

¹⁷ Ki əji dəsi, səi njé ndigi je ləm ki ngay, m-ndəji səsi ngata. Ningə maji kadi adi kəmsi ədi də rəsi ti, 6i adi dije ki njé mbati təl rəde go ndu Luwə ti, ki uri wale kam, ndəri səsi gode ti, ki ta ngom je ləde, adi iyəi də rəbi ki maji ki ai ti kin kə al. ¹⁸ Ne ki kadi irai, e ta kadi awi ki kəte kəte me ne ra ti ki nəl Babe ləje Jəju Kirisi ki e nje kaji-je, ki me gər-e ti. Ningə kadi dije iləi təji dəe ti, 6one ki lo ti, bitı ki nō ti! *Amen!

☆ 3:13 Ejay 65.17; 66.22

Makitibi ki dɔsay ki Ja ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Ja ndangi

Dəw ində tɔ Ja dɔ makitibi ti kin al, nə njé ki kəte gəri maji kadi makitibi je mitə e Ja ə ndangi-de. E ki dɔsay kin əji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ɓa, nje ndangi makitibi tɔji ndaji ne je madi ki rɔ njé kaw-naa je ti ki makitibi kin sɔbi dɔde adi j-o. Njé kaw-naa je kin, njé ki əli əi nə n-əi njé ra kilə lə Luwə, ki ndəmi rəbi kadi-me Kirisi rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal təkɪ j-o-n rɔ njé kaw-naa je ti lə Kirisi ngay go koy Kirisi ti. E mbata kin ə, nje ndangi makitibi ilə jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti ləne:

Kilə dingəm me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyəi me kində rɔ naa ti ki rɔjeti ki Luwə nim ki NGone Jəju Kirisi nim. Ningə e ne ki sɔbi kadi a tɔji me ndigi-naa ti dande ti.

Rɔ ki ne ndo ki go rəbe ti al ki ə nə dɔnangi ki je me ti kin e dɔnangi ki rosi ki majal ɓi Kirisi ki e NGon lə Luwə asi kadi a təl rɔne dəw ti re me ti al. Njé ndo ne je ki ngom kin əli təkɪ Jəju ki dɔnangi ti ne e dangi ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. Əli əi nə Kirisi e dəw ki me ndil ti par ɓi dəw a oo-e al. Taa təli əli ɓəy tɔ təkɪ re dəw gər Luwə ki rəbi ne gər ləne, ɓa ingə kaji par ngata, ɓi e ta kadi go ti ə dije ndigi-naa je, rai ne ki go rəbe ti wa taa al ngata. Ningə əi je kin əi ne ndo je ki go rəbe ti al ki ilə kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, ə kadi e ki rɔ sɔde.

Nje ndangi makitibi ilə ngirə ta ləne ki ne ki uwə mee ki e kadi tɔgi njé kadi-me je me kində rɔ naa ti ki sɔbi kadi indəi-naa ti ki Luwə nim ki Jəju Kirisi nim kin, taa me kində rɔ naa ti dande ti nim tɔ (1.1-4). Lo kin ti, sɔbi kadi ai dana me naji ki ma ti ki njé ki ooi Kirisi

ki kəmdə nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. Nje ndangi makitibi dɔji njé ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyəi me kunji ti, tadɔ Luwə e kunji. Ningə e mbata kin ə, sɔbi kadi rai kilə ki ndukun ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti, nje ndangi makitibi əl təkɪ njé tɔ rɔ Kirisi ki tɔgide ngay a ij taa, ningə əi njé ngom je ki a naji təkɪ Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte kin al (2.18-29). Ba a nɔɔ ole mede dɔ ti təkɪ njiyə me ne ra je ti ki rɔjeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jəju Kirisi kin ə e ne je ki tɔji kadi je ngan lə Luwə təkɪ rɔjeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi tɔji-de rəbi kər kəm ne ki rɔjeti al ki ne ki rɔjeti naa ti, ɓa təl re dɔ kɔ ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin ɓəy. Əl-de təkɪ ke dəw lə Luwə e ndigi-naa, tadɔ Luwə e nje ndigi dije (4.7-21). Ja təl ta makitibi ləne ki kilə ji dɔ ne ti ki ɓari-e kadi-me ki nje tətɪ rɔ, taa təl re dɔ ngongɪ ta je ti madi tɔ (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ilə jine dɔ rəbi njiyə ki Kirisi ti adi ay njay. Adi tɔgi njé kun go Kirisi me mər ta je ti ləde, taa ra sɔde kadi əsi ne ndo ki go rəbe ti al ki a ur ki dəw wale kin ngərangi nim, ilə dingəm mede ti kadi gəri lo dɔɔ rɔde naa ti ki Jəju nim, ki ndigi-naa nim tɔ.

Ta Kaji

¹ Ne ki e lo kilə ngirə ne je ti[☆], ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kəmje, ne ki ji go kəri kəri, ne ki jije ədi, e ta kaji ki ɓiti ki nɔ ti. ² Kaji kin ədi rɔne adi j-o-e ki kəmje; ji ma naji lie. Ningə e mbata kin ə, j-isi j-ilə səsi mbɛ kaji ki kəte e kadi Bawje Luwə ti, ɓa go ti, e ki tɛɛ ki dɔe kadi-je. ³ Ne ki j-o ki kəmje nim, j-o ki mbije nim, ə səri ka j-ilə səsi mbɛe tɔ. Lo kin ti, a indəi rɔsi naa ti sɔje dɔ me kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwə nim, ki NGone Jəju Kirisi nim kin. ⁴ Ningə ji ndangi makitibi kin j-adi səsi kadi rɔnəl ləje asi-naa tapi.

Njiyə me kunji ti

⁵ Luwə e kunji, ngon til ki ndəy be ka goto rəe ti, ningə e kin ə e ta kilə mbɛ ki j-ingə ta Jəju Kirisi ti ə je j-ilə səsi mbɛe.

☆ 1:1 Ja 1.1

⁶ Kin ə re j-əli j-əi nə meje e naa ti ki Luwə, ningə j-ai noq ji njiyəi me til ti bəy ə, j-əi njé ngom je, ne ki rəjeti goto rəje ti. ⁷ A re ji njiyəi me kunji ti təkı Luwə wa e-n me kunji kin be ba, me je e naa ti ki naa nim, taa məsi Jəju ki NGone togı majal je ləje pəti kə tə.

⁸ Kin ə re j-əli j-əi nə ji rai majal al ə, j-isi j-ədi rəje j-əi je wa, taa ne ki rəjeti goto rəje ti tə. ⁹ Nə re ji tēē taje də majal je ti ləje ə, Luwə ki e dəw ki yəti ndune al nim, e dəw ki dana nim kin a iyə go majal je ləje kə, taa a bər ra go ti al je ləje pəti kə tə. ¹⁰ A kin ə re j-əli j-əi nə j-əi njé ra majal je al ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta lie ka goto meje ti tə.

2

Kirisı, nje ra səje

¹ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mba kadi osi me majal ti al. A kin ə re dəw madi osi me majal ti ə, j-awi ki nje naji ta dəje ti ki isi kadi Bawje ti noq, adi e Jəju Kirisı, ki e dəw ki dana. ² Tadə e e ə un rəne ilə kə adi koy mbata majal je ləje. Ningə e mbata majal je ləje par al, nə mbata majal je lə dije pəti ki dənangi ti ne.

Təl rə go ndu-kun ti ki bo ngay, ki e ndigi-naa

³ Re ji təl rəje go ndu-kun je ti ba, j-asi kadi j-əli ki me ki tı kati təkı ji gəri Luwə. ⁴ Dəw ki əl ə nə: «M-gər Luwə», nə təl rəne go ndu-kun je ti lie al, dəwe kin e nje ngom, ta ki rəjeti goto rəe ti. ⁵ Nə re dəw təl rəne go ndu Luwə ti ba, ndigi Luwə adi asi-naa tapi. Lo kin ti, j-a ji gəri ki me ki tı kati kadi meje e naa ti ki Luwə. ⁶ Dəw ki əl ə nə mene e naa ti ki Luwə ba, səbi kadi dəwe kin njiyə təkı ndə ki Jəju njiyə-n kin be.

⁷ Madım je, njé ndigi je ləm ki ngay, e ndu-kun ki sigı ba m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun ki to mari nu, ki ingəi lo kilə ngirə kində ne je ti nu wa kin*. Ndu kune ki to mari nu kin, e ta wa ki osi mbisi ti kəte nu kin. ⁸ Nə m-təl m-əl bəy tə m-ə nə e ndu-kun ki sigı ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee ki rəjeti, dəw oo ki rə Kirisı ti nim ki rəsi

ti nim, tadə til də kə, adi kunji ki rəjeti ngata ə isi unji.

⁹ Dəw ki ə nə n-isi n-njiyə me kunji ti, nə a də ti noq isi əsi ngokone ta ba, dəwe kin e me til ti wa bəy. ¹⁰ Dəw ki ndigi ngokone, e me kunji ti, ne madi kare ki to rəe ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹ Nə dəw ki isi əsi ta ngokone, e me til ti; isi njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al, tadə til dibi kəme ti.

Kəsi rə ngərangi ki ne ra je ki dənangi ti ne

¹² NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə majal je ləsi e ki kiyə go kə ki takul Jəju Kirisı. ¹³ NJé koji-m je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə itəti rə nje majal.

¹⁴ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə igəri dəw ki e Bawje. NJé koji-m je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadə igəri dəw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadə togısi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesi adi itəti rə nje majal. ¹⁵ Adi ne ra je ki majal ki dənangi ti ne kin uwə mesi al, taa adi mər ta je ki dənangi ti ne uwə mesi al nim tə. Kin ə re ne ra je ki dənangi ti ne uwə me dəw ə, dəwe kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tadə, ne ra je ki majal ki dənangi ki əi: ngur ra ndigi lə darə, ki kəm-nda, ki kində gu ki ne kingə je ki dənangi ti ne kin, ne je kin pəti ii rə Bawje Luwə ti al, nə ii dənangi ti ne. ¹⁷ NGA ningə dənangi ki ngur ne ra je ki majal ki me ti kin pəti a dəi, nə dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki dəne taa biti ki noq ti.

¹⁸ NGanm je, j-əi dəbəy ndə ti ngata. Ningə əli adi oi təkı nje tə rə Kirisı a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé tə rə Kirisı a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dəbəy ndə ti ngata. ¹⁹ Əi dije ki tēēi danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki rəjeti al. Kin ə re əi dije ləje ki rəjeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəi-je

* 2:7 Ja 13.34

be ə awi, kadi tɔʒi ki taga təkɪ dəw kare dande ti ki e dəw ləje ki rɔʒeti goto.

²⁰ Səi ba, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri ne ki rɔʒeti. ²¹ NGA ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi ba, e mbata gər ba igəri ne ki rɔʒeti al al, nə e mbata gər ki igəri ne ki rɔʒeti ka kin ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə igəri maji kadi ne ki ngom a tɛɛ me ne ki rɔʒeti al tɔ. ²² Nə ə e nje ngom ə? Nje ngom e dəw ki nje kəl kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. Nje tɔ rɔ Kirisi e dəw ki mbati Baw NGon əi ki NGon. ²³ NGA ningə, dəw ki mbati NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rɔne ti al jagi tɔ.

²⁴ Səi je ba, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji ba, mesi a e naa ti kare ba ki NGon nim ki Bawe nim. ²⁵ Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki nɔ ti.

²⁶ Ne ki m-a dɔ ti ngay ə m-ndangi-n makitibi kin m-adi səsi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-ɓuki səsi wale kin. ²⁷ NGA ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi səsi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dəw ndo səsi ne al. Ki rɔʒeti, NDil Luwə ndo səsi ne je pəti, ningə ndo səsi ne ki rɔʒeti bi ndo səsi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo səsi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a tɛɛ hɔy, taa kadi j-ilə dɔje nangi ki rɔsəl nɔe ti, ndɔ ree ti al tɔ.

²⁹ Təkɪ igəri kadi Kirisi e dəw ki dana, maji kadi indəi dɔsi ti tɔ təkɪ dəw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3

¹ Oi ndigi ki əti bəl ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki ɓar-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təkɪ rɔʒeti wa ka tɔ! Kin ə re dije ki gei ne je ki dɔnangi ti ne ngay gəri-je al ə, tɔʒi kadi gəri Luwə. ² Njé ndigi je ləm ki ngay, ki ɓasine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo ɓɔyɔ ti ɓəy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndɔ ki Kirisi a tɛɛ hɔy

ba, j-a ji to titi-naa sie, tadɔ j-a j-o darəe wa təkɪ rɔʒeti. ³ NGA ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin dɔ Kirisi ti ba, a ɔgi rɔde ra majal təkɪ Kirisi wa tɛɛ kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, ɔsi ta ndu-kun lə Luwə, tadɔ majal ki ra e tɔ rɔ ndu-kun lə Luwə. ⁵ Igəri maji kadi Kirisi re mba kər majal je ləje, ningə e, dəw oo majal rɔe ti al. ⁶ Lo kin ti, dəw ki a dɔ Kirisi ti, e dəw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw ki oo Kirisi al nim, gər-e al nim tɔ.

⁷ NGANm je, indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti, adi dəw ədi səsi al. Kin ə re dəw ra ne dana ba, e dəw ki dana təkɪ Kirisi e-n dəw ki dana kin be tɔ. ⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw lə su, tadɔ su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rɔne ngon Luwə ti, e dəw ki a iyə ta majal ki ra, tadɔ tɔgi ki j rɔ Luwə ti e rɔe ti. Asi kadi a nay ki lo ra majal ti al, tadɔ Luwə e Bawe. ¹⁰ Rəbi ki kadi dəw a gər-n ngan lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to kin: dəw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dəw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹ MBɛ ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je✧. ¹² Ningə kadi irai təkɪ Kay ra-n kin al. Kay e dəw lə nje majal ə təl ngokone. Ningə e mbata ri ə təl-n ngokone ə? Təl-e mbata kilə rae e Kay majal, nə kilə ra ngokɔe e kilə ra ki dana✧.

¹³ NGakom je, kin ə re dije ki ne ki dɔnangi ti ne nəl-de ngay ɔdi ta ləsi al ə, adi əti səsi bəl al. ¹⁴ J-əi, ji gəri kadi ji tɛɛi me koy ti j-uri me kaji ti, tadɔ ji ndigi ngakoje je. E be tadɔ dəw ki ndigi ngokone al, e dəw ki isi gin tɔgi ti lə koy. ¹⁵ Dəw ki me majal ki ngokɔe e dəw ki nje təl dije. NGA ningə igəri maji kadi dəw ki nje təl dije, kaji ki biti ki nɔ ti goto rɔe ti. ¹⁶ Ne ki kadi ji gər-n ne ki ɓari-e ndigi-naa ə to kin: Jəju

✧ 3:11 Ja 13.34 ✧ 3:12 Kilə ngirə ne je 4.1-8

Kirisi un rone ilə kə mbata ləje, e be ə, je ka maji kadi j-un rəje j-ilə kə mbata ti lə ngakoje je tə. ¹⁷ Ne kare, kin ə re dəw aw ki ne kingə je ki dənangi ti ne, ə oo ngokone me ndoo ti, nə uti kəmne dəe ti ningə, ndigi Luwə to ra be rəe ti ə? ¹⁸ NGakom je, adi ji ndigi-naa ki 6al ta je ki taje ti ne par al, nə adi ji ndigi-naa ki kilə ji kadi-naa, me ne ra ti ki rəjeti. ¹⁹ Lo kin ti, j-a ji gəri kadi j-əi dije lə ta ki rəjeti, ngata ningə, ta kəm Luwə ti, j-a j-iləi meje nangi. ²⁰ Təki rəjeti, re meje uwə-je ki ta ka, ji gər kadi Luwə itə meje taa, gər ne je pəti tə. ²¹ NJé ndigi je ləm ki ngay, kin ə re meje gangi ta dəje ti al ə, j-a j-əl ta ki Luwə ki me ki ti kati. ²² Ne je pəti ki ji dəje, j-a j-ingə rəe ti, tadə ji təl rəje go ndu-kun je ti lie nim, ji ra ne je ki nal-e nim.

²³ NGa ningə, ndu ki un adi-je ə to kin: e ta kadi j-ade meje ki tə NGone Jəju Kirisi, taa kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je təkiri Kirisi adi-n-je ndune*. ²⁴ Dəw ki ngəm ndu-kun je kin, e dəw ki a də Luwə ti nim, Luwə isi mee ti nim tə. Ne ki kadi ji gər-n təkiri Luwə isi meje ti, e ki takul NDile ki adi-je.

4

Gər NDil Luwə ki ndil ki majal

¹ NJé ndigi je ləm, dije ki isi əli əi nə n-awi ki ndil mede ti kin itaai mede pəti al, nə kadi nai-de oi bəy taa se NDil ki awi e NDil ki j rə Luwə ti wa. Tadə njé ngom je ngay ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, sanəi-naa dənangi ti ne. ² Dəw ki ra ki gər kadi Jəju Kirisi təl rone dəw ti aw ki NDil Luwə mene ti, ningə e kin ə e rəbi ki kadi igərii NDil Luwə. ³ Ningə dəw ki mbati kadi gər təkiri Jəju Kirisi təl rone dəw ti, aw ki NDil Luwə mene ti al, nə e ndil nje bə lə Kirisi yo ə aw-n mene ti. Əli adi oi ki mbisi təkiri nje bə lə Kirisi a re, ningə ki basine kin, re e dənangi ti ne ngata.

⁴ Səi nganm je, səi dije lə Luwə, ningə səi itəti rə dije ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti kin, tadə NDil ki awi mesi ti itə ndil ki isi me dije ti ki

njé kədi ta lə Luwə al. ⁵ NJé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ka kin əi me ne ra ti ki əsi ta Luwə, taa ta kəl-de ka e ta kəl ki əsi ta Luwə tə. E mbata kin ə dije ki njé kədi ta lə Luwə al ooi ta ləde maji ngay. ⁶ NGa ningə, j-əi, j-əi dije lə Luwə adi dəw ki gər Luwə 6a a oo ta ləje, nə dəw ki e dəw lə Luwə al, a oo ta ləje al. Lo kin ti, j-a ji gəri NDil ki rəjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa j rə Luwə ti

⁷ NJé ndigi je ləm ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tadə ndigi-naa j rə Luwə ti. Dəw ki nje ndigi madine e ngon lə Luwə, taa e dəw ki gər Luwə tə. ⁸ Nə dəw ki ndigi madine al, gər Luwə al, tadə Luwə e dəw ki nje ndigi dije. ⁹ Oi toji ki Luwə toji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwə ilə NGonne ki kare ba be dənangi ti ne kadi tə ki go rəbi lie 6a j-isi-n ki dəje taa. ¹⁰ E je 6a ji ndigi Luwə al, nə e e ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rone ile kə kadi-kare ti mbata kigə-n də majal je ləje*.

¹¹ NJé ndigi je ləm ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, səbi kadi j-əi ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tə. ¹² Dəw ki oo Luwə ki kəmne goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je 6a, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie toji rone ki taga rəje ti tə.

¹³ Ne ki a ra kadi ji gəri-n təkiri j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDile ki adi-je. ¹⁴ NGa ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim təkiri Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki dənangi ti ne. ¹⁵ Kin ə re dəw gər kadi Jəju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi me Luwə ti nim. ¹⁶ Ba j-əi, ji gəri maji nim, j-adi meje nim təkiri Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njiyə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me Luwə ti nim tə. ¹⁷ Kin ə re ji ndigi-naa j-adi osi rəbə pay 6a, j-a ji ti meje kati ndə gangi ta ti. J-a ji ti meje kati tadə ji kisi ki də taa ləje dənangi ti ne to tə yə Kirisi be tə. ¹⁸ Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki rəjeti ər 6al kə. Bəl e ne ki toji kində

* 3:23 Jə 13.34; 15.12; 17   * 4:10 2.2

kəji ki kadi a re, ningə dəw ki nje bəl e dəw ki ndigi-naa goto rəe ti.

¹⁹ J-əi ba, ji ndigi-naa tado e Luwə ə ndigi-je kəte. ²⁰ Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl əsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokəi ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin asi kadi a indige al. ²¹ *NDu-kun ki j-ingə rə Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə ba, səbi kadi ndigi ngokone tə.»

5

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

¹ Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon lə Luwə. NGA ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje tə. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n təkəi ji ndigi ngane je. ³ Tado ndigi Luwə e ta kadi ji ngəmi go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie əy al tə, ⁴ mbata ngan lə Luwə pəti təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne. Ningə ne ki ji təti-n rə ndigi ra ki dənangi ti ne e kadi-me ləje. ⁵ Nə ə asi kadi təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne ə? Dəwe ba e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki də Jəju ti

⁶ E Jəju Kirisi ə re dənangi ti ne ki man batəm ləne nim ki məsi koyne nim. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rəjeti. ⁷ Ba ki ne kin, njé ma naji je əi mitə, ⁸ adi e NDil Luwə nim, man nim, taa məsi nim tə. Ningə ne je ki mitə kin ndude e naa ti. ⁹ Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə təge e ngay wa bəy tə; ningə e naji ki ma ki ma də NGonne ti. ¹⁰ Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki taa ta lə Luwə al, ra-e nje ngom ti, tado taa naji ki ma ki Luwə ma də NGonne ti kin al.

Kaji ki biti ki nq ti

¹¹ Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki biti ki nq ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji ki adi-je ki takul NGone. ¹² Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki

e me NGon ti al, kaji lie goto. ¹³ NGA ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səi ki adi mesi NGon Luwə, kadi igəri təkəi ingəi kaji ki biti ki nq ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə ne ki go ndigi ti lie ə, a oo də nduje, ningə lo kin ti, j-a ji tji meje kati. ¹⁵ Təkəi ji gər kadi oo də nduje, ji tji meje kati kadi j-a j-ingə ne ki ji dəje tə.

¹⁶ Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi tēə koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a tēə koy al ə ta kin səbi dəde. Ta kare, majal madi e nqə a tēə ki koy, ningə e ko majal ki be kin ba m-dəji səsi kadi əli ta ki Luwə də ti al.

¹⁷ Ne ra ki go ti al pəti e majal, nə majal pəti ba tēə koy al. ¹⁸ Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a nayi-naa ki lo ra majal ti al, tado NGon lə Luwə ngəm dəde, nje majal asi ra səde ne madi al. ¹⁹ Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə dənangi ba pəti e gin təgi ti lə nje majal. ²⁰ Ji gər bəy tə kadi NGon lə Luwə re, adi-je ne gər ki kadi ji gər-n Luwə ki rəjeti. Ningə je, j-ində rəje naa ti ki Luwə ki rəjeti ki takul NGone Jəju Kirisi. E ə e Luwə ki rəjeti, e ə e kaji ki biti ki nq ti.

²¹ NGanm je, əgi rəsi kun go kagi yo je.

Makitibi ki ko joo ki Ja ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Ja ndangi

Nje ndangi makitibi kin ba rone a na n-e «NGatogi». Ninga ta kale taji kadi e daw ki aw ki ngon taji madi do dije ti ki ndangi makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dane ki Luwa mbate nim adi ngane je nim». Ninga Dane ai ki ngane je kin, ki rojeti ba, ai nje kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Fla dingam mede ti kadi njiyai me ta ki rojeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndaji-de kadi indai kam-kadi do rade ti ki ro dije ti ki nje ndo ne ki go rabe ti al taki al-n me makitibi ti ki dosay kin be to (7-11). Nje ndangi makitibi tol ta makitibi lone ki ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dode ti, taa al-de ta kuwa ji-naa la nje kaw-naa je ki e sade indai tae ti to (12-13).

Taki al-n me makitibi ti ki dosay, daji dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indai kam-kadi do rade ti nim, kadi uwai togide ba me kadi-me ti ki rojeti nim to.

Kuwa ji-naa

¹ Mi NGatogi la nje kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi i Dane ki Luwa mbati, taa madi ngani je ki sai sade je, m-ndigi sasi ndigi ki rojeti. Ninga e mi par ba m-ndigi sasi al, na e dije pati ki gari ne ki rojeti a ndigi sasi. ² Ji ndigi sasi mbata ne ki rojeti uwa meje, ninga e ne ki a to meje ti ki ndo je ndo je. ³ Ba ji daji kadi me-maji, ki koo kam-to-ndoo, ki lapiya la Bawje Luwa ai ki NGone Jaju Kirisi e sasi naa kadi isi me ne ra ki rojeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki rojeti ai ki ndigi-naa

⁴ Rom nal-m ki dum biti kadi m-o taki ngani je madi isi njiyai do rabi ti ki rojeti, taki Bawje Luwa daji-n-je. ⁵ Ninga ki basine kin, Dane ki nje ndigi

lam, ne ki m-daji, e ta kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun ki sigi ba m-adi al, na e ndu-kun ki j-ingai lo kilə ngire ti nu wa kin*. ⁶ NDigi-naa e njiyə go ndu-kun ti la Luwə. NGA ningə, ndu-kun ki osi mbisi ti lo kilə ngire ti nu, e ta kadi injiyai me ndigi-naa ti.

⁷ Nje kadi dije kilə-de ko ngay sanai-naa ki lo pati donangi ti ne, ninga mbati kadi n-ali taki Jaju Kirisi tal daw taki rojeti. Lo kin ti a oi daw ki nje ngom, ki nje ta ro Kirisi. ⁸ Indai kam-kadi do rasi ti sai je wa, mba kadi kandi kilə rasi nay ko kare al, na kadi ingai ne kiga go jisi ki asi loe ti barere. ⁹ Ninga daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi al, na to a dam kare yo, e daw ki ne madi ki doo-e naa ti ki Luwə goto. Daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi, e daw ki doo-naa naa ti ki Luwə nim ki NGone nim. ¹⁰ Kin a re daw madi re rasi ti ki ne ki rangi bi ki ne ndo kin al ba, uwai-e ki rasi ti al nim, uwai jie al nim. ¹¹ Tado re uwai jie ba, irai madi-naa sie do kilə rae ti ki majal.

Ta ki dabay ti

¹² M-aw ki ne je ngay bay kadi m-al sasi, na m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne me makitibi ti al. Tado m-inda mem ti kadi m-a m-aw rasi ti kadi m-al sasi ta ki tam, kadi ta ronəl laje osi taga pay. ¹³ Dije ki dan nje kaw-naa je ti ki ne, ki ai dije ki Luwə mbate uwai jii.

* 1:5 Ja 13.34; 15.12, 17

Makitibi ki kō mitō ki Ja ndangi

Ta ki dō makitibi ti ki kō mitō ki Ja ndangi

Makitibi kin ka e «NGatōgi» ə ndangi tō (3 Ja 1; 2 Ja 1), ningə ndangi adi Gayusi. Ji gər ne madi kare dō Gayusi ti kin al, nə ne kare 6a, nje ndangi makitibi tōje kadi e dəw ki a dō njane ti me ne ki rōjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirəbi ki e dəw kare ki aw ki hal ki ngā dan njé kaw-naa je ti. Diyotirəbi əl ta lə «NGatōgi» majal nim, taa e dəw ki uwə mba je ki rōne ti al nim tō.

Nje ndangi makitibi piti Gayusi maji ngay oji dō ka dō nja ti lie nim oji dō maji ki isi ra ki njé kadi-me je nim tō (1-8). NGatōgi nō rōne oji dō hal Diyotirəbi (9-10), nə əl ta lə nje kun go Kirisi madi ki tōe nə Dəmetirusi maji ngay, təki e dəw ki kile rae maji (11-12). Go ti 6a, əl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dōde ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə made je ki indəi tae ti tō (13-15).

Təki j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwə ngakoje je ki rōje ti e ne madi ki tōji ndigi-naa nim, tōji ka dō nja ti me ne ki rōjeti nim tō.

Kuwə ji-naa

¹ Mi NGatōgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j nje ndigi ləm ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki rōjeti. ² Madim ki ngay, m-ndingə kadi ne je pəti ki rōi ti awi maji ki kəte kəte. M-dəji kadi daroi e ki lapiya təki ndili e-n ki lapiya kin be tō.

Gayusi e nje ra ne ki maji

³ Təki rōjeti, rəm nəl-m ngay, tado ngakoje je ki rai tēēi ne, mai naji dō ne ki rōjeti ki ooi rōi ti. Əli ta dō njiyə ti ki isi njiyə me ne ki rōjeti. ⁴ Ne ki adi-m rōnəl ngay e tā kadi m-o təki nganm je isi njiyəi dō rəbi ti ki rōjeti. ⁵ Madim ki ngay, isi tōji ka dō nja ti ləi me kində ti ki isi ində kəmi go ngakoje je ti, ki əi

mba je wa 6əy. ⁶ NGakoje je kin, mai naji ndigi ki indigi-de kin ki ta kəm njé kaw naa je ti. Kadi inay ki lo ra ti səde ra ki asi ta tō Luwə kadi uni ta mba ləde ki kəte. ⁷ E ki mbata tō Kirisi ə osii dō rəbi ti ki kanji taa ne ji dije ti ki gəri Luwə al. ⁸ J-əi 6a, səbi kadi j-osi gin dije ki be kin, mba kadi j-indəi rōje naa ti səde dō kilə kilə mbe ne ki rōjeti ki isi rai.

Hal Diyotirəbi

⁹ M-ndangi ngon makitibi m-adi njé kaw-naa je, nə Diyotirəbi ki e dəw ki ge kadi n-e taa n-isi dō dije ti ra kilə ki ta ləm al. ¹⁰ E mbata kin ə, ndō ki m-a m-tēē rōsi ti ə, m-a m-əl kilə rae ki majal kin ki taga, e ki isi ində dōje lo ti ki ta je ki majal. Ningə ne kare ki to ngay, e wa mbati kuwə ngakoje je ki mba ki rōne ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwəi-de ki rōde ti ka ogi-de dōe tō. Dije ki uwəi ngakoje je ki rōde ti 6a, e tuwə-de kō dan njé kaw-naa je ti. ¹¹ Nje ndigi ləm ki ngay, indaji majal ki ra al, nə kadi indaji maji ki ra. Dəw ki nje ra maji e dəw lə Luwə, nə dəw ki nje ra majal e dəw ki gər Luwə al.

¹² Re e Dəmetirusi 6a, e dije pəti ə mai naji ki maji dōe ti. Ne ra ki rōjeti ki j rō Luwə ti, ki isi təl rōne go ti wa kin ka ma naji lie. Taa je wa ka ji ma naji lie tō. Ningə igər kadi naji ki ma ləje e naji ki ma ki rōjeti.

¹³ M-aw ki ne je ngay kadi tə m-əli, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne ki kagi ndangi ne al. ¹⁴ Tado m-ində məm ti kadi kagi lo ngay al ə j-a j-o-naa, kadi j-əl-naa ta ki taje. ¹⁵ M-dəji kadi isi ki lapiya. Madije je ki ne uwəi jii. Ningə kadi uwə ji madije je ki nōq kare kare adi-je tō.

Makitibi ki Judi ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Judi ndangi

Makitibi la Judi kin, ndangi adi nje kaw-naa je ki lo madi ti gin kare be par al, na ndangi adi dije pæti ki nje kun go Kirisi. Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti basi ki makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi (2Pi. 2). Makitibi la Judi ai ki Makitibi ki ko joo la Piyar joo pu rai ki dije ki nje ndo ne ki majal. Dije kin daw a gar-de ki rabi kaya rade.

Go kilã ngirã ta ti (1-2), nje ndangi makitibi ilã jine ki tãgine kãm nje njiyã taa ki ne ndo ki ngom ti, ki turi dan nje kaw-naa je ti, ba al-de adi gari tãki ta ki gangi ki bo to isi ngãm-de noo (3-16). NGa ningã, dam ti la nje kadi-me je ba, Judi daji-de kadi ai do njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, tol ta makitibi lãne ki kilã taji do Luwã ti ki e ki karne ba par a e Luwã. Luwã ki e nje kaji dije ki go rabi la Jaju Kirisi (24-25).

Kin a re makitibi kin tee ki gin tãgi ta ki ngom ki e ne ki daw a maji al ba, ilã jine maji ngay do tãgi ti ai ki ne kindã me do ti ki nje kun go Kirisi ingã ki ro Luwã ti, me to Jaju Kirisi ti ki rabi la NDil Luwã kin (20-21).

Kuwãji-naa

¹ Mi Judi, bæã kilã la Jaju Kirisi, ki mi ngoko Jaki*, a m-ndangi makitibi kin m-adi sai ki Luwã bar sãsi, ki Bawje Luwã ndigi sai, ki Jaju Kirisi ngãm sãsi ta ne lãne kin. ² Ningã kadi koo kãm-to-ndoo, ki lapiya, ki ndigi-naa la Luwã to mbar mbar ki do si ti.

Nje ndo ne je ki ngom

³ Nje ndigi je lãm ki ngay, m-ndingã ngay kãte kadi m-ndangi makitibi madi sãsi oji do kaji ki j-ai kare ba do ti kin. Ningã ki basine kin, e tãgi madi ki isi dãm ti kadi m-ndangi makitibi kin

m-adi sãsi, m-ilã-n dingãm mesi ti kadi irãi do kadi-me ti ki Luwã adi dije lãne nja kare ba par goe gangi kin. ⁴ M-ãl be mbata dije madi ki ta ki gangi ki do de ti e ki ndangi me makitibi ti la Luwã kãte nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta me-maji la Luwã kin, tãli-e ta ra kaya ti lãde, taa mbati daw ki e karne ba a e Nje kun dãje, ki e Bãbe laje Jaju Kirisi kin to.

⁵ M-gar kadi igari ne je pæti maji, na m-ndigi kadi m-ole mesi do ti tãki, loki Bãbe tee ki dije lãne be bæã ti Ejipi ti, go ti, to ko nje je ki rai rãde ta nje me ngã je*. ⁶ Ningã m-ndigi kadi m-ole mesi do ti bæy tãki, malayka je ki ai do tãgi ti ki Luwã adi-de kin al, na mbati lo kiside, Luwã uwã-de dangay ti lo ti ki koo, do-de ki kulã gindi ki kadi a toi biti ki no ti, mbata ta ki gangi ki boy ki a re. ⁷ E be to a, Sodom ki Gomar* ki be je ki gãi gidide, ki uni rãde ilãi me kaya ki ra ti, kae ti la malayka je wa ka kin to, adi sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwã uwã-de dangay ti me por ti ki a to biti ki no ti. Ningã e kin e ndaji-naa ki to mbata la dije pæti.

⁸ E be a, nje ndo ne je ki ngom ka kin, me do majal ti lãde, buri ki rãde, kidi tãgi la Luwã, taji malayka je ki ai ne piti je. ⁹ Ne kare, Misãl ki nje kun do malayka je*, loki isi naji-naa ta ti ki su, isi kãli-naa do nin Moji ti kin ka*, sangi kadi n-gangi ta madi ta ne taji do e ti al, na ta ki al ba, al a na: «Kadi Bãbe indãi oji*.» ¹⁰ Na dije ki nje ndo ne ki ngom kin, ne ki gari-e al ka taji-e, nga ningã, ne gar ki ojii-de ta ya da je be par kin ba, e ne ki kadi tuji-de ta tuji yo. ¹¹ Tuji e do de ti, tadã uni rabi la Kay*; mbata la la a uri wale ta Balam* be; tuji tadã taji ro ta Kore* ai ki dije lãne be. ¹² Kiside sãsi ta ne kuso ti la ngakonaa je, ra adi ne kuso lãsi tãl ne ki to nje. Usõi je ayi-naa je adi aside ki kanji rãsãl, goi ta tide ai je wa. Toi ta kil ndi ki nãl ar-e aw sie adi lo kadi adi goto kin be, toi ta kagi je ki nay kandide ti ka andi al, adi loki daw ar-

* 1:1 Mt 13.55; Mk 6.3   * 1:5 Tee ki taga 12.51; Kor Isirayal je 14.29-30   * 1:7 Kilã ngirã ne je 19.1-25
* 1:9 1Tãsa 4.16; Daniyal 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7   * 1:9 Dãtãranom 34.6   * 1:9 14-15   * 1:11
Kilã ngirã ne je 4.3-8   * 1:11 Kor Isirayal je 22.1-35   * 1:11 Kor Isirayal je 16.1-35

de ki ngiræde ba kɔ ɓa, tæli oyi koy ki ko joo kin be. ¹³ Naji kilæ rade je ki to rɔsɔl ki taga tæ pungɪ ba ki buki pulumne ngangɪ ba ti kin be. Taa toi tæ mee je ki gæri lo kawde al, ki lo ki ndul kururu to mbata læde bitɪ ki nɔ ti kin be.

¹⁴ E æi je æ nje kæl ta ki ta Luwæ ti Enoki* ki e kaje ki nje ko siri go Adam ti ndo ndil dæde ti æ næ: «Oɪ, Bæbe a re ki malayka je dibi kuti bay bay, ¹⁵ kadi gangɪ ta ki bo dɔ dije ti pæti. A uwæ njé ra majal je pæti dangay ti ɔji-n dɔ kilæ rade je ki majal pæti ki rai ɔsii ta Luwæ, taa ɔji-n dɔ ta je ki to kæl al pæti ki æli dɔ Luwæ ti tɔ.» ¹⁶ Ɖi dije ki rɔnæl læde goto, isi ɓai ta ki dɔkagilo je pæti. Rai nɛ je ki mede ndigi, ta ki isi tɛɛ tade ti e rɔ ki kɔji, ningæ re o-de isi toi dæw pe pe kin ɓa, e kadi ingæi nɛ ki to soti ki daræde rɔ dæwe ti kin.

Ta kɔji ki rɔ njé ndole go Kirisi ti

¹⁷ NGa ningæ, ki ɔji dæsi, sæi njé ndigi je læm ki ngay, m-dæji sæsi kadi adi mesi ole dɔ ta ti ki njé kaw kilæ je læ Bæbe læje Jæju Kirisi æli sæsi kæte nu kin. ¹⁸ Ɖli sæsi æi næ: «Dɔkagilo ki dɔbæy ti æ a ingæi dije ki a ibæi sæsi kogii nim, a njiyæi ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nim tɔ.» ¹⁹ Kadi igæri, e æi je æ æi njé re ki gangɪ-naa. Ningæ mæ r ta je læde e mæ r ki go darɔ ti, ɓi e mæ r ta ki j rɔ NDil Luwæ ti al. ²⁰ Næ sæi, njé ndigi je læm ki ngay, m-dæji sæsi kadi adi ngiræ kisi ki dɔ taa læsi e dɔ kadi-me ti ki rɔjetɪ læsi kin. Ɖli ta ki Luwæ ki tɔgi NDile. ²¹ Ningæ kadi uwæi tɔgisi ba me ndigi ti ki Luwæ ndigi-je. Uwæi tɔgisi ba inginæi ta Bæbe læje Jæju Kirisi ki me me-maji ti lie, a adi sæsi kaji ki bitɪ ki nɔ ti kin. ²² NJé ki mede isi tæsi, maji kadi oi kæm-to-ndoo læde. ²³ Aji-de ki ræbi nagɪ ta por ti taa. NJé ki rangɪ ɓæy, maji kadi oi kæm-to-ndoo læde, nga ningæ oi rɔsi maji kadi ilati rɔsi ki kilæ rade je ki majal kin al, næ kadi ɔsi kilæ rade je ki majal ngærangi. Ɖsi ngærangi, bitɪ kadi kibi ræde ki kilæ ki go darɔ ti tæl-e nɛ ki to nje ti kin ka kadi ɔsi ngærangi ɓæy.

Kilæ tɔji dɔ Luwæ ti

* 1:14 Kilæ ngiræ nɛ je 5.18, 21-24

²⁴⁻²⁵ Kadi kilæ tɔji e ki dɔ Luwæ ti ki e ki karne ba æ e Luwæ, e ki asi kadi ngæm sæsi adi osi me majal ti al, e ki kadi a ra adi itɛɛi ræi me kunje ti ki rɔnæl ki kanji yoro, e ki aji-je ki ræbi læ Bæbe læje Jæju Kirisi kin. Ningæ kadi tɔɓa, ki kæti ɓæl, ki tɔgi, ki kɔɓe, e lie, dɔkagilo ti ki dæ, ki dɔkagilo ki ɓone, ki dɔkagilo ki a re bitɪ ki nɔ ti! *Amen.

Makitibi Nẹ ki tẹẹ ki dọe

Ta ki dọ makitibi Nẹ ki tẹẹ ki dọe ti

Tọ ki «Apokalipisi» ki j-ingə me makitibi ti e ta Girəki ki kər mee ki ta Nanginda nə «Nẹ ki tẹẹ ki dọe». Ningə e Jā ki e ki kare dan njé kaw kilə je ti ki dọgi gide joo ə Bəbe Jəju Kirisi tẹẹ ki dọ nẹ je ki rọjeti ki to lo bọyo ti ade ndangi (1.1-2).

Jā ndangi Makitibi kin a e basi ki 6al ki bu kare go koji Kirisi ti be. NGA ningə, e dəkagilo ti ki nje kọbe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije ọsi məkaside nangi none ti tə yo madi be. Njé kun go Kirisi ki mbati kəsi məkaside nangi nọe ti, adi-de kọ ngay. Be ə, uwəi Jā awi iləi-e dangay ti dọ dər ti ki Patimosi, mbata lə Poy Ta ki Maji ki ilə mbəe. NDangi makitibi kin adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki bari-e Aji ji du (6one bari-e Turki).

Njé kun go Kirisi ingəi kọ mbata gər ki gəri kadi Bəbe ləde e kare ba ə e Jəju Kirisi. E be ə, me kọ ti kin, Jā ndangi makitibi adi-de, ilə-n dɔngəm mede ti kadi ai dọ njade ti. Me makitibi ti ki Jā ndangi kin, nẹ ki əl tae ngay me ti e nẹ je ki oo me ndil ti, ki ndaji nẹ je ki tọji nẹ je ki to ki kəme kəme. E ndaji nẹ je ki to me makitibi kun mindi ti ki kọke nọo. Je dəkagilo ti ki tọgi je ki majal isi ọdi rọde, nə Jəju Kirisi ki e Bəbe a re kadi a budi-de mur mur.

Lo kilə ngirə ta ti, Jā əl ta ki dọ rone ti tə nje kaw kilə lə Kirisi ki nje kị lo koy ti (1.1-8).

Nẹ ki dọsay, Jā tọji nẹ koo me ndil ti lie ki dọsay ki Jəju əl-e ta me ti kadi ndangi adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki bari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Jā əl ta lə kun ki uni-e awi sie dərə ti adi oo nẹ je ki dangi dangi ọsi go-naa me ndil ti. OO nẹ kində je ki me dərə ti ki isi ọsi kurə Luwə əi ki Jəju Kirisi (4-5); oo makitibi ki nẹ kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo təbi je ki siri (8.2-11.19); oo dirago

əi ki da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati əi ki dije ki kigə dode ki dibi bu ki dibi kuti ki dibi sọ dọ ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka əl ta dọ ti tọ (14.1-20); oo kọpi je ki siri ki a rəi ki wongi lə Luwə (15.1-16.21); oo tuji ki a osi dọ Babilon ti, ki rə a tətə da, ki nje kəl ta ngom kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki rə ki a tətə su (17.1-20.10); taa oo dərə ki sigi, ki dɔnangi ki sigi, ki Jorijaləm ki sigi tọ (21.1-22.5).

Makitibi Nẹ ki tẹẹ ki dọe təl tane ki ndu ki ndəji ki ngə ngay ki Kirisi, Nje kị lo koy ti ndəji, ki ndue ki un ə nə: «M-a m-re basine» (22.6-21). E makitibi ki ra rone tə makitibi ki ngə ngay ə se to 6al wa be. NGA ningə Jā ndangi mba kadi ilə-n 6al me njé kadi-me je ti al, nə ndangi kadi ilə-n dɔngəm mede ti dəkagilo je ti ki ngə. Nẹ je ki koo me ndil ti kin tọji kilə ki Kirisi ra mbata maji lə dije lie ki njé ndole goe.

¹ Makitibi kin e nẹ ki to lo bọyo ti ki Jəju Kirisi tẹẹ ki dọe. Ningə e Luwə ə ade kadi tọji 6əə kilə je ləne, kadi gəri nẹ ki a ra nẹ basi. E be ə, Jəju Kirisi ilə ki malayka ləne kare adi aw tẹẹ ki dọe adi 6əə kilə lie Jā gər. ² Jā ma naji dọ nẹ je ti pətəi ki oo kin təkəi e ta lə Luwə, təkəi e ta ki rọjeti ki Jəju Kirisi tẹẹ ki dọe.

³ Maji-kur e dọ dəw ti ki tidə makitibi kin, ki dọ dije ti ki njé koo dọ ta je ki tẹẹ ta Luwə ti kin, ə təl rọde go ti. Tado dəkagilo ki nẹ je kin a rai nẹ e basi.

Ta ki sọbi dọ njé kaw naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti

⁴ Mi Jā, ə m-ndangi makitibi m-adi səi njé kaw naa je ki siri ki isi dɔnangi Aji ti[☆].

M-dəji kadi Luwə ki isi nọo 6one, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai nọ kimbər ngar ti lie nim, ⁵ taa kadi Jəju Kirisi ki e nje ma naji ki rọjeti, ki e dəw ki dọsay ki j dan njé koy je ti, ki e NGar lə ngar je ki dɔnangi ti ne kin nim, pətəi kadi me-maji ləde ki lapiya ləde e səsi naa ti.

☆ 1:4 2Kor 1.8

Jɔju Kirisi ndigi-je, ɔ taa-je gin tɔgi ti lɔ majal ki mɔsine, ⁶ ɔr-je indɔ ta dangi tɔ ngar je, tɔl-je njɛ kijɔ nɛ mɔsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilɔ j-adi Luwɔ ki Bawne. M-dɔji kadi tɔji ki tɔgi e lie ki dɔ bal je ki dɔ bal je, *Amen!

⁷ Oi-e, isi re me kil ndi ti, Dije pɔti a ooi-e ki kɔmde[☆], Njɛ wa ki njɛ kɔsi kade ki ningɔ kin ka a ooi-e ki kɔmde, Gin ka je ki dangi dangi ki dɔnangi ne a nɔi ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸ Babe Luwɔ ɔ nɔ: «Mi Alpa ki Omega, nje kisi nɔɔ ɔone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi nje kisi dɔ tɔgi je ti pɔti.»

Ja oo Kirisi me ndil ti

⁹ Mi ngokosi Ja, ki mi sɔsi naa ti me kɔ ti, mi dansi ti sɔi ki Luwɔ indɔ sɔsi tɔ ngar je, mi m-uwɔ tɔgim ba sɔsi me kindɔ rɔ-naa ti ki Kirisi. Dije ilɔi-mi dangay ti dɔ dɔr ti ki Patimosi ki mbata ta lɔ Luwɔ ki m-ilɔ mbɛe, taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dɔ ta ki rɔjeti ki Jɔju Kirisi tɛɛ ki dɔe. ¹⁰ NDɔe ti kin, e ndɔ lɔ Babe, ɔa NDil re ur dɔm ti, adi m-o ndu ta madi tɛɛ gom ti ki tɔgine tɔ ndu tɔbi be, ¹¹ ɔl-m ɔ nɔ: «Nɛ ki o kin, indangi me makitibi ti, ɔa go ti, ilɔ-n adi njɛ kaw naa je ki siri, adi e Epɔji, ki Isimir, ki Pɔrgam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladɔlpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin ti, m-yɔti rɔm kadi m-o dɔw ɔ wa ki a ɔl-m ta kin ɔa, m-o lambi je, ki rai-de ki ɔr ɔi siri. ¹³ Ningɔ dan lambi je ti ka kin, dɔw madi ki to tɔ *NGon dɔw be isi ti nɔɔ. Hɔ kibi ngal rɔne ti, ɔa dɔ kadine ki kulɔ ki rai ki ɔr. ¹⁴ Dɔe je, ki bisi dɔe je, ndai bal bal tɔ buy, ɔ se bu wa be. Kɔ kɔme ndoy tɔ por be. ¹⁵ Njɛ je toi tɔ andi ki ndole, ki kɔdi o kam be, ɔa ndue ɔa tɔ pungɔ ba kam be tɔ[☆]. ¹⁶ Uwɔ mee je siri ji kone ti, ningɔ kiyɔ kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim, tɛɛ tae ti. Kɔme unji tɔ kadi ki dan kada kam be. ¹⁷ Loki m-o-e ɔa, m-osi njɛ ti tɔ dɔw ki oy, m-to. Nɔ indɔ ji kone dɔm ti

ɔ nɔ: «tɔl al, mi ki dɔsɔy, ɔ mi ki dɔbɔy ti tɔ[☆], ¹⁸ mi nje kisi kɔm ba, m-oy, nɔ m-tɔl m-isi kɔm ba, kadi m-isi biti ki dɔ bal je, dɔ bal je. M-aw ki lakɔle lɔ koy ki lo ki koo jim ti. ¹⁹ Ningɔ, kadi indangi nɛ ki o, nɛ ki isi ra nɛ ɔasine, ki nɛ ki a ra nɛ go ti gogi. ²⁰ NGa ningɔ, ki ɔji dɔ mee je ki siri ki o ji kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ɔr, kɔr mede ɔ to kin: mee je ki siri, ɔi malayka je lɔ njɛ kaw naa je ki siri, ningɔ lambi je ki siri, ɔi njɛ kaw naa je ki siri tɔ.»

2

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw-naa je ki Epɔji ti

¹ Nje kuwɔ mee je ki siri ji kone ti, nje njiyɔ dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr ɔl-m mi Ja ɔ nɔ: «Indangi makitibi kin adi malayka lɔ njɛ kaw naa je ki Epɔji ti, ɔl-e tɔki nje kuwɔ mee je ki siri ji kone ti, nje njiyɔ dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr ɔl ɔ nɔ: ² M-gɔr nɛ ra je lɔi, m-gɔr kilɔ rai, ki kuwɔ tɔgi ba lɔi. M-gɔr kadi j ilɔ bandi ta naa ti ki njɛ me majal je al. Dije madi ki isi ɔari rɔde njɛ kaw kilɔ je, nɔ ɔi njɛ kaw kilɔ je al kin, j ina-de adi igɔr-de tɔ njɛ ngom je. ³ J nje kuwɔ tɔgi ba, ingɔ kɔ mbata lɔm, nɔ be ka, iyɔ tae al. ⁴ NGa ningɔ, nɛ kare ki m-aw-n sɔi ki ta, e ta lɔ kiyɔ ki iyɔ ta ndigi ki indigi-m kɔte kin kɔ. ⁵ ɔ adi mei ole dɔ lo ki osi ti, iyɔ pa njiyɔi ki ɔasine kin kɔ, ɔ itɔl ire dɔ njai ti ki kɔte gogi. Re iyɔ pa njiyɔi ki ɔasine kin kɔ al ɔ, m-a m-re kadi m-ɔr lambi lɔi lo kise ti kin kɔ. ⁶ Ningɔ ki ɔasine kin, nɛ kare ki m-o maji, rɔi ti, imbatɔ kilɔ ra Nikolayiti je, tɔki mi m-mbatɔ-n kilɔ rade ka kin be tɔ. ⁷ NGa ningɔ, dɔw ki aw ki mbine ɔa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwɔ ɔl njɛ kaw naa je kin!

«Dɔw ki nje tɔti rɔ, m-a m-ade uso kandi kadi koy al ki a me ɔe rɔnɔl ti lɔ Luwɔ[☆].»

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw naa je ki Isimir ti

⁸ «Makitibi kin indangi adi malayka lɔ njɛ kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dɔw

☆ 1:7 Daniyɔl 7.13; Jakari 12.10 ☆ 1:15 13-15: Daniyɔl 7.9, 13; 10.5-6 ☆ 1:17 16-17: Ejay 44.6; 48.12; 49.2; Eb 4.12 ☆ 2:7 Kilɔ ngirɔ nɛ je 2.8-9

ki dɔsɔy, ki e dɔw ki dɔbɔy ti tɔ, dɔw ki oy nɔ tɔl isi kɛm ba, ɛl me ti ɔ to kin: 9 M-gɛr kɔ lɛi ki ndoo lɛi, nɔ ki rɔjeti, i njɛ nɛ kingɛ. Taa m-gɛr ta je ki majal ki njɛ ki ɓari rɔde ɛi nɔ n-ɛi *Jipi je, nɔ ki rɔjeti, ɛi Jipi je al, isi ɛli dɔi ti: ɛi njɛ kaw-naa je lɔ *Sata. 10 A ingɛ kɔ, nɔ maji kadi iɓal al. Su a ɓuki dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tɔgisi, a ingɛi kɔ asi ndɔ dɔgi, nɔ ai dɔ njasi ti biti koy, ɔ m-a m-adi sɛsi jɔgi tɛti rɔ, ki e kaji ki biti ki nɔ ti.

11 «Dɔw ki aw ki mbine ɓa, kadi oon dɔ ta ki NDil Luwɛ ɛl njɛ kaw-naa je kin maji!

«Dɔw ki nje tɛti rɔ, koy ki nje kɔ joo a tɛɛ kade ti al.»

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw naa je ki Pɛrgam ti

12 «Makitibi kin indangi adi malayka lɔ njɛ kaw naa je ki Pɛrgam ti: Ta ki dɔw ki nje kotɔ kiyɛ kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim tɔ, ɛl me ti ɔ to kin: 13 M-gɛr lo ki isi ti kin; e lo ki *Sata ɔ ɓe titi, nɔ be ka, biti ɓone, i uwɛ rɔi rɔm ti adi ngɛ, inaji ndui al. Dɔkagilo wa ki ndɔ ki tɔli ɓɛɛ kilɛ lɛm ki rɔjeti, Atipasi, lo ti wa ki Sata isi ti kin ka, inaji ndui al. 14 Ningɛ, nɛ kare ki m-aw sɛi ki ta dɔ ti, e ta lɔ dije lɛi madi ki uwɛi go nɛ ndo ki to tɔ ya Balam be ngɛ kin. Balam ki nje kɔji ngar Balaki kadi iyɛ gum uwɛ-n ngan *Isirayɛl je ki rɛbi kuso da ki pɛli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim. 15 E be tɔ ɔ, i ka aw ki dije ki njɛ kuwɛ go nɛ ndo lɔ Nikolayiti je nɔɔ tɔ. 16 Ɖ kadi iyɛ pa njiyɛi kɔ. A re e be al ɔ, m-a m-re ɓasine kadi m-rɔ ki dijee kin ki kiyɛ kasigar ki tɛɛ tam ti kin.

17 «Dɔw ki aw ki mbine ɓa, kadi oon dɔ ta ki NDil Luwɛ ɛl njɛ kaw naa je kin!

«Dɔw ki nje tɛti rɔ, m-a m-ade man ki e nɛ kuso ki ɓɔyɔ lɔki, m-a m-ade kɔsi mbal ki nda, ki e ki ndangi tɔ ti ki sigi ki e tɔ ki dɔw gɛr al titi. Dɔw ki mbal kin ɔdi jie par ɔ gɛr tɔ kin.»

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw naa je ki Tiyatir ti

18 «Makitibi kin indangi adi malayka lɔ njɛ kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dɔw ki kɔ kɛme ndoy tɔ por be, taa njɛ je toi tɔ andi ki ndole, ki kɔdi o kam be, ɛl me ti ɔ to kin: 19 M-gɛr nɛ rai je, ki ndigi-naa ki to rɔi ti, ki kadi-me lɛi, ki ra kilɛ kadi dije, ki kuwɛ tɔgi ba lɛi. Nɛ rai je ki gogi ne maji al dɔ ki kɛte je. 20 Nɔ nɛ kare ki m-aw sɛi ki ta dɔ ti, e kiyɛ ki iyɛ Jɔjabɛl, ki ɔ nɔ n-e dɛne ki nje kɛl ta ki ta Luwɛ ti kin, adi isi ɓuki ɓɛɛ kilɛ je lɛm wale: isi ɔsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pɛli yo. 21 M-iyɛ dɔkagilo m-ade kadi iyɛ-n pa njiyɛne kɔ, nɔ mbati kiyɛ rɛbi kaya ki ra. 22 E be ɔ, m-a m-ile nangi dɔ tirɛ rɔ kɔ ti, naa ti ki njɛ sange kaya ti je. A re iyɛi ta pa njiyɛde je ki majal kin kɔ wa taa, tɔ m-iyɛ ta nɛ ki m-ɔji kadi m-ra sɛde kin. 23 M-a m-adi ngane je oyi. Ba, lo kin ti, njɛ kaw naa je pɛti a gɛri kadi mi dɔw ki m-gɛr mɛr ta je, ki ndigi ra je lɔ dije. Dɔw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kilɛ rae ti. 24 NGa ningɛ, sɛi ndɔgi njɛ kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwɛi go nɛ ndo ki ngom kin, al, taa indoi nɛ ki ɛi je ɓari-e “nɛ ɓɔyɔ kaki lɔ Sata” kin al tɔ, m-ɛl sɛsi kadi igɛri tɛki m-a m-indɛ nɛ koy madi ki rangi dɔsi ti al ngata. 25 NGa ningɛ, nɛ kare ɓa, maji kadi, nɛ ki ai dɔ ti kin, uwɛi ba, biti kadi m-re.

26 «Dɔw ki nje tɛti rɔ, dɔw ki uwɛi go kilɛ je lɛm biti dɔbɔy ti, m-a m-ade tɔgi kɔɓe dɔ gin dije ti ki dangi dangi. 27 A ɔ-de ɓe ki gɔl gindi, a tɔ-n dɔde tɛki dɔw a tɔ-n ngoo wanji kin be. 28 E be ɔ, mi wa ka m-ingɛ-n tɔgi ki rɔ Bai ti. Taa m-a m-ade mee ki nje kibɛ ta gin lo ti tɔ.»

29 «Dɔw ki aw ki mbine ɓa, kadi oon dɔ ta ki NDil Luwɛ ɛl njɛ kaw naa je kin!»

3

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw naa je ki Sardi ti

1 «Makitibi kin indangi adi malayka lɔ njɛ kaw naa je ki Sardi ti: Ta ki nje

✧ 2:14 Kɔr Isirayɛl je 31.16; Kɔr Isirayɛl je 22-24 ✧ 2:17 Tɛɛ ki taga 16.14-15, 33-34; Ejay 65.15 ✧ 2:23 Pa je 7.10; 62.13; Jerɛmi 17.10 ✧ 2:28 26-28: Pa je 2.8-9; Kɔr Isirayɛl je 24.17

ndil je ki siri la Luwə ki mee je ki siri al me ti ə to kin: M-gər kilə rai je: ira rai adi dije ooi-ni tə dəw ki isi kəm, nə ki rəjeti 6a, j dəw ki koy. ² Isi kəm də rai ti, adi tōgi ndage je ki isi oyi, tadə m-o kilə rai kare ki asi naa ta kəm Luwə ti goto. ³ Adi mei ole də nẹ ndo ti ki ingə je, o dọe je kin, ningə kadi a də njai ti ə iyə pa njiyai ki majal kə. Kin ə re indəl də bi ti al ə, m-a m-re m-uwə-i nangi busi tə nje 6ogɪ be ki kanji kadi igər də kade. ⁴ NGa ningə, dije madi je dani ti Sardɪ nɔɔ wa, lati nẹ ki majal kibi je ti ləde al. A ilai kibi ki nda rəde ti kadi dani-mi, tadə əi dije ki asi. ⁵ Dije ki njé tətɪ rə, a ilai kibi ki nda rəde ti, ningə m-a m-buji təde kə me makitibi kaji ti al. M-a m-gər-de tə dije ləm ta kəm Bai ti ki ta kəm malayka je ti lie. ⁶ Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Piladəlpi ti

⁷ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Piladəlpi: Ta ki nje kay njay, dəw ki rəjeti, e ki uwə lakəle lə *Dabidi jine ti, e ki uwə tẹẹ ə dəw asi kuti al, e ki uwə uti ə dəw asi tẹẹ al, əl me ti ə to kin: ⁸ M-gər kile rai; m-gər kadi tōgi e ngay al, nə ingəm ta ləm maji, inaji ndui al. NGa ningə, ki ne kin, m-tẹẹ ta kəy nɔi ti, ki dəw ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningə nẹ ki m-a m-ra ki dije ki njé kaw-naa ki tə *Sata, ki əi njé ngom je, ki əi nə n-əi *Jipi je, nə əi Jipi je ki rəjeti al ə to kin. M-a m-ində tōgi dəde ti kadi rai əsi dəde nangi nɔi ti. Lo kin ti, a gəri kadi m-ndigi. ¹⁰ Təki ingəm-n ndu ki m-adi kadi uwə-n tōgi ba, mi ka m-a m-ngəm-i dəkagilo kɔ ti ki a re də dije ti ki dənangi ti ne pəti kadi na-de kin tə. ¹¹ M-a m-re 6asi, ə uwə nẹ ki to ji ti kin ngə, kadi dəw madi taa nẹ kigə go ji lai al.

¹² «Dəw ki nje tətɪ rə, m-a m-ra-e tə kagi ngadan kəy me kəy ti lə Luwə ləm, ningə a tẹẹ taga al ratata. M-a m-ində tə Luwə ləm nim tə 6e bo lie ki e Jorijaləm ki sigi kin nim dọe ti. Jorijaləm ki j dərə ti rə Luwə ti ləm, re ur nangi. Taa m-a m-ində təm ki sigi dọe ti tə.

¹³ «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Lawodise ti

¹⁴ «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw-naa je ki Lawodise: Ta ki dəw ki e *Amen, dəw ki nje ma naji ki a də ndune ti, dəw ki rəjeti ki e də nẹ kində je ti lə Luwə pəti, əl me ti ə to kin: ¹⁵ M-gər kile rai; m-gər kadi isəl al nim, itingə al nim. Kin ə re isəl al 6a, re a tingə! ¹⁶ Nə ki ne kin, isəl al nim, itingə al nim, ilala, adi m-a m-təmɔ-i kə. ¹⁷ J əl ə nə j nje nẹ kingə, ira gati ingə-n nẹ ngay, aw ki ndoo nẹ madi al. NGa ningə, kei nje kəm-to-ndoo, kei dangiti, nẹ lai goto, a ki rai kare, kəmi oo lo al kin ə, o al. ¹⁸ E be ə, m-adi ta kəji kadi ire indogɪ səm ɔr ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogɪ səm kibi ki nda uti-n də ka ki rə kare lai kin kadi rai səl-i al, ə kadi indogɪ nẹ kilə kəm ti ilə kəmi ti kadi kəmi oo lo maji gogi. ¹⁹ Dije pəti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ə m-inde-de m-ɔji-de. Maji kadi itingə bil, ə iyə rəbi njiyai ki majal kə. ²⁰ O maji, mi m-a ta kəy ti, m-ində ta kəy. Re dəw oo də ndum ə tẹẹ ta kəy 6a, m-a m-ur kəy goe ti, m-a m-uso sie nim e a uso səm nim.

²¹ «Dəw ki nje tətɪ rə, m-a m-ade isi səm də kimbər ngar ti ləm, təkɪ mi m-tətɪ rə ə m-aw m-isi ki Bai də kimbər ngar ti lie kin be tə. ²² Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n də ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

4

Kilə təji də Luwə ti me dərə ti

¹ Go nẹ je ti kin 6a, m-o nẹ ki rangi me ndil ti 6ay: m-o ta rəbi tẹẹ dərə ti, ningə ndu dəw ki əl-m ta kəte ka kin, təl 6a tə təbi be əl-m ə nə: «Ire taa ne, ə m-a m-təji nẹ ki a ra nẹ lo ti ti m-adi o.» ² Ta naa ti nɔɔ, NDil Luwə tətɪ-m uwə-m aw səm dərə ti. Ningə yə, m-o kimbər ngar tẹẹ isi, 6a dəw madi isi də kimbər ngar ti ka kin. ³ Dəwe ndole tə mbal je ki 6ari-de jasipi ki sarduwan kin be. NGabirəndi ki kunje to tə mbal əmerodi be unji gə kidi kimbər ngar

ka kin. ⁴ Ningə kimbər je kuti joo gide sɔ isi gəi gidi kimbər ngar ka kin, ɓa ngatɔgi je kuti joo gide sɔ ki ɔy kibi ki nda isi dɔ kimbər je ti ki kuti joo gide sɔ ka kin, ilai jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr dɔde ti. ⁵ Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je tɛɛi kimbər ngar ti. Lambi je siri ɔi ta kəm NGar ti, adi ɛi ndil je lə Luwə ki siri. ⁶ Nɔ kimbər ngar ti, nɛ madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tɔ bər be a titi.

Nɛ je ki njé kisi kəm ɛi sɔ, kəmde rosi rɔde ki kate je ki gogi je, isi dana nɔ kimbər ngar ti nim, gəi gide nim. ⁷ Nɛ ki nje kisi kəm ki dɔsay titi-naa ki ɓɔl, e ki kɔ joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki kɔ mitə, ta kame to tɔ ta kəm dɔw be, ningə e ki kɔ sɔ, to tɔ soro ki isi nal be tɔ. ⁸ Nɛ je ki njé kisi kəm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, ɓa kame rosi lo dɔ bage ti je gin bage ti je. Kondɔ je ki kada je isi ta kosi pa ti ɛi nɔ: Nje kay njay, nje kay njay, nje kay njay e Babe Luwə ki aw ki tɔgi dɔ nɛ je ti pəti. E ki isi mari nu, isi ɓone, e ki a re. ⁹ Dɔkagilo je pəti ki nɛ je ki njé kisi kəm ki sɔ ka kin osi pa, ilai tɔji dɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti, nje kisi biti ki nɔ ti, ɔsi kure, rai-e oyo ɓa, ¹⁰ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi məkəsɛde nangi nɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti, ɔsi gon nje kisi biti ki nɔ ti, ɓuki jɔgi kɔsi-gon je lade nɔ NGar ti ningə ɛli-e ɛi nɔ: ¹¹ Babe Luwə ləje, j̄ asi kadi dije ilai tɔji dɔi ti, ɔsi kurəi, taa asi kingə tɔgi tɔ, tado j̄ ɛ ira nɛ je pəti, nɛ je ki koo ki kəm kin toi ki go ndigi ti ləi.

5

Makitibi lə NGon bati

¹ M-o makitibi ki kuu gidi-naa ti to da ji kɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti. E makitibi ki ndangi nɛ me ti je gidi ti je, ningə uwəi lo siri ki nɛ kuwə makitibi je. ² M-o malayka ki nje tɔgi kare un ndune ki taa ɛ nɔ: «Nə ɛ asi kadi rəy nɛ kuwə makitibi je ɛ tɛɛ makitibi kin ɛ?» ³ Nə ki me dɔrɔ ti, ki dɔnangi ti ɛ se gin dɔnangi ti, dɔw ki asi kadi tɛɛ makitibi kin, ɛ se kadi ilə kəmne me ti

goto. ⁴ Lo kin ti, m-nɔ ngay, tado dɔw asi kingə dɔw ki asi kadi tɛɛ makitibi kin ɛ ilə kəmne me ti al. ⁵ Ba dɔw kare dan ngatɔgi je ti ɛl-m ɛ nɔ: «Inɔ al, o ɓɔl nda ki gin koji ti lə Juda, dɔw ki tɛɛ gin *Dabidi ti, ki tətɔ rɔ, e asi kadi rəy nɛ kuwə makitibi je ki siri ɛ tɛɛ makitibi kin.»

⁶ Lo kin ti nɔɔ, m-o NGon bati a taa dana nɔ kimbər ngar ti, ningə nɛ je ki njé kisi kəm ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ gəi gide. NGon bati ka kin to tɔ nɛ ki dɔw ijə minde be. Gaje je ɛi siri, taa kame je ɛi siri tɔ, tɔ ndil je ki siri lə Luwə ki ilə-de ki dɔnangi ba pəti. ⁷ NGon bati isi re ɓasi ki rɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti kadi taa makitibi jie ti. ⁸ Ta naa ti nɔɔ, nɛ je ki njé kisi kəm ba ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi məkəsɛde nangi nɔ NGon bati ti. Dɔw ki ra uwə kənde ki kɔpi je ki rai ki ɔr ki nduji kagi ki ɛti maji jine ti. Nɛ je kin ɛi ta je ki dije lə Luwə isi ɛli ki Luwə. ⁹ Njé kisi kəm ba ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, osi pa ki sigi ɛli ɛi nɔ:

«j̄ asi kadi un makitibi,
 ɔ irəy nɛ kuwe je.
 Tado dije tɔli-ni, j̄ igangi dɔ gin koji je
 ki dangi dangi,
 NDon ta je ki dangi dangi,
 Dije ki dangi dangi,
 Gin ɓe je ki dangi dangi ki məsi, adi
 Luwə.
¹⁰ Gin dije ki dangi dangi kin,
 Ində-de ta dangi tɔ ngar je,
 Itəl-de njé kijə nɛ məsi kadi-kare ti
 mbata lə Luwə ləje,
 Ningə ɛi je ɔi ɓe dɔnangi ti nɛ.»

¹¹ Lo kin ti, m-gɔ lo ɓa, m-o ndu kosi malayka je ngay, ki ɛi dibi kutide dibi kutide*, gəi gidi kimbər ngar, ki nɛ je ki njé kisi kəm ba, ki ngatɔgi je. ¹² Ningə uni ndude ki taa ɛli ɛi nɔ: «NGon bati ki dije tɔli-e, Asi kadi ingə tɔgi, ki nɛ kingə, ki gosi, ki ngangɛ, ki kɔsi-gon, ki tɔɓa, ki kilə tɔji!»

¹³ Taa m-o ndu nɛ kində je pəti ki dɔrɔ ti, ki dɔnangi ti, gin dɔnangi ti, ki me ba bo ti osi pa ɛi nɔ: «Kilə tɔji, ki kɔsi kurə, ki tɔɓa, ki tɔgi,

E lə nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki
NGon bati bitɪ ki nɔ ti!»

¹⁴ Lo kin ti nɔɔ be, ne je ki njé kisi kəm ba ki sɔ əli əi nɔ: «Amen!» Ba ngatɔgi je ɔsi məkaside nangɪ nɔ nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki ngon bati, ɔsi gonde.

6

NGon bati əi ki ne kuwə makitibi je mehe

¹ M-o NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki dɔsɔy lə ne kuwə makitibi je ki siri ɔr, ningə m-o ndu ne ki nje kisi kəm ba ki dɔsɔy dan ne je ki njé kisi kəm ba ti ki sɔ un ndune ki taa, ndue ɓa tɔ ndangi ndi be ə nɔ: «frel!» ² M-go lo, ningə m-o sində kare ki nda. Nje kale uwə kagi kunduru jine ti, adie jɔgi kəsi-gon. E dɔw ki tɔti rɔ ngata, nə aw tɔ tɔti rɔ ki rangɪ ɓəy. ³ Loki NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kɔ joo ɔr ningə, m-o ndu ne ki nje kisi kəm ba ki kɔ joo əl ə nɔ: «frel!» ⁴ Lo kin ti, sində ki rangɪ, ki kər tɔ por be tee re. Nje kale aw ki tɔgi kadi ɔr-n lapɪya dɔnangi ti kɔ, kadi dije tɔli-naa dande ti. Adie kiyə kasigar ki ngal.

⁵ Loki NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kɔ mitə ɔr ningə, m-o ndu ne ki nje kisi kəm ba ki kɔ mitə əl ə nɔ: «frel!» Ə m-go lo ningə, m-o sində kare ki ndul. Nje kale uwə ne mbɔji ne jine ti. ⁶ Ningə m-o ndu ta madi jɪ ki dan njé kisi kəm ti ki sɔ ə nɔ: «Gəme ngon ngo mbɔji ne kare be par e lo kilə ti ki ndɔ kare, ə ɔrji ngon ngo mbɔji ne mitə be par e lo kilə ti ki ndɔ kare tɔ; nə kadi ituji yibi əi ki kasi kandi nju al.» ⁷ Loki NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kɔ sɔ ɔr ningə, m-o ndu ne ki nje isi kəm ba ki kɔ sɔ əl ə nɔ: «frel!» ⁸ Ə m-go lo ningə, m-o sində kare ki ɓale tɔ tɔ mbi kam be. Nje kale tɔe nə «Yo», ɓa lo ki koo isi njiyə goe ti. Adide tɔgi dɔ dam dɔnangi ti ki kare me ki sɔ ti kadi tuji dije ki me ti ki rɔ je, ki ɓo je, ki moy tɔ ko dije ki da je ki majal ki dɔnangi ti ne. ⁹ Go ti, loki NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kɔ mi ɔr

ningə yə, m-o ndil dije ki ndɔ ki tɔli-de ə ai gin dingiri kadi-kare ti lə Luwə. Əi dije ki tɔli-de mbata ta lə Luwə ki ai dɔ ti, mai naje. ¹⁰ Dije ka kin uni ndude ki taa, əli ta ki tɔgide əi nɔ: «Babe, jɪ ki jɪ nje kay njay, jɪ ki jɪ dɔw ki rɔjeti, a ngəm bitɪ dɔkagilo ti ki ra taa a gangɪ ta dɔ dije ti ki dɔnangi ti, ɔji-n dɔ məsije ki ɓuki kɔ ə?» ¹¹ Ba lo kin ti nɔɔ, adi dɔw ki ra kibi ngal ki nda, ningə dɔji-de kadi ɔrəi mede ndəy ɓəy, bitɪ kadi tɔ ndəgi ngakode je, ki madi-kiləde je, ki nayi-naa nɔɔ, kadi tɔ a tɔli-de tɔ əi je be kin, kɔrde re dɔ made ti, tɔl tae ɓəy taa. ¹² Ningə m-o NGon bati uwə ne kuwə makitibi ki kɔ mehe ɔr, ɓa dɔnangi yəki yəki ki əti ɓəl ngay. Kadi tɔl ndul kururu tɔ kibi sirə be, ə nay ba pu tɔl tɔ tɔ məsi be tɔ. ¹³ Mee je jɪ dɔrɔ ti tosi ki nangɪ tɔ kandi mbay-kote ki mbuji al ɓəy, ə nəl gange ki nangɪ kin be. ¹⁴ Dɔrɔ a goto kɔ tɔ tuwə ki dɔw a kuu gidɪ-naa ti kin be; ningə mbal je, ki dɔ dər je a ndui rɔde kɔ. ¹⁵ NGar je ki dɔnangi ti ne, ki njé tɔɓa je, ki bo je lə asigar je, ki njé ne kingə je, ki njé tɔgi je, ki ndəgi dije pəti, ɓəə je ki dije ki kare, a ayi-naa kadi ɓɔyɔi rɔde bole lo je ti ki gidɪ mbal je ti ki tɔti. ¹⁶ A əli mbal bo je ki mbal je ki tɔti əi nɔ: «tosi dɔje ti, iɓɔyɔi-je sɔy ta kəm nje kisi dɔ kimbər ngar ti, ki ta wongi ti lə NGon bati»^{*}. ¹⁷ Tadɔ ndɔ wongi ki bo re ngata, dɔw ki asi kadi ə nɔ mi ə m-a am goto»^{*}.

7

Dije ki 144.000 ki Luwə ində mbɔ ləne nɔde ti

¹ Go ne je ti kin, m-o malayka je sɔ ai taa dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ. *Malayka je ka kin uwəi nəl je ki sɔ ki dɔnangi ti ne kadi tɔ iləi dɔnangi ti al nim, dɔ ba ti al nim, taa dɔ kagi je ti al nim tɔ. ² M-təl m-o malayka madi ki rangɪ ɓəy jɪ ki lo kibə kadi ti be, uwə mbɔ lə Luwə ki nje kisi kəm ba jine ti. Ningə un ndune ki taa əl malayka je ki sɔ ki ingəi tɔgi kadi adi kɔ ne kində je ki dɔnangi ti ne ki me ba ti ə nɔ: ³ «Oti kadi adi kɔ ne

^{*} 6:16 Oje 10.8; Lk 23.30   ^{*} 6:17 Juwəl 2.11; Soponi 2.2-3

kinda je ki donangi ti, a se me ba ti, a se do kagi je ti, biti kadi j-inda mbo no baa kilə je ti la Luwə bay taa.» ⁴ Adi-mi kar dije ki e ki kində mbo la Luwə node ti ai dije dibi bu kare ki dibi kuti so ki dibi so do ti, gin koji je ti la ngan *Isirayəl je pəti. ⁵ Adi e: gin koji ti la Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti la Rubə, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti la Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁶ gin koji ti la Asər, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti la Nəpitali, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti la Manase, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁷ gin koji ti la Siməyo, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti la *Ləbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti la Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo; ⁸ gin koji ti la Jabılq, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti la Jisəpi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti la Bənjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangi dangi

⁹ Go ti, m-go lo ba, m-o kosi dije ki əti bəl ngay ki daw asi kadi tidə korde al. Əi dije ki gin be je ti ki dangi dangi, gin koji je ti ki dangi dangi, gin dije ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. Dije kin ai no kimbər ngar ti, ki no NGon bati ti, ai ki kibi ngal ki nda nda rəde ti, taa uwəi baji tan je jide ti tə. ¹⁰ Ningə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kaji i rə Luwə ti ləje ki e nje kisi də kimbər ngar ti ai ki NGon bati.» ¹¹ *Malayka je pəti ləinaa gəi gidi kimbər ngar, ki ngatəgi je ki nɛ je ki njə kisi kəm ba je, osi ki ta kəmde nangi no kimbər ngar ti, əsi kurə Luwə, ¹² əli əi nə: «Amen! Kilə təji, ki təba, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kəsi-gon, ki təgi, ki ngangı e la Luwə ləje ki dəkagilo ki dəkagilo, biti ki no ti! *Amen!» ¹³ Lo kin ti noo, ki kare dan ngatəgi je ti un ta əl-m ə nə: «Dije ki əi kibi ngal je ki nda nda kin əi nə je ə? Ə i ra be ə rəi ə?» ¹⁴ Ə m-ile ti m-ə nə: «Bəbe, i igər maji!» Ba əl-m ə nə: «Əi dije ki tɛɛ me kində kəm-ndoo ti ki bo. Əi togi kibi ngal je ləde, togi adi nda me məsi NGon bati ti. ¹⁵ E mbata kin ə, uwəi rəde ai no kimbər ti la Luwə,

osi kure kondə je kada je me kəy ti lie. Ba nje kisi də kimbər ngar ti a dəbi bagine dəde ti gin kəy kisine ti. ¹⁶ Bo a ra-de al ratata, kində man a ra-de al ratata, taa por kadi ə se kunji nɛ madi a ndabi-de al ratata tə, ¹⁷ tadə NGon bati ki nje ka dadan lo ti no kimbər ngar ti a e nje kul-de, kadi a aw səde lo man ti ki maji kadi ayi-naa. Luwə a bər man no lay lay kəmde ti*»

8

Nɛ kuwə makitibi ki kə siri

¹ Loki NGon bati ər nɛ kuwə makitibi ki kə siri, lo ki dərə ti təl to ndingı asi ngan kadi də mitə. ² Ningə m-o malayka je ki siri ai ta kəm Luwə ti, adi adi-de təbi siri.

³ Malayka madi kare re ilə rəne a kadi dıngiri ti, uwə bay por ki nduji kagi ki əti maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki ər, ningə adi-e nduji kagi je ngay ki əti maji, kadi aw-n ki ta je ki dije la Luwə isi əli ki Luwə. Aw-n də dıngiri ər ti ki a no kimbər ngar ti. ⁴ Ba sa nduji kagi ki əti maji su ji malayka ti ta kəm Luwə ti aw ki taa ki ta je ki dije la Luwə isi əli ki Luwə. ⁵ Ningə go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki əti maji e me ti ka kin, buki por dıngiri rosi, ba igə ilə ki donangi ti, par ə ta naa ti noo, ndangı ndi je, ki ndu dije, ki təl ndi je tɛɛi, taa donangı yəki tə.

Təbi je ki sə ki dəsəy

⁶ *Malayka je ki siri ki uwəi təbi je ki siri jide ti indəi də rəde dana kadi kəlide.

⁷ Malayka ki dəsəy kəl təbi ləne ba, kəsi, ki por ki pole-naa ki məsi ə ədi ki donangi ti. Ningə lo kin ti noo be, dam donangi ki kare me ki mitə ti o por, kagi kare me ki mitə ti o por, taa mbi kam kare me ki mitə ti o por tə.

⁸ Malayka ki kə joo kəl təbi ləne ba, nɛ madi ki boy tə mbal ki a taa be, o por, bingə osi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitə ti təl məsi. ⁹ Nɛ kində je ki kare me ki mitə ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitə ti tuji tə.

* 7:17 Ejay 25.8; 49.10; Pa je 23.1-2; Ejəkəl 34.23

¹⁰ Malayka ki kọ mitə kəl təbi ləne 6a, kəkirə mee kare ki ọ tə por be, i dərə ti osi nangi də ki kare me ki mitə ti lə mbo je ki wol man je. ¹¹ Tə mee ka kin nə «nę ki ati.» Ki kare me ki mitə ti lə man je təli ati kanana, ningə dije ngay ki ayi-naa man je kin oyi tə, tadə təl ki təli ati kanana.

¹² Malayka ki kọ sə kəl təbi ləne 6a, dam kadi ki kare me ki mitə nim, dam nay ki kare me ki mitə ti nim, taa mee je ki kare me ki mitə ti ingəi kində adi lo kadi damde ki kare me ki mitə ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitə ti nim, dam lo ki kondə kare me ki mitə ti nim, kunjji goto dədə ti*.

¹³ M-təl m-gọ lo 6əy ningə, m-o soro kare ki nal taa say dan nəl ti un ndune taa ki tögine ə nə: «Kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo a e də dije ti ki dənangi ti ne, loki ndəgi malayka je ki nayi-naa mitə kin a kəli təbi ləde.»

9

Təbi ki kọ mi 6a

¹ Malayka ki kọ mi kəl təbi ləne 6a, m-o mee kare i dərə ti osi dənangi ti. Adi mee ka kin lakəle ta lo ki koo. ² Tęę ta lo ki koo ningə, sa por su ti tęę ki taga tə sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kəm kadi əi ki dərə. ³ Bəti je tęęi me sa por ti ka kin, sanəi-naa dənangi ti. Əi bəti je ki adi-de tög i ki to tə yə ni be. ⁴ Ọgi-de kadi adi kọ wale je, ki kam je, ki kagi je, nə kadi adi kọ dije ki awi ki mbọ lə Luwə node ti al kin par. ⁵ Adi-de ta rəbi kadi təli dije kin al, nə kadi adi-de kọ ngay tə kadi yo par asi nay mi. ⁶ Dəkagiloe ti kin, dije a sangi koy, nə a ingəi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nə koy a ay say kə kadide ti.

⁷ Bəte je kin, toi tə sində je ki dəw dəw nę rə rəde ti, adi əi 6asi lo kaw rə ti kin be. Nę je ki dədə ti toi tə jəgi kəsi-gon ki rai ki ər be, ningə ta kəmde to tə ta kəm dije be tə. ⁸ B i dədə to tə b i də dəne je be, 6a ngangide to tə ngang i 6əl be tə. ⁹ Ningə toi tə nę ki dəw ilə nę rə ki ki gindi nọ gude ti be, 6a ka bagide 6a tə

ka pusi rə je ki sində je bay bay ndəri-de ki ngədi dədə səbi lo rə kin be*. ¹⁰ Ta mongide ati tə ta mongi ni be, ningə e mongide ti kin ə awi ki tög i ki kadi adii kọ dije nay mi titi. ¹¹ Aw i ki malayka ki də lo ki koo ti tə ngar dədə ti. Tə ngar ləde ka kin nə «Abido» ki ta ebirə, ə «Apoliyə» ki ta girəki tə. Kər me tə kin nə «NJe tuji lo». ¹² Kọ ki dəsəy də ngata, ningə nay kọ je ki rangi joo kadi rəi go ti 6əy.

¹³ Malayka ki kọ mehe kəl təbi ləne, ningə m-o ndu dəw madi i dingiri ti ki rai ki ər ki isi nọ Luwə ti, i də kume je ti ki sə re. ¹⁴ Ba ndu ka kin əl malayka ki kọ mehe ki uwə təbi jine ti ə nə: «iyə malayka je ki sə ki dəi-de ki sən də ba Epirati ti kin taa.» ¹⁵ Ningə iyə malayka je ki sə ka kin taa. Əi malayka je ki isi də njade ti mbata də kadi wa kin, me ndə ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me 6al ti wa kin tə, kadi tə tuji dije ki kare me ki mitə ti kə, dənangi ti ba pəti. ¹⁶ Adi-mi kər asigar je ləde ki awi ki sində əi mīliyo 6u joo.

¹⁷ NGa ningə yə, m-o sində je ki njé kal-de je me ndil ti: awi ki nę rə kuti də nọ gude ki kər tə por be, to tə 6al dərə be, taa to tə 6al kədi-man sində be tə. Də sində je ka kin to tə də 6əl be, ningə por je, ki sa je, ki nę je ki njé taa por ki tögide je tęę tade ti. ¹⁸ E ki nę tuji lo je ki mitə, ki əi por je, ki sa je, ki nę je ki njé taa por ki tögide je, ki tęęi tade ti kin ə ko dije ki kare me ki mitə ti dənangi ti ba pəti a tə-n. ¹⁹ Tadə tög i sində je e tade ti nim mongide ti nim tə. Mongide to tə li be, ningə ta mongide to tə də nę be kadi adii kọ dije. ²⁰ NGa ningə, ki ọji də ndəgi dije pəti ki tęęi ta yo ti lə nę je ki njé tuji lo kin 6a, mbati kadi iyəi ta kaw nọ kagi yo je ti ki əi nę je ki rai-de ki jide. Nayi-naa ki lo kəsi məkəs i de nang i nọ ndil je ti ki majal, ki nọ kagi yo je ti ki rai-de ki ər je, ki la je, ki ningə-kasi je, ki gagi mbal je ə se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo də ta al nim, taa asi njiyə al nim tə kin. ²¹ Taa iyəi ta təl dije al nim, ta ra kimə al nim, ta kuwə marim

* 8:12 10-12: Ejay 14.12; Jərəmi 9.14; Tęę ki taga 10.21-23 * 9:9 Juwəl 2.4-5; 1.6

al nim, ta bogi al nim tō.

10

Malayka ai ki ngon makitibi

¹ Go ti, m-o malayka ki rangi kare ki nje tōgi i dōrā ti risi ki dōnangi ti. Kil ndi tibi dæ, taa ngabirāndi isi dæ ti tō jōgi ngar be, ba ta kame ōsi tō kadi be tō, ningə njæ je toi tō bar por be. ² Uwə ngon makitibi jine ti, ində nja kone dō ba ti, ə ində nja gəlne dōnangi ti tō. ³ Un ndune ki taa ki tōgine, nō tō bəl be, ningə go ndue ti, ndangi ndi siri ba. ⁴ Ə loki m-aw kadi m-ndangi ndude me makitibi ti ba, m-o ndu ta madi ki i dōrā ti əl-m ə nə: «ŋgəm ndu ta lə ndangi ndi je kin mei ti, bi indangi me makitibi ti al.»

⁵ Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njæ kare e dō ba ti, ə e ki nungi e dōnangi ti ka kin, un ji kone ilə ki dōrā ti, ⁶ ningə un mindine ki tō Luwə ki nje kisi biti ki nō ti, ki nje kində dōrā, ki dōnangi, ki ba bo, ki ne je ki mede ti ə nə: «Dəkagilo ki rangi kadi dəw a iyə adi man goto ngata. ⁷ NDō ki malayka ki kō siri a ilə ngirə kadi kəl təbi ləne kin ba, Luwə a tōl ta ndigi ra ləne ki to lo bōyo ti, təkī əl-n tae bəə kilə je ləne ki ai njé kəl ta je ki tae ti*»

⁸ NDU dəw ki kəte m-o i ki dōrā ti ka kin təl əl-m ta ki rangi bəy ə nə: «Aw itaa ngon makitibi ki tēj mee kin ji malayka ti ki ində njane kare dō ba ti ə ində ki nungi dōnangi ti kin.» ⁹ M-aw bāsi ki rō malayka ti ka kin, m-dəje kadi adi-m ngon makitibi ningə, ilə-m ti ə nə: «Itaa uso, a ati kanana kandai ti, nə a nəl tai ti tō tōji be.» ¹⁰ M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningə nəl tam ti tō tōji be, nə loki m-tibi mem ti ba, ati kandam ti kanana. ¹¹ Ningə go ti əli-mi əi nə: «Maji kadi əl ta ki ta Luwə ti ki əl oji-n dō ne je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin be je ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin bəy.»

11

Njé ma naji je ki joo

¹ Dəw adi-m gakira ki to titi-naa ki kagi mbōji ne be, ningə əl-m ə nə: «I taa imbōji kəy lə Luwə nim, dingiri nim, taa itidə dije ki njé kōsi məkəsīde nangi nō Luwə ti me kəy ti kin tō. ² Nə ta mba lo ki taga ne ba, kadi iyə dam kare, imbōji al, tadō e lo ki e ki kadi dije ki gəri Luwə al, ki a tuji ki be bo ki ay njay lə Luwə asi nay kuti sō gide joo. ³ Ningə mi m-a m-ilə ki njé ma naji je ləm ki joo ki kibi kuwə ndoo rōde ti kadi əli dije ta ki ta Luwə ti ndō dibi ki bu joo ki kuti mehe (1260).»

⁴ NJé ma naji je ki joo ai kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kəm Ba dōnangi ti. ⁵ Kin ə re dəw madi ge kadi n-ra səde ne ki majal ə, por a tēj tade ti kadi tuji njé bə je ləde kin kə. E be ə, dəw ki ge kadi n-ra səde majal a ingə-n yo oy. ⁶ NJé ma naji je kin awi ki tōgi kadi uti ta dōrā kadi ndi ədi al, dəkagilo ti ki a əli dije ta ki ta Luwə ti kin. Awi ki tōgi kadi təlīi man ki ndul məsi ti, taa kadi adi kō je ki dangi dangi dije ki dōnangi ti ne, ki dəkagilo ki ra ki mede ndigi tō.

⁷ Nə loki a mai naji ləde gine gangi ningə, da ki a tēj koo a ilə-de rō, a tətī-de rō, a tōl-de. ⁸ Ninde a a ta mba lo ti, lo ti ki ndō ki bəi Bade kagi-dəsi ti titi, me be bo ti. E be bo ki a bari-e ki tō ki ndōi ndil dæ ti əi nə Sodom ki Ejipi. ⁹ Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin be je ki dangi dangi a rai kadi gōi ninde ndō mitə ki nusi, ningə a ogi kadi dəw dibi-de. ¹⁰ Rō dije ki dōnangi ti ne a nəl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rənəl ngay, a mbəli-naa kadi-kare je, tadō njé kəl ta ki ta Luwə ti ki joo kin adi-de kō ki al dō maji.

¹¹ Nə go ndō je ti ki mitə ki nusi kin ba, kəə ki i rō Luwə ti re ur mede ti, adi ii isi taa. Lo kin ti, dije ki kəte a gōi-de ka kin, bəl tōl-de. ¹² Ningə ooi ndu dəw madi ki ba ki tōgine ngay i dōrā ti ə nə: «Itəi taa ne!» Ba ii, awi ki dōrā ti me kil

* 10:7 Tēj ki taga 20.11; Dətərənom 32.40; Daniyəl 12.7; Amosi 3.7

ndi ti, ta kəm njé bə je ti ləde ki isi goi gode. ¹³ Taa naa ti nɔɔ, dɔnangi yəki yəki ki əti bəl, adi dam bə bo ki kare me ki dɔgi ti budi nangi mur mur. Ko dije dibi siri tɔ me ti. NDəgi dije ki isi ki dɔde taa, mede gangi man adi iləi tɔji dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrə ti.

¹⁴ Tuji ki kɔ joo də, ningə e ki kɔ mitə a re nɔɔ basi.

Təbi ki kɔ siri

¹⁵ Malayka ki kɔ siri kəl təbi ləne ningə, ndu dije bə ki tɔgi ngay dɔrə ti ə nə: «Kɔbe ki dɔ dɔnangi ti e yə Bəbe ləje əi ki Kirisi ki e wa mbəte kin ngata. A ɔ bə ki dɔ bəl je ki dɔ bəl je.» ¹⁶ Ningə ngatəgi je ki kuti joo gide sɔ ki isi dɔ kimbər ti, osi ki ta kəmdə nangi nɔ Luwə ti, iləi tɔji dɔe ti ¹⁷ əi nə:

«Bəbe Luwə ki nje tɔgi pəti,
I ki isi nɔɔ bɔne, j ki isi nɔɔ mari nu,
J-ilə tɔji dɔi ti mbata un kilə kəti bəl ləi
ki jii ti,

Ində-n gin kɔbe ləi.

¹⁸ Gin bə je ki dangi dangi jii ki wongi,
Nə ki basine kin, e wongi ləi ngata ə isi
tɔji rəne.

Dəkagilo gangi ta dɔ njé koy je ti re
ngata,

Dəkagilo ki kadi igə-n dɔ nja bəə kilə je
ləi,

Ki əi njé kəl ta je ki tai ti re ngata,

Dəkagilo kigə dɔ nja dije ləi,

Ki njé kaw ki bəl NDili mede ti,

Ki du je ki ki tɔgi je, re ngata.

E dəkagilo ki kadi ituji-n dije ki njé tuji
dɔnangi.»

¹⁹ Go ti, me dɔrə ti, ta kəy lə Luwə
tɛɛ, adi sanduki kun mindi isi ki taga.
Lo kin ti, ndi təl je, ndangi nɛ je, ndu
dije bə ki taa, dɔnangi yəki, taa ndi kəsi
ki əti bəl ədi tɔ.

12

Dəne əi ki da ki bari-e dirago

¹ Nɛ kɔji madi ki əti bəl tɛɛ dɔrə ti.
Ningə e dəne ki kadi uti dɔ rəe tə kibi ti,
bə nay isi gin njəe ti. Mee je kuti gide
joo ə indəi rəde naa ti tə jɔgi kəsi-gon
isi dɔe ti. ² Dəne ka kin naye ngay al
kadi oji ngon, ə loki to ndoo ra-e bə,
un ndune ki taa nɔ. ³ Nɛ kɔji madi ki

rangi bəy tɛɛ dɔrə ti. Ningə e kəkirə da
madi ki bari-e dirago, kər tə por bə ə
tɛɛ a. Dəe e siri, ə gaje e dɔgi tɔ, ningə
jɔgi kəsi-gon isi dɔe je ti ka kin kare
kare. ⁴ Un mongine bə, itə-n me je ki
kare me ki mitə ti dɔrə ti buki-de ki
dɔnangi ti. Re a ta dəne ti ki aw tə oji
ngon ka kin kadi tə re oji ngon taa bə,
n-ribə ngon n-uso-e. ⁵ Dəne oji ngon
ki dingəm ki kadi tə a isi dɔ gin bə je ti
pəti ki dɔnangi ti ne, a ɔ-de bə ki kɔbe
lie a ngə tə gindi bə. E mbata kin ə, loki
oji ngon taa par ə, uni ngon ka kin awi
sie kadi Luwə ti, kadi kimbər ngar ti
lie. ⁶ NGa ningə dəne taa ay yəne aw
dilə lo ti ki e lo ki Luwə ində dɔ lo madi
dana titi kadi tə isi ti adi tə ngəmi-e ki
nɛ kuso asi ndə dibi ki bu joo ki kuti
mehe (1260).

⁷ Lo kin ti, rɔ j dɔrə ti. Misəl əi
ki malayka je ləne rəi ki da ki bari-e
dirago ka kin. Dirago ka əi ki malayka
je ləne jii səde ki rɔ tɔ, ⁸ nə rɔ tətə. Lo
ləde əi ki malayka je ləne goto dɔrə ti
ngata. ⁹ ɔsi kəkirə dirago iləi-e nangi.
E ki e bɔgə li ki bari-e su je ki *Sata je,
e ki e nje kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne.
ɔsi-e iləi nangi, naa ti ki malayka je ki
goe ti.

¹⁰ Lo kin ti, m-o ndu dəw madi bə
ki tɔgine ə nə: «Dəkagilo kaji re ngata,
dəkagilo kadi Luwə oji tɔgine re ngata,
dəkagilo kɔbe lie re ngata. E dəkagilo
ki tɔgi e ji Kirisi ti ngata. Tədɔ dəw ki
nje kində ta dɔ ngakɔje je ti ka ɔsi-e
dɔrə ti iləi-e dɔnangi ti. E ki nje kində
ta dɔde ti kondɔ je ki kada je nɔ Luwə
ti ləje. ¹¹ Nə əi je təti-e rɔ ki takul məsi
NGon bati nim, ki takul ta lə Luwə ki
mai naje nim. Bəli rəde al, əi basi ngay
kadi ndigi koy. ¹² E mbata kin ə,
Maji kadi j dɔrə ira rənəl,
Ə səi ki isi me dɔrə ti ka irai rənəl tɔ!
NGa ningə j dɔnangi, səi ki ba bo, tuji
e ləsi,

Tədɔ su risi nangi ki rəsi ti nɔɔ,

Wongi təl-e,

MBata gər kadi dəkagilo ləne nay
ngay al ngata.»

¹³ Loki dirago oo kadi ɔsi-ne iləi-ne
nangi bə, ər ngədi ki go dəne ti ki nje
koji ngon ki dingəm ka kin. ¹⁴ Nə adi

dɔne ibə bagine joo tə bagɪ kəkɪrə soro be, kadi ij-n aw osi lo ti ki Luwə ində dɔe dana ade dilə lo ti, kadi tə ngəmi-e ki nɛ kuso asi bəl mitə ki nusi, sɔy, kadi li ndətɪ kade al. ¹⁵ Lo kin ti, li ilə man tane tə man ba be ki go dɔne ti nɔɔ kadi tə tɔgɪ man ka kin inde aw sie. ¹⁶ Nə dɔnangɪ re rɔ lə dɔne, tɛɛ tane tibi-n ndəə man ki li tɔmɔ ka kin yiki. ¹⁷ Lo kin ti, wongɪ təl diragɔ dɔ dɔne ti, adi aw rɔ dɔ gin koji ti lie, ki əi njé təl rɔde go ndu Luwə ti, njé ka dana dɔ nɛ ki rɔjetɪ ki Jəju tɛɛ ki dɔe ki taga.

¹⁸ Go ti, aw ilə rɔne a ta ba bo ti.

13

Daje ki joo

¹ M-o da madi kare ki gaje e dɔgɪ, ə dɔe e siri tɛɛ me ba bo ti. Jɔgɪ kɔsi-gon isi ta gaje je ti kare kare, ningə tɔ kəl ta ki mal dɔ Luwə ti ə isi jam dɔe je ti tɔ. ² Da ki m-o-e ka kin to titi-naa ki kaga be, ningə njae je toi tə nja da ki bari-e ursi kin be, ba tae to tə ta bəl be tɔ. Diragɔ təl ki tɔgine, ki kimbər ngar ləne, ki tɔgɪ kɔbe ki əti bəl ade. ³ Jam dɔe kare to tə nɛ ki ingə do ki asi koy be, nə basine dɔ ka kin idi ngata. Lo kin ti, dije ki dɔnangɪ ti ne pətɪ, kilə ra da kin əti-de bəl, adi uni goe. ⁴ Ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔ diragɔ ti, tadɔ təl ki kɔbe adi da ka kin. Ningə əsi məkəsɪde nangɪ nɔ da ti tɔ əi nə: «Nə ə asi kɔji rɔne kadi da ti kin ə? Nə ə asi kadi rɔ sie ə?»

⁵ Adi ta rəbi da kadi tɛɛ tane əl-n ta je ki ngə ngə ki ta je ki mal dɔ tɔ Luwə ti. Ningə ingə ta rəbi kadi ra-n ndigɪ ləne nay kuti sɔ gide joo (42). ⁶ Flə rɔne əl ta je ki mal dɔ Luwə ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pətɪ ki isi dɔrɔ ti tɔ. ⁷ Adi-e ta rəbi kadi rɔ-n ki dije lə Luwə kadi tətɪ-de rɔ, taa adi-e tɔgɪ dɔ gin koji je ti ki dangɪ dangɪ, ki gin dije ti ki dangɪ dangɪ, kin gin ndon ta je ti ki dangɪ dangɪ, ki gin be je ti ki dangɪ dangɪ*. ⁸ Dije pətɪ ki dɔnangɪ ti ne əsi məkəsɪde nangɪ nɔe ti. Adi əi dije ki lo kilə ngirə dɔrɔ ti ki dɔnangɪ ti nu, ə tɔde e ki ndangɪ me makitibi kaji ti al.

Dəw ndangɪ tɔde me makitibi kaji ti lə NGon bati ki dije tɔli-e kin al.

⁹ «Dəw ki aw ki mbine ba, kadi oo-n dɔ ta ki m-aw tə m-əl kin maji: ¹⁰ Dəw ki sɔbi dangay ba, a aw dangay ti; dəw ki sɔbi tuji ki kiyə kasigar ba, a tuji ki kiyə kasigar tɔ. Ningə e dɔ kadi ki kadi dije lə Luwə uwəi tɔgide ba, ə kadi awi ki kadi-me tɔ.»

¹¹ Go ti, m-o da madi ki rangɪ tɛɛ nanga. Gaje e joo tə gajɪ ngon bati be, ningə əl ta tə diragɔ be tɔ. ¹² Da ka kin ra kilə ki tɔgɪ da ki dɔsɔy pətɪ ta kəme ti. Ba ində tɔgɪ dɔ dije ti adi əsi məkəsɪde nangɪ nɔ da ti ki dɔsɔy ki ingə do ki asi koy, nə do ka kin təl idi kin. ¹³ Da ki kɔ joo kin ra nɛ kɔji je ki əti bəl. Aw bitɪ ra adi por j dɔrɔ ti, risi dɔnangɪ ti, ta kəm dije ti pətɪ. ¹⁴ Ədi dije ki dɔnangɪ ti ne buki-de wale ki nɛ kɔji je ki adi-e kadi ra ta kəm da ti ki dɔsɔy. Ɔsi-de kadi tə tɔli kagɪ yo madi əsɪi gon da ki ingə do kiyə kasigar ə təl ajɪ gogɪ kin. ¹⁵ Da ki kɔ joo ingə tɔgɪ kadi ra adi kagɪ yo kɔsi-gon da ki dɔsɔy kin təl nɛ ki isi kəm, mba kadi tə əl ta, ə adi tɔli dije pətɪ ki a mbati kɔsi məkəsɪde nangɪ nɔ kagɪ yo kɔsi-gon da ki dɔsɔy ti. ¹⁶ Da ki kɔ joo ində tɔgɪ dɔ dije ti pətɪ, ngan je ki dije ki tɔgɪ, njé nɛ kingə je ki njé ndoo je, dije ki kare ki bəə je, kadi taai ndajɪ ji kɔde ti al ə ji gəlde ti. ¹⁷ Kin ə re dəw aw ki ndajɪ tɔ da kin ə se kɔr nɛ je ki tɔji tɔe al ba, a asi kadi ndogɪ nɛ al nim, gati-n al nim tɔ.

¹⁸ E dɔkagilo kəm-kədi. Dəw ki aw ki nɛ gər, a asi kadi gər me kɔr nɛ ki ɔji dɔ da kin, tadɔ e kɔr nɛ ki tɔji dəw madi. Kɔr nɛ ka kin e kɔr nɛ ki bu mehe ki kuti mehe gide mehe (666).

14

NGon bati əi ki dije ki kigə dɔde

¹ M-go lo bəy, ba m-o NGon bati a taa dɔ mbal *Siyo ti, ningə dije dibi bu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000) ki awi ki tɔe nim, tɔ Bawe Luwə nim, ki ndangɪ natɪ nɔde ti əi sie. ² M-o ka nɛ madi ba j ki dɔrɔ ti tə ka man ba ki isi lo kam be, ba tə ka ndi ki ndangɪ nɛ ki tɔgine ngay kam be. Ka nɛ ki ba ə m-o kin, ba tə ka

* 13:7 5-7: Daniyal 7.8, 25; 11.36; 7.21

kundi je ə dije a indəi be. ³ Nɪngə kosi dije kin pəti osi pa ki sigi nɔ kimbər ngar ti, ki nɔ nɛ je ti ki njé kisi kəm ki sɔ, ki nɔ ngatɔgi je ti. Dəw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dəw 6a, e dije ki dibi 6u ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000), ki əi dije ki əi ki kigə dɔde dɔnangi ti kin par. ⁴ Əi dije ki lati rɔde ki majal sangi dɛne je al, tadɔ gəri dɛne al. Uni go NGon bati lo je pəti ki aw ti. Əi dije ki e ki kigə dɔde dan dije ti ki dɔnangi ti ne tɔ kandi nɛ ki dɔsɔy ki kun kadi Luwə nim kadi NGon bati nim. ⁵ Əi dije ki dəw oo ta ki ngom tade ti al. Ta ki kadi dəw ində dɔde ti goto.

Malayka je iləi mbɛ ta ki gangi ki are

⁶ Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nəl ti taa sɔy ngay. Poy Ta ki Maji ki biti ki nɔ ti e jie ti kadi ilə mbi dije ti ki isi dɔnangi ti ne, adi e gin 6e je ki dangi dangi, ki gin koji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi. ⁷ Malayka ka kin un ndune ki taa ə nɔ: «Iləi dɔsi gin tɔgi ti lə Luwə, ə iləi tɔji dɛe ti, tadɔ dɔkagilo ta ki gangi lie re ngata. Jsi məkəsisi nangi nɔ nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ti, nje ra ba bo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibə ti.»

⁸ Malayka ki rangi 6əy un go e ki kəte ka kin nɪngə əl ə nɔ: «Osi ngata, osi ngata, *Babilon ki e 6e ki boy. E ki adi gin 6e je pəti kasi kaya ki ra ləne ki əti 6əl adi-de ɔyi-naa.» ⁹ Malayka ki rangi 6əy ki kɔ mitə un gode nɪngə əl ə nɔ: «Dəw ki ɔsi məkəsine nangi nɔ da ti, ki nɔ kagi yo ti lie, ə taa ndaji nɔne ti, ə se jine ti 6a, ¹⁰ e ka a ɔy kasi wongi lə Luwə ki kanji kilə man ti ki Luwə a 6uki me kɔpi wongi ti ləne kin tɔ. Ko dije ki be kin a ingəi kɔ ta kəm malayka je ti ki kay njay ki ta kəm NGon bati ti. A ingəi kɔ kin me por ti ki me nɛ ti ki ɔ por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi-de kɔ kin a su taa ki dɔ 6əl je, dɔ 6əl je. Nɪngə kondɔ ki kada, lo kadi dije ki njé kəsi məkəsidi nangi nɔ da ti ki nɔ kagi yo ti lie, ə taai ndaji nɔde ti ə se jide ti kin a ɔri kəə goto. ¹² E dɔkagilo ki kadi dije ki əi yə Luwə, ki

njé ngəm ndu-kun lə Luwə, ki njé kadi mede Kirisi, uwəi tɔgide ba.»

¹³ Go ti m-o dɔ ndu madi j dɔrɔ ti əl-m ə nɔ: «Indangi ta kin ə nɔ: NJé maji-kur je ə əi dije ki isi oyi me ndɔ ti ki 6one me kilə ti lə Ba6e. NDil Luwə əl ə nɔ: əi njé maji-kur je tadɔ uwəi kɔ rɔde dɔ kɔ je ti ləde, nɪngə kilə rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne

¹⁴ M-go lo 6a m-o kil ndi ki nda, nɪngə dəw ki titi-naa ki *NGon dəw isi dɔ ti. Jɔgi ngar ki ra ki ɔr isi dɛe ti, nɪngə uwə ngorongi ki tae ati jine ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi tɛɛ me kəy ti lə Luwə, nɪngə un ndune taa ki tɔgine əl nje kisi dɔ kil ndi ti ə nɔ: «Ilə ngorongi ləi ijə-n ko, tadɔ ko ki dɔnangi ti mbuji asi kijə ngata.» ¹⁶ Ba lo kin ti, nje kisi dɔ kil ndi ti ilə ngorongi ləne ijə-n ko je ki dɔnangi ti ne.

¹⁷ Go ti, malayka ki rangi 6əy tɛɛ me kəy ti lə Luwə, dɔrɔ, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tɔ.

¹⁸ Go ti, malayka ki rangi 6əy ki aw ki tɔgi dɔ por ti, tɛɛ ki dɔ dingiri ti, 6a un ndune ki taa ki tɔgine ngay əl nje kuwə ngorongi jine ti ə nɔ: «Ilə ngorongi ləi ijə-n dɔ nju je ki dɔnangi ti kin, tadɔ kande je mbuji ngata.» ¹⁹ Ə malayka ilə ngorongi ləne dɔnangi ti ijə-n dɔ nju je ki dɔnangi ti, nɪngə bi ilə me 6e mbore kandi nju ti, ki e 6e ki boy ki wongi lə Luwə e me ti. ²⁰ MBisəi kandi nju ka kin me 6e mbore kandi nju ti, gidi 6e bo ti gogi, nɪngə məsi lo tɛɛ me 6e mbore kandi ndu ti ka kin ki taga, j biti ɔdi ta sində je taa, 6a ngale asi kulə mətər 6u mitə kare.

15

Malayka je ki siri ki nɛ tuji lo je ki dɔbəy ti e jide ti

¹ M-o nɛ kɔji madi ki rangi ki bo, tɔ əti 6əl dɔrɔ ti. *Malayka je siri uwəi nɛ tuji lo je siri tɔ jide ti. Əi dɔbəy nɛ tuji lo je, tadɔ e əi ə wongi lə Luwə a tɔl-n tane.

² Go ti, m-o man ba ki to tɔ bər be, pole naa ki por. Nɪngə dɔ man ti ka

kin, njé tati rɔ da, ki kagi yo lie, ki kɔr nɛ ki tɔji tɔe, uwai kɛnde lɔ Luwɔ jide ti. ³ Osi pa lɔ *Mojɔ ki bɛɛ kilɔ lɔ Luwɔ, ki pa lɔ NGon bati ɛi nɔ:

«Babe Luwɔ ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pɛti, Kilɔ rai je bo ngay, ɛti bɛl ki dum!
I NGar dɔ gin bɛ je ti pɛti,
Kɔji ra je lɛi e kɔji ra ki dana, e ki rɔjeti*».

⁴ I Babe, nɔ ɛ asi kadi bɛl ndili al ɔ? Nɔ ɛ a mbati kilɔ tɔji dɔi ti ɔ? Tado jɔ ki kari ba ɛ jɔ dɔw ki ay njay, Gin bɛ je pɛti a rai kadi ɔsi mɛkɛside nangɔ nɔi ti.

Tado kilɔ rai je ki dana toi ki taga ta kɛmde ti*».

⁵ Go ti, m-o ta kɛy lɔ Luwɔ ki kɛy kibi kulɔ noji lɔ Luwɔ e me ti, tɛɛ tane dɔrɔ ti. ⁶ Malayka je siri ki uwai nɛ tuji lo je ki siri jide ti tɛɛi, me kɛy ti lɔ Luwɔ ki taga. Jɔ kibi lɛ ki nda, nda ki ɛti bɛl, ningɔ dɔɔi rɔde ki nda ɔr. ⁷ Ki kare dan nɛ je ti ki njé kisi kɛm ki sɔ adi malayka je ki siri kɔpi je ki rai-de ki ɔr siri, tɔ kɔpi je ki wongi lɔ Luwɔ ki nje kisi biti ki nɔ ti, rosi. ⁸ Sa rosi kɛy lɔ Luwɔ tɔ nɛ ki tɔji tɔba ki tɔgi lɔ Luwɔ. Dɔw asi kadi ur me kɛy ti lɔ Luwɔ al biti kadi nɛ tuji lo je ki siri ki malayka je ki siri uwai jide ti kin tɔli ta kilɔ lɔde bɛy taa.

16

Kɔpi wongi je lɔ Luwɔ ki ɛi siri

¹ M-o ndu ta madi ki tɛɛ ki tɔgine me kɛy ti lɔ Luwɔ, ɛl malayka je ki siri ɛ nɔ: «Awi mbali kɔpi wongi lɔ Luwɔ ki siri dɔnangi ti.» ² Malayka ki dɔsɔy aw mbal kɔpi lɔne dɔnangi ti. Lo kin ti nɔɔ, do bay ki ɛti bɛl, ki to ngay osi dɔ dije ti ki njé kaw ki ndaji lɔ da nim, kɔsi mɛkɛside nangɔ nɔ kagi yo ti lie nim.

³ Malayka ki kɔ joo mbal kɔpi lɔne dɔ ba ti, adi man tɔl to tɔ mɛsi dɔw ki oy be. Lo kin ti, nɛ je pɛti ki ɔdi rɔde ki isi me ba ti oyi.

⁴ Malayka ki kɔ mitɔ mbal kɔpi lɔne dɔ man mbo je ti, ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibɛ ti, adi tɔli mɛsi. ⁵ Ba m-o ndu malayka ki aw ki tɔgi dɔ man je ti ɛl ɛ nɔ: «I NJe kay njay, jɔ ki isi bɔne, jɔ ki

isi mari nu. I itɔji be tɔki jɔ nje gangi ta ki dana. ⁶ Tado ɛi je buki mɛsi dije lɛi ki mɛsi njé kɛl ta je ki tai ti kɔ, ɛ adi-de mɛsi wa ka tɔ kadi ayi-naa. Asi ta kadi nɛ kin ra-de be wa.» ⁷ Ningɔ go ti, m-o ndu ta madi jɔ ki dɔ dingiri ti ɛl ɛ nɔ: «Oyo, Babe ki NJe kisi dɔ tɔgi je ti pɛti, ta ki gangi lɛi e ta ki gangi ki rɔjeti nim, e ta ki gangi ki dana nim.»

⁸ Malayka ki kɔ sɔ mbal kɔpi lɔne dɔ kadi ti, ade tɔgi kadi buki-n porne dɔ dije ti kadi ɔ-de. ⁹ Ba lo kin ti, kunjɔ kadi ki dum kɛl tae ɔ dije. Dije kin ɛli ta ki mal dɔ Luwɔ ti ki aw ki tɔgi dɔ nɛ tuji lo je ti kin, ɛ mbati kiyɔ pa njiyɔde je ki majal kɔ ɛ kulɔ-n tɔji dɔ Luwɔ ti.

¹⁰ Malayka ki kɔ mi mbal kɔpi lɔne dɔ kimbɔr ngar ti lɔ da, adi kɔbɛ lie tɔl lo ki ndul kururu. Dije ingɔi kɔ, usoi ngangide mur mur. ¹¹ Nɔ be ka, mbati kiyɔ rɔbi kilɔ rade je ki majal kɔ, ɛli ta ki mal dɔ Luwɔ ti ki dɔrɔ ti, par par, mbata kɔ ki isi ingɔi, ki mbata lɔ do bay ki rɔde ti.

¹² Malayka ki kɔ mehe mbal kɔpi lɔne dɔ ba ti ki bari-e Epirati. Ba ka kin ii ɛ iyɔ lo kadi ngar ki nje ki lo kibɔ kadi ti dɔ ti. ¹³ Go ti, m-o ndil je ki majal mitɔ ki toi tɔ kɔɔ je be, tɛɛi ta diragɔ ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kɛl kɔ nɔ n-e nje kɛl ta ki ta Luwɔ ti nim tɔ. ¹⁴ Ɖi ndil je lɔ su ki njé ra nɛ kɔji je. Ningɔ awi rɔ ngar je ti ki dɔnangi ti ne pɛti, kawide mbata rɔ ki a re ndɔ ki bo ti lɔ Luwɔ ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pɛti.

¹⁵ Ningɔ Babe ɛl ɛ nɔ: «Oi, m-a m-re tɔ nje bɔgi be. NJe rɔnɔl ɛ e dɔw ki isi kɛm, taa ngɛm kibi je lɔne maji tɔ, kadi tɔ dɔw oo-e ki rɔe kare bɔ rɔe a sɔle-n al.»

¹⁶ NDil je ki majal kawɔ ngar je ka kin lo ti madi ki bari-e ki ta Ebirɔ nɔ Armagɔdɔ*».

¹⁷ Malayka ki kɔ siri mbal kɔpi lɔne dan nɔl ti, ningɔ ndu dɔw bɔ me kɛy ti lɔ Luwɔ, jɔ ki lo kisi kimbɔr ngar ti, ɛl ɛ nɔ: «Gin nɛ je gangi ngata!» ¹⁸ Lo kin ti, nɛ je ɔdi rɔde, adi e tɔl ndi je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je, taa dɔnangi yɔki yɔki ki ɛti bɛl ngay tɔ. Lo kilɔ ngirɔ

* 15:3 Tɛɛ ki taga 15.1 * 15:4 Jɛrɛmi 10.7; Pa je 86.9 * 16:16 Njé gangi ta je 5.19; 2 NGar je 23.29

kisi ki dę taa ti lę dije nu kin, dęw oo ko dęnangi ki yęki be kin nja kare al bęy. ¹⁹ Kękirę bę bo gangi rone dana mitę, ningę bę bo je ki me bę je ti ki dangi dangi ki dęnangi ti ne budi ki nangi. Me Luwę ooi dę bę bo *Babilon ti al, Luwę ade ay kępi, ki kasi wongie lie ki ngę ngay isi ole me ti. ²⁰ Dę dęr je pęti ayi-naa, adi dęw oo mbal je al. ²¹ Kękirę kęsi je ki ayi tę mbal bo be ii taa tosi dę dije ti. Dije әli ta ki mal dę Luwę ti oji-n dę kękirę kęsi je ki nję tuji lo, tadę tuji lo tuji ki әti bęl ngay.

17

Ta ki gangi ki dę dęne ti ki nje kaya ki dum

¹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwęi kępi je ki siri jide ti re әl-m ә nę: «fre, m-a m-tęji ta ki gangi ki a re dę dęne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o. ² NGar je ki dęnangi ti ne buki ręde ta sange lo kaya ti, ningę kosi dije ki dęnangi ti ne ayi-naa kasi kaya lie adi rade tę*.»

³ Be ә, NDil un-m aw sәm dilę lo ti. Ningę m-o dęne kare isi dę da ti ki kęr pir pir, ki tę je ki әl ta ki mal dę Luwę ti rosi ręe. Da ka kin dęe e siri ә gaje je e dęgi tę. ⁴ Dęne ә kibi je ki ndole, ki kęr pir pir, ningę, ningę әr je, ki ningę ki gate e ngay je, ki mędi-kęsi je, rosi ręe. Uwę kępi ki rai ki әr, ki nę je ki to koo al, ki nę ra kaya je lie ki to nje rosi mee. ⁵ Nę ki isi nati nęe ti, e nę ki ndangi әi nę: «Babilon ki boy, kę kaya dęne je, ki bę nę ra je ki to koo al ki dęnangi ti ne.» ⁶ M-o kadi dęne ka kin męsi dije lę Luwę ra-e kasi ti. Adi e męsi dije ki tәli-de mbata kede nję ma naji lę Kirisi. Loki m-o-e, e nę madi ki әti-m bęl. ⁷ Ә malayka әl-m ә nę: «Raban ә әti bęl ә? M-a m-әr-i gin nę ki to lo bęyә ti oji dę dęne әi ki da ki dęe e siri ә gaje je ә dęgi, ki oti dęne gidine ti kin. ⁸ Da ki o-e kin kәte e nęq, nę bәsine goto ngata. A tęę koo kadi aw tuji ti. NGA ningę, dije ki dęnangi ti ne ki lo kilę ngirę dęrę ki dęnangi ti nu, tәde e ki ndangi me makitibi kaji ti al

kin, loki ooi da kin bę, a әti-de bęl, tadę kәte e nęq, nę bәsine goto, ningę a tәl tә re gogi.

⁹ «E dękagilo kәm tęę ki dękagilo kaw ki gosi. Dę da ki siri әi mbal je ki siri ki dęne isi dę ti. Taa әi ngar je ki siri tę. ¹⁰ NJę ki mi osi, e ki kę mehe isi dę kimbęr ngar ti dękagilo ti ki j-a-n ne kin, ningę e ki kę siri re al bęy. NDę ki a re bę, a isi dę kimbęr ngar ti dękagilo ki ndęy be par. ¹¹ Da ki kәte e nęq, ә bәsine goto kin, e wa ә e ngar ki kę jijoo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningę isi aw ki tuji ti. ¹² Gaji da ki dęgi ki o, әi ngar je ki dęgi ki isi dę kimbęr ngar ti al bęy, nę a ingәi tęgi kadi oi bę kadi-kare be ki da. ¹³ Męr ta lәde әi ki dęgi kin pęti e kare ba, adi e ta kadi uni tęgide ki kębe lәde rai kilę adi da. ¹⁴ A rәi ki NGon bati, nę NGon bati a tәti-de rә, tadę e Bәbe lę bәbe je, e NGar lę ngar je. NGA ningę nję ki bәri-de, nję ki mbәti-de, ki nję ka dę njade ti, a tәti rә sie tę.»

¹⁵ Malayka tәl әl-m bęy ә nę: «Man je ki o-de lo ki kaya dęne isi ti kin, әi gin dije ki dangi dangi, әi kosi dije ki dangi dangi, әi gin bę je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da je ki dęgi ki o-de, ki darę da wa, a әsi ta kaya dęne, a ręyi kibi je ki ręe ti kadi a ki rone kare. A usoi dae taa a adi por o-e tę. ¹⁷ Tadę Luwę indę ndigi ra lәne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni tęgi kębe lәde rai kilę adi da, biti kadi ta je ki ta Luwę ti tәli tade.

¹⁸ «NGa ningę, dęne ki o-e, e bę bo ki boy ki isi dę ngar je ti ki dęnangi ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go ti, m-o malayka madi ki rangi j dęrę ti risi ki nangi. Aw ki tęgi ki bo, ningę kunje unji, taa dęnangi pęti. ² Malayka ka kin un ndune ki taa әl ә nę: «Babilon osi, *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningę ki bәsine kin, tәl lo kisi ndil je lę su, ki lo bęyә rә lę ndil je ki majal pęti. E e ә yәl je pęti ki toi nje, ki da je ki nję ra nę ki to koo al, rai tә

* 17:2 1-2; Jәrәmi 51.7, 13; Ejay 23.17

lo 6e læde. ³ Tado gin 6e je pæti ayi-naa kasi kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dɔnangi ti ne sangi-e kaya ti, ningə njé ra gati je ki dɔnangi ti ne, ndui ki mandi ki ra lie ki dum kəl tae kin.»

⁴ Go ti, m-o ndu ta madi ki j dora ti əl ə nə: «Itēji kə me 6e bo ti kin səi dije ləm, nə tə j indəi rəsi naa ti sie də majal rae je ti, kadi tə tuji ki a re dæ ti kin ingə səsi sie. ⁵ Tado majal rae je oji-naa, awi biti tēji rə Luwə ti, adi me Luwə ole də nə rae je ti ki majal. ⁶ İrai sie nə ki ndə ki e ra ki dije kin tə. İrai sie be nja joo. Me kəpi ki buki kasi je ti adi dije ayi-naa kin ə, ibuki ti nja joo adi-e ay tə. ⁷ Kae ti wa ki rəe nəl-e-n me rə ki təji ti nim, oo-n maji rəne nim ka kin ə, maji kadi adi-e ingə kə je, ndingə ndoo je tə. MBata əl mene ti ə nə: “M-isi də kimbər ngar ti tə ngar, ningə mi nje ngaw koy al, tado m-a m-uwə ndoo yo al ratata.” ⁸ E mbata kin ə, nə tuji lo je ki toi isi ngəmi-e kin a buki-naa dæ ti pæti ndə kare ba. Adi e koy, ki kuwə ndoo yo, ki 6o bo, ningə por a ɔ-e tə. Tado Bæbe Luwə ki gangi ta dæ ti e Nje təgi.»

⁹ Lo kin ti, ngar je ki njé sange kaya ti, ki njé koo maji rəde sie, a nqi je, a uwəi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki ɔ-e su ki taa. ¹⁰ A ai say, mbata 6əli kə ki isi inge kin, ningə a əli əi nə:

«Kə ri ə to be ə! kə ri ə to be ə!

İ Babilon, 6e bo ki boy, ki nje təgi!

Kadi kadi-kare ba be par ə ta ki gangi osi dəi ti be a?»

¹¹ Njé njiyə ra gati dɔnangi ti ne, nqi ki mbata lie nim, uwəi ndoo yoe nim tə, tado dəw kare ka ndogə səde nə gati je ləde al. ¹² Nə gati je, ki ər je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, ki lə je, ki kibi ki kər pır pır je, ki kibi je ki ndoy, ki kagi je ki bayde əti maji je, ki nə je ki rai-de ki ngangə kədi je, ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ningə kasi je, ki gindi je, ki nə je təli mbal je ki ndole, ¹³ ki kadi kagi ndir tay je, ki yibi kagi je ki əti maji, ki nom kagi je ki əti maji, ki nduji kagi je ki əti maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki gəme je, ki

mangi je, ki bati je, ki sində je, ki pusi rə je, ki 6əə je, ki dangay je. ¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndigə kuso ka ay say kadi ti. Nə kingə je ləi ki nə koo maji rə je ləi təli nə ki tuji kə, ningə dəw a ingə-de gogə al ratata. ¹⁵ Njé ra gati je ki rai gati kəte me 6e ti kin ingəəi nə, əsi rəde ngərəngi, tado 6əli kə je ki isi inge kin. Nqi, uwəi ndoo yoe, ¹⁶ ningə əli əi nə: «Kə ri ə to be ə! kə ri ə to də 6e bo ti kin be ə! E ki kəte ɔ kibi lə, ki kibi ki kər pır pır, ki kər njir njir, ki ər je, ki ningə ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, rəsi rəe. ¹⁷ Nə kəm kadi ki kare wa par ə nə kingə je kin pæti gotoi kə!»

Njé kuwə ngandi bato je, ki dije ki me bato ti, ki njé ra kilə də bato ti, ki njé ra gati də ba ti, əsi rəde ngərəngi, ¹⁸ ningə loki ooi sa pore ki isi su 6a, əli əi nə: «Dəw oo 6e bo ki əti 6əl tə 6e bo kin be al 6əy!» ¹⁹ Jyi ba bur ki dəde ti, ningə nqi, uwəi ndoo yoe, uni ndude ki taa əli əi nə: «Kə ri ə to be ə! kə ri ə to də 6e bo ti kin be ə! E nə kingə je lie ə dije pæti ki awi ki bato je də ba ti isi ingəi. Nə kəm kadi ki kare wa par ə nə kingə je kin pæti gotoi kə!»

²⁰ İ dora, ira rənəl də tuji ti ki inge kin! Səi dije lə Luwə, ki njé kaw kilə je, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, irai rənəl, tado ta ki Luwə gangi dæ ti kin, e səi je ə Luwə gangi ta adi səsi.

²¹ Lo kin ti nqə, malayka ki nje təgi kare un mbal ki to tə kəkirə mbal kusi ko be, ige ile ba, ningə əl ə nə: «E ki ka təgi kin ə, a igəi Babilon, 6e bo ki boy kin kadi iləi-e kə, kadi dəw a oo-e gogə al ratata. ²² Dəw a oo ndu kənde je, ki njé kosi pa je, ki njé kəl nal je, ki njé kəl təbi je, 6e ləi gogə al ratata. Dəw a ingə kədi ra nə madi, ə se a oo ndu mbal kusi ko al ratata. ²³ Dəw a oo por lambi ɔ 6e ləi al, taa dəw a oo ndu njé taa-naa sigi al tə, tado njé ra gati je ləi ə əi njé təba je ki əti 6əl dɔnangi ti ne, taa ki mbəli ki ra ləi ə, ibuki-n gin dije ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne kə.» ²⁴ E Babilon ti ə məsi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ki məsi dije lə Luwə, ki məsi dije pæti ki tijəi mindide dɔnangi ti ne, ay titi.

☆ 18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jərəmi 50.8; 51.6, 45; 5: Kilə ngirə nə je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jərəmi 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

19

Pa tati rɔ ki ba me dɔrɔ ti

¹ Go nɛ je ti kin ba, m-o dɔ ndu ki ba tɔ ndu kosi dije ki ngay be dɔrɔ ti ɔ nɔ: «Aleluya! Kaji, ki tɔba, ki tɔgi e yɔ Luwɔ lɔje. ² Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rɔjeti, e ta ki gangi ki dana, tado gangi ta dɔ kaya dɛne ti ki tuji lo ki dɔnangi ti ne ki kaya ki ra lɛne. Luwɔ ade igɔ kirɔ tɔl ki tɔl bɛɛ kilɔ je lie.» ³ Ningɔ tɔli ɔli bɛy ɔi nɔ: «Aleluya! Tɔji ki dɔ Babe ti! Sa por bɛ bo su ki dɔ bal je, ki dɔ bal je!» ⁴ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ, ki nɛ je ki njɛ kisi kɛm ki sɔ, ɔsi mɛkɛside nangi nɔ Luwɔ ti ki NJe kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ɔsi kure, ningɔ ɔli ɔi nɔ: «Amen! Aleluya! Tɔji ki dɔ Babe ti!»

Lo taa-naa lɔ NGon bati

⁵ Go ti, m-o ndu ta madi j ki dɔ kimbɔr ngar ti be ɔl ɔ nɔ: «Hlɔi tɔji dɔ Luwɔ ti lɔje, sɔi pɔti ki sɔi bɛɛ kilɔ je lie, sɔi ki sɔi njɛ bɔl-e je, sɔi ngan je ki dije ki tɔgi.» ⁶ Ningɔ m-o dɔ ndu ki ba tɔ ndu kosi dije ki ngay be. Ndu ka kin ba tɔ ka man ba ki isi lo be, taa ba tɔ ka ndangi ndi ki ba ki tɔgine ngay kam be tɔ, ɔ nɔ: «Aleluya! Hlɔi tɔji dɔ Babe ti, tado Luwɔ lɔje ki NJe tɔgi pɔti indɔ ngirɔ kɔbɛ lɛne. ⁷ Adi ji rai rɔnɔl, ji tilɔi kole ɔ j-ilɔi tɔji dɛe ti, tado dɔkagilo taa-naa lɔ NGon bati re ngata, ningɔ dɛne lie ka isi dɔ njane ti tɔ. ⁸ Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kulɔ lɛ.» Kibi lɛ ki ɔli tae, tɔji kilɔ ra je ki dana lɔ dije lɔ Luwɔ.

⁹ Malayka kare ɔl-m ɔ nɔ: «Indangi ta ɔ nɔ: Njɛ je ki bari-de lo taa-naa ti lɔ NGon bati ɔi njɛ rɔnɔl je.» Ningɔ ilɔ ti bɛy ɔ nɔ: «E kin ɔ e ta je ki rɔjeti lɔ Luwɔ.»

¹⁰ M-osi nangi njae ti kadi m-ɔsi kure, nɔ ɔl-m ɔ nɔ: «O rɔi kadi ira nɛ kin! Mi bɛɛ kilɔ tɔ j je ki ngakɔi je ki ai dɔ njade ti me nɛ ki rɔjeti ki Kirisi tɛɛ ki dɛe, kin be tɔ. E Luwɔ ɔ sɔbi kadi ɔsi kure!» Tado nɛ ki rɔjeti ki Kirisi tɛɛ ki dɛe kin ɔ, adi dije kosi ɔli ta ki ta Luwɔ ti.

Rɔ ki tati lɔ Kirisi ki e dɔw ki Luwɔ mbate

¹¹ Go ti, m-o dɔrɔ tɛɛ tane, ningɔ sindɔ ki nda ɔ tɛɛ a. Dɔw ki nje kale,

tɔe nɔ NJe ka dana nim, Dɔw ki rɔjeti nim. E NJe gangi ta, ki NJe rɔ rɔ ki dana. ¹² Ka kɛme je tɛɛi por bilim bilim, ningɔ nɛ je ki ndole ndole isi dɛe ti ngay tɔ jɔgi kɔsi-gon, taa tɔ ki ndangi dɛe ti e tɔ ki e ki karne ba par ɔ gɔr tɔ. ¹³ ɔ kibi ngal ki mɛsi rosi, ningɔ tɔe nɔ «Ta lɔ Luwɔ.» ¹⁴ Asigar je ki dɔrɔ ti uni goe, isi dɔ sindɔ je ti ki nda, ningɔ ɔi kibi lɛ ki nda, ki nɛ ki majal ɔde al. ¹⁵ Kiyɔ kasigar ki tae ati soy soy, ki sɔbi dɔ tigɔ-n gin bɛ je ki dangi dangi tɛɛ tae ti. ɔ bɛ dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ki tɔgi ki ngɔ tɔ gindi be. Njijɔ dɔ nju ti, tal-e mbasi mbasi me bɛ mbore kandi nju ti, ki kasi wongi lɔ Luwɔ ki NJe tɔgi pɔti e me ti. ¹⁶ NDangi tɔ kare kibi ti lie nim, njae ti nim ɔi nɔ: «NGar lɔ ngar je, Babe lɔ bɛɛ je.»

¹⁷ Go ti, m-o malayka kare a taa me kadi ti. Un ndune ki taa ki tɔgine, ɔl yɔl je pɔti ki isi nali dan nɔl ti say ɔ nɔ: «Frɔi, ikawi-naa ki mbata nɛ kuso ki bo lɔ Luwɔ! ¹⁸ Frɔi usoi da ngar je, ki da ki bo je lɔ asigar je, ki da asigar je wa, ki da sindɔ je ki njɛ kal-de je, da dije pɔti, dije ki kare je, ki bɛɛ je, ngan je, ki dije ki tɔgi je.»

¹⁹ Go ti, m-o da ki m-ɔl ta lie kɔte, ki ngar je ki dɔnangi ti ne, ki asigar je lɔde, kawinaa mba kadi rɔi ki nje kisi dɔ sindɔ ti ɔi ki asigar je lɛne. ²⁰ Lo kin ti, uwɔi da ka kin dangay ti, naa ti ki nje ngom ki nje kɔl kɔ nɔ n-e nje kɔl ta ki ta Luwɔ ti. NJe ngom ki nje kɔl kɔ nɔ n-e nje kɔl ta ki ta Luwɔ ti ki ra nɛ kɔji je lɛne ta kɛm da ti, buki-n dije ki njɛ kaw ki ndaji lɔ da rɔde ti nim, ɔsi mɛkɛside nangi nɔ kagi yo ti lie nim, wale. Uwɔi-de, buki-de joo pu kɛm ba me dilɔ por ti, ki e por nɛ ki nje kɔ rigi rigi. ²¹ Kiyɔ kasigar ki tɛɛ ta nje kisi dɔ sindɔ ti tɔl asigar je lɔde pɔti, adi yɔl je pɔti usoi dade ndani.

20

Bal ki dibi kare

¹ Go ti, m-o malayka kare ki j dɔrɔ ti risi ki nangi, uwɔ lakɔle ta wol bɛ ki dɔbɔye goto nim, sɛn ki boy ngay nim jine ti. ² Uwɔ dirago, ɔigɔ li, ki e su ki bari-e *Sata, dɔɔ-e ki sɛn ka kin kadi to

bal dibi kare. ³ Malayka un-e ile wol be ti ki dɔbɔye goto, uti tae ki lakale, ɔr nɛ tae ti landangi, kadi tɔ ingə rabi buki-n dije wale al, biti kadi gin bal ki dibi kare gangi. Go ti ba, sɔbi kadi iyəi-e taa ngon dɔkagilo ki ndəy be.

⁴ Go ti, m-o kimbər ngar je isi, ba adi njé kisi dɔ ti tɔgi kadi gangii ta. Ningə m-o ndil dije ki ndɔ ki gangi dɔde ki kiyə mbata ma naji lə Kirisi, ki ma naji ta lə Luwə kin tɔ, taa njé ki mbati kɔsi məkəsɔde nangi nɔ da ti nim, nɔ kagi yo ti lie nim, adi əi dije ki taai ndaji lə da nɔde ti al nim, jide ti al nim kin. Dije kin tɔli isi ki dɔde taa gogi, ningə a ɔi be ki Kirisi bal dibi kare. ⁵ NDəgi njé koy je ba, a tɔli isi ki dɔde taa gogi al, biti kadi bal ki dibi kare kin gine gangi bəy taa. Lo kin ti, e ki taa ki dɔsəy lə njé koy je lo koy ti. ⁶ NJé ke me ki taa ti ki dɔsəy lo koy ti kin əi njé maji-kur, əi dije lə Luwə. Koy ki nje kɔ joo aw ki tɔgi dɔde ti al. A əi njé kijə məsi kadi-kare lə Luwə əi ki Kirisi, ningə a ɔi be naa ti ki Kirisi bal dibi kare.

Rɔ tati Sata

⁷ Lokɔ bal ki dibi kare a asi ba, a ɔri *Sata kəy dangay ti lie, ⁸ ningə a aw kadi ədi gin be je ki dangi dangi ki dɔ kum dɔnangi ki sɔ, adi e Gogi ki Magogi*. A ɔsi njade naa ti kadi aw rɔ-n. Bayi-naa tɔ yangira ki ta ba bo ti be. ⁹ Uni lo ki dɔnangi ti ki ta tate, iləi-naa gəi gidi lo kisi dije lə Luwə ki be bo ki Luwə ndige, nə por a j dɔrɔ ti kadi osi dɔde ti ɔ-de. ¹⁰ NGa ningə, su ki e nje kadi-de, a uni-e kadi iləi-e dilə por ti, me nɛ ti ki nje kɔ por rigi rigi, go da ti əi ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. Lo kin ti, a ingəi kɔ ki dum kəl tae, kondɔ je ki kada je, ki dɔ bal je ki dɔ bal je.

Ta ki gangi ki dɔbɔy ti

¹¹ Go ti, m-o kimbər ngar ki bo ki nda, ki dɔw ki nje kisi dɔ ti. Dɔrɔ əi ki dɔnangi ayi-naa kɔ ta kəme ti, ki kadi dɔw a oo-de gogi al ratata. ¹² Ba m-o njé koy je, dije ki tɔgi ki ngan je ki du, ai taa nɔ kimbər ngar ti ka kin. Lo kin ti, makitibi je əi ki tɛɛ. Makitibi madi

ki rangi kare e ki tɛɛ, ningə e makitibi kaji. NJé koy je ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai. E ta ki gangi ki go lo ta ti ki ndangii me makitibi ti. ¹³ Ba bo tɔl ki njé koy je ki ɔyi mee ti adi gogi. Koy ki lo ki koo tɔli ki njé koy je ki ngəmi-de adi gogi. Ba dije pəti ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai. ¹⁴ ɔyi koy əi ki lo ki koo buki-de dilə por ti. Dilə por kin ə e koy ki nje kɔ joo. ¹⁵ NGa ningə dɔw ki tɔe e ki ndangi me makitibi kaji ti al, a iləi-e dilə por ti kin tɔ.

21

Dɔrɔ ki sigi ki dɔnangi ki sigi

¹ M-o dɔrɔ ki sigi əi ki dɔnangi ki sigi, tadɔ dɔrɔ ki kəke əi ki dɔnangi ki kəke gotoi kɔ, taa ba bo ka goto tɔ. ² Ningə m-o be bo ki ay njay, adi e Jorijaləm ki sigi ə j dɔrɔ ti rɔ Luwə ti, tɔ dɔne ki ra mandɔ maji isi-n dɔ njane ti isi nginə ngawne kam be. ³ Ba m-o ndu ta madi j ki dɔ kimbər ngar ti, əl ta ki tɔgine ə nɔ: «Oɔ lo kisi Luwə ə re isi dan dije ti kin. Luwə a isi dande ti, ningə əi je a əi dije lie. A isi dande ti tɔ Luwə ləde. ⁴ A bər man nɔ lay lay kəmdɛ ti. Koy a goto, ndingə ndoo yo a goto, nɔ kuwə ndoo a goto, kɔ a goto, tadɔ dɔrɔ ki dɔnangi ki kəke ki nɛ je ki me ti gotoi kɔ.»

⁵ Lo kin ti nɔɔ be, nje kisi dɔ kimbər ngar ti əl ə nɔ: «Ki basine kin, m-ra nɛ je pəti təkɔ sigi ngata.» Ningə tɔl əl-m ə nɔ: «ɔndangi nɛ je kin, tadɔ ta je ləm e ta je ki rɔjeti, e ka kəm ta.» ⁶ Ba ilə dɔ ti bəy ə nɔ: «Gin ta gangi ngata! Mi Alpa ki Omega, lo kilə ngirə nɛ ki lo tɔl ta nɛ. Dɔw ki kində ra-e ə, m-a m-ade man ki ngire e dɔ kaji ti kade ay kare. ⁷ Ningə dɔw ki nje tətɔ rɔ, m-a m-ade kadi-kare kin: mi m-a mi Luwə lie, ə e a e ngonm tɔ. ⁸ NGa ningə, njé me ndul je, ki njé naji ndude, ki njé ra nɛ je ki to ra al, ki njé tɔl dije, ki njé ra kaya je, ki njé ra mbəli je, ki njé kaw nɔ kagi yo je ti, ki njé ngom je, pəti, lo ləde e me dilə por ti, ki e por ki ɔ rigi rigi. Lo kin ə, e koy ki nje kɔ joo.»

Jorijalɛm ki sigi

⁹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwɛi kɔpi je ki siri ki rosi ki nɛ tuji lo je ki siri ki dɔbɔy ti jide ti, re ɛl-m ta ɛ nɔ: «Ire, m-a m-tɔji nje nongɪ lɛ NGon bati, adi e dɛne lie m-adi o-e.»

¹⁰ NDil tɛti-m uwɛ-m, ɓa malayka aw sɛm taa dɔ mbal ti ki boy, ngal, ningɔ tɔji-m ɓe bo ki ay njay, adi e Jorijalɛm ki j dɔrɔ ti rɔ Luwɛ ti, risi nangi. ¹¹ Tɔɓa lɛ Luwɛ unji dɛe ti. Kunje to tɔ kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndoy tɔ kunji mbal ki ɓari-e jasipi kin be, taa dɛw oo lo me ti tɔ bɛr be tɔ. ¹² NDogi bɛr ki gɛ gide ndɛɛ nim, ngal nim. Ta kɛy kur me ti e dɔgi gide joo. Ningɔ malayka je dɔgi gide joo ngɛmi ta kɛy je ki dɔgi gide joo ka kin. Ba ndangi tɔ gin koji lɛ ngan *Isirayɛl je ki dɔgi gide joo, kare kare, ta kɛy je ti ki dɔgi gide joo. ¹³ Kaw ki lo kibɛ kadi ti ta kɛy e mitɔ, lo kur kadi ti ta kɛy e mitɔ, jam dɔ ɓe ti ta kɛy e mitɔ, gin ɓe ti ta kɛy e mitɔ tɔ. ¹⁴ NDogi bɛr ki gɛ gidi kɛy, ngire e ki kindɔ dɔ mbal je ti dɔgi gide joo, ki tɔ njɛ kaw kilɛ je ki dɔgi gide joo lɛ NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kɛl-m ta ka kin uwɛ nɛ mbɔji nɛ jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ɔr mba mbɔji-n ɓe bo, ki ta kɛye je, ki ndogi bɛr ki gɛ gide. ¹⁶ Be bo kin dame je ki sɔ asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbɔji ɓe bo ka kin ki gakira lɛne, asi kun nja dɛw dibi kuti gide joo (12.000). MBɔji ngale nim, tate nim, kawɛ ki taa nim, asi-naa. ¹⁷ MBɔji ndogi bɛr ki gɛ gidi ɓe bo ka kin ɓa, ra ngal ji dɛw tɛɛ kosile ti ɓu ki kuti sɔ gide sɔ, tɔ nɛ mbɔji nɛ ki dije isi rai kilɛ. ¹⁸ Nɛ je ki indɛɛi ndogi bɛr ka kin e mbal ki ɓari-e jasipi, ningɔ ɓe bo wa e ki kinde ki ɔr dɔrɔe, adi ndoy tɔ bɛr be. ¹⁹ Gin ndogi bɛr ki gɛ gidi ɓe bo ka kin e ki ra rɔe ki mbal je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dɔsɔy e ki ra ki mbal ki ɓari-e jasipi, ki kɔ joo e ki ra ki mbal ki ɓari-e sapir, ki kɔ mitɔ e ki ra ki mbal ki ndoy, ki ɓari-e agati, ki kɔ sɔ e ki ra ki mbal

ki ɓari-e emɔrodi, ²⁰ ki kɔ mi e ki ra ki mbal ki ɓari-e onisi, ki kɔ meɛ e ki ra ki mbal ki ɓari-e sarduwan, ki kɔ siri e ki ra ki mbal ki ɓari-e kirijoliti, ki kɔ jijoo e ki ra ki mbal ki ɓari-e bɛril, ki kɔ jikare e ki ra ki mbal ki ɓari-e topaji, ki kɔ dɔgi e ki ra ki mbal ki ɓari-e kirijopiraji, ki kɔ dɔgi gide kare e ki ra ki mbal ki ɓari-e yaseti, ki kɔ dɔgi gide joo e ki ra ki mbal ki ɓari-e ametisiti. ²¹ Ta kɛy je ki dɔgi gide joo lɛ ndogi bɛr, e mɛdi-kɔsi je dɔgi gide joo tɔ. Ningɔ ta ndogi ki ra e ki ra ki mɛdi-kɔsi kare par ki dɛne. Ta mbalo ki ɓe bo ti e ki ra ki ɔr ki dɔrɔe, adi dɛw oo lo me ti tɔ bɛr be. ²² Dɛw oo kɛy lɛ Luwɛ me ɓe bo ti kin al. Kɛy ɓa, e Babe Luwɛ wa ki nje tɔgi pɛti tɔ, NGon bati tɔ par. ²³ Be bo ka kin aw ki ndoo kadi ɔ se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tado kunji Luwɛ unji dɛe ti, ningɔ NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo. ²⁴ Gin ɓe je ki dangi dangi njiyɛi kunje ti, ɔ ngar je ki dɔnangi ti ne rɛi ki nɛ kingɔ je lɛde me ti tɔ. ²⁵ Ta kɛy je ki kur me ɓe bo ti kin a ai tagira ba ki ndɔ je pɛti, dɛw a uti-de al, tado lo a ndul me ɓe ti kin al. ²⁶ NGa ningɔ, dije a rɛi ki nɛ kingɔ je ki nɛ tɔɓa je lɛ gin ɓe je ki dangi dangi me ti. ²⁷ Nɛ madi kare ki to nje a ur me ti al, taa dɛw ki nje ra nɛ je ki to koo al, ki nje ngom a ur me ti al tɔ. E dije ki tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti lɛ NGon bati par ɔ a uri me ti*.

22

¹ Malayka tɔji-m man ba kaji, ki ndoy tɔ bɛr be ki isi ibɛ ki tɔgine lo kisi Luwɛ ti ɛi ki NGon bati. ² NGa ningɔ, dana ngadan ɓe bo ti, ki dan ba ji man ti ki tɔ joo, kagi kaji ki tɛɛ ki kandine nja dɔgi gide joo me ɓal ti ki kare a nɔɔ. Nay kare ɔ tɛɛ ki kandine, nay kare ɔ tɛɛ ki kandine, ɓa mbie e ki kaji gin ɓe je ki dangi dangi tɔ. ³ Nɛ madi ki kadi tɔ Luwɛ a man-e goto.

Kimbɛr ngar kisi Luwɛ ɛi ki NGon bati a e me ɓe bo ti, ningɔ ɓɛɛ kilɛ je lɛ Luwɛ a awi nɔe ti kadi tɔ ɔsi kure. ⁴ A ooi ta kɛme, ningɔ tɔe a e ki ndangi nati nɔde ti. ⁵ Lo ki ndul a goto, dɛw a

* 21:27 23-27: Ejay 60.19-20; 60.3-5; 60.11; 52.1; Ejɛkɛl 44.9

aw ki ndoo kunji lambi al nim, kunji kadi al nim, tadę Babe Luwę a buki kunjine dęde ti, ningę a qi be ki dę bal je ki dę bal je.

Re Jęju Kirisi

⁶ Go ti, malayka ęl-m ę nę: «Ta je kin e ta je ki ręjeti, e ka kęm ta. Ningę Babe Luwę ki nje kadi gosi nję kęl ta je ki tae ti, ilę ki malayka lęne kadi tęji bęę kilę je lęne nę je ki a rai nę bęsi adi-de gęri.»

⁷ Lo kin ti, Jęju ęl ę nę: «Oi, m-a m-re bęsine, ningę dęw ki nje ngęm go ta je ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin e nję ręnęl.»

⁸ Mi Ję, m-o nę je kin ki kęm nim, ki mbim nim. Ningę go ko-e ti ki m-o ki kęm je, ki mbim je, m-osi nangi nja malayka ti ki tęji-m nę je ka kin kadi m-ęsi kure. ⁹ Nę e ęl-m ę nę: «Onoi kadi ira nę kin. Mi bęę kilę tę j je, tę ngakęi nję kęl ta je ki ta Luwę ti je, ki dije pęti ki nję ngęm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tę. E Luwę ę sębi kadi ęsi kure.»

¹⁰ Ningę ilę ti bęy ę nę: «Ta je ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi i bęyę adi to, tadę dękagilo ki kadi nę je kin a rai nę e bęsi ngata.» ¹¹ NGA ningę kadi dęw ki nje ra majal, nay ki lo ra majal ti lęne, ę dęw ki nje ra nę je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tę; ningę dęw ki nje ra nę ki maji, nay ki lo ra nę ki maji ti, ę dęw ki ay njay, nay ki lo kay ręne njay ti tę.

¹² Lo kin ti, Jęju ęl ę nę: «Oi, m-a m-re bęsine! M-a m-re ki nę kigę go ji kadi m-adi dęw ki ra ki go kilę ti ki ra. ¹³ Mi

Alpa ki Omega, mi ki Dęsęy ki ki Dębęy ti, mi Lo kilę ngirę nę ki Lo tęl ta nę».

¹⁴ NJę ręnęl je ę ęi dije ki nję togę kibi je lęde kadi tę ingęi ta rębi kuso kandi kagi koy al, ę kadi uri ki ta kęy me be bo ti. ¹⁵ Ningę kadi dije ki nję ra kilę lę bęsi je, awi gidi be bo ti, naa ti ki dije ki nję mbęli, ki dije ki nję sangi-naa kaya ti, ki dije ki nję tęl dije, ki dije ki nję kaw nę kagi yo je ti, ki dije ki ngom nęl-de ki nję kęl ta ki ngom.

¹⁶ «Mi Jęju, m-ilę ki malayka lęm kadi ma naji nę je ki ręjeti kin ki rę nję kaw-naa je ti. Mi dęw ki gin kęji ti lę *Dabidi, mi NGawndę ki nje kibi gin lo ti.»

¹⁷ NDil Luwę ęi ki dęne ki nje ngaw ęli ęi nę: «trel!»

Ę kadi dęw ki oo dę ndu ta je kin ę nę: «trel!»

Kadi dęw ki kindę man ra-e, re, ę kadi dęw ki ge kay man kaji, ingę kare ki kanji ndogę tę.

Tęl ta ta

¹⁸ Mi Ję m-ilę ndum dę ta je ti ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin be: Dęw ki ilę nę madi dę ti, Luwę a buki tuji je ki e ki kęl tae me makitibi ti kin dę kę ti lie. ¹⁹ A re dęw ęr nę madi me ta je ti ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin tęba, Luwę a ęr nę maji ki sębi dęe kę me kagi koy al ti nim, me be bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al ęi ki be bo ki ay njay ki e ki kęl ta lęde me makitibi ti kin».

²⁰ Ningę dęw ki nje kaw ki ndu dę ta je ti kin tęki e ta je ki ręjeti ęl ę nę: «Oyo, m-a m-re bęsine.» Amen! Ire, Babe Jęju! ²¹ Kadi me-maji lę Babe Jęju e sęsi naa ti pęti.